Prosperi Alpini Marosticensis philosophi & medici, in Gymnasio Patavino medicamentorum simplicium professoris ordinarii, De praesagienda vita & morte aegrotantium libri septem in quibus ars tota Hippocratica praedicendi in aegrotis varios morborum eventus, cum ex veterum medicorum dogmatis, tum ex longa accurataque observatione, nova methodo elucescit / cum praefatione Hermanni Boerhaave.

Contributors

Alpini, Prosper, 1553-1617.
Boerhaave, Herman, 1668-1738.

Publication/Creation

Lugduni Batavorum : Ex officina Isaaci Severini, 1710.

Persistent URL

https://wellcomecollection.org/works/dck6492t

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

wellcome collection

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
https://wellcomecollection.org

10797/B

E. XIII.

18/2

a 632

Ex libr. J. V. Luender. Med. D.

24326

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30537812

PROSPERI ALPINI

MAROSTICENSIS *Philosophi & Medici, in Gymnasio* PATAVINO *Medicamentorum simplicium Professoris ordinarii,*

DE

PRAESAGIENDA

VITA & MORTE

AEGROTANTIUM

LIBRI SEPTEM.

In quibus ars tota HIPPOCRATICA praedicendi in aegrotis varios morborum eventus, cum ex veterum Medicorum dogmatis, tum ex longa accurataque observatione, nova methodo eluceſcit.

Cum PRAEFATIONE

HERMANNI BOERHAAVE.

Editio nova, ſingulari cura recenſita, ab infinitis typothetarum &c. mendis expurgata, locupletiſſimoque Capitum & Rerum duplici Indice inſtructa.

LUGDUNI BATAVORUM,

Ex Officina ISAACI SEVERINI. M.DCC.X.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

VIRO CLARISSIMO

CUJUSCUNQUE DOCTRINAE COPIA

ARTIS VERO MEDICAE SCIENTIA

LONGE CELEBERRIMO

HERMANNO BOERHAAVE

PHILOSOPHO ET MEDICO LEIDENSI

IN ALMA BATAVORUM ACADEMIA

MEDICINAE ET BOTANICES

PROFESSORI

DILIGENTIAE ET SAPIENTIAE

VETERUM IN ARTE MEDENDI

VIRORUM PRINCIPUM

AESTIMATORI SOLERTISSIMO

ASSERTORI PRUDENTISSIMO

NOVAM HANC

PROSPERI ALPINI

DE PRAESAGIENDA VITA ET MORTE AEGROTANTIUM EDITIONEM CONSILIO ET AUCTORITATE EJUS PRO CANDIDO SUMMOQUE INTEGERRIMAM ARTEM PROMOVENDI STUDIO ADORNATAM

UT MENTEM PRO COLLATIS HUMANISSIME BENEFICIIS GRATAM DEBITAMQUE UT PAR EST OBSERVANTIAM TESTARETUR EA QUA DECET ANIMI REVERENTIA OFFERT ET INSCRIBIT

ISAACUS SEVERINUS.

MEDICINAE CULTORIBUS

HERMANNUS BOERHAAVE.

S. P.

AD condendam medicinam requiri accuratam primô eventuum historiam, deinde verô severum ex illa ratiocinium, censent omnes, quibus accuratius introspicere in disciplinae hujus indolem unquam placuit. Qua autem lege, ex idonea experimentorum copia, disputatione rationis proficere quis possit, olim indicare conatus fui, quum de vi ratiocinii mechanici in medicina publicè disserui. Qua vero via experimenta capere, vel jam capta discere, quis poterit, in commendatione studii Hippocratici longè prius dixeram. Est enim HIPPOCRATES unus fere, penes quem sylva reperitur observationum earum, quae ad artem pertinent. Utinam, qui collegit accuratè, ordinatim digessisset! Sed properum viri fatum obstitit, ne tam speratum absolveret opus. Incubuere dein supplendo huic defectui Illustres in Arte Viri, quos inter LUDOVICUS DURETUS excellit, & eo vel major forte PROSPER ALPINUS. Prior in immortali mehercle scripto

ad Coaca Hippocratis, posterior in absolutissimo, quod vobis jam offertur, opere. Egò sanè, postquam prima id vice evolveram, judicavi meliorem in Medicos usus librum alium vix inveniri; nullum ergo Medicinae Studiosis magis commendandum esse. Quum vero rarissimi libri ingens esset penuria, exarandum denuò curavi juxta exemplar, quod possidebam, editionis Francofurtensis. Id autem quum verborum, sententiarum, citationum, mendis scateret adeò, ut sensus Auctoris vix sibi constaret, nec mihi curandis his vel minimum supereſſet otii, quaerendus fuit, qui id in se susciperet oneris. Hoc autem, grave licet & plenum toedioſi laboris, sibi imponi passus est RUDOLPHUS DYKER *Embdanus, ingenio, industria, eruditione & modestia ornatissimus, Medicinae ut nunc summa cum laude Candidatus, ita brevi, Deo dante, ipse magno hominum bono futurus Medicus. Atque idem ille felicissimo ardui laboris successu rem optime absolvit. De eo autem & gaudeo impense, & vobis gratulor, probè gnarus dignius hoc opus rarô exiviſſe in lucem. Valete! Lugd. Bat.* 22. *Sept.* MDCCIX.

ILLU-

ILLUSTRISSIMIS AC SAPIENTISSIMIS

SENATORIBUS,

JACOBO FOSCARENO

Equiti, & Divi Marci Procuratori.

HIERONYMO CAPELLO

ATQUE

JOANNI DELPHINO

Equiti, & Divi Marci Procuratori,

Triumviris Literariis.

PROSPER ALPINUS

S. D.

Inter partes, quæ artem medicam perficiunt, Viri Illuſtriſſimi, ea, quæ occultarum morbos continentium cauſarum notitiam per ſigna exhibet, perinde ac Imperatori hoſtium inſidias, Medico morbos maligne ingraveſcentes detegit, præteritasque moleſtias ægro non referente aperit, præſentia cernit, de vita & morte, deque longitudine ac brevitate morborum multo antea prænoſcere docet, atque demum hominem prædictionibus, quaſi oraculis, auctore Hippocrate

pocrate Coo, admiratione dignum reddit, ab omnibus plurimum commendatur, ac veluti divinum quoddam ſuſpicitur. Neque immerito ſane, cum Medici hanc artem perdocti, veluti Dii oracula hominibus, ita morbos futuros prædicant, ægrotorumque ſalutem atque exitium ante prævideant, ac non minus, quando tempore hæc futura. Hippocrates Cous peſtilentiam ab Illyriis venientem prædixit, & diſcipulos ad opem ferendam in varias urbes dimiſit; cui illos honores, quos Græcia Herculi, propter ejus merita contulerunt. Libros ſcripſit Prognoſticorum, Morborum Epidemiorum, ac, uti aliis viſum eſt, etiam Prorrheticorum, & Coacorum præſagiorum, quibus tota prædicendi ratio Medicis innoteſcit: In quibus quidem Hippocratem, quaſi divinam naturæ mentem, loquentem audire licet. Quamobrem Eudemus olim Romanus & Senator & Philoſophus prædictionem a Galeno ſibi arte Hippocratica proditam maxime eſt admiratus, ita ut poſtea, ſicuti Galenus prædixerat, ſanatus, amicis alta voce clamando dixerit: Pythium Apollinem vaticinari ægrotantibus voluiſſe per os Galeni. Quibus ſane conſtat, hanc medicinæ partem Græcis prognoſin dictam ceteris nobilitate, ac præſtantia eſſe anteponendam, Medicisque ſplendorem multum & ornamentum afferre, & ad medicinam faciendam eſſe ſcitu neceſſariam. Etenim quis quæſo occultis morborum cauſis per ſigna haud quaquam cognitis, naturæque morbo adverſantis ſtatu, ac humorum motibus ignoratis, ægrotis opportuna præſidia adhibere poterit? Hinc fit, ut Medici hujus artis ignari, ejuſdem naturæ

turæ ſtatum, humorumque motus in ægrotis minus accurate obſervantes, ſæpius ipſis intempeſtivo ac inopportuno medicamentorum uſu, aut impediendo aut intercipiendo utiles naturæ progreſſus, exitium inferant. Ego itaque eximia hujus partis medicinæ utilitate, præſtantia ac nobilitate perſuaſus, cum multos annos huic ſtudio incubuerim, cum in variis, & regionibus & locis, varios morborum caſus atque eventus, tum apud præcipuos medicinæ ſcriptores obſervaverim, opus ad medicum præſagium maxime faciens compoſui, in quo de morbis prævidendis, de longitudine & brevitate morborum cognoſcenda, de præteritorum ſymptomatum cognitione, deque præſagienda vita & morte ægrotantium, ſatis accurate egi. Ac demum cum ultimam hujuſce operis partem, ſeptem libris diſtinctam, de præſagienda quippe vita & morte ægrotantium inſcriptam, multorum perſuaſione in lucem edere conſtituerim, idque libenter, ne medicinæ ſtudioſi hoc etiam ad medicinam faciendam commodo carerent, extemplo vos Senatores ampliſſimi mihi in mentem occurriſtis, quibus hoſce meos labores devotiſſime offerrem, ac dedicarem: primum, quoniam hoc opus, quod partem medicinæ prope divinam (divinum enim videtur, Medicum ægrotos vel morituros, vel ſanitatem recepturos, antea prænoſcere, atque prædicere) complectitur, ſua nobilitate ac præſtantia non indignum etiam ampliſſimorum Senatorum benignitate mihi ſit viſum. Addo mihi jamdiu fuiſſe in optatis, ut me vobis, Triumviris Litterariis Sapientiſſimis, poſſim aliquando honoris, ac beneficii olim ſuſcepti memo-

rem declarare. Quippe qui, nedum lectionem medicamentorum, vulgo ſimplicium vocatam, (quæ naturalium omnium vel plantæ ſint, vel animalia, vel foſſilia, ad uſum medicinæ facientium hiſtoriam docet, viresque ac uſus omnes ad medendum, quod ipſum recte mederi eſt) ſtudioſis medicinæ merito maximi faciendam, quod absque medicamentorum notitia, neque ullus Medicus, neque ars ipſa Medica unquam eſſe potuerit, in ſtudio Patavino omnium celeberrimo, mihi interpretandam detuleritis, ſed etiam eam ordinariam in eodem ſtudio, ut majori quoque honore, majori veſtra benevolentia decoraret, declaraſtis, quod honoris & ornamenti huic lectioni alias nunquam fuit tributum. Merito itaque hoſce Libros de nobiliſſima ac fere divina medicinæ parte nunc in publicum evulgandos vobis Senatoribus humaniſſimis (quorum magnificentiam, ſapientiam, juſtitiam, humanitatem, prudentiam, omnes nationes maxime admirantur, venerantur, ſuſpiciunt) dedicandos duxi. Ut ea ratione quandoque etiam appareat, quantopere iſtius Patavini Gymnaſii medicinæ ſtudioſis utile foret, ac quantum ejuſdem ſtudii ornamentum, atque perfectio augeretur, ſi una cum aliis partibus medicinæ hæc una quoque ad prognoſticum pertinens, ceteris nobilior, omnino Medicis neceſſaria publice in eodem Gymnaſio doceretur. Qui non avidiſſime audirent libros prognoſticorum Hippocratis, atque libros morborum Epidemiorum? Illos tanquam prædicendi rationis præcepta continentes, atque hos tanquam caſus particulares, in quibus ſtudioſi ad prædicendi praxin ſeipſos exer-

ceant.

ceant. Undique (auderem affirmare) medicinæ ſtudioſi Patavium confluerent, ut præter alias medicinæ partes prognoſis quoque ad medicinam ſummæ utilitatis, ac ſplendoris facultatem, quæ olim a primariis medicis jure merito in hoc ſtudio tractabatur, intelligere poſſent. Interim Viri Illuſtriſſimi hoſce Libros, vobis a me devotiſſime dicatos, hilari ac per benigno vultu accipite. At ſi quid ex ipſis ornamenti ad artis Medicæ ſtudioſos ac commodi aperiatur in hoc veſtro diſciplinarum omnium emporio, denuo vel reſtituendum, vel potius inſtaurandum, ſummæ prudentiæ veſtræ judicium eſto. Deum Optimum Maximum precor, ut vos & Reipublicæ veſtræ feliciſſimæ, & huic Patavino Gymnaſio perpetuis annis tueatur incolumes & fortunatos. Patavii. Anno ſalutis humanæ MDCI. die 15. Menſ. Februar.

PROSPER ALPINUS

LECTORI OPTIMO.

Cum in editione Librorum de medicina Ægyptiorum ſtudioſis medicinæ polliciti fuerimus, Libros quoque noſtros de medico præſagio conſcriptos nos in lucem edituros, poſteaque multis viris celeberrimis, quibus alii noſtri labores alias evulgati haud ingrati exſtiterunt, hortantibus, ac rogantibus, cum promiſſis ſtandum eſſet, non potuimus, neque debuimus ipſorum deſiderio plane non obſequi. Unde cum ſcripſerimus primo de morbis prævidendis, mox de præteritorum ſymptomatum cognitione, tertio de longitudine & brevitate morborum, atque demum de præſagienda vita & morte ægrotantium, ex quatuor partibus totum hoc opus, ad Medicum præſagium attinens, perficientibus, eam, quæ in morbis ægrotantium vitam & mortem prænoſcere docet, ſeptem libris diſtinctam primum publicandam conſulto duximus. Quos libros propter ipſius eximiam ad medicinam faciendam utilitatem, tum quod a multis maxime expeti intellexerimus, tum etiam, quod libros de hac quidem prædicendi parte proſecutos in promptu magis, ut typis committi poſſent, habuerimus, eo libentius nunc in lucem prodire permiſimus. Itaque, optime Lector, hos interim legito, recte conſulito, reliquosque libros de aliis prognoſis partibus conſcriptos prope diem exſpectato. Atque noſtram fortaſſe medicinam alias methodico modo informatam. **Vale.**

IN-

INDEX
OMNIUM CAPITUM,

Quæ in hoc opere continentur.

LIBER PRIMUS.

CAP. I. EX quibus Medici in ægrotis ſalutem & mortem prænoſcant. Pag. 4

II. De cognoſcendis naturæ viribus, atque inprimis, ex quibus ipſarum cum robur, tum imbecillitas dignoſcatur. 8

III. De facultatum actionibus robuſtis cognoſcendis. 13

IV. De naturæ actionibus debilibus cognoſcendis, & primo ex animalis facultatis ſymptomatis. 17

V. De actionibus debilibus facultatis vitalis ex ipſius ſymptomatis cognoſcendis. 24

VI. De debilibus actionibus facultatis naturalis ex ipſius ſymptomatis cognoſcendis. 27

VII. De cognoſcendis morborum viribus, atque inprimis ex quibus ipſorum cum robur, tum imbecillitas cognoſcatur. 34

VIII. De morbis debilibus ex morborum Idea, magnitudine, atque more cognoſcendis. 38

IX. De morbis debilibus ab ipſorum cauſſis cognoſcendis. 41

X. De morbis natura potentioribus ex Idea, magnitudine atque more cognoſcendis. 46

XI. De morbis natura potentioribus ab ipſorum cauſſis cognoſcendis. 49

XII. De futuri morborum ſtatus ſeu vigoris cognitione ad prædicendi rationem. 58

XIII. De ſalutis ac exitii prognoſtico ex morborum futuri ſtatus cognitione. 64

XIV. Ex quibus morbos ſalutares ac exitiales nonnulli cognoſcant. 68

LIBER SECUNDUS.

CAP. I. DE quibus in toto opere ſit agendum. 76

II. Quid de mente conſtare in morbis ſignificet. 77

III. Quid ſit mente non conſtare, qualibuſque ſignis, cum præſens mentis inconſtantia, tum futura prænoſcatur, & de deliriorum differentiis atque cauſſis. 78

IV. De ſalute a deliriis prædicenda. 88

V. De morte a deliriis prædicenda. 93

VI. Quid fatuitas & oblivio in morbis ſignificet. 101

VII. De prædictione ab externis ſenſibus. 103

VIII. Quid in morbis ægrotos non videre, tenebricoſam viſionem, viſus obſcuritatem habere, ſplendoreſque oculis apparere, atque oculos lucem ferre non poſſe ſignificet. 104

IX. De ſurditate in morbis acutis. 107

X. De tinnitu aurium in morbis acutis. 110
XI. Quid fœtores in morbis, quidque cibos potusque graveolentes insipidos, vel mali saporis ægrotis videri significet. 113
XII. Quid stupor seu torpor, & sensus tactus deperditus significet. 114
XIII. De prædictione ex corporis caliditate. 116
XIV. Ex frigiditate corporum, quid præsagiendum. 121
XV. De prædictione ex frigiditate extremarum partium. 122
XVI. De caloris ad frigus, & frigoris ad calorem in corporibus acute ægrotantibus mutatione. 128
XVII. De prædictione ex humiditate corporis & siccitate. 131
XVIII. De prædictione ex doloribus, qui in acutis morbis observantur. 132
XIX. De doloribus salutem prædicentibus. 134
XX. De doloribus exitium prædicentibus. 139
XXI. De prædictione ex lassitudinibus. 144
XXII. De vigilia, quidque ipsa in morbis præsagiat. 146
XXIII. Quid somni in morbis præsagiant. 150

LIBER TERTIUS.

CAP. I. QUantum ad prædictionem cognitio motricis facultatis medicis conducat. 159
II. De prædictione ex decubitu, & primo de optimo, qui salutem præsagit futuram. 160
III. De malo decubitu in acutis morbis exitium denotante. 162
IV. Quid inquietatio, & anxietas seu jactatio in acutis morbis significet. 166
V. De prædictione ex tremoribus. 172
VI. De palpitationibus, quidque in morbis præsagiant. 176
VII. De convulsionibus, quidque in morbis præsagiant. 179
VIII. Quid convulsiones in febribus acutis significent. 190
IX. Quid singultus in morbis prædicant. 197
X. De rigoribus, atque quid in morbis significent. 201
XI. De horroribus & ipsorum prædictione. 210
XII. De prædictione a torporibus ut paraplegiis. 214
XIII. De prædictione ex aphonia, id est, vocis interceptione, nec non ex aliis vocis differentiis. 216

LIBER QUARTUS.

CAP. I. QUantum vitialis facultatis cognitio ad venandum in ægrotis prognosticum conducat. 225
II. Quid pulsus sit, atque quot generibus pulsus omnes comprehendantur. 227
III. De causis pulsuum, & quales pulsus robustam facultatem & quales imbecillam indicent. 232
IV. De pulsibus salutem & exitium indicantibus. 237
V. Cur pulsus in quibusdam febribus exitiosis appareant, aliquando

do recte valentium ſimiles. 242
VI. De prædictione ex reſpiratione, quidque primo ipſa ſit, atque quot ipſius differentiæ obſerventur. 244
VII. De cauſſis reſpirationis. 247
VIII. Quid bene & male ſpirare in morbis ſignificet. 251
IX. Quid reſpiratio magna velox, magna tarda, parva velox, parva tarda & magna frequens, magna rara, in morbis ſignificet. 253
X. Quid reſpiratio parva frequens, parva rara ſignificet. 255
XI. De reſpirationibus exitialibus, quæ in moribundis fiunt. 257
XII. Quæ a naturalis facultatis cognitione ad intelligendam præſagii rationem, ſit utilitas. 263
XIII. De appetentiæ ſymptomatis ad prædicendi rationem. 264
XIV. Quid Cibi, & potus optima appetentia in morbis ſignificet. 267
XV. Quid in morbis ciborum appetentia prorſus ſublata ſignificet. 268
XVI. Quid ſitis intenſa in acutis morbis ſignificet. 270
XVII. Quid ſitis ſublata, ſeu non ſitire ſignificet. 272

LIBER QUINTUS.

CAP. I. DE partibus corporis, quarum obſervatio facit ad prædicendi rationem. 275
II. Quid corpus benevalenti ſimile, & diſſimile in morbis prænunciet. 276
III. Quid in morbis corporis emaciatio ſeu extenuatio, & quid ejuſdem partes tumefieri ſignificet. 277
IV. De prædictione ex coloribus corporis ægroti. 282
V. Quid morbus regius in morbis prænunciet. 288
VI. De prædictione ex faciei mutatione in morbis. 293
VII. De prædictione ex oculis. 297
VIII. De prædictione ex genis, auribus, naſo, labiis, atque dentibus. 311
IX. De prædictione ex linguæ obſervatione. 316
X. De prædictione ex faucibus & dorſo. 323
XI. De prædictione ex hypochondriis, & primo de iis, quæ ſalutem ſignificant. 325
XII. De malis hypochondriis, quæ mortem in acutis morbis præmonſtrant. 328
XIII. De prædictione ex ignobilibus partibus corporis. 334
XIV. De prædictione in acutis morbis ab extremis partibus. 336

LIBER SEXTUS.

CAP. I. DE quibus ſit agendum in hoc libro, ac primo de prædictione ex coctione atque cruditate excrementorum. 338
II. De prædictione ab excretionibus. 343
III. An ante concoctionem excretiones ſint bonæ atque utiles. 346
IV. De diebus decretoriis ad prædictionem facientibus. 355
V. De prædictione a diebus decretoriis. 363
VI. Quod Criſis ſit, quotuplex & quomodo fiat. 365
VII. De morbis qui per criſim terminantur, & de iis, qui abſque criſi finiuntur. 369
VIII. De ſignis criſes futuras ſignifi-

gnificantibus. 371
IX. De crisibus salutaribus, quæ certam salutem significant, cognoscendis. 377
X. De crisibus salutaribus, quæ tamen neque fideles, neque certæ perpetuo sunt. 383
XI. De crisibus exitialibus cognoscendis. 387
XII. De cognoscendis crisibus, quæ per abscessus, & quæ per excretionem sunt futuræ. 394
XIII. De prævidenda crisi per sanguinis eruptionem seu fluxum. 399
XIV. De crisi, quæ fit per sanguinis fluxum, cum ab utero, tum ab hæmorrhoidibus. 408
XV. De cognoscenda crisi, quæ per vomitum fit. 410
XVI. De signis crisium per sudores atque per urinas copiosiores futurarum. 412
XVII. De signis crisium per alvi fluxionem. 415
XVIII. De signis compositarum, sive multarum, simul crisium futurarum quibus morbi judicantur. 417
XIX. De tempore crisium, id est, quo nobis sunt futuræ 420

LIBER SEPTIMUS.

CAP. I. DE particularibus humorum excretionibus ad prædictionem esse agendum. 427
II. De prædictione a salubri sanguinis excretione. 428
III. De malis exitialibusque sanguinis eruptionibus. 437
IV. De sanguinis excretionibus paucioribus, statim desinentibus, atque de stillis sanguinis e naribus, quidque in morbis acutis præsagiant. 440
V. De prædictione ex sudoribus, & primo quid sudor, quotuplexque sit, & de ipsius causis. 443
VI. De bonis salutaribusque sudoribus, salutem in ægrotis prænuntiantibus. 446
VII. De malis pernitialibusque sudoribus, exitium portendentibus. 449
VIII. De prædictione a vomitibus, & primum de salutaribus. 460
IX. De vomitibus exitiosis, mortem præmonstrantibus. 464
X. De alvi dejectionibus, & primo de iis, quæ salutem prænuntiant. 468
XI. De malis alvi dejectionibus, quæ exitium ægrotis prænuntiant. 472
XII. De prædictione ab urinis, quid sit urina, quomodo fiat, atque quantum faciat ad prædicendi methodum. 481
XIII. De variarum urinarum causis. 484
XIV. De bonis urinis salutem prænuntiantibus. 494
XV. De malis urinis mortem prænuntiantibus. 499
XVI. De prædictione ex sputis, & primo, quid sit sputum, quas partes læsas denotet, differentiæ, & causæ. 509
XVII. De sputis bonis, salutem prædicentibus. 516
XVIII. De malis sputis exitium prædicentibus. 519
XIX. De prædictione in suppuratis. 525
XX. Quid in morbis acutis Cerchnon vulgo ranticum, significet. 532
XXI. De prædictione ab abscessibus. 534

PROS-

PROSPERI ALPINI
MAROSTICENSIS,
Philoſophi & Medici in Gymnaſio Patavino Medicamentorum Simplicium Profeſſoris Ordinarii,

DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER PRIMUS.

PRÆFATIO.

AD eam medicinæ partem explicandam aggredimur, quæ, quomodo de ægrotantium ſalute & morte præſagiendum ſit, docet. De qua ob eximiam ad medicinæ ſtudioſos utilitatem, atque commodum, accurate nunc agendum duximus. Etenim hæc prædicendi ratio non minus Medicis, quam ægrotis plurimum emolumenti afferet. Hi quidem de ipſorum futura ſalute Prognoſticum audientes, facilius, ac propenſius Medicorum præceptis obediunt, ac exinde tutius & citius priſtinam ſanitatem recipiunt. Illi vero prævisis ea arte ſymptomatis, quibus ægroti ſunt vexandi, facilius medicamentis occurrunt. Ex quibus morborum probe cognita ac perſpecta natura, curatio qualis recte profutura ſit, intelligunt; atque etiam (quod maximum curatricis medicinæ partis eſſe exiſtimo) neglecta morborum prædictione, proba quidem vivendi ratio illis minime inſtitui poteſt. Ipſius enim inſtituendæ rationem ex ſingulorum morborum temporum, omnium quam maxime ſtatus præcognitione pendere, Galen. *in lib.* 1. *cap.* 3. *de Criſibus* hiſce verbis prodidit: *Generoſi Medici*

atque arte Hippocratica digni eſt officium, futurum ſtatum præcognoſcere, cum omnem victus rationem ad ipſum inſpiciens inſtituat. Eadem ratione. Principium morbi, atque augmentum non ubi jam perfecta ſunt cognoſcere, ſed multo antea præſtabit cognoſcere. In hac prædicendi parte olim Galenus poſt unum Hippocratem, a quo artem didicit, maxime claruit. Cujus ſane illuſtria multa præſagiorum exempla in ejus libris leguntur.

Quid de illo præſagio, imo de divina ejus mente, quaſi natura loquente ad Eudemum olim Romanum Philoſophum clariſſimum; An non ei prædixit, qua febre eſſet laboraturus, non minus & diem, in qua critica alvi fluxione fuit judicata? Quid de Sexto Romano Senatore, Severo Imperatori multum familiari; an non prima die febrem adventuram, ſexta die ceſſaturam, & decimaquarta redituram, atque decimaſeptima per ſudorem prorſus ſolutum iri? Quid amplius? Cum, ut ex ipſius libro de præſagitione ad Poſthumum conſtat, in quodam juvene Romano, febre vexato, quo tempore alii omnes Medici mittendum ſanguinem conſulebant, ſanguinem abunde e dextra nare fluxurum, eoque ægrotum juvenem ſanatum iri, coram multis Medicis prædixit, continuoque erumpente ſanguine, uti prædixerat, juvenis fuit liberatus? Quæ omnia ut ex ipſius ſententia præter aliorum ſpem evaſerunt, ſic ſummam in ipſo præſtantiam omnes Medici admirari ac ſuſpicere cœperunt. Martianus unus ex primariis Medicis, Romæ in via obviam Galeno factus, ait. *Quæ ergo in eo libro ſecundo prognoſticorum Hippocr. ſcripta ſunt, agnoſcis, atque eadem ſcio, nec tamen vaticinor?* Et Eudemus a febre, uti a Galeno ipſi fuerat prædictum, ſanatus, de illo alta voce clamando amicis, qui apud ipſum fuerant, inquit: *Vaticinari Pythium Apollinem ægrotantibus voluiſſe per os Galeni, & quibus remediis ad ſanitatem revocari poſſint, & qua die perfecte liberari debeant.* Hinc complures non ſolum medendi artis ignari, ſed etiam doctiſſimi Philoſophi, ac Medici Galenum in hac arte divinum eſſe prædicabant, divinis quem honoribus ac laudibus dignum ad cœlum uſque efferebant. Cujus cum ægroti, tum

Medici

Medici præſagia perinde ac certiſſima oracula exſpectabant. Ex quibus prædicendi hæc ratio, quanti ſit a Medicis facienda, facile intelligitur. Juvat quinetiam maxime Medicos: In morbis acutis exitialibuſque, qui præcognitam futuram ægrotantium mortem ubi aſſidentibus prædixerint, mortis culpa plane vacare ſolent: ægrotoſque audito prognoſtico non Medicorum culpa, ſed morborum vi interemtos, aſſidentes judicant. Quod ſi antea exitium non prædixerint, ipſorum aut ignorantiæ, aut negligentiæ mortem omnes adſcribunt, interiiſſeque Medicorum cauſſa pro certo habent. Hinc non pauci Medicorum noſtri temporis perdocti, propriæ conſcii ignorantiæ omnes fere acutis morbis correptos indiſcriminatim morituros prædicant. In horum quidem morborum principiis morbum ſane fore graviſſimum, ingentibuſque periculis plenum, affirmant; morbiſque iiſdem ad ſtatum properantibus, ſymtomata cum de novo oborta, tum vel alia, quæ prius fuerant, adaucta viderint, aut quoviſmodo ægrotos plus ſolito inquietos, vel anxios, deliros, aut ægre ſpirantes, aut plus ſolito dolentes, continuo exitium futurum affirmant, quibus, etſi paulo poſt ægroti ii ſanitati reſtituantur, tamen hæc prædicendi ratio nihil affert incommodi. Cum ea via neque parum laudis hi conſequi ſoleant; ipſorumque in arte medica nomen atque fama non parum creſcat: artis ſiquidem medicæ ignari ipſorum ſanitatem (etſi iiſdem Medicos mortem prædixiſſe, memoria habeant) Medicorum ſtudio ac diligentia ſubſecutam putant. Ex quo eos Medicos maximis laudibus extollunt. At Medici, arte Hippocratica digni, non in omnibus acutis morbis exitium perpetuo prædicant, ſcienter enim, ac docte quidem ſanitati reſtitutum iri, & morituros eſſe ex veris prædicendi artis principiis affirmant. Neque omnia gravia ſymtomatum incrementa timent, neque nova oborta ſymtomata, vel hæc ipſa multum aucta. Quinimo magis ex iis, quæ ignaris Medicis malum morem in morbis ſignificare videntur, ſalutarem aliquam criſim ſæpe eſſe exſpectandam, affirmant. Ex his itaque, cum nos hanc prædicendi in ægrotis rationem Medicis non ſolum maxime utilem, ſed apprime etiam neceſſariam eſſe intellexerimus; mirari aliquis

non debebit, ſi nos plane, ut methodo a nullo antea explicata commonſtraretur, in ea tradenda, ac accurate ſcribenda plurimum ſtudii adhibuerimus. Sed nunc ad illa, quibus hæc prædicendi methodus inveſtigatur, veniamus.

Cap. I.

Ex quibus Medici in ægrotis ſalutem & mortem præcognoſcant?

Qui recte cupiunt in ægrotis præſagium aperire, inprimis, a quibus ipſum indagetur, intelligere debent. Hæc vero duo exiſtunt, unum morbus, qui in corpus tanquam inimicus agens hominis corpus deſtruere conatur. atque alterum natura, quæ perinde ac arcis alicujus præfectus, in corpore deſidens, a morbo perinde ac duce aliquo exercitus, ipſum corpus tanquam arcem oppugnante, defendere ſtudet. Ut autem dux exercitus ad expugnandam arcem multis utitur militibus, ipſorum alii, ut unam, atque alii, ut alteram arcis partem aggrediantur, quo multis ſuperatis tandem arx univerſa in poteſtatem veniat. Sic & morbus militum loco, pluribus utitur ſymptomatibus, ac aliis morbis, ut multas partes corporis eodem tempore expugnent. Ex oppoſitoque natura ejuſce, & corporis acerrimus defenſor, ipſum a ſymptomatum inſultibus cuſtodit, & ne morbo ſuccumbat pro viribus operam dat. Eruditam enim eſſe naturam, atque arte etiam non carere, artificemque merito dici, atque animalibus conſulere Hippocrat. *Com. 5. in text. 2. ſi* Galeno *in libr. 6. epidem.* credimus, ſtatuit. Hæc enim partes ſingulas corporis facultatibus multis muniit, quibus partes, tanquam militibus ad reſiſtendum, cum variis morbis, tum ſymptomatis utuntur. Itaque eæ partes corporis facultatibus perinde ac militibus utentes, a morborum ſymptomatumque inſultibus defenduntur. Ex quibus cuique liquido conſtabit, naturam corporis partes robuſtis facultatibus inſtructa habentem, difficili negotio, morbo eſſe ſuperandam, ipſamque contra debilioribus partium viribus ſeu facultatibus inſtructam facile morbo ſuccumbendam. Colligamus

gamus igitur ab his, ut nuper dictum eſt, ſalutis atque mortis futuræ prænoſcendi judicium a duorum tantum, morbi nimirum & naturæ invicem colluctantis obſervatione pendere atque fieri. Quod Galen. *in libr. de conſtit. art. medicæ cap.* 18. perbelle ita expreſſit: *Medicus quippe his duobus, morbo inquam & natura colluctantibus, animum ſemper intendit, atque dum diſcernit, quodnam horum robuſtius ſit, primum quidem ſecum de ſalute hominis aut interitu præſagium depromit. Deinde vero, quo alterum altero fortius eſſe novit, tum & illius præfinitum tempus agnoſcit.* Nec mirari quiſpiam debet, ſi quis robur utriuſque recte perpendens victurum tandem deprehendat. Quum videamus complures Gymnaſtas ex primis ſtatim motionibus, quibus contra ſe invicem luctantes feruntur, victurum prænuntiare, & ſæpe ante partam victoriam, quodque celerius adverſarius ſuccumbet. Hoc autem agunt, cum alterum altero non viderint validiorem. Quare ex alia nulla exercitatione ſalutem aut interitum prænoſcet, præterquam ex exacta virium, tum morbi tum naturæ notitia, ex qua utriuſque præfinitum tempus exquirit; ut enim celerrime ſolvendus morbus eſt, quam validiores vires fuerint; ita cito mors adventabit, ſi hæ imbecillæ ſint, morbus vero fortior. Naturam vero morbo robuſtiorem ſignificabunt validæ robuſtæ, ut corporis facultates, quibus ipſa non carens, vel etiam contra magnum morbum, fortiſſime pugnat, nec ipſo facile ſuperatur. At interdum fit, ut quemadmodum arx firmiſſima munitiſſimaque, aut militum, aut victus, aut cæterarum rerum, quibus caſtra, ut defendi poſſint, opus habent, defectu, a fortiſſimo Duce exercitus expugnatur; ſic natura noſtrorum corporum, vel etiam fortiſſima, ciborum inopia, aut mala victus ratione, aut medicamentis non recte adhibitis, aut denique longa morbi oppugnatione, ſæpe ſuccumbat. Ex quo ipſa aliquando caſtrorum Ducem imitatur, qui cum a longa obſidione milites, victum & cætera neceſſaria ſibi defectura, timeat, inopinanter aliquando e caſtris egreſſus repente contra obſidentem exercitum pugnam tentat, quem quandoque fortiſſime pugnando, aut to-

tum vincit, aut ingenti militum copia exciſioni mandata, ita debilitat, ut ab ipſo nihil amplius, aut ſane parum ſit timendum. Non diſſimili argumento corporis alicujus natura ſagaciſſima, robuſtiſſimis munita facultatibus, ex longa quandoque morbi pugna, virium defectum timens, morbo vel cauſis, vel ſymptomatis irritata, ſæpius in ipſum morbum ante opportunum tempus ad pugnam invehitur, ipſumque fortiſſime pugnando aut plane vincit, aut ſaltem plurimum ejus vires debilitat. Atque hæc miro quodam quaſi diſcurſu aut ratione (ſic probe ipſam Deus docuit) in ægrotis a natura non raro fiunt. Demum natura æque omnes partes corporis non curat, ſed præcipuas præcipue. Cum ſingularum partium corporis non æquale ſit robur, quippe principaliores partes ſtatim ab initio natura majori robore donavit, ut Gal. *in lib. de cauſſis morborum cap.* 6. docuit. Arcis enim alicujus præfectus ac defenſor, non æque omnes, ſed principaliores magis arcis partes curat, & defendit, quibus præſertim expugnatis arcem univerſam ſuperari ſit neceſſe; ita natura corporis cuſtos, ignobiles, admodumque a viſceribus remotas non tanto ſtudio curat, quod ſi graviter aliquando a morbo vexentur, ſervata viſcerum nobilium ſanitate, deinceps priſtinæ ſaluti eam reſtitui ſoleant. Curæ igitur primum naturæ ſunt viſcera, ut a morbi inſultibus cuſtodiat, omneque ſtudium ad ipſorum conſervationem adhibet, maximeque ad ipſum cor defendendum. Sæpeque ut iſthæc nobilia viſcera morbo aliquo vexata, ac oppugnata defendantur, ac ſerventur, natura permittit, aut ipſa procurat, ut ab his viſceribus totus morbi impetus ad aliquam partium ignobilium feratur: tantam ſemper, Galen. *in* 2. *de uſu partium* auctore, natura providentiam ſecuritatis principalium particularum habuit, ut non raro in longis morbis Medici obſervare ſolent, naturam robuſtam, diu a magno morbo conflictatam, ad aliquam ignobilem partem humores noxios tranſmittendo membra præcipua exonerare, atque liberare. Quo pacto ſæpe multos cum acutos tum longos morbos judicatos vidimus, nempe in cruribus, cuteque, tumoribus, inflammationibus, exanthematis, variolis, mor-

morbillis, ſcabie, aut aliis hujuſmodi obortis. De quibus Hippoc. *in lib. 2. In text. 67. prognoſticorum* dixit: *Abſceſſus autem qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus, ac periculoſis, omnes utiles ſunt.* Colligamus itaque duo eſſe, a quibus Medici in ægrotantibus ſalutem & interitum prænoſcent, nimirum naturam atque morbum, ac ex utriuſque virium cognitione, uter ſit victurus, eſſe judicandum. Quam rem Gal. in 2. In text. 6. ita expreſſit. *Summa totius præſagitionis in morituris convaliturisque eſt, quoties vis morbi cum ægri facultate conferatur.* Si enim morbus vehementior eſt, æger omnino morietur, ſi debilior quam ægri facultas, haudquaquam morietur, ubi nihil committatur. At cum ſanitas non niſi declinantibus morbis, aut ſaltem in ſtatu contingat, medici diligenter naturæ & morbi viribus exploratis, an eæ eouſque perdurare poſſint, conjectura aſſequi debebunt. Quod ni aſſequantur, quippe an natura poſt morbi ſtatum cum morbo pugnando perdurare queat, ni conjiciant, de ſalute & interitu præſagium haud probe prænoſcent. Hinc præter naturæ & morbi cognitionem, futuri quoque ſtatus ſeu vigoris cognitio erit neceſſaria. Etenim æqualibus cum naturæ tum morbi viribus obſervatis, ubi ſtatus morbi cito futurus ſit, naturam morbum abſque dubio ſuperaturam Medicus præſciet: at quo ex oppoſito tarde eodem morbi ſtatu futuro, oppoſitum, atque difficile judicium fiet. Ex quo apparet ſine ſtatus ſeu vigoris morbi futuri notitia, minime poſſe de ſalute & morte recte judicari: Quam rem expreſſit Gal. *in lib. 3. cap. de criſibus* ita ſcribens. *Et quidem ſine horum trium exacta dignotione nihil de ſalute inveſtigari contingit, non magiſque hoc ſciri poteſt, hominis robore, oneris magnitudine, & vitæ longitudine antea non perſpecta: num ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem quod uſque ad ſtatum extenditur, longitudini vitæ reſpondeat?* Quo pacto igitur de ægrotante ſciri poteſt, num quid ſufficiat, ſi nulla ſtatus præcognitio habeatur. Ex iis itaque omnibus ratio cogit, nil tam ſtudioſe eſſe diſcendum, quam futuri ſtatus prænotionem. Itaque ex natura, morbo, atque morbi futuri ſtatus dignotione totam in ægrotis prædi-

cendi

cendi rationem, ſeu methodum pendere merito diximus. At iis præmiſſis nunc ad ſingulorum notitiam aſſequendam declinemus, a naturæ viribus dignoſcendis incipientes.

Cap. II.

De cognoſcendis naturæ viribus, atque inprimis ex quibus ipſarum cum robur, tum imbecillitas dignoſcatur.

Cvm naturæ vires ſint a nobis dignoſcendæ, atque non minus, ex quibus ipſarum cognitio habeatur, de natura, atque de ipſius facultatibus & actionibus prius eſt agendum. Naturam vero, illam (inquam) adverſus morbos pugnantem, quandam eſſe ſubſtantiam ſeipſum moventem, in iis, quæ ab ea reguntur, corporibus inhabitantem plures exiſtimarunt; at quid illa ſit, quave ratione varias in illis actiones edat, omnes fere vel etiam nunc latet. Multis tamen Medicis, * Hippocrati, Galeno, atque aliis, quendam illam eſſe ſpiritum, vel calorem innatum, ſeu congenitum ex primorum elementorum commoderatione profectum, in partibus corporis ſpirituoſis, carnoſis, atque ſolidis viventem, perſuaſum eſt. Quam rem (etſi calorem ipſum naturam, vel animum non eſſe putem, ſed ipſo magis tanquam inſtrumento uti) nobis non pauca ſuadere exiſtimo. Corpora ſiquidem, ut docet Hippocrates, pluri innato calore referta, perfectius ac robuſtius ſuas obeunt functiones, ac imbecillius, quæ illius caloris minus participant. Quod in puerorum & ſenum corporibus facile obſervamus, illa namque quia plurimo innato calore valent, ſua idcirco naturæ munera perfectiſſime præſtant, ſeu exercent: etenim recte cibum appetunt, concoquunt, retinent, atque ipſo ad nutritionem utuntur, non minuſque genita excrementa inutilia rejiciunt & conſumunt. Ex quo maximos graviſſimoſque morbos pueri aliis aliarum ætatum hominibus facilius ferunt. Senum vero corpora caloris inopias ac

* *Gal. in 9. de Hip. & Plat. decr. cap. 9. Gal. in 4. aph. 37. & in 5. aph. 22. Gal. in 2. aph. 52. Gal. in 11. method. med. c. 1. In 1. aph. 14.*

ac defectu omnium maxime languidiſſimis functionibus utuntur. Præterea in ſingulis quoque corporis partibus id licet obſervari, quo enim cerebrum, ſtomachus, hepar, cor, atque cetera alia membra, plus nativo illo calore valent, ſive ejuſce caloris plus habent, eo robuſtius naturalia munera obeunt, ac exercent. Quo vero minus, ad obeunda naturæ opera eo imbecillius ſe gerunt. Cerebrum plurimo calore utens recte concoquit, pauca excrementa gignit, ipſaque valenter digerit, reſolvit, vel rejicit, in quo ſenſus omnes ob id puriſſimi exercentur. Frigidius vero debiliter concoquit, excrementa multa coacervat, ipſiſque ea de cauſſa aſſidue ſcatet, quo ſenſus non recte ſuas edunt functiones, vel eas debiliter & imperfecte. Quod eodem modo & de aliis noſtri corporis membris demonſtrari poteſt. Ex quibus quidem natura nihil ſane aliud, quam calor temperatus, congenitus, ſive innatus creditur, probe (uti in brutis etiam animalibus apparet, quæ, quod plura ratione agere videantur, non omnino diſcurſu carere quibuſdam naturæ doctis perſuaſum eſt) ab auctore noſtræ creationis perdocta, atque erudita. De qua Gal. *in* 2. *lib. de dieb. decretoriis: Naturalem eſſe convenit, qui hæc judicet, & perſuaſum habere naturam prorſus ſufficere; & ſumma quadam providentia corpori noſtro proſpicere: Item propriis etiam motibus ordinatis, ſi quid aliud, ita & ipſa uti.* Et in lib. de cauſſis morborum *cap.* 2: *Rationem enim quandam, atque mentem naturæ tribuemus, ſi ita ſimpliciter ipſam quicquid inutile eſt, deponere affirmemus, ex nobilioribus partibus ad ignobiles.* Ex quo Hippoc. *in lib.* 6. *cap.* 6. & idem ait: Morborum naturæ medicæ, atque ibidem Galenus *Com.* 5. *Text.* 1. Hippocratem non eſſe ex illorum cœtu, qui naturam arte carere arbitrantur, ſed eam eſſe artificem, animalibuſque conſulere tradidit. Hæc vero triplici differentia diſtinguitur, una ſiquidem *animalis* dicitur, quod functiones ad animam, ſeu ratiocinatricem facultatem attinentes obeat: *naturalis* altera, quæ ad appetitricem, altricem, generatricem: atque tertia *vitalis*, quæ vitæ cuſtodiæ maxime præeſt. Has Gal. *in lib.* . *cap.* 10. *meth. medendi*, ita expreſſit: *Gubernant animal* (ut in lib. de Hippoc. & Platonis dogmatis eſt monſtratum,)

tum,) *tres diverſi generis facultates toti corpori ex ſuo quodam veluti fonte, quæque diſtributæ: eas Plato animas vocat, propriam cujuſque ſubſtantiam inveniens. Eſt enim earum quædam ad nutriendum animal neceſſaria, ac cum ſtirpibus communis: quæ jecur veluti pro fonte habet: Canales vero ab hac in totum corpus ſparſos, ipſas venas: hanc ſeu appetitricem, ſeu naturalem, ſeu altricem voces, nihil intereſt: veluti ſi anima ut facultatem. Altera eſt, quæ non modo, ut ſtirpibus aut vita præditis, ſed etiam ut animalibus anima eſt inſita: Hæc ſedem in corde habet, ipſo quoque inſiti caloris quodam ſeu fonte. Ab hoc fonte canales arteriæ ſunt, vocanturque hæ multis ſane nominibus: nam & facultas, ſive virtus vitalis, & facultas, ſive virtus animoſa, & anima vitalis, & anima animoſa dicitur. Tertia anima ratiocinatrix in cerebro domicilium habet: ea voluntariis actionibus una cum ſenſibus præſidet.* Utitur & hæc particulis quibuſdam ſeu canalibus, nempe ipſis nervis, ſenſum motumque per hos in totum animal tranſmittens. Tres itaque hæ ſunt facultates, quæ corpus a morbo defendunt, *animalis*, quæ cerebri, *vitalis*, quæ cordis, & *naturalis*, quæ hepatis curam habet. Hæ tribus alicujus arcis præfectis, eam defendentibus comparantur, qui, cum per ſe ſoli nequeant ejus defenſionem tueri, ſeu recte ſuſtinere, militibus utuntur, quibus ab arce infenſos hoſtes propellant. Sic quælibet prædictarum facultatum pro militibus functionibus quibuſdam contra morbos utitur. Donatæ etiam ſunt facultates nonnullis inſtrumentis, quæ ipſis ſubſerviant, cum corporum ſanitatem curare ſtudent. *Animalis* ſiquidem facultas, (quam in cerebro ſedem habere diximus) nervos; *vitalis* in corde arterias; ac *naturalis* in hepate venas habent: per has ſanguis ad omnes corporis partes nutriendas labitur, ac per nervos iiſdem partibus ſenſus & motus, atque demum per arterias vitalis ſpiritus a corde communicatur. Vivunt itaque corporis partes ope vitalis ſpiritus, ſentiunt, ac moventur animalis a cerebro per nervos in ipſas effuſi atque emanantis: Nutriuntur denique a ſanguine ipſis per venas a jecore accedente. Quælibet quoque pars vita non deſtituta a natura nervis arteriis veniſque referta, continue ex ſanguine, ac gemino nuper

dicto

dicto ſpiritu, alitur, vivit, ſentit, ac movetur. Hinc ſingulis corporis partibus adſunt ii ſpirituum calores, quibus functiones omnes, ſeu actiones, ſcilicet animales, vitales, naturales vitæ conſervandæ cauſſæ, obeuntur: Hoſque calores, a quibus actiones eæ obeuntur, Medici merito vires appellant, quas natura ſingulis partibus, prout opus eſt, diſpenſat. Quo etiam facultas diſpenſatrix a Medicis eſt nuncupata. Facultates vero omnes propriis actionibus perficiuntur. Naturalis quidem tres præcipuas habet, quippe nutritionem, auctionem, atque generationem; quibus multæ aliæ deſtinantur, quæ ſunt attractrix, retentrix, concoctrix ſeu alteratrix, ac expultrix: Sine his corporis partes neque generantur, neque nutriuntur, neque augentur. Non me latet his longe etiam plures, ſervientes huic facultati, actiones ab aliis recenſeri, quas tamen omnes ſub prædictis contineri haud ignoro. Attrahunt enim partes, quo nutriantur, alimentum, vel quo exonerent præcipuum, nobileque membrum, excrementum, ut veſicula bilem, lien ſanguinis fœcem, & urinam veſica. Retinent partes attractum alimentum, quoad ipſum perfecte coxerint, atque excrementum, donec copia diſtendendo, aut qualitate infeſta partes valde moleſtet. Coquunt non minus, quoad in ſubſtantiam partis nutriendam alimentum mutatur. Quod ut fiat, facultas pluribus utitur coctionibus, pro variis præparationibus, priuſquam partes ſimilares ſanguinem recipiant, ſibique ipſis ultima coctione edita aſſimilent. Varie profecto in variis membris ad illud operis a naturæ deſtinatis concoctiones fiunt. Cibus in primis in ſtomacho ſuſceptus coquitur, poſteaque rurſus in venas attractus coquitur, quo ad in ſanguinem mutetur; qui dehinc per venas ſingulis partibus conceſſus in ipſarum ſubſtantiam, poſtrema peracta coctione, mutatur. Expellunt etiam, aut quod alterari, ſeu coqui non poteſt, aut quod quantitate vel qualitate moleſta lædit. Hinc omnes partes, quoad poſſunt, noxios humores a ſe propellunt, ipſoſque partes aut naturæ, aut morbi alicujus ratione factæ debiles, recipiunt. Atque hæc de facultate naturali. Vitalis vero facultas, qua corporis partes vivunt, duabus tantum functionibus ſeu actionibus utitur,

quippe pulſatione arteriarum, atque reſpiratione. Hac quidem frigidus aer per aſperam arteriam & pulmones ad cor vehitur, ut calor vitalis igneo temperamento donatus (qui abſque ventilatione, quin reſolvatur & marceſcat, ſervari non poteſt) ejus frigore coerceatur, neque diffluat, neque exſtinguatur. Pulmonum vero dilatatione (veluti eorundem compreſſione innati caloris fuligines geniti evacuantur, puriorque vitalis ſpiritus redditur) cordis calor recreatur, fitque purior. Idem in toto corpore pulſatione arteriarum fit, quando ipſarum dilatatione (quam Græci *dyaſtolin* vocant) calor refrigeretur, & compreſſione, *ſyſtole* vocata, quod ex humorum deüſtione in toto animante contractum eſt, veluti fumidum excrementum expellatur. Quod Gal. in multis locis meminit, & *cap.* 33. in 1. *de cauſſis pulſuum* hiſce verbis: *Quod tuendi cauſſa caloris univerſi corporis creati (ſcilicet pulſus) ſunt, quem refrigerent; & ſi quid ſit fuliginis ex ſuccorum aduſtione contractum, id excernunt e veſtigio* Etiam illo loco dictum eſt, ad gignendum hos referre animalem ſpiritum. Reſpiratio a natura facta eſt caloris innati cordis cauſſa, ut refrigeretur, & a fumoſis halitibus expurgetur, & pulſatio arteriarum non minus addita eſt, caloris in toto corpore effuſi refrigerationis, atque purificationis gratia. Animales denique functiones plures exſiſtunt, ſcilicet animalis ſeu voluntaria, quæ nervis atque muſculis eſt deſtinata, quintuplexque exſiſtit, una ſenſitiva, quæ in alias quinque ſubdividitur, quippe in videndi, odorandi, audiendi, guſtandi, tangendique actionem. Secunda eſt motiva, qua corporis ſingulæ partes moventur. Tertia imaginandi, Quarta ratiocinandi, & poſtrema memorandi. Hæque ſunt omnes facultatum actiones, quæ inculpatæ, ac robuſtæ in corpore cognitæ naturam robuſtiſſimam præmonſtrant, plurimumque innati caloris ad ipſas facultates ipſam mittere, ac inſtrumenta, quibus ea obeuntur; itaque primum ipſorum principium, nempe cerebrum facultatis ſedem nullo vitio teneri. Infirmæ vero debiles vel vitiatæ oppoſitum utique denotant. Quando hæ, caloris (quem vires appellant) inopia, vel debilitate, aut vitio inſtrumentorum, aut ex cauſſa morbifica ita obeantur.

Ab

Ab actionum itaque robore & debilitate, totius naturæ potentia ſeu vis quanta ſit conjicitur. Sed quod nos hactenus univerſaliter conjecimus, nunc ſingillatim attingamus.

CAP. III.

De facultatum actionibus robuſtis cognoſcendis.

Actiones, quæ in corpore perfectiſſimæ obeuntur, facultatis, a qua emanant, robur ideo ſignificant, quoniam nedum facultatis, ſed & illius ſedis (quod primum facultatis inſtrumentum Gal. vocat) atque aliarum partium, vel inſtrumentorum, primo inſtrumento inſervientium perfectæ ſanitatis certa ſunt indicia, ut Galen. *in* 1. *cap.* 2. *de ſympt. cauſſa* tradidit. Cum itaque in ægrotis, ut ab animalis facultatis actionibus incipiamus, omnes cum interni tum externi ſenſus, ſcilicet viſus, olfactus, guſtus, tactus, nihil a ſtatu naturali mutati obſervantur, rectèque, quod ad imaginationem, memoriam, rationem, atque motricem potentiam pertinet, tunc ſe habent, (ſic robuſtam rectèque valentem facultatem cerebrum inhabitantem ſignificant) ut nihil omnino ipſam offenſam exinde præmonſtretur habuiſſe. Quod Hippoc. *in lib.* 2. *aphoriſm.* 33. nobis indicaſſe viſus eſt, quum dixerit: *In quovis morbo mente conſtare & bene ſe habere ad ea, quæ offeruntur, bonum: contrarium vero malum.* Naturaliter itidem homines reſpirare, atque arteriarum pulſus, magnos, vehementes, æquales atque ordinatos habere facultatis vitalis ſeu animoſæ fortitudinis nobis eſt indicio. Hoc Hippoc. in 1. *libr. prognoſticorum text.* 25. ita expreſſit: *Spirationis autem facilitatem exiſtimari oportet, perquam magnam vim habere ad ſalutem in omnibus morbis acutis, qui cum febre ſunt, & in quadraginta diebus judicantur.* & Galen. *in commento cap.* 7. naturalem reſpirationem appellavit ſpirationis facilitatem, ſignificantem neque thoracem, neque cor, ac pulmonem, neque præcordia doloris quandam habere affectionem, quin etiam neque partes quaſdam iis admiſtas. Et *in lib.* 1. *de præſag. ex pulſibus,*

ſibus, de pulſibus, hanc facultatem robuſtam denotantibus, hæc habet ? *Vehemens enim pulſus a facultatis ſemper robore fit, ac quo ſit vehementior tanto robur majus eſſe facultatis.* Non ſecus etiam de naturalis facultatis functionibus dicendum erit, ægrotos namque probe cibos appetere, atque ex ratione ſitire, optimum eſt, exindeque robur facultatis ſignificatur, non minus & partes ad ſe alimentum recte attrahere, retinere, concoquere, excrementumque per loca convenientia expellere, idem oſtendet *com.* 2. Ex quibus naturalis facultatis actionibus duæ ſunt præcipuæ, ad hujus potentiæ robur ac debilitatem denotandam, quippe excrementorum coctio atque excretio. de illa Hippoc. in 1. *text.* 45. *cap.* 9. & idem ait : *Coctiones celeritatem pertendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem.* Et Gal. *in lib. de conſtit. art. medicæ* dixit : Quibus omnibus hoc commune eſt, nunquam morbum ſolvi poſſe niſi prius in excrementis coctionis ſigna conſpiciantur. Unde ſive aures male habeant, ſive oculi, ſive fauces, &, ut ſummatim omnia dicam, coctiones omnes celeritatem, criſin, ſalutiſque ſecuritatem indicant. & in 1. de *criſibus cap.* 8. ſcribit, coctionis ſigna nunquam male apparere. Non minus *in libr.* 3. *cap.* 3. affirmavit, cum millies, dum criſes fierent, interfuiſſet, neminem unquam vidiſſe intereuntem, qui præcedentibus coctionibus criſin habuiſſet. & *in* 1. *aphoriſm.* dixit, coctiones naturam morboſis cauſſis prævalere perpetuo præmonſtrare. Hanc ſequitur excretio, quæ poſt coctionem apparens ſemper facultatis robur indicat, certamque ſalutem prænuntiat. Natura enim perpetuo hoc ordine procedit, ut prius concoquat, mox expellat. Quo omnis excretio poſt coctionem apparens optima & ſalutaris judicatur. Hæc vero duobus modis fit, uno modo, ſingulis corporis partibus propria excrementa in ipſis genita excernentibus; altero, cum multi multitudine humorum exſuperantium, vel qualitate, vel utroque modo eadem partes gravatæ excernunt. Quam excretionem præmonſtrant excrementa probe concocta, atque ſecundum naturam excreta. Quorum abſolutiſſimam tractationem poſtea quippe in ultimo libro inſtituemus. Hæc vero ita prodeuntia excrementa, perfectam,

fectam, ut docet Hippocrates, partium, a quibus procedunt, ſanitatem indicant. Altera vero excretio, in qua humores quantitate aut qualitate moleſti, debito tempore vacuantur, expultricem facultatem robuſtam, naturamque ipſam morbo prævalere, certo præmonſtrant. Cujuſmodi ſunt criticæ ſanguinis eruptiones, urinæ copioſiores, alvi dejectiones, vomitus, ſputa, atque ſudores. Hæ etenim omnes natura cum robuſtam tum cauſſis morboſis prævalentem ſignificant. De proba ſanguinis excretione Hippoc. in 1. *epid. comm.* 2. *text.* 65. & idem ita habet: Febribus autem ardentibus, quibus rite ac largiter ſanguis per nares erupit, ea de cauſſa maxime ſervabantur. Quod in Cleonaſtide, Pericle, virgine Abdera, Heropyto, muliere moroſa, Lariſſæa virgine, Metone atque in aliis multis ab Hippocrate *aphor.* 73. fuit obſervatum, de quibus ait: *Sanguis autem plurimis erupit, præcipue adoleſcentulis, & adultis. Quorum periit maxima pars, quibus ſanguis non erupit.* Et Gal. paulo poſt *com.* 3. *text.* 88. *de Metone* dixit. *Largæ de naribus eruptiones ſanguinis liberant fere.* Sane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione & judicatus & ſervatus, quanquam non omnino tuta ſigna haberet. De urinarum vero probis excretionibus ſeu purgationibus poſt coctionem apparentibus, Hippoc. *in* 4. *aphoriſ.* 74. inquit: *in quibus ad articulos ſperatur abſceſſus, liberat ab abſceſſu urina multa, alba facta.* Qua ſcilicet alba, craſſa, & copioſa cum multa ſubſidentia Nicodemum fuiſſe judicatum *in lib.* 3. *Epidem. com.* 2. *text.* 2. poſteritati tradidit, & Charionem multis biliosis. Nonnunquam etiam nigras tunc temporis excretas multis profuiſſe Gal. *in lib.* 3. *Epid. com.* 3. *text.* 73. his verbis affirmavit, dicens: *Equidem quandam novi, quæ talibus urinis magna copia evacuatis, auxilium percepit:* & de dejectionibus ſalutaribus, naturam morbo prævalentem præmonſtrantibus, *in lib.* 4. *aphoriſm.* 28. Hippocr. ita habet: *Et, quibus ſurditas, ſupervenientibus biliosis dejectionibus, ceſſat.* ac in *lib.* 6. *aphor.* 17. *Lippientem ab alvi profluvio corripi, bonum.* De Heropytoque judicato *in lib.* 2. *Epid. com.* 2. *tex. Circa diem centeſimum alvus fuit turbata, multis biliosis, durabantque diu multa talia.* Gal. vero clarius de hac excretione:

ne *in lib.* 1. *aphor.* 22. ita ſcribit: *Quando igitur poſt morbi coctionem aliquis humor vitioſus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur, & propter hoc atrabilis, & alius omnis humor hujuſcemodi, ubi ſigna coctionis in morbi proceſſu apparuerint, bonam ſignificat evacuationem.* De ea itidem, quæ per vomitum fit, Hippoc. *in lib.* 2. *Prognoſt. aph.* 15. dixit: *vomitio autem utiliſſima eſt, quæ pituita ac bile permiſta quam maxime eſt:* & de excretionibus in ſuppuratis ait: *Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id eſt ſuppurati, ſi quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur.* & de ſudoribus: *Sudores autem optimi ſunt per omnes acutos morbos, ſi per diem eveniunt decretorium, & integrè ſedant febrem, ſi ex toto corpore prodeant, faciantque, ut ager ferat facilius morbum.* Atque hæ omnes ſunt excretiones expultricem facultatem robuſtam præmonſtrantes, quæ ſic valida contra morbum pugnat, ut interim ſola excretione ipſum ſuperet. Quod de Metone Gal. *in* 1. *prognoſt. text.* 25. animadvertit, de quo ait: *Sane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione, & judicatus, & ſervatus; quamvis non omnino tuta ſigna haberet.* Ex hac prævalida excretrice facultate Hippoc. in iis, qui in ſecunda epidemica conſtitutione ægrotarunt, maximam utilitatem cognovit. Nam *in* 1. *libr. Epidem. com.* 2. *tex.* 79. hujuſce potentiæ tale commodum iis fuiſſe dixit, ut fere omnes, qui forte hac excretoria vi valuerunt, evaſiſſe animadverterit. Quæ res nobis ex ipſius ſermone conſpicua magis fit, qui eſt hujuſmodi: *At vero hoc ſtatu quatuor his præcipue ſignis ſervabantur; quibus enim aut ex naribus probe ſanguis erupiſſet; aut qui per veſicam urinas multas, & multo bonoque præditas ſedimento reddidiſſent; aut per ventrem, turbida biliosa tempeſtive; aut qui in dyſenteriam incidiſſent. Multis vero uſu venit, ut non ab uno illorum judicarentur, ſed per omnia plurimi excernerent, qui quidem gravius habere videbantur: Veruntamen omnes, quibus hæc acceſſerunt, ſuperſtites erant.* At de cognoſcendis robuſtis naturæ actionibus, hæc nobis ſufficient. Nunc ad debilium dignotionem declinemus.

CAP.

CAP. IV.

De naturæ actionibus debilibus cognoſcendis, & primo ex animalis facultatis ſymptomatis.

Validis ſeu robuſtis naturæ actionibus, quæ ipſam morbo prævalentem oſtendunt, recte perſpectis, ad debilium notitiam deſcendimus. Quæ * tribus modis prælangueſcunt, ſcilicet ubi omnino tolluntur, aut diminuuntur, aut denique vitiantur. Unde in ipſis varius debilitatis gradus nobis innoteſcit: etenim maximam naturæ debilitatem actiones ſublatæ explicant, quippe cum ipſis facultas plane deſtituitur. Præſertimque ſi hæ, reſoluta aut emortua facultate, aut primo facultatis inſtrumento læſo, tales prodeant, ſeu deficiant. De his Hippoc. *in lib.* 4. *aphoriſm.* 49. ait: *Si non videat vel non audiat, jam debili exſiſtente corpore: quicquid horum evenerit, mors proxima eſt.* Et in *Epidemiis:* partes extremæ frigeſcebant, atque ad calorem amplius non redibant. Et ex naturali facultate in Hermocrate exſtincta; perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente conſtabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non ſitiebat. Minus malum vero portendunt, quod minorem quoque naturæ debilitatem denotent, quæ fiunt aut cum defectu, aut cum vitio, non tamen ex facultatis defectu vel vitio, neque primo ejus inſtrumento læſo (quando & hæ actiones imminutæ aut vitiatæ magnum periculum præmonſtrent) ſed læſis tantum inſtrumentis primo ſervientibus, cujuſmodi ſunt ſurditates, cæcitates, paraplegiæ, tenſiones, atque aliæ actiones diminutæ aut vitiatæ, quarum ii affectus ſymptomata exſiſtunt, quæ læſis inſtrumentis primo quippe cerebro ſervientibus concitantur. At hanc rem accuratius attingamus & illuſtremus per ſingulas tres facultates diſcurrendo, ab animali exordientes; quæ cum triplicem habeat potentiam, nimirum ratiocinatricem, motricem, ac ſenſitivam. Nunc de prima agamus. Itaque ut nuper diximus, ægrotos mente conſtare

* *Gal in* 1. *de ſympt. cauſ. cap.*

optimum eſt, quippe quod facultatem adverſus morbum animalem viribus maxime valere denotet, ita ſublata ratione ac diſcurſu eandem maxime languidam, atque morbo imparem viribus comprehendimus. Ipſamque facultatem, aut primum inſtrumentum, nempe cerebrum, quod alias ejus ſedem eſſe diximus, aut alia inſtrumenta, prima ſubſervientia, aut denique omnia ſimul læſa, cognoſcimus. De quibus in *Prorrheticorum text.* 8. Prælanguentium deſipientiæ peſſimæ, ut & Traſimenti contigit, &c. Tremulæ, obſcuræ, blandæque, & contrectabiles deſipientiæ, valde phreniticæ, ut Didymaco obvenit. Nec non *a ſanguinis*, dixit Hippoc. *in 7. aphoriſm 9. profluvio deſipientia, aut convulſio, malum.* Hæc ſane ſymptomata ſunt, quæ facultatem reſolutam conſequuntur. Sicuti veras omnes phrenitides (quoniam cerebrum primum facultatis inſtrumentum maxime læſum explicant) Galenus plerunque lethales eſſe, putat: quo in primo *Prognoſt. text.* 36. omne genus phrenitidis eſſe exitioſum affirmavit: & in primo *Prorrheticorum* dixit, eas, quæ in tremorem finiuntur, quod fiant facultate reſoluta nervis ſupra modum arefactis, exitialiſſimas eſſe. Idem fere denotare deſipientias, quæ cum ſtudio fiunt, Hippocrat. ſtatuit, quia a flava bili cerebrum lædente oriuntur. omnium maxime lethales eſſe a flava bili, nimio calore ad exuſtam accedente, concitatas, qua amentes furioſi ferarumque modo effrenes, iracundi feroceſque homines redduntur. Continuæ itaque hæ deſipientiæ cum febre continua (quod & cerebrum peſſimo humore lædi, & ea læſione quam brevi facultatem exſtinctum iri præmonſtrent) naturam viribus morbo longe infirmiorem, ſignificant. Quare cum ratio tum imaginatio admodum læſa cerebri virtutem maxime debilem oſtendit. Memoria quoque eodem modo ſublata aut imminuta, aut vitiata, idem fere in morbis acutis denotat: quam memoriam in ea peſte, quæ Athenas devaſtavit, multos peſte infectos ita perdidiſſe, ut neque conſanguineos, neque amicos cognoſcerent, neque (quod mirabilius eſt) ipſorum nomina recordarentur. Theucid. hiſtoricus narrans, iſtius quoque potentiæ debilitatem attigiſſe, viſus eſt. De hac ipſa Hippoc. *in lib. 3. Epidem.* ſcripſit. Obli-

vio

vio ſub acceſſiones, languor, vociſque defectus, & Gal. *in Commento*. Et oblivio manifeſta eſt, & monſtrata frequenter eſt, de exitialibus eſſe, & in ſecunda Porrheticorum. *Ignorantia cum rigore malum; malum quoque oblivio.* Ex quibus actionibus ita læſis licebit facultatis impares cum morbo vires, & maxime prælanguidas cognoſci. Ceterum cum hæc recitata ſymptomata, nonnunquam ſint ſigna judicatoria, quæ ante ſalutarem criſim conſpici ſolent, ideo accuratius ab iis, quæ facultatem debilem denotant, erunt diſtinguenda. Idemque faciendum in aliis omnibus cujuslibet facultatis actionibus læſis, naturam debilem ſignificantibus. De quibus Galenus *in primo de Criſibus* ita habet. *Quæ vero veluti horum ſigna indicativa ſunt, deliria exſiſtunt, atque vigiliæ, & ſomni graves, & dolores, & lacrymæ, & difficultates ſpirandi, & tenebræ oculis obortæ, & quæcunque ſimilia, etenim hæc ſi abſque ſignis apparuerint, ſunt peſſimarum diſpoſitionum indicia. Hæc in morborum principiis, quo tempore natura nondum humores concoxit, & ſuperavit, apparent.* De his Hippoc. *in ſecundo prognoſticorum*, in hunc modum ſcripſit. *Ceterum in principiis febrium ſive delirium acceſſerit, ſive alicujus membri deſideratio periturum hominem, ſciendum eſt, ſi non omnino aut ex optimis ſignis aliquod accedat, aut corporis vires adſint.* Signa vero criſin indicantia in ſtatu morbi obſervari Gal. in *primo de Criſib.* ſtatuit, ac ipſa poſt ſigna coctionis perpetuo eſſe ſalutaria. At modo ad id, ex quo digreſſi ſumus, redeamus. Cognitaque naturæ virium ex ratiocinatricis potentiæ actionibus læſis debilitate, nunc ſymptomata quoque, quæ motricem facultatem prælanguidam oſtendunt, attingamus. Partes itaque corporis motu atque ſenſu deſtitutæ facultatem animalem reſolutam indicant. Quo Hippoc. *lib.* 2. *aphoriſm.* 42. dixit. *Solvere morbum, quem apoplexiam vocant, fortem impoſſibile, debilem vero non facile.* Quemadmodum optimum eſt corpora facile moveri, ita non recte moveri malum. Hippoc. *in lib.* 3. *prognoſticor. aph.* 46. ait. *Qui dolore vexatur, facile convertitur, ſitque reſurgendo levis oportet, ſi corpus omne grave eſt, & item manus ac pedes, majori cum periculo eſt.* Sunt itidem aliquarum tantum partium reſolutiones (quas paralyſes

Græci vocant) prælanguentem naturam præmonſtrantes, eæque præſertim, quæ læſo cerebro excitantur. Cujuſmodi in febribus continuis eſt aphonia, ſcilicet vocis reſolutio, de qua auctor *Prorrheticorum* habet. *Quæ cum exſolutione fiunt & Catochæ, & aphoniæ perniciosæ ſunt* Fiunt vero hæ non raro etiam ob convulſiones linguæ, vocis nimirum inſtrumentis multo humore imbutis, aut ab igneo calore admodum exſiccatis, quo pejus malum eſt. At quæ læſo cerebro exſoluta facultate fiunt, lethales exſiſtunt, uti in Sileno obſervatum eſt, de quo Hippocrates ait. *Septimo die obmutuit, & in Philini uxore die ſeptimodecimo.* Sed hæ pernitioſæ reſolutiones apparent ſemper cum aliquo ex exitialibus ſignis, quando nonnullæ, ut nuper dictum eſt, aliquando fiant, partium reſolutarum læſis tantum inſtrumentis, ac aliquando criticæ, qualis in muliere trimeſtri fœtu gravida apparuit, ipſa enim die tertia obmutuit, quæ quinto ſudore fuit judicata. Quæ vero læſo cerebro fuit, ſemper cum aliis pravis ſignis nobis innoteſcunt, qualis fuit, quæ in Pythione illuxit, de quo Hippoc. ait: Altero die ſub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput obmutuit, breviſpirans, redit calor. Hanc aphoniam Galen. *in commento* docuit caloris refrigerationem, & maximam virium imbecillitatem prænotare. Atque ſic ex ſublato motu, ac diminuto partium corporis facultatem animalem debilem, viribuſque morbo infirmiorem cognoſcemus. Ex vitiatis quoque motricis potentiæ actionibus, quarum ſymptomata ſunt convulſiones, ſingultus, tremores, rigores, & horrores, idem perquirendum eſt, hæc enim ſymptomata itidem naturam, & præſertim animalem morbo infirmiorem denotant. De convulſionibus Hippoc. *in lib.* 4. *aphoriſ.* 66. ita habet. *In acutis febribus convulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum; & ubi ſanguis multus fluxerit convulſio aut ſingultus ſuperveniens, malum.* Et poſtea: *A vomitu ſingultus & oculorum rubor, malum; & ab ileo vomitus, ſingultus deſipientia vel convulſio, malum.* Tremores eodem modo in acutis morbis, quod hanc facultatem debilem præmonſtrent, male apparent, omnium vero maxime, ſi a vehementi phreni-

tide

tide appareant, lethales exiſtunt, teſte auctore *Prorrheticorum in 1. prorrh. tex.* 31. qui ait, *phrenitica in vehementer trementia finiuntur.* Et poſtea. *Mente ob melancholiam aberrantibus tremores ſupervenientes, maligni.* Gal. *in comm. tex.* ait. Cum igitur talem ob affectionem tremor fiat, vehementer exſiccatos oſtendit nervos, atque ob id hominem lethaliter habere; & paulo poſt. Qui ergo ex atra bili, mente aberrantem, ſuperveniente tremore, certo moriturum affirmat, non fallitur. Et de rigore itidem prælanguidam hanc facultatem indicante, *in 1. lib. Prorrhet. tex.* 24. *Ignorantia cum rigore, malum; & a rigore refrigeratio non recaleſcens, malum; & poſt oculorum perverſionem in febre laborioſa rigor ſuperveniens, mortem fatetur.* Et Hippocrates *in lib.* 4 *aphoriſm* 46. *Si rigor inciderit febre non intermittente agro jam imbecilli, exitialis.* Et *in* 7. *lib. aph.* 7. *Ex multa potatione rigor & deſipientia, malum.* Rigor etiam in febre acuta, quam aut nulla evacuatio ſequatur, aut non bona, facultatem maxime debilem oſtendit, veluti mulieri, quæ in foro mendacium decumbebat, eveniſſe Hippoc. vidit, quam ait ante exitium rigorem habuiſſe, cum ſudore frigido, qui eſt peſſimus, ut poſterius oſtendemus. idem notant horrores, de quibus Hippoc. *in lib.* 3. *epidem com.* 3. *tex.* 3. ſcripſit: *Horrebant & ſub mortem delirabant, ut Critoni accidit.* Vigiliæ etiam debilem facultatem ea ratione ſignificabunt. Aſſiduæ enim vigiliæ vires maxime reſolvunt, cerebrumque ſiccant. Quo Hippoc. ait, *hominem neque noctu, neque interdiu dormire peſſimum eſſe:* hinc etiam addidit: *vigilias, quæ modum exceſſerint, malas.* Interdum vero vigilant ægroti non ſiccato cerebro, atque exſtincta facultate reddita debili, ſed antequam fiant criſes ſalutares, ut Gal. *in lib.* 3. *cap.* 5. *de Criſib.* meminit, quod & *in lib.* 2. *aphoriſm.* 30. ita habet: *Vigilant enim magna ex parte & graviter ſe habent, ac febricitant vehementius ægri, quanto propius ad judicationem accedunt.* Sed, ut alias quoque dictum eſt, hæ vigiliæ, ſignis coctionis prægreſſis, excitantur, illæ facultatem debilem ſignificantes principio morbi, quo tempore omnia cruda exſiſtunt. Aſſiduæ vero & diu durantes peſſimæ exſiſtunt, quippe naturam partim exſolutam,

& partim exſolvi præmonſtrantes. Quales in uxore Promeadai, atque in illo, qui caleſcens cœnavit, Hippoc. *in* 3. *epi.* 3. *tex.* 28. *aph.* 18. vidit. Hic quidem a die ſexta uſque ad undecimam, in qua obiit, aſſidue vigilavit. Peſſimam itidem vigiliam in acutis morbis cum convulſione eſſe, Hippoc. *in lib.* 7. *aphoriſ.* 6. ſtatuit. A ſomno etiam hujus facultatis debilitatem cognoſcere poſſumus. Immoderatus enim ſomnus malus eſt, & exitialis longas vigilias in acutis morbis ſecutus. Loquor vero de ſomno profundo, quem *coma* Græci vocant, & Gal. in ſomnum delationem ſive inclinationem appellat, qua ægri quin dormiant, ſe continere nequeunt, atque etiam profunde ſic dormiunt, ut vix expergiſcantur, ſtatimque in ſomnum deferuntur. Hos ſomnos veternoſos Gal. in 6. *epidem com.* 6. *in tex.* 8. vocat, qui perpetuo prælanguidam facultatem denotant, omniumque maxime, ut diximus, qui calidioribus, ſiccioribuſque ſuccedunt, quoniam frigiditas, ex qua fiunt, eſt lethalis. Quod Gal. *in lib.* 3. *epidem.* hiſce verbis expreſſit, dicens: *Nam inſanabilia ea eſſe demonſtratum eſt frigora, cum calidis & ſiccis morbis contingunt.* Addimus ſomnum eſſe actionem naturæ, qua humores in viſceribus concoquuntur, & digeruntur. Quod inde omnis calor ab extra intus feratur, ut Gal. *in* 6. *epidem com.* 5. *tex.* 37. tradidit. *Cum vero agri dormiant, morbuſque nihil exinde minuitur, maximo eos teneri morbo, quem facultas vincere nequeat, nobis eſt argumento.* De quo Hippoc. *in* 2. *aphoriſm.* dixit: *Ubi ſomnum delirium ſedat, bonum, &c.* Quibus in morbis ſomnus laborem facit, mortale. Si vero non juvet mortale, ſomnum itidem ſimul cum vigilia idem denotabit, quippe facultatem morbo viribus imparem, atque debilem. De his Hippoc. *in* 3. *epid. com.* 3. *tex.* 16. dixit. *Comatoſi rurſusque inſomnes erunt.* Et paulo poſt, *detinebantur aut comate perpetuo, non ſomnolento, aut vigiles erant cum laboribus.* At ad ea ſymptomata, quæ actiones ſentientis facultatis debiles, quippe, aut ſublatas, aut imminutas, aut vitiatas, quibus hæc ſentiens potentia debilis ſignificatur, oſtendunt, deſcendimus. De quibus, ut a viſu incipiamus, Hippoc. *in lib.* 4. *aphoriſm.* 49. habet: *Si non videat, vel non audiat,*

diat, jam debili exſiſtente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima eſt. Symptomata vero omnia, quæ viſoriam potentiam prælanguidam morboque imparem viribus, denotant; Hippocrates addidit *in primo libro prognoſt.* ſic ſcribens: *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illacryment, aut pervertantur, aut alter altero fuerit minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas, aut nigras venulas, aut ſordes appareat circa oculos, aut ſublimes, tumidive oculi, vel cavi admodum fuerint, & obſcuri, quippe ſine ſplendore, vel totius color evariet vultus. Hæc omnia mala eſſe atque exitioſa cenſendum eſt.* Et poſtea: *Conſiderari autem convenit hunc in modum ſuſpectiones etiam oculorum per ſomnum, ſi quid enim candidæ partis ſubapparet comm ſſi palpebris, nec alvi fluor aut medicamentum in cauſſa eſt, aut nec ita dormire conſuevit, vitioſum indicium, lethaleque admodum eſt.* Idem ſurditas ni fuerit critica, in morbis acutis oſtendet. de qua *in Coacis præſagiis tex.* 2. legitur: *In febre acuta aures obſurdeſcere furioſum eſſe*, & in 1. *Prorrheticorum tex.* 32. *Surditas in acutis & turbulentis, malum.* Idem ex aliis ſenſibus, aut ſublatis, aut imminutis, aut denique vitiatis in morbis acutis crudoque exſiſtente morbo, erit conjiciendum. Quotieſcunque etiam ægroti morbos non ſentiunt, aut delirium, aut emortuam ſentiendi facultatem prænotant. Hippoc. *in* 2. *aphoriſm.* 6. ait: *Quicunque dolentes parte aliqua corporis omnino dolorem non ſentiunt, iis mens ægrotat.* Addimus, ni id exſtincta ſentiente facultate fiat. Idem partes extremas corporis frigidas ſentiri, cum internæ urantur nobis præſagient. Quod Hippoc. *in lib.* 4. *aphoriſm.* 48. ita expreſſit: *In febribus non intermittentibus, ſi partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & ſitim habeant, lethale.* Peſſimum eſt extrema refrigerata, non amplius recaleſcere. Quod de Sileno moribundo Hippoc. meminit, dicens: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant.* Ex iis itaque omnibus actionibus, a ſuo naturali ſtatu valde mutatis, quippe vel ablatis, vel diminutis, vel maxime vitiatis, facultatem animalem debilem, morboque viribus imparem conjicimus. maximeque, ſi vel hæ omnes, vel plures eo modo læſæ, ſua munera non recte obire compre-

hen-

hendantur. Ad quam rem accuratius dignoſcendam, omnia earum actionum cum ſymptomata, tum inſtrumentorum ipſis famulantium morbi erunt attendendi. Veluti in videndi actione ablata nuper ex Hippocrate complura exempla adduximus: qui cum nobis ex illa ſublata actione prælanguidiſſimam facultatem viſoriam ſignificare voluerit, non ſolum ægros acuto morbo laborantes non videre, aut diminute quidem, at ſimul etiam viſus inſtrumenta varia cum ſymptomata, tum morbos pati docuit *in* 1. *Prognoſt. tex.* 13. Nam non ſolum ægroti, ſi lucem effugiant, aut nolentes illacriment in acutis morbis, malum eſt; at longe pejus erit, oculorum altero alterum ſimul convelli, aut intumeſcere, aut inflammatum albumine rubrum videri, aut cavos admodum, vel ſine ſplendore oculos eſſe, & alia hujuſmodi multa in oculis obſervari. Quæ & cerebrum, & ei, quæ ſerviunt, inſtrumenta maxime læſa oſtendunt, atque ex iis facultatem quoque unam periiſſe. Quæ omnia poſtea nos accuratius tractabimus, cum ſpeciatim de prædictione a cujuslibet facultatis actionibus, & a partibus corporis agemus. At ex aliis aliarum cognoſcendarum facultatum actionibus inſtitutum noſtrum proſequamur.

Cap. V.

De actionibus debilibus facultatis vitalis ex ipſius ſymptomatis cognoſcendis.

Ex multis ſymptomatis, quæ potentiam ſeu facultatem vitalem debilem, quippe aut ſublatam, aut imminutam, aut denique vitiatam oſtendunt, duo præcipua ſunt, reſpiratio nimirum, atque pulſus a ſuo naturali ſtatu mutatus, ad quæ nonnulla alia accedunt, uti cordis palpitatio, ſyncope, & refrigeratio. A reſpiratione vero exordientes, dicamus, ipſa nimirum reſpiratione intercepta animal mori, uti in anginoſis, pleuriticis, peripneumonicis, orthopneicis, atque ſuppuratis obſervatur. Quæ itaque in morbis acutis reſpiratio magna eſt, atque rara, præſagit delirium. Cujuſmodi in Sileno viſa eſt,

de

de quo Hippoc. *in* 3. *epi.* 3. *tex. ult.* a primo hic ad finem uſque ſpiritum magnum habuit, & rarum, & de Mœlibæe etiam adoleſcente. Sequentibus diebus ſpiritus rarus, & magnus per intervallum. Quæ vero rara & parva obſervatur, exitialis eſt. De qua Galenus *in* 3 *epidem com.* 3. *in tex.* 74 ita habet, *parvum eſſe quendam pariter & rarum ſpiritum, qui cum refrigeratur, & emoritur, jam vitalis facultas fit.* De frigido vero, qui fere exſtincta facultate editur, ait: *Si frigidum e naribus, & ore exſpiretur, exitiale jam eſt admodum.* Eſt etiam parvus & frequens, ſpiritus non minus malus, cum & ipſe nativum calorem, ut Galenus docet, exſtinctum ſignificet. Qualem in Pythione Hippoc. breviſpirum appellavit. Pravum itidem eſt, magnum ſpiritum ſeu reſpirationem in parvam & raram in frequentem mutari, quæ in Dealcis uxore fuit obſervata, de qua Hippocrates *in* 3. *epi.* 3. *tex.* 85. *Decimoquarto, ſpiritus rarus, magnus per intervallum, rurſusque breviſp rus.* Omnium maxime exitialis eſt etiam reſpiratio, quæ e ſolis naribus editur, & non ex ore. In qua cum thorax debilius, quam ad reſpirationem conveniat, moveatur, neque commode dilatetur, etiam pinnæ narium contrahi, & moveri videntur, quod Gal. *in lib. de loc. affect.* hiſce verbis docuit. *Quippe, ſi videatur laborans inter ſpirandum totum movere thoracem, ut in parte quidem anteriore ad jugulum in utroque latere, ad ſummum humerum, in poſteriori parte ad ſcapulas uſque motus ipſius aſcendat, tres ex hujuſmodi ſpiratione affectiones ſignificant. Una eſt flammea in pulmone atque corde caliditas, altera in aliquo ſpiritualium inſtrumentorum anguſtia, tertia eſt facultatis muſculos thoracis moventis imbecillitas.* Inæquales itidem reſpirationes, & interruptæ, quæ convulſionum modo fiunt, perpetuo peſſimæ exſiſtunt. Reſpirandi hæ itaque actiones læſæ, vitalis facultatis impotentiæ nobis ſunt indicio. Eodem quoque modo arteriarum pulſationes, vel prorſus ſublatæ, vel maxime imminutæ, vel vitiatæ, ſeu ut unico verbo dicam, maxime a ſuo naturali ſtatu mutatæ, idem præmonſtrabunt. Itaque cum vehementes pulſationes omnium maxime robuſtam facultatem ſignificent, ut Gal. *in lib.* 2. *de præſag. ex pulſibus* eſt auctor,

ita languidam imbecillam, quam rem Gal. ita expreſſit, dicens. *Vehemens pulſus a facultatis ſemper robore fit, ac quo ſit vehementior, tanto robur majus eſſe facultatis. Languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo ſit languidior, eo facultatem quoque imbecilliorem eſſe demonſtrat. Ceterum omnes pulſus*, (ait Gal. in ſynopſi, de pulſibus *cap* 7.) *qui a naturali ſymetria multum recedant, non boni ſunt.* At certe languidiſſimus & tardiſſimus, & rariſſimus, omnium eſt deterrimus; poſt hos autem minimus, & mollitiſſimus, & duriſſimus, poſtea frequentiſſimus, at non celerrimus, neque maximus; ſed hi ſunt modice periculoſi, ſolus aut in extremis optimus eſt omnium vehementiſſimus. Infirmam vero denotant facultatem parvi, anguſti, humiles, tardi, languidi, intermittentes, minus deficientes, vermiculantes, formicantes, atque omnes, qui ad extremum pervenerunt, exceptis vehementiſſimis. Quare hi omnes pulſus ſeu arteriarum pulſationes, debiles ac admodum a naturali ſtatu mutatæ, conſpectæ, facultatem vitalem morbo viribus imparem oſtendunt, & quæ nullo modo fiunt, eam exſtinctam prædicant. Atque his non minus tardiſſime, quæ obeuntur, ac rariſſime, nec nunquam in pulſando ſæpius, & multum intermittunt. De quibus Gal. *in* 2. *cap.* 4. *de præſag. ex pulſibus* ita ſcribit. *Nam ſi hactenus procedat, ut unius pulſus, vel alterius videatur tempus quieſcere, inſtar veterni eſt, aut apoplexiæ cujuſpiam, aut reſolutionis actionum voluntariarum, qualia enim hæc in aliud principium ſunt, quod ſedem habet in cerebro, tale quiddam pulſuum eſt quies adverſus principium, quod in corde ſitum eſt, & ut rectè de illo eſt dictum, apoplexiam non poſſe fieri, ut propulſetur, ſi ingens ſit: ſin levis ſit, non ſine magno negotio: ita etiam dicitur hic rectè, quies pulſuum ſi ſit diuturna, ut tollatur non fieri poſſe. Sin brevis ſit non citra negotium. Porro diuturna eſt, quæ excedit duorum pulſuum tempus, brevis, quæ intra duorum pulſuum tempus manet. Quies vero temporum unius pulſus inter omnes intermiſſiones moderatiſſima eſt, multique ex ea ſenes pariter & pueri evaſerunt, juvenum autem ne ex hac quidem ullus.* De raris vero ac tardis pulſibus *in lib. ſynopſ. de pulſ. cap.* 33. ſic ait: *Quæ igitur eſt in ipſo cordis corpore refrige-*

ratio

ratio magna, eatenus etiam pulſus languidos efficit & tardos, & parvos, quatenus & ipſa dominatur. Quæ vero ab aliqua alia parte proficiſcitur, raritatem pluſquam alia prædicta genera a naturali ſtatu amovet. Ubi ergo corpus ipſum cordis refrigerationem ſuſcipiat, mors inevitabilior eſt, ac raritas quidem paſſuum eſt uſque adeo pernitioſa. A reſpiratione itaque ac pulſibus arteriarum ſic nos vitalis potentiæ debilitatem diſcere quimus, tum vero ab animi deliquiis, quæ ſyncopes Medici appellant, tum a cordis palpitationibus, de quibus Hippocr. *in ſecundo aphoriſm.* 41. ita meminit: *Qui frequenter ac fortiter abſque cauſſa manifeſta exſolvuntur derepente moriuntur.* Et Galen *in commento: Sicuti & ille, cui dum exſolveretur, cor fortiter palpitabat, atque hic derepente mortuus eſt, non aliter quam illi, qui acutiſſimis cordis affectibus, quos ſyncopes vocant, arripiuntur.* Sed de ſymptomatibus vitalem naturam prælanguidam, morboque infirmiorem denotantibus hæc ſufficient. Nunc illa, quæ naturalis potentiæ impotentiam ſeu debilitatem declarant, itidem ſpectemus.

CAP. VI.

De debilibus actionibus facultatis naturalis ex ipſius ſymptomatis cognoſcendis.

Dictum eſt alias, unam præcipuam eſſe actionem, qua corporis partes omnes conſervantur, ſcilicet nutritionem, ob hanc enim corpora diu vivunt, & ſine ipſa contabeſcunt. Hujus ope humidi ſubſtantifici, quod in partibus corporis conſumptum, ſeu exhauſtum eſt, ſeu reſolutum, continue reſtauratur, atque regeneratur. Huic autem quatuor actiones famulari ſuperius diximus, unam quippe cibum ſeu alimentum ſeu nutrimentum attrahendo, alteram retinendo, tertiam coquendo, ac quartam excremento expellendo ſeu excernendo. Hiſque non minus actionibus robuſtis exiſtentibus, animal probe nutriri atque vivere. Nunc oppoſitum illi prælanguidis exiſtentibus fieri ſtatuimus, ſcilicet in corporis partibus

innutritionem fieri, *atrophiam* Græcis dictam, qua corpora ſiccantur & contabeſcunt. Stomachus autem inſtrumentorum naturali huic potentiæ ſervientium præcipuus, ante eas quatuor actiones, alia etiam utitur, ſine qua aliarum uſus haud recte conſiſteret. Hæcque cibi atque potus appetentia dicitur, quæ a penuriæ ſeu carentiæ pabuli ſenſu prodit atque innoteſcit. Duplexque hæc appetentia, ſive appetitus, unus cibi, quem famem, alter humidi ſeu potus, quem ſitim appellant. His ſi careant corpora, morbis inculpata, diu non vivunt, in morbis longis nihil cibi inappetentiâ eſt deterius. Quo dixit Hippocrates *in 2. libr. aph. 7. in morbo diuturno cibi faſtidium, malum.* Et Galenus *in commento. Faſtidium cibi per ſe ipſum pravum eſt ſignum in morbis diuturnis.* Nam in iis, qui a talibus morbis ſunt evaſuri, contrarius affectus ſolet accidere, vehemens ſcilicet ciborum appetentia. Quod ſpeciatim *de dyſentericis* Hippocr. *in* 3. *aph.* 3. clarius hiſce verbis expreſſit. *In difficultatibus inteſtinorum cibi faſtidium, malum, & ſi cum febre pejus.* In morbis vero acutis nihil eſt deterius, quam ægrotos cum ciborum omnium, tum potus appetitu carere, etenim duorum alterum neceſſario ſequetur, aut eos mente motos eſſe, aut naturalem facultatem ſtomachi exſtingui, ut Galen. *in lib. 2. aphoriſm.* 6. affirmavit. De quibus plura apud Hippoc. exempla habentur, quibus in morbis acutis ciborum, potuſque ſublatum deſiderium, ſeu appetitus, lethalis, dignoſcitur, quod in Hermocrate Euryanaſtis virgine, Pario, mulierque apud frigidam aquam decumbenti, & in aliis, qui obierunt, fuit obſervatum. De Hermocrate Hippoc. *in* 3. *Epidem. com.* 3. *text.* 3. ait: *Toto tempore cibos averſabatur, & paulo poſt guſtare quicquam non valebat;* & de virgine Euryanaſtis in libro tertio *in* 3 *epi.* 3. *tex.* 3. *Quosvis cibos toto hoc tempore faſtidivit, neque appetivit quicquam. non ſitiit:* & de muliere apud frigidam aquam. *Cibum faſtidiebat.* Idem de ſiti dicendum erit, nimirum ſublatum in ardentibus febribus aut delirium, facultatis naturalis exſtinctionem denotare; de hac Galen. *in primo Epidem.* ita ſcribit. *Huc acceſſit ad cumulum aliud ſignum exitioſum, quod cum antea æſtuaſſent, amplius non ſitirent.*

rent, at qui, quando, qui antea ſiti flagrarent, poſtea eſſent a ſiti liberi, horum duorum ſit neceſſe eſt alterutrum, aut morbi ſolutio aut virtutis exſtinctio, ita ut præſentia mala amplius non ſentiant. Uti in Hermocrate atque in aliis moribundis viſum eſt, de illo Hippoc *com.* 2. *text.* 75. dixit: *lingua inaruit, non ſitiebat.* Atque hæc de naturalis facultatis infirmis, ſeu debilibus actionibus, ex appetitus ratione cognoſcendis, nobis ſufficiant. Nunc de reliquis quatuor agamus Itaque partes corporis, improbe humores, quibus nutriuntur, attrahant, in innutritionem (quem affectum Græci *atrophiam* vocant) neceſſario incurrent. Idem, & quæ attractum humorem, quoad concoquatur, non retinent, denotant, facultatemque debilem eſſe præmonſtrant. Uti in lienteria ſeu levitate inteſtinorum (quod ſymptoma cum perpetuo malum, tum in acutis morbis, quia ſublatam retentricem ſignificat, ſumme exitioſum eſt,) obſervamus. Eodem modo concoctricem, ſeu alteratricem ſublatam, diminutam atque vitiatam (quos affectus Græci *apepſiam*, *bradipepſiam* ac *diſpepſiam* vocant.) ejuſdem naturalis facultatis debilitatem denotare non minus, quam expultrix itidem læſa faciat, eſt dicendum. Quare ex quatuor iis læſis actionibus hujus facultatis imbecillitas nobis innoteſcet.

Quas actiones, quippe attractricem, retentricem, concoctricem, atque expultricem, læſas excrementa e corpore exeuntia maxime oſtendent, nimirum, quæ ex ventre, ſtomacho, pectore, veſica, & ex cutis meatibus rejiciuntur, non minuſque a ſanguinis eruptionibus. Quibus addimus abſceſſus tumoreſve in corpore erumpentes, qui ad excretricis vim dignoſcendam, maxime faciunt. Itaque has quatuor actiones naturalis ſcilicet facultatis ſublatas, imminutas, atque vitiatas, primo ex malis alvi dejectionibus, poſtea, ex malis itidem urinis, ſputis, vomitibus, ſudoribus, & a ſanguinis eruptionibus, ac vel etiam ab abſceſſibus erumpentibus. De malis vero dejectionibus actiones naturalis potentiæ debiles denotantibus, Hippocr. *in lib.* 3. *epidem. com.* 33. *text.* 40. ita habet. *Alvus his pleriſque turbata erat, atque dejectiones crudas excernebant, & multas & tenues.* Et in libro quarto aphoriſmorum. *Qui-*

buſcunque tabe laborantibus capilli a capite defluunt, iis alvi profluvio ſuperveniente, moriuntur. Et in libro ſeptimo, *a puris ſputo phtyſis, & fluxus.* Quod Gal. *in comm. aph.* 165. ita eſt interpretatus. *Fluxum autem vel de capillorum defluvio, vel de humida dejectione protulit:* ambo conſueverunt evenire, cum tabidi ad extremum mali, perducuntur: alterum ex ſiccitate, altera ex potentiæ debilitate. Eandem facultatis debilitatem, cruentam alvi dejectionem præmonſtrare Galen. *in primo lib. prorrhet. com.* 2. docuit. Idem & urinæ profluvium, *diabetem* Græcis dictum, ſignificat, præmonſtrare enim magnam retentricis & alteratricis facultatis debilitatem, ait Galen. *in* 1. *libr. cap.* 22. *de Criſibus. Copioſæ item dejectiones in principio morborum, bilioſæ, virides, lividæ, nigræ, verſicolores, meræ, pravæ ſunt.* Cum, Galen. autore *in primo libr. cap.* 7. *de Criſibus: Decernentia in melius non ſtatim appareant, ſed ubi natura humores concoxit.* Hæ retentricem debilem, aut excretricem immaturius, multitudine aut prava qualitate humorum gravatam excernentem, oſtendunt. Paucæ quoque in die decretorio apparentes, quæ continuo ſiſtantur, languorem & imbecillitatem expultricis, denotant. De his Hippoc. *in primo epidem. comm.* 22. *tex.* 41. ita habet: *Ventres etſi forte humecti eſſent, ſtatim maligno modo ſiſtebantur.* Aquoſas vero candidas, aut admodum croceas, aut ſpumantes, Hippoc. *in libr.* 2. *Prognoſt. text.* 19. & 29. damnavit; non minuſque paucas glutinoſas, pingues, candidas, ſubcroceas, læves, quod colliquationis ſint indicia. His eſſe exitialiores nigras, lividas opimas, & fœtidas. De nigris *in lib.* 4. *aphoriſm.* 21. Hippoc. dixit: *Dejectiones nigræ, qualis eſt ſanguis niger, ſponte venientes, ſive cum febre, ſive ſine febre, peſſimæ.* Et paulo poſt: *aph.* 23. *Quibuſcunque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, ſive uti ſanguis niger deſuper exierit, poſtridie moriuntur.* Atque hæc pauca obiter de malis dejectionibus naturalem facultatem debilem, ejuſdemque actiones maxime læſas præmonſtrantibus, diximus. Idem nunc ex urinis malis perſcrutemur, quatenus actiones naturalis potentiæ debiles oſtendunt: De his *in* 3. *E-*

pidem.

pidem. com. 3. *tex.* 41. Hippocrates: *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii, quicquam vel boni.* In prognoſticis ſcribit: *Urinas nigras in mulieribus & viris, & in pueris aquoſas, perniciales eſſe.* Et in lib. 4. aphoriſm. 72. *Quibus urinæ albæ & perſpicuæ malæ præſertim ſi in delirantibus appareant.* Has Gal. *in comment.* dixit, conſpici in iis ægrotis, qui exitio proximi ſunt. Tenues aquoſæ in bilioſis acutiſque morbis peſſime exſiſtunt, quod omnium maxime cruditatem humorum ſignificent, ut Galen. cum in loco citato, tum in primo *de criſibus* docuit. Eodem modo craſſæ, turbidæ non reſidentes, quod itidem naturam prælanguidam oſtendant. De his Gal. in 4. *aphoriſmorum* 70. *cap.* 4. *Quæ non reſident, ſi vires adſuerint, longum fore morbum oſtendunt, ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænuntiant.* Et in quarto lib. de ſanitate tuenda: *Si vero vel omnino nulla ſeparatio, vel id, quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur.* Idem notant, quæ ſubſidentiam craſſam, farinæ craſſiori ſimilem habent. Galen. *in* 4 *aph. com.* 31. enim dixit, tales urinas exitiales eſſe, quod in acutis morbis exitium, & in mitioribus ſaltem longitudinem prænuntient, natura crudum humorem longo tempore coquente. Plurimi vero morte præripiuntur, antequam ægritudo diutius protrahatur, & quicunque ex ipſis ſunt liberati, iis omnibus in longum producta eſt ægritudo. Nigræ etiam omnes pravæ ſunt, exitialiſſimæ cum nigro ſedimento, cujuſmodi minxerunt Phyliſius & Silenus moribundi. Pingues itidem ac oleoſæ, quod liquentem calorem ſignificent, damnantur. Addimus copioſas crudas, quæ concoctricis potentiæ debilitatem, tum ipſam etiam excretricem læſam indicant. De quibus Hipp. *in* 3. *Epid. comm.* 3. *tex.* 61. ita meminit: *Urinæ multæ erant, neque erant illæ ex potu ingeſto, ſed illum excedebant, neque enim inerat craſſitudo, vel concoctio, vel purgatio proba.* Idem ex malis ſputis comprehenditur, ſcilicet naturalis facultatis actionum imbecillitas in morbis ſane partium ſpirituoſarum. Etenim in pleuriticis, ægrotos nihil exſpuere, morbum crudiſſimum denotare, Galen. in primo *de Criſib. in* 1. *aph. com.* 12. poſteritati tradidit: & ſputum ſupprimi cum in his, tum in ſuppuratis exitium

præ-

præmonſtrare *in lib. de conſtit. art. Medicæ* teſtatum reliquit. Amplius ex Hippocratis *lib. 2. Prognoſticorum cap.* 18. in ſuppuratis excreationem bilioſam exitialem eſſe ſcimus, ſive ſejunctim bilis & pus, ſive ſimul excernantur. Nigra quoque ſputa, flava, viridia, livida & verſicolora, peſſima exſiſtunt. Ex ſanguinis quoque eruptione potentiæ hujus infirmitas cognoſcitur, ubi ſane parcius, quam ſit opus, erumpat, debilis expultricis non raro eſt nota. Hinc omnes ſtillæ ſanguinis e naribus in febribus acutis ac inflammationibus maxime damnantur, quippe quod nobis expultricis prælangueſcentis ſint indicio. Quod Hippoc. *in primo epidem. comm. 2. text.* 17. ita annuit. *Nec ſanguis de naribus niſi paucus & admodum paucus erupit*, & poſtea *text.* 63. *Nam Phyliſius quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto ex naribus ſtillavit, mortem obierunt*, & Gal. in 4. *com.* 67. *de vict. rat. in acutis:* Novimus enim, quod ſanguinis e naribus ſtillationes, malum ſemper quippiam eſſe ait, propterea quod natura quidem conſpiciat, quod ſuperfluum eſt, excernere, ſed ob propriam imbecillitatem nequeat. Et in *primo Prorrher.* ait: *Sanguinis ſtillationem naturam collectam in cerebro abundantiam conatam eſſe, ut expelleret, ſed nequiviſſe.* In morbis ſiquidem, quorum proprium videtur, ut per ſanguinis vacuationem ſolvantur, ubi non eruperit, ſi tamen per alias vias ægrota corpora non fuerint vacuata prælanguidæ naturæ expellentis eſt indicium. Ex quo dixit Hippoc in *primo Epidem. comm. 2. text. 65. Sanguis autem plurimis erupit, præcipue adoleſcentulis & adultis, quorum periit maxima pars, quibus ſanguis non erupit.* Idem ſignificat in febribus continuis ægrotos ſine ſudore, vel alia bona vacuatione judicari, ut Hermocrati evenit, de quo ſcriptum eſt: *quarto decimo die a febre erat liber, non ſudavit:* & paulo poſt: Iterum vigeſimo die eſt judicatus a febre liber, non ſudavit. Aut ſi ſudores erumpant, ſed tamen pauci, vel morbum non ſolventes. De quibus Hippoc. *in quarto aphoriſ.* ait: *Febricitanti ſudor ſuperveniens, febre non deficiente, malum:* vel clarius de prælanguidam expultricem ſignificantibus in *primo Prorrh.* ſic habet: *Sudores quoque, qui cœperunt quidem, ſed*

proti-

protinus ceſſaverunt, pravi ſunt. Et Hippoc. *com.* 1. de iis, qui non ſolum febrem, neque ægrotos allevant in eodem libro: *Qui in hypochondrio, febre refrigerata, ardores relinquuntur, tum alias, tum cum ſudoribus, mali ſunt*, & in alio libro: *inquietatio cum ſudore eſt mala in acutis morbis & flammans quoque cum ſudore facies his mala.* Aut mali ſunt, qui non ex toto corpore, ſed ex aliqua parte tantum erumpunt. Quos Hippoc. in *primo Epidem. com.* 1. *tex.* 24. ita meminit: *Sudabant ſemper quidem, ſed non ex toto corpore.* Et auctor prorrheticor. *in* 3. *Prorrh. text.* 34. exiguum ſudorem cum extremis refrigeratis malignum atque pravum eſſe voluit: & Hippoc. in *primo Prognoſticorum* frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem; hoſque cum acuta febri exitiales eſſe ſtatuit. Mali itidem ſunt, multi non juvantes, de quibus Hippoc. ſupra *Epidemiorum com.* 2. *text.* 26. *Sudores multi his tantum aberant, ut recrearent, ut etiam contra læderent.* Quare tales omnes ſudores naturalem potentiam debilem, morboque viribus imparem eſſe ab excretricis cognita imbecillitate, præmonſtrabunt. Hunc ex vomitibus quoque malis idem cognoſcamus. Quorum pauci, multique non juvantes, mali exſiſtunt, de quibus in *primo Epidem. com.* 2. *text.* 64. Hippocrates ait: *Phreniticis convulſiones, ſed & virulenta vomunt, & ex his quidem ſubito moriuntur.* Significant enim naturam cœpiſſe expellere malos humores, & non potuiſſe, in principio quoque morborum copioſi mali ſunt, ſymptomaticique vocati, omnium peſſimi porracei, lividi, nigri, verſicolores, graviter olentes, ex Hippoc. in *lib.* 2. *Prognoſt. text.* 39. ita ſcribente: *Si vero vomitio fuerit porracea, livida, aut nigra, quicunque ex his fuerit color, malum eſſe cenſendum eſt, & ſi idem homo omnes vomuerit colores, exitiale admodum eſt.* Ex abſceſſibus itidem mali ſunt, non juvantes etſi magni ſint & plures, quia naturam omnem humorum copiam non poſſe deponere nobis ſunt indicio. Parvi itidem non ſubſiſtentes, neque venientes ad ſuppurationem, pravi exſiſtunt, præſertim ſi ſtatim exorti diſſolvantur, atque intus recurrant. De his Hippoc. *in* 1. *Epidem. com.* 2. *text* 35. dixit: *His ſuccedebant abſceſſus aut majores, quam*

ut ferri poſſent, aut minores, quam ut prodeſſe quicquam. Sed ſtatim redierunt, & deteriores evaſerunt: & in lib. 6. Epidem. com. 2. text. 10. *Abſceſſus veluti bubones, ſignum quidem ſunt germina habentium tum aliorum tum præcipue viſcerum, maligni.* His facultatem imbecillem eſſe, aut a morbi vi exſolutam, aut nobili viſcere ipſius primo inſtrumento, in quo ſedem habet, valde læſo, dignoſcimus. De his malis abceſſibus ſatis accurate in Hippoc. *in 1. lib. epidem. com. 2. text.* 38. ita meminit: *Papulæ parvæ, quæ non eſſent excernendis morbis, ſtatimque evaneſcebant, aut ſecundum aures tumores nigricantes, qui nihil denuntiarent.* Quibus in articulos præſertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie ceſſabant, ſtatimque ſuperati ad priorem ſtatum redierunt. Atque hæc obiter de actionibus omnium facultatum, quippe, animalis, vitalis atque naturalis a probo ſtatu in malum mutatis, naturam morbo, contra quem pugnat, viribus imparem nobis præmonſtrantibus, dicta ſint. Tranſeundum vero nunc eſt ad morborum virium dignotionem, ut ipſis etiam cognitis, naturamque ac morbi viribus invicem comparatis, & collatis de morborum exitu, certum prognoſticum aſſequi poſſimus.

CAP. VII.

De cognoſcendis morborum viribus, atque in primis ex quibus ipſorum cum robur, tum imbecillitas cognoſcatur.

Cognitis naturæ viribus, morborum quoque nunc ſunt cognoſcendæ, quæ uti naturæ vim ex actionibus, tum fortibus ſeu robuſtis, tum debilibus cognoſci, diximus, ſic nobis etiam ex ſymptomatis, quibus morbi ad varias partes corporis oppugnandas, utuntur, innoteſcent. Horum quædam una cum morbo, quem ſequuntur, apparent, quædam poſtea. Hæc morem ſeu modum morbi produnt, illa ideam ſeu ſpeciem, atque magnitudinem. Ideam vero denotant propria morborum ſymptomata, quæ *Patognomonica* Græci appellant, quæque ſimul cum morbo apparent, ipſumque perpetuo concomi-

comitantur, ut in pleuræ inflammatione, pleuritide vocata, dolor in altero laterum vel in utroque punctorius, febris continua, tuſſis, reſpiratio difficilis, pulſus inæqualis, durus, ſerrinus nuncupatus, ideam ſeu ſpeciem iſtius inflammationis denotant, & phrenitidem, febris continua, & delirium perpetuum explicant, & ſic de aliis omnibus. Quilibet enim morbus propria ſigna ſeu ſymptomata habet, quibus ejus ſpecies ſeu idea detegitur, ac ab aliis diſtinguitur. Hæc itaque recte perſpecta ac cognita non parum nobis erit adjumenti, ad cognoſcendum morborum cum robur, tum imbecillitatem. Etenim omnes Medici non ignorant, pleuritidem eſſe morbum, naturam corporis magnis viribus oppugnantem. Quod & partem cordi viſceri præcipuo vicinum inflammaverit, cujus febris aſſidua, dolor lateris, tuſſis, reſpiratio difficilis propria ac certa ſunt ſymptomata. Hæc vero vel pauciora, vel parva, ac levia obſervata, mitem morbum minus natura corporis, cum qua pugnat fortem, declarant. Contrarium indicant plura, magna ſeu vehementia, quippe magnum, naturaque robuſtiorem. Uti ſunt dolores pungentes, vehementes, aſſidui, utrumque vel unum latus vexantes, morbum ſane magnum ac difficilem detegunt, quod partem tum reſpirationi ſervientem, tum cordi nobiliori viſceri proximam maxime lædant. Viſcerum vero nobilium affectus eſſe magnos & graves Hippocrat. *in ſecundo Prognoſt. text.* 70. ita ſcribit: *Dolores, qui cum febri fiunt circa lumbos & infernas ſedes, & præcordia attigerint, in foras relinquentes ſedes, exitiales admodum ſunt.* Et *in libr.* 4. *aphoriſmorum. In acutis febribus convulſiones, ſi circa viſcera dolores fortes, malum.* Reſpiratio itidem in his quoque difficilis, tuſſis moleſtiſſima, ſicca ſeu inanis, aut cum ſputis pernicioſis ſeu malignis, ægerrime eductis, nihil ægrotos juvantes, pulſuſque duri admodumque inæquales, morbum maximum non niſi a robuſtiſſima natura ſuperandum, præmonſtrant. Crebra enim reſpiratio, ut Gal. docet *in* 1. *Epidem. cum dolore gravem inflammationem ſupra ſeptum tranſverſum ſignificat tuſſis magna ſicca. ſ. ſine ſputis morbum crudiſſimum, non ſecus ac urinæ aquoſæ in febribus ardentibus conſpectu.* Gal. *itidem in* 1. *de criſib.* au-

ctore, *oſtendit*, *de qua in libr. etiam de conſtit. art. medica* dixit. *ex ſymptom.* ut nihil omnino exſpuere pernicioſum eſt, partim quod ſignificet fluxionem in phlegmone quaſi devinctam teneri, partim vero, quia ea univerſa interius contenta, corrumpetur. De quibus Hipp. in 1. *Epid. com.* 3. *in text.* 18. ait: *multi præterea infeſtabantur arida tuſſi, nihilque excreabant.* Cum qua etiamſi pauca cruda vel prava excernantur, malum eſt, magno enim ac difficillimo morbo naturam conflictari, nobis ſignificatur. De his Gal. *in lib. de totius morbi emtor. cap.* 16. ita meminit: *Magnum etiam morbum oſtendunt, ſi etiam ſputum pleuritide & peripneumonia laborantibus, vel nigrum vel fulvum vehementer, vel ſpumans, vel impenſe fœtidum eſt; eoque magis, quod nihil juvat, ſed quod dolorem non levat.* ut Hippocrat. *in lib.* 2. *Prognoſt. comm.* 1. *text.* 12 *cap.* 6. *text.* 51. nobis tradidit. Quare ex hiſce ſymptomatibus, pleuritidem pernicioſiſſimam denotantibus, morbus magis veneno refertus ac propterea difficillimus, præmonſtratur. Veluti ab iiſdem, ut nuper dictum eſt, mitioribus ac lævioribus, morbum natura viribus infirmiorem, ac quem haud difficulter ipſa natura ſuperabit, comprehendimus. In hac enim pleuritide neque febris magna ſeu vehemens apparet, neque magnus dolor, neque admodum ægri difficulter reſpirant, neque valida tuſſi vexantur, facileque & cito concoctum excrementum exſpuunt, neque in pulſu multa durities & inæqualitas obſervatur. Atque hic eſt modus prædicendi ſalutem & mortem ex morborum idea, ſeu ſpecie, qui penes propriorum ſignorum, quæ *Pathognomonica* appellant, magnitudinem ac vehementiam, ut recte a Galeno in 3. *de Criſibus* proditum eſt, attenditur, atque nobis ex iis innoteſcit. Levia & parva, morbum debilem ac levem præmonſtrant, magna & vehementia, magnum & curatu difficilem. Idem nedum ſymptomatum vehementia, & pravitate nobis innoteſcet, verum etiam numero. Etenim ſi ſymptomata Pathognomonica ſ. propria, præterquam quod magna ſint, etiam numero plura exſtiterint, utique morbum natura potentiorem declarabunt, & debilem pauciora. Ceterum non quæ ſymptomata numero plura in morbo apparent, paucioribus

ſym-

ſymptomatis ad majorem morbi vim denotandam perpetuo erunt præferenda. Quandoquidem phrenitidem, quæ cerebri eſt inflammatio, duobus tantum numero ſymptomatis ſimul conſpectis, febre nimirum aſſidua continuaque, ac perpetuo delirio conſpectam, nuper dicta pleuritide, quinque ſymptomatis nobis præſcripta & indicata, morbum non minorem eſſe, neque debiliorem, neminem Medicorum latet. Sed in eodem morbo quo numeroſiora illa prodierint, ſimul eo majus malum denotabunt. Veluti ſi una cum pleuritidis ſignis dolor capitis, vigilia, delirium, aut aliud ſymptoma illuxerit, graviorem utique morbum oſtendet. Idem in phreniticis, ſi veternoſus ſomnus appareat. De quibus Hippocrates in *libro tertio epidem.* ait: *Nec phreniticorum valde inſanivit quicquam, quod uſuvenit aliis, ſed alia quadam cataphora ſegni gravati peribant.* In eodem itaque morbo plura conſpecta ſymptomata, morbum reddunt graviorem & potentiorem. Demum a ſymptomatis in morbis poſtea apparentibus, quæ morem morborum, auctore Galeno, oſtendunt, ipſorum cum robur tum imbecillitas cognoſci poterit. Galenus in *primo de criſibus cap.* 2. ait: *Ex ſupervenientibus ſymptomatis, ſi multa, ſi diuturna & valida atque maligna etiam exſtiterint, morbum magnum natura potentiorem, & ſi pauca brevi temporis, & parva & ſimplicia fuerint, debilem ac mitem nobis pramonſtrari.* Itaque in parvis morbis non pernicioſis optima ſigna illucent, & prava in non ſalutaribus. In putridis ſiquidem continuis febribus ad ſalutem tendentibus, primo in excrementis ſigna coctionis apparebunt, omniumque maxime in urinis. Hæ itaque mutabuntur in bonum colorem & ſubſtantiam, habebuntque bonam hypoſtaſin. Et ſic cetera alia excrementa concocta prodibunt. De quibus poſterius a nobis accuratius ſcribetur. A conſpectis ſignis coctionis febres ac ſymptomata, aut reſolventur, aut ſaltem diminuentur ægrique facilius morbum ferent. Somno enim, exempli gratia, deſtitutis, ſomnus redit, veternoſis vigilia, dolores, ſitis, inquietudineſque habent, & amentes ad mentem redeunt, & male antea reſpirantes melius reſpirare incipiunt. Ex oppoſitoque, morbis naturæ prævalentibus, ſigna mala poſt-

ea illucent. Nam præterquam quod excrementa cruda appareant, etiam prava obſervantur, uti in phreniticis urinæ albæ lucidæ malignitatem denotant. Ex quo Hippoc. *in quarto aph.* 72. ait: *Quibus urinæ albæ ac perſpicuæ, malæ, præſertim ſi in delirantibus appareant.* Et in febribus ardentibus nigræ cum nigro ſedimento, quod morem peſſimum ſignificent, ideo morbum natura robuſtiorem ſignificant. Eodem modo ab aliis excrementis pravis conjicitur in morbis malus mos, qui malignos, ac magnos morbos denotat. At qualia ſint & dicantur excrementa prava, poſterius a nobis dicetur. At non ſolum prava excrementa in morbis poſtea apparentia, morbum natura potentiorem oſtendunt, ſed omnia itidem mala & prava ſymptomata. Cujuſmodi ſunt, exempli cauſſa, deliria, convulſiones, tremores, ciborum abhorrentia, non ſitire in morbo calidiſſimo, ſi præſertim antea non parum ſitierint, lingua ſqualida & nigra, malus decubitus, inquietudines & ſimilia ſymptomata. De quibus poſtea accurate agemus. Ex iis igitur tribus explicatis, quippe morborum idea, magnitudine, atque more morbos prævalidos & debiles cognoſcemus.

Cap. VIII.

De morbis debilibus ex morborum Idea, magnitudine atque more cognoſcendis.

Nunc ſpeciatim quoque debiles morbos, atque a natura, ut ſuperantur, faciles, ab ipſorum idea, magnitudine ac more intelligamus, ab idea principium facientes. Ideam vero in morbis ſigna indicantia ſunt, ut dictum eſt, quæ ſimul cum morbo apparent, ſymptomata, & morem ſignificantia, quæ poſtea. Itaque ſi pauca ſint, levia, neque valde corporibus moleſta, mitem ſane & debilem morbum explicant, & quem natura haud difficulter ſuperabit. Quos Hippoc. merito morbos ſimpliciſſimos, ſeu ut Galeno placuit placidiſſimos ac mitiſſimos vocat, quoties ſecuritatis indicia exſtiterint, parvaque ſymptomata, parva, leviaque fuerint. Etenim *in lib.* 3.

Progn.

Progn. tex. 3. dixit. *Simpliciſſimæ enim febres ac ſignis firmatæ ſecuriſſimis quarto die aut citius deſinunt. Quæ ſigna ſecuriſſima eſſe poſt expreſſit, dicens. Qui enim convaliturus eſt, facilius ſpirat, ſine dolore agit, noctu dormit, & alia ſigna ſecuriſſima habet.* In pleuriticis levem ac debilem morbum conjicimus, ubi lateris dolor ſit levis, non difficulter ſpiret, tuſſis ſit parva, neque multum moleſta, facileque ægroti ſputum, quod neque malignum ſit, tuſſi excernunt, pulſus item neque valde duri neque inæquales ſint. Sic in anginoſis parvam & debilem comprehendimus eſſe inflammationem, ubi itidem dolor in gutture aut faucibus ſit debilis, exilis, facile reſpirant, & deglutiunt. Quæ ſane ſigno morbum debilem, quem natura non difficulter alteret, denotantia Hippoc. *in* 2. *Prognoſt.* de ſuppuratis locutus, ita expreſſit. *Bona vero hæc ſunt facile morbum ferre, bene ſpirare, dolore vindicatum eſſe, ſputum facile extuſſire, corpus æqualiter calidum videri ac molle, ſiti non detineri, urinas, dejectiones, ſomnos, ſudores, ſingula intelligere bona, uti præſcriptum eſt, ſuccedere. Quare pauca parvaque ſymptomata cum in principio morborum, tum poſtea conſpecta debilem morbum, viribuſque naturæ imparem, ſignificant.* Addemus vero hæc parva, & levia ſeu placida ex ratione videri oportere, cum ſæpius parva placidaque ſenſibus appareant, licet magna & parva (quod a morbis, cauſſisque fortiſſimis prodeant) ſint dicenda. Complura enim in multis morbis exitialibus ſymptomata parva ac levia apparent, ut ex ipſis quandoque Medici non leviter eruditi decepti ipſorum maligna natura, putent ægrotos nedum gravi morbo teneri ac conflictari, ſed quinimo ipſos ægrotare dubitent. Quæ tamen ſymptomata a fortiſſima, & exitiali cauſſa foveri dignoſcuntur. Quorum non pauca apud Hippocratem exempla leguntur. De exitialibus hac nimirum ratione phreniticis *in primo Prorrheticorum tex.* 33. hæc habuit: *Tremulæ, obſcuræ, blandæ & contriſtabiles deſipientiæ valde phreniticæ.* Etſi enim hæc ſymptomata parva ac levia ſenſibus adjudicentur, tamen a maximis fortiſſimisque cauſſis oriuntur; quippe, ut Galeno placuit, humore bilioſo in cerebri ſubſtantia inhibito ac ipſo cerebro ad hecticam affectionem deducto.

Simile

Simile exemplum de Hermocrate moribundo *in* 3. *epid.* 1. *tex.* 8. legitur hiſce verbis: *Quartodecimo die a febre liber: non ſudavit, dormivit, omnino mente conſtabat, urina eadem:* Et paulo poſt; de eodem: *Iterum vigeſimo die eſt judicatus a febre liber, non ſudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente conſtabat.* Sic quoque magna ſymptomata exiſtimanda duximus, quæ a fortiſſimis cauſſis foventur, ſicuti, ut jam dictum eſt, parva a parvis proficiſcentia. Sæpius enim magna vehementiave aliqua ipſorum æſtimantur ſeu judicantur, quæ tamen non ſint a Medicis timenda, quod a prærobuſtiſſimis naturæ viribus concitentur, præſertim natura corporis pravos humores deponere ac excernere volente. De qua Hippocrates *in* 6. *Epid. com.* 2. *tex.* 23. *Quæcunque tertianam naturam habent, his nox ante acceſſionem moleſta eſt, a quibus ſane acceſſionibus natura ſemper aliquam vacuationem moliri eſt ſolita.* Hinc auctor Prorrheticorum *in* 2. *lib. tex.* 17. dixit, *pernitioſa ſive ſignis levantia mortem indicare*, & Hippocrat. *in ſecundo aph.* 27. *His, quæ non ex ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt. Plurima enim ſtabilia non ſunt, neque multum durare & permanere conſueverunt.* Quod Galenum ſæpe aſſecutum, ipſius verba *in ſexto Epidem. com.* 1. *in tex.* 16. ſcripta, declarant, quæ hæc exiſtunt: *Interdum namque in vehementiſſima febre adjuncta vigilia, faſtidio ſiti, impatientia, nonnunquam & delirio omnibus agrotantis domeſticis perterritis ac flentibus, quempiam licet rigorem & ſudorem morbique ſolutionem ſcienter prædicentem Æſculapium eſſe videri.* Parva igitur ex ratione, leviaque ſymptomata, tum ſimul cum morbo conſpecta, tum ſupervenientia, ſeu poſtea in morbo apparentia, morbos debiles, quos natura facile ſuperabit, præmonſtrabunt. Omnino vero ſalutares, ſi multa aut aliqua optima ſigna illuxerint. Nullus enim ægrotus ad ſanitatem pervenit, in quo non prius aliquod ex optimis ſignis. Hæc enim ex Galeno *in tertio de Criſibus*, bonum morem in morbis, uti mala malum denotare, nuper diximus, ex quo Medici morbos boni & mali moris appellant. Hos vero comprehendunt, uti dictum eſt, ex ſupervenientibus accidentibus ſeu ſymptomatis, ſcilicet,

quæ

quæ poſt principium apparent, vel bonis vel malis, ut meminit Galen. *in tertio de Criſibus cap.* 4. dicens: Si vero benignus aut malignus ſit morbus, ex ſubſequentibus ipſum accidentibus noſcitur. Quæ in ea, quæ morem oſtendunt, & quæ criſin futuram, & quæ etiam criſis cauſſæ exſiſtunt, dividuntur. Ideo morem ſignificantia, ab aliis erunt diſtinguenda, aliud quidem quam præſagientia. Etenim vigilia, deliria, lacrymæ involuntariæ, convulſiones, atque alia ſimilia, ſi cum coctionis ſignis in morbo, criſi judicando, appareant, criſin denuntiant. De his in *primo epidem. com.* 2. *tex.* 55. Hippocrates. *In ardentibus ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus ſanguis erumpit.* Et paulo poſt, *tex.* 88. etiam clarius. *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus ſpontaneæ effluunt lacrymæ, his (ſiquidem reliqua non ſint exitialia) e naribus ſanguis eruptio eſt exſpectanda. Qui incommode habent, his non ſanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Hactenus debiles parvi atque benigni morbi, qui ſint ex ipſorum idea, magnitudine, atque more, didicimus. Nunc eoſdem cognoſcere ab ipſorum cauſſis diſcamus.

CAP. IX.

De morbis debilibus ab ipſorum cauſſis cognoſcendis.

EX cauſſis quoque debilium morborum cognitionem indagaturi, ab externis principium faciamus. Itaque varii in primis aeris ſtatus, variæ cum annorum conſtitutiones tum tempora, atque etiam morborum graſſantium ideæ, ſeu naturæ ſunt præ noſcendæ. Aer quidem nihil aut parum, quod ad ejus qualitatem & ſubſtantiam attinet, mutatus, nequaquam magnos ſævoſque morbos excitat. E contrario mutatus ſolet maximos in corporibus morbos concitare; Quippe illo maxime a naturali & conſueto temperamento recedente, morbos graviſſimos fieri obſervamus. Minus vero morboſus eſt, minuſque graves morbos, ad frigidum quam ad calidum mu-

tatus ſive alteratus, hominibus invehit. Nam, ut ſcribit Hippoc. *in tertio lib. aph.* 17. *Quotidianæ conſtitutiones Aquilonia corpora denſent, & robuſta, & bene mobilia, coloratiora, & melius audientia faciunt. Et calidæ Auſtrinæ corpora diſſolvunt, humectant, auditum obtundunt, & vertigines faciunt. Oculis atque corporibus difficilem motum præſtant.* Ex paſſivis etiam aeris qualitatibus vocatis, ſiccitatem aeris præ humiditate, ſalubriores morbos facere, colligimus ex Hippoc. *cap.* 17. ita dicente: *Ex anni conſtitutionibus (quod in totum dixerim,) ſiccitates imbribus ſunt ſalubriores, & minus mortiferæ.* Atque ex anni quoque temporibus ver morbos ſaluberrimos, minime exitioſos parere, Hippoc. tradidit. Quandoque obſervantur ſalutares graſſationes, quales Hippocrat. meminit *in* 1. *epid. com.* 2. *tex.* 9. ita dicens: *Ante ver ex priore cœlo, quod huic ſubcontrarium fuerat, Aquiloniumque paucos ardentes febres corripuerunt, eaſque admodum ſtabiles, pauciſque ſanguis eripuit, nec ex his peribant. Tubercula vero multis ſecundum alterutram autem plurimis ſecundum utraque exſtiterunt, febri carebant, erant recti. Nonnullis parum accendebantur, ſed exſtincta omnibus ſunt citra incommodum, neminique ſuppurarunt cuiquam, uti ſolent, quæ aliis ex occaſionibus extuberant. Erat eorum hæc natura laxa, erant, magna, diffuſa, citra phlegmonem, atque citra dolorem obſcure omnibus evaneſcebant.* Venetiis, ac in aliis locis multis Italiæ, anno 1580. complures febres (quem morbum Arietis vulgus appellabat) graſſatæ ſunt. Quibus tamen pauciſſimi interierunt, & in Lyguria, quo tempore Genuæ apud Andream Auream Principem ampliſſimam medicinam faciebam, febres ſynochæ, ardentes, ſemitertianæ cum paucorum more epidemicæ fuere graſſatæ. Æſtate quoque propriam ſervante naturam maxima ex parte, tertianam, quæ ſunt ſalutares, vagantur. Febres enim quocunque modo intermiſerint, omnino vacare periculo tradidit Hippocr. in *aphoriſmis*. Ex proba etiam victus ratione, pauci, minimeque exitiales fiunt morbi. Qui enim optimam ſervant vivendi rationem, quæ præcipue qualitate proba ciborum, idoneaque quantitate abſolvit, raro ægrotant, & morbis minime exitialibus capiuntur. Idem contingit illis, qui

ſomno,

ſomno, vigilia, exercitio conſuetis utuntur, quique hilarem vitam ſine moleſtiis ducunt, ſolitaſque naturæ excretiones, nimirum quod ad alvi feces, urinas, ſputa, menſes, hæmorrhoidas, attinet, habent, non minus corpora humida, ſuccique plena, ſi veneri temperate operam dent.

Pueri etiam, quod ad ætates ſpectat, minuſque alii aliarum ætatum hominibus, minus morbis gravioribus laborant, quod ipſorum corpora præ multo calore innato & præ cutis raritate plurimum evacuentur, & reſolvantur. Ex internis vero cauſſis eodem modo debiles morbos perſcrutabimur, incipientes a naturarum, & habituum corporum diſpoſitionibus, de quibus Hippocrat. ita meminit in 2. *lib. aph.* 34. *In morbis minus periclitantur, quorum naturæ, aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus ſecundum nihil iſtorum congruit.* Proinde calida corpora periclitantur minus a morbis calidis, quamvis tamen facilius corripiantur, contra frigida. Quo æſtate febres minus ſunt timendæ, quam hyeme. Eodem modo ſenum, quam juvenum erunt periculoſiores. In quo ſenſu Hippoc. dixit, in morbis minus periclitari, quorum naturæ, aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus ſecundum nihil iſtorum congruit. Ex variarum itidem, tum partium temperamento, tum diſpoſitione ad morbos, morborum quoque debilium ratio nobis innoteſcit. Partes etenim corporis, nihil a ſua natura in temperamento mutatæ, non facile magnis morbis tentari ſolent. Hæ namque partes recte valentes, plura gigni excrementa, & prava fieri non permittunt, eaque genita conſumunt, aut excernunt, aut ad partem aliquam ignobilem tranſmittunt, quo ne a magnis morbis corripiantur, defendunt. Eædem partes nihil aut parum, ad morbos, quibus tentantur, habentes aptitudinis, fortes ſunt, ægreque morbis gravioribus tentantur. Etenim quibus, exempli gratia ad phtyſin, aptitudo non eſt, quanquam ſæpe ii capitis diſtillationibus vexentur, tardiſſime tamen ac magna difficultate phtyſici evadunt, facillime vero ac citiſſime, habentes aptitudinem ſeu diſpoſitionem, uti Hippocr. in multis, qui tabe interiere, obſervavit. De his *in primo epidem. com.*

1. *tex.* 18. dixit. *Maxime moriebantur, quibus ad phtyſin natura vergebat.* Quod *in* 3. *epidem. comm.* 2. *tex.* 4. de Euryanaſtis virgine, quæ tabida obiit, ita expreſſit. *Erat autem nativum quoddam tabidum.* Qua ratione etiam *in lib.* 6. *aphoriſ.* 33. dixit. *Qui acidum eructant, non valde morbo laterali corripiuntur.* Ab humoribus etiam exſuperantibus debiles, ac ſalutares morbi conjici poſſunt. Quorum omnium ſanguis (quod qualitate ſit ceteris aliis humoribus benignior, atque naturæ amicior) morbos minus periculoſos parit. Ex quo Hippoc. *in* 6. *aph.* 53. dixit: *Deſipientiæ, quæ cum riſu fiunt, ſecuriores.* Et in pleuriticis ſanguinis excreationem morbum monſtrare ſecuriorem obſervamus. Eſt tamen ſanguis quovis modo excreatus, malus, non ex ſua natura, ſed quod plerunque in pulmonibus aut thorace malum irreparabile denotet. Quod Hippocr. expreſſit *in aphoriſmis*, cum dixerit. *Sanguis qualiſcunque ſit per ſuperius malum, & a ſanguis ſputo puris ſputum, & a puris ſputo phtyſis.* Nos itaque loquimur hic de ſanguine, tanquam cauſſa materiali, ex qua morbi fiunt, ad differentiam aliorum humorum, & propterea dicimus, ab ipſo, tanquam ab humoris qualitate benigniori, non fieri morbos magnos ac periculoſos. Etſi ipſius plenitudine, & copia exitialiſſimi non raro fiant, uti ſunt anginæ ſuffocantes, pleuritides & alii. Pituita vero ſanguine minus bona exiſtit, utraque tamen bile naturæ eſt humor accommodatior, quod hæc facile in ſanguinem vertatur, majorem quippe coctionem adepta, proinde immoderatius fuerit copia aucta, utraque bile morbos benigniores facit. Flava bilis, majores, ac omnium periculoſiſſimos, crocea, porracea, æruginoſa atque nigra. Hic enim humor omnium eſt naturæ inimiciſſimus, difficillimus, & tardiſſimus, ut a natura coquatur, & ſuperetur. Simplices etiam humores quam miſti benigniores morbos conectant, & graviores plures ſimul miſti, quam ſimplices. Quo Hippoc. *in* 2. *progn. tex.* 4. dixit, *ſi vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum eſt:* Atque Gal. *in lib. de humoribus, & in* 1. *epidem. com.* 3. Ubi æque redundant bilioſi & pituitoſi, fieri morbos acutiſſimos & graviſſimos, docuit. Humorum quoque quantitas moderata

&

& pauca non pariet magnos morbos, quod natura facilius paucum, quam multum alteret, & ſuperet. Ex humorum item commotione per corpus idem dignoſci ſolet, quandoquidem humoribus ab intro foras motis, ſalutaris morbus animadvertitur. Quod Hippoc. *in* 3. *Prognoſt. tex.* 30. ita expreſſit. *Securiſſimum vero eſt, ſi ædema, aut rubor quam maxime foras vertantur.* Idem, ſi ad ignobiles partes e viſceribus tranſmittantur. Quod itidem *de abſceſſibus in* 2. *lib. tex.* 67. ita docet. *Abſceſſus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus, ac periculoſis, omnes utiles ſunt.* Ab humoribus quoque ignobiles partes vexari idem comprehenditur, num morbo licet aliqua ipſarum partium pereat, non ob id animal perpetuo moritur, ſiquidem multi, quibus crura vel manus fuere mutilata, ſuperſtites vixerunt. Idem & de lingua, naſo, oculis, auribus, genitalibus atque aliis partibus eſt dicendum. Ex quo febres intermittentes, quod fiant humoribus putreſcentibus in parvis capillaribus venis a magnis remotiſſimis, debiles ſunt, ac plerumque ſalutares, atque quo morbi plus intermittunt, eo benigniores exiſtunt, cujuſmodi eſt quartana febris, quam ob id Hippoc. *in* 6 *epidem.* ſecuriſſimam omnium fecit. Addimus quoque iis, morbos ab aliis morbis concitatos ſæpius in magis ſalutares mutari, veluti ſunt exempli gratia, quæ ex continuis febribus intermittentes evadunt, & a peſtilentibus malignisque, quæ benigniores fiunt; morbum quoque ſimplicem fieri ex multiplici convulſione, paralyſi, tremore; febrem continuam aut intermittentem ſupervenire ab Apoplexia, paralyſin ſeu paraplegiam. Ab angina lethali colli, pectorisque tumor apparens, atque ita de aliis multis. Ab iis itaque omnibus morbi debiles, naturaque viribus infirmiores nobis innoteſcent. Nunc ad eos, qui natura viribus ſunt potentiores, dignoſcendos deſcendimus.

Cap. X.

De morbis natura potentioribus ex idea, magnitudine, atque more cognoſcendis.

Ex propriis cujuſque morbi ſymptomatis, magnis vehementibuſve, morbos graviſſimos ac ſumme periculoſos comprehendimus. Cujuſmodi in pleuriticis diximus eſſe magnum lateris dolorem, febrem acutam, tuſſim moleſtam, ſiccam ſcilicet ſine ſputis, aut magna cum difficultate ægrotos exſpuere; quod etiam pravum ſit ad reſpirationem admodum difficilem. His omnibus nobis magna inflammatio & pernicialis indicatur, veluti ex febre continua, acuta, & delirio perpetuo, ac vehementi, phrenitis graviſſima. Ceterum, quoniam diximus, non tantum illa ſymptomata magna ſine vehementia intelligi, quæ talia ſenſibus apparent, ſed, quæ a fortiſſimis morbis, atque cauſſis promanant. Qua ratione in continuis febribus, calor exterius mitis & obſcurus, cum tamen ægroti interius urantur, magnum eſt ſymptoma, febris quippe malignæ ac pernicialis certum indicium. Has febres exterius mites ſeu obſcuras intus turbantes Græci *typhodes* appellant. quippe quæ naturam multitudine humorum gravatam, ac fere ſuffocatam, incendium foras tranſmittere nequeuntem, ſignificent. Haſque vulgus Medicorum appellat, foris mites, intus conturbantes; ſuntque eæ omnes admodum pernicioſæ. Delirium itidem vehemens, aut obſcurum ſine ratione, in his febribus, magnæ malignitatis eſt indicium. De illo auctor coacorum *in lib.* 3. *Præſag. tex.* 11. ait: Quæ feroces deſipientiæ in brevi deſinunt, ferinam convulſionem prænuntiant, & de hoc, quippe de obſcuro delirio, auctor prorrheticorum: *Blandæ, tremulæ, obſcuræ deſipientiæ valde phreniticæ.* Virium enim languorem ſignificant. Quare accidentia ſimul cum morbo conſpecta, aut quod vehementia ſint, aut parva ſine tamen ratione morbum maximis viribus adverſus naturam fulcitam præmonſtrant. De quibus in 1. *epid.* Hippoc. ſcribit: *at cum*

febres

febres ardentes inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet. Siquidem ſtatim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua parum ſuperrigebant, inſomnes erant, ſitibundi, faſtidioſi. Dolor vehemens in pleuriticis, morbi fortiſſimi eſt indicium. Parvus vero, cum prius vehemens fuerit, abſque ratione allevatus, vel etiam omnino ſublatus, aut delirium, aut exſtingui facultatem ſentientem, aut materiam morbificam alio converſam. Morbum eodem modo natura potentiorem comprehendimus, ſi præter ſymptomata propria idem denotantia, alia quoque gravia ſimul illuxerint. Veluti in phrenitide, ſi præter acutam continuamque febrem atque delirium perpetuum, quæ hujus morbi ſigna propria, *Patognomonica* Græcis dicta, exſiſtunt, dolor capitis acutiſſimus, perpetuæ vigiliæ, aut convulſio, aut tremor, aut partium extremarum frigiditas, aut aliud ex iis unum appareat, morbum magnis viribus præditum, naturæ prævalentem comprehendimus. Ex ſupervenientibus demum malis ſymptomatis, quæ morem ſignificare dictum eſt, morbos perniciales eadem ratione comprehendimus. Quæ prava ſigna Hippoc. *in 1. epid. comm. 2 tex. 75.* ita eſt complexus. *Paululum in fronte & claviculis exſudabant, ſed nemo per totum corpus. Multum delirabant, timores, mœſtitia, extremitates ſubfrigidæ, ut ſummi pedes magiſque manus. Acceſſiones diebus paribus, plurimi 4. die maxime laborabant, ſudores diutiſſime ſubfrigidi. Extremitates non ad calorem redibant, ſed lividæ erant, & ſubfrigidæ. Nec ſitiebant. Ad hæc erant urinæ his nigræ, tenues, paucæ, & alvi ſiſtebantur. Nec erupit e naribus ſanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, ſed parum ſtillarunt. Neque recidiva ulli horum advenit: Ceterum ad ſextum diem cum ſudore moriebantur.* Hactenus multa ſymptomata prava in multis, qui morbis exitioſis laborabant, ab Hippocrate obſervata, vidimus, quæ ſi morbis ſupervenerint, aut poſtea in morbis appareant, pravum malignumque morbum, naturæ prævalentem denotabant. Sed, ut lector hic ſingula legere poſſit, ad hoc, ut ipſa morbis ſupervenientia, ſeu poſtea apparentia recognoſcat, & ſciat morbum denotare abſque dubio lethalem, utile fore duximus, omnia hic a nobis

NB.

bis adnumerari oportere. Hæc itaque ſunt, Vigiliæ aſſiduæ, profundus ſomnus, veternoſus, delirium, oblivio, dolor acutus, ægrotos dolores non ſentire, ſurditas, aurium tinnitus, vertigo, oculis caliginem obverſari, lacrymæ involuntariæ, oculos lucem effugere, convelli, aut alterum altero majorem videri, aut ſi candidum rubeum appareat, aut lividas aut nigras venulas habeat, aut ſordem circa oculos, aut ipſos ſublimes tumidos, ut, vel cavos admodum videri, aut ſqualentes & obſcuros, vel totius vultus color evariet, tremores, convulſiones, reſolutiones, palpitationes præſertim cordis, anxietates, inquietudines, ſingultus, viſcerum dolores fortes, extrema frigida difficulter recaleſcentia, livida, lingua ſqualida exuſta, nigra, livida, craſſa, cœnoſa, ſine ſiti, aut ægrotos ſiti ardere inexſtinguibili, cibos abhorrere, eos ſtomacho non continere, ſed vomitu rejicere. Pulſus arteriarum prælanguidi, duri, inordinati, inæquales, intermittentes, deficientes. Reſpiratio magna & rara, parva, denſa, intermittens, inordinata, ſublimis, frigida, fœtida, & quæ pinnis quoque & pectore editur. Malæ excretiones, non allevantes, in die decretorio. Sudores multi non allevantes, pauci, aſſidui, non ex toto corpore ſed ex capite, fronte, claviculis, frigidi. Stillationes ſanguinis e naribus nigræ, craſſæ cum die decretorio, largæ itidem ſanguinis vacuationes non juvantes: Vomitus bilioſi, flavi, virides, nigri, fœtidi, virulenti, æruginoſi nihil juvantes: Hypochondrium cum dolore tenſum, atque cum ipſo ictericus color in corpore, ante diem ſeptimum. Si conſpiciantur exanthemata, parva, pauca, numero & magnitudine augeſcentia, livida, nigra, intus recurrentia, atque ſine ratione evaneſcentia, copioſa, magna non ſublevantia. Tumores quoque poſt aures, Græci *parotidas* appellant, in inguine, aliiſque partibus, parvi, non augeſcentes, vel magni non venientes ad ſuppurationem, omniumque maxime cito, nulla prægreſſa vacuatione, intus recurrentes atque evaneſcentes. Urinæ item aquoſæ, turbidæ non clareſcentes, craſſæ, nigræ cum ſuſpenſis nigris, albæ lucidæ in phreniticis, cum ſuſpenſo elato, lividæ, ictericæ, non juvantes, pingues oleoſæ,

ſæ, cum ſedimento farinæ craſſiori ſimili. Dejectiones immodicæ, liquidæ, fœtentes, quas colliquativas Medici appellant, pingues, cruentæ, nigræ, lividæ, bilioſæ, ſinceræ, multam non minuentes febrim ſputa ſincera, bilioſa in tabidis & ſuppuratis, cruenta ex pulmonibus, livida, nigra æruginoſa, admodum viſcida & magna difficultate educta, dolorem non ſedantia, atque penitus ſuppreſſa in viſcerum internis inflammationibus, ad reſpiratoria inſtrumenta pertinentium. Hæc itaque, atque hujuſcemodi generis alia, poſt morbum conſpecta, (ni propter criſin futuram fiant, quod nobis ſigna perfectæ coctionis & alia ſigna ſalutaria indicabunt) morbum natura potentiorem, ſummeque pernicioſum, nobis præmonſtrabunt.

CAP. XI.

De morbis natura potentioribus ab ipſorum cauſſis cognoſcendis.

Nunc eoſdem morbos natura potentiores ab ipſorum cauſſis indagemus, atque ab externis exordiamur. Quarum primo occurret conſideranda, quæ ex vario aeris ambientis ſtatu, a variis cum annorum conſtitutionibus, tum temporibus morbos magnos nobis indicare poteſt. Itaque aer a ſuo conſueto temperamento ad calidum maxime mutatus, cumque diu talis prævaluerit, maximos morbos animalibus invehit. Etenim immodica ipſius caliditas, plurimum nativi caloris in corporibus reſolvens, corpora cum in magnos morbos, (magno quidem a ſuo ſtatu naturali facto receſſu) delabi, tum valde languida, & debilia, reddi, eſt cauſſa: a qua ſane immoderata caliditate quandoque peſtilentiam gravem concitatam fuiſſe, Galen. *in primo de differ. feb.* hiſce verbis tradidit, dixit enim: *Contingit autem quandoque præcedere ambientis aeris caliditatem immodicam, quemadmodum in ea peſtilentia, quæ Athenienſes invaſit, ut Thucidides inquit: Sed in tuguriis ſuffocantibus æſtatis tempore habitantium corpora corruptione laborabant*, & in 3. *Epidemiorum com.* 3. *tex.* 71. Æſtatem Eteſiis ventis carentem (qui ſunt ſeptentrionales frigidi) admodum morboſam

eſſe ſtatuit. Ex quo Hippoc. *in Epidemiis* peſtilentem conſtitutionem deſcribens, ait: *Æſtas ſerena erat & calida, magni erant æſtus.* Ex calore itaque aeris immodico corpora patiuntur inſignes corruptiones, & reſolutiones, cerebrumque ipſum inſignes noxas a calore patitur. Caput enim incalefactum a toto corpore humorum redundantiam trahit, præſertimque bilioſos, qui tali tempore cum multi tum tenuiſſimi ac acutiſſimi abundant. Facillimeque ex univerſo corpore ad caput rapiuntur, quibus cerebrum in morbos ſymptomataque pernicioſa incurrit. Qualia *Hippoc. in* 3. *Epidem. cap.* 4. meminit. Ubi ergo caliditati aeris etiam humiditas conjungitur, nihil corporibus morboſius, peſſimumque aeris temperamentum eſſe atque peſtiferum. Gal. *in lib.* 1. *de temperatis* ita expreſſit: *Omnium aeris ambientis temperamentorum peſſimum id eſſe, quod humidum eſt & calidum.* Quod & paulo poſt ita confirmavit, dicens: *Verum hic minus, utpote uno tantum e quatuor temporibus mutato malum fuit, quod ſi duo triave ſint mutata, aut etiam totus annus calidus humiduſque fuerit, neceſſe eſt, magna peſtilentia ſuccedat.* Cujuſmodi *in tertio Epidem* id eſt, *graſſantium publice morborum*, narrat. Quid mirum. Cum humiditas in aere corpora redundare quamplurimis humiditatibus faciat, quæ facile, inſigniterque a calore computreſcunt. Siccitas vero humiditate minus eſt mala, quæ etſi acutiſſimos pariat, tamen humiditate ortis ſunt ſalubriores, & minus mortiferi, teſte Hippocrate *in lib.* 3. *aphoriſm.* 15. Ex præimmoderata etiam aeris frigiditate, ſic nonnullæ partes corporis læduntur, ut exſtincto exinde calore emoriantur. Quæ mala in variis annorum obſervationibus, quas medici conſtitutiones appellant, ſæpius apparent. Hæque conſtitutiones aut a multis anni temporibus, aut ab omnibus ad unum idemque conſpirantibus temperamentum procedunt. Hippocrat. *in libris Epidem.* quatuor annorum conſtitutiones deſcripſit, quarum prima fuit auſtrina humida, ſecunda & tertia borealis, atque quarta calida, & humida, quæ pernicioſos ac peſtilentes morbos mortalibus intulerunt. Quippe auſtrina prima phthiſes, parotides, carbunculos, ardentes febres, peſtilentes, & borea-

les,

les, ophtalmias, dyſenterias, teneſmos, lienterias, diarrhæas bilioſas, febres ardentes, ſemitertianas, erraticas, malignas, phrenitides, & alias: & quarta auſtrina calida, & humida ſine ventis, pluvioſa, ſacros ignes cito undique depaſcentes, oris ulcera, *aphtas* Græcis dicta, atque pudendorum, febres ardentes, phrenitides, lippitudines, tabes multas, internas inflammationes, tubercula in pudendis, carbunculas, abſceſſus ad ſuppurationem, quæ erat potius corruptio, venientes, ex qua caro, oſſa, nervique integri decidebant multis, item ex maligna fluxione totum brachium, ut narrat Hippocrates, vel totus cubitus, vel femur, vel tibiæ, vel pedes omni carne nudabantur. *Ex inconſtantibus etiam anni temporibus inconſtantes morbos, ac difficiles judicatu fieri*, Hippocrat. *in* 3. *aph.* 8. docuit. Ex propriis item temporum anni temperamentis idem comprehendi nobis in 3. *aph* 9. indicavit, ita dicens. *In Autumno morbi acutiſſimi atque exitiales magna ex parte: ver vero ſaluberrimum, & minime exitiale.* Et *aph.* 10. *Autumnus tabidis malus.* Ab iiſdem quoque anni temporibus, non ſervantibus proprium temperamentum, morbi magni ac perniciales fieri obſervantur. Anno MDLXXXVI. Baſſani, & prope ipſum longus in Villa novarum nuncupata, pleuritides peſtilentes, contagioſæ, epidemicæ graſſatæ ſunt, quæ quarta vel ad plus ſeptima interimebant. Hoc itidem anno, quo hæc ſcripta revideo Venetiis, & in aliis multis Italiæ locis, complures ab epidemicis febribus, ſemitertianis, ardentibus, peſtilentibus cum morbillis malignis moriuntur. Hocque genus morbi non in pauperum corpora ex proxima annona exſiccata, ſed divitum, quæ multis cibis ſe impleverunt, ſæviit. A mala quoque victus ratione diu ſervata morbi magni, ac pernicioſi, excitantur. In graviſſimos morbos ii incurrunt, qui crapulis atque ebrietatibus indulgent, quando ex multo cum cibo tum potu calore corporum fere ſuffocato inſignes putredines fiant. Quo Gal. in libro *de cauſ. morb.* affirmavit, immodicum cibum & potum corpora refrigerare, frigidoſque & fortiſſimos morbos facere. Ex potatione Silenum, Charionem, Nicodemum, adoleſcentem Mœlibæum in peſtilentes incidiſſe febres Hippocr.

in epid. meminit. Cibos vero pravi ſucci, ac potus perniciosos morbos facere Medicorum neminem latet. Gal. in *lib. de ſuccorum bonit. & vitio.* peſtem ſæpius annonam ſecutam fuiſſe ſcriptum reliquit. Copia itaque ciborum immodica vel etiam boni ſucci, & longe plus pravi, concitari magnos ac pernicioſos morbos, omnes perſpectum habent. Cæterum corpora nedum ipſorum ciborum copia in pernicioſos morbos delabuntur, ſed quin etiam inopia Gal. *in libro* 8. *meth. med. cap.* 7. ſcribit. complures in ſyncopes faſtidioſiſſimas atque hecticas febres ex jejunio incidiſſe, & *in libr.* 5. *de loc. affectis* Grammaticum quendam præ inedia ſæpius convulſum vidiſſe, dixit. Ex immoderato vini potu homines in ſumme pernicioſos morbos delabi. Hippoc. *in* 5. *aph.* 5. ita expreſſit. *Si ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi febre corripiatur, aut ubi ad horam pervenerit, qua ſolvuntur crapulæ, vocem recuperet.* Uſum item aquarum paluſtrium jecur atque lienem durum ac ſcirrhoſum reddere, exindeque hydropes, febreſque malignas, veluti corruptarum ſeu fœtidarum morbos peſtilentes facere experientia docet, & ratio nobis ſuadet, hæc enim humores noſtri corporis ad ſuſcipiendam excellentem putredinem faciunt opportunos, illæ ſua craſſitie obſtruendo, viſcera debilitant, quæ variis propterea excrementis qualitate pravis abundant, a quibus prædicti affectus concitantur. Alexandriæ in Ægypto habitatores quotannis, autumno aquis ad cibum corruptis utentes, in peſtilentes febres exitialiſſimas incidunt, quibus epidemice complures interimuntur; de qua re nos in libris noſtris *de Medic. Ægypt.* editis accuratius ſcripſimus. Ex ſomno item diuturno, atque immoderato, homines redduntur vertiginoſi, veternoſi, oblivioſi, epileptici, paralytici ac vel etiam apoplectici. Qui omnes ſunt affectus pernicioſi. Non raro etiam phtyſici, auctis ſcilicet ex capite ad pulmones deſtillationibus. Non minus & ab immodicis vigiliis, phrenitides fiunt, amentiæ, convulſiones atque alii praviſſimi affectus. De quibus nos ſatis in opere de prævidendis morbis ſcripſimus. Ab immoderatis etiam exercitationibus corpora plethorica non raro in inſanabiles affectus incurrunt. Non pauci ex iis rupto vaſe aliquo

quo cum pulmonibus aut thorace ſanguis profunditur, quo ad phtyſin via fit. Alii in febres, atque in viſcerum internorum inflammationes incidunt, ex nimio motu accenſis & putrefactis humoribus, atque motis ad viſcera. Non minus paſſiones vehementes animi poſſunt ad concitandos magnos morbos. Ex ira multos in acutiſſimas febres deveniſſe, Gal. *in lib. de ſanit. tuenda*, meminit. Ab ipſa tamen ſubito neminem mori *in lib.* 2. *de ſympt. cauſ.* teſtatum reliquit. Quod ab ingenti gaudio, atque timore quibuſdam contigiſſe, plures obſervarunt. Timor metuſque magnus ſæpe quoſdam interemit. Ex hoc complures febres acutæ & lethales invadunt, quibus omnes fere moriuntur. Ab uſu veneris cum immoderato, tum ab abſtinentia, hominibus graviſſimos ſæpe morbos contingere *in lib.* 6. *de loc. affectis* docuit. Perpetuum tremorem quoſdam incurriſſe ex immodica venere *in lib.* 3. *epid. com.* 1. *in tex.* 2. poſteritati tradidit. Idem interceptis naturalibus conſuetiſque vacuationibus fit. ex fæcibus retentis & exſiccatis ſæpe in ileon incidunt. A ſuppreſſis cum menſtruis tum hæmorrhoidibus morbi graviſſimi ſolent concitari, iiſdemque immoderatius fluentibus. Quod Hippoc. *in* 5. *aph* 57. meminit, dicens: *ſi menſtrua plura fiant, accidunt morbi, & ſi non fiant, ex utero morbi contingunt.* Et Gal. *in commen. Quodcunque autem horum fuerit, neceſſe eſt proceſſu temporis & ipſum uterum pati aut ſimilem inflammationi diſpoſitionem, aut eryſipelati aut duro tumori, aut cancro, quibus denuo totum compatitur corpus.* De hæmorrhoidibus. Hippoc. *in libr.* 6. *aphor.* 12. *A diuturnis ſanato hæmorrhoidibus, ſi una non ſervatur, periculum eſt, aquam intercutem, vel tabem advenire.* & Gal. *in* 4. *de præſag. ex pulſibus.* ex iis immodice tum fluentibus, tunc retentis, aquam intercutem fieri docuit. Et *in libr. de venæ ſectione cap.* 9. *adverſ. Eraſis.* ab hæmorrhoidibus ſuppreſſis nonnullos melancholicos amentes factos, obſervaſſe ſcripſit, alios pleuriticos & alios hydropicos. Urina ſuppreſſa brevi hominem perdit, quem longo tempore conſumit, dixi immoderatiuſque fluens, uti in Diabete. At de cognoſcendis morbis natura potentioribus a cauſſis externis hæc nobis ſufficiant. Nunc eoſdem ab

internis cauſſis perſcrutemur. ab ætatibuſque exordiamur, quæ & ipſæ ad morbos natura potentiores cognoſcendos non parum faciunt. Pueri frequenter ab auſtrina conſtitutione pluvioſa in variolas atque morbillos malignos incidunt. Quo malo M D LXXXXIII. Venetiis Epidemice graſſante complures interierunt. *In juvenibus*, ait Hippocrat. *in* 3. *aph.* 29. *ſanguinis exſpuitiones*, *tabes*, *febres acutas fieri*: tabes vero ab anno decimo octavo uſque ad trigeſimum quintum ſolent concitari. Poſt juventutem hoc fieri quoque dixit: *quippe aſthmata*, *morbos laterales*, *pulmonias*, *phrenitides*, *lethargos*, *alvi profluvia*, *choleras*, *dyſenterias*. Senectus maximos quoque morbos affert. Quos meminit Hippocrates *in* 3. *aph.* 31. in hunc modum. *Senibus ſpirandi difficultates*, *urinæ ſtillicidia*, *vertigines*, *apoplexiæ*, *hydropes*, *tuſſes*: & alia, quæ omnia in hac ætate omnino ſunt lethalia. Nam ut dicit Hippoc. *in libr* 2. *aph.* 39. *Senes juvenibus magna ex parte ægrotant minus*, *qui vero morbi ipſis accidunt longi*, *maxima ex parte comitantur ad mortem*. Et poſtea *aph.* 40. *Raucedines & gravedines in valde ſenibus concoctionem non admittunt* Et Gal. *in comment.* ait: Neque enim hi ſoli morbi ſenes comitantur ad mortem, ſed nephritis, id eſt paſſio renum, podagra, morbis articularis coxendicis cum dolores, & quæ laxiori inteſtino ac ſpleni frigidæ inſunt diſpoſitiones, & præterea crebri anhelitus, (quos Græci *aſthmata* vocant) tuſſes, dorſi curvationes, recurvationes & obliquationes, demum quæcunque alia morborum genera ex frigidis humoribus ortum habent, quæ in quibuſdam juvenibus, nedum in ſenibus, difficulter coquantur. Et *in ſexto libro aph.* 57. *Apoplectici autem fiunt maxime a quadrageſimo anno uſque ad ſexageſimum*. Ex habitu quoque corporum non naturali graves morbi comprehenduntur. Obæſos ac pinguiores, quod hæc corpora minus habeant caloris innati, magnis tentari morbis, quibus etiam ob calorem prælanguidum ſeu debilem plerique moriuntur. De his Hippoc. *in lib.* 2. *aphoriſ.* 44. ita habet: *Qui natura admodum craſſi ſunt*, *citius intereunt*, *quam qui graciles*. Corpora itidem calidioris & humidioris temperamenti, febribus, ſynochis, malignis, atque internis viſcerum inflammationibus ſunt obno-

obnoxia, veluti calida & ſicca in ardentes febres acutiſſimaſque inflammationes incurrere ſolent. In hiſce corporibus morbi omnes frigidi, admodum graves exſiſtunt; veluti in corporibus frigidis, calidi, hocque fit ex magno ad ipſorum temperamentum receſſu; & hoc eſt, quod Hippoc. *in* 2. *aph.* 34. dixit: *In morbis minus periclitari quorum, naturæ aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus ſecundum nihil iſtorum congruit.* Ceterum etſi hoc verum ſit, ex eo quod magnus receſſus, qui perpetuo ſunt difficiles, ut a natura ad ſolitum ſtatum reſtituantur, in iis corporibus factus denotetur; tamen verum quoque non minus erit, eos, qui ad graves aliquos morbos inclinationem habuerint, ſi ipſis capiantur, peſſime ſe habere, difficulterque iis morbis reſiſtere. De his Hippoc. in 1. *Epidemiorum com.* 1. *text.* 18. ait: *Et maxime moriebantur, quibus natura vergebat ad phtyſin.* Calidioris etiam temperamenti homines deſtillationibus calidis acribus a capite in pulmones, ſunt obnoxii. Quod Hippoc. *in* 1. *epid. com.* 2. *text.* 19. quoque dixit: *Qui calidiore erant temperamento, illos in primis laboraſſe ex deſtillationibus capitis.* Atque hinc etiam fit, quod qui calido ſiccoque capite ſunt facile in phrenitim incident. Humorum etiam copia ſeu multitudo graves morbos parit, qui in corporibus debilibus exitiales eſſe ſolent, omniumque maxime, ſi ea multitudo fuerit humorum crudorum & craſſorum. Ex his itaque morbi acuti concitati, ni fuerint vires robuſtiſſimæ, erunt plane lethales. Natura enim robuſta longo tempore eos concoquet & ſuperabit. Ex quo de frigidis ſudoribus in continuis febribus apparentibus, (quod ſignificent, teſte Galeno, crudorum humorum multitudinem, quæ non niſi longo tempore poteſt a robuſta natura vinci) Hippoc. *in* 4. *aphoriſ.* 37. ſcribens, ita habet. *Sudores frigidi cum acuta febre mortem, cum mitiori longitudinem morbi ſignificant.* A vehementia enim morbi vires, etſi etiam validæ ſint, collabuntur. Idem præſagit calidorum non minus humorum copia. Neque etiam ſanguinis copia eſt ſalutaris (quanquam ceteris humoribus ſit benignior) quando ex ea maxime inflammationes fiant, veluti ſunt anginæ, pleuritides, atque aliæ, ut Gal.

in

in lib. *de venæ ſect. cap.* 1. adverſ. Eraſiſt. meminit. Idemque & ex bilis multitudine erit æſtimandum. Pernicioſi item ſunt morbi, qui fiunt, ubi in corporibus æque exſuperant craſſi, viſcidi, crudi, & tenues calidi, ut docuit in primo *lib. Epidem.* Humorum etiam inopia ſeu defectu morbi magni ac difficiles fiunt, uti ſunt, tabes ſingultus, convulſiones, & alii hujuſmodi, de quibus Hippoc. *in quinto libro aphoriſmor.* 3. *Ubi ſanguis plurimus fluxerit, ſingultus aut convulſio ſuperveniens, malum.* Et *aph.* 4. *A ſuperflua purgatione eodem modo ſingultus atque convulſio ſuperveniens, malum.* Ex particularibus quoque humoribus morbi magni, & graves comprehenduntur. Ex quo dixit Hipp. *in* 6. *aph.* 53. *Deſipientias, quæ cum riſu fiunt, eſſe ſecuriores: & quæ cum ſtudio, periculoſiores.* Quod illæ ex ſanguine, hæ a bile exuſta oriantur, a quo humore phrenitides ac pleuritides concitatæ, lethales creduntur. Hæ ſputa æruginoſa, & nigra habent, illæ virulentos ſeu æruginoſos vomitus. Quæ omnia eſſe lethalia ſigna Hippocrat. & Galenus in multis locis docuerunt. Sanguis item a pulmonibus, æroſo aut fracto vaſe aliquo, ſi extuſſiatur, lethalis morbi erit præſagium, atque hoc quod dixit Hippocrat. *in* 4. *libr. aph.* 25. *Sanguis quidem ſupra, qualiſcunque fuerit, malum.* Galen. itidem *in* 4. *de lo. affect. cap.* 8 ſcribit: *Omnes, qui a ſanguinis ſputo per tuſſim purulenta reddiderunt, tabidos ſeu phtyſicos obiiſſe.* Plurimam quoque bilem ſine febre ex pulmonibus tuſſi rejectam, exitialis affectus nobis eſſe indicio, ſcriptum reliquit. Tres ibi narrat fuiſſe, qui cum plurimum flavæ bilis exſpuere tuſſi cœperint, quin tabidi morirentur, nullo modo effugere potuiſſe. Omnium humorum atrabilis (quod maxime naturæ humanæ ſit inimica, difficillimaque, & tardiſſima, ut concoquatur, & ſuperetur) morbos exitiales parit. Hujus ſucci copia, ſi ad benignum vel reduci debeat, vel conſumi, vel excerni, prævalida facultate eſt opus. Qua debili exiſtente, caſus eſt pernicialis; quod nobis Hippocrat. *in* 4. *aph.* 23. expreſſit, dicens. *Quibuſcunque, ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vulneribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, ſive uti ſanguis niger, exierit, poſtridie moriuntur.* Pituitoſos quoque cru-

dos

dos humores difficillimos concitare morbos quotidie praxin facientes obſervant. Cujuſmodi ſunt tenebricoſæ, vertigines, epilepſiæ, paraliſes, apoplexiæ, convulſiones, & alii hujuſmodi. Malignam etiam humorum putredinem pernicioſos morbos facere. Galen. *in libro quarto aphoriſ.* 47. ſcriptum reliquit: etenim humores excellenter putrefacti qualitatem pravam acquirunt, quæ noſtris corporibus eſſent venenum. Quod Gal. in peſte infectis, & in quibuſdam etiam mulieribus ex corrupto ſemine morbis, ac ſymptomatis pernicioſis vexatis, ſe vidiſſe ac cognoviſſe in libro ſexto *de loc. affect.* ſcribit. De his Hippocrat. *in primo Epidemior. com.* 2. *text.* 54. dixit: *Phreniticis convulſiones, & virulenta vomunt, & ex his quidem ſubito moriuntur.* Et *in lib. tert. Phreniticus primo die vomuit virulenta, & multa & tenuia.* Et Galen. in comment. Nam ſi phreniticus primo die vomuit virulenta, quod febribus adurentibus fere eſt conſequens. Itaque ut veneno epoto lethali quidam poſtridie vel tertio die moriuntur, qualitate ejus, non copia mortem afferente. His addimus, humores habentes aptitudinem ad vehementer putreſcendum, ex Galeno *in* 3. *Epidem.* exitiales morbos, peſtemque concitare. Qualibus corpora in quarta conſtitutione peſtilenti, quam in libro tertio *Epidem.* Hippoc. deſcripſit, ſcatuiſſe Galen meminit Humores itidem aut ſuapte natura, aut ob inſignem putredinem tenuiſſimi, atque ad motum præcipites redditi, ſæpius nobile aliquod viſcus occupantes morbos lethales faciunt. Quo Hippoc. continuo, ne ſcilicet præcipites ad aliquod viſcus ferantur, purgandas in aphoriſmis præcepit. In libro quoque de natura humana dixit, parte aliqua principe noſtri corporis laborante totum corpus ægrotare, morboſque fieri graviſſimos. Et Gal. *in lib. de conſtit. art. Medicæ, cap.* 18. ſcribit: *Pravos humores in morbis acutis, ſi in principem partem feratnur, extremum periculum ægrotis facere.* Ex quo optimum eſt in morbis humores a viſceribus ad exteriora converti, peſſimum ab exterioribus & ignobilibus ad viſcera. Qua ratione Hippoc. *in* 6. *aph.* 25. dixit: *Eryſipelas ab exterioribus verti ad interiora, non eſt bonum.* Hinc conſtat morbos, cerebrum, ſtomachum, jecur, cor, pulmones, diaphragma,

gma, atque alias internas partes præcipuas conflictantes esse graviſſimos atque difficillimos. A mutatione etiam morborum, idem comprehendemus quippe in pejores, quæ fit, in ipſis magnitudinem & periculum argumentari, uti cum febres intermittentes in continuas mutantur, atque hæ in malignas ac peſtilentes. Simplices etiam fieri compoſitas, phlegmonemque adjungi, malum eſt. Ardentibus item febribus hecticas ſuccedere maraſmodes, phreniticis veternum, convulſiones, paralyſi, & epylepſiæ apoplexiam; tonſillarum inflammationi anginam; pleuritidi peripneumoniam, empyema, phtyſin; hepatis, & lienis tumoribus hydropem, & alia hujuſmodi in pejus fiat mutatio: atque hæc ſunt, quæ morbos magnos naturaque potentiores nobis præmonſtrabunt, atque hic noſtræ methodi, qua cum naturam viribus morbo potentiorem, & debiliorem, tum morbum natura ipſa potentiorem, & debiliorem cognoſcimus, finis eſto.

Cap. XII.

De futuri morborum ſtatus ſeu vigoris cognitione ad prædicendi rationem.

Diximus neceſſariam eſſe futuri ſtatus præcognitionem ad naturæ & morbi victoriam nobis innoteſcendam. De qua Gal. *in lib. 3. de Criſibus cap. 5.* ita habet: *Et quidem ſine horum trium exacta dignotione, nihil de ſalute inveſtigari contingit, non magis quam hoc, nuncquid aliquis portando oneri ſufficiat, ſciri poteſt, hominis robore, oneris magnitudine & viæ longitudine antea non perſpecta.* Nam ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod uſque ad ſtatum extenditur, longitudini viæ reſpondet. Quo pacto igitur de ægrotante ſciri poteſt, num quid ſufficiat, ſi nulla ſtatus præcognitio habeatur? Ex omnibus itaque ratio cogit, nil tam ſtudioſe eſſe diſcendum, quam futuri ſtatus præcognitionem. Quandoquidem natura morboque æque viribus conſtantibus, ubi cito ſtatum ſeu vigorem morbi futurum conjecerimus, naturæ victoriam,

&

& ſalutem ægrotis prædicemus. Contra, morbo longius, ad ſtatum ut veniat, retardaturo, morbi victoria, atque exitium plerumque futurum nobis præmonſtrabitur. Itaque de hoc morbi tempore, quod neceſſario ad prognoſtici notitiam concurrit, nunc agemus, nonnullis de morborum temporibus in memoriam primum revocatis, & num ægrotantes ſanaturi omnia, aut quædam tantum morbi tempora tranſeant, neque minus morituri, quo morbi tempore intereant. Morborum autem tempora nihil aliud eſſe Medici dicunt, quam mutationes, quæ in toto morbi tempore, quippe a principio ad finem uſque obſervantur. Haſque ætates etiam morborum appellant, quæ, perinde ac ætates animalium vitam, ita etiam totius morbi tempus in tempora ſeu in partes dividunt. Quæ quatuor exſiſtunt, prout tot mutationes in toto morbi tempore a principio ſcilicet ad finem uſque ſpectantur, quippe principium, augmentum, ſtatus atque declinatio. Quæ omnia quatuor tempora quilibet ſalutaris morbus habet, ut Gal. *in* 3. *de Criſibus, & in libro de totius morbi temporibus* docuit. *Morbi exitiales ſæpe prius ægros perdunt, ſive interimunt, quam nedum omnia at duo tantum prima tempora abſolvunt, quando eorum, qui moriuntur, quidam in principio, quidam in augmento, quidam in ipſo ſtatu ſeu vigore decedant.* Quandoque enim morbi uſque adeo ſunt vehementes ac pernicioſi, ut ſtatim in principio vel tardius in augmento homines interimant, de quibus Hippoc. *in* 1. *Epidem. com.* 3. *tex.* 10. ait: ſtatim enim continua eſt, quibus incipiens floreſcit & viget. Et *in* 1. *aphoriſm.* 7. *Ubi quidem peracutus eſt morbus, ſtatim extremos habet labores.* Hac eadem ratione natura aliquando uſque adeo eſt debilis, ut nedum totum morbum concoquere queat, ſed quinimo vix incepta concoctione morbo ſuccumbat. Habent itaque ſalutares morbi quatuor tempora, & lethales unum aut duo aut tria, quando ægroti, ut poſtea accuratius oſtendemus, aut in principio, aut in augmento, aut in ſtatu moriuntur. Hæc vero tempora, ex Galeno *in lib. de totius morbi temporibus cap.* 3. a nullo alio deprehenduntur, ac cognoſcuntur, quam a cruditatis & coctionis ſignis in excrementis conſpectis ac obſervatis. Non de-

fuere tamen Medici alioquin doctiſſimi, qui præter hæc tempora a coctione ſeu tranſmutatione materiæ cognita, alia ab eſſentia morbi, aliaque a ſymptomatibus deprompta faciant. Etenim inflammationis cutis partem occupantis principium faciunt, quoad humor ad partem inflammatam confluit, & decumbit, eoque partim fluxo, partim fluente, augmentum ſeu aſcenſum, totoque humore affluxo quoad coquatur, ſtatum ſeu vigorem, atque demum ipſo concocto, cum etiam reſolvitur, declinationem. Ex quo ſymptomatum, & materiæ tranſmutandæ tempora a temporibus morbi maxime differre atque diſtingui affirmant. Veluti in pectoris, pulmonumque inflammationibus tempora morbi, & ſymptomatum ſimul procedere, minimeque cum iis temporibus, quæ a coctione, & cruditate excrementorum attenduntur, obſervamus. Vigere enim ſæpius illa dicunt, nulla in humoribus coctione apparente. Quod tempus principium ex materiæ tranſmutatione eſſe ſtatuunt. Quod morbus tunc erit in vigore ſeu ſtatu, & natura ſeu materia ipſa, ut concoquatur, in principio, hoc confirmant ex Gal *in* 1. *de vict. rat. in acutis*, ſcribente; Hippocrat. dicente. *Si dolor fuerit aſſiduus, qui fomentis minime cedat, & ſputum etiam non præcedat, ſed lenteſcat citra coctionem, & ptiſana offeratur, interficitur agrotus, ſtatum intelligere voluiſſe inflammationis, in quo non debeamus agrotos nutrire, vigentiſque inflammationis ſigna eſſe dolorem aſſiduum, qui fomentis minime cedit, atque ubi agri quicquam non exſpuunt, cum tamen hoc tempore ad materiæ coctionem comparatum principium ſit.* Amplius ubi morbus & ſymptomata vigent, coctionis principium eſſe dicunt, atque ipſis declinare incipientibus augmentum eſſe. Quod vel ipſis fuit perſuaſum, primum ex Galeno, qui *in libro* 3. *de vict. rat. in acut. com.* 62. dixit; *Morbi vigorem interdum cum ipſa coctione exſiſtere ex quo plerumque morbi vigorem abſque coctione obſervari colligunt:* Et poſtea *com.* 59. cum ſcripſerit. *Nam ſæpius affectio ipſa, qua laborant, mitior quidem exſiſtit, ſed ſymptomata augentur.* Et in *ſecundo aphoriſmorum: Diſpoſitio ſiquidem, ex qua hæc generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus conſiſtit, eſt fortior.* Quod etiam conformant

ri dicentes in vigore coctionis morbum aliquantulum declinaſſe, cum humores concocti ac ſuperati minus naturæ moleſti, quam antea ſint. Non ſemper igitur a coctione ſola tempora morborum perquirenda diſcimus, at a ſymptomatibus & a morbis etiam, ut aliis viſum eſt, eſſentia. Quam rem Gal. meminiſſe viſus eſt *in* 1. *lib. de Criſib. cap.* 29. cum de cognoſcendis morborum temporibus ex acceſſionibus ſymptomatiſque locutus, dixerit: *Ipſorum augmentum judicari non modo ex acceſſionibus ſolitum tempus anticipantibus longioribus & gravioribus, verum etiam a propriis morborum ſymptomatis, quæ idem morborum notant, atque a ſupervenientibus non minus, multis aſſiduis, validis ac malignis.* Hæc vero ita habet: *Ex ſupervenientibus vero ſymptomatibus ſi multa, ſi diuturna & valida, atque maligna exſtiterint.* Quæ ſymptomata multa, diuturna, valida, atque maligna ſæpius in morbis exitialibus obſervantur citra ullam humorum coctionem. A quibus tempora morbi differre a temporibus naturæ concoquentis (quam Medici tempora materiæ vocant) cuique liquido conſtabit. Itaque dividimus tempora morborum, quibus utemur ad prognoſin, in ea, quæ ad morborum ſymptomata, & in ea, quæ ad naturam concoquentem, ſeu ad coctionem & cruditatem, (quæ ob id tempora naturæ concoquentis appellavimus) referuntur. Morbi ſalutares omnia cum morbi tum naturæ tempora fere pertranſeunt. Quod in exitioſis non fit. Horum namque nullus eſt, qui ſtatum percurrat, & ad declinationem perveniat. Horum alii (ut dictum eſt) in principio, alii in augmento, ac alii in vigore ſeu ſtatu moriuntur. Differunt vero augmenti ſtatusque tempora in ſanandis, & moribundis obſervata. Illorum enim augmentum, ut docet Galen. in *primo lib. de Criſibus cap.* 8. *Incipiente humorum coctione, fit & ſtatus ſeu vigor perfecto apparente, lethalium vero morborum augmentum & ſtatus ſignis cruditatis ac lethalibus innoteſcit.* Quod Galen. *in lib. de totius morbi temporibus cap.* 6. ita expreſſit, dicens: *Siquidem initium ſimiliter in morbi generatione conſtituitur, aſcenſus non in coquendo, ſicut in iis, qui ſuperſtites futuri ſunt, ſed in cruditate, lethalibuſque ſignis conſiſtit.* Itaque ſæpe contingit multa ob id tempo-

ra diverſa in ægrotis eodem tempore obſervemus, quorum alia principium, alia ſummum vigorem, atque alia declinationem demonſtrant. Uti pleuritici, qui nihil exſpuentes, ſeu quicquam cum exſpuere nondum cœperint, moriuntur: quod ad morbum & ſymptomata ipſum conſequentia pertinet, in augmento aut vigore exiſtunt, atque ad naturam nihil concoquentem, ſive ad materiam, quæ omnino eſt cruda, in principio. Verum Medici diſtinguere debebunt, quod non illa tempora a ſolius ſimplicis morbi vel multorum ſimul complicatorum ratione fiant. Quod Galen. *in eod. lib. cap.* 3. ita meminit. *Nam uno eodemque tempore duobus tribuſve morbis homo infeſtari poteſt, quorum alius jam inclinat, alius principii tempus adhuc vel augmenti primordia occupat.* Itaque morbi principium ex ſymptomatum ratione, tempus eſt, in quo ægroti parum ab iis conflictantur, & ex natura concoquente, in quo nulla in humoribus apparet concoctio, & dum acceſſiones, ſymptomataque anticipant, augentur, & diutius ægrotos affligunt, augmentum ſignificatur. Idemque, quod ad naturæ tempora ſpectat, augmentum dicetur, cum humores concoqui manifeſte cœperint. Sicuti illis perfecte concoctis morbum in vigore eſſe dicimus, atque etiam in quo acceſſiones ſymptomataque conſiſtunt. Quibus quidem aliquo modo declinantibus, atque humoribus, & concoctis, & aliqua ex parte reſolutis, morbum declinare ſcimus. Sed quæ de vigore ſeu ſtatu morbi, diximus, forte dubia videbuntur, cum Hippoc. & Galenus, qui de hoc ipſo tempore locuti ſibi ipſis omnino conſtare non videantur. Etenim modo dicunt, vigorem ſeu ſtatum eſſe partem totius morbi vehementiſſimam. Et *in* 1. *aphoriſm.* 3. Gal. dixit: *Vigorem nihil aliud eſſe, quam morbi, quantum ad caſus attinet, maximum.* Et *in* 2. *lib. de criſib. cap.* 8. ut nuperrime diximus: *Circa ſtatum omnia eſſe fortiora.* Et *in lib. de tot. morb. temporib. cap.* 3. docet: *Statum ſive vigorem inflammationis eſſe, & dici, quando pars inflammata maximis doloribus cruciatur, febriſque vehementius ſolita affligit.* Ex oppoſito alii negant vigorem eſſe moleſtum ac turbantem, at potius tunc temporis ægrotos melius quieſcere, neque febrem, neque ſymptomata, neque acceſſio-

ceſſiones auctas videri, ſed hæc omnia æqualia eſſe & conſiſtere. Quo ægroti minus, quam cum augmento turbantur & conflictentur. Neque immerito, cum Hippoc. *in* 2. *aphor.* 47. dixerit: *Dum pus fit, dolores ac febres accidunt magis, quam jam confecto.* Nemo tamen negat in vigore ipſum pus factum eſſe veluti in febribus; humores plane concoctos in ſtatu apparere, obſervamus. Quod forte etiam Galen. *in* 2. *aph. com.* 29. intellexit, cum hæc ſcripſerit. *Diſpoſitio ſiquidem, ex qua hi generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus conſiſtit, eſt fortior.* Verum in his, qui ſalvari debent, multo melior, quam in morbi principio. Et in 3. *lib. cap.* 5. *Sicuti ipſas diſpoſitiones, in quibus hæc fiunt, ubi morbi conſiſtunt, neceſſe eſt, eſſe meliores in his, qui debent ſanitati reſtitui.* Nemo etiam non fatetur, criſin bonam fieri in ſtatu, veluti Gal. *in lib.* 3. *de Criſib.* affirmavit. Antequam vero ipſa fiat, neceſſe eſt vehementes turbationes, & agitationes fieri, non minuſque gravia ſymptomata, critica vocata, criſin illam prænuntiantia; uti ſunt vigiliæ, dolores, deliria, inquietudines, & alia. Tunc enim natura, dum concoquit humores atque eos ad excretionem parat, concitat in corpore magnam turbationem. Quod Galen. cum *in* 3. *de Criſib. cap.* 5. tum *in* 2. *aphoriſm. com.* 23. docet. Quare morbi ſtatus non ſic in ægrotis fortior moleſtiorque videtur. Quid igitur his auditis erit reſolvendum. An non ipſum ſtatum eſſe fortiorem, vel potius debiliorem ac quietiorem. Utrum ſi accuratius ſtatus tempus obſervabimus, verum erit. Etenim morborum tempus quodlibet habet ſuam latitudinem, ex qua quodlibet ipſorum tria tempora percurrit, utputa principium, medium, & finem, ſtatus itaque principium eſt moleſtiſſimum, quia in eo tota pugna atque turbatio fit, cum natura maxime concoquat vel expellat, atque hoc eſt, quod dixerat Hippocr. *in* 2. *Aphoriſm.* 47. *Dum pus fit, dolores & febres augentur magis quam illo confecto.* Quod fit in principio ſtatus, atque in fine eſt confectum. Quo fit, ut ægroti ſummos labores ac turbationes patiantur, in primo ſtatus tempore, quoniam natura valide totam materiam humorum agitat, atque alterat. Qua ſane concocta ſeu alterata,

quod

quod circa finem factum eſt, melius ægroti ſe habent. Quo tempore morbus omnino coctus ſeu ſuperatus a natura eſt. Unde ipſam minus turbari & offendi, non eſt mirum. Dicimus itaque in ægrotis, qui incolumes futuri ſunt, totum ſtatus ſeu vigoris tempus cum perfecta humorum coctione non eſſe, ſed ipſius tantummodo partem ultimam ſeu finem, quam ex ſymptomatum ratione declinationem aliquo modo nominari liceret. In morituris vero ſtatus ſeu vigor nulla omnino coctione obſervatur, ob idque peſſimum eſt in morbis vigorem abſque ulla coctione obſervari, quod ſane ſignificat morbum eſſe fortiſſimum, qui uſque ad ultimum cum natura venerit, ſummas ipſius vires oppugnando, atque naturam ita debilem, ut quicquam contra morbum toto illo tempore facere potuerit, nihilque humorum concoxerit, & ſuperarit. Quæ ſi hactenus facere non potuit, multo minus poſt, ipſo morbo viribus ſupra ipſam plurimum aucto, ipſaque debiliori reddita. Sed tempus eſt, ut ad prædictionem ex ſtatus obſervatione, deſcendamus.

Cap. XIII.

De ſalutis ac exitii prognoſtico ex morborum futuri ſtatus cognitione.

Eum morborum ſtatum, ſeu vigorem, qui humorum coctione perfecta indicatur, ad morborum prognoſticum, plurimum facere, non ignoramus, circaque ejus rationem propterea accuratius verſari nunc ſit propoſitum. De altero tamen non ex naturæ, ſed morbi potius ratione, ut nuper oſtendimus, qui ſymptomatum auctorum conſiſtentia atque vigore cognoſcitur, non minus agendum duximus, licet multis ipſum ſtatum ſeu vigorem appellari non libeat, at potius augmentum, quod niſi ægroti a vehementiori morbo, quem debilis ipſorum natura ferre non poteſt, tunc temporis interimerentur, morbus proculdubio ac ſymptomata multo plus augerentur. Salutis vero ac exitii præſagium nobis primo ab illius

illius ſtatus celeritate, tarditateque innoteſcit, atque etiam quod vel ſolus vel ſimul cum naturæ ſeu coctionis ſtatu in ægrotis obſervatur. Cito autem morborum ſtatus ſeu vigores apparentes, neque valde vehementes, optimi in omnibus ægrotis cenſentur. Siquidem natura melius morbi inſultibus reſiſtet, ſi brevi tempore ſit dimicatura. Non latet etiam nos omnia morborum tempora, ut Gal. docuit, inter ſe proportione temporis convenire; etenim breve principium breve tum augmentum, tum ſtatum, tum declinatio ſequitur, quodlibetque ipſorum æqualis temporis proportione movetur, a brevi propterea obſervato principio brevi tempore augmentum atque ſtatum, uti dictum eſt, expectare debebimus. Contra tarde ad ſtatum morbum venturum ſperamus, prioribus duobus temporibus, principio ſcilicet ac augmento, tarde ad ipſum ſtatum properantibus. Hippoc. *in* 1. *aph.* 5. ait: *Ubi morbus peracutus eſt, ſtatim extremos habet labores.* Facilius igitur natura morbi vehementiam cito advenientem, & cito deſinentem, ferret. Attamen ſæpe uſque adeo morbi ſunt graves, aut a maligna humorum qualitate, aut ab ipſorum multitudine, aut a principe parte corporis læſa, aut ab iis omnibus ſimul, ut ſtatim in principio ægrotos interimant; uti cum ex venenoſo humore, corde inſigniter læſo, ſyncope oborta ſtatim moriuntur, & cerebro læſo phrenitici: veluti phrenitico, de quo Hippoc. *in* 3. *Epidem. com.* 3. meminit, contigit, qui quarta die obiit. Idem in anginoſis, pulmoniis non raro obſervatur, quod ii copia humorum paucis diebus ſuffocati pereant. Quare quoviſmodo principibus membris, aut partibus ipſis immediate ſervientibus, graviter læſis, ut gula, aſpera arteria, pulmones, inteſtina, renes, veſica; aut ab aliqua inflammatione, aut humore craſſo & lento obſtructis, continuo homines pereunt, etſi etiam brevi tempore ſic morbus ad ſtatum feſtinet. In morbis vero partem vel non principem, vel ipſam leviter offendentibus, vires non longo tempore reſolvuntur, in hiſque quanto citius ad ſtatum ægroti veniunt, eo citius liberantur. Qui ſi longo tempore ac tardiſſime ad vigorem ſeu ſtatum veniant, ni ægroti præ robuſtiſſima natura valeant, morientur.

rientur. Ex ſtatus igitur tardius futuri præcognitione, ſalutis ſpes dubia redditur. In prælanguidioribusque corporibus bonum non eſt, peſſimumque, ſi morbus valde vehemens fuerit. Quod Hippoc. forte intellexit, cum dixit: *Sudores frigidos in morbis acutis ac vehementibus, mortem: atque in mitioribus, longitudinem prænunciant.* quando, ut Gal. meminit in commento, natura corporum ægrotantium a vehementi morbo longiori tempore conflictata, priuſquam ipſum, qui non niſi longiori tempore ſuperatur, concoquat, exſtinguitur. Celeritati quoque ac tarditati ſtatus morborum, ſi conjunxerimus ſtatus naturæ, judicium magis certum, aſſequemur. Namque hoc ſemper erit veriſſimum ac fideliſſimum, ſi æque tum morbus, tum natura, quod ad ſua tempora ſpectat, ſimul moventur, cito quidem, ſi ex aliis temporibus antegreſſis ſtatus, ſeu vigor morbi & naturæ ſeu coctionis ſeu materiæ, quo modo alii hunc ſtatum vocant, ſimul futurum conjiciemus morbum ſanatum iri, atque omnino ſalutarem prædicemus. Eodem itidem modo, ubi etiam una tarde morbi atque naturæ vigor ſperabitur, ſalutem futuram pollicemur. Siquidem æque totum offenſæ, quod corpori ægroto morbus intulit, natura eo tempore corrigere atque emendare poterit. Et merito ſane, etenim cum duo ſint, qui invicem pugnant, morbus quippe ac natura, ſi æque ambo robuſti fuerint, æque ſimul a principio ad finem uſque ſe habebunt, morbus quidem oppugnando, & natura defendendo, totumque illud, quod a morbo in corpore concitatur, natura æquali robore prædita, eo tempore corriget. Nihil itaque in ægrotis melius creditur, quam tempora omnia tum morbi, tum naturæ a principio ad finem una æque procedere. Ubi vero morbus celeriori motu quam natura ipſa moveatur, malum ſignificat, non obſcurum enim eſt imbecillitatis naturæ indicium, atque quo magis naturæ tempora a morbi temporibus diſtant, eo pejus ad prædictionem eſſe creditur, & quo minus, eo minus malum. Quando enim morbus ſummum exercet vigorem, & natura adhuc etiam eſt in principio, utpote quod nondum morbum alterare, & concoquere cœperit. Quid ſpei ad ſalutem

tem erit? Si natura ſit mitis, & morbus prærobuſtus, certum exitium præmonſtrabitur. Sed his de ſtatu morbi præmiſſis, nunc ad naturæ ſtatum redeamus, qui ſi cito ſit futurus, facultate valida exſiſtente, brevi ſalutem certo oſtendet. Nam morbos habere celerem ſtatum, nihil quidem aliud, quam brevitatem, & ſecuritatem, teſte Hippocrate, ſignificat. Itaque in iis humorum concoctio cito incipit, & cito abſolvitur, & quo citius incipit, eo citius perficitur. Optimumque eſt in omnibus morbis Medicos ſigna coctionis obſervare, hæc enim nunquam, ut Galeno placuit, male apparent, at perpetuo ſalutem ſignificant, atque eo citius futuram, quo citius ſigna illa coctionis nobis illuxerint. De his Hippocrat. *in* 1. *Epidemior.* ait: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem.* Et Galen. *in lib. tertio de Criſibus cap.* 8. *Neminem vidiſſe intereuntem, qui præcedentibus coctionis ſignis criſin habuiſſet*, meminit. Quo citius itaque hæc apparuerint, eo ſecuriorem morbum præmonſtrabunt. Contra, quo tardius ſcilicet illa illuxerint, eo ſtatum tardiorem, ac morbum difficiliorem, oſtendunt; in morbo ſiquidem graviori, ipſo crudo exſiſtente, tardiſſime ex longo antegreſſo principio ad ſtatum veniente, periculum eſt, ne, priuſquam morbus concoquatur, natura exſtinguatur. Quare colligamus ex iis ſtatum morbi ad prædictionem æſtimari brevi tempore fore minus malum, quam qui longiori tempore futurus eſt, ni morbus ſit admodum vehemens ac ſymptomatis naturam proſternens. Majus malum quoque eſt, ſi ſine ſtatu naturæ appareat, & quanto magis tempora naturæ a temporibus morbi diſtabunt, eo periculoſiorem morbum præmonſtrabunt. Bonum itaque erit, ipſum morbi ſtatum cito futurum prænoſci, & eo melius, una cum ipſo ſtatum naturæ: Optimumque in morbis ad prognoſin eſſe judicabitur, ſi perpetuo ambo hi ſtatus quippe morbi & naturæ ſimul procedent, ac una moveri obſervabuntur. Atque hæc de ægrotantium prædicenda ſalute ac morte, a naturæ morbique viribus, atque a futuri ſtatus præcognitione, a nobis dicta ſint. Quibus addamus, ea, quibus alii Medici Empirico quaſi modo morbos ſalutares atque exitiales dignoſcunt.

Cap. XIV.

Ex quibus morbos ſalutares ac exitiales nonnulli cognoſcant.

Etſi præter noſtrum inſtitutum videatur, non velle omnia, quæ alii Medici ad cognoſcendos morbos parvos ſalutares, ac magnos exitiales Empirico quaſi quodam modo cognoverunt, proſequi; cum nobis ſatis ad illud aſſequendum ea ſufficere poſſint, quæ nos dogmatice ex Hippocrate, & Galeno hactenus ſumus proſecuti: veruntamen ne aliquid omittamus, quod poſſit hanc noſtram prædicendi Methodum illuſtrare ac ampliare, ea quoque omnia, quibus ſcio quoſdam morborum vires adverſus naturam dimetiri & cognoſcere, atque morbos exinde ſalutares & pernicioſos animadvertere, accuratius quoque cognoſcenda & illuſtranda duximus.

Dicunt itaque hujuſce prædicendi modi auctores, illum morbum fortem, ac pernicioſum conjici poſſe, a virtute ſive natura profligata, a maximo dolore, calore immodico, inquietudine, morbi difficili tolerantia, mentis alienatione, ſiti immodica, vigiliis aſſiduis, magnis inflammationibus membrorum nobilium vitæ neceſſariorum, ex medicamentis non juvantibus, copia humorum, turgentia atque ex aliis ſignis cauſſiſque pravis. Et a contrariis debiles facileque naturæ cedentes æſtimantur. In his quidem virtutem ſeu facultatem ajunt prævalidam cognoſci, ipſaſque vel omnino doloribus vacare, vel ſaltem leviſſimis, vel non aſſiduis conflictari, neque ſi febricitent, vehementem calorem ſentire, quietosque eſſe, ac facile morbum perferre, mente recte conſtare, immodica ſiti non ardere, neque plane eos vigilare, neque ſomno veternoſo teneri: atque ſi aliqua vexentur inflammatione, ea non ſit magna, neque membrum nobile occupet, ſed aut a viſceribus remotas, aut ignobiles, neque principibus immediate ſervientes. Qui morbi neque ingenti humorum multitudine neque turgentia, ut illi dicunt, foveantur. Atque demum, ſi ex medicamentorum uſu quicquam fuiſſe juvatos obſervemus.

Hæc-

Hæcque ſigna ſalutaria ſtatuunt, a quibus ſalutares morbos ipſi prænoſcunt. An vero ex horum tantummodo accurate obſervatione in ægrotantibus ſalutem ac exitium præſcire recte quis queat? In morbis acutis iſtud poſſe conſequi non dubitamus: ſiquidem omnem morbum acutum, ſeu febris ſit, ſeu inflammatio, vel aliud tale genus morbi, cum virtute, ut ii dicunt, proſtrata ſeu exſoluta exitialem eſſe, quis ignorat? Etenim, ut nuper dictum eſt, virtus prælanguida, naturam cum morbo pugnantem, non modo in pugno defecturam, ſed jam defeciſſe ac occubuiſſe, ſignificat.

At per virtutem omnes facultates intelligunt, quippe vitalem, quam Medici præcipue obſervant, animalem, atque naturalem. De quibus alias abunde a nobis dictum eſt. Itaque ea, ſi omnes profligatæ obſerventur a morbo, natura devicta præmonſtratur. Reliqua vero ſigna, quæ obſervant, ſcilicet calorem, doloremque immodicum, inquietudinem, difficilem tolerantiam, ægrotos non dormire, morbum principem partem tenere, a multitudineque humorum aut turgentia eſſe concitatum, vehementem quinetiam eſſe inflammationem, aut febrem, nihilque adhibita medicamenta juverint, omnino eſſe exitioſa ſigna, putant. Quæ ſi una cum malis vacuationibus ſpontaneis obſerventur, morbum plane lethalem eſſe affirmant, omniumque certiſſime, uti nuper dictum eſt, viribus prælanguentibus, quando ab iis morbis non niſi robuſtiſſimi evadere ſoleant. At ne hæc nos ſigna ad judicandum, fallant ſingula a nobis quoque ſunt illuſtranda, ac diſtincte magis cognoſcenda. Namque per virtutem proſtratam, ſeu defectum, vitalem facultatem præſertim cum iis maxime debilem prælangueſcentemque intelligimus. Pernicioſi enim ac maligni morbi continuo ſolent vires proſternere. Sed præter vitalem animalis non minus atque naturalis ſedulo erunt attendendæ. Quæ quanto debiliores evaſerint, tanto morbum pernicioſiorem ſignificant. Dolor, calor, inquietudo, & reliqua ſymptomata, ſi poſtea in morbo appareant, malum morem denotabunt, & quo plura vehementioraque fuerint, eo majorem atque maligniorem morbum præmonſtrant. Sed nunc de his ſingulis nos accura-

tius. Dolores vehementes, aſſidue morbi fortiſſimi ſunt ſymptomata, omniumque maxime viſcera nobilia obſidentes, ſeu vexantes. Ex quo merito Hippoc. *in* 4. *aph.* 66. dixit: *Viſcerum fortes dolores, malum ſignificare.* Dolor etiam ex iis, quæ maxime vires reſolvunt. Quare magni dolores in omnibus morbis, tum ut ſignum, tum ut cauſſam, malum prænuntiant, iis exceptis, qui critice aliquando in aliqua partium ignobilium, & remotarum a viſceribus, excitantur.

Dolentes namque pedes, vigentibus morbis, quo tempore raro dolores ægrotos invadunt, vel etiam ab ignaris mulierculis laudare ſolent, morbum in pedes nimirum decumbere putantibus. *Qui etiam dolores non ſentiunt* (ut Hippocrates *in* 2. *aph.* 6. docet) *peſſimo morbo vexantur*, ii enim, *aut delirant, vel in ipſis facultas exſtinguitur.* De calore itidem vehementi magni morbi explicantur, ſed quandoque a prævalida natura facti, ideo accurate diſtinguendum erit, an ex morbo, an ex natura, ut dictum eſt, forti fiat, & an in toto vel in parte aliqua corporis ſit, rurſumque non internam vel externam occupet partem, atque an in extremis quidem partibus, aut in viſceribus ſentiatur. De his Hippoc. *in* 2. *prognoſt. tex.* 4. ita habet: *Si vero caput, manus ac pedes, frigida ſint, ubi & venter & latera calida ſunt, malum eſt.* Et *in quarto aphoriſmorum* 48. *In febribus non intermittentibus, ſi partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & ſitim habeant, lethale.* Internarum partium inſignem caliditatem a magna inflammatione verſus aliquod vel aliquam ex internis partibus occupantem concitari Gal. docet. Quæ vero vel etiam eſt vehementiſſima caliditas, occupans externas partes, atque a viſceribus remotas, magni ſane vehementiſque morbi eſt indicium: non tamen exitialis. Quinimo in febribus continuis, ſi in parte exteriore ac longinqua a viſceribus, veluti ſunt crura, brachia, & pedes, vehemens caliditas concitetur, optimum erit ſignum. In toto vero corpore vehemens, aſſidua, diuque durans caliditas corpus colliquat. Sæpe vero Medici decipiuntur a putridarum febrium miti ac leni calore in cute obſervato. Etenim cum natura opprimitur ac fere humorum multitudine ſuffocatur, quo calor nativus alioquin

quin ardens ſeſe exinde intus contineat, nec foras moveatur, partes corporis exteriores parum calent. Has febres aliqui fumantes magis, quam ſuffocantes appellant, quod in ipſis non flamma, ſeu ardor calorve, foras per cutis meatus moveatur. Sed fumida potius neque ita urens exhalatio, ſeu fumus, uti in igne lignorum viridium vel temere congeſtorum copia obruto & ſuffocato pro flamma fumum excitari obſervamus, aut ubi ita natura deficit, quod niſi ex putrefactis ſuccis calor accenſus non multus ſit, neque ad cutim copioſe perveniat. De quo ſcribit Galen. *in* 3. *epid. com.* 1. *text.* 10. Hermocratis caſum commendans: *Neque enim ſeptimo decimo acceſſit nativi caloris ratione, ſed ſola putredinis ſuccenſis febriliter humoribus. Aut venenoſæ putredinis cauſſa, aut ob inſignem viſceris inflammationem intus cum ſanguine nativo calore recurrente, ſive retracto, aut a morbi vehementia, vel malignitate, in externis partibus corporis & remotis reſoluta externæ partes parum calent.* Quod in moribundis obſervatur. Inquieti vero & anxii ſunt ægroti, qui loco ſtare nequeunt, quique decubitum, ut ait Galen. *in* 1. *de humorib. tex.* 17. ferre non poſſunt, ſed formas mutant, jactantur aſſiduæ, inæqualiter moventur, agitantur atque æſtuant. Quod illis contingit, vel ſtomachi vitio, cum præſertim os ventris, ut docet Gal. *in* 2. *prorrh.* 24 a pravis mordetur humoribus, vel quibus in ore ventriculi propria quædam moleſti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus ſit, neque in ventriculi ſpatio innatet, ſed in ejus tunicis ſit immerſus, atque etiam a longa inedia, ventre ichoribus (Galeno auctore *in* 7. *aphor.* 56.) repleto: vel a cibo intempeſtivo gravante, vel a corpore virtutem gravante, aut a febre ſtabili & æſtuoſa & maligna, vel ab acrioribus virulentiſque humoribus æſtu turgentibus, ferventibuſque circa præcordia, vel ab inſigni alicujus viſceris inflammatione, vel eryſipelate, aut denique ab infirmitate virium. Quare quandoque ægroti inquieti evadunt, quo tempore humor aliquis calidus vel acris ad excretionem movetur, quod in iis obſervamus, quos criſis aliqua judicare debet. De quibus Gal. *in* 2. *Prorrheticorum* 44. hæc habet: *Nam ſi judicatorius rigor ex inquietatione fiat, morbum*

bum ſolvit ſupervenientibus ſudoribus, vel vomitibus commodis, vel alvo ſubducta. Itaque hæ inquietudines quæ ſtomacho ex aliquo humore læſo fiunt, morbum minime pernicioſum denotant: peſſimæque ſunt, ab æſtuoſa febre ſtabili & peſtilenti, ab inſigni viſceris inflammatione, & ab humoribus virulentis æſtu turgentibus ac circa præcordia ferveſcentibus obortæ: atque omnium maxime, quæ propter languorem virium excitantur, hæ ſumme pernicioſos morbos præmonſtrant. De his auctor Coacarum *in 1. libro text. 2.* ait: *Quæ cum refrigeratione anxietates incidunt, peſſimæ.* Addamus diu etiam perſeverantes, nulla poſtea illuceſcente evacuatione. Idem forte de morbi difficili tolerantia videtur dicendum; nam morbum non facile tolerari, inquietudinem ſignificat, quam vel a vehementi diuque perſeverante febre vel maligna, vel a virulentis ſuccis, vel inſigni inflammatione interna vel denique virium infirmitate fieri jam diximus. Ægris igitur morbum non facile ferentibus, hoc unum ſpeciatim nobis indicari videtur, quippe naturam morbo imparem viribus eſſe. Quod Hippocrat. *in Prognoſticis text. 56.* de ſuppuratis ad exitium tendentibus expreſſit, cum dixerit *hos non facile morbum ferre, & facile eos, qui ſani futuri ſunt.* Somno etiam ægrotos bono carere per multos dies, nobis fortiſſimi morbi & pernitioſi erit indicium, omniumque maxime perpetuæ vigiliæ, quod hæ vires reſolvant, cruditatem in humoribus augeant, in deſipientiam, & phrenitidem non raro ægrotos deducant, atque non minus in exitiales tremores ac convulſiones. Somnus perpetuo magni momenti erit ad ſalutem prænoſcendam, ſi bonus naturaliſque ſit. Nam pauciſſimi aut nulli ſunt, qui morbo vexentur pernicioſo, & probe, id eſt naturaliter ſeu ſecundum conſuetudinem, dormiant. At dormientibus etiam non omnino fidere debebimus, cum ex iis non pauci ſint, qui etſi ſint moribundi, recte dormire videantur. Sed hic, quod una cum virium languore prodeat, a bono diſtinguetur, atque etiam, quod nedum non juvat, ſed quinimo etiam lædit. Quod fit tanta affectione cerebrum occupante, quam neque ſomnus digerere, & conſumere queat. Hinc Hippoc. *in 2. lib. aphoriſ. 2.* dixit:

dixit: *Quibus in morbis ſomnus laborem facit, mortale. Si vero juvat, non mortale.* Alii vero gravioribus ſomnis & longioribus utuntur, qui non inter ſomnos, ſed ſoporiferos potius affectus ſunt adnumerandi. At de his in ſequentibus libris accurate ſcribemus. Magnas inflammationes appellamus, cum ex ipſarum vehementia, tum ſi fiant in membris principibus; eæ omnes multum ſunt merito timendæ, veluti parvæ, atque in ignobili membro, parum aut nihil. Quid læſæ partis varietas ad prognoſticum faciat, alias dictum eſt. Cui hoc unum addimus, partem affectam vel principem, vel non principem tanti momenti eſſe Galenum docuiſſe, ut in acutis morbis humores malignos in principem partem recurrentes, exitium; & in non principem ac ignobilem, ſalutem ægrotis inferant. Graviſſimos itidem morbos eſſe ab humorum multitudine concitatos, omnes medici ſtatuunt, præcipueque ſi multitudo humorum ſit eorum, qui naturæ maxime adverſantur, quos ipſa propterea difficillime ac tardiſſime concoquit, corrigit, aut a partibus affectis expellit, quales ſunt bilis æruginoſæ, uſta, atra vocata, ſumme putridi ac virulenti. Non tamen ob id, qui ab humoribus quantitate paucioribus excitantur, omnes periculo vacant. Sæpe enim valde exitiales obſervamus morbos a pauco, ſed tamen virulento humore. Cujuſmodi fuit phrenitis, qua ille, de quo Hippoc. ſcripſit *in tertio libro Epidem.* quatuor diebus interiit. Hoc Galenus *in libro ſexto de locis affectis*, exemplo cum ictus ſcorpionis ſeu veneni, perquam quantitate exigui tum ſeminis corrupti, quibus ſæviſſimi morbi & ſymptomata concitari ſolent, verum eſſe demonſtravit. Ex turgentibus etiam humoribus non minus graves, & periculoſi morbi concitantur. Quando hi, præterquam quod turgentes periculum invehunt, ne in partem corporis principem irruentes, morbum graviſſimum faciant, id etiam habent, ut ipſorum mala qualitate morbis vim pernicialem addant. Medicamenta etiam, quicquam utilitatis ſeu juvamenti non afferentia, morbum uſque adeo pernicioſum, quem natura neque arte adjuta ſuperare queat, præmonſtrant. De quibus Hippoc. *in* 3. *Epidem. com.* 3. *tex.* 56. *Et oblata ægre admittebant, nam purgatio-*

gationes multos offendebant. Facta quidem tempore debito in acuto morbo ſanguinis vacuatione, aut per venæ ſectionem, aut per malleolorum ſcarificationem, aut alio modo, aut medicamentis vel lenientibus, vel purgantibus vomitoriis, aut dejectoriis purgatione, ſi ægroti nihil juventur, judicium redditur difficile. Pravorum ſiquidem humorum crudorum, naturæ minime cedentium, multitudinem ſignificant, unaque naturam morbo longe debiliorem redditam eſſe, quæ, priuſquam morbum concoquere queat, ſuccumbit. Hujuſmodi vacuationes Hippoc. meminit in *lib.* 4. *aphoriſm.* 56. dicens: *Febricitanti ſudor ſuperveniens, febre non deficiente, malum.* Et *in* 1. *Prorrheticorum tex.* 7. *Qui in hypochondrio febri refrigerata ardores relinquuntur, tum alias tum in ſudoribus, mali ſunt.* Et *in lib.* 2. *text.* 27. *Inquietatio cum ſudore, eſt mala*, &c. Flammans quoque cum ſudore facies in his mala. de ſputis *in lib.* 2. *Prognoſticorum text.* 51. *Omnes autem excretiones malæ ſunt, quæ non ſedant dolorem.* Quæ itaque juvare deberent. cujuſmodi ſunt medicamenta omnia, & non juvant, aut exitii aut ſaltem difficilis judicii ſunt indicia. Quod Gal. *in lib.* 3. *prorrh. tex.* 35. expreſſit, hunc in modum ſcribens: *Sanguinis eruptio non judicans, vel mortalis, vel judicatu difficilis, ita ſudor vel copia, tum urinarum, tum dejectionum, tum vomituum, vel quæ per hæmorrhoidas, vel uterum excernuntur, & parotidas & ceteri abſceſſus.* Et paulo poſt: *Quæ namque ex judicatoriis nihil juvant, ſunt judicatu difficilia: Quæ non etiam in contrarium repunt, ſunt lethalia.* Alibi dixit lethalia eſſe, quæ cum ſignis lethalibus; & judicatu difficilia, quæ non cum ſignis lethalibus, apparent. Itaque hoc eodem modo remedia ægrotis nihil juvamenti afferentia, difficilis erunt judicii, & quæ nedum juvabunt, ſed quinimo etiam ægrotos lædent, ſeu ab ipſis ægrotis in deterius mutantur, atque abeunt, exitium præmonſtrabunt, quod Hippocrat. *in* 2. *aph.* 1. de ſomno expreſſit, cum dixerit: *Quibus in morbis ſomnus laborem facit, mortale: ſi vero juvet, non mortale.* Quo ex medicis præſidiis, quæ juvant ægrotos, ſalutarem ſane morbum ſignificant. Idem ex omnibus naturæ excretionibus juvantibus, (quas criſes Medici vocant) judicari ſolet,

ſolet, quæ enim juvant, ſalutarem itidem; & quæ non juvant, difficile judicium reddunt; atque quæ lædunt in acutis morbis exitium prænuntiant: omniumque certiſſimum, ubi aliqua ſigna prava illuxerint, cujuſmodi ſunt, in ardentiſſimis febribus tremores, convulſiones, refrigerationes extremorum cum ardentiſſima ſiti, deliria, atque alia multa, quæ alias accurate recenſuimus, atque poſterius de ſingulis accuratius agemus. Atque hæc de ægrotantium morte ac ſalute a naturæ morbique viribus, atque a futuri ſtatus cognitione præſagienda dicta ſint, & quod hactenus de iis univerſaliter ſcriptum eſt, nunc in ſequentibus libris ſpeciatim, de ſingulis ſymptomatis, quibus natura, tum robuſta, tum debilis, adverſus morbum dignoſcitur, agendum erit, atque his noſtra prædicendi methodus abſolvetur.

FINIS LIBRI PRIMI.

PROSPERI ALPINI
MAROSTICENSIS,
Philoſophi & Medici in Gymnaſio Patavino Medicamentorum Simplicium Profeſſoris Ordinarii,

DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

De quibus in toto opere ſit agendum.

CUM in primo libro de Ægrotantium ſalute, ac exitio Prognoſticum a naturæ morbique cognitione pendere dixerimus, atque etiam ex quibus vires utriuſque tum prævalidæ, tum debiles innoteſcerent, plane fuerit demonſtratum. Supereſt modo, ut de earundem virium fortitudine, atque debilitate ſpeciatim agamus. Ex his ſiquidem totum prædicendi artificium nobis innoteſcit, in ipſorumque accurata obſervatione conſiſtit. De hoc vero agentes, ab iis, quæ naturam morbo vel imparem viribus, vel firmiorem denotant, exordiemur. Itaque de his (quæ facultatum actiones firmas, vitiatas, diminutas, ac omnino exſtinctas ſignificare alias dictum eſt) ſermonem primo faciemus, & poſtea de illis agemus, quæ tum morbos fortes, exitioſos, tum debiles, ſalutares denotant, a quibus ad particularium morborum, (illorum inquam, quæ hominibus exitium inferre poſſunt) varios eventus judicandos, deſcendemus. In his vero ſingulis tradendis,

dis, ut ordine non careamus, (quando nos ad dignoſcendum prognoſticum, ſingularum facultatum actionibus, uti inſtrumentis ſeu mediis, utamur) in primis circa eas actiones, vel ſanas, vel vitiatas, vel diminutas, vel plane ſublatas, quæ ab animali facultate, & ſecundo a vitali, atque demum, a naturali proficiſcuntur, verſabimur. Sed rem aggrediamur, ab internis ſenſibus principium facientes, quorum cognitio, quantum ad ipſorum morborum exitus prædicendos Medicis conducat, ab iis, quæ poſterius ſcribemus, liquido cuique noſtrum conſtabit.

CAP. II.

Quid mente conſtare in morbis ſignificet.

Ad indagandum morborum prognoſticum exordiemur, ut nuper propoſuimus ab actionibus animalis facultatis, quæ imaginatione, ratione, ac memoria perficitur; atque ab iis primo, quæ mentis ſeu virtutis ratiocinatricis, robur & debilitatem, ſignificant. Hæ ſi fortes, firmæ, ac perfectæ, vires iſtius facultatis prævalidas; ſi vitiatæ, diminutæ, ac omnino ſublatæ, prælanguidas denotant. Itaque multum intereſt, in omnibus morbis actiones, quæ vim hanc animalem fortem ſeu firmam ſignificant, atque prælanguidam, ſedulo cognoſcere. Hæ namque in cerebri malis, exitium, illæ ſalutem futuram prænuntiant. Quæ nos haud fallent, ſi cum ipſis facultatum aliarum actiones æque reſponderint, fit enim aliquando, cum recte tum vitales, tum naturales vires valuerint, ut mens in ægrotis turbetur, quæ non raro ſalutaris criſis fit indicium. Ea quanquam Hippoc. *in* 2. *aphoriſm* 33. dixerit; *In quovis morbo mente conſtare, & bene ſe habere ad illa, quæ offeruntur, bonum.* Nihilominus in multis morbis mentis conſtantia licet ex bonis ſignis ſit, nullo modo ſalutem prædicit, quandoquidem multi ex pleuriticis, peripneumonicis, anginoſis, hepatis, lieniſque, ac aliarum partium inflammationibus atque ex febricitantibus ſine ul-

la mentis vacillatione moriantur. In ſepti vero tranſverſi, renum, uteri, cerebri, ſpinalis medullæ, nervorum, partiumque nervoſarum juxta cerebrum poſitarum, aut quibus cerebrum maxime conſentit, inflammationibus ægrotos ſanos mente eſſe, non obſcurum recuperandæ ſalutis indicium exiſtimatur. Nullus etenim, aliqua ſupradictarum partium ex præcipuis, vel multis ſimul inflammatis, prudens ac ſapiens moritur. Ex quo in talibus morbis ægrotos mente conſtare optimum eſt, præſertimque ſi id cum aliis ſignis bonis appareat: ſcitu vero dignum cenſet ad hoc, ut diſtinguantur mente recte valentes ab iis, qui modo aliquo vacillant, ut eos, qui mente conſtant intelligamus, ſæpe enim fit, ut medici hac in re plurimum decipiantur, atque errent, putantes quoſdam viros prudentes & ſapientes eſſe, qui vere delirant, & aliquos vacillantes, qui recte ſapiunt. Mente vero hi conſtare dicuntur, in quibus omnes voluntariæ actiones plane firmæ, ſeu illæſæ ſpectantur, ac in ipſis obeundis partium ſolitum decorum ad unguem ſervatur, nec non ubi interni ſenſus recte atque ſecundum conſuetudinem valent, ſuaque munera obeunt. Vel mente denique conſtare eos dicimus, ut Galeno quoque placuit, qui loquuntur, aguntque ſingula rationi conſentanea. Sed de his nunc ſatis, in ſequenti enim capite iſtud nos accuratius ſcribemus.

Cap. III.

Quid ſit mente non conſtare, qualibuſque ſignis, cum præſens de mentis inconſtantia, tum futura prænoſcatur, & de deliriorum differentiis atque cauſſis.

Quemadmodum ægrotos in omnibus morbis mente conſtare, ſeu quod ad rectricis facultatis actiones pertinet, recte ac ſecundum conſuetudinem ſe habere, bonum eſſe affirmavimus; ſic illos quovis modo delirare, ſeu vacillare, ſeu non recte ſecundum conſuetudinem ſapere, malum fore ad ſalutis prognoſticum ſignum, dicimus. Quo ſigno in acutis morbis

bis ſæpe exitium prædicimus. Ceterum ad illuſtrandam prædicendi rationem, primo quid per mentis inconſtantiam, & ſecundo qualibus ſignis præſens inconſtantia nobis innoteſcat, & futura prænoſcatur, explicandum; atque tertio de amentiarum ſeu deliriorum differentiis atque cauſſis, non minus accurate agendum, duximus. Quod itaque ad primum attinet, mente non conſtantes ſeu deliros Galen appellat, qui loquuntur, aguntque nihil rationi conſentaneum, qui tamen, non recte omnes deliros, ſeu mente aberrantes expreſſiſſe viſus eſt: quando nedum eos, qui nihil agunt vel loquuntur rationi conſentaneum, at omnes, qui quippiam tantum agunt, aut loquuntur præter conſuetudinem, etſi in multis ſapientes, videantur, amentes, ſeu mente aberrantes, ſeu delirantes vocari oportere patet, dux etenim primus Hippocrates, ex altera tanumrectricis facultatis actione læſa, delirium ſæpe cognoſcit, ut *in libro ſecundo aphoriſm.* ex dolore quem non ſentiunt ægri, dixit enim. *Quicunque dolentes parte aliqua corporis, omnino dolorem non ſentiunt, iis mens ægrotat.* Et in *prognoſt. 1. text. 55.* ex ſolo decubitu. *In ventrem autem cubare, qui non eſt ſolitus ita dormire, quo tempore ſanus fuit, malum eſt, delirium enim, aut dolor circa ventris ſedes ſignificatur.* Galenuſque etiam in 1. *Prorrh.* 6. a ſola ſputatione delirium dignoſci tradidit. Et *in primo prognoſt.* ex manuum indecora geſticulatione, cum ægri feſtucas colligunt, fruſtraque venantur muſcas, ac non minus ex ſermone, & reſponſione ægri. Auctor enim 1. *Prorrhet.* 6. ait: *Ferocem reſponſionem in homine modeſto, atque in feroci modeſtam, delirium ſignificare, & garrulitatem in taciturno, ac ſilentium in garrulo.* Hæc & quam plura alia exſtant exempla, quibus homines ex una tantum læſa actione deliri reputantur. Quare dicamus nos illos mente aberrantes fore profecto dicendos, in quibus aliqua ex voluntariis actionibus præter rationem vel exſuperans, vel deficiens obſervatur, & in ipſa ſolidum decorum non ſervatur, veluti ſi manus indecore moveatur, feſtucas fruſtra colligendo, aut muſcas venando, vel aliquod præter conſuetudinem, atque ſine cauſſa; ut etiam qui præter conſuetudinem, parum, vel multum, vel

inde-

indecore obſcæna turpiaque loquuntur, verbaque incompoſita, & non conſtantia; & qui tardius, quam neceſſitas expoſtulat, reſpirant; aut pudenda coram aſtantibus denudant; vel eos deliros dicimus, in quibus ſenſuum defectus in animo obſervatur, in animo inquam non advertente ſenſibilium ſpecies, quæ iis objiciuntur, vel fruſtra eas, quæ non ipſis ſenſibus objiciuntur, ſentiant. Ex quibus ii profecto delirant, qui ſolitis ſenſibus, ſine cauſſa defecerunt, vel iis præter conſuetudinem utuntur, aut cum ægri aliqua ex voluntariis actionibus careant, vel abutantur. Quæ notæ, ac delirantium conditiones in Coacis præſagiis 2. *coac. præſag. ſec.* 1. *text.* 10. perbelle hiſce verbis exprimi videntur. *Facere quid præter conſuetudinem, velut inſtituere, velleque ea, quæ prius non conſueveras, aut contrarium iis, quæ fuerunt conſueta, malum, & proximum dementiæ.* Quævis igitur mutatio, in moribus, in geſtu corporis, in voce, ſermone, in ſenſuum judicio, hominem delirum, atque alium a ſeipſo factum denotant. Sed nunc ad particularia magis inconſtantis mentis ſigna accedamus, (quod eſt caput ſecundum a nobis propoſitum) illa in memoriam revocantes, quæ variis locis tum Hippoc. 1. *Prorr. text.* 6. cum Gal. memoriæ prodiderunt. Quæ hæc erunt. *Ferocem reſponſionem in homine compoſito & modeſto, atque in feroci & incompoſito modeſtiam, delirium ſignificare.* Ex 2. *lib. prorrhet.* ut nuperrime meminimus, & aſpectum audacem, atque ferocem eſſe phreniticum. Idem quoque ſignificari ab ægrotis dolorem non ſentientibus, atque lingua exuſtis nihil ſitientibus, vel exiguum potum expoſcentibus. Nec non pulſu hypochondriorum cum frequenti oculorum obtuitu. Quod & oculos ſublimes, atque inſtabiles denotare Gal. *in* 1. *Prognoſt.* tradidit. Eodem quoque modo ex decubitu in ventrem præter conſuetudinem Hippoc. *in eodem lib.* 1. *Prognoſt. text.* 23. 24. delirium notari dixit. Et Gal. *in comment.* idem teſtari ſupini cubantis crura admodum reducta, diſtractaque & inſolitum dentium ſtridorem, quod ibidem Hippoc. docet, nec non in ſummo morbi vigore ægrotos velle reſidere, atque nuper commemoratas manuum geſticulationes, quippe ob os manus ferri,

ferri, aut fruſtra ægrotos muſcas venari, feſtucaſque colligere, aut de veſte pilos evellere, aut de pariete ſtipulas carpere, uti in Dealcis uxore, quæ in Leio decumbebat, Hippocrat. obſervavit. Delirantis etiam non obſcurum ſignum erit, modeſtos ægrotos, omniumque maxime mulieres, aſſidentibus devorato pudore pudenda ſine cauſſa nudare. Quod & reſpirationem magnam ex intervallis editam ſignificare tum Hippoc. in prognoſtic. tum Gal. *in* 2. *de reſpirat cap.* 5. tum *in* 3. *Epidem. text.* 3. 19. docuerunt. Idem notat palpitatio hypochondriorum, non minuſque ægrotos non agnoſcere familiares, ex Coacis præſagiis, delirium teſtatur. Atque *in* 1. *coac. præſag. ſec.* 1. linguas voceſque obtremiſcentes, frequentem ſputationem, urinaſque mingi in non recordantibus, mictas prærubras eſſe cum ſublimi. Vocem item clangoſam, linguas denſas, vomitus æruginoſos cum ſurditate, tinnitus aurium in acutis febribus, dolores circa umbilicum palpitantes, atque laterum raros & coxæ occultatos, cum urinis ſuſpenſionem elatam habentibus, ipſaſque urinas aquoſas, albas, cum ſuſpenſo, elato, rotundo, & capitis dolore in turbulentis, vigilibuſque mentis aberrationem indicare, quemquam in Hippoc. & Galen. ſcriptis verſatum, non latet. Auctor *prorrhet.* addit; *Ex vomitu faſtidioſo, vox clangoſa, oculique concretum pulviſculoſum habentes, inſaniam oſtendunt, ut Nermozigi uxori, quæ vehementi inſania acute correpta, muta obiit.* Et in ſequenti textu; *Si in ardente febre aurium ſonitus cum caligine fuerit, proveneritque in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant.* Gal. etiam *in* 5. *de loc. affec.* ſcribit: phreniticis delirium non ſubito, ſed paulatim fieri, neque affatim quieſcere, ipſumque præcedere ſolent interim vigiliæ, interim ſomni turbulenti, cum manifeſtis imaginibus, a quibus clamant nonnulli, & exiliunt. aliquando oblivio irrationalis accedit, ita ut aliqui, cum vas ad mingendum tenuerint, mingere non recordantur, aliqui cum tumultu inſolito ac temeritate, ut nuper dictum eſt, reſpondeant, cum antea fuerint manſueti, ac mites. parvo item potu utuntur. reſpirationemque habent magnam atque raram, atque do-

let iis nonnunquam occiput. pulſus parvi ſunt & duri. Cum vero propius ad phrenitim accedunt, oculi apparent vehementer ſquallidi, lachryma in altero oculorum acris, lippitudo, venæque oculorum ſanguine plenæ cernuntur. Item ſanguinis ſtillicidium e naribus fit, quo tempore nihil prudenter reſpondent, floccos evellunt, feſtucas carpunt, febris aridior, æqualior, ſine magnis mutationibus uniformis, lingua ſalebroſa, & aliquando ſurdaſtri, aliquando mœſti, & vix quicquam reſpondentes, dolorificumque non ſentientes. Atque hæc ſigna ad dignoſcendos mente non conſtantes ſeu deliros, nobis ſufficiant. Ex quibus multa deliraturos ægros, ſeu mente caſuros decernent, uti vigilia, quæ ſæpe delirium antecedit, ut *in 2. Prognoſt.* Hippoc. meminit: Utrumque enim quippe tum illam, tum delirium excalfacto aut exſiccato cerebro, excitari Gal. *in lib. 4. de præſag. expulſibus* prodidit. Somni etiam num turbati, atque tumultuoſi, conſpicuique, a quibus ægri clamant, exſiliunt, futuri delirii ſunt præſagia: de quibus in Coacis præſagiis *ſec. 2. text. 8. Turbulentæ, feroceſque excitationes e ſomno delirium adferunt.* Aurium quoque tinnitum, & ſonitum inſaniam ſæpe præcedere, auctor prorrheticorum meminit, non minus, & ſurditatem, ſi præſertim cum urinis appareat habentibus ſuſpenſionem elatam ac ſublimem. Oblivionem quoque ſæpe ante phrenitim manifeſtari, Galenus *in quinto, de loc. affectis*, ut nuper etiam meminimus, prodidit. Dolor idem capitis vehemens, & aſſiduus in acutis febribus delirium portendit, præſertimque in auribus qui obſervatur, ex Hippocrate *in 3. Prognoſticorum.* Nec non ſi dolor cum præcordiis revulſis appareat, de quo *in Coacis præſagiis ſect. 1. tex. 6. Capitis dolor in acuto morbo, præcordia revulſa, ſiquidem ſanguis non effluet, in phrenitim procedit.* Non minus & vigilia cum aurium ſonitu vel tinnitu, vel ſurditate, in hæmorrhagiam indicaverint: Et *in ſecundo Prorrheticorum*, hæc quoque una obſervata delirium prænuntiare, ita legitur: *Quibus alvus liquida, laſſitudo, capitis dolor, ſitis, vigilia, obſcuritas & impotentia fuerit, ubi hi mente moveantur, ſpes eſt.* Dolorem capitis aſſiduam ad prænuntiandam deſipientiam maxime facere, teſtatur

auctor

auctor *libri ſeptimi Epidemiorum tex.* 100. Item dolor hypochondrii non raro fit delirii nuncius. Quod in muliere trimeſtri freta gravida fuit obſervatum, idemque ſignificat palpitatio, nec non qui circa umbilicum continuant in morbo acuto dolores. *Ex tertio Epidemiorum* idem. Dolores in ignobili parte exorti, qui occultantur fere continuo, *ex primo Prorrheticorum:* & in eodem libro ſcribitur: *Raro in his laterum dolores dilirium oſtendunt:* & *in* ſecundo libro. *Si quippiam in urina ſublime petierit, occultato coxendicis dolore, delirium portendit:* & quæ circa aurium ſonitus talia exſiſtunt, quod Hippoc. Lariſſæ calvo vidit accidiſſe. Cui occultato femoris dextri dolore ſtatim delirium accidit. Lateris quoque dolor in pleuriticis, ſi abſque ratione evanuerit, portendit delirium. Non raro, & ſputa rotunda, ex Prorrheticis, frequensque ſputatio ſine cauſſa idem notant, & Hippocrates *in 5. aphoriſm.* 40. ait: *Quibuſcunque mulieribus ad mammas ſanguis colligitur, furorem ſignificat.* Et *in quarto libro aphoriſm.* 72. Galenus urinas albas, lucidas, idem portendere tradidit, quod & turbidæ in acutis morbis minantur, maximeque in turbulentis, & vigilibus habentes, ut alias dictum eſt, ſuſpenſionem allatam, *ex ſecundo libro Prorrheticorum tex.* 28. 31. Pulſus item in aliis atque in Hypochondriis, magnaque & rara reſpiratio *ex primo Prognoſticorum.* Et *in Prorrheticis* hæc de his quoque habentur: *In acutis morbis doloroſa in faucibus gracilia, puſilla, ſtrangulantia, atque cum æger hiaverit, non facile os tum cogere tum aperire, mentis alienationem portendunt:* Vomitus etiam æruginoſi ſeu virulenti cum capitis doloribus aſſiduis, vigiliis, ſurditateque, certo delirii futuri, tum ſingula ipſorum per ſe ſola, tum multo magis omnia, & ipſorum etiam quædam ſimul in febre acuta conſpecta, ſunt indicia. Atque ex his futura deliria præſentiri, ac portendi, dictum ſit, nunc deliria in ſuas ſpecies atque differentias diſtincta ſpectemus, non minuſque ipſorum cauſſas. Quibus quidem neglectis impoſſibile profecto videtur, nos recte delirantium Prognoſin recte aſſequi poſſe. Nomine autem non conſtantis mentis (ut hæc aggrediamur) nos mentis aberrationem, vacillationem, hallucinationem, amentiam,

inſaniam, deſipientiam, delirium, atque phrenitidem comprehendimus, non conſtanteſque mente ægrotos hiſce nominibus intelligimus. Quæ affectio ſymptomata maxime eſt ratiocinatricis imaginatriciſque potentiæ. Hæc enim potentia, ut docet Gal. *in lib. de different. ſymptom. cap.* 3. vel eſt deficiens, ejusque motus eſt imbecillus, uti in Coma, & lethargo; vel eſt reſoluta ut in catalepſi, caron vocato; vel denique eſt vitiata, ubi ejus motus pravus erransque exſiſtit, uti in delirio & phrenitide. Eodem modo de ratiocinatrice, nam vel ipſa quoque eſt deficiens ſeu diminuta, ſeu aliqua in parte reſoluta, quæ moroſis & fatuitas dicitur; vel omnino reſoluta ſublataque, quæ amentia vocatur; vel denique vitiata, ubi ejus motus depravatus erransque exſiſtit, quod ſymptoma delirium quoque appellatur. Accedit etiam haud raro cum his duabus læſis potentiis memoria, iiſdem vitii differentiis læſa. Aliquando in mente aberrantibus ſola imaginatio læditur, aliis illæſis, ut Galen. *lib. de ſymp. diff. cap.* 3. in Theophilo obſervavit. Et aliquando ratio ſola illæſa tum imaginatione, tum memoria, quod phrenitico contigiſſe in libro nuper allegato Galen. memoriæ prodidit. Plerumque vero utraque tum imaginatio tum ratio vitiata ſimul deprehenduntur, ut in iis, qui cum delirant, imaginantur ea, vel quæ non ſunt, vel ea profecto, quæ ſunt, non imaginantur, obſervatur; loquunturque ac agunt nihil rationi ac imaginationi conſentaneum. Dividuntur vero omnes mentes non conſtantes in eam, quam proprie amentiam, inſaniam, ecſtaſin, deſipientiam, mentis aberrationem, vacillationem, alienationem vocamus, & in eam, quam Græci *paraphreneſin* & noſtri delirium dicunt, atque tandem in phrenitidem. Quam Gal. cum Hippocrate ab aliis deſipientiis, quod cum febre fiat, diſtinxit: De qua *in ſecunda de ſympt. cauſis cap.* 7. Nominatur autem ex his, quæ quidem cum febre ſunt, phrenitides, quæ ſine febre ſunt, inſaniæ, Græce *maniæ*. Quæ, a deliriis perpetuitate delirationis: nam etſi deliria ſeu paraphreneſes cum febre fiant, non tamen ſunt perpetua, veluti de phrenitide dicitur. Gal. quidem multis locis affirmavit Hippocratem vocare eos phreniticos, qui perpetuo deli-

delirant, uti paraphreneſes vocat deliria, quæ tantum vel in acutiſſimarum febrium ſummo vigore apparent, ipſiſque declinantibus declinare obſervantur; quare continuitate delirii, atque ipſo etiam delirio ſenſim ac ſenſim prodeunte, phrenitici a deliriis diſtinguuntur, iis exceptis, qui ſepto tranſverſo inflammato mente moventur, hujuſmodi ſiquidem deliria non facili a phrenitide diſtinguuntur, quod & ipſa cum febre fiant perpetueque exſiſtant, ex qua difficultate antiqui putarunt ſepto tranſverſo inflammato homines phreniticos evadere, atque ob eam ſuſpicionem phrenas illi appellarunt, tanquam φρονῆντι, id eſt, ſapienti parti conferat quippiam. Diſtinguit vero ab his phreniticos Gal. quia phrenitici magnam edunt reſpirationem, atque ex longis intervallis, quæ in delirio ex ſepto transverſo obſervatur, inæqualis ſit ita, ut modo exigua appareat, atque frequens, modo magna & anguſta, quæ reſpiratio in phrenitide non fit, niſi pars aliqua reſpirationi ſervientium ſimul, vel inflammatione laboret, vel aliquo dolore vexetur, quam Galen. *in* 2. *lib. de reſpir.* accuratius docuit. Præterea in delirio ex ſepto transverſo ſtatim hypochondria tenduntur, quod in phrenitide poſterius fit, eaque ſtatim a principio revelli proprium eſt illiuſce delirii. Demum ex omnibus accidentibus, quæ phrenitidem ſequuntur, uti ſunt, oculi rubentes ac inflammati, faciesque tota calore æſtuans, & reliqua alias a nobis accuratius expoſita, vel nulla, vel pauca, & levia in his apparent. Accedit quod delirium iſtud veluti repente fit, & in phreniticis delirium paulatim incipit. Phrenitidis etiam aliæ multæ differentiæ obſervantur, una ſiquidem eſt, quæ μαιωδὴς dicitur, in qua ægri calcitrant, pedibus feriunt, mordicus impetunt, excandeſcunt, eos, qui ingrediuntur; hoſtes habentes quod ubi feroces eſſe incipiunt, ingentiaque mala perpetrant, vehemens dicitur, hancque Græci διεξόδιν appellant, & noſtri ferinam ac melancholicam. De qua auctor Prorrheticorum 1. *prorr.* 25. *Quæ pauco tempore feroces fiunt deſipientiæ, ferinum eſt.* Altera obſcura, mitis, in qua ægri obſcure blandeque delirant, uti vis tales dignoſcantur: Hi *in Coacis præſagiis* 7. *ſect.* 2. *tex.* 13. moti mente cum ſilentio vo-

cantur, de quibus *in Prorrheticis: Tremulæ, obſcuræ, contrectabiles deſipientiæ, valde phrenitica.* Græci has (ut alias dictum eſt) ἀσαφοδὲς vocant, & noſtri obſcuras, quæ ne dum ab idiotis, verum etiam a doctis Medicis non raro ignorantur. Tales enim ut Gal. *in* 1. *Prorrh.* 33. ſentit, nedum tumultuoſe non exclamant, non exſiliunt, ſed quieti quinimo jacent, neque prorſus loquuntur neque figuram decubitus permutant, ſæpiusque qui ita affecti ſunt, familiaribus opinionem præbent, quod mox ſint, ſi quod fiat ſilentium, dormituri. Clauſis itaque feneſtris conquieſcunt cuſtodes tempus in his interdum longum conterunt, dormire ægrum, quod neque loquatur, neque moveatur, arbitrati, ægro ipſo non dormiente, & manus quiete movente, non ſecus quam, qui per levem contrectationem aliquid vel tangere, vel invenire volunt. Horumque alii clauſis palpebris hæc agunt, & interrogati de aliquo, neque prorſus oculos aperiunt, alii poſtquam aperuerunt, aut paulo poſt claudunt, aut immoti obſervant affectionem, Gal. hecticam appellatam. Sed videtur hæc deſipientia, ſignis profecto cum ea, quæ ex Comate & lethargo fit, convenire. Quamobrem mutatio, diſtinctioque quælibet ipſarum erit dignoſcenda. Etenim quæ cum Comate, vel lethargo, (quem Græcorum aliqui ut Gal. ait, *Typhomaniam* vocarunt) fit in principio morbi, perſeveratque diu, aſaphodis, ſeu obſcura, ſeu ut Gal. placuit hectica dicta, nunquam in morbi principio, ſed morbo progreſſo, poſt vehementem aliquam inſaniam. Etſi veternoſa comatoſoque etiam a frigido humore, atque etiam a multo ſanguine, poſt morbi principium ſæpe concitetur. Quæ aliquando vel bonam vel malam criſin antecedit, apparet, in qua languidos pulſus, duros, anguſtos atque parvos obſervamus, quales in illa deſipientia non obſervantur. Sed jam de ipſarum cauſſis agamus. Deliria omnia a calidis mordentibusque ſuccis concitari Gal. *in lib.* 2. *de ſympt. cauſ.* tradidit, præcipueque a flava bili, atque ſæpe ex calidiori cerebri intemperie. Omnia vero deliriorum genera, vel inſaniæ, vel phrenitides, vel paraphrenitides à cerebri læſione oriuntur. Speciatimque deliria, quæ duplicia exſiſtunt, ea inquam, quæ tantum in ſommo febrium

brium acutarum vigore excitantur, quæque a calidis mordentibusque vaporibus ſurſum in caput ſublatis, ortum habent. Alia vero deliria, quæ ſine febre manias ſeu inſanias Medici appellant, quas cum febre phrenitides Gal. vocat, cum tamen veræ non ſint, niſi phlegmonem in cerebro, aut ejus membranis ſanguis bilioſus ex Gal. *in* 2. *lib. de ſympt. cauſſis cap.* 7. efficiat. Hæc vero raro fit, uti frequentius phrenitica illa deſipientia, quæ a calidis humoribus in cerebro, vel ejus involucris delatis ſine phlegmone concitatur. Quales Hippoc. *in* 1. *Epidem. comm.* 2. *tex.* 73. obſervavit. Hæcque fluunt tum a ſanguine, tum a bile cerebri, locum, in quo princeps animæ pars reſidet, prehendente, ut Gal. 2. *de ſymp. cauſ. c. ult.* meminit: vel a flava tantum bile, quæ etiam febris exurentis incendio exuſta, atque in nigram verſa, vehementem illam deſipientiam Græcis *Maniodin*, *Tiriodin*, ac noſtris (ut alias dictum eſt) ferocem, furioſam, ferinam, melancholicamque, appellatam. Quæ fit ab exuſta bile cerebro, membraniſque immodice reſiccatis, cum qua ægri ſæpe in tremorem incurrunt, atque convelluntur. In hæc ſane ſymptomata non niſi vehementiſſimas ac exitioſiſſimas phrenitides illabi Gal. tradidit. Eæ vero deſipientiæ cum febre, phreniticæ quoque vocatæ, fiunt nedum ab humoribus calidis, verum etiam ut Gal. *in* 3. *Epid.* docuit, a frigidis, nempe pituitoſis in cerebro putreſcentibus, qui putredine calorem acrimoniamque, quibus cerebro in ejusque membranis læſis delirium concitatur, acquirunt. At hæc deliria, ab iis, quæ calidi humores concitant, ſomno, atque etiam ſopore diſtinguuntur, quatenus qui ex frigido humore delirant, etiam ſimul dormiant, vel veternoſum affectum ſimul habeant; & a calidis humoribus deſipientes vigiliis quoque ſimul infeſtantur. Fit etiam non raro, ut tum calidi, tum frigidi ſimul humores permiſti, miſtam deſipientiam ex delirio & lethargo, ut Gal. *in* 1. *Prorrhet.* meminit, pariant. Hique ambo contrarii affectus a principio ad finem uſque cum continuent, ægri tum vigilant, tum ad ſomnum inclinationem habent. Interimque magis phrenitici obſervantur, prout bilis pituitæ prævalet, & interim plus lethargici,

ſeu

ſeu Comatoſi, prout pituitoſus humor bilioſo ſit copioſior. Hæque ſunt omnes phreniticarum deſipientiarum cauſſæ, a quibus quoque vera phrenitis, quæ eſt ab illis ſuccis in cerebro ejusque membranis orta inflammatio, ortum habet, quæ a pallida bile mitior eſt, a flavaque vehementior, & omnium maxima, ab eodem humore incendio febrilis caloris peraſſato orta, quam ferinam melancholicamque vocari nuper diximus. Ea vero deſipientia obſcura, aſaphodis Græcis dicta, quæ cum ſilentio fit, pro cauſſis prælanguentem facultatem animalem, atque hecticam quandam, ut Gal. *in Prorrheticis* docet, temperiem habet. Cum enim vel inflammatio, vel flava bilis cerebrum occupat, initio quidem nondum per totum cerebri corpus permiſcetur, ſed in eo fervens ſpiritus, alterat & agitat, unde clamant ægroti, exſiliuntque; poſt quam vero imhibita eſt, atque hecticam cerebrum quandam intemperiem acquiſivit, ægroti ſilent, quietique manent, ut vix etiam deliri a Medicis dignoſcantur. hanc ſuperius diximus multis a veternoſa diſtingui, ſed præcipue prælanguidis pulſibus parvis durisque. Quæ vero cum ſopore prodit, vel a ſanguine fit, ſanguineque ac bile permiſtis cerebrum invadentibus, vel a pituita, bileque ſimul miſtis, aut ab humore crudo pituitoſo, putrefacto, caloremque & acrimoniam exinde adepto, vel demum a caloris nativi exſtinctione.

Cap. IV.

De ſalute a deliriis prædicenda.

Ex deliriis ea minus mala exſiſtunt, quæ non perpetuo ægrotos tenent, ſed parvo tempore, atque cum ſignis bonis, vel non lethalibus, prodeuntia. Quibus vires quoque debent æque reſpondere, quippe, ut ſint validæ, quando deliria quoque prævalidas vires expoſtulent, quæ cum prælanguidis natura ægerrime vincit. Nullum vero ex deliriis, ut docuit Gal. 6. *aph.* 53. ſecurum reputatur. *Minus vero periculoſa, quæ cum riſu fiunt: ſicut temeraria, omnium ſunt periculoſiſſima.*

ſima. In medio autem ambarum deſipientiarum ſunt, quæ cum ſtudio fiunt. Nullum tamen delirium, etſi unum ex maximis malis exſiſtat, per ſe ſolum certum exitii indicium eſſe poterit, veluti neque mentis quoque conſtantiam ſolam in ægrotis ſalutem indicare alias meminimus. Simul vero cum bonis ſignis delirium concitatum minus eſt timendum, præcipueque ſi præterquam quod non eſt perpetuum, neque vehemens, feroxque exſiſtat, ſed quinimo magis leve, & parvum, utpote quando ægroti in paucis mente aberrant, magnum ſiquidem delirium Gal. *in lib. de diff. ſymp. cap.* 4. etiam vocat, ubi variæ deliriorum ſpecies in ægroto ſimul obſervantur. Parva itaque levia in paucioribusque actionibus deliria obſervata minime omnium ſunt timenda, maximeque ſi tantum per acceſſiones fiant. Verum neque ſatis ad mitem benignamque deliriorum naturam denotandam, ut delirium non ſit perpetuum, ſed etiam eſt opus, ut omni ferocitate careat, quando auctor *Prorrhet.* 1. *text.* 25. dicat. *Quæ parvo tempore feroces fiunt deſipientiæ, ferinum.* De quibus Gal. dixit. *Cum videris quempiam cum ferocitate deſipientem, etſi paulo poſt ſedetur, cognoſce mentem ejus non febris ratione læſam eſſe, ſed phreniticam ſubali affectionem, quæ poſt adaucta, ferina tibi videtur.* Itaque delirium intermittens non vehemens, ſed leve, ſcil. mite, parvumque, quod præſertim fiat per acceſſiones, nunquam erit exitiale. Sed cavendum, ne parvum miteque falſo creditum nos quandoque fallat, etenim multi exitio proximi ſic delirare non raro dignoſcuntur, de quibus *in Prorrhet. Tremulæ, blandæ, obſcuræ, deſipientes, valde phreniticæ.* Quod facile ex prælanguidis viribus, ac aliis exitioſis ſimul obſervatis ſignis, perpetuitateque ab iis diſtinguitur. In eo namque vires prævalidæ, non perpetuumque eſt, atque ſine exitioſis ſignis obſervatur, quale in Milidia vidit Hippoc. In hoc pulſus ſunt languidi, delirium perpetuum, cum ſignis exitioſis: quæ ſane omnia, inquam ſigna, tum cum delirio orta, tum quæ poſt ipſum illuxerunt, maximopere ſunt obſervanda. Hæc enim non raro ſalutarem criſin antecedunt. Quæ Galeno *in* 1. *lib. ad Glau. c.* 15. docente, fiunt ſanguine, vel bilioſo humore ad caput critice re-

currente. Apparent vero iſthæc deliria, criſin portendentia, aliquando cum capitis dolore, gravitate, ſurditate, convulſione, atque aliis hujuſmodi multis. De his Gal. *in* 1. *Epidem.* cum in Dealcis horto decumbentis hiſtoriam commentatur, ſcribit: *Nam quæ deliraverit in nona, & dextro oculo ſtrabo fuerit, res ſunt, quæ ſolent in judiciis evenire.* Et in Abdera virgine delirium cum ſurditate judicium, quod tum pedum doloribus tum ſanguinis e naribus eruptione, eſt ſecutum, præceſſit. Atque multo clarius id in muliere moroſa, viſum eſt, de qua Hippoc. *in* 3. *Epidemiorum: Tertio convulſiones conquieverunt, coma, & in ſomnum inclinatio, rurſusque vigiliæ excitaverunt eam, continere ſe non potuit, multum deliravit, febris acuta, ſub hanc noctem ſudor multus toto corpore & calidus prærupit, libera febre dormivit, plana mente conſtitit.* Item delirium, ſexta die in virgine Lariſſæ obſervatum, largam ſanguinis eruptionem judicabat, quod etiam in Heropyto Abderæ viſum eſt. Cum dolore itaque, gravitate capitis, vigilia, comate, ſurditate, convulſione oculorum, caligatione, ſplendore, lachrymis involuntariis, aurium tinnitu, ignorantia, oblivione, tremore, anxietate, inquietudine, clamore, ſurrectione, ſpirandi difficultate, urinæ ſuppreſſione, rigore vehementi, æſtu multo, ſitique intolerabili repente obortis, delirium ſæpe judicium futurum prædicit, vel profluvium ſanguinis, de quo in 5. *coac. præſag. ſect.* 1. *tex.* 36. ſcribitur: *In quibus morbis ab anxietate delirium derepente fit, profluvium ſanguinis ſignificat, vel urinæ*, de qua Hippocr. *in* 6. *Epid. Urina multam ſubſidentiam habens, ſolvit deliria, qualis fuit Deuxippi:* vel per ſudorem, de quo Gal. *in* 3. *de criſibus* ait: *Judicat autem phrenitidem ſudor bonus, & præcipue ſi ex capite multus & calidus fluxerit, ſudante ſimul reliquo corpore.* Et paulo poſt: *contingit autem aliquando, quod etiam per ſanguinem e naribus erumpentem phrenitis judicatur.* In Coacis vero prædictionibus, per ſudorem atque ſomnum ſolvi delirium docetur. Et *in* 7. *aph.* 5. Hippoc. ſcribit: *A furore difficultas inteſtinorum, vel aqua inter cutem, bonum.* Delirium itaque, quod bona aliqua vacuatio ſubſecutura ſit, ſalutem prænunciat, ac an quoddam ſignum decretorium exiſtit. Veluti

peſſi-

peſſimum erit, poſt quod mala ſequetur evacuatio; quale eſt e naribus ſanguinis ſtillicidium, ſudores capitis frigidi, & aliæ hujuſmodi vacuationes, de quibus poſterius nos accurate agemus. Ideo diſtinguendum, num eæ bonæ malæve ſint vacuationes, quod ſane ex multis ſignis innoteſcit, quippe ab exeuntium quantitate, qualitate, loco, per quem fit, tempore morborum, diebus in quibus apparent, atque morbi allevatione. Bonæ ſiquidem ſunt, ſi in ea copia, quæ multitudini humorum peccantium reſpondet, obſervantur, atque ubi qualia deſiderantur, evacuantur, perque loca convenientia, & congruo tempore, quippe in ſtatu, atque in aliquo dierum decretoriorum, fiant, a quibuſque morborum, ſymptomatumque vel ſequitur allevantia, vel iiſdem plane ægri liberantur. Sed ad tria præcipue in omni prædictione, (quæ magni perpetuo momenti exſiſtunt) animum adhibere oportet, quippe, ad arteriarum pulſationes, reſpirationem, ac ciborum appetentiam, quæ omnia profecto ſi inculpata, & firma, etiamſi cum exitioſo aliquo ſigno ſint, maxime ad prædicendam ſalutem valent. Quod Galen. *in tertio Epidemiorum com.* 3. *tex.* 89. de Heropyti agens hiſtoria, meminit. *Cum delirio namque pulſus vehementes cum inculpata tum reſpiratione, tum appetentia, non incerta erunt indicia, quod ipſis natura prævalida oſtendatur, quæ morbum ſine dubio recte ferret.* Ex his itaque, quæ ſimul cum deliriis per modum judicii apparent, quomodo ſalus interim præſentiatur, hactenus vidimus. Nunc ab iis, quæ poſtea illucent, quæque ipſorum deliriorum veluti morem ſignificant, etiam perquiramus. Bonæ igitur poſt deliria factæ vacuationes, de quibus nuper ſatis a nobis dictum eſt, quales ſunt largæ eruptiones ſanguinis e naribus, de quibus egit Gal. *in* 3. *lib. de Criſib. cap.* 8. Menſtruæ item purgationes cum delirio, & poſt ipſum conſpectæ, quales obſervavit Hippoc. in virgine Lariſſa, & in Moroſa muliere (Galeno docente) ſimul cum copioſo ſudore apparuerunt, ex quibus ut Hippoc. meminit, febre libera, dormivit, ac plane mente conſtitit. Hæmorrhoides quoque delirium ſecutæ, ſalutem prænuntiant, quas in 6. *aph.* 21. Hippocr. meminit, hiſce verbis: *Ex melancho-*

lia insanientibus si varices, aut hæmorrhoides supervenerint, insaniæ fit solutio. Idem notant dolores vehementes, assiduique in coxis, cruribus, pedibus atque manibus, qui sentiuntur, quique humoribus ad partes ignobiles principibus relictis decurrentibus concitantur, estque indicium, quod natura per humorum transfluxionem molitur. De quibus Hippoc. de Horophonte scribens, ait: *Octavo febricitabat, lien residebat, omnia intelligebat, doluit & inguen primum, secundum lienem, deinde in utramque tibiam demigrarunt.* Qui sane dolores etiam in uxore Epicratis non minimam partem judicationis habuerunt. Et in eo, qui in Dealcis horto decumbebat, die decimoquarto plane deliro, quintodecimo genu, atque tibiæ doluerunt, ac decimoseptimo postea toto corpore sudavit, ad mentemque rediit, & die vigesimo pedum dolores in Virgine Abderæ delirium surditatemque deleverunt. Somnus in ægrotis delirantibus perpetuo magni erit momenti, maximeque si ipse delirium sequatur, ipsumque vel resolvat, vel saltem minuat, de quo *in secundo aph. 2. Ubi somnus delirium sedat, bonum.* Idque merito fit, quandoquidem cum delirio semper vigilia adsit, ab una eademque causa uterque fiat, si itaque a delirio somnus fit, signum est, causam delirii superatam esse, ac accuratius somnus a delatione in somnum, seu coma, seu cataphora, seu lethargo est distinguendus; nam quemadmodum somnus bonum signum censetur, ita quodlibet prædictorum soporiferorum affectuum, malum, excepto veternoso affectu, qui, sanguine in cerebrum judicii futuri causa irruente, concitatur. Dormire itaque ægrotos a delirio semper bonum, præcipueque si quiete dormiant, ut in Horophonte, uxore Epicratis, in Metone, in quo a somno delirium resolutum est, Hippoc. observavit. Ex quo delirium a somno sedari semper bonum, uti contrarium malum, nam somnus laborem faciens, ut in aphorismis habetur, mortalis. Si insomnia quoque delirantibus conspicua appareant, bonum ad judicandam salutem, signum esse in Coac. præsagiis legitur, præsertimque in phreniticis, quod tamen, (quanquam in Prorrheticis scriptum sit insomnia conspicua phrenitidem ostendere) verissimum est, neque

neque error a nobis committetur, ſi ita diſtinxerimus, inſomnia conſpicua, non turbulenta, ſed quieta, bonum in Prorrheticis ſignificare, quod non niſi ſedata in cerebro inflammatione, calore febrili, & motu humorum a vaporibus, ipſa conſpicua claraque obſerventur, ex quo bonum ſemper creditur ſignum. Turbulenta vero conſpicua, in quibus ægroti, expaveſcunt, exſiliunt, præter id quod ex ſiccitate fiant, etiam inflammationem, febrilem calorem, & ſpirituum motum, atque agitationem denotant, ex quo in mente moti ab his phrenitis portenditur. Sed num perpetuo deliriis ſedatis, vel plane reſolutis bonum ſit? Illis quidem omnibus, quæ vel a ſomno, vel a quapiam humorum transfluxione, ad crura, pedes, aliaſque ignobilium partium, vel critica evacuatione ſedantur, vel reſolvuntur, nobis, ad futuram ſalutem, eamque prædicendam fidendum erit. At nunc ad deliria, quæ exitium portendunt, tranſeamus.

CAP. V.

De morte a deliriis prædicenda.

Deliria, quibus exitium ægrotis minatur, ex ipſorum differentiis, tempore, in quo apparent, virtute prælanguida, atque aliis ſignis exitioſis, vel una cum deliriis, vel poſtea apparentibus, dignoſcemus. Phrenitica omnia deliria lethalia plerumque exſiſtunt, etſi omnes phrenitici non moriantur. Phrenitides vero omnes deſipientias eſſe diximus, quas Græci μανιωδὲς, διεξοδὲς, atque ἀσαφωδὲς, & noſtri feroces, tumultuoſas, furioſas, ferinas, melancholicas, atque obſcuras ſeu blandas appellant. Hæ aſaphodes ſeu obſcuræ dictæ, vel in morbi principio, vel poſt feroces deſipientias obſervantur, & illæ, cum fiant, ut ſuperius dictum eſt, vel a ſanguine, vel a bile, vel a bile pituitaque permiſtis, vel a pituita putrida, ceteris minus exitioſæ creduntur, veluti omnium ſunt exitioſiſſimæ, quæ virium aut languore, aut hectica cerebri temperie concitantur. Ex quo auctor *Prorrhet.* 1. *text.* 33. has valde phre-

niticas deſipientias vocavit, etſi dixerit blandas, obſcuras contrectabileſque videri. Harum proprium videtur, ut cum ſilentio fiant. De quibus in 2. *coac. præſag. ſec.* 1. *text.* 30. *In febribus inſaniæ vehementes ſilente ægro, ſed non etiam privato voce, lethale.* Cum his vero triplex ſilentium obſervatur, unum, quod a depravata mente fit, in quo æger loqui poteſt, & non loquitur, vel ſaltem parum; ſecundum cum veternoſo affectu, vel exſtinctione caloris nativi; & demum cum aphonia, id eſt vocis, ſeu ſermonis privatione, facultate animali oppreſſa, vel emoriente, aut vocalium inſtrumentis convulſis, aut interceptione vocis materiæ deſipientia cum ſilentio voce integra, levi motitatione manuum, pulſu languido, oculis ut dormientibus modo clauſis, modo leviter apertis, a languore facultatis concitatur. De quibus nedum in Prorrheticis, ut nuper meminimus, ſed etiam in 3. *coac præſag. ſec.* 2. *tex.* 13. legitur: *Tremulæ, palpantes deſipientiæ, phreniticæ. Et moti mente cum ſilentio non quieſcentes, contentis oculis, vehementer ſpiritum foras evocantes, perniciosæ.* Ac Gal. de his *in Prorrheticis* dixit. Atque ob id affectio horum, ut febrium hecticarum, prava eſt, quas quidem cum incipiunt conſtitui, vix ſolvi poteſt, exquiſite vero conſtitutas, abſolutaſque, ſolvi non amplius poſſe demonſtravimus. Præſertim ubi in ipſis affectus veternoſi calidiſſimum ſæviſſimumque ſequantur morbum, in veternumque, refrigerato poſt inflammationem cerebro, ægros delabi ſane eſt lethaliſſimum, nam ut *in* 3. *Prorrhet.* docetur, inſanabilia ea frigora cenſentur, quæ calidis morbis contingunt. In vehementi vero ſeu ferino delirio, tum propter humoris malignitatem, tum propter immoderatam ſiccitatem non ſolum ſilent, at etiam ἄφωνοι, id eſt, muti evadunt, ut Hermozygi uxori, quæ vehementer furens, & muta obiit, contigiſſe auctor Prorrhet. tradidit. Quod etiam Hippoc. phrenitico, & uxori Dealcis, quæ in Læio decumbebat, contigiſſe, meminit, & Gal. *in* 2. *Prorrhet. Si in febre aphoniæ, quæ convulſivo modo fiunt, deſinant in eam, quæ cum ſilentio fit, ecſtaſim, pernicioſum.* Quædam vero ſymptomata creduntur propria vehementiſſimarum deſipientiarum ſcilicet tremores, convulſio-

vulſiones, ſanguinis e naribus ſtillicidia, urinas aquoſas lucidas, manuum geſticulationes, & alia hujuſmodi. Tremores ac convulſiones non omnes phreniticas deſipientias, ſed tantum vehementiſſimas, utpote ferinas ſequuntur, uti Gal. *in* 1. *Prorrhet. tex.* 9. meminit: exitioſaſque emotiones ſequi ſolent. Phrenitici vero prius tremuli, ac poſtea convulſi moriuntur. De tremore ſcribit auctor Prorrh. Phreniticæ vehementer affectiones tremulæ deſinunt. Tremorque ut Gal. ait, ſolum vehementiſſimas phrenitiales ſequitur, nempe nervorum infirmitates, propter affectionis ſiccitatem phreniticis diutiſſime inſunt. Exſoluta autem virtute, tum vigiliis, tum motionibus multis, ſimul vero, & nervis ſupramodum arefactis, tremores fiunt, indicant enim vehementer ab aſſata bile cerebro irrigato, ſiccatos nervos, atque ob id lethaliter ſe habere. De quibus in 1. *Prorrhet. text.* 14. *Mente ob melancholiam aberrantibus tremores ſuperveni ntes maligni.* Et paulo poſt *text.* 16. *Phrenitici modico utentes potu, ſtrepitum tentantes, tremorem incurrunt.* Atque etiam *text.* 19. cum dicit: *Vacillationes mentis cum voce clangoſa, linguæque convulſiones cum tremore, & voces obtremiſcentes, mentis indicant alienationem, duritieſque his perniciosa*, & Gal. *in text.* 20. linguas obtremiſcentes in his ob facultatis debilitatem apparere, mentemque ex phrenitide vacillantem ſignificare, tradidit. Ex quo tremulas vocavit phrenitides in Prorrheticis, quæ exſtincta fere facultate oriuntur, quæque cum ſilentio obſervantur. Vi enim phrenitidis ingraveſcentis tria ſupervenire ſolent, ſilentium in ecſtaſi, tremor in vehementiſſima phrenitide, & convulſio imminente morte. At tremores lethales ſuperveniunt febribus ardentibus, vel vehementibus ab aſſata bile inſaniis, quas ferinas & melancholicas appellari nuper docuimus, quo fit, ut tremores, qui vel ante deliria, vel cum ipſis ſimul apparent, quandoque (etſi ipſorum nulli, exceptis decretoriis, boni exſiſtant) exitium non prædicent, at quinimo ſæpe perinde ac convulſiones, ſupervenientibus febribus ſolvantur. Quare tremores lethales tantum obſervantur, qui deliriis, ſive deſipientiis ſuperveniunt. Non paucique in morborum principiis trementes obſer-

obſervantur, qui tamen non moriuntur. Ut Pythioni contigiſſe Hipp. *in* 3. *Epid.* 1. ſcripſit: *Neque omnibus etiam deliriis, at ſolum vehementibus ſupervenientes, exitium portendent.* Perbelleque hæc in 3. *coac. præſag. ſec.* 2. ſic ſcribitur: *In vehementi phrenitide tremores mortiferi.* Meritoque Galenum *in* 1. *Prorrheticorum* dixiſſe dicimus, non omnes phreniticos in tremorem finiri, cum ſolas phrenitides vehementiſſimas tremor conſequatur. Non tamen uti convulſiones phreniticorum proprii exſiſtunt, cum multis ipſorum non ſuperveniant, ſed tantum vehementiſſimis, ac ferociſſimis, in quibus tum vigiliis, tum motionibus multis vires exſolvuntur, nervique ſupramodum ſiccantur, atque areſcunt. Quo fit, ut hi raro obſerventur, quando raro etiam phrenitides eæ feroces fiant. Omnes vero phrenitici ante exitium convelluntur. Convulſioneſque omnes deſipientiis ſupervenientes, atque arefactis nervoſis partibus concitatæ, lethales exſiſtunt. Vereque phreniticos omnes exitioſos deſinere in convulſionem, affirmamus uti in tremorem eaſdem finiri (quod in 1. *Prorrhetic. text.* 9. affirmatur) Galen. 1. *epid. com.* 2. *text.* 52. ut falſum reprehendit. Quod in multis phreniticis Hippoc. 3. *Epid. text.* 3. obſervavit, præſertimque in uxore Philini, atque in phrenitico, de quo ait. *Secundo die mane ſine voce, febris acuta, ſudavit, non intermiſit, palpitationes per totum corpus, nocte convulſiones. Tertio exacerbata ſunt omnia. Quarto obiit.* & de muliere Cyzici. *Decimoquarto convulſiones multæ, extremitates frigidæ, nihil amplius, mentis compos, urinæ defecerunt, obiit.* Gal. quoque *in lib.* 13. *method. med. cap.* 8. de iiſdem dixit. *Succedit maxime exitiali phrenitidi, nec ſanatum quempiam ita convulſorum, aut ipſe vidi, aut alium narrantem audivi.* Et *in libr. quinto Epidem.* Hippoc. tributo legitur Cononidem ſexuam phreniticam, quæ obiit die quadrageſimo, decem dies ante exitum aphonam, & convulſam fuiſſe. Eſt & quæpiam palpitatio convulſionis cognata, quam aliqui convulſivum tremorem, alii convulſionem non veram, alii ſubſultationem dicunt, in qua partes quidem ad manum ſubſultant ſeu ſubſiliunt, non ſecus quam fiat in vellicatis a mordicante aut humore, aut vapore, nervis ſeſe a mor-

mordicatione retrahentibus, ſeu aufferentibus. Sic palpitant in arido piſces. Hæque palpitationes, etiam ſubſequentes vehementes deſipientias, lethales exſiſtunt, non ſecuſque tremores atque convulſiones ſunt. Sed tamen diſtinguendum erit, quoniam tum convulſiones tum hæ palpitationes, ſi a mordentibus aut Succis, aut halitibus fiant, perpetuo non eſſent lethales, quare in iis alia ſigna ſimul vel poſtea conſpecta conſulenda erunt, ut conſultius ab ipſis præſagiamus. Addimus quoque virulentas vomitiones, in quibus bilis aſſata, æruginoſa, vel nigra evomitur, ut Hippoc. meminit *in primo Epidem. com.* 1. *text.* 52. cum dixit: *Phreniticis convulſiones, ſed & virulenta vomunt, & ex iis quidam ſubito moriuntur, ut in Philiſta phrenitico fuit obſervatum.* Exitiali quoque deſipientiæ accidunt manuum geſticulationes, quas Hippocrat. in 2. *Progn.* 23. ſic docuit. *De geſticulatione manuum hæc cognoſcere oportet, qui in febri acuta, aut phrenitide, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus ob os fert, aut fruſtra venatur muſcas, aut colligit feſtucas, aut de veſte evellit pilos, aut de pariete ſtipulas carpit, id omne malum exitialeque eſt. quod ſymptoma in uxore Dealcis in Laio decumbente conſpectum eſt.* Stillicidium quoque e naribus exitioſis phreniticis ſupervenit. Nam Galen. *in* 3. *Prorrhet. tex.* 49. nedum, ut dicebat eorum librorum auctor, ſtillicidium e naribus cum ſurditate, aut ignavia, ſignum eſt malum; ſed cum omnibus aliis deſipientiis, plane lethale judicandum; in *primo Prorrhet. text.* 8. merito putat. Aquoſa item urina, alba, lucidaque item, & fæces albæ, ſunt in iis perniciosiſſima ſigna, de his Hippoc. *in libr.* 4. *aphoriſmor.* 72. *Quibus urinæ lucidæ ſunt, malæ: maxime vero in phreniticis.* Quo in loco Gal. dixit. *Nullum ſiquidem vidi, in quo talis apparuiſſet urina, ſalvatum.* Et in primo Prorrheticorum *text.* 28. *Urinæ excretio in non admonitis perniciosa.* Et in primo Prorrheticorum *text.* 13. *Alba dejectio, malum.* Proprium quoque videtur peſſimarum phrenitidum, etſi lingua ſit torrefacta, ægrotos vel nihil ſitire, vel ſaltem eos uti pauciſſimo potu, quo *in* 1. *Prorrhet. text.* 16. ita expreſſo utitur. *Phreniticos exiguo uti potu, malum; ſed nihil ſitire, perniciosum.* Sed inter deliria lethalia compre-

henduntur etiam, quæ circa actiones vitæ neceſſarias obſervantur, quod auctor 3. *coac. præſag. ſec.* 2. *text.* 23. ſic tradidit. *Deliria circa neceſſaria, peſſima; quæ ex his exarcebantur, lethalia ſunt.* Tales vero ſunt ex deliris, qui cibum abhorrent, potumque, cum tamen linguam habeant incendio caloris exſuctam, ac prætorrefactam. Lethalia quoque deliria exſiſtunt, in quibus ægroti crebras inſigneſque habent permutationes, *in* 1. *Prorrh. text.* 12. *In phreniticis in principio clementer habere, ſed crebro permutari, malum eſt.* Duplex vero eſt permutatio, una ex bono ad malum ſtatum, atque altera ex uno malo ſymptomate in aliud malum; de hoc in 3. *coac. præſag. ſec.* 2. *Ubi varii caſus ſubinde incidunt phreniticis, pravum, & convulſionem denunciant.* Quod ſane aut turgere humores denotant, aut cerebrum multiplici vexari affectu, uti quando aliqui diu mœſti, ſilentes, ac quieti jaceant, & poſt continuo garruli, ridentes, inquietique evadant, quod Hippoc. in uxore Dealcis, quæ in Leio decumbebat, obſervavit, de qua *in* 3. *Epidem. com.* 3. *text.* 86. dixit: *Ab initio cooperiebatur, & perpetuo tacita ſemper, villas ſtragulicaptabat, vellebatque, & ſcalpebat, plorabat, moxque ridebat, non dormiebat:* ac in fine hiſtoriæ: *Perpetuo cooperiebatur, aut verba multa aut perpetuo tacita.* Deſipientiæ etiam omnes prædebilitatis contingentes ſic, Galeno auctore, exitioſæ viſæ ſunt, ut nullum ex his ſanari poſſe *in primo Prorrhetic.* teſtatum reliquerit. Phreniticæ namque deſipientiæ omnes virtutem robuſtam expoſtulant, quæ ſi languida ſit, morbum ferre non poterit. Quod in 3. *coac. præſag. ſec.* 2. *text.* 25. ſic innuit. *Qui jam fractis viribus delirant, peſſime habeant.* In principio etiam morbi, quæ apparent, peſſima deliria creduntur, vereque phrenitidis ſuſpecta. Quæ enim ex his ſine ſignis coctionis apparent, (quod ad principium attinere dicitur,) Galeno in 1. *lib. de Criſibus* docente, peſſimarum diſpoſitionum ſunt indicia. Sed proſequamur judicium prognoſtici, a ſignis, vel una cum deliriis concitatis, vel ipſa ſubſequentibus. Mala enim ſigna ſimul cum ipſis deliriis, apparentia, mortem minari videntur; & lethalia, certum proximumque exitium. Somnus, ut præcipua mala ſymptomata narrem,

plane

plane ſublatus, & qui delirium concitat, aut augeat, vel nihil allevat, ſignum cum delirio forte timendum ex Hippoc. Galenoque colligitur, veluti hianti ore deliri homines ſi dormiant, pernicioſum eſt. Hipp. *in* 1. *Progn.* 2. *aph.* 1. 2. Sopor item, ſeu ad ſomnum ſumma inclinatio, delatio atque veternoſa, poſt vigilias aſſiduas, ex cerebri refrigeratione, atque ex virium languore, lethale eſt; de quo loquitur Hippoc. *in* 3. *Epidem. text.* 20. cum ait: *Nullus autem phreniticorum vehementer inſanivit, ut in aliis, ſed alia quadam veternoſa in ſomnum delatione capite gravati moriebantur.* Interdum vero, ut poſterius docebimus, tales affectus judicatorie apparent, criſin aliquam ſignificantes, qui ſignis propriis decretoriorum ſignorum cognoſcuntur. Delirium etiam cum notabili oblivione, ignavia, ſtupiditateque apparens exitii eſt indicium, de quo Gal. *in* 2. *Prorrh. text.* 30. Quod enim non cognoſcant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione emaſci id conſtat: cerebri vero refrigerationem ſequi calidam affectionem, ex qua ægroti delirant, ſemper eſſe pernicioſum, ſuperius meminimus. Si vero cum his rigeant ægri, vel frigeſcant, inevitabile fatum ſignificatur ex Gal. *in* 2. *lib. Prorrhet.* Idem denotat ſtupiditas, etenim, ut docet Gal. 1. *Progn. text.* 13. phrenitici etiam ſunt, quicunque, comatoſi cum ſint, non ſapiunt, ſed deliria loquuntur, atque a præſentibus expergefacti ſtupefactis ſimiles videntur. Summe etiam exitioſum eſt, ſi deſipientes non videant, ipſis profecto haud longe aberit exitium, oculi etiam lucem effugientes, involuntarieque lacrymantes, aut perverſi, aut altero major alter fuerit, aut candidum rubeum habuerit, aut pleni ſint ſanguine, uti *in primo Prognoſt. text.* 14. & 33. Hippocrat. docet. Facies quoque flammans, vel quæ boni videatur coloris cum mœſtitia tamen, *ex ſecunda prorrhet.* idem ſignificat. Capitis viſcerumque dolores vehementes atque aſſiduos, exitium prænuntiare *ex* 4. *libro aphoriſm.* 66. colligitur. Non minus quoque verendam eſſe totius corporis vel manuum pedumque gravitatem, item frigiditatem, atque lividitatem, Hippoc. *in* 2. *Prognoſt. text.* 7. 8. & 9. meminit. Nec non aphoniam, ægroſque taci-

 turnos,

turnos, vocem clangoſam, linguam exuſtam & præaridam ſine ſiti, ſtridorem dentium inſolitum, convulſionem, palpitationem, ſingultum, horrorem, rigorem, tremorem, frigiditatem extremorum, crebraſque in his partibus permutationes exitium ſignificare exinde conſtat. Idemque facit inquietudo, anxietas, ſpiritus difficultas, cibos omnes abhorrere, nullumque potum ſuſtinere, vomitus virulenti, ſudores frigidi, cervicis colli, ſcapularum, atque aſſidui in toto corpore, quas deſudationes medici appellant. Item ſtillicidium ſanguinis, urinæ aquoſæ, albæ, lucidæ, fæceſque albæ, ut nuper diximus, alvuſque turbata multis crudis pituitoſis, vel etiam bilioſis dejectionibus, nihil delirium levantibus. Item abceſſus intro recurrentes, non minuſquam exanthemata, aliæque cutis puſtulæ, atque efflorescentiæ præter rationem evaneſcentes. Dolores etiam in ignobili parte oborti, ſtatim deſinentes. Cum his igitur vel multis vel paucis una apparens, delirium lethale eſt, maximeque phreniticum. Non minuſque etiamſi iſtorum aliqua vel multa ipſum conſequantur delirium, exitium ſignificatur, omniumque maxime, ut nos alias meminimus, ſi deliria in tremores, convulſiones, ſingultus, vel aphonias deſierint, cum urinis, ut dictum eſt, albis, claris, lucidiſque, quales quinta die Silenus minxerat; omnium vero maxime pulſus prælanguidi, reſpiratio mala, ciborumque appetentia exſtincta, ita ut quoſcunque abhorreant cibos, nullam ſitim ſentire, etiamſi lingua præarida & multo calore aduſta ſit poſt ipſum delirium obſervata, exitium denotant. Hæc ſiquidem tria poſtremo poſita (pulſus, ſcilicet prælanguidi, cibos potuſque abhorrere, ac mala reſpiratio) magni momenti ſunt in quocunque morbo ad mortem prænotandam; maximeque, ſi cum ex prænarratis ſignis, ſimul quæpiam illuxerint, & quo plura, & principaliora erunt, eo certius citiuſque exitium fiet. At ex iis omnibus, tria tantum nupperrime dicta ſigna, inter multa ambigua ex bonis judicata, ad exitium prædicendum maxime valent. Quemadmodum his oppoſita, pulſus quippe vehementes, bona reſpiratio, probaque tum cibi tum potus appetentia, inter pernicioſa multa ſigna maxime ad ſanitatem præ-

prædicendam valere, Galen. in Heropyti hiſtoria ſatis demonſtravit. Atque hæc ſunt, cum quibus, ſi deliria apparuerint, vel ipſa quoque ſequantur deliria, exitium præcognoſcemus. De quibus hic brevis quidem ſermo eſt habitus, cum de iisdem ipſis accuratius uberiuſque ſuis locis ſit a nobis agendum.

CAP. VI.

Quid fatuitas & oblivio in morbis ſignificet.

FAtuitatem & oblivionem principis facultatis, in cerebro ſedem habentis, rationis ſcilicet atque memoriæ, ſymptomata eſſe, ab una eademque cauſſa proficiſci, Galen. *in* 1. *de ſymptom. cauſſis Cap.* 7. memoriæ prodidit. Quæ ſumptomata plerumque ſimul apparent, & aliquando ſola fatuitas vel oblivio, prout una cerebri pars aut altera læditur, in quibus ſpeciatim hæ duæ reſident potentiæ, atque excercentur. Stultitiam vocat Gal. 3. *de locis affect. c.* 18. ubi ſimul fatuitas & oblivio apparet, quæ nota eſt magni in cerebro temperamenti receſſus, in homine præſertim ingenii perſpicacioris, atque firmæ memoriæ, quando hæc cerebrum refrigeratum denotent, cum ab ipſius frigida intemperie fiant. ut *in Prorr.* hiſce verbis exprimit: *Quod enim non cognoſcant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione id naſci conſtat.* Cerebri ſiquidem facta refrigeratio, uti Gal. 3. *loc. affect.* 5. docet, animales actiones torpidas efficit, atque tum ad memorandum, tum ad rationandum ineptas. Ex quo cum rerum ſpecies ægre ad imaginationem, & rationem ferantur, mirum non eſt, ægrotos factorum non recordari, atque exinde animalibus frigore torpidis effectis, fatuos ſtultoſque evadere. Accedit non raro ad horum generationem, ut *in libro* 2. *de ſympt. cauſſis cap.* 7. nuperrime citato Gal. meminit, humor frigidus pituitoſus Quod etiam affirmare videtur *in libro artis medicinalis*, cum dixerit, optimam memoriam firmam cerebri ſubſtantiam, & oblivionem fluidam indicare. Fiunt quando fatui atque oblivioſi cerebro

rebro una refrigerato & exſiccato; aliquibus enim ob laborem in ſtudiis & ob aſſiduas vigilias, non minus quam nonnullis ob labores etiam agricolis, cum læſa ratione oblivionem acceſſiſſe Gal. *in* 3. *de loc. aff. Cap.* 5, tradidit. Verum ſiccato cerebro ex laboribus cum oblivione delirium, non tamen fatuitas concitatur, hæc enim ab humiditate magis quam a ſiccitate, hacque homines potius ingenii perſpicacioris fiunt, ut in melancholicis obſervamus, & auctor *Prorrh.* in phreniticis (quod in ipſis cerebrum ſiccius fiat) inſomnia conſpicua obſervari, tradidit. Fatuitas igitur atque oblivio in homine quoque non ægrotante eſt timenda, tanquam futuri morbi graviſſimi prænuncia; præſertimque ſi ambo hæc ſymptomata ſimul prodeant. In morbis vero acutis ſapientes alioquin viros ſtultos videri, vel illorum, quos recte valentes plurimum amabant, non recordari, ſumme eſt pernicioſum, ſi modo id non ex delirio, ſed deperdita tum ratione, tum memoria, ſeu exſtincta facultate fit. Quod ſane tum ex prælanguidis viribus, tum & ſignis aliis exitioſis comprehenditur. De quibus in 1. *prorr.* 3. *Ignorantia cum rigore mala, mala quoque & oblivio.* Et Galen. in comment. *nam cum rigore ignorantia & oblivio victum calorem nativum ab ea, quæ ſymptomatica eſt, refrigeratione indicant.* Et de oblivione Hipp. *in Epidemiis*, oblivio ſub acceſſiones, languor, vociſque defectus: quæ ſane ex exitialibus ſignis eſſe etiam Gal. in comment 3. *prorr.* text. 37. ſtatuit. In acutis vero morbis, quæ poſt æſtuantem calorem refrigerato cerebro fit, ſemper eſt pernicioſa, victumque, ut nuper dictum eſt, calorem nativum ſignificat: Non minus quam ea, quæ a principio morbi uſque ad finem perſeverat, cum malis ſignis exitium denotat, maximeque in phreniticis, de qua mentionem Apollonii faciens, Hipp. *in* 3. *epid.* 84. ait: *Extremæ partes undique ſubfrigidæ, aliquantum delirabat, omnium obliviſcebatur, quæ locutus eſſet.* Verum ex delirio videntur nonnunquam ægroti oblivioſi, quod ſane minus periculi habet, modo delirium, cum quo una oblivio apparet, non ſit lethale: quod quomodo dignoſcatur, ſuperius docuimus. Hi quidem cum minime ſint oblivioſi, tamen ex delirio videntur factorum non recor-

recordari, quod etiam in nonnullis aliarum facultatum actionibus obſervatur; veluti cum aliqui putant ſe videre muſcas obverſari oculis, feſtucas adeſſe multas, vel alia, quæ colligere manibus ſtudent, vel reſpirare, cum deſipientes oblivi-ſcantur & bibere, quamquam multum ſitiant: nec non etiam mingere, vel alia operari hujuſmodi. Sæpe etiam repente vel fatui vel oblivioſi fiunt, ſanguine in caput decretorie decurrente, quæ ſymptomata criſin tunc temporis futuram indicant: quod judicii nobis ex aliis decretoriis ſignis innoteſcit, vel demum oblivio ſit aliquando collecto in cerebro pituitoſo humore, veluti in comatoſis & lethargicis. Sunt alii, a graviſſimo morbo ſanati, quibus oblivio ſupervenit, quod multis, qui a peſte ſuperſtites remanſerunt accidiſſe, Thucydides hiſtoricus mortalium memoriæ commendavit.

CAP. VII.

De prædictione ab externis ſenſibus.

QVomodo ab internis ſenſibus animalis facultatis cum infirmitas, tum robur dignoſci queat, atque ab ipſis quomodo ſit præſagiendum de ægrotantium ſalute ac morte, hactenus ſatis compertum eſt. Nunc vero idem ab externorum quinque ſenſuum ratione proſequimur. Horum enim (qui ſunt viſus, auditus, odoratus, guſtus & tactus) cognitio, atque accurata obſervatio apprime nobis ad morborum exitus prænoſcendos conducet; quandoquidem in acuto morbo hi recte valentes magni momenti ad prædicandum ſalutem eſſe ſoleant, neque immerito, cum ab ipſis recte ac ſecundum conſuetudinem editis, proba cerebri atque partium aliarum ſanitas indicetur, & nobis firma vis animalis exinde innoteſcat. Cerebro quidem atque animali facultate læſa, ſenſus vel omnes, vel plures, vel aliquis ſaltem immunis a vitio eſſe non poteſt, neceſſe enim eſt, ut æger tunc, vel non recte ac ſecundum conſuetudinem videat, vel non audiat, vel cum vitio odoret, guſtet, aut tactum læſum habeat. Non eſt tamen neceſſa-

rium,

rium, ut, ſenſibus omnibus recte valentibus, ſemper ſalus ſit futura, quando in multis acutis morbis a cerebro illæſo, etſi alia viſcera patiantur, actiones nedum externorum ſenſuum, at quinimo etiam internorum recte obeantur. Sed hæ omnes in pernicioſis morbis, ad exitium inclinantibus, perpetuo morbi tempore firmæ ac illæſæ non obſervantur. Viſcere enim aliquo præcipuo pernicioſe ægrotante, cerebro quoque læſio neceſſario communicatur, & in ipſis ante mortem ſenſus aliqua vitia apparent. Plane enim ſingulis ſenſibus recte valentibus, homo quidem mori poſſe non videtur. His tamen actiones diminutas vel deperditas, vel cum aliquo vitio edentibus cerebro ipſo læſo, aut facultate vitiata (exceptis actionibus ſenſuum, ex futuræ alicujus Criſis turbatione vitiatis, quæ cum ſigna decretoria ſint, Criſin ſalutarem prænunciant, bonæque ob id exſiſtunt, de quibus poſterius ſpeciatim agemus) peſſimum eſt, veluti non ita timendum erit, cum id ratione inſtrumentorum ſenſuum, neque cerebro læſo, neque facultate vitiata contingat, ut quando craſſo humore occluſis opticorum nervorum meatibus, ægroti non vident & meatibus auditoriis non audiunt. Ubi vero ſenſus non recte ex cerebro, ſeu facultatis vitio ſecundum conſuetudinem obeuntur, in morbis acutis exitium prænunciant, proculdubioque, ſi actiones plane ſublatæ videantur, vel cum virium languore ſi apparuerint, tunc enim de ſalute plane erit deſperandum. Sed de his nunc ſigillatim etiam agamus, ut ab ipſis ſenſibus particularibus accuratius prædictionem perſcrutari poſſimus.

CAP. VIII.

Quid in morbis ægrotos non videre, tenebricoſam viſionem, viſus obſcuritatem habere, ſplendoreſque oculis apparere, atque oculos lucem ferre non poſſe ſignificet.

AEgrotos non recte, ac ſecundum conſuetudinem videre, ſemper eſt malum, etſi aliquando exinde nihil certi ſciri queat, cum ægroti viſu aliquando propter inſtrumentorum vitium

tium deficiant ſeu vitioſe videant, viſoriis ſcilicet nervis aut obſtructis, aut in oculis orta ſuffuſione, viſu vel impedito, vel vitiato. Qui viſus aliquando tollitur iiſdem inſtrumentis a cauſſa critica læſis, vel quando criſi ægroti perturbati vel non vident, vel tenebricoſam habent viſionem, aut caligo ſeu obſcuritas, ſeu obtenebratio, aut ſplendor inſolitus oculis obverſatur, quo interim expaveſcunt vel lucem ferre non poſſunt. De his in 1. *Coa. præſag. ſect.* 2. *text.* 8. *Quibus ſurditas cum capitis gravitate, & hypochondrii tenſione, & ſplendore oculi profluvium ſanguinis ſignificatur.* Et Galen. *in* 3. *de Criſibus ſect.* 1. *text.* 18. erupturi e naribus ſanguinis, motum fulgoris oculis apparentem cum viſus obſcuritate, ſignum conſtituit; cum hi vero ſæpe, ut Gal. voluit, involuntarie lachrymantur, præcordia tenduntur ſine dolore, difficulterque reſpirant. De quibus *in* 3. *Prognoſt. text.* 35. quibus per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effuſis hebetudines ſubeunt oculorum, ac ſplendor obvertitur, & pro ventriculi dolore circa ilia, aut læva parte, aut dextra aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, ſanguinem de naribus in his fluere pro vomitione exſpectandum eſt; magis tamen in adoleſcentibus ſanguinis fluorem exſpectare oportet. At paulo poſt oculos rubros addidit, cum ait: *Cervicis dolores impenſe, oculi rubri, ſanguinis eruptiones oſtendunt.* Ex quibus ſignis Galen. ut *in lib. de præſag. ad Poſthumum cap.* 13. teſtatur, erupturum ſanguinem in juvene coram multis Medicis prædixit. *De quo, dum Medicis hæc admiranda videntur, æger e lecto ſe ſuſtulit, tanquam proſiliturus, interrogatusque, cur exſilire voluiſſet, cum nihil adeſſet, ob quod id facere debuiſſet, rubri coloris ſerpentem per laquearia repentem a ſe viſum expaviſſe reſpondit.* Addidit Gal. ruborem in dextra naſi parte uſque ad malam conſpexiſſe. Oculus enim rubeus per ſe cum capitis dolore ſanguinis e naribus eruptionem, ut *in Coacis prædict. ſec.* 1. *tex.* 17. ſcribitur, prænuntiat. Vertigines vero obortæ cum iis, quæ objiciuntur oculis tenebricoſis, & cum agitatione labri inferioris, & multa ſaliva, oriſque ventriculi morſu, atque capitis dolore vomitum futurum (Galeno docente) indicant. Quæ *in* 3. *Prog.* 30.

Hippoc. ita habet. *In febre non exitioſa tenebricoſum aliquod ob oculos obverſari, vomitum bilioſum indicat.* De quibus Gal. *in* 3. *de Criſib. Et tenebroſa quædam oculis obverſantur, & hallucinantur, & vertiginem patiuntur, & caput dolet, vaporante re aliqua ex humore bilioſo, & præterea facta ex nervis compaſſione.* Sed hæc viſus ſymptomata cum coctionis ſignis, atque cum virium robore, ſi ad ſalutem Criſis inclinaverit, apparent. Sine quibus vel non fit Criſis, vel ſi fit, eſt pernicioſa. Summe vero pernicioſum obſervatur, poſt Criſin aliquam ægrt o non videre, vel tenebricoſam habere viſionem, aut caliginem ſeu obſcuritatem, ſeu obtenebrationem oculis obverſari, aut offundi ſplendores aliquos, aut illos lucem ferre non poſſe, præſertimque ubi mala evacuatio ſubſequatur, uti eſt ſanguinis e naribus ſtillicidium, ſudor frontis, temporum, colli frigidus, aſſiduus etiam ex toto corpore, vomitus virulenti, atque aliæ hujuſmodi vacuationes, non minus quam ſi poſt aures, vel in aliis corporis partibus ignobilioribus humores aut exanthemata ſtatim intro recurrunt, vel crurum dolores incepti, continuo deſierint. Quod ſi vires etiam prælanguidæ, & præſertim vitales, quæ maxime pulſibus prælanguidis comprehenduntur, fuerint, non longe aberit exitium; de his in Coacis præſagiis. *Tumores juxta aures in morbis longis, parvis, ſi inde fluor ſanguinis e naribus, & tenebræ oculis offuſæ moveantur, lethale.* Non vident ægroti ante exitium, exſtincta animali facultate, quod ceterarum facultatum actiones fere deperditæ denotant; omnium maxime pulſus prælanguidi, mala reſpiratio, atque appetentia tum ciborum tum potus deperdita, quomodo ſi ægri non videant, cito morituri ſunt, ut Hippoc. *in* 4. *libro Aphoriſm.* 47. tradidit, quod etiam *in* 2. *coac. præſag. ſect.* 1. *text.* 38. ſic ſcriptum eſt. *Jam labeſcentibus viribus, ſiquidem ager non videat, aut non audiat, vel a labro, oculo, nare, diſtorqueatur, lethale.* Sed jam ad auditum deſcendamus.

CAP. IX.

De ſurditate in morbis acutis.

Ex auditus actionibus mutatis ſurditas, atque in auribus ſonus ſeu tinnitus obſervatus ad prodeundum ægrotantium prognoſticum magni momenti eſſe ſolent; maximeque ſurditas, quæ etſi per ſeipſam nunquam bona cenſeatur, quando caput læſum, ut Gal. *in primo Prorrh.* docuit, perpetuo denotat; vel quod pejus eſt, exſtinctam nonnunquam ſenſitivam facultatem. Fit vero ſurditas (Galen. in 1. *Prorrh.* 32. ſcribente) & ob humorem quendam in auditoriis meatibus impactum infarctumque, nihil quod malignum ſit habens, & interdum ob exſtinctam facultatem, quam in acutis turbulentisque morbis contingere cernimus. Verum tametſi occluſis meatibus auditoriis ſurditatem obortam dicat in Gal. nihil habere malignitatis, nihilominus in acutis morbis ſemper mala, illa excepta, quæ ex critica perturbatione excitatur: nam hæc non ſecus, quam deliria, convulſiones, comata, vigiliæ, anxietates, dolores, & alia hujuſmodi ſymptomata per ſe perpetuo mala, aliquando facta in corpore critica perturbatione, optimam aliquam evacuationem præmonſtrant; ſoletque aliquando criſis eſſe indicium. De qua *in* 3. *Prorrh. text.* 55. *Hypocondrii tenſio cum capitis gravitate, & ſurditate, quæ conſequenter fatigant, ſanguinis denunciant profuſionem.* Sed certius ſurditas fit indicatoria, ſi aſſidua cum aliis ſignis judicatoriis fuerit, qualis in virgine Abderæ fuit obſervata, quæ ab octavo die uſque ad decimumſeptimum, in quo multum ſanguinis e naribus fluxit, protecta eſt, neque plane etiam ſoluta adhuc perſeverans, priorem Criſin imperfectam denotabat, aliamque pro morbo reſolvendo futuram prænunciabat, quæ reiterata ſanguinis eruptione, ſudore, atque ad pedes noxio humore decumbente, poſtea die vigeſimo eſt ſubſecuta. Quibus vacuationibus neque etiam penitus illius febris cauſſis ſublatis, die vigeſimoquarto rediit ſurditas cum aliis ſymptomatis, quæ Criſis abſo-

lutiſſimæ die vigeſimoſeptimo futuræ fuit prænuncia. Sed non erit inutile hiſtoriam iſtius ægrotæ hic ſubjungere, quam Hippoc. *epid.* 3. *text.* 78. ita ſcripſit. *Octavo ſurditas, febris acuta, in ſomnis faſtidioſa, horrebatque, mentis erat compos, urinæ ſimiles, nono nihil eſt mutatum, nec proximis diebus, manſit item ſurditas. quartodecimo mens perturbata fuit, febris remiſſior, ſeptimodecimo multum fluxit ex naribus, ſurditas eſt nonnihil imminuta. Sequentibus diebus eam faſtidium ſurditasque tenebant, eratque delira, vigeſimo ei pedes dolebant, ſurditas & delirium eam deſeruerunt, aliquantum e naribus erupit, ſudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigeſimo repetiit ſurditas, pedes aſſidue dolebant, mente excidit. Vigeſimoſeptimo multum ſudavit, febre caruit, ſurditas eam reliquit.* Aliquando poſt aures abſceſſus futuros aures obſurdeſcere ſignificant, maximeque ubi morbus ex craſſo frigidoque humore foveatur, ex quo recte quidem auctor 3. *Prorrhet.* 67. dixit. *Surdis manſuetæ parotides fiunt, tum alias, tum ſi faſtidioſi quippiam ſupervenerit, & comatoſis magis.* In capitis dolore coma & ſurditas abſceſſum aliquem poſt aures eructant. Sed diſtinguere debemus ſurditatem hanc criticam bonam a ſymptomatica & mala, per ſigna concoctionis & cruditatis. Cum hac quidem nullum apparet coctionis ſignum: cum illa coctio in excrementis obſervatur, quod Gal. *in virginis Abderæ hiſtoria* meminit. optima eſt omnis ſurditas, quæ decretorie reſolvitur, optima evacuatione ſubſecuta, de qua Hippoc. *in* 4. *aph.* 60. meminit. *Quibus per febres aures obſurduerint, iis ſanguis e naribus profluens, aut perturbata alvus, ſolvit morbum.* vel alvi bilioſa dejectione evacuatur, ut *in eodem libr. aph.* 28. hiſce quoque verbis docuerat. *Quibus dejectiones ſunt bilioſæ, ſuperveniente ſurditate ceſſant; & contra, quibus ſurditas adeſt, bilioſorum dejectione finitur:* aut etiamſi humor ad ignobiles quaſdam partes demandetur atque propellatur, in quibus decubuiſſe dolores oborti ſignificat, quique propterea boni ſunt, decretoriique appellantur. Cum his certo tolli ſurditatem obortam ſemper bonum erit; uti in virgine Abderæ fuit obſervatum. Atque hæc de illis ſurditatibus, quæ ſalutem prædicant, dicta ſint. Mala vero, ut jam dixi, per ſe ſemper

per eſt ſurditas, quando, ut Gal. docet, cerebrum læſum denotat. lethalis vero, quæ fit exſtincta facultate, de qua Hippoc. meminit, cum inquit. *In febre continua, ſi non videat vel non audiat, jam debili exſiſtente corpore, mors proxima eſt.* Hæc quidem cognoſcitur prima ab aliarum facultatum languore, atque etiam quod neceſſario una cum ſurditate hujuſmodi aliquod lethale ſignum illuxerit, quam ægrotis in acutis turbulentisque morbis ſæpe contingere, auctor *Prorrheticorum in* 1. *Pror.* 32. memoriæ tradidit. Eſt illa quoque ſurditas lethalis, quæ a criticis malis vacuationibus apparet, & merito ſane, cum tales vacuationes ſint ex ſignis judicatoriis non judicantibus lethalibus, namque ex vacuationibus, quæ juvare deberent, nedum non juvant, ſed etiam lædunt, lethales exſiſtunt, ut Gal. *in Prorrhet.* 3. *text.* 35. docuit. Cum itaque ægroti ab evacuationibus nedum non juventur, ſed etiam lædantur, ita ut exinde vel cæci, vel ſurdi, vel vigiles, vel deliri tunc evadant, ſine dubio lethaliter ſe habent. De his *in* 3. *Prorrhetic. text.* 43. *Quæ ex naribus cum ſurditate & ignavitate parva eſt deſtillatio, difficile quippiam habet.* Sed Galen. in commento, ſtillationem illam cum ſurditate nedum difficile, ſed exitioſum ita habere ſtatuit, ut propterea ſurditas ſit lethalis cum evacuatione aliqua: itaque vel poſt evacuationem apparens ſurditas in acuta febre, plerumque eſt lethalis, modo non ex humorum copia fiat, qualis fuit in Horophonte, qui tamen, ut quoque Galenus annotavit, ex aliis ſignis in principio moriturus conjiciebatur, qui etiam præter artis ſpem ſuperſtes evaſit. Eodem quoque modo, ut dictum eſt, ſi evacuatio ſubſequatur, qualem in Philiſta Hippoc. *in epid.* 3 obſervavit, de quo ita ſcribit: *Primo die bilioſa, pauca vomuit, flava illa primo, ſed deinde virulenta, pluraque alvo ſtercora excrevit, noctem habuit moleſtam. Altero die ſurditas, acuta febris, dextrum hypochondrium eſt contentum, ac intro inclinabat, urinæ tenues, pellucidæ, & cetera; qui quinto obiit phreniticus.* Si vero ſurditas, præterquam quod ſequantur vacuationes, etiam una, cum illa alia ſigna pernicioſa illuxerint, multo plus exitii judicium confirmabitur. De qua *in* 1. *coa. præſag. ſect.* 2. *text.* 10. legitur. *Val-*

de ſurdi, prehendendo tremuli, lingua reſoluti, torpidi, malum. Quæ poſtea clarius fere repetuntur ſic: *capite dolentes, ſurdaſtri, intremiſcentes manibus, dolentes a cervice, mejentes condenſata, moventes nigra, lethaliter habent.* Quæ ſurditas cum lethalibus ſignis in Philiſta moribundo, ut nuper dictum eſt, illuxit. Omnium vero maxime exitialis eſt, quæ fit cum prælanguidis viribus, de qua 5. *coa. præſag. ſect.* 1. *text.* 27. ſic ſcriptum eſt. *Jam labaſcentibus viribus, ſiquidem æger non videat, aut non audiat, lethalis.* Sunt demum quædam ſurditates, quæ delirii ſeu phrenitica ſigna exſiſtunt, de quibus auctor *Prorrheticorum in* 1. *Prorr.* 10. habet. *Qui in capitis doloribus æruginoſos vomitus habent, vigilantque cum ſurditate, cito vehementer inſaniunt.* Sed hæ ſurditates, cum exitioſæ phrenitidis, ut nos ſuperius docuimus, ſint præſagia, propterea ſunt exitiales. De his etiam *text.* 32. *Surditas, urinæque abſque reſidentia prærubræ, & ſublime petentia, mentis aberrationem portendunt.* Galen. quoque in eodem lib. in acutis turbulentisque morbis ſurditatem inter ſigna phrenitica repoſuit, & auctor Coac. præſagiorum *in* 1. *prorr.* 18. ait: *in iiſdem acutis febribus aures abſurdeſcere, eſſe furioſum.* Hæc itaque ſurditas delirii prænuncia eodem quidem modo judicatur, quo alias deliria fore judicanda prodidimus. Sed ad ſonitum aurium in iiſdem morbis obſervatum ſermonem convertamus.

Cap. X.

De tinnitu aurium in morbis acutis.

Aurium ſonitus in acutis morbis ſæpe apparet, atque aliquando ægroti falſo de aurium ſonitu conqueruntur, utpote eo modo delirantes ipſorum læſa imaginatione ſcilicet, quod imaginentur ſonos audire, etſi vere non audiant, hinc ipſorum aliqui tibicinas abigi contendunt. Sed de his nunc non agimus, cum ſatis in capite de prædictione ex delirio a nobis dictum ſit. Hos vero aurium veros ſonitus, pro varia editi ſoni forma ſeu figura, Medici quandoque appellant bumbos, a ſono

ſono quem apes edunt; aliquando tinnitus, ab illiuſce ſoni curſu interrupto, aliquando triſmos, id eſt, ſibilos, qui fiunt ex tenui flata exiliter in aures delabente, ſibilorumque modo prodeunt; atque demum ichos ſeu ſtrepitus, prout cum ſtrepitu edi videntur. Galen. *in primo Prorrheticorum* docet, ex flatuoſo ſpiritu propter cerebri inflammationem, ex humiditate, quæ in capite redundat, aut ex aſſidua acuta febre in bilioſa materia, quæ per venas fertur, concitato, atque ſe in auditorios meatus inſinuante, taleſque in febribus tinnitus habere ortus putavit, a quibus cauſſis etſi fiant, non tamen ſemper, quando etiam humoribus tenuioribus in caput elatis ſeſe etiam ad auditorios meatus motis, ita ut hic tinnitus ſymptoma ſit cerebri male affecti tenuiori humore, vel ſanguine vel bile agitato ac commoto, exitum non habente, ex quo mirum non eſt, ſi ſanguinis e naribus eruptiones non raro aurium hi ſonitus vel tinnitus, vel ſibi præcedant, qui a ſanguine exitum non reperiente agitato, ac ad auditorios meatus commoto fit; non autem ex flatu, quid enim ſonitus hi, ſi ex flatu fiant, ad profluvium ſanguinis e naribus erumpendum? Hoc quoque Galenus videtur innuere, cum *in ſecundo Prorrheticorum* dixerit; *humorem ad caput aſcendentem facere tum deſipientiam, tum aurium ſonitus.* Hujuſmodi autem ſonitus in auribus in acute febricitantibus duo præcipue notare ſolet, delirium quippe ſæpe phreniticum, ubi præſertim ab humore in caput aſcendente fiant, qui ſane cum ſignis cruditatis, neque in die decretorio apparentes, cum viribus prælanguidioribus, lethalem phrenitidem denuntiant. Atque hoc modo fortaſſe tales tinnitus auctor Coacorum præſag. intellexit, cum *in* 1. *coac. præſag. ſect.* 2. *text.* 6. dixerit: *Bombus in acutis & ſonitus aurium lethalis.* Hujuſmodi vero judicium fit de tinnitu permanente, atque non de continuo ſilente ſeu ceſſante, quod genus ſonituum in auribus in febribus hac ratione non fore timendum Galen. *in tertio, de compoſit. medic. cap.* 1. ſecundum loca prodidit. Aſſidui itaque ſunt timendi, utpote qui vel delirium denotant, vel ſanguinis e naribus futuram eruptionem. Delirium quidem denotant in morbi principio, atque etiam morbo prægreſſo plane

crudis

crudis exſiſtentibus humoribus, phreniticum, ſi cum ſignis phrenitidis, quæ ſuperius prodidimus, atque gravitate aliqua in capite obſervata, præſertim in naribus, hoc enim humore repletum caput ii indicant, ex quo fit phrenitis, quæ plerumque, ut alias docuimus, eſt lethalis. De his auctor Prorrheticorum. *Si in ardente febre aurium ſonitus cum caligine fuerit, proveneritque in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant.* In morbi tamen vigore, ſæpe ſonitus aurium ſanguinis eruptionem ſignificant, qui tunc temporis fit, ſanguine in caput aſcendente, qui, ni excernatur a natura per nares, remanat in caput, inflammationemque ac delirium phreniticum parit. Vaporibus vero in caput aſcendentibus tinnitus obortus ſimplex delirium tantum denotat, idipſumque *paraphreneſin* Græcis appellatum, quæ affectio non eſt continua, ſed in acceſſionum declinationibus ceſſans. Decretorii vero aurium ſonitus propriis ſignis cognoſcuntur, quippe quod fiant in die aliquo decretorio, humoribusque, vel plane, vel magna ex parte concoctis, una cum viribus conſtantibus. Aliquando aurium ſonitus indicant cum delirium tum ſanguinem e naribus fluxurum, ut in 1. *coac. præſag. ſect.* 2. *text.* 7. *Sonitus aurium cum hebetudine viſus, & gravitate narium, mentem movet, & ſanguinem e naribus brevi ſtillaturum eſſe ſignificat.* Sed recte quoque poſtea auctor eorum librorum ſcripſit. *In ardentibus ſuperveniens ſonus aurium, cum hallucinatione oculorum, & narium gravitate ex melancholia mente aberrant, niſi ſanguis effluxerit.* Quod ſane videtur eſſe verum, quando ſanguine in caput aſcendente, niſi foras excernatur, delirium cum inflammatione concitat.

Demum ſunt, qui deſipientes læſa imaginatione, tum ſonitus in auribus, tum alios ſonos ſe audire contendunt, hinc aliquo tibicinas abigi; ut Galenus obſervavit, jubere. Hi vero in numero delirantium reponuntur, ab ipſiſque perinde, ac a deliriis judicium de futura ſalute fiet. In morbis vero longis, vel in iis qui adhuc non ægrotant, ſonitus aurium plerumque gravem morbum minatur, magisque ſi cum capitis dolore, gravitate, aut vertigine, aut vocis tarditate, vel manuum tor-

pore

pore vel appareant, vel ab ipſis hæc fuerint ſubſecuta. Cum quibus auctor Coac. præſag. 5. *coac. præſag. ſect.* 1. *text.* 12. ſæpe apoplexiam, epilepſiam vel oblivionem portendere tradidit, neque immerito, cum frigidorum craſſorumque in capite humorum multitudinem denotent. Ex qua ſingula prædicta mala fieri poſſe, nemo in arte medendi exercitatus ignorat.

CAP. XI.

Quid fœtores in morbis, quodque cibos potusque graveolentes, inſipidos, vel mali ſaporis ægrotis videri ſignificet.

In morbis duobus modis fœtores obſervamus, in ægrotis ſcilicet, quod ſpectat ad aſſidentes, quorum odoratus offenditur, atque in oblatis cum cibis, tum potibus, tum pharmacis, quæ ægrotantium odoratus vitium detegunt. Aſſidentes vero ſentiunt odores ab ægrotantium corporibus, vel in excrementis, vel in reſpiratione, vel in ore, vel in naribus, vel in aliis partibus. In excrementis fœtores ſemper mali ex Galen. *in tertio Epidemiorum*, qui fœtida ſemper exitioſa eſſe affirmavit, & Hippocrates in *Prognoſticis* vomitiones omnes fœtidas maxime damnat: idque, quod, ut Galen. docet, graveolentia omnia putredinis ſint indicium, quam ſane cum nigro atque livido humoris colore exitium prædicere Hippocrat. *in ſecundo Prognoſticorum* tradidit; quoniam, ut meminit Galen. exſtinctionem caloris nativi indicat. At ſcitu dignum exiſtimo, prænoſcendos eſſe tum graveolentiæ gradus, tum humorum ſeu excretorum varietatem, quæ varium prædictionis judicium reddent. Nam etſi dicat Hippoc. in excretis per vomitum omnes putres graveolenteſque odores eſſe malos; attamen non omnes lethales exſiſtunt, ſed qui impenſe graveolent, cujuſmodi ſunt alvi fluxus colliquativi vocati, quos in peſtilentibus febribus obſervamus. In morbi vero vigore, cum ſignis coctionis interim ſumme putres & graveolentes humores critice excernuntur. Reſpirationes autem graveolentes maxime exitiales obſervantur. Sed de his hæc obiter dicta ſufficiant, verum

ſuis locis de his accuratius, ubi præſertim de graveolentia excrementorum ſermonem inſtituemus. Ægrotis vero omnes tum cibos tum potus, tum medicamenta oblata putrida atque graveolentia videri, malum, quod ſumme putridos humores intus in corporibus redundare denotet, quandoquidem odoratus non ſecus quam guſtus vaporibus a variis humoribus putridis ad linguam & nares, ſeu cerebrum exhalantibus, vitiatur, intuſque, quod eſt vel odoris vel ſaporis, ut philoſophi dicunt, prohibet extraneum, quod offertur odoris atque ſaporis, quin recipiatur & dignoſcatur. Ex qua re, tum naribus, tum lingua vapore a ſumme putridis humoribus exhalante infectis, omnia, quæ tum odorantur, tum guſtantur, putrida videntur. Ægrotis quoque prorſus, ut etiam dictum eſt, deſtituto guſtu, etſi malum ſit, non tamen niſi exſtincta animali facultate id fiat, mortem præſagire poterit; quare hæc ex aliis ſignis, aut bonis aut malis, judicii capient certitudinem.

Eodem modo etiam, cum ægroti omnia ſibi oblata, amara, vel ſalſa, vel acria, eſſe putant, hæc enim non niſi redundantium humorum qualitates notant, nihil ad præſagium ipſorum obſervatione faciente. Sed jam ab actionum ſenſus tactus ſymptomatis Prognoſticum perſequamur.

Cap. XII.

Quid ſtupor ſeu torpor & ſenſus tactus deperditus ſignificet?

In acutis morbis ſæpius partes corporis torpeſcunt, ſeu ſtupidæ redduntur; qui affectus duplex eſt, ſcilicet vel animi vel corporis, atque hic, vel aliquarum partium, vel totius corporis; eſtque ſenſus obſcurus, ſeu diminutus partis ſentientis, qui ſtupor appellatur. Etenim quæ partibus ſenſum adimunt, ſtupefacientia propterea vocamus, veluti motum diminutum torporem aliqui dicunt, etſi non pauci velint, confundentes utrumque, tum ſtuporem, quam torporem, ſenſum motumque diminutum denotare, uti iis accidit, qui altero crurum compreſſo ſedentes illud ipſum paulo poſt ægerrime

movent,

movent, & fere ſenſu deſtitutum ſentiunt. Fiunt vero, vel ut Gal. 2. *Prorrh.* 36. docuit, cerebro humefacto, vel refrigerato, vel ex humiditate atque frigiditate ipſo læſo (quæ cerebri frigiditas duplex eſt, ſcilicet aut intemperies frigida ſimplex, vel cum materia frigida, aut exſtinctio caloris nativi.) vel quocunque modo intercepto ſpiritu, ne ad partem affluat, ut ſi nervi obſtruantur, ſi tamen verum ſit, eos pervios eſſe, vel ſi incraſſentur, aut comprimantur, veluti renibus inflammatis crura ſtupeſcunt compreſſis ab inflammatione nervis. Itaque ſi in principio pars aliqua obſtupeſcat, periculum eſt, ne vel paralyſis vel apoplexia oriatur, quod in 7. *coac. præſ. ſec.* 2. *text.* 1. ſic legitur. *Torpores & ſenſus privationes, præter conſuetudinem ortæ, futuras apoplexias denuntiant.* Quod ſane in acutis morbis maxime erit exitioſum, ni febris magna ſuccedat, quæ humidum tum abſumat, tum frigidum cerebrum calefaciat. Unde Hippocrates *in* 5. *aphor.* 5. dixit: *Si ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi febre corripiatur.*

Verum ut certe præſagias ex ſtupore in aliqua parte conſpecto, alia ſigna conſulito, cum a ſolo ſtupore nihil certi ad præſagium ſciri queat. Prægreſſo vero morbo, ſi a læſo nervorum principio ſtupor fiat, ſemper erit timendus, nam vel exſtinctum calorem nativum, vel noxium humorem ad cerebrum decubuiſſe, erit indicium. Ex quo in *libr.* 1. *ſect.* 1. *text.* 14. *coac. præſag.* merito dictum eſt: *Torpores a multis rigoribus maligni, quod hi fiant exſtinctione caloris nativi.* A calidiſſimo morbo partes refrigerari, ſumme eſſe exitioſum Gal. *in* 3. *Epidemiorum* docuit. Non minus pernicioſum forte eſt, noxios humores ad cerebrum nobile viſcus decumbere, ut Galen *in lib. conſtit. art. med. cap.* 18. ſcriptum reliquit. Cognoſcitur vero a cerebro læſo hoc malum fieri, quod præcipue capitis partes torpeant & ſtupidæ videantur. De quibus Gal *in* 7. *aph.* 14. ſcribit. *ſtupor vero eſt, cum neque loquuntur, neque agunt quicquam, ſed apertis oculis immoti manent. iis, qui metu & timore perculſi & attoniti, ſunt ſimiles.* Quem ſtuporem a vulnere aliquando fieri, atque malum quoque eſſe Hippoc. docuit. Mentis non minus ſtupor fit ab iiſdem jam dictis cauſſis cere-

bro læſo, Galeno *in libro quinto aphoriſmorum*, docente. Ignaviaque eſt mentis ſtupor. Si partes vero infernæ, quibus nervi ex ſpinali medulla procedunt, ſtupore afficiantur, minus eſt malum, a quo nequaquam exitium, niſi una illuxerint alia lethalia ſigna, timendum erit. Tamen interdum cerebro, ſanguine ad ipſum per modum judicii aſcendente, læſo, partes aliquæ ſuperiorum ſtupent, ſanguinis eruptionem denotantes, & inferiorum aliquæ etiam, eodem modo natura critice noxios humores ad ipſos deponente, ſtupidæ affectæ, humoris metaſtaſin, id eſt, tranſmiſſionem criticam præmonſtrant. Diſtinguentur vero decretoriæ ab aliis, quæ exitioſæ ſunt, ſignis coctionis, virium robore, facili ægrorum tolerantia, atque morbi, ſymptomatumque allevatione.

CAP. XIII.

De prædictione ex corporis caliditate.

Quoniam ad ſenſum tactus ſpectant caliditas, frigiditas, ficcitas, humiditas, mollities, aſperitas atque calores, quæ omnia cum non minus quam alia nobis ad prædictionem faciant, optimum erit, de hiſce quoque nos agere, quod quidem nunc faciemus, a corporis ægrotantis caliditate exordientes, ab ea enim tum ſalus, tum exitium, aliis non negle-ctis ſignis, præſentiri poteſt. Caliditas vero, quam nos ad Prognoſticum obſervamus, aut mitis tepidave, aut vehemens & acuta exſiſtit, atque ipſa rurſum vel æqualiter in toto corpore, vel in quapiam tantum parte obſervatur. Mitis ac placida, perpetuo bona, ſi præſertim cum æquali totius corporis, (ut in Prognoſticorum Hippocrat. docuit) mollitie, aut quæ bene valentis calori ſit ſimilis. Alios ſiquidem recte valentes carnes ſubfrigidas, alios temperate calidas, atque alios intenſe calidas habere, obſervatur. Ex quo cum ægrotantes, ſi calorem ſimilem recte valentium habuerint calori, bonum eſt. Hincque vehemens acutaque interdum caliditas, & aliquando moderata & ſubfrigida in ægrotis laudari ſolet, ea inquam, quæ caliditati

tati corporis antea benevalentis proxima videtur. Non ſecus quam urinæ, atque alia excrementa, ſi ſanorum excrementis ſimilia prodeant, bona exſiſtunt. Bonum igitur eſt ægrotantium corpora, quod ad calorem ſpectat, vel nihil vel parum alterata, aut mutata eſſe. Ex calore febrili, de quo fuſius poſterius loquemur, optimus eſt, temperatus, ſuavis, æqualis in omnibus corporis partibus, cum quodam humido, qui maxime nativo calori ſit ſimilis, quique ut Gal. *in 2. de natur. hum.* meminit, non modo temperate calidus, ſed etiam humidus exſiſtit, ad differentiam ignei acutique, qui a nativo maxime eſt differens. Ille itaque temperatus calor, optimus perpetuo erit, niſi nos morbi malignitas fallat. Nam ſunt ex malignis morbis plures, calorem blandum naturali apprime ſimilem habentes, intus nimirum concluſo calore, neque foras libere diffuſo, quamobrem bono illi calori corporis una totius æqualem mollitiem conjungi oportebit, de quibus Hippocrates 2. *Progn.* 5. ait. *Optimum vero eſt, ſi corpus omne æque calidum, molleque eſt, æqualis enim totius corporis mollities diſtinguit bonum calorem ab aliis, qui boni non ſunt.* Poteſt enim caliditas in aliquo ægrotante temperata æqualiſque videri, cum tamen a morbo maligniſſimo proficiſcatur. Hanc vero denotabit corporis inæqualis mollities, quippe quod dura hypochondria plerumque obſerventur, minimeque etiam caliditas ea æqualiter in univerſo corpore eſt diffuſa: uti cum extremæ partes minus calidæ ſint, quam ventres, qui his ſunt calidiores. Itaque caliditas temperata æqualiter in toto corpore, cum æquali quoque mollitie, ſemper bonum ſignum erit, ſiquidem fieri non poteſt, quod corpus tali caliditate ac mollitie obſervatum exitioſe ægrotet, id enim viſcera, phlegmone, obſtructionibus, intenſaque putredine carere, nobis certum erit indicium. Molle etiam æqualiter corpus obſervatum, diſtinguet a bona caliditate hecticam, qua forte quod mitis placidaque ſentiatur, aliqui decepti ſæpe hecticos non dignoſcant. Hecticorum caliditati non mollities, ſed ſqualiditas potius ſolet conjungi. Hectica vero febris non iis ſolum agnoſcitur, at etiam ipſiusmet caloris inæqualitate; quando ab aſſumpto cibo

Hectícæ febres, ut in 2. *Progn. text.* 60. Galen. meminit, exacerbentur. Optimus igitur erit calor temperatus, æqualiter per totum corpus diffuſus, cum æquali quoque mollitie. At nedum hic, ſed quin etiam intenſus vehemensque calor per omnes corporis partes diffuſus in ardentibus febribus, quum proprium ardentium malignarum ſit (Galeno *in* 3. *Prorrhet. text.* 61. docente) ut ad ſummas partes non calefaciant, vel non malignarum, ut totum corpus, uſque ad ſummas partes æqualiter excreant: ſignificant enim hæ, ut Gal. ſcripſit *in* 7. *aphor ſm.* viſcera vehementi carere inflammatione. Partes etiam quaſdam corporis plurimum in acutis morbis incaleſcere, ſæpe optimum eſt ad prænoſcendum ſalutem, maximeque cutaneas, ad quas ſæpe natura tum caloris æſtum, tum humores noxios deponit. Extremas corporis partes valde calidas, in talibus morbis ſentiri optimum non minus eſt, veluti oppoſitum ſi obſervatur in his, magnum malum: Hinc peſſima eſt extremorum frigiditas in morbis acutis, itaque harum partium caliditas bona, ut ſignum exiſtit, quod denotet interna viſcera neque magno phlegmone, neque inflammatione, neque intenſa aliqua humorum putredine offendi, neque naturam multitudine crudorum humorum gravari, atque etiam ſignificet calorem febrilem viſcera reliquiſſe, partesque longinquas invaſiſſe, vel noxios humores ad eaſdem detruſos fuiſſe, ad pedes enim caliditas deducta morbum declinaſſe in multis indicat: ex quo Hippoc. dixit, in acceſſione febris, calore ad pedes deſcendente, ægrotis cibum eſſe offerendum. Extremarum partium caliditas quoque, cum rubore atque inflammatione, in acutis morbis, bonum. De qua Hippoc. *in* 3. *Progn. text.* 18. *Maxime vero juvantur, ſi cervix ac pectus traxerit ruborem, nec ſacer ignis intro recurrat.* Et paulo poſt *text.* 22. *Securiſſimum vero eſt, ſi rubor quam maxime foras vertatur.* Sed jam, his præmiſſis, quomodo corporis caliditas exiſtit, cum quo totum corpus liquatur, marceſſit, atque contabeſcit: qualis eſt hecticorum, quæ niſi antequam ſolida corpora colliquaverit, corrigatur ac emendetur, plane ad exitium illos ducet. Hæc vero æqualis uniformiſque exiſtit, acuta, non multum tactui ſenſuique mani-

manifeſta, ex quo multi propterea has febres in principio non cognoſcunt. Diximus vero ſuperius Galenum hujuſce caloris tale ſignum docuiſſe, quod in 2. *prog.* 60. ita habet. *Per febres hecticas partes ipſæ corporis ſolidiores ignitæ evadunt, ob id igitur aſſidue febris in ſeipſa ſimilis manet, calorem obtinens perinde ut calx, debilem contingentibus.* Itaque quoties eſitent ac bibant, ſimile quiddam accidit, quod in calce evenit aqua perfuſa, quo fit, ut contingentes exterius ægrum multo calidiorem perſentiant. Hæc vero totius corporis uniformis caliditas, quæ cum aſſidua febre eſt tepida, vel ſubfrigida apparens, ſuſpecta erit, quod indicet totum incendium intra viſcera contineri. Galen. ex Hippocrat. *in ſecunda de ratione victus in acutis, & in primo libro Prognoſticorum* dixit: *Corpus in acutis febribus non admodum pro ratione febris calere, membraque frigida vel tepida nudare, perinde ac ſi incendio conflagrarent malignitatis eſſe ſignum.* Hujuſmodi tepida caliditas, etſi nunquam bona, tamen præ ſe ſola nihil certi præſagit, veluti etiam vehemens facit caliditas, quæ etſi per ſe mala ſemper ſit, non tamen certi quicquam ad exitum prædicendum habet, ac quinimo non raro poſt rigorem corpus valde incaleſcere, criſis proxime nobis eſt indicium, proinde ex aliis ſignis certitudinem capiet. Vehemens vero corporis totius, vel thoracis tantum, vel ventris caliditas, pernicioſa, ſi diu durat; reſolvit enim vires, ſiccat, colliquatque, a qua quidem, ſi corpora convellantur, exitium prædicit, quando exinde ortæ convulſiones, quod fiant ſiccatis nervis, omnes ſint lethales, ex quo Hippocrat. *in ſeptimo aphor.* 13. dixit: *Ab æſtibus fortibus convulſio, aut tetanus, malum.* Vehemens quoque caliditas tum in facie, tum in hypochondriis, tum in thorace, peſſima exſiſtit: Hæc enim viſceris alicujus, illa autem cerebri phlegmonem indicat, quanquam non ſemper flammans facies phlegmonis ſignum exſiſtat, & quinimo ſanguinis criticæ eruptionis judicium, cui ſigno, ſigna alia deteriora reſpondere debebunt: Si vero hæc ſigno aliquo apparuerit pernicioſo, perniciem oſtendet. De qua in 2. *Pror.* 14. legitur. *Faciei color bonus, & mœſtitia multa, malum.* Etenim, ut ait Galenus, cum florida quidem facies apparuerit, ægerque valde

valde triſtis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio eſſe videtur, quæ ſanguinem exurit. Cum ſudore vero facies valde flammans, malignitatem Galen. indicare prodidit: & merito exitium præmonſtrabit, cum ea cerebri magnum phlegmonem denotet, qui inter lethales morbos recenſetur, ſicque ſudor, qui nihil juvat, unum ex ſignis exitialibus eſt. De hac auctor Prorrheticorum *in 2. Prorr.* 33. *Æſtuoſi rigores quadantenus pernicioſi, flammans quoque cum ſudore facies in his mala.* In ventre vero atque thorace æſtus ſeu intenſa caliditas ſemper mala, nam ibi adeſſe teſtatur morbum ſæpe magnum, ac lethalem, ut quando ex viſceris magno malignoque phlegmone procedit, quod ſi eſt, extremæ partes vel tepeſcunt vel frigeſcunt, de quibus *in primo Prorrhetic. text. 7. aph.* 48. *Qui in hypochondrio refrigerata febre ardores relinquuntur, tum alias, tum in ſudoribus, mali ſunt.* Et Hipp *in* 4. *aph.* 48. *in febribus non intermittentibus, ſi partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & ſitim habeant, lethale.* Circa ventriculum vero cum cordis morſu æſtuoſos calores pernicioſos eſſe Hippocr. *quarto libro aph.* 65. tradidit. Item æſtus laterum cum dolore atque rigore, damnat auctor Prorrh. *in 2. prorr.* 32. *Lateris ſiquidem æſtus* (ait Galen.) *cum dolore ſignum eſt phlegmonis, quæ partem eam infeſtet, ſi vero & rigor ipſis ſupervenerit, ſuppuraturum exſpecta phlegmonem.* Viſcerum autem phlegmonum ſuppuratorum rari ſunt, qui ſanentur: nulli, viribus jam prælanguidioribus factis. Corpora etiam cum ex aliqua prægreſſa evacuatione, ſi nedum calore febrili liberentur, at magis recaleſcant, malum eſſe tradidit auctor Prorrhet. 2. *pror.* 32. quum dixit. *Si ex perfrictione ſudantes recaleſcant, malum. Ex his quoque æſtus doloroſus, & rigor ſuperveniens, malum.* Gal enim in comm. ait: *Si in morbo quis, poſtquam ſudaverit, frigidior quidem protinus, quam naturæ conveniat, fiat, rurſuſque febricitet, non ſine periculo afficitur.* Sicut auctor Prorrheticorum paulo poſt. *Si in ſudoribus vigiles recaleſcant, malum.* Quod in 2. *coac. præſag. ſec.* 1. *text.* 4. hiſce verbis expreſſum eſt. *Exſudantes, vigiles, recaleſcentes, malum.* Sed de his nunc ſatis; addamus refrigerata corpora vix recaleſcere, ſumme in morbis acutis eſſe pernicioſum: exſtincto enim

enim nativo calore vel resoluto, vel suffocato, id fit: non minus etiam lethale videtur, si in extimis summisque partibus observetur, quippe eas refrigeratas vix recalescere. Hinc *in primo Epidemiorum* Hippocrates ait: *Frigebant his multum extremitates, ac vix his calor revocari poterat.* Corpora quoque cito incalescere & frigefieri, malum itidem est signum. Significat enim, ut Galen. docet, morbum summe malignum, quod si non lethalem; morbum saltem longum fore præsagit: in acuto vero morbo, qui cito vires resolvit, exitium portendit. Sed jam tempus est, ut ad prædictionem ex corporum frigiditate veniamus.

CAP. XIV.

Ex frigiditate corporum quid præsagiendum.

Frigiditas corporis, quæ potius sit moderata caliditas, post aliquam bonam evacuationem, pulsu reddito meliori ac vehementiori, apparens, optima est. Sublatam enim febrem esse critice denotat. Item refrigerata seu sedata febris caliditate, cum urinis coctionem denotantibus, vel sputis, vel alvi dejectionibus (ubi morbus vel venosum genus vel partes spirituosas vel ventrem occuparit) pulsu ut jam dictum est meliori reddito optimum est, tuto enim sanitatem rediisse significat. Frigiditas vero nonnunquam critica observatur, optimam Crisin præcedens, de qua postea. Sed raro tamen contingit, ut quicquam boni, corporis frigiditate præsagiamus. Hæc vel in toto corpore, vel in extremis partibus observatur, plerumque in continuis febribus est exitialis: attamen in quibusdam corporibus robustissimis non exitium, sed longitudinem præmonstrat. In prælanguidis vero perpetuo lethalis; scilicet morbus præsertim magnus vehemensve fuerit, quæ vero fit exstincta facultate, exitium proximum præsagit. Sed ab hac causa fieri, signa alia exitiosa præmonstrabunt. Aqua inter cutem laborantes non pauci observantur, præsertim ascite & leucophlegmatia, qui corpus fere totum frigidum habent, & non minus in suppuratis, moribundis. Illi enim fere totum corpus algidum habent, quod

iis contingit, plurimo innati caloris reſoluto, vel uti illis ex frigido humore evenit. Verum in extremis partibus ea frigiditas nihil certi perpetuo prodit ad Prognoſticum. In quibuſdam enim ægrotis non acute ægrotantibus hujuſmodi frigiditas non eſt admodum verenda. In morbis enim ait Galen. qui ſunt ſine febre, & hyeme, & in ætate ſenili partes extremas corporis, vel uti nares, aures, pedes, manus frigefieri, nihil abſurdum: quippe ut ait Galen 2. *Prognoſt. text.* 4. quæ carne vacant ex natura, longeque ſunt a viſceribus poſitæ, non tamen in acutis, mediocre eſt malum: per illas enim calor nativus, præ debilitate nequaquam permeat ad extremas corporis partes; in morbis vero acutis propter inflammationis magnitudinem in viſceribus fatigantis, parum ſanguinis in omne permeat corpus In his itaque morbis corpus algidum eſſe, & nedum ipſius extrema, ſed totum inquam peſſimum eſt, niſi ab acceſſione id fiat, ea enim vel exſtinctum, vel multitudine humorum fere ſuffocatum calorem naturalem nobis indicat, cum qua frigiditate multa alia ſimul lethalia aderunt ſigna. Frigidi quidem multi ex moribundis apparent, cum deſudationibus, viriumque languore. Hi quidem vehementer tum frigidi, tum duri apparent, ſi ab exſtinctione caloris, ex quo auctor Prorrheticorum dixit. *Refrigeratio cum duritie, malum.* Idem accuratius ab extremis corporis partibus frigeſcentibus rurſum nunc perſcrutemur.

Cap. XV.

De prædictione ex frigiditate extremarum partium corporis.

Extremæ corporis partes, quas Hippoc. *in* 2. *Prognoſt. text.* 4. vocat *caput, manus & pedes.* Et Gal. diſtinctius 7. *aph.* 1. *nares, aures, pedes ac manus, in acutis morbis frigeſcere ſolent, ex nativi caloris vel contractione vel reſolutione, vel oppreſſione ſeu ſuffocatione, aut demum exſtinctione.* Contrahitur intus ad viſcera calor, extremaſque corporis partes relinquens, mediasque quippe thoracem & ventrem calefaciens, vel ob inflammationis ac eryſipelatis magnitudinem in viſceribus fatigantis, ut Gal. meminit, caliditateque ſanguinem per modum cucurbitulæ ad affectam

fectam partem attrahentis, vel propter fortem dolorem in corde, in ventriculo, in colo, in tenuibus inteſtinis, in utero, in renibus, aut demum in acceſſione, ubi natura in internis partibus copiam humorum foras extrudendam aggreditur, ex quo aliquando ſalutem, & aliquando exitium præſcimus, prout prævalidam naturam, & prælanguidam tunc eſſe contingit. Reſolvitur vero a maximo calore, vel ab ingenti dolore, aut ex immodica evacuatione, vel a venefico ſucco aliquo cor atque os ventriculi lædente, vel ab immoderata lætitia continuo oborta. Opprimitur etiam nativus calor, vel ſuffocatur in viſceribus, ex quo ceteræ aliæ partes ab ipſis remotæ, ſolito calore carentes, refrigerantur, aut copia plurimi alimenti, ſeu ciborum ore ventriculi gravato, ſeu vehementer a mordentibus humoribus (Galeno *in ſecundo text. 45. de ratione victus in acutis* docente) commorſo, vel a multitudine vitioſorum ſeu crudorum humorum in viſceribus contentorum, calorem fere ſuffocantium, vel exinde inſigniter oppreſſo; non ſecus atque fit, ſi ſupra ignem viridium lignorum magnam copiam conjeceris, qua is nedum non augetur, ſed ſuffocatur atque diminuitur, eadem etiam copia humorum in viſceribus concluditur calor, quo minus ad exſtimas partes permeare queat, quippe venis, arteriiſque exinde obſtructis, per quas calor a viſceribus ad illas partes diffundebatur, febreſque hoc modo obortas lypirias, alii aſaphotes, id eſt, obſcuras, & latentes, atque alii foris mites, intus conturbantes, appellant, quippe cum a multitudine putridorum humorum, vel a multis frigidis, crudiſque, & craſſis, humoribus calorem ſuffocantibus, vel in viſceribus ab oborta phlegmone, vel ex venefica putredine fiant, omnes cum partium extremarum frigiditate, vel ſaltem ſub frigidis, vel non calidis iiſdem partibus, apparent. Exſtinguitur quoque, ut jam diximus, nedum per ſtrangulationem, ſuffocationemve nativus calor, ſed non minus ab intenſa tum frigiditate, tum venefica qualitate nobis occulta, qua vita noſtra corrumpitur, quo a devoratis venenis cum frigiditate, tum ex proprietate totius ſubſtantiæ interimente obſervatur. Demum calore naturali in ſolidis partibus, qui ſedem, ut Galen. meminit, habet, a majori

vel flammea caliditate humidorum, quo ipſe calor conſervatur ac vivit, abſumente, reſoluto ac diſſipato, ut in hecticis, vel a viſceris alicujus ingenti dolore calorem naturalem viſceris corrumpente ac reſolvente, de quo merito ſcripſit Hippoc. 7. *aph.* 20. *In forti dolore ventris, partium extremarum frigiditas, malum.* Vel denique a quapiam immodica corporis, aut arte procurata, aut ſponte facta vacuatione, ut in Syncope fit, homines refrigeratis extremis moriuntur, atque demum ex apertis arteriis reſoluto calore. Sed jam his auditis, ad frigiditatis partium corporis extremarum prognoſin deſcendamus. Quæ ſi frigeſcant, natura Criſin cum bonis ſignis aggrediente, ſalutare erit. Verum in acceſſione periodica, & in morbis longis quicquam certi ad prognoſin frigiditas partium extremarum non habet, neque in ſenibus; per hyememque extrema frigeſcere non eſt exitiale. *In acutis vero non mediocre eſt malum, ſed valde perniciosum ſymptoma, utpote, quod magnis ſuperveniat viſcerum inflammationibus.* ut Gal. 7. *aph.* 1. tradidit. Excipitur tamen frigiditas extremorum a cibo intempeſtive aſſumto, vel ab acceſſione aliqua ortum habens, in qua nedum extrema, ut Galenus *in ſecundo prognoſt.* docuit, ſed cutis quoque circum coſtas & ventrem poſita frigida redditur. Extremorum vero frigiditas aliquando in principio una cum morbo incipit, quod ſymptoma in vagantibus hoc anno febribus malignis multis vidimus, quæ vel ab intenſiſſima putredine, perinde ac a veneno viſcere aliquo læſo, atque exinde naturali calore, vel admodum reſoluto, vel intus ea de cauſſa retracto, vel a multitudine valde putridorum humorum fere ſuffocato, aut denique ex crudis pituitoſisque humoribus ſuccenſa febre, veluti in amphimerinis obſervatur. Quare extremorum frigiditas perpetuo in febribus continuis eſt mala, quæ ni exitium, ſaltem morbi malignitatem denotet, plerumque vero exitium. Malignitatem tantum præſagit in principio una cum febre apparens, quæque non admodum vehemens ſit. Symptoma propterea eſſe malignarum febrium pathognomonicum, Medici affirmant, cum qua ſæpe ægroti non multum ſitiunt, neque linguam habent admodum ſiccatam, & ipſa interim æqualis temperata per totum

tum morbi tempus, interim inæqualis, modo parva, modo aliquantulum aucta obſervatur. Quæ vero non in principio appareret, ſed poſtea in die critico cum ſignis decretoriis, Criſin prænunciat, aut febris continuæ mutationem intermittentem. Cum malis vero ſignis, perpetuo mala, peſſimaque in die decretorio eſt frigiditas intenſa, diu durans. Itaque extrema refrigerata, vix recaleſcere, lethale eſt. De quibus Hipp *in* 1. *lib. Epidemiorum com.* 2 *tex.* 28. *Frigebant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat;* atque *in* 3 *lib. com.* 3. *tex.* 38. *Extrema pedum ac manuum his frigidiora erant, & multo maxime circa acceſſiones, quibus calor pedetentim, nec probe redibat.* Et de tabidis ad exitium inclinantibus. *Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat.* Et *in* 2. *Prorrhetic. tex.* 66. *Ex rigore refrigerationes, quæ non recaleſcunt, malæ.* Quod in Philiſio Hippoc. *epid.* 3. *tex.* 18. obſervavit, de quo ait. *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem iſtæ amplius redibant.* Quod, & Sileno & aliis eveniſſe ante exitium Hippoc. in epidemiis memoriæ prodidit. Frigiditas vero in proxime moribundis non ſecus quam in marmoreo lapide obſervatur, atque non raro cum duricie & livore. Durities ſiquidem cum vehementi frigore in corporibus ex lethalibus ſignis habetur, ut *in* 2. *Prorr.* docetur, de qua Gal. *in comm.* 2. *text.* 5. *Refrigeratio autem ſi ita violenta fuerit, ut tota omnino refrigerentur corpora, indureſcantque, exſtinctionis ſignum exſiſtit.* Non minus cum ea frigiditate extrema livida ſpectari, exitioſum eſt; etenim hoc ſymptoma omnium eſſe exitioſiſſimum, alias demonſtrabimus, atque in foribus mortem denotare. Significat autem in his lividus color exſtinctionem caloris nativi, ut Gal. docuit, qui *in* 3. *Epidem. text.* 8. extremarum partium frigiditatem, una cum lividitate, in febribus acutis, mortis apertum eſſe ſignum affirmavit. De quibus Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. tex.* 9. *Si corpus adeo grave eſt, ut ungues ac digiti lividi ſint, exſpectanda continuo mors.* Et poſtea, *Si digiti ac pedes omnino nigreſcant, minus peſtiferi ſunt, quam ſi liveant.* Idque non immerito, nam lividitas in his partibus ſemper ab exſtinctione caloris nativi fit, nigredo non ſemper, quandoque enim a nigro humore ad illas partes decumbente. Quare

cum extremarum partium refrigeratione lividitas quoque ſi acceſſerit, ſignum erit maxime lethale, pauloque poſt exitium futurum, præmonſtrabit. Quod Hippoc. in Philiſco, Sileno, muliere anginoſa apud Bitonem decumbente, Eraſino, Filia Euryanactis, Adoleſcentulo, in foro mendacium, moribundis obſervavit. Sitis quoque intenſa cum calore vehementi in thorace, vel in ventre, extremis quidem partibus algentibus, maxime pernicioſa judicatur, quod in viſceribus vehementiam inflammationis, ut ait Galenus, ſignificet, qui *in 7. aphoriſm.* hujuſmodi ſymptomata accidere magnis viſcerum inflammationibus ſcribit. Quam rem Hippoc. prodidit in 2. *progn.* 4. dicens. *Si caput ac pedes frigidi ſunt, ventre coſtisque calentibus, malum.* Et Galenus in commento ait, *nedum malum hoc eſſe, ſed lethale.* Quod Cornelius Celſus ad unguem ſic expreſſit *Cui febre aque non quieſcente exterior pars friget, interior ſic calet, ut etiam ſitim faciat, lethale.* Ex pernicioſis quoque ſignis cum refrigeratione extremorum quam plura alia exſiſtunt, partim a nobis alias dicta, & partim inferius ſuis locis dicenda, cujuſmodi ſunt, capitis aut viſcerum dolor vehemens & aſſiduus, vigilia, coma, delirium ferinum vel obſcurum, amentia, oblivio, ſurditas, cæcitas, convulſio, tremor, aphonia, ſingultus, inquietudo, anxietas, reſpiratio difficilis atque frigida, ex ore præſertim, atque e naribus, urinæ turbidæ non clareſcentes, nigræ, cum nigro ſuſpenſo, albæ, aquoſæ, lucidæ, interceptæque, ſtillæ ſanguinis e naribus, vomitus virulenti, dejectiones malæ ac copioſæ, nihil conferentes, & hujuſmodi alia. Hæc ſingula cum extremorum frigiditate conſpecta exitium nobis portendent, & quo plura ſimul, eo certius ac citius. De his in Sileno Hippocrates 1. *epid.* 3. *Sexto caput parum exſudavit, extremitates algebant, liveſcebant, multum ſeſe jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ reſtiterunt, febris acuta:* Et de Pythione in Thaſo mortuo decem diebus: *altero die ſub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput, obmutuit voce, defectus eſt, diu brevi ſpirans, rediit calor, ſitiit; nocte quievit, circa caput modicum ſudavit.* Ex omnibus vero his ſignis diximus perpetuitatem refrigerationis, magnitudinem ſeu vehementiam, duritiem, livi-

lividitatem ſigna eſſe longe omnium maxime pernitioſiſſima, exſtinctionemque caloris nativi denotare. A ſymptomatis etiam, quæ præceſſerunt, exitii prognoſticum indagatur, ut quando a rigore frigeſcunt eæ partes, minime recaleſcentes, de quibus, ut dictum eſt, *in ſecundo Prorrhetic. Ex rigore refrigerationes, quæ non recaleſcunt, malæ.* Ex malis vacuationibus extrema admodum algere, eſt pernitioſum: præſertimque ſi eæ quoque fuerint lethales, quales ſunt ſtillæ ſanguinis e naribus, ſudores frigidi, in capite deſudationes, urinæ aquoſæ, lividæ, ictericæ, turbidæ non reſidentes, lividæ, nigræ cum nigro ſuſpenſo, & plane ſuppreſſæ, dejectiones pingues, liquidæ, valde fœtidæ, aſſiduæ, vel in immodica copia exeuntes, ſputa nigra, livida, viſcida, maxima difficultate educta atque plane intercepta. Similiter ab omnibus malis ſymptomatis, quæ nuper dum mala ſymptomata recenſuimus, prodidimus, refrigeratio in extremis eſt pernicioſa. Quod ſane nedum ab his ſignis malis, quæ præceſſerunt, at ſimul etiam cum refrigeratione concitatis, non minus, & ab his, quæ extrema refrigerata ſequuntur, cognoſcitur. At extremorum refrigerationem multa ſymptomata exitium cum ipſa ſignificantia ſubſequi ſolent. Et quod ad refrigerationem: primum eſt, ut ſi frigiditas ea primum moderata, mox admodum vehemens atque intenſa reddatur, quod, ut ex Gal. meminimus, ſignum prælanguidæ facultatis exſiſtit, ſecundum quod illa frigiditas nunquam amplius aut parum recaleſcat. De quo in Philiſco moribundo Hippocrat. in 1. *epid.* 3. *tex* 18. *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem amplius redibant.* Et in Sileno. *Septimo obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem.* Demum pars vehementer refrigerata liveſcit, atque aliquando indureſcit, quod ſi fiat, diuque permaneat, in foribus, ut dictum quoque eſt, ſcito eſſe exitium. Idem prædicat ſubſecuta, & coma, amentia, oblivio, ſurditas, cæcitas, convulſio, tremor, aphonia, ſudores frigidi præſertim in iiſdem extremis partibus refrigeratis, qui ſane ſolius ſyncopes ac mortis proprii videntur. Vacuationes non bonæ, ægros non ſublevantes, vel interceptæ, reſpiratio difficilis, atque alia hujuſmodi, quorum multa in Sileno moribun-

bundo Hippoc. poſt extremorum refrigerationem obſervavit, quæ hiſce verbis expreſſit. *Sexto caput parum exſudavit, extremitates algebant, liveſcebant, multum ſeſe jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ reſtiterunt, febris acuta. Septimo die obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem, nihil minxit. Octavo frigidus toto corpore ſudor, papulæ cum ſudore rubentes, rotundæ, parvæ, vaſis ſimiles permanebant, nec abſceſſum efficiebant, alvus parvo irritamento ſtercora tenuia, veluti incocta multa, cum labore reddidit; urinas reddebat cum dolore mordaces; extremæ parum recaleſcebant; ſomni tenues; comatoſi; obmuteſcebat; urinæ tenues, perlucidæ; obiit undecimo.* Quare ſi extremorum refrigerationem pernitioſa hujuſmodi ſymptomata, vel præcedant, vel ſimul illuceant, vel ſubſequantur, ſine dubio exitium prædicendum erit.

Cap. XVI.

De caloris ad frigus, & frigoris ad calorem in corporibus acute ægrotantibus mutatione.

SÆpe in acutis morbis fit, ut interim totum corpus a calido ad frigidum, & a frigido ad calidum mutetur, atque hoc aliquando ſenſim, & aliquando repente. Repente mutari ad frigidum corpora, niſi acceſſione id fiat, ſemper malum, aut enim, ut nuper dictum eſt, calorem nativum reſolutum, aut multitudine crudorum humorum ſuffocatum, vel impeditum, quo minus, vaſis obſtructis foras expandatur, vel denique maligni humoris viſcus nobile laceſſentis, vel vehementis inflammationis ratione intus ſeſe totum collectum eſſe ſignificat. Reſolutum conjicimus, ſi prius reſolutionis aliqua cauſſa præceſſerit, uti febris vehemens, aſſidua, vigiliæ item aſſiduæ, dolores ingentes immodicæque vacuationes cum ſanguinis, tum humorum. Suffocari plenitudo indicabit, crudorum humorum multitudine venas arteriaſque obſtruente, foras non expandi, notæ omnes hanc humorum multitudinem ſignificantes. Intus vero acri vel maligno humore os ventriculi, cor, vel aliquod aliud membrum nobile affligente, retrahi, dolores juxta afflictæ

partis

partis regionem, faſtidia, angores, nauſeæ, vomitus virulenti, bilioſi, animi defectiones, anxietates, vigiliæ, pulſus ſumme inæquales, prælanguidique, contracti, ac hujuſmodi alia præmonſtrant, uti in iis, quibus a vermibus vel acri ſucco os ventriculi mordetur, obſervari poteſt, ubi retractionis caloris cauſſa eſt inflammatio quæpiam interna, ex calore partium internarum, atque a propriis ſignis cognoſcemus, quod Hippoc. in aphoriſmis ut ſuperius diximus, expreſſit, cum dixerit. *Extremarum refrigerationem internis partibus ſic caloris incendio æſtuantibus, ut ægroti ſitiant, eſſe lethalem.* Hæc namque refrigeratio inflammationem internam, & eam quidem maximam pro cauſſa habet. Quocunque vero modo, ut diximus corpus refrigeretur, nunquam bonum, ſed ſæpius ſumme exitioſum erit exiſtimandum, omniumque maxime, ſi diutius frigus perſiſtat, intenſiusque, & tandem cum duritie, vel lividitate, uti dictum eſt, prodeat. Nam tunc in foribus eſſe exitium denotabit. Continuo etiam ſeu repente partes calidas refrigerari, ſemper malum, illa excepta extremorum refrigeratione, quæ natura critice humores ad excretionem invadente prodit, ſæpe enim ante Criſin futuram, maligno humore ad viſcus nobile irruente, atque defluxo, refrigerantur extrema, qui exinde a natura aliunde ad ignobiliorem partem compellatur, fere nunquam ea tollitur, in extremis refrigeratio aut tarde, & parum quidem partes eæ refrigeratæ recaleſcunt. Contra refrigerata corpora æque ſenſim ad calidum mutari, optimum eſt: nam neque intus laceſſere malignum, vel acrem humorem nobile viſcus, neque aliquam adeſſe inflammationem, & nihil intus fieri impedimento calori, quin ad quamcunque partem corporis æque defluat. Inæqualiter vero corporis partes calefieri, nunquam bonum, & ſæpe peſſimum ſymptoma creditur. Repente etiam ſæpius extimæ corporis partes, crebriusque modo ad calidum, modo ad frigidum, & contra modo ad frigidum, modo ad calidum permutari, in malignis morbis peſſimum eſſe, Hippoc. ſtatuit, veluti etiam non minus malum exiſtimatur, in aliis ſymptomatis etiam conſimiles fieri mutationes. De his auctor *Prorrhet.* ita habet. *Summæ corporis partes ſi celeriter in utramque conditionem*

nem permutentur, malum. Sitis quoque hujuſmodi mala eſt. Et Gal. in *commento* ait. In morbis autem ſumme malignis, permutatio harum hora una ad contraria efficitur, interdum quidem, ut hyeme frigeſcant, interdum vero tanquam æſtate caleſcant. Id autem contingit cum propriam caliditatem non habuerint, atque a febrili calefiant, quæ a corporis medio incipiens, flammæque ſimilis corpus totum depaſcens, extrema concalefacit, quæ & cum tranſpiraverit, ſtatim ea refrigeſcunt, exſtincta ſcilicet naturali caliditate. Hujuſmodi vero corporis celeres caloris frigorisque mutationes, item coloris, ac cujuslibet alterius ſymptomatis, ſæpe multiplices affectus in corpore collectos præmonſtrant, quos devincere natura quum non niſi longo tempore queat, ideo morbi longitudinem oſtendunt, quod *in* 4. *lib. aphor.* 40. ab Hippocr hunc in modum ſcriptum eſt. *Et ubi in toto corpore, mutationes, & ſcilicet corpus refrigeretur, vel rurſus caleſiat, longitudinem morbi ſignificat.* In morbo vero acutiſſimo ac vehementi naturæ cito a vehementia morbi exſtinctæ tempus ſubtrahitur, ita ut prius ipſa morbo exſtinguatur, quam morbum vincere poſſit. Et hinc eſt quod in morbo ſumme maligno hujuſmodi mutationes Gal. *in Prorrhet.* dixit eſſe lethales, eaſque exſtinctiones naturalis caliditatis fieri. Aliorum etiam ſymptomatum mutationes obſervari, uti exſitire non ſentire, & contra: ex quietudine in inquietudinem & contra ex vigilantia in ſomnum, & contra, ſapientes ægrotos in deliros, & e deliris ſapientes fieri. Mutari etiam ſymptomata, ita ut modo capitis adſit dolor, modo ventris, modo crurum, modo dolor deſinat, & delirium accedat, & hoc ceſſante, aliud ſymptoma appareat. Horum ſymptomatum permutatio cauſa generalis eſt μετάπλωσις, id eſt, humorum transfluxus, viciſſimnamque facta migratio modo in hanc corporis partem, modo in illam, quaſi humoris turgentiam hanc μεταπλωσιν dicas, quæ per ſe ſola, nullum aliud, quam turgens humor faciat, prognoſticum denotat. Verenda vero ſemper quælibet humoris turgentia, quod principis alicujus partis læſionem minatur, ex quo Hippoc. atque cum eo Galen. & omnes alii Medici turgentes humores, ne irruant in partem principem, continuo vel etiam in principio

mor-

morborum, quo tempore omnia cruda exſiſtunt, medicamentis purgari oportere, in *aphoriſmis* præceperunt. Cum ſignis vero coctionis illa permutatio caloris, frigoris, coloris, & aliorum etiam ſymptomatum, criticam humorum perturbationem oſtendit, atque in hunc ſenſum forte *in Coacis præſagiis*, illud erit intelligendum, quod ſic ſcriptum eſt. *Color, qui ſæpe cum calore variat, utilis.* In malignis morbis hæ mutationes ſolent eſſe utiles, ſi in melius fiant, quod Hippocrat. *in Epidemiis* ita dixit. *In morbis, qui παδήμεθδι, id eſt, doloſi ſunt, mutationes juvare.*

CAP. XVII.

De prædictione ex humiditate corporis, & ſiccitate.

EX humiditate totius corporis, atque partis, ſæpius in acutis morbis eventus præſcimus. In purulentis phthyſiciſque, ſæpe ante exitium multa humiditatis copia aliquando totum corpus, & aliquando crura, ventremque repleri obſervamus, ex quo aquam inter cutem, quod ex magno oriatur caloris languore in acutis, vel ex acutis morbis lethalem eſſe, Hipp. docuit. *Aqua enim inter cutem,* (ait *in Prognoſticis tex.* 1. *comm.* 2.) *omnis, ſi ex acuto morbo exſiſtit, mala eſt, non enim ſedat febrem ſed dolorem admodum infert, ac mortem.* Eodem modo ſiccitatem, ariditatem, duritiemque totius vel alicujus partis corporis ſæpe infelicem morbi præſagit eventum. Siccitatem ſiquidem totius, & gracilitatem ab ardente febre longa ſecutam, corporis hecticum habitum, ac ab eo poſtea exitium præſagire, nemo eſt in medicina verſatus, qui ignoret. Ex fronte, lingua & aliis partibus admodum ſiccatis, non raro nobis exitium præmonſtratur, ut Hippoc. in Mœlibeæ adoleſcente moribundo obſervavit, in quibus ante mortem cutis frontis, præarida, ac tenſa viſa eſt. Sed de his accuratius nos poſterius ſuis locis, præſertimque ubi de prædictione ex partium corporis obſervatione ſermonem inſtituemus.

Cap. XVIII.

De prædictione ex doloribus, qui in acutis morbis obſervantur.

Dolorem, quod voluptati opponatur, triſtem moleſtumque eſſe ſenſum, Galen. *in* 1. *de Elementis* docuit. Hic vero multiplex obſervatur, alius enim cum pulſu, alius cum ponderis incumbentis ſenſu, alius cum tenſione, alius cum eroſione, inciſione, punctione, perforatione (quæ differentiæ ſub acuti doloris nomine comprehenduntur.) alius denique cum torpore affligit. Primum Medici appellant pulſativum, qui ut Gal. *in* 2. *lib. de loc. affect. cap.* 3 ſcribit, ſequitur inflammatorios affectus notatu dignos, idque ſemper in ipſis arteriis, atque inpartibus ipſas continentibus, quas & ob anguſtiam premunt, & cum attolluntur, modo pars affecta ſentire nata ſit, veluti percutiunt. Nonnunquamque in abſceſſibus ad ſuppurationem venientibus dolores cum pulſu obſervantur. Secundum gravem vocant, quod veluti cujuſdam ponderis loco incumbentis ſenſum invehat, atque carnoſæ ſubſtantiæ, renum, hepatiſque, inflammationem. (Galen. *in* 6. *aphoriſ. aph.* 5. docente.) Talemque dolorem renum eſſe proprium Hippoc. in *com.* 1. *text.* 1. nobis prodidit, & Gal. *in* 2. *de loc. affect. c.* 4. hos dolores in renibus, in hepate, in ſplene, in cute, in adenis & in pulmonibus fieri meminit, eæ ſiquidem partes (ut ipſe docuit) vexantur eo dolore a diſtenſione, quoniam membrana viſcera illa circumvolvens gravata, & diſtenta dolet. Tenſivum vero dolorem dicunt, (quem diſtendentem Archigenes vocat) ubi partes (quæ vel ſunt nervoſæ, vel muſculoſæ, vel membranoſæ) diſtenduntur, convelluntur ve. Quod ipſis, vel ex humore, vel ex flatulento ſpiritu, vel phlegmone accidit. Quartum, qui acutus vocatur, comprehendit illum qui fit exeſione, punctione, perforationeque. Quæ nimis aut acria, aut ſalſa, abſtergunt, abraduntque, ex quo acutus oritur dolor, qualem patiuntur dyſenterici atque alii, quibus exeduntur aliquæ partes. Punctorii proprii membranarum exſiſtunt, ab acuta bile vexatarum, quales in pleuriticis obſervamus, pleura quippe vocata membrana

brana in his a bile inflammata. His ſimiles videntur, quum vitreo humore, partes incidente ſeu perforante, inteſtina concitantur. Cum torpore demum prodientes, ſeu torporem inducentes, vel ab ipſorum vehementia, reſoluto partis calore, aut phlegmone arterias nervoſque maxime comprimente, ex quo calor ad partes proſilire nequit aut paucus, uti in renum dolore ex inflammatione orto, crura ſæpius ſtupeſcunt. Sunt præterea dolores alii fixi, alii mobiles, atque vagantes, quales non raro turgentibus humoribus obſervamus, alii perpetui, alii intermittentes, alii vehementes, atque alii parvi exſiſtunt: rurſumque nonnulli in principio morbi, atque alii poſtea apparent, aliquando in die decretorio, & aliquando non: quorum etiam aliqui occupant externas partes, aliqui internas, aliquique nobiles, atque demum ignobiles aliqui. Has omnes dolorum differentias ad Prognoſticum ægrotorum plurimum facere, Gal. *in lib. 6. aph. 5.* meminit. Dolores vero omnes fieri ex qualibet re parti noxam inferente, non opus eſt, ut demonſtretur. Galen. qui accuratius omnes dolorum cauſſas cognovit, pluribus in locis ab altera duarum eos concitari tradidit, quippe aut a ſubita partis alteratione, ſeu a temperamento continuo parti illato, aut ab unitatis diſſolutione. Alii unam tantum cauſſam faciunt, ſcilicet unitatis ſolutionem, quando neque caliditas, neque frigiditas dolorem concitat, ni ſolvat continuum, atque omnes immodicas qualitates ii ex Galeno continuum ſolvere, affirmant. Ipſe ſæpius fatetur ac docet qualitates has ſolvere continuum, præſertimque *in 4. de ſimpl. meden. facult. cap. 2. in 3. de fract. in tex. 34. & in libro de inæquali intemp. cap. 6.* Ex quo mirum non eſt, ſi Hippocratem laudaverit, omnem morbum ulcus dicentem. Quare dolorum cauſſa erit, continuitatis partium ſolutio, aut ab immodico temperamento confertim parti illato, aut ab inciſione, aut ab exeſione, aut a fractione aut denique a tenſione, facta. Partes vero internæ dolent interim propter febris vehementiam, nervoſas partes ſiccando convellendoque, aut propter inflammationem, aut eriſipelas, aut fortem obſtructionem, aut abſceſſum in viſceribus, aut propter flatulentum ſpiritum. Cum vero ab iſtis cauſis dolores fiant, merito nedum

cum aliis morbis, at ſoli quoque mali ſunt, omnes ſiquidem vires reſolvunt, cruditates fovent, humorumque coctiones impediunt; peſſimi, in viſceribus partibusque nobilibus concitati; longeque omnium pernicioſiſſimi exſiſtunt, vehementer viſcera vexantes, perpetuo longoque tempore durantes, a quibus viſcerum nativus calor deſtruitur, ſeu reſolvitur, quo ademto viſcere quis de aliquo bene ſperare poteſt? minus mali cenſentur, parvi, mobiles, brevi tempore durantes, quique neque a viſcerum quopiam læſo prodeunt, ſed ab ignobili potius parte quapiam. Quandoque vero in acutis morbis dolores, etſi ſuapte natura ſemper mali, bonum prædicant, non parumque ad ſalutis prædictionem conferunt, veluti, qui in aliquo dierum judicatoriorum cum ſignis coctionis, aliquam ignobilem partem, uti crura, pedes ac alia hujuſmodi pervadunt. At de bonis ac malis doloribus, quatenus in acutis morbis bene ac male de ægrotis ſperandum, ſignificant, nunc accuratius agamus.

Cap. XIX.

De doloribus ſalutem prædicentibus.

Dolores aut in principio morborum, vel poſtea apparent, qui in principio, plerumque patognomonicorum ſignorum rationem habent, viſcusque phlegmone obſeſſum notant, uti quando dolor cum febre, tumore vel tenſione partem quampiam exerceat, inflammatoriique hi vocantur dolores. Optimum erit, ſi neque admodum vehementes, neque aſſidui dolores ſint, brevique tempore, vel tollantur, vel ſaltem remittantur, atque ſimul cum ipſis aliud exitioſum ſignum non illuxerit. Qui vero horum fidelius, ſeu cum ratione tolluntur, ſeu finiuntur, aut remittuntur, optimi ſunt. Cum ratione vero ſublatos dicimus, ubi ipſis ex optima aut natura, aut ab arte facta evacuatione, evacuaverint, aut plane finierint, ut cum vel ab emiſſo per venam ſectam ſanguine, vel ſponte erumpente e naribus, vel a ſudore, vel ab alvi dejectione, vel a ſputis dolor remittitur, atque etiam ſi febris eos ſubſecuta, ſuo calore, ipſos

ipſos reſolverit, de quibus Hippoc. *in* 6. *aph.* 40. *Quibus dolor circa hypochondria ſit abſque inflammatione, his febris ſuperveniens morbum ſolvit.* Et poſtea 7. *aph.* 52. *Quicunque hepar circumdolent, his febris ſuperveniens ſolvit dolorem.* De iis vero, qui ex aliqua vacuatione tolluntur *in* 3. *Prorrheticorum text.* 60. ſic ait: *Quibus capitis dolores, cervicis labor, atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica ſolvunt.* Ceterum & tempore ita ſolvuntur, & *in* 2. *Prognoſt text.* 25. Dolorem, qui in iliis affligat, ac tuberculum ſi recens fuerit, nec cum inflammatione, ſolvit murmur incidens circa ilia, ſed potiſſimum ubi cum ſtercore, & urina excernatur; & in 2. *coac. præſag. ſec.* 1. *text.* 32. *Quibus in febribus dolores lateris fiunt, iis, alvo multa aquoſa bile permiſta dejiciente, remiſſio eſt.* Poſtea *in* 5. *coac. præſ. ſec.* 1. *text.* 23. *Capitis dolorem ſolvit pus per nares effluens, ſputa craſſa, & ſine odore, ſolvit quoque ulcerum eruptio aliquando & ſomnus, & alvi profluvium.* Ac in 2. *epid. text.* 54. *Quibus capitis dolor gravis cum calore ineſt, e naribus interim humidum, ex auribus, atque ex faucibus, cum utilitate effluere*, veluti Echecrati contigit. De quo *in* 7. *lib text.* 55. ſic ſcribit: *Echecrati cæco capitis dolor gravis præcipue in poſteriori parte, & cervicis, ubi connexio, & in verticem procedebat, progrediente autem tempore, & ad aurem ſiniſtram, & dimidium capitis dolebat. Mucoſa ſemper prodibat, leniter combuſta, & calor cum tenuis, & cibum capere non poterat, interdiu facilius, noctu vero dolebat, poſtquam autem pus per aurem erupit, ceſſaverunt omnia, erupit vero per hymen.* Hinc Hippoc. *in* 2. *Prognoſt. text.* 51. damnavit excretiones omnes, morbum non tollentes aut non minuentes, præſertimque illas, quæ dolorem non ſedant, veluti ſedantes dolorem laudat. Quare dolores, qui cum ratione, ſcilicet ex quibuſdam optimis vacuationibus, abeunt, optimam ſalutis ſpem nobis pollicentur. Qui vero non tolluntur, ſed diu perſiſtunt, ſæpius abſceſſus prænuntiant, qui autem boni exſiſtant, poſterius, cum de ipſis præſertim agemus, dicemus, hoc unum in præſentia dicam, quippe illos bonos fore a nobis putandos, qui in ignobilibus partibus fiunt, dummodo etiam alia ſigna id non negaverint. Eorum

rum vero dolorum, qui morbo prægreſſo oſtenduntur, illos optimos eſſe dico, quos judicatorios ſeu decretorios Medici appellant, utpote quod partim ut ſignum & partim ut cauſſa Criſin optimam denuntiant, ut ſignum, veluti dolores ſanguinis eruptionem, vomitum vel aliquam aliam vacuationem indicantes. De quibus Gal. in 1. *epid. comm.* 2. *text.* 55. *In ardentibus autem, ceteriſque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, & hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus ſanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitas, tum autem cordis dolores, & faſtidia ſunt, bilioſa poſt ac pituitoſa vomunt.* Et Hippoc. in 3. *Prognoſt. text.* 13. *Si vero ſine talibus* (ſcilicet malis) *inditiis fatigans dolor vigeſimum tranſeat diem, & febris detineat, expectari oportet ſanguinis eruptionem e naribus, aut ſuppurationem, ſi dolor alioqui circa tempora ac frontem affligat.* Et *in* 3. *Prorrhet. text.* 45. *Cervicis dolores, impenſe rubri oculi ſanguinis eruptionem oſtendunt.* Et *text.* 50. *Quibus ex rigore febres laborioſæ fuerint, muliebria his decurrunt, cervix autem in his dolens ſanguinis indicat eruptionem.* Ac etiam poſt *text.* 55. *Hypochondrii tenſio cum capitis gravitate, & ſurditate, & quæ conſequenter fatigant, ſanguinis pronuntiant profuſionem.* Et in 4. *coa. præſ. ſec.* 1. *text.* 30. *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulſus, iis ut plurimum fluor ſit ſanguinis.* Hique ſunt dolores, qui optimam Criſin denotantes maxime faciunt ad ſalutis Prognoſticum. Longe omnium vero optimi exſiſtunt, qui (hos enim decretorios medici, ut cauſa vocant) ignobiles partes, atque a viſceribus remotas pervadunt, atque diu exercent, idque maxime (quod de aliis quoque intelligi volumus) apparentibus ſignis coctionis, qui in decretorio die cœperint. Ab his quidem doloribus certam ſalutem præſagimus, ſi modo, ut dictum eſt coctionis ſigna una illuxerint, nullumque ex lethalibus ſignis illuxerit. Naturam enim præcipua membra exoneraſſe, atque noxios humores procul a ſe protuſiſſe, nobis ſane non obſcurum erit indicium. Quo enim longius a principe membro natura propellit noxios humores, eo citius ſalus ſperanda, maximum quod naturæ robur denotet, exinde ſæpius

tumo-

tumores ipſi accerſunt, qui, ut inferius docebimus, optimi exſiſtunt. De his Hippoc *in* 1. *progn. text.* 67. *Abſceſſus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus ac periculoſis, omnes utiles ſunt.* De quibus Galen. *in com.* ait eos optimos eſſe, ſi maxime deorſum & quam longiſſime ab ægrotatione abſiſtant. Et in 4. *coac. præſ. ſect.* 2. *tex.* 4. *in longis febribus vel tubercula, vel in articulis labores fiunt, & ſi fiant, non inutiles.* Ex quo pedum, crurum, genuum, coxendicum, inguinum dolores diu durantes, optimi erunt, atque non minus etiam in brachiis, manibus, atque poſt aures critice obſervati. Sæpe fit in febribus acutis, ut natura parte humorum, quos ad aliquam ſupradictarum ignobilium partium expulit, exonerata fortior ſupra reſiduum facta aliquam vacuationem aggrediatur, ex qua poſtea atque doloribus ipſis trahentibus, continue ad ignobilem partem, perfecte a febre judicat. Plerumque vero fit, ut hi, qui doloribus judicantur, in recidivam recidant, quod neutiquam materia illa ad crura vel ad aliam quampiam ignobilem protruſa, totam cauſſam morbificam adimat, ſi vero illis copioſe copulentur vacuationes, judicium totum perficietur, oportet vero partes illas, ſi debeant ad febrem juvare, vehementer atque diu dolere, ſi quidem tales dolores plurimum humoris noxii attrahentes, magnam quidem cauſſæ partem revellendo adimunt, ut in Heropyto obſervatum eſt, de quo *in* 3 *epid. tex.* 80. Hipp. *Circa diem ſexageſimum e naribus quidem ſubſiterunt eruptiones, ſed dextra coxendix admodum dolebat, febreſque increverunt, haud multo poſt partes inferiores omnes dolebant, fiebat autem, ut vel febres majores eſſent, majorque ſurditas, vel hæ quidem remitterentur allevarenturque, verum partes inferiores ad coxendicis ſitæ vehementius dolerent. Jam vero circa diem octuageſimum cuncta remiſſa ſunt, nihil tamen deſtitit, etenim urinæ boni caloris, & copioſiores ſubſidentias habentes, exſtiterunt, deliriaque imminuta ſunt.* Et uxori Epicratis crura decima die laborioſe doluerunt, quem dolorem altera die optima vacuatio per ſudorem ſecuta, febrem allevavit. Hoc unum in iis doloribus notandum, quod nuper quoque diximus, dolores raro recte judicare morbos per ſeipſos, niſi ipſis aliæ humorum va-

cuationes opem ferant, atque hinc eos, qui doloribus judicantur, recidivare, qui dolores ii totam noxiam materiam nequeant a viſceribus avellere, ſed tantum partem, ex quo reiterari pugnam a natura, ſi totum morbum expugnare debeat, neceſſe eſt. Hinc multæ recidivæ, uti in uxore Epicratis Claonectide, Abdera Virgine. Hippoc. 3. *epid. text.* 79. accurate obſervavit, de qua præſertim dixit. *Vigeſimo ei pedes dolebant, ſurditas & delirium eam deſeruerunt, aliquantum e naribus erupit, ſudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigeſimo repetiit, rediit ſurditas, pedes aſſidue dolebant, mente excidit. Vigeſimo ſeptimo multum ſudavit, febre caruit, ſurditas eam reliquit. Reſtabat pedum dolor, cetera fuit exacte judicata.* Hypochondrium etiam ſiniſtrum, atque lien in acuto morbo dolere, non inutile eſſe Galen. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 19. meminit. In ventre vero inferiori acrioribus humoribus inteſtinis commorſis dolores concitati, ſæpe judicium per alvum futurum ſignificant, poſt aures etiam oborti dolores diu perſeverantes cum virium robore criticum tumorem futurum (quem parotidem vocant) denotant. Optimi vero non minus ii erunt dolores, qui ſupernas ſedes derelinquentes, inferius deſcendunt, ad inferasve delabuntur. Morbum enim quocunque modo longe a principibus partibus recedere, optimum eſt. De quo Hipp. *in* 2. *Epidem. ſect.* 5. *text.* 10. *Si caput doleat, in pectus deſcendit, deinde in hypochondrium, deinde in coxam, omnia autem non poſſunt dolere.* Et *in* 3. *Prorrh. text.* 22. *Dolores, ſi ad infernas dilabuntur partes, facile ab his feruntur.* Ut in Horophonte fuit obſervatum, de quo Hipp. *in* 1. *Epid. Octavo febricitavit, Lien reſidebat, omnia intelligebat, doluit ei inguen primum ſecundum lienem, deinde in utramque tibiam dolores. Hoſtem facilem habuit, urina erant melioris coloris, & reſidebant in iis pauca. Die nono ſudavit, judicatus eſt, intermiſit. Die quinto rediit, ſimulque ſplen intumuit, febris acuta, ſurdicus iterum, poſt recidivam die tertio, reſidebat lien, imminuebatur ſurditas, crura dolebant, recte ſudavit, judicatus eſt die decimoſeptimo.* Atque hæc de bonis doloribus, de quibus ut boni ſint dicendi, hæc obſervari debent, primo eos in aliquo decretoriorum dierum incipere cum ſignis coctionis, ipſosque vel ſequi, vel antece-

dere.

dere optimam evacuationem, vel per ſanguinem, vel per vomitum, vel per ventrem, vel per urinam, vel ſudorem, vel ſputum demum: ſi boni ſint, ab ipſis vel ſtatim vel paulo poſt ægrotos melius ſe haberi, vel ex toto ſanari, eſt neceſſarium. Adde quod hi omnes, non parvi, at quidem magni ac laborioſi exſiſtunt, neque paululo momento temporis ceſſant, ac tolluntur, ſed quinimo diu vigere debent. Sed jam ad illos, ex quibus præſcitur exitium, deſcendamus.

CAP. XX.

De doloribus exitium prædicentibus.

Mali omnes ſunt dolores nobilem partem corporis exercentes, tamen qui una cum morbo prodeunt, quique patognomonica ſigna exſiſtunt, tum qui poſtea apparent, ii enim cum aliis ſignis patognomonicis ſeu propriis prognoſticum indicant, veluti in phrenitide capitis dolor vehemens atque aſſiduus, cum aliis phrenitidis ſignis propriis exitioſis, lethalis eſt, ſed de his alias accuratius, quando de ſingulorum inflammationum prognoſtico ſermonem habebimus Sunt vero ex his aliqui ex partis præſtantia, quæ plerumque exitium inferre ſoleant, utpote qui cor invadunt, os ventriculi, fauces ſtrangulantes, caput, aures, pectus, ac veſicam. Semper enim in hiſce membris dolores ſunt pernicioſi, maximeque cum febre aſſidua atque aliis ſævis ſymptomatibus, ex quibus phlegmone illarum partium ſignificatur, qui plerumque lethalis exſiſtit. De quo Hippocr. in 4. *aph.* 65. dixit: *In febribus circa ventriculum, & fortis æſtus, & oris ventriculi dolor, malum.* Et *aph.* 66. *in acutis febribus convulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum.* Ac de faucibus *in* 1. *Prorr. text.* 54. *Fauces dolentes abſque tumore cum implaciditate, ſtrangulantesque ſupra modum, pernicioſæ.* Et 3. *prog. text.* 11. Hipp ait hujuſmodi dolorem cum orthopnæa ſine apparente in faucibus vel collo tumore, ſumme exitioſum: ex tali ſiquidem dolore gutturis internam atque magnam inflammationem, ut alias quoque dicemus, ſignificari, Galen. *in comment.* docuit, quæ ſine dubio lethalis eſt. Capitis item aſſidui,

vehementesque cum febre continua ac magna admodum ſunt timendi, hi ſiquidem vires reſolvunt, vigiliasque & deliria inducunt, atque demum convulſiones lethales. De quibus Hip. *in Prognoſt. text.* 36. *Capitis dolor vehemens, & continuus cum febre, ſi quod ex indiciis exſtiterit exitioſis, lethalis admodum eſt:* quales Hipp. in Philiſta, polyphante, atque Eualcidæ famula phreniticis obſervavit. De aurium vero dolore in eod. *lib text.* 36. *Aurium dolor acutus cum febre continua, ac vehementi difficilis eſt, periculum enim delirii abolitioniſque imminet.* Et de ventre *in Coacis prædictionibus. A dolore ventris laborioſo febris ardens, lethale.* Et de pectore *in* 1. *Prorrhet. Dolor pectoris firmatus, & ægre aufferibilis cum torpore, malus, ſuper febricitantes hi ſi acute ardent, moriuntur.* Et de veſica *in* 2. *prognoſt. Si veſica dura eſt, & dolore vexatur difficilis omnium & exitialis eſt: exitioſiſſima vero eſt, quacunque cum febre continua affligit, qui enim ex ipſa veſica fatigat dolor, interimere hominem ſufficit.* Quare dolores partium nobilium, ſi magni ſint, in principio morborum acutorum admodum ſunt periculoſi, & cum malis ſignis lethales. Qui vero non in principio acutorum, viſcerum ac partium nobilium dolores, ſed poſterius morbo prægreſſo manifeſtantur, ſi magni, aſſiduique ſint, perniciosiſſimi judicari debent; nam hi magnam phlegmonem præter febrem de novo nobile viſcus acceſſiſſe oſtendunt, quæ non niſi a robuſtiſſima natura vinci poterit, ex quo merito hos dolores ſæviſſima ſequi ſolent ſymptomata, quippe extremorum frigiditas non niſi fortem dolorem ſequi ſolet, Hippocrat. *in aph.* 26. expreſſit. *In dolore forti ventris partium extremarum frigiditas, malum.* Deliria ſequuntur dolores capitis, phrenitides lethales vomitus virulenti, convulſiones abſceſſus & ſuppurationes. De iis *in* 1. *Prorrh. text.* 10. *Qui in capitis doloribus aruginoſos vomitus habent, vigilantque cum ſurditate, cito hi vehementer inſaniunt; In his etiam vomitus virulenti ſunt lethaliſſimi*, ut ait Hipp. in 3. *epid.* 2. *text.* 54. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidam ſubito moriuntur.* Quod & in 1. *coa. præſ. ſec.* 1. *text.* 30. & 76. legitur. Convulſiones quoque vel exſiccatis partibus nervoſis, vel attracto multo ad dolentem partem humore, non raro viſuntur, de quibus

in 3.

in 3. *Prorrhet.* ait; *In capitis dolore Coma & ſurditas abſceſſum aliquem poſt aurem eructat, ſuppurationem vero indicat continui*, ut Hipp. meminit *in* 7. *aphor.* 22. *A ventris dolore diuturno, ſuppuratio.* Et in *prognoſticis*, dolores, qui circa Thoracis ac pulmonis ſedes diu conſiſtunt, quique neque ſputorum purgationibus, neque ventris dejectionibus, neque venæ ſectionibus, neque medicamentis ac victus ratione deſinunt, ſuppurationem ſignificare, dummodo nullum ex exſitioſis ſignis adfuerit, nobis Galen. prodidit; ut in Egiſipolis puero tabido ab Hipp. *in* 7. *epid. text.* 48. fuit obſervatum. Quare hoc modo dolores viſcerum ſeu partium nobilium judicandos fore putamus, quibus ſi aliquid lethale ſignum ſimul acceſſerit, vel eos dolores ſequatur, exitium præmonſtrabitur, atque non minus, ſi vel alii fuerint dolores nobiles partes affligentes, vel alia gravia diverſi generis ſimul illuxerint ſymptomata; hæc enim (quum plures ſimul affectus graves oſtendant) ſimul cum gravi dolore, vel multis doloribus ſi illuceant, perniciem prædicant: vix unum quidem ſimplicem morbum magnum natura expugnat, quid cum multis? certe ſuccumbet, niſi robuſtiſſima fuerit. De his in 2. *Prorr.* inquit: *Quibus alvus liquida, laſſitudo, capitis dolor, ſitis, vigilia, obſcuritas & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur ſpes eſt.* Et in 2. *Prorrh. text.* 40. *Quibus manus tremulæ, capitis, cervicisque dolores, ſubſurdique fiunt, & nigra denſataque mejunt, his ventura exſpectare nigra perniciosum.* Et de pluribus ſimul nobiles partes eodem tempore occupantibus doloribus in *lib.* 2. *Stomachi dolor cum hypochondria contento, dolorque capitis, malignum.* Sed jam ad dolores partium ignobilium, accedamus, quos ſuperius diximus ſæpe bonos eſſe, modo fiant cum humorum quapiam concoctione, diuque partes illas affligant, neque brevi tollantur, atque ab ipſis febris ac alia gravia ſymptomata vel plane tollantur, vel quod plerumque fit, mitiora reddantur, atque ab ipſis ægroti melius ſe habeant. Tales vero in diebus decretoriis incipere diximus, nullaque ab ipſis ſymptomata gravia fieri, neque augeri. Mali vero in ignobilibus partibus in principio morbi, quo tempore omnia cruda exſiſtunt, incipientes, a quibus nedum ſympto-

mata gravia membrorum nobilium tolluntur, vel mitiora evadunt, at quinimo magis, nova ſæviſſimaque tales dolores ſequuntur, obortaque ſæviora redduntur. Peſſimi vero ii ſunt, quos in longinqua ignobilique parte obortos, uti in pedibus, cruribus, genu, coxendicibus, inguinibus, atque in aliis hujuſmodi partibus, febris continua ſequitur, graviaque non minus ac ſæva ſymptomata, a quibus ægroti in deterius labuntur. De quibus *in Coacis præſagiis*. Convulſio in febre, manuum pedumque dolor, maligna ſunt: malignus quoque doloris impetus e femore. Sed nec genuum doloribus, ac etiam ſurarum dolor malignus eſt, & mentem emovet, tum alias, tum ſi urinæ ſublimamentum elevent. Quales fuere prorſus in Critone, & Lariſſa Calvo, qui eo morbo interiere. De Critone enim Hippocrat. *in* 1. *lib. epid. com.* 3. *text.* 26. ait, *Critone in Thaſo recto ambulanti pes dolere ex podice cœpit: decubuit eodem die horreſcens, faſtidioſus parum calens, nocte deſipuit altero die tumor toto pede, & ad talem ſubrubens cum contentione, puſtulæ nigræ, febris acuta, valde inſaniens, fuerunt, poſtridieque quam ægrotare cœperat, periit.* Et de Lariſſa Calvo. *Dextrum femur doluit repente, nihil ex iis, quæ offerebantur, juvabat. Primo die febris acuta ardens paulatim, neque comitabantur dolores, febris non increvit, implacidior erat, non dormiebat, extremæ partes frigidæ, multa urina neque ea bona reddebatur. Tertio femur deſiit dolere, mentis alienatio, & turbatio, multumque ſeſe jactavit, quarto ad meridiem periit.* In ambobus his ægrotis dolores pedis, atque coxendicis peſſimi exſtiterunt, tum quia primo in principio (quo tempore Galen. *in* 1. *de criſibus cap.* 8. omnes dolores apparentes peſſimos vocat) apparuerunt, a quibus febris acuta, delirium, anxietas, vigilia & alia gravia ſymptomata prodiere, quæ multitudinem humorum præmonſtrabant, quæ varias lædebat partes, varia ſymptomata ac morbos faciebat, idemque in eo, qui caleſcunt, conavit, qui poſt ſævum tum morbum tum ſymptomata, decimo die crura doluerunt, a quo omnia evacuata ſunt, & paulo poſt obiit. In muliere vero apud frigidam aquam die 27. coxendix diu doluit, a qua febris acceſſit, & in deterius mulier abiit. Sunt vero non minus mali ignobilium partium dolores, tum qui cito

eva-

evaneſcunt atque occultantur; tum qui primo a longinqua parte incipientes poſtea ad viſcera aſcendunt, indicio ſunt humorum ad nobilia membra delabentium. De his auctor *Prorrhet. in* 3 *prorr.* 78. *dolores absque judicatione ſoluti, inutiles:* quibus Galenus in comment. addidit, *occultati*, de quibus ipſe ſic ait. *Repente vero occultari dolorificas affectiones absque hoc, quod in alia quadam, quæ manifeſta ſit, abſceſſus fiat, tranſmigrationem contriſtantium ſuccorum ad viſcera ipſa factam, oſtendit.* Hi quoque, qui cum inceperint, ſtatim evanuerunt, ſed aut qui cum magni fuerint, diminuuntur, peſſimi exiſtunt; nobisque ſunt vel naturæ prælanguidæ, quæ totam noxiam materiam a ſe propellere nequeat, vel multitudinis humorum, quam pars dolens nequeat in ſeipſam capere, indicia; ut de Critone Gal. prodidit. De iis *in* 1. *Prorrhetic. text.* 1. *Suræ dolores absque ratione de repente occultati, deſipientiam in ipſis parere.* Et *in* 2. *lib. Si quippiam in urina ſublime petierit, occultato coxæ dolore, delirium portendit.* Atque *in tertio: Lateris dolor ex ſputis biliosis, ſi absque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Quod neque, ut Galen. monuit, ſemper neque ſæpius fit, poſſunt tamen nedum deliria, ſed alia ſæviora quoque ſymptomata prænunciare, ex humore quippe ſurſum in cerebrum aſcendente. Quare peſſimi exiſtunt dolores in partibus ignobilibus facti, cito vel repente occultati. Quibus non minus, ut dictum eſt, timendi ſunt, qui in remota a viſceribus ſeu longinqua parte concitati ad ſupernas partes aſcendunt. Quos expreſſit Hippoc. *in* 3. *lib. Progn. text.* 70. dicens: *Dolores, qui cum febre fiunt circa lumbos, & inferas ſedes, ſi præcordia attigerint, inferas relinquentes ſedes, exitiales admodum ſunt.* Itaque conſideranda alia ſigna. Nam ſi quod & horum pravum exſtiterit, deſperandum de ægro eſt. Si vero, aſcendente in præcordia morbo, alia ſigna prava non exſtiterint, talem fore purulentum admodum exſpectabis. Ex quo ſemper humoris ad ſupernas partes ab ignobilibus e longinquis recurſio, mala, uti in 2. *prorrh. text.* 51. ait, *ex lumborum recurſione, oculi perverſio, mala.* Et poſtea *text.* 58. *Ex lumborum dolore ad os ventriculi recurſiones febriles cum horrore, aquoſa, tenuia, & multa revomentes, mente aberrantes, voce privatæ, nigræ*

vomen-

vomentes, moriuntur. Et in 3. libr. *Quibus lumborum tenues & diuturni dolores ad hypochondria euntes, & libera averſio cum febre, dolor his valens contentusque ad caput perveniens, cito cum quadam convulſione perimit.* Et in 2. *coac. præſ. com.* 1. *ſec.* 5. *text.* 30. *Qui dolores acuti pauliſper in claviculas, & in ſuperiores partes tranſeunt, lethales.* Quamobrem dolores partes longinquas excernentes, tam qui occultantur, quam qui ad ſuperas ſedes recurrunt, peſſimi exiſtunt, ac cum ſigno pravo, lethales. Demum dolores etiam quamcumque partem occupantes, ac affligentes, qui ab ægrotis non ſentiuntur, pernicioſi exiſtunt, quod vel delirium, vel ſentientis facultatis exſtinctionem denotent. De his Hippoc. *in* 2. *aphoriſm.* 6. *Quicunque dolentes parte aliqua corporis, dolorem non ſentiunt, his mens ægrotat.*

Cap. XXI.

De prædictione ex laſſitudinibus.

Ex laſſitudinibus homines ſæpius in morbos acutos incidere, neminem in Medicina verſatum latet, quod Sileno contigiſſe Hippocrat. meminit. De ſpontaneis itaque laſſitudinibus, quas non ſimpliciter laſſitudines vocari Gal. voluit, ſed ſpontaneas, interius cauſas habentibus, tantum agendum eſt. Harum autem laſſitudinum triplex eſt differentia, una quæ ulceris, altera, quæ tenſionis, tertia ex ambabus compoſita, quæ inflammationis ſenſum præ ſe ferat, prima ex Cacochymia, altera ex plenitudine, tertia ex utraque una coeuntibus habet originem. Hæ vero plerumque univerſum corpus, quippe omne genus muſculoſum, & cutem ipſam occupant, aliquando dorſum ipſum, quod multis acute ægrotantibus accidiſſe quiſque noſtrum ſæpius in praxi vidit, aliquando caput, aliquando, ut docet Galen. *in libro de curandi rat. per ſang. miſſionem.* Jecur, aliquando lienem, quandoque ventrem, interim coſtas, ſeptum tranſverſum vel os ventriculi, vel aliud ex internis membris occupat. Aliquando etiam eæ laſſitudines in brachiis, aliquando in coxendicibus, cruribus, vel pedibus obſerventur, quædam

dam etiam ipſarum in principiis ortæ diu durant, & aliquæ in augmento vel ſtatu, atque demum aliæ morbo declinante ſentiuntur. Bonæ vero ad prædicendam ſalutem æſtimantur, quæ in brachiis cruribusque apparent, cum ſignis coctionis, forte enim decumbentis ac propulſi humoris a præcipuis membris ad longinquas ignobileſque partes: perinde ac dolores etiam indicant, quæ nedum in hiſce partibus, ſi una cum ſignis coctionis at quinimo etiam in univerſo corpore, præſertimque in dorſo, obſerventur, bonæ ſunt judicandæ; ſæpe enim metaſtaſin ſeu tranſmutationem humorum ab internis membris ad externa, quippe ad muſculos & ad cutem factam, ſequuntur; ignaræ etiam mulierculæ id ſcire putant, cum audierint ægrotos lamentari de corporis gravitate tenſiva ac phlegmonoſa, morbo jam aliqua ex parte declinante, (quod laſſitudinis genus frequentius tunc temporis ſentitur) eos ſolantur, dicentes optimum ſignum eſſe, atque ex iis nobis ſignificari morbum foras exire; ſæpius enim ægroti, qui prius a vehementia morbi vexati, cutaneas illas partes laſſatas non ſentiebant, laſſitudine fracti, obſervantur, vel id, ut jam dictum eſt, quod vere morbus internas ſedes deſerat, ad externas exire, una quidem omnium eſt conſpiratio partium, atque conflexus, ſæpeque noxii humores quocunque modo a natura concocti, e magnis vaſis ad parva delabentes, ſeſe in muſculos tandem atque vel etiam in cutem recipiunt, laſſitudinem efficientes. Hæc enim aliquando abſceſſus præcedunt, de quibus Galen. *in lib.* 4. *aph.* 31. ſcripſit. *Quoquomodo in febribus facta ſit laſſitudo, ad articulos, & maxime circa maxillas fiunt abſceſſus: hoc vero ideo uſu venit, quia a calore febrili ſublata in caput eſt humorum copia, quam inde poſtea ruentem maxillarum adenes ſuſcipiunt, quomodo fit, quum in alas, & inguina a ſuperioribus partibus aliquid pervenerit.* Optime quoque exſiſtunt, quæ aliqua vacuatione vel arte procurata, vel ſponte præſtita evaneſcunt, optimam quidem vacuationem ac criticam denotant, qua ægroti juvabantur, de qua in *Coacis prædictionibus. Qui comate preſſi, & laſſitudine fracti, obſurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa Criſin, idque juvat. Quæ vero vel in toto corpore vel in dorſo, vel*

in aliqua alia parte, humoribus nihil concoctis, omnes malæ ſunt judicandæ, omniumque maxime cum malis ſignis prodeuntes, atque ſi una multa alia ſævaque fuerint ſymptomata. Non minus etiam eæ erunt ſuſpectæ, quas nulla vel arte vel a natura facta vacuatio levat, de quibus forte auctor Prorrheticorum *in 2. Prorrh. text. 3. Quibus alvus liquida, laſſitudo, capitis dolor, ſitis, vigiliæ, obſcuritas, & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur, ſpes eſt.* Et in *1. coa. præſag. ſect. 1. text. 36. & 37. Delaſſati, caliginoſi, pervigiles, in ſomnum inclinati, deſudantes, recaleſcentes, malum:* Et *2. Coac. præſ. ſect. 1. text. 7. laſſitudine fracti cum horrore, cum exſudaverint judicii modo, & recaluerint celeriter, malum, tum alias, tum ſi eo tempore ſanguis e naribus ſtillaverit.* Ubi vero multa ſimul adſint ſymptomata, cum his peſſimum eſt, multitudine enim humorum naturam undique gravatam, ac oneratam ſignificant. De quibus *in 3. coac. præſ. ſect. 1. text. 34. Laſſati, ſingultuoſi, ſtupore occupati, malum.* Et poſtea: *Ab oculorum perverſione cum laſſitudine, & febre rigor, lethalis: coma quoque in iis accidere, malum.* Cum multis itaque ſymptomatibus laſſitudines, malæ, lethaleſque ſi morbo plane crudo ſentiantur, & cum aliquo ſigno pernicioſo, ſed de his ſatis, atque de prædictione a vigilia, ſomno, comate, ac aliis ſoporoſis affectibus, nunc agamus.

Cap. XXII.

De vigilia, quidque ipſa morbis præſagiat.

Tametſi vigilia, & ſomnus ad primum ac communem ſenſum, ut Galen. meminit, pertineant, de cujus ſymptomatibus ſuperius partim egimus, atque nunc agere putamus. Nobis vero placuit, abſoluto de ſenſibus particularibus prorſus ſermone, de vigilia & ſomno, ſoporiferisque affectibus, quatenus ad Prognoſtici cognitionem faciant, hic agere, priusquam a motricis facultatis ſymptomatis Prognoſticum indagaremus. Vigiliam autem ac ſomnum hic primo naturalem ſtatum non excedentes conſideramus, quando hi nihilo tum alterati, tum mutati, quippiam etiam nobis ad morborum prædictionem affe-

afferant. Uterque enim bonus eſt, optimumque ad præſagiendum erit, ſi ægroti vigilent, tum dormiant, ut antea, cum recte valerent, conſueverant. Impoſſibile ſiquidem videtur, hominem ex morbo aliquo mori, vigilia ſomnoque inculpatis utens, ſeu his non aliquo modo mutatis, de his Hippocrat. *in Prognoſticis 2. prorr. text. 11. De ſomnis autem quemadmodum & ex natura in conſuetudine nobis eſt. Si vero hoc fuerit tranſmutatum, pejus eſt.* Et in aphoriſmis. *Ubi ſomnus delirium ſedat, bonum.* Sed jam ad vigiliam, de qua ſejunctim nunc agendum duximus. Ipſa quidem eſt, ut Gal. docet, animæ extenſio in principio ad omnes partes corporis, quam contingit aliquando multam aliquando paucam eſſe, quod diutius ac multum quandoque a ſuo principio extendatur, ac quandoque brevius atque parcius. Quare vigilia exinde fit multa ac pauca: Hanc ſub ſermone de ſomno poſterius abſolvendo comprehendimus. De illa vero nunc agimus, quæ eſt multa innaturaliſque animæ extenſio, ac effuſio a ſuo principio ad ſingulas partes corporis, quam cerebro exſiccato fieri, a calidis mordentibuſque ſuccis, vel halitibus Galen. multis in locis tradidit. ut *in 3. de loc. affect. in 4. de rat. vict. in acu. text. 4.* Propriumque eſſe vigiliæ, ait *in 1. Prognoſt. cap. 8.* Et *in 4. de præſag. expulſibus cap. 5. in 1. pro. 5.* ac *in 3. de loc. affectis* atque alibi ut a ſiccitate fiat, veluti ſomni ab humiditate, uti proprium eſt caloris deſipientiam deliriumve movere, ita ſiccitatem vigiliam facere, ex quo eos quo cerebro nedum calfactum at ſimul ſiccatum habent, cum vigilia etiam delirare, Gal. in 4. *de præſag. ex pulſibus cap.* 8. nobis prodidit, atque ſenes ex ſiccitate vigiles fieri *in 3. lib. aph.* 31. Sed ex his nunc vigiliarum prognoſticum intelligamus, ac inprimis illarum quidem quæ ſalutem præſagiant. Sunt enim aliquæ, etſi omnes malæ ſint, optimum ſignificantes, utpote quæ antecedunt bonas criſes, quas præcedunt in ægrotis nedum vigiliæ ipſæ, at inquietudines, anxietates, deliria, convulſiones, dolores ac alia, ut docuit Gal. *in lib. 3. de Criſib.* Tales vero vigiliæ apparent in augmento vel in vigore morbi, quo tempore præſertim ægrotos magna ex parte vigilare, graviter ſe habere, & vehementius febricitare, quo propius ad indica-

tionem accedunt, Gal. *in* 4. *aphor.* 70. docuit. At quinimo Gal. quoque *in* 3. *lib. de Criſib.* ſtatuit in morbis acutis vigiliam cum ſignis coctionis Criſin ſignificare. De his *in* 3. *Prorrhet. text.* 40. 43. 44. *Qui compoſiti perturbantur, pervigilant, naribus ſtillant, ſexto die levantur, & capitis affecti gravitate, & ſincipite dolentes, pervigilesque ſanguinem profundunt, & qui pervigilaverint, repente cum inquietatione quadam ſanguinem profundunt, tum alias, tum ſi quippiam antea fluxerit*, atque etiam *text.* 57. cum dicit. *Qui in horrore ſimul judicatorie ſudant, poſtridie vero ubi inhorruerint, præter rationem vigilant, hos ſanguinis eruptionem incurſuros, puto.* Et in Coacis prædictionibus. *Quæ ſtatim turbulentum ægrum vigilemque reddunt, & alvi excrementa nigra & compacta, ſanguinis eruptionem e naribus quibuſdam adferunt.* Hæ igitur ex vigiliis ſalutis ſpem ægrotis promittunt, non alia ratione, quam faciunt dolores, convulſiones, deliria, anxietates, Criſin prædicentes. Hisque exceptis omnes quocumque modo fiant, ac prodeant, malæ, ſiquidem vigilia ſiccat univerſum corpus, atque, ut Gal. *in* 7. *met. med. cap.* 6. docuit, iis eſt infeſtiſſima, qui ex ſiccitate laborant, quos ipſa ſi diu duret, ad convulſionem conſumtionemque deducit. Ex quo mirum non eſt, ſi in ardentibus febribus aſſiduæ vigiliæ convulſiones lethales averſant, quod immodice talia corpora inflamment, ut in quibus dum febres concitare ſoleant, maximeque ut Gal. *in* 1. *de ſanit. tuenda*, animadvertit in infantibus. Refrigerant etiam interna viſcera, ipſorum calorem reſolvendo, quod expreſſit Hippoc. *in epidemiis* dicens. *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior.* Ibique corpora etiam digerere, ac reſolvere vigilias, docuit, ex quo vires illis diu perſeverantibus valde dejici, ac exſolvi, Galen. *in lib.* 12. *met. med. cap.* 8 prodidit. Addamus quoque vigilias cruditates humorum ex Galen. *in* 1. *de vic. rat. in acutis*, fovere atque augere. Quamobrem hiſce de cauſſis vigiliæ in acutis morbis omnes malæ judicari debent, omniumque pernicioſiſſimæ perpetuæque, cum omnia prædicta mala ægrotis inferant, quis exitium ab ipſis non prænoſcet. Hæ ſane familiarius convulſionem averſant, atque delirium, quæ bifariam ab

his

his fiunt, uno modo exſiccato, ac inflammato cerebro, atque altero humore calido oppleto; quatenus vigilia quævis, ut nuper docuimus, cerebri aut vacuitatem ſeu exſiccationem, aut humorum calidorum repletionem, ſeu phlegmonem adeſſe denotat, ex hac quidam cauſſa cum vigilia deliria & convulſiones concitantur, non omnino lethales; quando interdum vacuato, ac reſoluto aut ad aliam partem propulſo calido humore, reſolvantur, de qua *in* 3. *coa. præſag. ſect.* 1. *text.* 36. *Pueris acuta febris, alvi ſuppreſſio cum vigilia, ad hæc exaltatio, & coloris mutatio, multus rubor, convulſionem ſignificat.* Timendæ tamen cum his maxime ſunt, etſi perpetuo non ſint lethales, ex quo probe Hippoc. de his *in* 7. *aphor.* 18. dixit. *In vigilia convulſio, & deſipientia, malum.* Ex illa vero cum vigilia aut poſt ipſam convulſiones, aut deliria plane lethalia exſiſtunt. Non ſecus atque convulſiones ardentibus febribus ſupervenientes, de quibus poſterius dicemus, irreparabile exitium prædicant. Qualia in phrenitico tribus diebus mortuo Hippocrat. obſervaſſe, *in tertio Epidem. com.* 3. *text.* 75. meminit. Has vero cum aliis ſignis, quippe cum vomitibus eruginoſis, capitisque dolore delirium ferinum, ac lethale præſagiunt. De quibus auctor Prorrhet. *in* 1. *prorr.* 10. dixit: *Qui in capitis doloribus aruginoſos vomitus habent, vigilantque cum ſurditate, cito hi vehementer inſaniunt, ut phrenitico nuperrime dicto accidit.* Aſſiduæ itaque vigiliæ ac perpetuæ plane in acuto morbo lethales exſiſtunt, quales in phrenitico, in uxore Oroneadai, quæ a prima die ad ſeptimum uſque inſomnis. Inſomnes multos ardentibus febribus ægrotos obiiſſe Hippocrat. *in primo Epidemiorum com.* 2. *text.* 29. prodidit. Ex quo merito *in* 2. *progn. text.* 12. dixit. *Peſſimum vero eſt, ſi neque interdiu, neque noctu dormiat:* Dolor enim ac labor, vel deſipientia ab eo indicio ſignificatur. Cum vigilia vero ſi aliquod ex exitioſis ſignis etiam illuxerit, plane exitioſum erit. Conſiderandæ vero ſedulo ſunt vacuationes, ſimul cum vigilia non deſinente obſervatæ, quæ omnes malæ ſunt, quod vel ſymptomaticam naturæ excretionem, inutilemque, vel pravam præmonſtrent, certum exitium denotabunt. malæ

malæ ſunt, ſi ſudor capitis, frigidus, atque copioſus, aſſiduus. De quo *in 2. coa. præſag. ſect. 1. text. 4. Exſudantes, vigilias, recaleſcentes, malum. Excretioneſque aliæ nihilo ſublevantes cum ſignis cruditatis, peſſimæ. ſtillæ narium, vomitus virulenti, exſiſtunt.* Sequuntur vigilias aliquando vacuationes, quæ cum nihil juvant, peſſimæ judicantur, ſæpiuſque ægros offendunt, morbum adaugent, quod in omnibus tum vacuationibus, tum ſymptomatis, ægros juvare debentibus, pernicioſum eſſe Galen. *in Prorrheticis* atque alibi docuit, ex eo, quod in morbis acutis excretiones & alia quæ juvare ſolent, ni juvant, malæ dicuntur; atque ſi, præterquam quod non juvant, etiam lædant, omnino lethalia dici debent. Sæpe vero, quemadmodum aſſiduas vigilias in illis morbis diximus ſequi convulſiones pernicioſas, phrenitides ferinas, ac tremores, ita aliquando comata lethalia ſubſequuntur, ſi etenim, ut ſuperius meminimus, a vigilia ſomnus longus, qui tamen ægros meliuſculos faciat, ſequatur, optimum: qui vero nihil nedum juverit, ſed quinimo ægrum oblæderit, lethalis erit, de illoque *in 2. aphor. 1.* Hippocrat. dixit: *Somnus delirium ſedans, bonum.* Et de hoc: *In quo morbo ſomnus laborem facit, mortale.* Si vero ſomnus juvat, non mortale: Comata vero aſſiduas vigilias ſecuta, plerumque exitioſa exſiſtunt. Quia reſoluto, ac refrigerato nativo calore fiunt. Quod ſumme exitioſum eſſe Gal. *in 4 lib. aphor. 67.* ſcriptum reliquit. inſanabilia enim eſſe frigora, quæ calidis ſicciſque ſuccedunt affectibus, ibi docuit. Accidunt vero vigiliis aliquando comata, aut reſoluta bile & ſicca evaporatione, quæ vigiliarum cauſſa fuerat, remanente pituitoſo humore, qui cerebrum humectet ac diluit. Hæc cum ſignis coctionis viribus valde conſiſtentibus haud pernicioſe appareant. De his (cum de vigiliis abunde ſcripſerimus) nunc accuratiorem ſermonem inſtituimus.

CAP. XXIII.

Quid ſomni in morbis præſagiant.

Somnos veternoſos appellamus omnes, a quibus ægri aut non expergiſcuntur, aut non minima difficultate, habentes ad ſomnum

ſomnum maximam propenſionem, quod quidem obſervamus in comate ſeu cataphora, caro, catoche ſeu catalepſi, atque in veterno ſeu lethargo. ut vero ex his ſomnis ac vel etiam ex naturalibus ſcite Prognoſticum indagemus, quædam ad horum ſoporiferorum, ut ita vocemus, affectuum notitiam in primis ſunt a nobis cognoſcenda; & primo diviſo ſomno in naturalem atque non naturalem: de naturali loquimur, qui nihil aliud eſt, Galeno auctore *in primo Prognoſt. comm.* 12. quam animæ delatio ſecundum naturam a finibus ad principium, vel eſt quies vacatioque ab animalis actionibus. In hoc enim calor nativus labore feſſus, ac per vigilias exſiccatus, copioſo humido indigens in viſcera & ventrem convertitur, iſtisque exſiſtente humido recreatus foras erumpit, atque vigilias inducit. Hinc Hippocrat. *in 6. epidem. comm.* 4. *text.* 14. ait: *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior, dormiens e contrario:* quod in ejuſdem libri *comm. quinto* ſcripſerit: ſanguinem in ſomno ad interiora magis refugere, ex quo Galen. *in comm. text.* 30. ſcribit. *vigilanti exteriora magis calent, interiora magis frigent, & contra;* ex eo quod, ut paulo poſt Hippocratis ſententiam confirmans ſcripſi, in ſomnis ſanguinem & cum eo naturale calidum interius abdi, & in vigiliis ad extima profundi. Fit vero calore nativo intus retracto, ut exterioribus refrigeratis omnes ſenſuum actiones atque opera ſileant, ex frigiditate hac obſtructis meatibus nervorum, per quos calor & facultas exterius profunditur, animalia ceſſant, ut ait Galen. ab omnibus animæ actionibus; atque hic eſt ſomnus naturalis, qui fit, ut dictum eſt, calore per vigilias exſiccato in viſcera ac ventrem recurrente, ut recreatur, hinc ab aſſumtis cibis ſomnus ſolet familiarius fieri, atque etiam, quæ particularis ſomni quoque erit cauſſa, quod tunc temporis plures vapores humidi & craſſi petentes caput cerebri meatus obſtruant, & quibus obſtructis calor intus clauſus, quouſque vapores ii non fuerint extenuati ab ipſo & excuſſi foras, ad vigiliam conciliandam profundi nequit. Quare colligamus ſomnum fieri, aut ubi calore per vigilias exſiccatus, humido indigens ad viſcera, ut recreetur, convertitur, aut a vaporibus ciborum cerebri meatus bo-

obſtruentibus, ſed hic ſomnus ad innaturalium ſomnorum naturam accedere aliquibus pervidetur, atque ille plane eſt naturalis, & eo magis, ubi vapores ii copioſiores ſunt, quales in ebriis obſervantur, qui cerebro vini epoti vaporibus oppleto profunde diuque dormiunt. Quod Hippoc. *in 5. aphor. 5.* ita meminit, *ſi ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi eum febris arripiat, aut ad eam perveniens horam, qua crapulæ ſolvuntur, vocem proferat.* Namque hi, niſi a calore vinum ejuſque vapores digerantur & diſcutiantur, ſuffocantur, hinc merito ait, hos ſuperveniente febre juvari, quod calor febrilis longe naturali efficacior digerat vapores vini, atque hic unus eſt ex ſomnis non naturalibus, quem Medici ex cauſſarum diverſitate variis nominibus appellant, licet hos omnes veternoſos vocent. Hic vero affectus foras progredi non poteſt, ſed intus detinetur aut ob multam humiditatem cerebrum occupantem, aut ob ſolum frigus, aut ab utrumque, aut ob virium languorem. Somnus is veternoſus proprie dicitur, qui in lethargo concitatur, veluti qui caros, in affectu *caro* Græcis & Arabibus *ſubeth* dicto, & qui in catoche ſeu catalepſi, aut, ut vulgo Medicis placet, congelatione, atque non minus qui coma cataphora dicitur. Hi omnes ſunt ſomni præter naturam, quorum quoque non minus cognitio eſt illuſtranda. Cum hæc ad præſagiendum ex ſomnis magni momenti ſit. Primo hoc ſupponemus, quippe omnes, qui innaturaliter dormiunt, comatoſos & veternoſos vocari. Vocat enim comatoſos Galenus *in tertio Epidem. com. 1. text. 7.* qui habent in ſomnum delationem ac propenſionem. Vocat vero in ſomnum propenſionem cum ægri vigilare nequeunt, non apertos habentes oculos, ſed conniventes. *in ſecundo vero aphoriſ. 3.* Hippocrat. Coma vocat ſomnum longum, qui habet difficilem expergefactionem, qua quidem difficili expergefactione a ſomno longo naturali diſtinguitur, uti Galen. prius in hoc eodem *libro 2. aph. 1.* ita docuerat: Sed falſos eſſe quamplures, quod veternoſos incipientes affectus longum ſibi perſuaſerint ſomnum eſſe. Verum ii a nobis edocti, veternum (κῶμα Græcis appellatum) prius dici non poſſe, quam in expergefaciendo difficultatem habeat conjunctam,

nobis

nobis ſomnum recte longum appellari concedunt, qui tempore quidem naturalem ſuperet moderationem, ſed nondum ad expergefaciendum difficultatem habeat. Quare lethargicos ac veternoſos ſomnos appellamus, qui habent difficultatem ad expergefaciendum, quippe ubi ægri in ſomnum ita inclinant, ut oculos apertos non habeant, ſed conniventes, palpebras claudere cupientes, ſimul dormire ſperantes. Diſtinguuntur vero ſomni veternoſi ſpecies ex eo, quod quidam ſomni nullum aliud, quam ad ſomnum propenſionem præ ſe ferunt, cujuſmodi vere coma, cataphora & marcorem dicimus; alii vero nedum habent in ſomnum delationem, ſed marcorem & inexpugnabilem pene dormiendi neceſſitatem, qualis in lethargo obſervatur; & alii una congelationem ſeu deprehenſionem omnium corporis partium oſtendunt, cujuſmodi ſunt in congelatis, qui affectus Græcis *Catoche* & *Catalepſis* dicitur; alii denique una cum ſomno vel difficili, aut fere inexpugnabili dormiendi neceſſitate, una motu omni ac ſenſu deſtituuntur, mensque non minus vitiatur, quales *Caros* Græcis, & *Subet* Arabibus affectus, oſtendit. Differunt etiam hi veternoſi ſomni, quæ ipſorum alii ſimplices ac tales exquiſite ſunt, & alii vigiliis miſti. Proinde coma diſtinguitur in coma ſimpliciter, & in vigile appellatum, quod Græcis coma ἄγρυπνον, hoc eſt, absque ſomno, nec dicitur, veluti alterum coma hypnoticum, hoc eſt, ſomniculoſum. Veluti Typhomaniam affectionem appellamus ex lethargo ac phrenitide miſtam, in qua dormiunt, vigilant, delirantque. De qua Hippocrat. *in Epidemiis: Nec phreniticorum ullus valde inſanivit, ſed alia quadam cataphora ſegni graviter interibant.* Sed jam cauſas veternoſi ſomni differentiarum his præmiſſis prodamus. Comatis ſeu Cataphoræ Galen. *in tertio Epidem. com. 1. text. 7.* quatuor eſſe cauſas ſtatuit, quippe primam ubi multum humecta pars ſit, quæ eſt ſenſus fons. In qua vel etiam Ariſto. fieri ſomnum recte demonſtravit ut nonnullis ebriis uſu venit. Secundam ait eſſe ſolum frigus, ut fit ex narcoticorum uſu. Sed frigus aut principio obſedit, aut poſtea ab immodico calore flammeo naturali fere conſumto, quod mortiferum eſſe, poſtea intelligemus. Tertiam eſſe tum

frigus, tum humiditatem ſimul, quinimo his duabus concurrentibus cauſis fit ſomnus comatoſus. Quartam eſſe virium infirmitatem, quod genus comatis ſit in moribundis, ut ibid. Galen. habet, propter infirmitatem virium, apertas palpebras ſervare non valentibus, ac ita affecti hoc habent, ut poſtquam oculi conniverint, aut nihil prorſus aut parum dormiant, ſed vigilent, nec attollere tamen palpebras queant. In *lib. 2. aph. 3.* ac *in 3. de locis affect. cap. 3.* & *in 4. de præſag. expulſib. cap. 8.* & in multis aliis locis docet, ſiccitatis propria ſigna eſſe vigilias, & humiditatis profundum ſomnum, & frigiditatis fatuitatem itidem cum ſomno profundo, ut ex uſu narcoticorum apparet, cum humiditatis tum refrigerationis cerebri lethargicum ſomnum, veluti frigiditatis, & ſiccitatis catalepſin, id eſt, deprehenſionem ſeu congelationem, ex quo affectu non ſunt comatoſi, ſed ſublatis oculis intuentur inconniventer. Atque tot ſunt ex Galeno cauſæ ſoporiferorum affectuum exquiſitorum. Ubi vero miſti ſunt affectus ita, ut comatoſi vigilent, ac vel etiam delirent, miſtas quoque habere cauſas neceſſe eſt, diximus coma obſervari ſomniculoſum, & vigilias, cujus audiſtis cauſas, hæc vero fit Galen. auctore *in 1. aph. 1.* & *in eodem libro quarto de præſag. ex pulſibus, cap* 8 ubi cerebrum cum humiditas tum calidita occupaverit, eodem quoque modo ubi humores calidi & pituitoſi fuerint in cerebro, ex quibus miſtis humoribus fit miſta illa affectio ex phrenitide ac lethargo, quam Græci *typhomaniam* appellant. In quo quidem ægroti perpetuo dormiunt & vigilant, de quibus Hippocrates *in 3. epid. comm. 3. text. 16. Nec phreniticorum ullus valde inſanivit, ſed alia quadam cataphora ſegni graviter interibant, & comatoſi diu rurſusque inſomnes erant.* Galenus *in commentariis* ait, fieri coma vigilia, ubi etiam humores frigidi in cerebro putreſcunt, ab humiditate enim comatoſi, & ab acrimonia ex putredine concitata vigiles atque deliri evadunt. Atque tot hi affectus habent cauſas, quibus præmiſſis reliquum eſt ut ad ſomnorum prognoſticum deſcendamus, a naturali facto principio. Nam quemadmodum innaturalis omnis malus, ita naturalis omnis bonus, hic enim humores concoquit, ut Galenus docuit *in quarto libro apho-*

aphoriſmor. Hippoc. *in 6. epidem com. 4. text. 20.* a calido interiora petente; per ſomnum enim aucto interius calore, ut ait Gal. *in 3 de cauſ. pul. cap. 9.* In Vent. in venis arteriiſque ac in toto animali meliores fiunt concoctiones, ob quam cauſam in principio internarum inflammationum ſunt fugiendi, quod materiam ad profundum & ad viſcera trahant, eodem Gal. docente, *in eodem 4 aph. 67.* in quibus affectibus Gal. dicit, ſomnos eſſe plane perpetuo fugiendos propter allatam cauſſam, niſi coctionis ratione plus afferat utilitatis, utiles ſunt in morbi declinatione, quo tempore, ſi lædat ſunt pernicioſi ex Gal. in 2. *aphor. 2.* Cognoſcuntur vero boni ac utiles ex eo, quod vel inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium ſedant, quod faciunt, ubi materiam noxiam concoquunt, & digerunt. De quibus Hippoc. *in 2. aphor. 1.* ait: *In quo morbo ſomnus laborem facit, mortale, ſi vero ſomnus juvat non mortale, ſed utilis eſt & bonus, in phlegmonum, dolorum & febrium declinatione ſi juvat, eſt ſalutaris:* ac ut uno verbo dicam, perpetuo ille ſomnus dicere bonus qui juvabit, ex eo quod ſignificat calorem humores concoquere ac digerere, quo ſenſu dixit Hippoc. in eodem libro *aphoriſmor. Ubi ſomnus delirium ſedat, bonum.* & Gal. *in comm.* ſomnum commendat, ubi inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium ſedat. Cognoſcitur vero bonus vel ex eo, quod, ut in *5. coac. præſag. 1.* habetur, ſit profundus neque turbulentus, hi enim habent firmum judicium. Optimus eſt ſomnus, qui plures vigilias ſequitur, ubi ægroti ſuavius dormiunt, etiamſi diu perſeveraverit. Gal. ſiquidem in *1. prorrh.* narrat quosdam, qui cum tribus quatuorve diebus vigilaſſent, per diem noctemque dormiiſſe magno juvamento: omnium maxime pueris auxilio eſſe ſolent, atque in ipſis laudantur. Atque hæc de ſomni naturalis judicio, nunc de iis, qui præter naturam ſunt, dicamus. De quibus *in Coacis præſagiis* legitur: *Sopor ubique malus.* Nam etſi in ebriis, ut aliqui dicunt, ſomnus neque plane commendetur, neque damnetur, tamen plures ipſorum cum diem ſopore profundo duxiſſent, itidemque & noctem, nunquam amplius revixerunt. Proinde divine quidem Hipp. de his ita habet *in aphoriſm. Si ebrius quiſpiam*

derepente obmuteſcat, convulſus moritur, niſi febre corripiatur, aut qua hora crapula ſolvitur, vocem recuperet. Sed utrum ex comatoſis ſomnis quicquam boni poſſit ſignificari? Certe quidem, quando non raro Criſes, quæ ſanguinis e naribus aut parotidum eruptione fiunt, præcedant, ſanguine quippe in caput ſublato: ſed hujuſmodi judicium coctionis ſigna in excrementis, & alia critica ſigna confirmabunt. De quibus *in* 3. *Prorrhet.* legitur. *In capitis dolore Coma & ſurditas abſceſſum aliquem poſt aures eructant:* & poſtea: *Hypochondrii contentio cum Comate faſtidioſo & capitis dolore parotidas effluere faciunt, ſed ad malos ſomnos, qui omnes tales cenſentur, ubi modum naturæ exceſſerint:* & Hippocrat. *in* 2. *aphor.* 3. ita ſcribente: *Somnus atque vigilia utraque ſi naturæ modum exceſſerint, malum.* Sed maxime dormiendi ſpectanda erit conſuetudo, cum ſit altera natura. Mali præterea omnes haberi debebunt, qui nihil juvant, & omnium maxime qui lædunt. Hippo. de his *in* 2. *aphor.* 1. ait: *In quo morbo ſomnus laborem facit, mortale:* & Gal. *in comm.* ait: *quemadmodum ſomnus in acceſſionum declinatione eſt utilis, ſi juvet ægrotum, ita ſi ipſum lædat, eſſe lethalem.* Docet vero ibi Gal. ſomnos lædentes eſſe in febribus, a quibus vel febres, vel ſymptomata non diminuuntur, ſed augentur vel exacerbantur, aut nova fiunt, uti cum dolores concitantur, vel deliria, vel ibi ante ſomnum ægrotis deliria loquuntur, expergefacti etiam perſeverant in delirio, aut ſi ex ſomno Coma evadit, quippe ubi poſt ſomnum difficulter vel non excitantur. Hujuſmodi omnia fieri propter humorum malignitatem, qui cum calore naturali non concoquantur, ad viſcera recurrunt, eaque aggravant, ut Gal. ibidem nobis prodidit. Comata vero in principiis morborum, utpote quod ſoleant fieri a multa humiditate, cerebrum diluente, non niſi gravis ac periculoſi morbi erunt indicia, cum tantum humorum multitudinem ſignificent, atque ea cerebrum lædi cœpiſſe, quæ clarius judicabuntur ab iis, quæ poſtea illucent. Nam ſi lethale ſignum illuxerit, pernicioſum eſt; ſicuti in uxore Olympiadæ, ut ex 7. *epid. text.* 36. conſtat, fuit obſervatum. Hæc enim quinta die facta Comatoſa excitantes non ſenſit, voxque quæ ei defecerat, non ſolvebatur, nec

quic-

quicquam allevabatur, ſpiritusque aderat ſublimis, qui per nares trahebatur, a quibus, Coma fuiſſe pernicioſum, præoſtendebatur. Coma itidem, quæ non in principio, ſed in vigore poſt calidiſſimum ſæviſſimumque morbum, apparet, eſt exitiale non minus quam ex virium languore concitatum, quale in Hermocrate fuit obſervatum, de quo Gal. *in* 3. *epid* ita habet: *Reliquum ergo eſt, per refrigerationem inſignem cerebri, aut facultatis imbecillitatem Hermocrati Coma induxiſſe die undecimo. Utrum autem ſit horum, extreme eſt pernicioſum.* Nam inſanabilia ea eſſe demonſtratum eſt frigora, cum calidis morbis ac ſiccis ſuccedant. Sed quod virium imbecillitas facit, exitium proximum notat. Diximus aut cognoſci hoc genus comatis ex Gal. *in* 3. *epid. Com.* 1. *text.* 7. ex eo, quod ita affecti poſtquam oculi conniverint, aut nihil prorſus aut parum dormiunt, ſed vigilent, nec attollere tamen palpebras poſſunt. Demum exitioſum non minus eſſe coma illud conſtat, in quo, ut Galen. *in* 3. *Progn. text.* 11. Comatoſi ſublatis oculis intuentur inconniventer. Cujuſmodi in congelatis ſeu deprehenſis obſervatur, de quo ibi Gal. ait: Conſiderari autem convenit hunc in modum ſuſpectiones etiam oculorum per ſomnum: Si quid enim candidæ partis ſubapparet commiſſis palpebris, nec alvi fluor aut medium in cauſſa eſt, nec ita dormire conſuevit, vitioſum indicium, lethaleque admodum eſt. Quod facultatis moventis palpebras exſtinctionem ſignificet. Quod in uxore Theodori, ut ex 7. *epid. text.* 26. apparet, fuit obſervatum. De qua Hipp. ait: *Similiter oculi demiſſi ad infernam palpebram magis inclinantes rigide ac ſtupide intuentes, albæ oculorum partes pallidæ & mortales.* Hoc modo ſpectant congelati, qui affectus Græcis *catochi* & *catalepſis* dicitur, ſeu *catocho* vexati, ut Gal. in 2. *Prorrhet.* de quibus auctor ille in 3. *lib.* ſcribit, cum exſolutione cum catochas tum aphonias eſſe pernicioſas. Ceterum ex Comate licebit indicium facere non tantum ex ipſius cauſſarum varietate, ſed etiam ab iis, quæ præceſſerunt, & una cum comate illucent, atque ab iis non minus quæ poſtea apparent. Veluti a prægreſſis ſignis, ubi a longa vigilia, exempli gratia, ex calidiſſima ſicciſſimaque cauſa oborta, coma poſtea fiat; hoc enim eſſe lethale

ſignum, alias a nobis dictum eſt, quando nuper fuerit demonſtratum, lethalia eſſe frigora, quæ ſuccedant calidis ſicciſque morbis. Hinc Medici omnes colligunt veternum a phrenitide eſſe exitioſiſſimum morbum. Quare & Coma vigilias ſecutum, niſi criticum ſit, perniciem oſtendit. Eodem modo ex ſignis, quæ ſimul cum ipſo comate bonis & malis, bonum malumque fiet judicium. Nam cum ſimul alia gravia ſymptomata illuxerint, graves affectus, ſimul & judicium erit difficile, ut quando Comatoſi ſunt, ſimul etiam vigilant, qui affectus ſolet denotare haud parvam malignitatem. Ubi enim Comatoſi vigiles quoque & deliria loquuntur, quod judicium notaſſe Hipp. *in* 3. *epid* dicemus. Cum vero cum Comate etiam gravia ſymptomata illuxerunt, grave redditur judicium. Nam auctor Prorhet. *in* 2 *prorr. text.* 57. ait: *Coma cum oculorum perverſione, malum:* & in *lib.* 1. *comment.* 5. *text.* 32. & 33. *Coacorum præſagior. Qui comate oppreſſi, ab initio exſudarunt leviter, urinis coctis ardentes circa judicium refrigeſcentes, brevibus intervallis ardore redeunte, torpidi, oppreſſi Comate, convulſione ſubinde capti, pernicioſe habent.* Neque mirum, cum concurſum notet multorum lethalium ſignorum: & in ſequenti ait. *Somni ſimiles iis, qui Comate laborant, & perfrigerationes lethales.* Sed hoc erit in febri ardente intelligendum, in qua ægri intus uruntur, exterius algent, in quibus Coma ſemper pernicioſum erit: ab iis vero, qui poſtea ſequuntur, probe quoque ſciri poteſt, quid ipſum Coma mali portendat. Aliquando enim criticum eſſe oſtenditur, cum ipſum bona aliqua evacuatio ſequatur, aut aliqua excretio. Proprium vero Comatum eſſe videtur, ut Critice parotides futuras ſoleant portendere, de quibus in *lib.* 5. *com.* 1. *text.* 25. *Coacorum præſag. Comate preſſi, faſtidioſi, ab Hypochondrio dolentes, pauca vomentes, in aures abſceſſus habent. Prius autem tumores circa faciem cum Comate, aliquando vero purgationem per alvum.* De qua etiam *in eodem libro* legitur: *Qui Comate preſſi, labore & laſſitudine fracti, obſurduerunt, erumpente alvo, rubra dejiciunt circa Criſin:* idque juvat auctor Prorrhet. *lib.* 6. *coa. præſ. com.* 1. *text.* 33. & *lib.* 1. *text.* 1. dicens, *ſtillas ſanguinis in Comatoſis eſſe lethales:* idemque ſignificant ceteræ aliæ omnes

omnes malæ evacuationes, & omnia mala ſymptomata, ſi enim talia poſt Coma illuxerint, judicium erit periculoſum, veluti ſi in Comatoſis ſuccedant convulſiones. Deliria, Aphoniæ, anxietates, dolores viſcerum fortes, atque alia, quæ nedum non bona, ſed quinimo aprime pernicioſa exſiſtunt; atque his claudatur ſermo de prognoſtico a ſomnis judicando ſuſceptus.

FINIS SECUNDI LIBRI.

PROSPERI ALPINI
DE
PRÆSAGIENDA VITA
& MORTE ÆGROTANTIUM.
LIBER TERTIUS.

CAP. I.

Quantum ad prædictionem cognitio motricis facultatis Medicis conducat?

Probe cognita firmitate, ac imbecillitate facultatis ratiocinatricis, atque ab ea quoque modo, quo prædicendum ſit in ægrotis, perſpecto, reſtat, ut tantundem quoque in motrice laboremus. Cujus quidem facultatis cognitio ceteris ad prognoſin non minus eſt utilis. Hanc vero recte valere, & robore non carere, denotant partes corporis, ubi recte ac ſecundum naturam moventur; & impotentiam ſeu imbecillitatem actiones diminutæ aut vitiatæ, aut prorſus ſublatæ declarant. Eſt vero motricis actio læſa, qua imbecillitas facultatis dignoſcitur, triplex quippe aut imminuta, aut ſublata, aut denique vitio-

vitio quopiam affecta. Diminuta hæc facultatis actio in senibus maxime observatur, qui sane caloris innati defectu ægre partes corporis movent, sæpiusque in his partes ob eam causam tremunt. In resolutis & congelatis prorsus tollitur, vitiaturque in convulsis & epilepticis. Partibus itaque corporis secundum naturam admodum se habentibus, facultatem recte valere roboreque non carere scimus, quod in morbis perpetuo bonum sit, licet ex hoc solum non debeamus judicium de morborum eventu facere: sed tempus expostulat, his præmissis, ut sigillatim præsagium ex singulis hujusce motricis facultatis symptomatis persequamur, a decubitu ægrotantium exordientes, cum ex ipso motricis facultatis robur atque infirmitas maxime nobis innotescat.

Cap. II.

De prædictione ex decubitu, & primo de optimo, qui salutem præsagit futuram.

Decubitum in ægrotis motricis facultatis potentiam ac infirmitatem seu debilitatem omnium maxime ostendere, neminem Medicorum latet; & merito sane ex ipso decubitu possumus, quanta ea sit facultas, conjicere. Motus enim, qui in decubitu fit, a duobus quidem pendet, a facultate quidem membra movente, atque ab ipso quidem corpore, ejusque membris per se motis. Hoc in cadaveribus spectatur, & moribundis, qui ex gravitate deorsum moventur, illud in recte valentibus, & in ægrotis ad sanitatem inclinantibus. Recte sane Diocles dicebat animalium corpora ἐκ τοῦ φέροντος καὶ τοῦ φερομένου, id est ex ferente, & ex quo fertur, constare. Nam anima quidem seu virtus ipsa est, quæ fert, corpus vero id quod fertur, hoc naturaliter deorsum movetur a gravitate, illa sursum deorsum, ante vero in lusus movet ad arbitrium, aut quasi suspensa in aere membra continet, dum musculos contrahit, tendit, sistit, ne proprio & elementari motu deorsum delabatur. Ubi itaque corpora vix moventur, convertuntur, eriguntur, sed præ gravitate facilius deorsum delabuntur, nobis significant facul-

facultatem animalem majori ex parte eſſe exſtinctam ac reſolutam. Hac enim integra exſiſtente, nihiloque diminuta, corpora facile quomodo libet ab ægrotis moventur, convertuntur, eriguntur, brachia, manus, caput in aere ſuſtinentur, atque hoc eſt vivere, ſeu vita quæ eatenus eſt, quatenus anima ipſa corpori firmiter copulata manet, qua disjuncta a corpore mors ſuccedit ſeu interitus. Ubi itaque plurimum ipſa anima in corpore valet, optimos decubitus ſpectamus, eaque prælanguente, peſſimos. Sed age de bonis modo agamus, & quomodo in acutis morbis ab ipſis liceat præſagii rationem habere. In 7. *coac. præſ. ſec.* 2. *text.* 27. ſcriptum eſt, optimum eſſe decubitum, veluti quis ſanus ſolitus fuit decumbere. Neque mirum, cum ii, qui gravi morbo laborant, non poſſint eo modo decumbere, ut antea per ſanitatem ſolebant. Fracti viribus ſupino decubitu oblectantur, diſtentis cruribus, ac brachiis jacent, inquieti ac anxii in uno decubitu conſiſtere nequeunt, nullamque formam decubitus ſervant, delirantes ſeipſos foras e lectulo projiciunt, pedes ac etiam pudenda nudant, aliquando proſiliunt. Moribundi præ facultatis impotentia ad pedes deorſum delabuntur. Quare decubitus, qualis fuit per ſanitatis tempus, ſeu qui ſanorum fit ſimilis, merito optimus erit, ſignificat ægrotos non vexari maligno, aut periculoſo morbo. Quem Hipp. quoque *in primo Prognoſt. text.* 16. laudavit, cum ita dixerit: *At ita cubare ut ſani ſolent, ſaluberrimum eſt. Optimum vero eſt, ubi corpus quod laborat, facile convertatur, in aſſurgendoque alacre ſit, decumbat, ſtet, membra ſuſtineat.* Hæc enim actio prompta ac expedita nervorum robur, ſpirituum copiam, & facultatis animalis integritatem denunciat. Atque hoc eſt, quod aut & *præſag. coac. lib.* 7. *ſec.* 1. *text.* 20. ita habet: *Converti autem facile ægrum oportet, alacremque eſſe, dum ſe attollit, expurgatque* Hipp. vero *in primo Progn. text.* 16. de optimo locutus, ita habet. *Cubantem offendi ægrum a Medico oportet in latus dextrum aut ſiniſtrum, ac manus, cervicem & crura paululum reducta habentem & omne corpus molliter poſitum, ita enim plerique bene valentium cubant. At ita cubare, ut ſani ſolent, ſaluberrimum eſt.* Ex quibus colligitur tria ad optimum decubitum expeti,

primum ut ægroti in alterutrum latus cubent, quod ſane, ut Gal. docet *in commento*, robur talis decubitus indicet facultatis per muſculos firmantis corpus, veluti debilitatem oſtendit, ubi in latus æger cubare nequit. Secundum ut manus, cervicem, & crura paulum reducta habeat, hoc enim conſuetum pleriſque benevolentium eſt. Tertium ut corpus molliter poſitum jaceat. Galen. vero *in primo libro de humoribus text.* 24. ait, *ut totum corpus non ſiccum, ſed humidum ſit.* Non ut putant aliqui, quod corpus omne æque calidum molleque eſſe debeat, ſed ut recte Galenus docuit *in primo prognoſticorum* loco citato, quod ſecundum declaret, quippe corpus ægri debere manus, cervicem, cruraque paulum reducta, minimeque immoderatius aut reducta aut extenta, & quod intenſa ſicca omnia videantur; propterea laudavit corpus molliter poſitum. Id eſt, ut non ſiccum, ſed humidum.

Quod Galenus *in comment.* ita expreſſit. *Igitur immodici habitus extentis admodum nervis efficiunt, quomodo libro de motu muſcul. jam definitum eſt.* Qui vero inter habitus immodicos incidit, nequaquam intentus eſt, quo circa talem vocavit mollem, quia corpora molliora intendi non ſolent. Quam rem clarius quoque declaravit *in lib.* 1. *de humoribus com.* 24. Quocirca oportet, ut ipſe conſulit brachia, & crura parum reducta eſſe, ut totum corpus jaceat extra figuras extremas; extremas autem figuras intelligo, in quibus longa extenſio aut flexus, ſive artuum ſive ſpinæ ſint, quæ nervis ſupra modum extentis fiunt. Atque hi ſunt optimi decubitus, qui cum aliis bonis ſignis ſalutem prænunciant. Nunc ad ſignificantes contrarium declinemus.

CAP. III.

De malo decubitu in acutis morbis, exitium denotante.

Malum omnem eſſe decubitum, qui recte valentium non eſt ſimilis, ex præmiſſis cognoſcitur. Quemadmodum etiam dictum eſt, optimum eſſe, ſi quis ægrotus alacriter aſſurgat, aut in lectulo convertatur, quid vigore facultatem animalem

malem motricem appellatum judicat, ita ſi cum labore, & gravitate moveatur, prælanguidam oſtendit. Ex quo *in Coacis præſagiis 7. lib. ſect. 2. text. 21.* legitur. *At gravitas totius corporis & manuum ac pedum mala eſt, præſertimque non oppreſſis muſculis plenitudine, nec ſubita aliqua vacuatione aut occaſione manifeſte prægreſſa:* Cum gravitate vero hac, (quæ motricem facultatem læſam denotat) ſi digiti (addidit auctor *Coac. præſagiorum in text. 22*) lividi ſint, & ungues, mors eſt in propinquo, quod gravitas corporis animalem defeciſſe facultatem, & lividitas digitorum, & unguium coloris conſpicuam, qui a corde manant, exſtinctionem ſignificet. Damnatur quoque decubitus propterea ſupinus ab Hippocrate, qui extremas figuras oſtendit, quod *in primo prognoſticorum text. 17.* ita expreſſit. *Supinum vero cubare manibus & cruribus extentis, minus bonum eſt:* ſed *in Coacis* rectius ſcriptum eſt, *bonum non eſt.* Et Galen. *in comment.* dixit, talem habitum, jacentibus omnino bonum non eſſe, idque vel etiam ita eſſe ex Hippocrate demonſtrat, cum ipſe dixerit ibidem, ſi vero proclivior fuerit, & ſubinde ad pedes delabatur, majori cum periculo eſt, & tanquam enim prædictus habitus cum periculo ſit. Hunc vero decubitum, Galeno viſum eſt, uſque ad ſanitatem neque ad mortem prædicendam vim inſignem habere.

Ceterum non deſunt, qui cum putent ſupinum decubitum eſſe bonum, & primo, quod ingenti labore fatigati eo decubitu maxime recreentur, quoniam omnes muſculi (Thoracis exceptis) quieſcunt, atque etiam, quod ſupino corpore in partem imam ac graviſſimam ceu navis carinam homines procumbant, non minus etiam quod reſolutæ vires animales non alio decubitu magis tueri poſſint, ac etiam ad excludendos calculos e renibus, e veſica, hic jacentis habitus conducat. At ſi hac ratione bonus decubitus vocetur, quis dubitabit etiam malum eſſe? Cum muſculi Thoracis aſcendentis inter inſpirandum Supino homine magis laborent, quam ipſo erecto, aut alio modo decumbente. Hic etiam decubitus, ſi diu ſervetur, multos morbos vel etiam graviſſimos parit, ut epilepſiam, incubum, paralyſin, atque apoplexiam. In ſupino enim decubitu humo-

res, vaporeſque ad poſtremum cerebri ventriculum omnium digniſſimum, deſtillationeſque facilius ad thoracem, atque ad renes deducuntur. At hoc modo nos non conſideramus, quatenus nimirum cauſa vel boni vel mali ad corpus eſſe poſſit, ſed ut ſignum ſit ad prognoſin faciens. Qua ratione perpetuo dicimus ſignificare facultatis debilitatem, omnes enim, qui ſupine jacent, niſi ſane ita conſueverint jacere, debiles ſunt. Hic vero decubitus quippe ſupinus aliquando eſt, arbitror, & fit præ mollitie quadam & languore animi, vel præ mœrore: ita aliquando decumbunt ægroti, aut præ acceſſionis vehementia, aut denique ex inſigni vacuatione. In his quicquam certi ſupinus decubitus ad præſagium non habet. Ubi vero ab iis non fit, ſed ſupine jacent manibus cruribusque extenſis, malum eſt; malumque itidem eſt, teſte Hippocrat. in *text.* 21. *primo prognoſticorum*, ſi crura cubentis ſupini admodum reducta diſtractaque fiant: Delirium enim ſignificare Galenus docuit. Si vero, ait Hippocrat. proclivior eſt, ac deorſum delabitur ſubinde ad pedes, majori cum periculo eſt. Nos vero dicamus, hunc eſſe exitialem decubitum. peſſimum vero erit, ubi etiam corpus ſupine decumbit, quaſi projectum cadaver, ita ut omnia membra proſtrata ſint, caputque in pulvinar erectum reflectatur, aut ſublato mento, quicquid eſt anterioris colli emineat, aut mentum claviculis contiguum ſit. Proximæ enim mortis eſt argumentum. Soluta enim animæ poteſtate grave corpus in dorſum jacet, projectis cruribus & manibus ad pedes devolvitur, vel exſtante mento & gutture caput in poſteriorem partem recidit, vel quaſi annuens claviculis incumbit. Quo ſane decubitus in foribus exitium eſſe ſignificatur. De quo Galenus *in primo libro de humoribus text.* 24 ita habet: *Scito igitur nunc dejectionem appellari, cum quis modo hominis viventis decumbere non poteſt, ſed tanquam mortuum inanimumque corpus deorſum ſertur.* Cum enim quis jacens ad pedes ſublabitur, ut Hippocrat. ſenſit, ſignum eſt virium ad extremam imbecillitatem prædictarum; non poſſe aut ſtare, vel ſedere, vel exſurgere, eſt certe minus grave. Sed dejectum eſſe modo inanimi corporis, cum robur univerſum eſt ex omni parte exſolutum, & perditum Erriphte, ſcilicet dejectum. Idem

Idem *in ſexto Epidemiorum com.* 1. *text* 30. *cap.* 4. docuit. Quem decubitum ad pedes, Galen. demonſtrat *in libro tertio de motu muſculorum*, exemplo cadaverum, eſſe exitialiſſimum; quod ſi corpus hominis mortuum ſic inclinaveris, non enim ne minimo quidem tempore manebit, ſed ſupinum aut pronum ſtatim fiet, quocunque gravitate verget.

His addamus eos non minus pernicioſe ſe habere, qui hianti ore dormiunt, teſte Hippocrate *in primo Prognoſticorum text.* 20. qui dixit: *Si vero hianti dormiat ore, exitioſum eſt.* Quod præſagium diverſo modo expreſſit auctor *Coacorum præſagiorum* 7. *lib. ſec.* 7. *text.* 30. cum dixerit: *lethale autem eſt, & hiare & dormire ſemper & crura ſupina jacentis valde incurvata eſſe ac complicata.* Oris hiatus fit vel propter facultatis maxillam inferiorem moventis imbecillitatem, vel propter ingens cordis incendium, aut ex utraque hac cauſa, vel propter particularem reſolutionem muſculorum, qui maxillam inferiorem cum ſuperiori committunt. Galen. *in* 7. *lib. text.* 29. vero ait: multo majorem noxam ſignificare oris hiatum citra ſomnum: & *in ſecundo, de motu muſcul. capit. quarto*, ſcribit: ſupinum jacere & hiare, ſtertoris, aut exſolutionis, aut ebrietatis, aut ignaviæ ſigna eſſe. Ceterum non minus pernicioſum eſt, alios in delirio, alios extra manifeſtum delirium, quod ex oratione ne intelligatur provolvere ſe ad margines lecti, ac primum pedes excludere, deinde quaſi deſurgere, corpus erigere, ac niſi cohibeatur, vel excidere vel ſurgere. Ex quo obſcuro delirio, ex hoc ſigno edito, Hollerius *in Coacis præſagiis* teſtatur ſe, qui convaluerit, vidiſſe neminem. Addimus nos. Ex Hippocrate *in eodem primo Prognoſticorum text.* 25. Erectum ægrotum velle ſedere, in acutis, malum eſſe, peſſimum autem in peripneumonicis & pleuriticis. Hoc vero Hippocrates hiſce verbis expreſſit: *Si vero velit reſidere ager in ipſo morbi vigore, in omni morbo acuto, malum, peſſimum vero in pulmonia eſt.* Qui pulmonia infeſtantur (ait Galenus *in comment.*) ii dicunt ſentire magnam in thorace anguſtiam, dum ſupini cubant, reſidentes vero fieri ſpirantiores; decumbit enim ad ſpinam per ſupinum jacendi habitum, pars in pectore thoracis, a qua pulmo arctatur, nec

idoneum accipit aerem inſpirando per alios vero morbos: quoties vigent (id enim maxime conſiderandum eſt tanquam non ſit temere additum.) Exitioſiſſimum eſt, velle ægrum reſidere in ipſo conſiſtendi vigore. Amant enim tantiſper maxime perpeſſi immoti cubare, & ſi quis eos excitat, conflictantur. Itaque arbitrare propter vehementem ſpirandi difficultatem, aut inquietationem, aut delirium reſidere ægrum aggredi per conſiſtendi vigorem ægrotationis. Huic ſimilis videtur decubitus, quem Hippoc. *in eodem libro text.* 9. ita tradidit: *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos, ac manus, collam & crura deſpergat inæqualiter, malum eſt. Significat enim inquietationem.* In iis vero, qui animo molles ſunt & delicato, quicquam certi non habet, cum hi vel etiam ex leviſſima febre ita decumbant.

At in aliis ſcito fieri vel vitio oris ventriculi, vel propter virium imbecillitatem. Hoc idem *in Coacis præſagiis lib. 7. ſec. 2. text.* 72. ita legitur: *At pedes nudos habere & manus, ſi quis non vehementer calidus ſit, & crura diſjecta, malum eſt; anxietatem enim ſignificat.* Sed de hac anxietate in ſequenti capite nos accuratius. Demum in ventrem quoque ægros nequaquam ſolitos ita dormire, malum eſſe, ſcripſit Hippoc. deliriumque aut dolorem circa ventris ſedes ſignificare: atque hæc de prædictione ex decubitu malo dicta ſint. Nunc de anxietate & inquietudine, quæ decubitus eſt ſpecies, accurate agemus.

CAP. IV.

Quid inquietatio & anxietas, ſeu jactatio in acutis morbis ſignificet?

Cum inquietatio ſit jactatio quædam, quæ ad motricem facultatem videtur pertinere, quatenus eſt motus depravatus ſeu vitiatus, idcirco de hoc quoque ſymptomate ad præſagium nos accurate agemus, etſi de hoc etiam in capite præcedente quædam attigimus, non inutilia tamen ad prædicendi noſtram methodum hæc quoque erunt. Ceterum in primis quid per inquietationem Medici intelligant, quidque ipſa exiſtat, atque a quibus fiat cauſſis, nos cognoſcimus. Quatuor vero

vero nomina ſynonima, cum *in Prognoſticis* tum *in Prorrheticis*, in aliisque omnibus libris Hippoc ad præſagii rationem facientibus, leguntur, quippe anxietas, inquietatio, implaciditas atque jactatio. Idemque hæc ſingula ſignificant; tametſi anxietudinem ad reſpirationem læſam, quippe ad frequentem ac inordinatam attinere quidam voluerint, tamen ad decubiti figuram vitiatam vere pertinere ex Galeno facile deprehendimus, cum ipſe *in libro de humoribus text.* 17. ita ſcripſerit: Anxietatem autem vocavit, quanquam plerique tædium ſui nominant, ajunt enim eos ægrotos anxios eſſe, qui decubitum ferre non poſſunt, ſed formas mutant, quia præſens eis ſemper moleſta eſt. Et *in ſecundo libro aphoriſmorum*. Eodem modo & ægros illos anxios eſſe, qui accubitum non ferentes jacendi figura evarient, quia ſemper præſens aggravat eos. Nihil aliud vero his nominibus intelligimus, quam decubitum vitiatum, quippe cum morbi malignitate, aut vehementia in varias figuras decubitus æger transformatur, nec ullo conſiſtit loco, ſed varie ſe jactat, movet, rapit, modo ſeſe attollens, modo ſe deturbans, modo in latus alterum, modo in ventrem, modo in dorſum ſeſe provolvens, nec ullum locum, nec ullam figuram decubitus nanciſcens: Anxii vero ſeu inquieti fiunt ægroti, vel ſtomacho male eodem a copia ciborum aggreſſo, cum nauſea, aut magno alicujus interni viſceris phlegmone, vel virium imbecillitate, quæ non ſuſtinet morbum, aut occulta malignitate cor, uti in peſtilente febre, obſidente, aut materia in venis, quæ ſunt circa præcordia turgentes, huc & illuc agitata, aut denique Critica vehementique perturbatione ſeu humore ad excretionem turgente. Stomachi vero vitio redduntur anxii, aut ipſo ab intempeſtivo cibo gravato, Hippoc. atque Galen. *in lib. 2. de victus ratione in acut.* docentibus; veluti quando ægri poſt longam inediam, morborum non tranſacto vigore, copioſius nutriuntur, aut ubi in ore ventriculi, ut Galen. *in 2. aphoriſm.* & *in 1. lib. de humoribus*, propria quædam moleſti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus ſit, neque in ventriculi ſpatio innatet, ſed in ipſius ſit tunicis inverſus; aut demum, quod forte idem eſt, quando

ut

ut ex Gal. *in* 2. *Prorrh. text.* 42. habetur, os ventris a pravis mordetur humoribus. Cognoſcuntur anxii ex ſtomacho affecto, quod, ut Gal. ibid. affirmavit, ſint nauſeabundi. Morbi etiam vi anxii redduntur homines ardentibus æſtuoſisque febribus vexati, præcipueque in vigore, quo tempore ex maximo caloris æſtu anxii fiunt. atque etiam (quod non levis malignitatis eſt ſignum) tales efficiuntur a maligna humoris bilioſi corruptione, in magnis venis turgente, atque æſtuante. Quæ anxietas præſertim apparet, ubi viſcerum aliquod magna phlegmone, aut eryſipelate vexatur: Hi non admodum in extimis ac extremis partibus calent, cum interius tamen urantur. Ex virium quoque infirmitate, ut *in* 2. *illo Prorrhet. comm.* 17. Gal. docet, cum virtus a corpore gravatur, veluti ubi immodicæ vacuationes præceſſerint, aut quod virtus morbi malignitate exſtinguatur. Demum humoribus ad excretionem titillantibus ſeu commotis, anxii & inquieti fiunt ægroti. Ex quo merito Hippoc. *in* 2. *lib. aphor.* 13. dixit: *Quibuſcunque judicatio fit, iis nox gravis ante acceſſionem.* Ubi enim natura vult humores excernere, fit in toto corpore commotio, ac perturbatio, a qua anxietas & inquietatio. Addamus ſuppuratos quoque ſæpius inquietari, aut oppreſſis viribus & natura fatiſcente, aut ſublato uſu reſpirationis, aut ex æſtuante thorace, aut acrimonia puris ſenſilibus partibus comorſis, aut deſtillatione acri ex capite ad os ventris deſcendente. Atque ab his cauſſis hujuſmodi ſymptoma proficiſcitur. Quibus auditis ad præſagium deſcendimus. Dicimus itaque omnem inquietationem cum auctore *Prorrheticorum* perpetuo malam eſſe, (critica excepta) quæ Criſin optimam antecedit. Verum ex inquietudinibus quædam hujuſmodi ſunt, quæ quicquam certi ad præſagium non habeant. Cujuſmodi ſunt, quæ vitio ſtomachi fiunt, hæ quidem etſi malæ ſint, tamen nunquam per ſe ſolæ quicquam certi ſignificant de morte ac vita ægrotantium præſagienda, has vero quippe ſtomacho affecto excitatas ab aliis diſtingui nauſea vel vomitu, Gal. *in* 2. *Prorrh. com.* 42. tradidit, propterea quod ea cauſa inquieti nauſeabundi ſint, & vomant. Ex quo auctor *Coacorum præſagiorum* merito dixit: anxietatem cum faſtidio & nauſea

nauſea ventriculum læſum ſignificare; in febribus vero intermittentibus & in aliis morbis multis, cum nauſea & faſtidio inquietationes haud ſunt malignæ, cum ſæpe obortu vomitu inquietatio tollatur. Quod Hippoc. in Theotimi uxore vidit, de qua ipſe *in lib. 7. Epidemiorum text.* 85. *Uxor Theotimi in ſemitertiana anxietas & vomitus & horror ſimul cum febris inciperet & ſitis. Procedente vero cum febris inciperet, & calor ingens, cum melicratum potaſſet & vomuiſſet, horror & anxietas ſedata ſunt.* Quare anxietas & inquietatio cum nauſea & faſtidio non eſt admodum timenda, omniumque minime, quæ ex vomitu, natura arteque procurato, ſedatur. Veluti, quæ a vomitu augetur, malignitatis non expers eſſe ſolet. Eodem modo etiam in febrium ardentium vigore, calore æſtuante, inquieti ægroti timere non debebunt, & quando illud ejuſmodi febrium ſymptoma proprium ſit. Bonæ etiam non raro apparent, ante Criſin futuram optimamque; nam ut alias eſt demonſtratum, antequam Criſis principium appareat, ægri anxii, inquieti, turbulenti fiunt, & merito quidem, cum univerſum corpus commoveatur, ac turbetur, natura humoris morbifici excretionem tentante. At hæ inquietationes Criticæ Criticis etiam ſignis ab aliis diſtinguuntur, maximeque cognoſcentur, ubi rigor anxiis ſupervenerit, ac ab ipſoque copioſiorem ſudorem ægroti ſudent, aut plurimum vomant, aut alvus multa dejiciat, aut ſanguis critice fluat copioſius. De quibus *in 1. coac. præſ. com. 1. text.* 19. legitur: *Inhorreſcentes, anxii, laſſitudine preſſi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt:* & in lib. quarto *com. 2. text.* 40. *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, ſanguinem profundunt e naribus.* Anxii quoque non raro ægri fiunt, natura ad cutim putridos malignosque humores movente, ut in exanthematum apparitione, quibus erumpentibus ceſſat in ipſis anxietas. Et hæc ſunt inquietationes in morbis non timendæ. Contra vero, veluti dictum eſt, non malas eſſe cum ardentibus febribus inquietationes, omniumque maxime in vigore, quo tempore omnes fere calore nimis æſtuante anxii redduntur; malignæ ex his dicuntur, in febre, quæ exterius non admodum ſit calida, cum tamen intus uri ægroti obſervemus. Hoc

enim malignarum febrium proprium videtur, cum hæ exterius placidæ ac mites appareant, interius maxime turbantes. Quod uti dictum eſt, aut propter viſceris alicujus inſignem inflammationem, aut eryſipelas, aut ob ſumme putridos humores in venis circa præcordia æſtuantes, aut propter virium infirmitatem, aut etiam propter inſignem crudorum humorum copiam, qua obrui natura videtur. Hi enim anxii ſeſe jactant in febre, quæ exterius eſt parum calida, quod non levis malignitatis nobis eſt indicium. Omnium vero peſſimæ exſiſtunt inquietationes, ut *in primo Coacorum præſagiorum comm.* 1. *text.* 2. legitur, *Quæ cum refrigeratione anxietudines incidunt, partium præſertim extremarum, ſcilicet, pedum, manuum, ac aurium.* De quibus Hipp. *in* 1. *lib. Progn. text.* 10. ait: *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos, ac manus, collum, & crura diſpergat inæqualiter, malum eſt. Significat enim inquietudinem.* Quæ vero extremis partibus corporis perfrigeratis non recaleſcentibus fiunt, maxime exitiales habentur, quæ in foribus exitium eſſe commoveant. Quales in Sileno, & in muliere decumbente in foro mendacium Hippoc. vidit. Non minus etiam exitiales habentur, quæ cum ſudore malo die decretorio apparent. Mali ſudores ſunt ex Hippocrate, ut poſterius docebimus, frigidi omnes in febre continua ſuperiorum corporis partium, quippe capitis, colli clavicularum. De quibus *in* 1. *Prorrhet text* 26. ſcriptum eſt: *Quæ cum refrigeratione non ſine febre ſuperioribus ſudanti partibus fiunt implaciditates, inquietationesque, phreniticæ exſiſtunt, & perniciosæ, ut Ariſtagoræ:* & Hippocr. *in primo Epidem. comm.* 3. *text.* 19. de Sileno moribundo: *Sexto caput parum exſudavit, extremitates algebant, liveſcebant, multum ſeſe jactavit*, & de muliere in mendacium foro decumbente ait: *Septimo ſuperriguit, febris acuta, ſitis ingens, ſe jactavit ſub veſperum per totum corpus ſudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec redibat illis calor.* Quare inquietudines in refrigeratis cum malis ſudoribus ſunt exitiales. Quod etiam eſt, ac ſi dixerimus; cum malis ſignis malas & cum perniciosis eſſe perniciosas & lethales. Sudores vero capitis, & frigidas, extremorumque refrigerationes eſſe ex ſignis perniciosis, docuit Hippocr.

pocr. Inquietationes quoque in diebus Criticis apparentes certius habent judicium, peſſimæque exſiſtunt, quæ Criticis diebus nulla optima ſubſecuta evacuatione, aut ſanguinis, per nares, aut per alvum aut per vomitum aut per urinam aut omnium maxime ſudoris, de quibus *in* 2. *lib. Prorrh. text.* 27. ſcriptum eſt: *Quæ in judicatoriis diebus cum projecto & inquietatione, & absque ſudore perfrictiones fiunt, mala exſiſtunt.* De his vero, quam cum malis dejectionibus, Hippoc. *in* 3. *de vict. in acut. text.* 14. ita habet: *Dejectiones autem hujuſmodi habent, quidem & alias magnas offenſas, neque hypochondriorum exſtinguent ardorem, ſed excitant inquietationem & jactationem membrorum faciunt:* & Gal. *in comm.* ait: Hæc eſſe flammantis in hypochondriis ipſis affectionis ſymptomata, & de his quæ cum vomitibus apparent, auctor Prorrh *text.* 28. dixit. *Vomitiones ſyncera atque implacida mala.* Quæ non ab immodicis evacuationibus jam exinde natura prælanguente ac viribus fere collapſis, prorſus pernitiales exſiſtunt. Hæque in moribundis multis apparent. De his Hipp *in lib.* 7. *Epid. text.* 11. in hiſtoria Chartidis ait: *Anxietates autem circa cor & ſudor exiguus per totum fere corpus, & febricula frigeſcere videbatur, & primum quidem mente conſtabat, procedente autem die & anxietas major & inquietudo, & ſpiritus paulo denſior & confidentius & benignius, quam pro tempore alloquebatur, & excipiebat, & quædam animi deliquia videbantur ſupervenire, offerentibus autem quibuſdam ſuccos & ex farina aqua non ſolvebantur, ſed ſpiritus ad veſperum valde erat multus, & jactatio multa & in dextra ac ſiniſtra convertens, ſeſe nullo tempore quieſcere poterat.* In morbis quoque acutis, ſi ceſſante dolore aliquo partem aliquam ignobilium tenente, anxii homines fiant, malum ſignificatur. Quod de Lariſſa calvo Hipp *in* 3. *lib. Epidem. com.* 3 *text.* 76. ita habet: *Tertio femur deſiit dolore mentis alienatio & turbatio, multumque ſeſe jactavit Quarto ad meridiem periit.* E vulnere quoque ac percuſſione homines anxios reddi, malum eſſe Hippocrates, ut ex 5 *lib epid. text.* 55. conſtat, in illo obſervavit, cui caput lapide percuſſum fuit, & in illo, cui hepar jaculo fuit percuſſum. In phreniticis quoque exitialibus inquietatio-

nes non raro ſpectari auctor Prorrh. *in* 1. *lib. text.* 12. ita habet: *In phreniticis in principio ſimpliciter & clementer habere, ſed crebro permutari, malum.* Ex his ergo colligamus omnes inquietationes ſeu anxietates malas eſſe, iis exceptis, quæ optimas criſes antecedere ſolent; & quæ ex ſtomacho affecto fiunt, cum ſignis non pernicioſis, aut ante, aut ſimul conſpectis, aut ſubſecutis. Quales fuere obſervatæ in Sileno, muliere in foro mendacium decumbente, Lariſſa calvo, atque in cathartide.

Cap. V.

De prædictione ex tremoribus.

De Prognoſtico a tremoribus acturi, primo quod hæc ſit affectio, & a quibus cauſſis prodeat, cognoſcendum eſt. Gal. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 2. tremorem ſpeciem affectionis facit motionis non ſecundum naturam, ſed ſecundum arbitrium diminutæ, quod ſymptoma eſt ejuſdem facultatis, moventis partes corporis læſas, in quo partes contrario motu moventur, quando facultas conatur partem movere, quæ præ imbecillitate aut pondere gravata, motionem facit ex motu contrario miſtam Cujuſmodi affectio differt a motu convulſivo, quem plures cum acutis febribus pro tremore accipiunt, ex quo Hipp. in multis ægrotis tremorem pro motu convulſivo accepiſſe quibusdam fuit ſuaſum, qualis fuit, qui in virgine illa pulcra Nerei, ut 5 *epid. text.* 47. colligitur, apparuit, quomodo forte ex Medicis antiquis Sabinus atque Metrodorus dixere, tremorem eſſe parvam convulſionem; quaſi affectionem miſtam ex tremore & convulſione intelligere voluerint, quem tremorem motum convulſivum atque convulſionem ex materia non proportionata vulgus Medicorum etiam appellat. Alii etiam putant Hipp. aliquando tremorem pro rigore accepiſſe. Veluti cum in 4. *Epid.* dicat de adoleſcente peregrino ſexta die judicato: *Septima rediit & dimiſit cum tremore:* id eſt, ut ii volunt, cum rigore, quod tamen verum eſſe non videtur, quando vere ibi Hipp. tremorem minimeque rigorem intellexiſſe nobis vel

ex

ex eo perſuadetur, quod in eo Criſis ſexta die facta perfecta non fuerit, ſed partim excretione & partim transmiſſione materiæ morbificæ pituitoſæ, quæ muſculos nervosque gravans tremorem faciebat. Sed de his ſatis, atque ad tremoris generationem nunc declinemus, de qua Gal. *in lib. de tremore, rigor. palp. & convulſ.* agens, ſcribit tremorem fieri a virium infirmitate ſeu ab motricis facultatis imbecillitate, quæ aliquando per ſe, & propria ratione eſt imbecilla, ut in ſenibus, qui jam viribus defecerunt, & aliquando propter alias cauſas, quatenus contingit ex ipſis ut motiva hæc facultas diſſolvatur. Proinde Gal. dixit hujus facultatis imbecillitatem fieri aut alimenti inopia, ut in cholera, valido alvi profluvio, largo ſanguinis fluxu, atque in magno jejunio, a quibus alimentum abſumitur & exinde facultas evadit imbecilla, aut vitali robore ſoluta, ut fit in ſtomachicis, cardiacis, animo defectis, frigore violento, aut denique plenitudine pondere gravante muſculos, nervosque. Idem vero *in* 3. *epid. com* 1. *text.* 2. nobis prodidiſſe viſus eſt, cum tremoris cauſam fecerit muſculorum virtutis imbecillitatem, eamque aut propria ratione fieri, aut ob copiam humorum gravantem, aut ob famem, laſſitudinem, vigilias, curas, immoderatum venerem dixerit, quæ omnia calorem nativum ſeu vires reſolvunt. Verum conſultius erit ipſum Gal. clarius adhuc tremoris cauſas & generationem in hoc loco tradentem audire, qui ita habet: *Fit igitur tremor non ſolum ex laborantibus tum muſculis tum nervis; verum quoque & valentibus, ubi ſupra vires quis grave aliquid aggreditur, vel manibus portans cernitur.* Itaque adoleſcentes quidam validiſſimi dum prægrave quippiam geſtant, cruribus obtremiſcere, & præſertim ubi ſchalas aſcendere tentaverunt, quod illis & ex graviſſimo pondere; ſenibus non atque aliter imbecillis ex minore accidit, nempe & hoc imbecillis grave: & paulo poſt: ita cauſas omnes tremoris complectitur, dicens: *Jure igitur optimo in com. de trem. convulſ. & rig. tremorem ex virium infirmitate perpetuo fieri demonſtravimus.* At quoniam interdum quidem virtus ipſa per ſe imbecilla eſt, interdum ob animi affectum atque etiam, quod nullo modo ſua propria ratio-

ne affecta ex gravi pondere hoc patiatur : tres itaque cauſarum differentiæ tremores exſiſtunt, inſtrumentorum ſcilicet arbitrio deputatorum intemperies, paſſiones animi, & grave onus. Intemperies vero cum calida, tum frigida, tum humida, tum ſicca poterit muſculos ita reddere imbecillos, ut exinde partes obtremiſcant; caliditas quidem reſolvens ſeu diſſipans partis nativum robur, aut frigiditas violenta exſtinguens calorem nativum, aut humiditas muſculos imbibendo graventes; aut ſiccitas demum humidum abſumens, quo calor ſervatur, & alitur; hinc plures lethalium phrenitidum in tremores nervorum principio nervisque ipſis immoderatius ſiccatis deſinere obſervantur. Animi vero paſſio veluti timor, triſtitia, immoderatum gaudium & alii affectus animi, qui vires diſſolvunt, aut denique grave onus, quo muſculi gravati nequeunt ſecundum voluntatem recte moveri, ſed his præmiſſis ad prognoſin deſcendamus. Itaque dicimus quoſdam tremores in principiis morborum apparere, & quoſdam poſtea; nunc de iis, qui obſervantur in principiis. Hi enim ut docuit Gal *in* 3 *Epid. com.* 1. *text.* 2. nunquam in morbi principio citra validum morbum, vel famem, vel laſſitudines, vel vigilias, vel immoderatam venerem, aut ob humorum copiam gravantem. Quare cum ea tremoris cauſæ non præceſſerint, humorum multitudinem tantum ſignificant, nihilque certi ad Prognoſticum per ſe ſoli, tametſi morbos graves ſignificent, ex eo quod omnis humorum multitudo difficilem reddat morbum. De hujuſmodi tremore Hipp. ait *in Epid.* Pythion, qui prope telluris ſacrum habitabat, cœpit primo die tremor a manibus, febris acuta, delirus: qualis etiam tremor fuit obſervatus in Charione tertia die, ut Hipp. *in* 3. *Epid. text.* 2. Ceterum etſi in morborum principiis tremores copiam humorum muſculos aut nervos gravantem, niſi aut propter vigiliam, aut nimium jejunium aut laſſitudines aut vigilias, aut immoderatam venerem, aut animi curam evenerint, ſignificent, tamen ægroti periculo non vacabunt, ſi gravi ac maligno morbo, vel etiam longo vexentur, quando nedum hi ſed vel etiam omnis morbus ſit timendus in homine quacunque de cauſa debilitato. Dixi illos copiam humorum per

ſe

ſe ſolos, quicquam & certi de ſalute ac morte ægrotantium minime præmonſtrare, verum ſi una alia ſymptomata gravia illuxerint, reddetur judicium difficile: cujuſmodi in uxore Emmyrrhis ab Hippoc. fuere obſervata, de quibus *in* 4. *lib. Epid. text.* 125. *uxor Emmyrrhis modo non morboſa videbatur ſine febre, fatua eſſe, deinde in tremorem venit totius corporis & liquationem, & faſtidium & ſitim, & frigida erat.* Quod præſagium quoque illuxit in ſene illo, de quo Hippoc. *in eod. libro Epid.* ſcripſit, poſt recidivam tremulum fuiſſe in initiis, in labiis & voce, quo tempore cutis corporis eſt obſervata circumtentio, frigida extrema fuerunt, quique merito obiit, tametſi hujuſmodi tremorem is forte a vermibus, ut aliis quoque viſum eſt, paſſus fuerit. Atque hoc præſagiunt tremores in morborum principiis. Quandoque vero ſine alio morbo apparent, ſeu morbis ſtatim incipientibus, ubi neque ebrietas neque aliqua externorum nuper dictarum cauſarum præceſſerit, apoplexiæ ſignum eſſe ſolent. Quod præſagium indicavit Hipp. *in eod.* 4. *Epid. text.* 102. hiſce profecto verbis, dicens. *Incipientibus veluti ſubtremuli, & digiti & labia cum loquerentur, itidemque alia partes: & proterve lingua citiori ac volutiore præditi. Rubor in facie præcipue his erat. Hi vinum bibebant, aut vomitu commode uſi intumeſcebant.* Idque tremores in morborum principiis præſagiunt. Ex iis vero, qui poſtea apparent, quidam criticam humorum tranſmutationem, natura a viſceribus ad muſculos propellente humorum moleſtorum partem, qui optimi ſunt, modo una cum coctionis ſignis apparuerint. Cujuſmodi fuit tremor in adoleſcente peregrino ſexta die judicato, ut 4. *lib. Epid. text.* 24. apud Hippoc. habetur, quem febris ſeptima die cum tremore dimiſit, quippe noxiis humoribus a principibus partibus ad muſculos critice transmiſſis. Sæpe vero fit, ut inſtante criſi per vomitum tremor labrum inferius teneat, quem tremorem Gal. inter ſigna futurorum in morbis vomituum *in lib.* 3. *de Criſibus cap. ult.* recenſuit. Atque hi ſunt tremores in morbis poſt principium obſervati, minime timendi. Sunt vero alii omnes in febribus ardentibus & in cerebri inflammatione exſiccatis nervis, aut quovis modo læſo principio nervorum, quippe cerebro oborti, lethales; a ſicca-

ſiccatis quidem nervis in phreniticis tremores ſunt mortales, proprii enim videntur tremores exitioſarum phrenitidum Ex quo merito auctor *Prorrhet.* dixit. Phreniticæ affectiones vehementer tremulæ deſinunt. lethales non ſequuntur phrenitides. Gal. enim *in com.* ait: *Tremorem ſequi vehementiſſimas phrenitides, nervorum enim infirmitates propter affectionis ſiccitatem phreniticis diutiſſime inſunt, exſolutaque virtute tum vigiliis tum motionibus multis, ſimulque nervis ſupra modum arefactis tremores fiunt.* Quare in phrenitide tremores perpetuo lethales exiſtunt; multoque magis, ſi una cum convulſis partibus appareant, quæ omnia ſequi ſolent vehementes phrenitides. In principio vero phrenitides lethales non ſunt. Tremores enim linguæ, & voces obtremiſcentes deliriorum tantummodo futurorum eſſe ſigna auctor *Prorrh. lib.* 1. *text.* 9. docuit. *In obſcuris & blandis phreniticis exſoluta virtute animali, ſolent etiam tremores obſervari, qui quidem omnes ſunt exitioſi.* De quibus *in* 1. *prorrh. text.* 11. *&* 20. ſcribitur: *Tremulæ, obſcuræ, blandæque & conteſtabiles deſipientiæ valde phreniticæ, ut Didymarcho in eo evenit.* Hæ enim exſoluta virtute fiunt, ut nos ſuperius, ubi de phreniticis egimus, oſtendimus. Ex gravi quoque cerebri læſione, eadem ratione reddita, infirma vi motrice fiunt tremores lethaliſſimi, quales fuerunt in virgine illa pulcra Nerei, ab Hippocrate obſervati *in* 5. *epid. text.* 47.

CAP. VI.

De palpitationibus, quidque in morbis præſagiant.

Palpitationem proprie dictam Galen. ac alii Græci Medici intelligunt, quendam motum depravatum, ut Galen. docuit *in* 2. *lib. de ſymp. cauſſis, cap.* 2. non autem arteriarum pulſus, quomomodo quoſdam antiquorum palpitationem intellexiſſe Galen. *in* 3. *Prorrhe text.* 52. nobis memoriæ prodidit, ipſamque eſſe particulæ alicujus præter naturam dilationem, ac diſtenſionem ibidem tradidit, veluti *in lib. de trem. convulſ. & palp. cap.* 5. ſcripſit palpitationem eſſe diſtentionem quandam atque ſubſidentiam, quæ aut in toto corpore fit, qualis

lis in phrenitico ab Hipp. fuit obſervata, aut in una parte, aut in multis ſimul; in una parte veluti ventris, hypochondrii, cordis & aliarum partium. Generantur ſeu concitantur palpitationes, ut nobis Gal. eſt auctor *in nuper citato lib.* in omnibus corporis partibus, quæ dilatari poſſunt, maximeque in cute ſive loco, qui inter cutem, & carnem ſubjacet. atque in muſculis facilius hic affectus etiam concitatur, quod meatus ſatis magnos habeant, in quos commode flatus craſſus palpitationum cauſas recipiunt. Hos affectus vero concitari ex vapore craſſo, cui non ſit tranſitus Gal. in loco nuperrime citato ita docet. *Palpitationum cauſam eſſe pronuncio ſpiritum craſſum, & vaporoſum, cui non ſit tranſitus, hunc autem colligi oportere dico in cavitate quadam non admodum exigua, ſi pars diſtentionem ſenſibilem habitura ſit:* Quod *in primo prorrh. text.* 29. confirmavit, dicens palpitationem a flatuoſo ſpiritu proficiſci. Qui ſane flatus a craſſioribus crudiſque humoribus fieri, non minuſque hos flatus atque humores propter frigiditatem congeri, ibidem prodidit. Ex bilioſorum vero ac ſumme putridorum humorum morſu, nec non a vaporibus venenoſis, os ventriculi, & omnium maxime cor infeſtantibus, cor & ventriculum non raro palpitare. *In lib. de trem. palp. convulſ.* nupercitato Gal. docuit, quem affectum Cardiagliam & Cardiacam paſſionem quidam faciunt, cumque palpitatione confundunt, cum tamen vera non ſit. Sed his præmiſſis ad Prognoſticum deſcendamus, & primo hoc ſciamus, quippe an in morbis acutis quædam obſervetur palpitatio, ex qua ſalus ægrotis indicetur. Certe res maxime videtur dubia, quando leves quarundam partium palpitationes per ſe quicquam certi non prædicent; ceterum ſolent aliquando critice concitari eo modo, quo vertigines, dolores, anxietates & hujuſmodi alia critica, antequam fiat in corpore perturbatio, concitari ſolent. Proinde quandoque palpitationes Critice apparere ſolent, quæ facile ex futuræ Criſis ſignis ab aliis interſtinguuntur. De quibus *in 1. prorrhet. text.* 35. legitur. *Circum umbilicum dolores palpitantes, quod mentis permutationem oſtendat, quippiam habent, circa judicationem vero his ſpiritus univerſus cum vehementi cupiditate penetrat.* Et poſt-

ca *in* 3. *prorr. text.* 52. *Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tenſione ſublonga & tumente ſanguinis indicant eruptionem, inhorreſcunt autem hi.* Ex quibus colligamus dari quaſdam palpitationes criticas ſalutares. His itaque exceptis omnes palpitationes in morbis ſunt malæ, ac non ſolum in morbis acutis, ſed vel etiam abſque alio morbo hujuſmodi affectus ſunt timendi, præſertimque, quæ in corde ac ventriculo obſervantur, & omnium maxime in cordis paſſione ex venenoſis cum humoribus tum vaporibus oborta, quæ in ſyncopen deſinunt, de quibus forte Hipp. *in* 2. *aphor.* 41. *Qui frequenter ac fortiter abſque cauſa manifeſta exſolvunt, derepente moriuntur.* Et Galen. ait: *Sicut & ille, cui dum exſolveretur cor, fortiter palpitabat.* Atque, ut uno verbo dicam, omnes palpitationes fortes cor invadentes ſæpius cum alvi ſine cauſa manifeſta exſolutione, ad mortem breviter homines deducunt, ut auctor eſt Gal. *in lib.* 5. *de loc. affect. cap.* 2. neque hi, qui hoc ſymptomate vexantur, multos annos vivere poſſunt. Sed age dicemus in morbis quidem acutis omnes palpitationes (criticis exceptis) eſſe malas, omniumque maxime perpetuas, totumque corpus aut nobile viſcus infeſtantes, aut plures partes ſimul. Idque quod nobis refrigerationem caloris naturalis indicent, quando propter refrigerationem, ut Gal. affirmavit *in* 1. *prorrh. text.* 29. omnem vero refrigerationem calidis ſuiſque morbis maxime eſſe, timendam alias a nobis eſt demonſtratum. Ex qua cauſa comatoſos lethargicoſque affectus phreniticis ſupervenientes lethales eſſe, ſuperiori libro a nobis fuit demonſtratum. Cujuſmodi Hipp. ut ex *Epidemiis* conſtat, in multis moribundis obſervavit. De Sileno autem qui obiit, ſcripſit. A primo hic ad finem uſque ſpiritum magnum habuit, & rarum, Hypochondrii perpetuam palpitationem. Quæ vero in toto corpore fiunt, ſunt peſſimæ, quod maximam caloris nativi diminutionem teſtentur, de quibus *in* 1. *prorrh.* ſcribitur: *Palpitationes per totum an voce deſtituti moriantur:* & Gal. *in comment.* ait: *Cum igitur corpus totum palpitaverit, fieri poteſt, ut qui ita affectus ſit, propter frigiditatem voce deſtitutus pereat, non amplius moventibus gutturi muſculis, aut iis, qui in eos proruunt, nervis ſuo fungi munere nequeuntibus.* De qua

palpi-

palpitatione forte Hipp. 1. *Epid. comm.* 3. *text.* 21. cum de Philini uxore loqueretur, dixit. *Circa diem decimum quartum, palpitationes, totum corpus dolebat*, (quaſi dixerit per totum corpus palpitantes dolores) *multum loquebatur, aliquantiſper mente conſtitit, brevi rurſus deſipuit, circa diem decimum ſeptimum obmuteſcebat, vigeſimo obiit:* & de phrenitico adhuc clarius *text.* 25. *Poſtridie mane vocem amiſit, febris acuta, ſudavit, non intermiſit, palpitationes per totum corpus, nocte convulſiones. Tertio cuncta exacerbata ſunt, defunctus eſt.* Quare peſſimæ & lethales omnes in morbis acutis ſunt palpitationes, quæ diu, & maxime totum corpus vexant, ex iis vero, quæ partes quaſdam tantum occupant, exitioſæ non minus ſunt, quæ in cordis regione eo modo obſervantur. Cum in eo calidiſſimo morbo refrigerationem factam eſſe ſignant, quæ perpetuo in acutis morbis, quaſi caloris exſtinctionem teſtatur, qualis forte fuit, quam in Adoleſcente Mælibeæ Hip. vidit, de quo ait: *Cordis palpitatio ad finem uſque perpetua, minxit oleoſum.* Ex quibus colligamus palpitationes omnes (criticis exceptis) in acutis morbis malas eſſe, pernicioſasque eſſe maxime, quæ diu totum corpus vexant, aut nobile viſcus. Has vero perpetuo malas eſſe confirmabunt ſigna alia mala, & cruditatis, & exitii. Quibus malis ſignis judicari poterant lethales, quæ in Sileno, in uxore Philini, in phrenitico, atque in Mælibeæ adoleſcente ab Hipp. fuere obſervatæ, cum omnes una cum aliis ſignis pernicioſis ac morbo plane crudo illuxerint.

CAP. VII.

De convulſionibus, quidque in morbis præſagiant.

Sed age de convulſionum etiam præſagio agamus, eæ namque cum ſolæ tum una cum aliis morbis, etſi perpetuo malum, raro ſalutem, ſæpius exitium Medicis indicant. Quales eſſe videntur, quæ in febribus, reſiccatis nervis, concitantur. Quæ vero repentinæ ac in principio morbi fiunt, quicquam certi ad prognoſticum non habent, non paucæ etiam in febribus apparent, & ſibi ipſis præter multitudinem humorum, ni-

hil certi ad ſalutem (Criticis exceptis) præmonſtrantes. Sed de omnibus nunc accuratius, poſtquam quid convulſiones ſint, ipſarum differentias atque cauſas noverimus, agendum erit. Convulſio, *ſpaſmos* Græcis dicta, eſt, ut Galen. auctor eſt *in libr. 2. de ſymptom. cauſ. cap. 2.* ubi nervi muſculi præter voluntatem tenduntur, in eumque veniunt affectum, quem in motibus ſecundum arbitrium factis aſſumſerunt. In libro etiam *definit. medic.* ſcribit, convulſionem eſſe affectum, qui nervis ac muſculis accidit, cum modo corpus totum, modo pars voluntatis injuſſu trahitur, ex quo merito tentio & diſtentio, hoc genus a multis appellatum eſt, ſed quidam convulſionem ſeu ſpaſmum a diſtentione diſtinguunt, ex Hippoc. *in 4 aphoriſm. 57.* ita ſcribente. *Si cui convulſione, aut diſtentione nervorum detento febris ſucceſſerit, morbum ſolvit.* Sed hoc Gal. *in comm.* probe explicavit, quippe cum ex tribus convulſionum differentiis, Græce *tetanos* dicta, proprie magis diſtentio, & non convulſio vel ex eo dicatur, quod in ipſa non appareant partes convulſæ, quoniam æqualiter ante & retro tenduntur, atque ideo præcipuum illi nomen eſt datum diſtentio. Duplex vero eſt convulſio, una permanens perpetua ac ſine motu conſpicuo, cujus triplex eſt differentia, una quidem diſtentio latinis, *tetanos* Græcis, Celſo rigor appellata, quippe ubi cervix una cum reliquo corpore immobilis manet, & in neutram partem inflectitur, ſed juxta utramque recta intenditur, cui proprie magis nomen eſt datum ab Hippocrat. diſtentio, quaſi a convulſione differat, quod in ipſa, ut ex Gal. dictum eſt, partes convulſæ non appareant. Altera *emproſthotonos* dicitur, quæ fit, cum caput, cervix reliquumque corpus in pectus contrahitur, quæ ob id dicitur etiam tentio ad anteriora. Tertia *opiſthotonos*, ideo dicta a Græcis, & a noſtris tentio ad poſteriora, quando caput in ſcapulas flectatur. Has vero Gal. *in libr. medicarum definitionum* his verbis complexus eſt. *Nam & ii, quos in itinere uſque ad mortem frigus oppreſſit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci Emproſthotonos, opiſthotonos ac tetanos appellant, quoniam modo in anteriorem, modo in poſteriorem, modo in nullam flectitur partem, ſed rectum atque immobile cor-*

corpus intenditur. Altera vero cum crebro motu & interrupto. Has vero medici appellant motus convulſivos, ac vel etiam convulſiones ex materia non proportionata cum a morſu, & vellicatione nervoſarum partium, aut violenta contentione ac labore, qualis eſt *epilepſia* Græcis dicta, atque illa, quæ per conſenſum ab ore ventriculi demorſo, aut cerebro primo læſo venit. Hanc poſtremam convulſionis ſpeciem minime exquiſite, & per ſe convulſionem dicimus, ſed potius motum convulſivum, cujus quædam univerſalis, ubi cerebrum primario affectu læſum eſt, & quædam particularis, prout particularis nervus aut muſculus vellicatur, non ſecus quam etiam permanens, & ſine motu; ubi totum corpus læſo cerebro occupat, univerſalis dicatur, atque illa particularis, quæ eſt partis cujuſpiam convulſæ. Qua ratione quidam ſpaſmum cynicum appellant, oris torturam, aut melius, ubi oris partes convelluntur. De partibus vero, quæ convelli & diſtendi poſſunt, ac de loco in convulſis affecto Galen. *in* 3. *de loc. affect. cap.* 6. ait omnes corporis partes convelli poſſe, quæ aptæ ſunt moveri: etenim partes in corpore, quæ moventur, ope nervorum ac muſculorum moventur. Quibus convulſis motio vitiatur, veluti dentium invita concuſſio *tryſmos* Græcis dicta, muſculorum mandibularum eſt convulſio, ut Galen. *in* 2. *de loc. affect. cap.* 2. docuit. Ex convulſis vero partibus, an ſpinalis medulla, an cerebrum, an nervi, & quales læſi ſint, *in lib.* 3. *de loc. affectis* ita docuit. *Convulſio enim univerſo corpore, omnes quidem autumant affici talem quampiam partem, quæ, ut in arbore caudex ramorum, ſic ipſa ſit omnium nervorum communis velut caudex, non paucorum in una parte, quemadmodum ramus, veluti, quando vel crus, vel altera manus forte fortuna convellitur, totius membri convulſio, nervorum, qui ad ipſum perveniunt, originem affectam fuiſſe, declarat, rami cujuſpiam in arbore exemplo.* Quando autem univerſum corpus afficitur, communem originem omnium infra faciem nervorum, quæ arboris caudici proportione reſpondet, affectum eſſe putandum eſt, quæ ſunt primæ ſpinalis medullæ; verum etiam cerebrum ipſum putamus. Etenim labra quoque ſæpenumero convulſa videmus, item

oculos, frontis cutem, totas mandibulas, ſimiliter & linguæ radicem, at, quia omnes jam dictas partes a muſculis ex cerebro nervos ſuſcipientibus moveri, ex anatome didicimus, cerebrum, ipſis ſic laborantibus, credimus eſſe affectum: ubi vero ipſis illæſis ceteras partes convelli viderimus, dorſalis medullæ initium affectum eſſe fatemur. Sed cognitis læſis partibus ex convulſis partibus, nunc cauſas, a quibus partes convelluntur, proponamus; atque primo convulſionis perpetuæ, & permanentis ſine manifeſto motu, de quo Hipp. *in lib.* 6. *aphor.* 39. ita ſcripſit. *Convulſio fit vel ex repletione vel inanitione.* Idem Gal. *in* 2. *&* 3. *de loc. affect. in* 4. *&* 6. *aphoriſ. in lib. de trem. palp. convulſ.* ac ferme innumeris aliis locis idem confirmavit, ſed præſertim *in* 2. *lib. de ſympt. cauſſis* ita dicens. *At convulſio in eandem diſpoſitionem nervos muſculoſque ducit, in quam cum pro naturæ lege ſe habebant ab animali virtute ducebantur. Sive igitur ad principium tenſis ſive flatus influxu impletis muſculis voluntarii motus erant, hæc eadem in convulſione accident, tum ſpiritu flatuoſo in muſculis gigni potente, tum multis, qui tenſionem creent, (e quorum numero phlegmon eſt) affectibus.* Quorum caput (ſicut Hippoc. dixit) duplex eſt, impletio, vacuatioque in phlegmonarum generis vitiis, impletio. In ardentiſſimis, ſicciſſimisque febribus vacuatio. Porro, quod impletis vacuatiſque plus juſto nervoſis corporibus omnia tendantur, docent, quæ in inſtrumentis muſicis intentæ ſunt chordæ, quippe, quæ ſive in humidam, humectamve, ſive in ſiccam & ſqualentem domum repoſitæ, disrumpantur, ideoque eas artifices, priusquam reponant, relaxant. Quam convulſionum generationem Gal. *in* 3. *de loc. affect. cap.* 6. hiſce verbis illuſtravit, dicens: *Etenim ſi videris nervoſa corpora, vel chordas ob ambientis aeris immodicam intemperiem, adeo vehementer, ut rumpantur, intentas, haud difficulter intelliges idem in animantium quoque nervis poſſe contingere.* Sed quomodo affecto aëre tenduntur chordæ, ut rumpantur. Si vel nimis aridus vel admodum humidus fiet, nempe humor madefacit ipſas, ut in tumorem præter naturam attollantur, qui mox eas tendit, ac velut ſol tergora arefaciens, contrahit, ita ſiccitas chordas, & tradit, & tendit, ſic lora quo-

que

que, quum ad ignem ſiccantur, contrahi tendique videntur. Gal. his duabus convulſionum cauſſis, tertiam addidit in *lib.* 3. *aphor.* 25. quippe nervoſarum partium infirmitatem, qua ratione facile puerulos convulſionibus tentari, tum propter crudum, quo exſuperant, alimentum, tum quod nervoſas partes nondum validas habeant, nobis prodidit. Replentur vero nervoſæ partes humore ſæpius crudo, a quo convelluntur, ut ex Gal. *in* 2. *de ſymp. cauſſ. cap.* 2. habetur, velut in pueris fit, qui cum exſuperent crudo alimento, & habeant nervoſas partes non uſque adeo validas, facile diſtenſionibus tentantur, ut Hippoc. *in lib.* 3. *aphoriſm.* 25. docuit hincque *in* 2. *Epidem. comm.* 5. *text.* 8. ſcripſit: *Si pueris ſpaſmus fiat, ignem fac, qua ratione ipſorum convulſiones, vel etiam in febribus factæ, non ſunt perpetuo periculoſæ:* ad quam cauſam reducuntur convulſiones tum ex humido aere, qua ratione, ut Gal nobis eſt auctor, *in* 1. *Epid. com.* 2. *text.* 24 in humida & frigida aeris conſtitutione Hippoc. ſcribit, multos & maxime pueros convulſionibus laboraſſe, tum ex immodico vino factis. Aliquando etiam ſanguine ac bilioſis excrementis nervoſæ partes imbutæ tenduntur ac convelluntur, aliquando flatu, atque non raro phlegmone aliquo ut primo genio, aut conſenſu proximarum partium. Quales ſunt hypochondriorum tentiones propter aut ſepti transverſi, aut pleuræ membranæ aut hepatis ingentes inflammationes. Ad quod genus pertinere videntur convulſiones ex vulnere factæ cum phlegmone. Siccantur vero partes ſeu, ut Hippocrat. verbis utar, inaniuntur evacuanturve tum propter caloris incendium, tum propter immoderatum frigus. De his Hippoc. *in* 5. *aphoriſ.* 17. ait: *Frigidum autem convulſiones, diſtentiones.* Et paulo poſt: *ulceribus frigidum mordax, cutim obdurat, dolorem inſuperabilem facit, denigrat, rigores febriles facit, item convulſiones & diſtentiones:* & Gal. *in comment.* ait: *immodicum ſcilicet frigus has facit convulſiones, & diſtentiones & nervorum refrigerationem, ſicuti enim non oportet ipſorum ſubſtantiam ab immodico calore diſſolvi, ſic neque ultra modum convenientem refrigerari, & in unum cogi ac cohiberi.* Frigus enim in exceſſu invadens nervos ac muſculos, tendines, liga-

menta, primo in cute parit inæqualitatem, repulſo introrſum humido ac calore, deinde ſiccat exprimendo, quod tenue eſt, cogit, denſat, indurat, cogendo ſinus interiores ceteros prohibet diffiationem, & effluvium atque alimenti receptionem, ſic rigidæ manent partes duræ & diſtentæ: de quibus in *Coacis præſagiis: Rigor convulſionem in poſteriora inferens, interficit:* & Gal. *in libr. definitionum medicarum* ait: *Nam & ii, quos in itinere uſque ad mortem frigus oppreſſit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci emproſthonotos, opiſthotonos, ac tetanos appellant.* Idem, & multo efficacius immodicus calor, ſeu caloris incendium agit, omnem enim muſculorum nervoſarumque aliarum partium humidam ſubſtantiam reſolvendo, eæ enim caloris incendio maxime reſiccantur, areſcunt, ac propterea diſtenduntur, ac convelluntur. Quomodo ardentes febres veluti ignis nervos ſiccantes eos diſtendunt, ac convellunt, atque ut Gal. *in* 4. *aphor.* 66. docet, *pernicioſas afferunt convulſiones.* Eodem item modo phrenitides exitioſæ ſubſtantiam nervorum immodico calore diſſolventes in convulſiones deſinere ſolent. Atque magni æſtus eadem prorſus ratione idem, Gal. *in* 7. *aphoriſm.* 13 docente, ſiccando faciunt, non minus, & aſſiduæ vigiliæ, atque omnes inſignes ſeu immodicæ cum vacuationes tum purgationes, ut ex Gal. *in lib. quinto aph.* 3. *& 4. ſexto, atque in ſeptimo aph.* 9. colligitur. Ipſe vero has omnes ſiccarum, ut ita loquar, convulſionum cauſas *in* 3. *de loc. affect. cap.* 5. hiſce verbis eſt complexus, dicens. *Quippe quam convulſio fit vel a labore, vel vigiliis, vel fame, vel ſolicitudine, vel arida æſtuantique febri, qualem in phreniticis videre eſt, cauſam ejus ariditatem vacuationemque recte putaveris.* Quare tot cauſas habent convulſiones, perpetuæ ac permanentes, quippe aut nervoſarum partium repletionem, aut ſiccationem, evacuationem ſeu inanitionem. Quæ vero cum manifeſto motu fiunt, quales ſunt epilepticæ, ac quas motus convulſivos vocant, alias cauſas habent. Aut enim ab humore craſſo ac viſcido ventriculos cerebri obſtruente, quo modo univerſalem convulſionem, quam Græci *epilepſiam*, alii morbum comitialem vocant, Gal. *in lib.* 3. *de loc. affectis cap.* 7. ita ſcripſit. *Atque morbus*

bus quoque comitialis convulsio est omnium corporis partium non perpetua, ut in emprosthotono atque tetano videre est, sed quæ ex temporum accidit intervallis, atque hæc convulsio cerebro primario, & per se læso fit, veluti per consensum ipso quoque læso corpora sæpius pati convulsiones observamus cum universales tum particulares. Galen. enim ore ventriculi læso nedum convulsiones fieri, cerebro nervorum in principio læsione communicata, sed vel etiam graviſſimos alios affectus demonstravit *in lib. 5. de locis affect. cap. 6.* Grammaticum enim narrat juvenem, qui quoties vel nimis vehementer doceret aut cogitaret, aut inediem sustineret, aut irascceretur, comitiali morbo corripiebatur, quippe ex bilioso acrique succo os ventriculi mordente. In *lib. vero 5. aphoris. 1.* Gal. narrat, quendam adolescentem ab humore æruginoso os ventriculi mordente sæpius universali convulsione fuisse tentatum, eamque ipsum non reliquisse, quoad per vomitum æruginem excerneret, & in *libr. de venæ sect.* adversus Erasist. Diodorum Grammaticum, cum diu jejunus mansisset, convulsionibus ob eam causam fuisse tentatum. Ex contentione quoque ac labore, qui fit cum ventriculus aliquod infestum expellere conetur, convulsio fit, non secusque fiat vera epilepsia, dum expultrix in cerebro conatur a ventriculis expellere succum crassum ac viscidum, ipsos obstruentem, ac viam spiritibus animalibus prohibentem. Qua ratione recte quidem dixit Hipp. ab elleboro albo, ex ejus infestissima qualitate os ventriculi mordente, fieri convulsionem, quam nos Patavii, ubi Medicinæ operam daremus, vidimus in quodam juvene, cui album veratrum seu elleborus a fatuo quodam pharmacopœo, nigri loco exhibitus est, in aliis multis, quorum ore ventriculi aut a biliosis aut ab æruginosis humoribus, aut ab aliquo venenorum erodentium læso. Quare per consensum etiam ex ore ventriculi læso læditur cerebrum, & homines convelluntur, ac nedum ubi hujusmodi membrum læditur, sed maxime etiam uterus læsus convulsionem concitat, cerebro ab ipso communicata læsione, ex quo merito plures ex hysthericis mulieribus convulsionibus non raro tentari solent. Galen. scribit *in 6. libr. de loc. affect. cap. 5.* Viduam quandam mulierem ex semine re-

tento, utero læſo convulſione fuiſſe tentatam, excretoque ſemine craſſo, fœtido, fuiſſe liberatam. Hinc auctor Prorrheticorum *in* 3. *Prorrh.* 27. ait; convulſiones in hyſtericis mulieribus eſſe faciles, quales Dorcadi contigiſſe meminit. At & ab hoc membro quippe ab utero atque ab aliis partibus venefica ne maxime infeſta aura ad cerebrum aſcendente aliam epilepſiæ ſpeciem Gal in duobus pueris (ut ex 3. *libr. de loc. affect. cap.* 7. colligitur) obſervavit, atque ab his cauſſis concitari convulſiones non permanentes, ſed cum motu quæ fiunt, nobis eſto perſuaſum, omnium vero cum convulſionum tum motuum convulſivorum cauſas omnes Gal *in lib.* 12. *methodi med. cap. ult.* has eſſe perſtrinxit, quippe has fieri aut a ſiccitate, a repletione, a magna phlegmone, a mordente humore atque ab ingenti frigore. Sed ſatis accurate cognitis cauſſis convulſionum, modo ſigna, a quibus poſſunt futuræ præcognoſci, de quibus *in lib.* 5. *coac. præſ. text.* 5. hæc leguntur. *Leviter feroces inſaniæ ferinæ ſunt, & convulſionem ſignant:* Et paulo poſt *text.* 13. *Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo ſuppreſſa, feroci aſpectu, rubore in facie efflorescente, in poſteriorem partem convelluntur.* Has ſequi cerebri exitioſas inflammationes rationi quadrat, cum illa ſigna phreniticorum lethalium ſint, propriumque, ut a Galeno *in primo Prorrheticor.* habetur, ipſorum ſit antequam moriantur, convelli, convulſosque mori. Auctor vero Prorrhet. *in* 1. *libr. text.* 22. ait: *In phreniticis frequentes permutationes convulſionem indicant.* In *eodem vero* 5. *libr. Coac. præſag. text.* 9. ſcribitur: *In acutis doloribus capitis, iiſdemque turbidis cum gravitate, convulſiones fieri ſolent:* Et paulo poſt *text.* 22. *Capite dolentes & exſudantes, intercepta alvo, in convulſionem incidunt.* Atque hæc de notis convulſionum futurarum; quarum dolores tantum capitis vehementes, & vehementia ſeu ferina deliria certe poſſunt prædicere convulſiones; reliquæ vero notæ incertius ac infidelius, ſed Hipp. *in* 3. *Prognoſt. text.* 34. de puerorum futuris prævidendis convulſionibus ita ſcripſit. *Pueris autem convulſiones accidunt, ſi febris acuta fuerit, nec alvus dejiciat, ac ſi vigilent, parum lugeant, colorem mutent, & viridem, aut lividum, aut rabidum trahunt.* Hæc igitur nuperrime

me æditis pueris promptiſſime accidunt ad ſeptimum uſque annum. Adultiores vero pueri, virique non item in febribus prehenduntur convulſionibus, niſi aliquod judicium exſtitit validiſſimum ac deterrimum, qualia per phrenitidem accidunt. Sed de his ſatis, nunc ad prognoſticum ex convulſionibus ſumendum declinemus, & primum de iis, quæ citra febrem affligunt, pauca attingamus. Convulſionum itaque eæ, quæ fiunt repletis humore crudo nervoſis partibus, minus periculi afferunt ægrotis, quam quæ ſiccatis arefactisque nervis muſculisque concitantur: cognoſcuntur vero a repletione factæ, eo quod repente fiant. Ceterum ex tribus convulſionum differentiis, *tetanus* vocata, affectus eſt acutiſſimus; ſæpiusque cito interficiens, quippe tribus aut quatuor diebus, cum convulſis muſculis cum mandibularum tum gulæ non poſſint deglutire neque nutriri cibis, neque medicamentis devorandis juvari, ſed ubi morbus in dies protrahitur, de ſalute ſperandum eſt. Quod Hippoc. *in 5. lib. aphor.* 6. ita expreſſit. *Quicunque a diſtentione corripiuntur, in quatuor diebus pereunt, ſi vero has effugerint, ſani fiunt.* Hippoc. omnes ſolent quam maxime a febribus, ſi ſupervenerint, juvari, quod abſumat calor febrilis humores nervoſas partes replentes, de quibus Galen. *in 2. aphor.* 26. ita ſcripſit. *Quum ergo ſecunda valetudine quempiam derepente convelli accidat, talem a plenitudine proficiſci convulſionem neceſſe eſt, ita enim infarciuntur, viſcidis & frigidis humoribus, quibus etiam aluntur, ut ſpaſmum patiantur, cui ſuperveniens febris, frigidos illos calfacere, & lentos tenuare humores, & diſcutere ſolet.* Hocque eſt, quod Hippoc. *in 4. aphor.* 57. dixit: *Qui a convulſione aut diſtentione nervorum tenetur, febre ſuperveniente, liberantur.* Ex quo merito ipſe quoque *in 2. lib. aphor.* 26. dixerat. *Febrem convulſioni ſupervenire melius eſt, quam febri convulſionem.* Hinc recte ab ipſo *in 2. Epid. com. 5. text.* 8. ſancitum eſt, quod ſi pueris ſpaſmus fiat, ignem exerceamus ſeu inuramus, quod crudos craſſosque humores calefaciat, extenuet, & diſcutiat. Quo itaque convulſis ſuccedens febris vehementior erit, & vehementiore rigore eo efficacius eos ſanabit, qualis eſſe ſolet quartana, quæ cum frigus intenſum habere ſolet, tum ca-

lorem efficaciſſimum merito ipſa liberat a magno morbo, ſi Hippocrati atque experientiæ credimus, & merito ſane, cum ipſa calorem habeat ceteris aliis febribus efficaciorem, quod ipſe in terrena craſſiori ac denſiori materia fundetur, atque hoc eſt, quod nobis Hipp. innuit *in lib. 5. aphor. 70.* hiſce verbis. *A quartana capti non admodum a convulſionibus capiuntur, ſi vero prius capiantur & quartana ſupervenerit, liberantur.* Hocque nedum ob calorem, qui efficaciſſime repletionem nervorum partium diſcutit, ſed quin etiam ob frigus cum incenſum tum diu quatiens corpora a nervoſis partibus humores diſſipat; quare convulſis ſuperveniens febris, bonum, quatenus repletionem diſcutiendo tollit. Quod de convulſis ab ebrietate Hippoc. ita confirmavit, *in 5. aphor. 25.* dicens; *Si ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi febre corripiatur.* Atque hæ ſunt convulſiones, in quibus de ſalute ſperandum erit, ac multo plus, ſi in pueris fiant, qui quo facilius adultis, cum ob crudum alimentum, quo abundant, tum quia partes nervoſas infirmas, (ut Gal. *in 3. lib. aph. 5.* eſt auctor) habent, convelluntur, eo minoris periculi malum decernunt, at multo facilius hos ſuperveniens febris juvabit. Ex quo neque convulſiones in febribus hos capientes ita ſunt deteſtandæ, in adultis vero ſolent eſſe pernicioſæ, quatenus fiunt plerumque reſiccatis atque arefactis a febrili calore nervoſis partibus, quo nihil pernicioſius, ut Gal. viſum eſt, qui de ipſis *in lib. 12. meth. med. cap. 8.* ita ſcripſit. *Scire namque licet ejuſmodi affectum, ſi modo curabitur, humectationem poſcere. Ceterum curatu perdifficilem eſſe, vel potius, quæ curari omnino non poſſit, ſi febris occaſione eſt contractus, ſuccedit maxime exitiali phrenitidi. Nec ſanatum quempiam ita convulſorum aut ipſe vidi, aut alium narrantem audivi.* In pueris vero febricitantibus non ſunt ita malæ deteſtandæ, ut paulo poſt clarius ex Hippoc. *in 2. Epid. com. 2.* demonſtrabimus. Ceterum in aliis omnibus ætatibus a ſiccitate factæ convulſiones ſunt pernicioſæ. Hinc timendæ eſſe videantur convulſiones, quæ in febribus fiunt, ex quo merito Hippoc. dixit, melius eſſe ſi convulſionibus febres ſuccedant, quam convulſiones febribus, quæ a purgatione, vacuatione

tione insigni, quod omnes hæc siccent, pessimæ sunt, de quibus auctor Prorrh *in lib.* 3. ita scribit: *Quibus ex naribus copiosa violenta, & multa fluunt, ad convulsiones trahi interdum deducuntur:* & in 5. *aphor.* Hipp. *Ubi sanguis multus fluxerit, singultus aut convulsio, malum:* & paulo post quippe *in aphoris.* 56. ait: *Ex fluxu muliebri si convulsio & animi defectus advenerit, malum*, quod repetit *in lib.* 7. *aph.* 9. cum dixerit. *A sanguinis profluvio convulsio, malum:* quam rem clarius egit *in lib.* 6. *aphoris.* Galen. cum dixerit, convulsionem ab evacuatione esse acutissimam & pernicioſissimam, eadem ratione *in lib.* 7. *aphoris* 13. Hippoc. scripsit, *ab æstibus fortibus convulsionem, aut distentionem, malum:* & paulo post *aph.* 18. *in vigilia convulsio, malum.* quod cum fortes æstus, vel febres ardentes vel inustiones tum vigiliæ immoderatæ substantiam humidam dissolvant, evacuentque. Eodem itidem modo immoderatæ purgationes siccando convulsiones pernicioſas pariunt, quod Hipp. *in* 5. *lib. aphor.* 4. affirmavit, cum scripserit. *Ex immodica purgatione convulsio aut singultus, malum:* Et in 7. aphor. 25. *Ex medicamenti potione convulsio, lethale:* Et in 5. aph. *Convulsio ab elleboro, lethale.* Atque hæc de Prognostico convulsionum perpetuarum. Nunc pauca de iis, quæ aut contentione, aut morsu fiunt, dum natura conatur ventriculis cerebri excutere humorem viscidum & crassum, attingamus, cum hæc cumulatius sint posterius a nobis tractanda; *Epicopticos* vocamus illos. Gal. *in lib.* 5. *aph.* scribit, Epylepsiam neque acutissimum, neque periculoſissimum esse affectum: & merito quidem, cum quod chronicus morbus sit, tum quod plures ab ipso evadunt; uti pueri, quos Hippocrat. *in* 2. *aphoris.* 45. sanari ita scripsit: *Quicunque juvenes morbo comitiali laborent, mutatione maxime ætatis & temporum & locorum & victuum quoque liberantur.* Expressit vero, sanari possunt & non possunt *in quinto aphorism.* 7. dicens: *Quicunque morbi comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt. Quibus vero accidunt viginti quinque annos natis, hi plerumque moriuntur.* Gal. scribit *in lib. de puero epyleptico*, se plures pueros sanavisse, atque *in lib. de purg. med. facult.* plures vel etiam ex iis, qui non sanantur, in vere purgatos, atque sanguinis mis-

ſione præcaviſſe: ceteræ vero aliæ convulſiones, quæ aut per conſenſum ab aliquo acri humore aut veneno, aut vapore venenoſo, & maligno concitantur, curantur. Cujuſmodi fuit, quam patiebatur Grammaticus ob amaram bilem, & adoleſcens, ab ærugine os ventriculi mordente, qui excreta per vomitum ærugine, liberatus fuit. Itemque & alia a malignis corporibus; ſed hæc ſufficient nobis ad judicandos eventus convulſionum ſine febre concitatarum: nunc de iis, quæ in febribus acutis fiunt, agamus.

Cap. VIII.

Quid convulſiones in febribus acutis ſignificent.

Convulſiones & omnes, qui in principiis morborum acutorum fiunt, multitudinem humorum ſignificant, qua partes nervoſæ repletæ contenduntur ſeu convelluntur. Hæ quicquam certi in morbis non judicant, graviſſimum tamen morbum teſtantur, neque prorſus periculo vacantem, quando omnes morbi ad multitudinem crudorum humorum graves ſint, nec periculo careant. Quales fuere, quæ Hippoc. ut *ex libro Epid.* conſtat, in multis, qui ſanitati fuere reſtituti, fuere conſpectæ. Quippe in muliere trimeſtri fætu gravida in littore decumbente; in Pythione, qui prope telluris ædem habitabat; in eo qui in horto Dealcis ægrotabat; in Charione, qui apud Demetum, atque in moroſa muliere, quam prima die quaſi repente convulſio invaſit. Materiæ enim omnes (iis exceptis quæ in eo, qui in horto Dealcis ægrotabat) conſpectæ ſunt, quæ Criſin futuram indicabant, multitudinem humorum ſignabant, nec quicquam certi ad ſalutis exitiique præſagium. Ceterum in Pythione ac Charione, quod una cum urinis aliquam coctionem præ ſe ferentibus apparuerint, non ita erant timendæ. Criticæ fuere in illo, quæ in horto Dealcis conſpectæ ſunt: quod Galen. *in 2. Epid. text.* 39. hiſce verbis expreſſit dicens: *Nam & qua deliraverit in nona, & dextro oculo ſtrabo fuerit, res ſunt quæ ſolent in judiciis evenire.* Quæ etiam in febribus ex ore ven-

ventriculi per conſenſum cerebro læſo fiunt, non ſunt timendæ, quum vomitione facta tolluntur. Qualis ab Hippoc. in filio Herophiti fuit obſervata, de quo *in lib. 5. Epid. text 27.* ita ſcripſit: *Herophili filius ægrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipſum, & non deſcendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero ceſſavit, ſequenti autem die ſine voce jaciebat, ſtertens, diſtortos habens oculos, febricitans: Penna vero immiſſa vomuit bilem atram & cliſtere immiſſo ſtercus multum ſubiit.* Eodem quoque modo in utero ſanatu ſunt faciliores: quare *in lib. 3. Prorrheticorum* ita legitur; *Convulſiones in hyſtericis mulieribus faciles ſunt, ut etiam Dorcadi contigit:* In febribus etiam, quæ pueros invadunt, quod non magni receſſus, a ſano ipſorum ſtatu propter multum crudum alimentum, quo abundant, & nervoſi generis infirmitatem, nobis indicio ſint, non admodum ſunt periculoſæ. Quod Gal. *in 1. Epid. comm. 2. text. 24.* expreſſit, dicens. *Pueri autem propter nervoſi generis infirmitatem convulſionibus ſunt opportuniſſimi.* Quo facilius etiam parvis de occaſionibus hoc iis mali accidit, minuſque eſt periculoſum, ex quo mirum non eſt, ſi vel etiam, cum in febribus pueri convelluntur, non ſit uſque adeo, uti in aliis ætatibus, timendum. Quod Hippoc. in pueris obſervaſſe *in 2. lib. Epid. comm. 2. text. 24.* hiſce verbis prodidit: *Multos convulſiones & maxime pueros ab initio tentabant, & febricitabant febribusque convulſiones ſuccedebant.* Erant hæc pleriſque diuturniora & innocua, præter eos quibus etiam alia cuncta pernicialia eſſent, quod *in 4. Coac. præſ. ſect. 2. text. 31.* ita fuit confirmatum: *Convulſio in febre, lethalis, minime vero pueris:* quibus etiam convulſionibus ſuccedit febris, aut ſi eſt, fiat vehementior, bonum eſt, quoad convulſionem, modo ex nervoſarum partium repletione profecta ſit. Hinc *in Coac. præſag. lib. 4 ſect. 2. text. 10.* legitur, convulſionibus remedio eſſe acutam febrem ſupervenientem, quæ prius non fuit, aut quidem prius exſtitit, jam invaleſcentem magis. Nec non juvare urinam multum vitream, & genituræ ſimilem, atque etiam alvi fluxum. Convulſiones quoque in febrium principiis factæ, ſi febres augeantur, ægroti rigere minus ſolent, cujuſmodi fuit, quæ in

uxore

uxore Eraclitis visa est, de qua *in 7. Epid. text.* 108. ita scripsit: *Philistidi Eraclidis uxori incepit febris acuta, rubor faciei sine ulla caussa manifesta, paulo post eadem die riguit, non recalescebat, convulsio facta est in digitis manuum, & pedum, paulo vero post hac. invaluit, 2. superriguit, paulo plus incaluit, & rubor minor, & convulsiones supervenerunt moderatiores.* Demum addamus quasdam convulsiones in febribus, aliquando febres ipsas diminuere & sanare, quæ criticæ dici debebunt, quæ fiant per materiæ transmissionem a venis ad nervos musculosque, quæ si febrem in primis diebus solvant criticæ, & bonæ erunt. quod *in 5. libr. Coac. præsag.* ita scriptum est. *Convulsio in febre mota, febrem solvit eadem die, aut altera, vel certo tertia, quod si tempus transgrediatur, quo ab initio tenebat, nec acquiescat, malum.* Hoc vero fit, ut etiam dictum est transmissa materia morbifica a venis ad partes nervosas, quæ transmissio materiæ potest quidem febrem minuere, vel etiam prorsus tollere, humoribus a venis excretis, non amplius in ipsis putrescentibus. Sed hæc de iis convulsionibus, quæ etsi non bonæ (cum perpetuo per se omnes malæ sint) tamen aliquando salutem indicare, contingit: quibus perspectis ad malas pernicioſasque convulsiones descendamus. De quibus in febribus observatis Hipp. *in 2. lib. Prognost. text.* 10. scribit: *Si autem testes, & pudenda revelluntur, dolor vehemens, vel mors.* Perpetuo in adultis in febribus acutis convulsiones sunt malæ, omniumque maxime in ardentibus, ut Gal. *in 4. lib. aph.* 66. testatum reliquit, quod hæ ardentes febres veluti ignis nervos siccent ac pernicioſas convulsiones faciant. Dictum est omnes convulsiones a siccatis partibus nervosis profectas, esse sanatu nedum difficiles, sed impossibiles, itaque in febribus acutis eæ omnes erunt pernicioſæ, quippe, quæ ab igneo calore febris humido consumto, siccatis nervis fiunt. De his Gal. *in 4. lib. aphor.* 35. ait: *Si vero ex febribus adurentibus totum corpus exsiccetur, & nervi deinde ex siccitate convulsio accidat, maximum est malum, & pene insanabile, quoniam longum quidem tempus exigitur ad siccitatem nervorum removendam, vehementia autem morbi tempus non concedit natura, sed cito vires dissolvens exitium affert.*

affert. Ex quo Hippoc. merito *in* 4. *aphor*. 66. dixit: *in acutis febribus convulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum*. Quæ ſi cum virium debilitate fiant, in foribus exitium prædicant. Quod Hippoc. perbelle *in aphor*. 49. expreſſit, ita ſcribens: *In febre non intermittente, ſi labrum vel palpebra, vel ſupercilium, vel oculus, vel naſus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili exiſtente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima eſt*. Quod obſervavit Hippoc. in uxore Dromedai, quæ poſt convulſiones a capite inceptas ſubito obiit. Quæ etiam in mente capitis fiunt, maxime ſuſpectæ erunt, ſed omnium pernicioſiſſimæ, quæ in phreniticis fiunt, proximum enim exitium ſignificant. Nec iſtorum convulſorum quempiam ſanatum vidit Gal. neque alium narrantem audiviſſe, *in lib*. 12. *meth. med. cap. ult*. mortalium memoriæ commendavit. Hipp. in illa epidemica conſtitutione, quam *in* 1. *Epid. comm*. 2. *text*. 53. deſcripſit, plures phreniticorum meminit, qui convulſi ſubito moriebantur. De quibus ait: *Phreniticis convulſiones, ſed & virulenta vomunt, & ex his quidam ſubito moriuntur*. Quod accuratius obſervavit in phrenitico, de quo apud ipſum *lib*. 3. *Epid*. ſcribitur: *Poſtridie mane vocem amiſit, febris acuta, ſudavit, non intermiſit palpitationes per totum corpus, nocte convulſiones, tertio die cuncta exacerbata ſunt: defunctus eſt*. Proprium eſſe exitialium phrenitidum, ut in convulſiones deſinant, alias a nobis ex Hipp. atque Gal. demonſtratum eſt. Veræ enim phrenitides id habent, quod paulo ante mortem convulſiones faciant, quippe ab inflammatione cerebri ſiccatis nervis; in ipſis vero, ubi hæ apparent, in foribus exitium denotant, quod Hipp. in Cononis Sexua phrenitica, ut apud ipſum *in* 5. *Epid. text*. 81. legitur, obſervavit, quæ quidem cum diebus quadraginta mortua eſſet, per aliquot dies ante voce deſtituta, & convulſa eſt. Tremores in convulſiones deſinentes, ſeu ex tremoribus convulſiones, lethaliſſimas eſſe, Gal. *in* 3. *Prorrh*. 9 affirmavit. A doloribus quoque & aſſiduis vigiliis, pernicioſæ ſunt, nec non in febribus acutis, quæ obſervantur convulſiones, ut Hipp. *in* 7 *aph*. 18. nos docuit. Ab immoderatis vacuationibus & purgationibus eodem modo

malas eſſe convulſiones in aphoriſmis nobis ſignificavit, veluti cum ait 5. *aph.* 4. *Ex ſuperflua purgatione convulſio aut ſingultus ſuperveniens, malum.* Et poſtea *aph.* 56. *Ex fluxu muliebri ſi convulſio & animi defectus advenerit, malum.* Ita ut omnes cum evacuationes tum purgationes immoderatæ, a quibus ægroti convelluntur, ſiccent univerſum corpus, atque convulſiones ſiccatis nervis efficere alias dictum eſt. Hinc Gal. *in* 7. *aph.* 70. *comm.* dixit. *Ab evacuatione convulſionem acutiſſimam & perniciosſſimam eſſe.* Ab ilei inflammatione convulſiones eſſe pernicioſas Hipp. quoque *in lib.* 7. *aphoriſ.* 10. tradidit. in vulneratis etiam convulſiones plerumque lethales eſſe conſueverunt, etſi non neceſſario in omnibus ex vulnere convulſis mors ſuccedat, ut Gal. *in* 5. *aphor.* 68. etſi Hipp. *in aph.* 2. dixerit e vulnere convulſionem lethalem. Plerumque vero lethales ſunt, quod vel etiam ipſe Hipp. ut apud ipſum *in Epid.* libris legitur, in multis obſervavit, quippe in Scamandro a ſectione, in eo, qui ex jaculo ſauciatus convulſus eſt, in illa Nerei virgine pulcra ex percuſſione, in Gubernatore navis ex fracto digito, atque in alio ex luxato digito, qui omnes convulſi obierunt. De Scamandro vero *in* 5. *libr. Epid. text.* 15. ita habet. *Scamandrus in lariſſa & in coxa marcorem habuit, & os diu luxatum. Hic ſectus eſt ſectione magna, etiam ad os ipſum, & deinde uſtus eſt, & tunc die duodecima poſt ſectionem ſpaſmus cœpit, & obtinuit multum: contrahebatur autem crus hoc uſque ad coſtas, tranſiliebat autem & in alteram partem convulſio. contrahebatur autem crus, & extendebatur: & alia membra movebat, & maxillæ compactæ riguerunt. Hic mortuus eſt, convulſus octava poſt invaſionem convulſionis.* Et de illo, qui a jaculo percuſſus eſt, poſtea *text.* 44. *Qui jaculo acuto percuſſus eſt, poſterius paulo infra cervicem vulnus accepit, aſpectu quidem non dignum mentione, non enim in alto fiebat, non autem multo tempore poſt extracto telo, poſteriora tractus, ut opiſthotonici, & maxillæ ligatæ ſunt, atque ſi quid humidum in os acciperet, & id conaretur bibere, rurſum relidebatur ad nares, & reliqua ſtatim pejora fiebant, & die 2. mortuus eſt.* Sed audiamus caſum virginis illius Nerei pulcre a percuſſione convulſæ, de qua *text.* 47. ita habet:

Virgo

Virgo illa pulcra Nerei, quæ quidem erat viginti annorum, a muliercula amica ludente, lata manu percussa est secundum sinciput, & tunc quidem vertigine tenebricosa correpta est, & responsione tenuit & doluit caput, & rubra circa faciem erat. Cum autem septima jam esset dies per aurem dextram pus exiit fœtidum, subrubrum plus cyatho & videbatur melius habere, & sublevata est. Rursus intendebatur febris, & deferebatur in somnum, & loqui non poterat & dextra faciei pars trahebatur, & respirationem habebat difficilem, & convulsionem, & tremebat lingua, oculus stupidus: nona mortua est. Et postea *text.* 70. adjunxit casum satis spectandum, cum ait. *Magnæ navis gubernatori ancora digitum indicem, & os infernum confregit dextræ manus, inflammatio successit, & sphacelus, & febris, subpurgatus est moderate, calores mites & dolores. Digiti quoddam decidit, post septem dies exibat sanies moderata: post hæc dixit se non posse omnia longa enunciare. Prædictum est forte opisthotonicum, conferebant in hoc buccæ conserta deinde in cervicem. Tertia die totus convellebat in posteriora cum sudore. Sexta die a prædictione mortuus.* Eodem modo de Harpali filio ex magni digiti convulsione 3. die mortuo, ita scripsit. *Filius Harpali, qui ex Telephane liberta luxationem infra magni digiti accepit: inflammatus est, & cum colore: & ubi repositus est, profectus est in agrum, rediens lumbus doluit, lavit: maxillæ ad noctem conserebantur, & opisthotonus aderat. Spumosa saliva vix perdentes extra exibat. Tertia die mortuus est.* Eodem modo & Tychon in obsidione circa Datum percussus in pectus a catapulta 3. die convulsum subito obiisse in eod. *lib. 5. text.* 92. nobis prodidit. Ex horum itaque historia apparet plerumque convulsiones ex vulneribus esse lethales. A medicamentis quoque cum prævalide purgantibus tum venenosis, convulsiones permanentes sunt lethales, unde Hipp. dixit *in 5. lib. aphorism.* 1. ab elleboro convulsionem esse lethalem. Et *in lib. 7. aph.* 25. convulsionem ex medicamentorum potione eodem modo esse lethalem, in quam, sane lethalem convulsionem, puellam quandam a medicamento fœtum corruptorio incidisse Hipp. *in 5. Epid. text.* 50. vidit, de qua ita scribit. *Ei, quæ vigesimum ætatis annum agebat, & pharmacum corruptorium bibe-*

rat, accidit labor, vomitus bilioſorum, multorum pallidorum & porraceorum. Cum bibiſſet, convulſio tenebat, linguam mandebat, cum ad quartam veniret & ipſa lingua erat magna, nigra, oculorum autem alba rubra: inſomnis. quarta die, ad noctem mortua eſt. Hipp ſcribit, in eod. *lib. 5. Epid. text.* 82. juvenem ex devorato ſerpente quoque convulſum periiſſe. Cujus hiſtoriam ita expreſſit. *Adoleſcens quidam, cum multum meracum bibiſſet, ſupinus dormivit in umbraculo quodam. Huic ſerpens Arges in os ingreſſus eſt, atque cum ſenſit, non valens loqui, ſtridit dentibus & ſerpentem devoravit, & dolore magno tenebatur, & manus offerebat, ut qui ſtrangularetur: & jactabat ſeipſum: & convulſus mortuus eſt. In libro vero 7. text.* 19. Anginoſam mulierem die 7. convulſam interiiſſe. Atque hæ ſunt lethales convulſiones in acutis morbis obſervatæ, quæ, ut jam diximus, in acutis ardentibusque febribus ſunt pernicioſiſſimæ, omniumque maxime, quæ phreniticis ſuccedunt, multum quoque a vulneribus convulſiones eſſe timendas, prædictorum ex Hipp. narratæ hiſtoriæ ſatis vos docent. Sed dicetis illas, quæ, cum fiant in principiis acutorum morborum, ex repletis nervoſis partibus ipſas concitent neceſſe eſt, atque aliæ, quæ quovis modo ab eadem cauſſa in iiſdem acutis morbis concitantur, qua ratione vel ſalubres vel lethales eſſe cognoſcemus. Ex ſignis aliis tum, quæ proceſſerunt, tum una quæ illuxerunt, aut poſtea ſequuntur. Omniumque maxime coctionis & cruditatis ſigna erunt attendenda, apparentibus enim convulſionibus, morbo plane crudo exiſtente, ſemper nobis malum minatur, eodem modo non pernicioſæ nunquam ſolum, ſed aliis cum ſignis perniciem indicantibus apparere ſoleat. Qua ratione convulſiones, quas in uxore Philini primo, & poſtea in uxore Dromedai, in Philiſta, in phrenitico, in muliere Cyzichi, atque in muliere apud frigidam aquam decumbente Hipp. vidit, lethales omnes fuerunt. In muliere enim Philini, ut ex 1. *Epid. comm.* 3. *text.* 21. habetur, multæ convulſiones dolorificæ, cum magno delirio die 8. apparuerunt, quæ & diebus nono & undecimo eædem manentes, cum urinis craſſis albis turbidis, multo tempore non reſidentibus, mortales abſque dubio fuerunt

runt judicandæ. Non minus, & quæ in uxore Dromedai. De qua Hippoc. *in epid. 2. text. 1. Sexto die mane ſuperriguit, cito percaluit, toto corpore ſudavit, extrema frigida, deliravit, ſpiritus magnus, & rarus, paulo poſt convulſiones a capite cœperunt. Urinis oleoſis apparentibus paucis, & cum ſtillis ſanguinis, quæ præceſſerunt.* Quæ omnia ſimul certum exitium indicabant. Idem judicium ex hypochondrii tenſione in Philiſta, 5. *obiit ſupra die, cum ex ſepti tranſverſi magna inflammatione facta eſſet, ſimul cum peſſimis ſignis.* In phrenitico etiam (præterquam ut nuper a nobis ex Galeno eſt demonſtratum, quod omnes convulſiones in phreniticis exitiales) etiam id convulſiones ipſius habuerunt, ut lethalia ſigna ſimul cum convulſionibus tunc illuxerint, quando virulenta vomuerit, febris eſſet horrida, ſudor copioſus prima die, aſſiduus toto corpore, multum delirium, ſecunda die aphonia, febris acuta, ſudavit, non intermiſit, quo tempore exitialiſſimæ factæ ſunt convulſiones, quæ in febribus exitium certe prædicebant. Eodem itidem modo, & quæ in muliere Cyzichi die decimoquarto, cum extremorum frigiditate, delirio, crudoque plane exſiſtente morbo: atque hæc ſunt, quæ de prædictione a convulſionibus fuerant dicenda, ſub quorum genere cum & ſingultus comprehendantur, de ipſis agendum non videretur, tamen cum ſingulares ſtomachi ſint ſingultus convulſiones, de illis quoque ſigillatim agendum merito duximus, atque eo magis, quod Hippocrates de ipſis diſtincte quidem a convulſionibus ſcripſerit.

CAP. IX.

Quid ſingultus in morbis prædicent?

A ſingultu quoque eventus morborum venemur, tametſi idem ſit ipſius judicium, atque convulſionis, ſiquidem & ipſe quædam convulſio ſtomachi eſt, ut Gal. docuit *in 5. aphoriſm. 3. in lib. vero 4. de vict. rat. in morb. acutis* ſingultus appellat motus convulſorios: de qua clare ſatis *in comment. ſexti aphoriſ.* ita habet. *Singultus vero concedatur convulſio ſtomachi*

machi nominari, quando aliud fuerit ſermonis propoſitum, ut ſingultus ſubſtantiam cognoſcemus, melius fortaſſis fuerit non convulſionem ipſum nominare, ſed quendam motum ejuſdem quidem generis, cujus vomitus, intentum autem & illo vehementiorem. Nam ſtomachus appetens eorum aliquid, quæ in ipſo continentur, expellere, ad duos movetur caſus, vehementiorem quidem in ſingultibus, mediocriorem illo in vomitibus, ſiquidem in vomitibus appetit ea tantum, quæ in ventriculi ſpatio latiori continentur, expellere, in ſingultibus autem ea, quæ ſunt in ipſo ventriculi ore penitiora. Ex quibus apparet ſingultum eſſe motum expultricis ſtomachi, aliquod noxium expellentis. Veramque ſtomachi convulſionem ſingultum dicimus, ſed eum, quæ cum motu fit, qualis in epylepticis læſo cerebro obſervatur: aut melius dicamus, ſingultus, ut Gal. *in* 4. *de vict. rat. in acut. text.* 69. nobis tradidit, eſſe quoſdam motus convulſivos. Concitantur vero ex Hippocr. *in* 6. *aphoriſ.* 39. vel ex repletione, vel inanitione, ſcilicet partium nervoſarum, particulatimque oris ventriculi. Replent vero cibi multi, potus humores, phlegmones flatus. Siccant calor igneus, immoderatæ omnes vacuationes, purgationes, vigiliæ, jejunia, atque alia hujuſmodi. Ceterum ſingultum fieri ab iis cauſſis, uti veræ convulſiones concitantur, præcepit Hippoc. de vera ſtomachi convulſione locutus, quæ ab altera harum cauſſarum fit. Quod vero ſæpius fiant ſingultus propter mordicationem oris ventriculi, qui motus ſunt ſimiles convulſionibus, quos convulſivos motus, multi merito appellent, minimeque convulſiones, proinde mirum non eſt, ſi ab aliis cauſſis fiant, ab illis quippe omnibus, qui vel copia gravantes ſtomachum, vel moleſta quapiam qualitate ipſum lædentes. Nam cum ventriculus copia humorum, ciborum vel parum opprimitur aut acrimonia mordetur, aut diſtenditur flatu, aut calore aut frigore aliave qualitate irritatur, aut reſiccatur, vel revellitur eo motu convulſioni haud abſimili, noxam nititur expellere. Quæ Gal. videtur *in lib.* 8. *de comp. med. cap.* 8. attigiſſe, cum ait. *Similiter, & ſingultus ſtomacho interdum ob frigiditatem, aut repletionem accedit, interdum ob mordacitatem humorum acrium, & medicamentaria qualitate prædicto-*

dictorum: & paulo poſt. *Singultum autem ſine his fieri video, acribus humoribus aut ſeroſis & medicamentis ſtomachum mordentibus, quos ubi vomitu rejecerint, ſtatim ſingultu liberantur.* Quia & multis devorato pharmaco ex tribus piperis generibus conſtante, ſi ſtatim vinum ſuperbibant, omnino ſingultiunt, ex quorum numero etiam ego ſum. Amplius autem & cibo in mordacem qualitatem corrupto aliqui ſingultiunt, & quod a vomitu ſtatim liberantur, omnibus notum eſt. Quidam etiam ex rigore oris ventris ſingultiunt. Verum pueros maxime ſingultire contingit, tum ob corruptionem alimenti in ventre, tum ob partis frigiditatem, atque ab iis cauſſis ſingultus fiunt. Verum in febribus ſingultiunt homines quandoque propter pernicioſam aut ſtomachi, aut cerebri, aut inteſtini tenuis aut hepatis, inflammationem, aut preſſo ore ventris, a cava hepatis parte in tumorem elata, aut propter hepatis fervoris communicationem, aut acri humore e parte inflammata in os ventriculi defluente, & ipſum mordente, itemque acris exhalatio irritans ſtomachum, ſed hæc ſatis ſint de cauſſis, quibus ſingultiunt. Hinc illis cognitis ad prognoſticum declinemus, dicamusque ex ſingultibus eos tantum non eſſe timendos, qui citra febrem ac alium morbum, ex vino aut cibis fiunt, aut etiam ab humoribus acrioribus, vel frigidis, vel calidis, vel corruptis. At in febribus quemadmodum & convulſiones perpetuo timendi ſunt, omniumque maxime febres ſupervenientes. Quædam febres dicuntur etiam ſingultuoſæ, ex eo quod in ipſis homines fere perpetuo ſingultiant, augeanturque aucta febre & remittantur eadem remiſſa, quas febres Græci *lygodes* appellant. Quarum quidem Hippoc. meminit *in* 4. *lib. de rat. vict. in acut. text.* 69. Et Gal. *in comm.* dixit, febrem ſingultuoſam appellari, in quo ſingultus per mane, ac per totum morbum ſimul cum febre exercebatur, ut plurimum vero eæ non parum ſuſpectæ haberi debeant, quod fiant inflammato aut ſtomacho, aut tenui inteſtino aut hepate. Cornel. Celſus ſcribit, frequentem ſingultum præter conſuetudinem continuum ſecus inflammatum ſignificare; non tamen ſimpliciter hepate inflammato ſingultiunt ægri, ſed quando hepar

ad

ad maximam attollitur inflammationem, ex Gal. *in 5. lib. aphoriſ.* 3. licet Hippoc. ibidem dixerit ſimpliciter. Hepati inflammationem patienti ſingultus advenit. Quare in hepatis inflammatione ſingultus exitialis eſſe ſolet. Non minusque fit cerebro ac ventriculo inflammato, omniumque maxime, ſi a vomitu fiat, de quo Hipp. *in 7. lib. aphoriſm.* 3. ſcribit. *A vomitu ſingultus, & oculorum rubor, malum.* Gal. de ipſo ita ſentit: Qualis paſſio eſt convulſio muſculis, talis eſt ſingultus ſtomacho, qui humoribus infeſtantur, convenit nonnunquam totum ventriculum, nonnunquam os ejus & gulam. Quas per vomitiones abjiciens ſtatim a ſingultu liberatur, qui ſi neque per iſtas ceſſaverit, duorum alterum oſtendit, vel cerebrum nervorum principium, vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem, quare a vomitu plerumque perniciem oſtendit concitatus ſingultus, omniumque maxime in ilei affectu, ex quo Hippocr. *in 7. aph.* 10. dixit: *Ab ileo vomitus, ſingultus, convulſio, malum.* Et Galen. *in comment.* dixit: non ſemper in iis vomitum adeſſe, ſed quando exitiales ſunt, & ſi vehementius diſtorqueantur, ſtercus eis aſcendit, atque ſingultiunt. Quare in acutis febribus a vomitu & præſertim malo ſingultus aſcendens, mortalis erit judicandus; qualis fuit obſervatus ab Hippoc. *in 3. epidem. com.* 2. *text.* 9. in muliere ægrotante in mendacium foro, de qua ait: *Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida, ſingultus multus, ſitis laborioſa: quæ poſtridie obiit.* In quacunque vero febre acuta ſingultus frequentior & moleſtior, futuri exitii nobis erit indicium, omniumque maxime, ſi a vomitu malo, dico vomitum malum ex humoribus aut fœtidis, nigris virulentis aut ſynceris, qui evacuantur. Ex quo merito in 4. *Coac. præſ. ſec.* 3. *text.* 15. in vomitionibus ſynceris damnatur ſingultus. Ab immoderata etiam cum evacuatione tum purgatione ſingultus ſolet eſſet exitialis, quod reſiccatis nervoſis partibus ſtomachus convellatur. De quibus Hippoc. *in 5. aph.* 3. *Ubi ſanguis multus fluxerit, ſingultus aut convulſio, malum:* Et in ſequenti aphoriſm. *Ex ſuperflua purgatione convulſio aut ſingultus ſuperveniens, malum.* Omniumque exitialiſſimi ſunt ſingultus, qui immodice purgatis corporibus,

ac

ac vel etiam ſuapte natura debilibus. De quibus Hippoc. forte *in lib. 7. aphoriſm.* 41. dixit: *Si ſenioribus ſupramodum purgatis ſingultus ſupervenerit, non bonum.* Similiter ſolent ſingultus in ictericis ex tumore aut inflammatione hepatis concitari. De quibus in *Coacis præſagiis lib. 7. ſect. 2. comm. 1. text* 17. hæc habentur: *Qui fœdati morbo regio non adeo acriter ſentiunt, ſiquidem ſingultiunt, alvi iis exturbantur, fortaſſe ſupprimuntur atque ii valde flaveſcunt. Non ſingultiunt hi, quovis modo affecto hepate, ſed ita pleno aut inflammato, ut vel præ copia exundantis bilis totus ventriculus aut ſtomachus gravetur, aut mordeatur, vel præ magnitudine inflammationis ac fervore opprimatur, quod tum demum evenire ſolet, cum affectus maximus eſt.* Verum, ut lethalium ſeu exitialium ſingultuum judicium confirmetur, ſigna alia pernicioſa, cum quæ præceſſerunt, tum quæ una illuxerunt, tum quæ poſtea, quando ſingultus exitiales nunquam ſoli erunt, ſed alia ejuſdem pernicioſæ naturæ aut ante aut ſimul conſpecta habebunt ſigna. Quæ auctor Prorrheticorum *in 1. libr.* expreſſit, dicens: *aphoniæ cum ſingultu, peſſimæ.* Et in Coacis præſagiis: *Laſſati, ſingultientes, ſtupore detenti, mali.* Peſſima ſigna erunt, ſudores frigidi, extrema frigida non recaleſcentia in febre ardentiſſima, non ſitire, cibum abhorrere, ſudare copioſius, & febrem non intermittere, ſtilla ſanguinis e naribus, & alia hujuſmodi multa, quæ quiſque videre poterit, in hiſtoria illius mulieris, quæ in mendacium foro decumbebat, de qua, ut dictum eſt Hippocr. *in libr. 3. Epidem.*

CAP. X.

De rigoribus, atque quid in morbis ſignificent.

De rigoribus quoque in præſentia quatenus ad prognoſticum judicandum maxime faciunt, acturi, in primis ipſorum cognitionem, juxta noſtrum ordinem promittemus, neque inutiliter, cum non poſſit, eis non probe cognitis, de morbis judicium certum ex rigoribus haberi. Rigor itaque eſt naturalis caloris ſubita ac violenta, ſive, ut ait Gal. *in lib. de*

tum. palp. convulſ. & rigore. Doloriſica perfrictio cum quadam inæquali totius corporis concuſſione, agitationeque ab expultrice facultate partium ſenſibilium, conantibus foras expellere humores noxios, oborta. Diſtinguitur a tremore, quod tremor ſit unius tantum membri vibratio, rigor totius corporis. Ab horrore, quia hic ſit totius cutis & rigor totius corporis. Ceterum dicemus hoc paulo poſt accuratius. Rigor quandoque fit citra ullam febrem, plerumque cum febre una: absque febre rigorem concitari docuit Gal. *in lib. nuper citato cap. 7.* & *in 2. de cauſ. ſymptomatum cap. 5.* atque *in libr. de inæquali intemperie cap.* 8. qui contra antiquos fieri absque febre rigores demonſtravit. Viditque ipſe Alexandriæ juvenem citra febrem ex dactilorum immaturorum eſu, quippe ex humore craſſo venas obſtruente, riguiſſe. Antiquis vero cognitum haud fuit, citra febrem corpora rigere. Non tamen Hippocrati, cum *in primo libro Epidemior. comm.* 3. *text.* 22. de uxore Epicratis hoc aperte ſcripſerit, dicens: *Epicratis uxor, quæ agrotabat apud Archegetem inſtante jam partu, rigore correpta eſt, non incaluit, ut ferebant, poſtridie eadem erant.* Datur itaque rigor citra febrem, qui a Galen. *in* 6. *comm.* 3. *text.* 9. rigor non potens calefieri & a Græcis *anechtermeton* nuncupatur, veluti ille, qui poteſt calefieri, quippe quem febris ſubſequitur, validus concutiensque ac morbidus dicitur Sed quomodo cum a frigore, tum ab horrore rigor diſtinguatur. Galen. *in libr. nuper citato de trem. palp. convulſ. & rig. cap.* 6. his verbis expreſſit, dicens: *In agrotantibus ſane non idem videtur cum eo, quod eſt horrere, aut frigere.* Dicimus igitur ſubinde acceſſionis inſultum, huic ſane cum rigore, alteri cum horrore, alii cum frigiditate ſola oboriri, & in omnium Medicorum commentariis idem uſus verborum exſiſtit. Ita cum quis cum nulla concuſſione corporis & agitatione perfrigeſcit, non hic riget, verum ſi affectus rigor appellari debeat, inæqualem & præter voluntatem motum ei accidere oportet, quod ſin hoc accidat, ſive cutem quidem inæqualiter commoveat, perfrictionem nominant: ſin autem hanc quidem perturbet, quatiatque per quoſdam inſultus, corpus autem totum non commoveat, horrorem nominant,

minant, ut hic cutis ſolius affectus talis exſiſtat, qualis totius corporis rigor. Cauſſæ rigorum ſunt primo immoderata cum caliditas tum frigiditas. A calore immodico & frigore confertim corpus alterari horrore & rigore, ii, qui balneum nimis aut calidum aut frigidum ingrediuntur, probe ſciunt, & a Galen. *in lib. ſecundo de cauſ. ſympt. cap.* 5. demonſtratum eſt. Ex quo merito ab Hippocrate ſcriptum eſt: *Ulceribus frigidum quidem mordax cutem obdurat, dolorem inſuperabilem facit, & rigores febriles.* Quidam etiam ex vehementi timore horrent. Veluti alii tremunt ab ulceribus & abſceſſibus ſuppurantibus, nec non rigere corpora aliquando ab inuſtione & & ſectione Galen. *in* 6. *Epid. com.* 3. *text.* 19. nobis prodidit: cum dicit. *Sed ab his cauſſis rigent, tanquam ab aliquo acri ſenſibilem carnem ladente.* Ex quo merito præcipuas rigorum cauſas, bilioſas, acres humores Galen. ſtatuit. Hi enim admodum ſenſibiles partes mordicantes, ſunt in cauſa, ut calor naturalis ad ipſos quidem foras ejiciendos, magno impetu exſurgens, motum illum inæqualem concuſſivumque in toto corpore efficit, quod Gal. *in* 2. *de ſympt. cauſſ. cap.* 5. docuit. Hujuſmodi rigores clare appareant in febribus bilioſis, omniumque maxime in iis, quæ intermittunt. In quibus idem, quando humores bilioſi tenues admodum mordaces extra venas expulſi ab omnibus ſenſibilibus particulis continuatim expellantur, quippe ab hac in aliam partem, atque ab illa in aliam, quouſque humores, vel ad cutim ferantur, per ejusque poros, ſcil. per ſudorem vacuantur, aut ad ſtomachum pervenerint, ex quo vomitu rejiciuntur, aut ad alvum, per quem foras demittuntur. Hinc rigores bilioſæ vacuationes ſequi ſolent. Quod a Gal. *in lib.* 6. *Epid. com.* 2. *in text.* 6. hiſce verbis ſcriptum eſt: *In ſermonibus de rigore oſtenſum eſt amaram bilem, quæ cum impetu per ſenſibilia corpora ad excretionem fertur, conſequi rigorem.* Rigor vero hujus eſt generatio. Acres enim ac infeſti humores a venarum expultricibus pelluntur extra ad partes, a quibus non minus ii expelluntur, cum has ipſorum acrimonia infeſtet, & excitet expultricem, viciſſim in alias, hæque in alias, quouſque aut, ut nuper dictum eſt, ad cutim, aut ad

ſtomachum, aut ad ventrem venerint, & dum conantur partes læſæ humorem expellere, calor naturalis ad eas, ut opem ferat, evocatur. Ex quo extremæ partes algent eo deſtitutæ. Finitaque humorum expulſione, quod eſt ubi ad cutim, aut ad alium locum extimum, per quem excerni poſſint, deventum ſit, rurſum calor foras effertur. Quo tempore extrema denuo incaleſcunt, & multoque magis ſi calor naturalis robuſtus fuerit. Quo prælanguido exiſtente tarde eo parum incaleſcunt. In hac itaque humorum expulſione fit illa corporis totius inæqualis concuſſio ac vibratio, quæ rigor eſt. Dumque fit hæc, extrema calore intus recurſo frigeſcunt. Hinc dum rigeant corpora, una etiam frigeant. Quare rigores ab acribus humoribus concitantur. Quandoque vero fiunt ab humore craſſo venis obſtruente. Cujusmodi fuit ille, quem Gal. Alexandriæ in juvene obſervavit, de cujus ſane rigoris generatione, *in nuper citato lib. cap.* 6. Galen. ita habet: *Nunc autem naturalis caloris vi impedita rigor occurrit, cupit enim tanquam nec ſubſtantia nec robore oblæſus tum expandi, tum in omnes partes corporis diſtribui. Prohibitus autem & vi in altum repulſus ad proprium principium refugit: Cum autem ibidem manere nequeat (nam ſubſtantiæ ſemper mobili loco conſiſtere mors eſt.) ſeſe colligens ac veluti in unum congregans, æqualiter ſane non intro libero motu protenditur. Sed vehementi latione utens, & veluti a carcere exſiliens nonnunquam inſurgit motu adverſus ea, quæ tranſitum ipſius occupant; illa ſane impetuoſa cohibetur, totum autem corpus cum incidit, perturbat. Nam præter alia etiam vaporoſus nunc redditus, dum illiditur in ea, quæ obſiſtunt, intro rurſus reſilit, ſeu ictu repercuſſus ac iterum ad principium revertitur. Inde rurſus erumpens incidit violentius, iterumque reſilit etiam in hoc illapſu, idque frequenter per ſucceſſionem fit, quamdiu noxa perſeverat.* Incipiunt vero rigores a dorſo & lumbis, quod Hippoc. *in* 5. *aphoriſ.* 69. ita habet: *Rigores incipiunt mulieribus quidem ex lumbis magis, & per dorſum ad caput, ſed & viris parte corporis poſteriore magis quam anteriore. velut ex cubitis ac femoribus. Sed & cutis viris rara. Hoc quidem pilus indicat.* Sed hæc ſatis pro rigorum illuſtranda notitia, nunc ad

ipſo-

ipſorum prædictionem, quam ſane primum a bonis rigoribus venemur. Boni itaque rigores ſunt eorum, qui in febribus obſervantur, periodici, febriumque propria, qui ſunt ſymptomata. Periodici, qui aut quotidie aut alternis diebus aut ternis, omnes ſalubres, febresque intermittentes antecedunt, quæ omnes periculo vacare Hipp. *in lib. 4. aph. 43.* tradidit, eoque magis, quo major eſt intermiſſio, & quo minus eſt moleſtiarum tempus. De his enim in *aph. 63.* ait: *Quibus quotidie rigores fiunt, quotidie febres ſolvuntur.* Cum enim, ut Gal. docet in commento, per omnem corporis habitum mota rigores accidant, atque ideo ſingulis acceſſionibus expurgetur, atque evacuetur, non absque ratione ad infebricitationem pervenit talium febrium intermiſſio. Hoc igitur eſt, quod nunc dictum eſt ab eo, quotidie rigores fiunt, quotidie etiam febres ceſſant, ſic videlicet ſi & per tertium diem vel etiam per quartum. Quod ſcilicet fieri videtur & in tertianis, & in quartanis circuitibus, in quibus febres ſolvuntur, & rurſus redeunt, quarum proprium eſt, ut cum rigore redeant. Omnium vero optimi ſunt rigores judicatorii optimi. Cujusmodi ſunt, qui febribus ſuperveniunt continuis in aliquo dierum judicatoriorum, cum ſignis concoctionis, a quibus aut ſudores optimi copioſi, aut vomitiones, aut alvi dejectiones aut ſanguinis e naribus eruptiones ſuccedunt, atque ex ipſis febres aut prorſus tolluntur, aut maxime minuuntur. De quibus Hipp. *in quarto aph. 58.* ait: *A febre ardente habito, rigore ſuperveniente, fit ſolutio.* Duo vero optimi rigoris videntur eſſe propria, primum, ut corpora a rigore maxime incaleſcant, idque fieri triplicem ob cauſam, ut Galen. *in libr. de trem. palp. rigore cap. ult.* docuit, primo quia calor naturalis ab ambiente repreſſus in altum colligitur, ut particulis conantibus noxios humores pellere, opem ferat, atque deinde, ut *in 3. lib. de temp.* docuit, humore intus exiſtente enutritus & auctus, totus vehementer foras expanditur. Secundo quod calor ob violentam illam ad partes corporis permeationem, motionemque non parum accendatur, veluti lapides ferrumque ex mutuo contritu atque aſſiduo motu valde incaleſcunt. Demum calor dum ex alto re-

dit, ferventis aliquid humoris ſecum ducit, quo incaleſcit corpus. Quo vero corporis nativus calor fuerit robuſtior, eo corpus a rigore calidius fiet, & quo minus fortis eo minus eſt calidum. Hinc corpora probe calefieri a rigoribus, bonum eſt, qui naturam firmam ac viribus potentem ſignificet, veluti e contrario, ut paulo poſt videbimus, quum nihil aut parum incaleſcunt, ex rigoribus peſſime eos ſe habere naturamque prælanguidam teſtatur. Quare a rigore corpora maxime calefieri, quocunque fiat modo, optimum erit. Quod in omnibus a quibus cum optimæ vacuationes, tum purgationes fiunt, obſervatur. Alterum eſt optimorum rigorum proprium, quippe quod optima aut evacuatio aut purgatio ſuccedat. Addamus quoque, quæ aut febrem prorſus tollat, aut ſaltem diminuat. Quales ſane in multis ægrotis Hippoc. obſervavit, quippe in uxore Epicratis, quæ apud Archegetem decumbebat, in Charione, in Lariſſæ Virgine, in ſorore apud Timeneum decumbente, Philiſtide, De Epicratis uxore *in primo Epidem. comm.* 8. *text.* 22. ait: *Die decimo quarto ſuperriguit, febris acuta. Quintodecimo vomuit biliosa, flava, ſubrebra, ſudavit, libera febre, ſub noctem non febris acuta, urina craſſa cum candido ſedimento.* Et de Charione *in lib.* 3. *Epidem. com.* 2. *text.* 2. *ſeptimo ſuperriguit, febris acuta, per totum corpus ſudavit, judicatus eſt, & eodem modo poſtea in recidiva, ſeptimo decimo ſuperriguit, febris acuta, ſudavit, febre eſt decretorie liberatus:* & de Virgine lariſſæ *epid.* 3. *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox ſudavit toto corpore multum & calidum, ſine febre eſt judicata. In libr. vero quarto Epidemior. text.* 83. meminit ſororem, quæ erat apud Temeneum cum rigore judicatam: & *in* 7. *quoque libro text.* 66. Philiſtidem Eraclidis uxorem eodem modo cum rigore judicatam. Aliquando in ſanguinis profluvio rigor eſt bonus. De quo *in* 3. *Prorrhet. text.* 168. legitur: *Quibus in principio largum ſanguinis profluvium, rigor fluxionem ſiſtit.* Neque immerito aliquando ex immodica vacantium calore toto una cum ſanguine intus recurrente. Nihilominus in morbis hujusmodi rigores longitudinem prænuntiant, nam ut Gal. ait *in comment. Ubi morbum*

non

non ſedaverit ſanguinis eruptio, exceperitque eam rigor, utrumque longum redditur ex eo, quod corpus difficulter caleſiat: Aliquando etiam decretorie per tremores judicium declarant, ut *in Coacis præſagiis 1. libr. comm. 1. text. 27.* habetur, atque hi boni cenſentur rigores in morbis. Mali vero e contrario ſunt, a quibus primo corpora minime incaleſcunt aut parum, quod naturam prælanguidam ſignificent, de quibus in 1. *Prorr.* ſcriptum eſt. *A rigore refrigeratis non recaleſcens, malum.* Idemque *in ſecundo libro* habetur, quod, ut Gal. ſcribit in commen. caloris exſtinctionem ſignificat, quod in muliere in foro mendacium decumbente Hipp. obſervavit. Sunt etiam pernicioſi, quos aut nulla ſequitur vacuatio bona, aut mala, meritoque dicuntur Critici, ſed mali, qui non judicant. De iis Gal. *in 2. prorrhet.* ſcribit: *Nam qui univerſaliter de rigore intellexerunt, perpetuo eos meminiſſe oportet, quod ſi vel tertio vel quarto die fuerit, talium febrium peculiare eſt ſymptoma. In morbis vero poſtea apparens, ſi judicationem non intulerint, deterrimum exſiſtit.* Deterrimi ſunt, qui cum mala aliqua excretione apparent, quod ſint ex judicatoriis non judicantibus, qui aut mortalia, ut Gal. affirmavit, aut judicii difficilis eſſe ſolent. De quibus in 1. *Pror.* 31. *Si ex perfrictione ſudantes recaleſcant, malum; ex his quoque laterum æſtus, cum dolor & rigor ſuperveniens, malus.* Sudores vero malos eſſe cum frigidos omnes, tum maxime partium ſuperiorum, tum copioſos minime febrem tollentes. De his Hippoc. *in primo Epid. Com. 3. Text.* 28. de uxore Dromedai ſcribens, ait: *Tertio die circa meridiem ſuperriguit. Febris acuta. Urinæ eadem: hypochondrii dolor, faſtidioſa ac nauſeabunda, nox moleſta, non dormivit. Sudavit per totum ſubfrigida.* Et mulier quæ in foro mendacium decumbebat, itidem ſæpius ante mortem riguit, & cum ſudore frigido. Copioſus quoque etſi non frigidus, crudo exſiſtente morbo, neque febrem neque ſymptomata tollens, lethalis eſt; præcipueque ſi aut die ſexto aut octavo conſpiciatur. Cujuſmodi obſervatus fuit ab Hippocr. in eo, qui incaleſcens cœnavit. De quo *in primo Epidem. Com. 3. Tex.* 79. Hippocr. *Octavo riguit, febris acuta, ſudavit multum, febre carere*

re

re viſus eſt, non multum dormivit, a ſomno frixit. Qui die undecimo obiit: Et in Coac. præſagiis legitur: *Qui ſubinde exſudant & rigent, lethale eſt.* Quare rigores omnes mali ſunt, quos aut nulla vacuatio, aut mala ſubſequitur. Quod ad febrem vero ſpectat, deterrimi ſunt, febrem non tollentes, aut non minuentes. Quod apud Hippocr. legitur *in 4. lib. aphoriſm. 56.* hiſce verbis. *Febricitanti rigor ſuperveniens, febre non deficiente, malum.* Omnium vero maxime ex aliqua copioſa vacuatione ſi id fiat, ut Galen. *in quarto libr. aph. 46.* meminit, ita dicens: *Nam ſi aliqua evacuatio rigorem ſubſequatur, quæ nullam febris facit intermiſſionem, utriuſque ratione hominem frangi, reſolvique par eſt, quia vis imbecilla ferre non poteſt rigoris agitationem, & quia ab evacuatione diſſolvitur.* Quod ſi vires prælanguidæ fuerint ex morbo, hujuſmodi rigorem lethalem eſſe, Hippoc. *in eo lib. 4. aphoriſ.* ita ſcripſit: *Si rigor incidat febre non deficiente, ægro jam debili, lethale eſt.* Omnes enim rigores quicunque fuerint prælanguentibus viribus, ſunt perniciales, quoniam exſtinctionem nativi caloris nobis indicant. Cujusmodi intellexit auctor Prorrhet. *in 1. Prorr. text. 57.* cum dixit: *Refrigeratio cum rigore non recaleſcens, malum.* Et *in 2. lib. poſt oculorum perverſionem in febre laborioſa rigor ſuperveniens mortem fatetur.* Forte & de his Hippoc. cum *in lib. 7. aph. 7.* ait: *Ex multa potatione rigor & deſipientia, malum.* Rigent enim auctore Galeno, ubi calor multitudine exſtinguitur. Cognoſcuntur etiam rigores deterrimi, qui ſunt ex aliis malis ſignis vel ante ipſos, aut una cum ipſis apparentibus, aut quæ poſtea apparent. Cum malis enim in febribus continuis perpetuo timendi ſunt. De quibus Hippoc. *in 1 Epid.* ſcribit. *At, cum febres ardentes inciperent, annunciabant, qui exitium impenderent, ſiquidem ſtatim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua ſuperrigebant, inſomnes erant, graviter angebantur, ſitibundi, faſtidioſi.* In phreniticis, in quibus albæ urinæ aut fœces apparent rigores ſunt pernicioſi, ut *in 1. Prorrh. text. 13.* ſcriptum eſt. Scribitur etiam *in 2. lib. text. 29.* cum rigore non agnoſcere familiares, ſeu ignorantiam, malum eſſe: itemque & oblivionem. Gal. *in commento*, ex inſigni

refri-

refrigeratione & victum eſſe calorem judicandum: & poſtea ſcribatur: *Æſtuoſi rigores quadantenus perniciosi, flammans quoque cum ſudore facies in his, mala.* Et poſtea *tex.* 56. etiam de hujuſmodi rigorib. ſcribit: *In oculorum perverſione cum febre & laſſitudine rigor perniciosus.* Comatoſi in his male habent; *& in primo Coacorum præſagiorum: Rigores, quibus multa in ſomnum inclinatio inventa eſt, utcunque lethales, quod ſi cum iis facies flammæ in modum exardeſcit cum ſudore, malignum eſt.* Et poſtea malignos eſſe rigores ſcribit, torporem inferentes. Quod exſtinctionem caloris denotent. Et poſtea: *E rigore cum capitis dolore exſolutiones, lethales ſunt.* Quod ſignificent cerebrum inſigni phlegmone teneri. Quare ex aliis ſymptomatibus malis augetur malorum rigorum judicium. Quemadmodum quoque intellexit auctor *Coacorum præſagiorum*, cum ait: *Quibus rigor in noctem incidit, tumque afflictantur magis & ſine ſomno agunt, multum exæſtuant.* Aut quod *in* 3. *lib. Prorr. tex.* 27. ſic clarius legitur: *Supervenientes rigores & nocte magis quodammodo exacerbantes cum vigiliis & venarum agitationibus in ſomnis, atque urinæ præter arbitrium excernentes, in comatoſas aliquando finiunt convulſiones.* Sed dicamus nos lethales eſſe hujuſmodi rigores cum eis malis ſignis conſpectis. Quare in acuta febre rigores cum ſignis malis, judicium exitii augent. Sunt etiam pravi ex *Coacis præſagiis* rigores continui, aut frequentes: Qui aut interni viſceris ſuppurationem indicant, aut fruſtra tentatam Criſin, aut denique nativum calorem exſtingui. Cujusmodi fuere in muliere in foro mendacium decumbente, cujus hiſtoria illuſtre ſatis nobis erit exemplum ad illuſtranda ea, quæ de exitialibus rigoribus hactenus diximus. Cum hæc ſæpe in eo morbo riguerit, atque ſemper cum ſignis perniciosis. Quam quidem Hippocrat. *in libro tertio Epidemiorum text.* 9. hiſce verbis eſt complexus: *Mulierem, quæ decumbebat in mendacium foro, primum enixam cum dolore maſculum, corripuit febris. Initio ſtatim ſitibunda cor illi dolebat, faſtidioſa, lingua arida, venter turbatus tenuibus paucisque, non dormivit. Altero die aliquantulum ri-*

guit, febris acuta, modicus ſecundum caput & frigidus ſudor. Tertio cum dolore dejecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto ſubriguit, omnia irrita ſunt in ſomnis. Quintum diem laborioſe tranſegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copioſa. Septimo ſuperriguit, febris acuta, ſitis ingens, ſe jactavit, ſub veſperum per totum corpus ſudavit frigidum: frigus partium extremarum, nec redibat illis calor. Iterumque nocte ſuperriguit, extremitates calorem non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, ſtatimque ad mentem rediit. Octavo circa meridiem rediit calor, ſitibunda, comatoſa, faſtidioſa: Vomuit biliosa, pauca, ſubflava. Nocte graviter ſe habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inſcia. Nono omnia fuerunt remiſſa. Sub veſperam comatoſa, aliquantulum ſuperriguit, vomuit amara, bilioſa. Decimo rigor, febris exacerbata eſt, nihil dormivit: Mane multam, in qua nihil ſubſideret, reddidit urinam, extrema partes receperunt calorem. Undecimo virulenta bilioſa vomuit, non multo poſt riguit, rurſusque extrema partes frigeſcebant. Sub veſperam rigor, ſudor frigidus, multum vomuit, nox gravis fuit. Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida: ſingultus multus, ſitis laborioſa. Tertiodecimo nigra virulenta vomuit, rigor: Circa meridiem muta. Quartodecimo die ſanguis de naribus. Defuncta eſt. Huic perpetuo venter erat lubricus, horrebat. Sed tempus eſt, ut quædam etiam de prædictione ab horroribus ſubjiciamus.

Cap. XI.

De horroribus, & ipſorum prædictione.

Horrorem affectum eſſe pravorum humorum per cutim diſcurrentium. Gal. *in* 1. *lib. de humoribus text.* 17. docuit. *Hic vero affectus motus inæqualis ſive concuſſio totius cutis eſt, veluti rigor totius corporis. Ab horroreque ex hoc diſtinguitur, atque etiam quia horror eſt motus parvus, vehemensque, ac magnus rigor.* Ex quo merito horrorem parvum rigorem plures fecere: & Gal. *in lib.* 2. *de diff. feb.* dixit medium exſequitur rigorem a frigefactione. Fiunt horrores ab omnibus cauſis rigo-

rigorum, quippe obſervamus in balneis horrores cum a calido tum a frigido, ab humoribusque commordentibus ad cutim motis. Ex Gal. *in 7. aphor.* Omnes enim mali ſucci plenos, cum vehementer calèfiunt, horrore vexari Gal. *in 6. Epidem. comm. 3. text. 67.* tradidit. Calefiunt enim cum in febribus ex febrili quidem calore, tum in phlegmone. Hinc ex interna phlegmone vel etiam hos concitari *in lib. 2. Prorrheticor. text. 42.* ſcribit, præſertim ii, qui celeriter transmutantur, uti ægri etiam implacidi ſint, ſed nedum a febribus, ſed quovis modo humores commoti horrores concitare, Gal. *in 2. de cauſ. ſympt. cap. 5.* ita ſcripſit: *Ac mihi quidem ſic videtur. Eundemque hominem ſicuti quieſcentem quidem ſolam inæqualitatem ſentire, ita motum horrore & exercitatum rigore concutiente urgeri.* Et paulo poſt: *Jam aliquos, qui cruditate laborarunt, ſcimus, cum quieviſſent, nullo affectos dolore: Cum balneum fuiſſent ingreſſi, aut in ſole ſtetiſſent, excrementa, qua prius quieverunt, calefaciendo, attenuando, ac in ſpiritum vertendo, ad motum excitant, quemadmodum ex animi affectibus ira.* Ubi vero excrementa, ut pituitoſa aut bilioſa acria ſint, cujusmodi ex præexcellenti putredine fieri ſolent, ad cutim mota atque diſcurrentia horrorum ægrotis ſunt in cauſa. Sed his præmiſſis ad Prognoſticum. Horrores primo ſtatuamus nunquam bonos, continuis febribus ſuccedentes, iis exceptis, a quibus continuæ febres intermittere cœperunt, boni enim hi ſunt, veluti ſi etiam in ardentibus febribus, qua hora fiebat exacerbatio, frigus, horror aut rigor appareant, indicio enim ſunt, naturam prævalidam eſſe, pravosque humores expellere a venis foras. Optimi quoque ſunt judicatorii boni, qui concocto quadantenus morbo apparent, ubi bona quæpiam vacuatio aut purgatio ſucceſſerit. Quod in Lariſſæ virgine Hipp. vidit, de qua *in lib. 3. Epid. comm. 3. text. 83.* ita ſcripſit: *Sexto die ex naribus multum fluxit, inhorruit & mox ſudavit in toto corpore multum, & calidum, ſine febre eſt judicata.* Apparentibus itaque coctionis ſignis, ſimulque & aliis judicatoriis ſignis, ſi horreant ægri, bonum; Critices enim vacuationes atque purgationes præcedere ſolent: De quibus *in 1. coa. præſ. comm. text. 19. Inhorreſcentes,*

anxii, *laſſitudine preſſi*, *lumbis dolentes*, *in proſluvium alvi incidunt*. Non particulatim, ut nos putamus, ſanguinis eruptionem denotant, ſed generatim criticam perturbationem, veluti & auctor Prorrheticorum ait: *Qui ab horrore ſimul critici ſudarunt*, *poſtridie vero ubi inhorruerunt*, *præter rationem vigilent*, *eos ſanguinis eruptionem incurſuros*, *puto*. Quod quicquam certi non habere Gal. *in com.* affirmavit. Quare boni tantum horrores ſunt, a quibus continuæ febres intermittere incipiunt atque judicatorii boni. Mali vero ſunt primo, qui purulentos ac tabidos explicant, judicatorii mali, atque ubi in principio peſtiferorum morborum fiunt. Qui cum propter maximam humorum pravitatem, atque ob naturæ infirmitatem fiunt, tentantem movere humores, at nequeuntem. Quod clarius explicare videntur, ubi ab horroribus parum incaluerint. De quibus Hippoc. *in* 3. *lib. Epid. com.* 3. *text.* 69. ſcribit: plures eorum, qui febribus peſtilentibus laborarunt, horruiſſe: ait enim; *Horrebant*, *& ſub mortem delirabant*. Quod in Critone, qui tertio die ex tumore peſtilenti interiit, obſervatum eſt, de quo Hipp. *in* 1. *epid.* 3. *text.* 26. ait: *Decubuit eodem die horreſcens*, *faſtidioſus*, *parum calens*: Eodem quoque modo ſcripſit *in lib.* 7. *Epid. text.* 39. Ariſtocratem, qui die tertio ex carbunculo peſtilenti eſt defunctus, principio horruiſſe. Ex judicatoriis malis, qui ex Gal. aut difficilis ſunt judicii aut lethales. Cujusmodi eſt ut *in* 7. *aphor.* 4. Hipp. ait: *a ſudore horror*, *non bonum*: Et auctor Prorrh. *in* 2. *lib. text.* 30. *Ex lumborum dolore ad os ventriculi recurſiones febriles cum horrore*, *aquoſa tenuia & multa removentes*, *mente aberrantes*, *voce privatæ*, *nigra vomentes*, *moriuntur*. Et *in* 2. *coac. præſ. com.* 1. *text.* 8. *Qui frequentibus e dorſo levibusque horroribus deſudant*, *difficili morbo laborant*. Ex quibus colligitur horrores, qui vomitus malos & exitioſos ſequuntur, eſſe judicatorios malos, qui ut dictum eſt a Gal. *in* 7. *aph.* 4. aut ſunt difficilis judicii, ſcilicet ubi non adſunt ſigna lethalia; aut lethales, ubi unum aliquod lethale illuxerit ſignum, ut in ea adducta oratione appareret, in qua delirium, vocis defectio, & nigra excrementa vomitu excreta. In *Coacis vero præſagiis* difficiles eſſe illos horrores,

rores, qui ſæpius fiunt, id eſt, crebros ſeu frequentes, quique etiam celeriter permutantur. Quod *in Pror. lib. 2. text. 42.* ita expreſſum eſt: *Ex dorſo frequentes horrores, celeriter in aliam tranſeuntes conditionem, implacidique urinæ interceptionem cum dolore judicant.* Quod recto magis *in Coaco* nuper citato præſagio declaratur, cum legatur ibi: *difficiles ſunt.* Etenim urinæ ſuppreſſionem & laborioſum morbum ſignificant, atque iis tenuis ſudor obortus, peſſimus. Sed de lethalibus hiſce horroribus Hippoc. *in 3. lib. Epidem. comm. 3. text. 65.* ita ſcribit: *Omnes hæ cum multa turbatione erant conjunctæ.* Ventres enim plerisque turbati, horrores, ſudores non decretorii, cum urinis multis ſupra potum, nullam concoctionem & craſſitudinem habentibus. Quales Hipp. vidit in muliere apud frigidam aquam in Thaſo decumbente; atque tales ſunt horrores decretorii mali, qui cum ſignis lethalibus perpetuo exitium portendunt. Demum ſunt horrores quoque mali, qui nedum febre non tolluntur, ſed cum peſſimis apparent vacuationibus, de quibus *in 1. Coac præſ. comm. 1. text. 37.* ſcribitur: *Laſſitudine fracti cum horrore, cum exſudaverint judicii modo & recaluerint celeriter, malum, tum alias tum ſi eo tempore ſanguis e naribus ſtillaverit, tabisque indicia:* Quos in maxima & graviſſima illa tabe, quæ plurimos peremit, crebros apparuiſſe. Hippoc. *in 3. Epid. comm. 3. text. 66.* ſcripſit, de quibus ait: *Horrebant & ſub mortem delirabant.* Sed non ſatis ſunt crebri horrores ad ſuppurationem & tabem exinde denotandam, ſed alia quoque ſigna deſiderantur, nimirum anhelitus difficultas, febris aſſidua, quæ noctu augetur, cum ſudoribus & tuſſiendi cupiditate, dolore, atque aliis ſignis, quibus Hipp. *in 2. lib. Prognoſt. text. 60.* purulentos cognoſci docuit. Sed tamen in febre continua aut cum phlegmone interno, vel materia in pulmonibus putreſcente, perpetuo indicabunt ſuppurationem ſeu purulentiam horrores multi, frequentes, inordinati cum dolore & reſpiratione difficili. Quod *in Coacis præſagiis* ſcriptum videtur, cum legatur. *Frequens horror & difficultas ſpiritus in doloribus, tabis indicia ſunt, quatenus indicant pus, & ab eo tabem futuram.* In ſputis enim ſanguinis

malignis, aut ubi humores in pulmonibus, aut inflammatio in ſuppurationem vertitur, horrores inordinati, & fruſtes ſunt. Qui membranis pulmonum aut thoracis a putri humore acri reddito commotis fiunt.

Cap. XII.

De prædictione a torporibus ac paraplegiis.

Per torporem affectum quidem alias intelligendum diximus facultatis animalis cum ſenſus motusque difficultate, & aliquando quendam obtuſum ſenſum & motum partis alicujus. Hujus cauſa eſt, ut docuit Gal. *in* 1. *de cauſ. ſymptom. cap.* 5. obſtructio, ſeu incraſſatio, ſeu obſcuratio nervorum, quibus Cauſis ſpiritus impeditur, perinde enim nervi a frigidis craſſisque humoribus ſolent obſcurari, ut luto aqua & nubibus obſcuratur, aut qualitas frigida aut exterior aut interior. In febribus vero has quoque habet cauſas, a quibus torpeſcere partes ſolent, quippe phlegmonem, ſcirrhum, luxatas intro vertebras, quibus nervis compreſſis obſtruuntur ſeu anguſtiores ad meatus redduntur. Illius vero, quippe animalis facultatis affectus cum motus & ſenſus difficultate, cauſſæ exſiſtunt cerebri refrigeratio tum poſitiva, ut ajunt, tum per exſtinctionem caloris nativi. Sed torporum cauſſis perſpectis, quid in morbis portendant, videamus, quando in ſanis apoplexiam prænuncient: de quibus *in Coacis præſagiis* ita ſcriptum eſt: *Torpores & ſenſus privationes præter conſuetudinem ortæ futuras apoplexias denunciant.* Et paulo poſt, ait: *Apoplecticis perfrictiones & torpores, pravum indicare.* Ceterum in febribus continuis perpetuo torporem malum; omniumque maxime mentis, quem ignaviam appellant. Hi enim in acuta quidem febre plane ſunt perniciales, cum ex cerebri refrigeratione, aut caloris nativi exſtinctione proveniant, utrumque enim perniciale eſt. A rigoribus torpores malignos dici voluit auctor *Coa. præſag. lib.* 1. *text.* 14. cum dixerit: *Rigores multi torporem inducentes, maligni.* Item *in lib.* 3. *text.* 16. torpores animi ſeu ignaviam in phreniticis

ticis esse exitialem prodidit; neque immerito, cum aut refrigerato cerebro in phrenitide, quod perniciosissimum esse signum alias ostendimus, aut exstinctione caloris nativi fiat. Eodem modo in *lib.* 1. damnat torporem cum surditate, a qua prodeant stillæ sanguinis e naribus. Quod nos nedum difficile quippiam, sed prorsus exitiosum affirmamus. Nec minus in aliqua phlegmone interna, ignavia mentis pernicioſa esse videtur, quæ tantum a flammeo calore, discusso nativo calore, fiat. De qua forte etiam *in lib.* 3. *Coac. præsag.* ait: *Dolor in pectus firmatus cum torpore, malus in febre.* Ex inflammatione etiam interna, neque resoluta, neque suppurata, neque per exspuitionem solum, pernicioſum est, torpentes ægros videre. De qua forte *in lib.* 7. *Coac. præsag. sect.* 2. *text.* 13. ita scriptum est: *Ex angina citra judicium hypochondrii dolor, cum impotentia & torpore, insidiose occidit, etiamsi valde modeste habere videantur.* Quare mentis ignavia seu animæ torpor in acutis morbis perpetuo lethalis erit. Alicujus vero partis corporis sensum, & motum obtusum reddi, qui affectus torpor est partis cujuspiam corporis, nunquam bonum, nisi Critice aliquando appareat, morboque concocto. Non enim impossibile est, Critice humorem a venis ad nervos transmissum, torporem iis partibus inducere, ut hisce nervis utar, veluti & tremorem aliquando videri Criticum superius fuit demonstratum. Sed hoc raro contingit. Et ex signis Criticis facile cognoscitur. Eodem modo paralysin, seu paraplexiam, seu particularem apoplexiam judicabimus. Quas in morbis quandoque utiliter concitari, humore a venis protuso, aut ad spinalem medullam aut ad partium particularium nervos, quibus obstructis paralysis fit, sed ubi cerebri vitio fit in acutis morbis, id plane est pernicioſum, propterea in vulneribus nuper illatis, ubi partes aliquæ resolvuntur, haud procul abesse exitium prædicant. Minus periculosum post apoplexiam aliquas partes motu privari, quas proprie Hipp. paraplexias vocare solet. Fit vero aliquando, ut materia paraplexias faciens, prout ab una ruit ad aliam partem, eas resolvere paraplectico modo, & has mutari in convulsiones. Quas mutationes auctor Porrheticorum *lib.* 3. *pror. text.* 26.

vidis-

vidiſſe his verbis, meminit: *Quæ ex lumbis ad collum, caputque redundant, reſolvuntque paraplectico modo convulſiva & mentis vacillationem patientia, an & talia convulſione ſolvunt? Ex his varie ægrotant per ea profecti.* Hocque ex vario humorum motu fieri affirmandum eſt. Quod & Gal. fatetur ſe vidiſſe hiſce verbis; *Herapæ & ſemel ego ita affectum quendam, permutationemque varie ſeſe mutuo excipientium ſymptomatum habentem vidi. Fiebant autem & illi hæc prægreſſis lumborum collique, & capitis doloribus, manus tota ab his ægre tum ſentiebatur, tum movebatur, ſicuti & in dictione dictum eſt paraplectico modo, quum non eſſet exacta peraplegia, mox ſuperveniens convulſio ſenſiliorem eam atque ad motiones expeditiorem fecit, placata autem convulſione ſenſim rurſum deterior reddebatur. Deinde rurſus tum lumborum, tum colli, tum capitis dolore correptus, univerſam ſubitamque habebat paraplegia in manu adauctionem, atque rurſus poſtea non parum convellebatur.* Quæ etſi veriſſima ſint, tamen quicquam certi non docent, neque enim convulſio paralyſi ſuperveniens, affectum ſolvit, neque contra. Quocunque modo ægroti ex acutis febribus paraplectici evadunt, perpetuo malum. Omnium vero maxime apoplexia, & in ægrotis & in ſanis timenda erit, de qua Hipp. *in 6. aphoriſ. 41.* ait. *Quicunque ſani dolore capitis repente capiuntur, & ſtatim muti fiunt, & ſtertunt, in ſeptem diebus pereunt, niſi febris eos apprehenderit.* Sed de his affectibus, cum poſterius ſeorſum acturi fuſius ſimus, ſermonem hunc claudemus, & quoniam linguæ reſolutio ſeu defectio ſolet eſſe magni momenti ad venandum prognoſticum in acutis morbis, propterea de hoc ſymptomate ſigillatim quoque agendum duximus.

CAP. XIII.

De prædictione ex aphonia, id eſt, vocis interceptione, nec non ex aliis vocis differentiis.

Cum ex omnibus partibus corporis reſolutis ac torpeſcentibus, linguæ reſolutio, quam teſte Gal. *in 1. Pror. text. 23.*

Græci

Græci aphoniam appellant, non parvi ſit momenti ad aſſequendam in morbis prædictionem, ideo de ipſa in præſentia agendum quoque duximus. Ceterum, quia aphonia vocis privationem ſeu interceptionem denotat, veluti vox tremula, clangoſa, acuta, querula ſeu prolabunda in vitium. Idcirco, clarioris hujus ſymptomatis notitiæ cauſa, de voce pauca præmittemus. Hæc enim aut prorſus tollitur, aut minuitur, aut vitiatur. Vitiatam vocem dicimus raucam, clangoſam, acutam, ſtridulam, interruptam, quam prolabundam vocant, querulam, lugubrem, tremulam, quæ omnes ſunt vitiatæ vocis differentiæ, veluti obſcura, balba ſeu balbutiens, tarda, imminuta ſunt ſymptomata. Prorſus vero ubi ægri loqui non poſſunt, ſilentium ſed proprie magis linguæ privationem, interceptionemque dicimus. Silentii vero nemini nedum ſublatam vocem, atque ægros voce defectos ſeu mutos intelligimus, ſed eos quoque, qui cum nullo vocis vitio teneantur, loqui tamen non volunt. Proinde ſilentium ac taciturnitatem, quod cum affectum melancholicum declaret, merito in *prorrheticis* inſaniæ ſignum in multiloquis habetur, mutos vero a voce defectos dicimus, qui loqui non poſſunt. Rauca vox & balbutiens, acuta, tarda, tremula, nulli eſt non cognita. Non uſque adeo nobis notum eſt, quæ clangoſa, ſtridula, interrupta, ſeu effracta, ſeu confracta, prælabunda, querula, lugubrisque dicatur. Per clangoſam enim ſtridulam, querulam, prolabundam, ejuſdem generis, cum acuta eſſe videntur, quando teſte Gal. *in lib.* 2. *Prorrh. text.* 12. cum ſiccatione vocificorum organorum, meatu anguſtiore effecto in acutum maxime vox efferatur: nam acuta in morbis fit, maxime organis ſiccatis, aut ſiccatione aſperæ arteriæ communicata, quæ cum magis acuta fit, clangoſa dicitur, & adhuc magis querula, prolabunda, ſtridula. Arteria enim humiditate irrigata rauca vox editur, ſiccitate exareſcens, primum quidem clara, deinde acuta redditur, quia in anguſtum coguntur vocalia inſtrumenta, hinc ſi magis adhuc intendatur ſiccitas, κλαγώδης clangoſa, ac ſtridula exauditur, qualis eſt gruum, aut qualis a gravi tono inchoata in acutam deſinit. Alii interciſam, inæqualem & obſcu-

ram appellant, eique ſimilem faciunt, quam temulenti edunt. Poſtremo aucta adhuc ſiccitate evadit lugubris, aut flebilis, aut querula, ac prolabunda, aut ſuſpirioſa, cujusmodi flentibus pueris editur, quæ voces fiunt, ut nobis auctor eſt Gal. *in lib. 6. aphor* 49. eo modo quo luctuoſæ, interciſæ, atque offenſantes fiunt reſpirationes, quas Hipp. luctuoſa ſuſpiria vocat. Quippe aut potentia ipſa fatigata, aut duricie inſtrumentorum, quæ cauſſa eſt præcipua, aut ambabus cauſſis concurrentibus, aut propter aliquam muſculorum voci ſervientium ſimilem convulſioni diſpoſitionem. Effractas quoque ejuſmodi eſſe conditionis vocant, ubi videntur fauces in vocibus confractæ eliſo quodammodo ſpiritu. Quomodo & in follibus qui muſica organa ſpiritu implent, ſi imbecillior is eſt, qui folles movet ſonus, interrumpitur. Ceterum jam ſatis circa haſce vocis differentias. Nunc priusquam ad aphoniam deſcendamus, brevi oratione prognoſticum perſtringamus. Omnes enim eæ voces vitiatæ in continuis acutisque febribus malæ ſunt, omniumque maxime in phreniticis & in febribus ardentibus. In quibus ſummum vitæ diſcrimen minantur, cum maximam ſiccationem vocalium inſtrumentorum ſequantur, & aliquando prælanguidam potentiam, aut diſpoſitionem convulſioni ſimilem, quæ cum a ſiccitate fiat, pernicialis erit. Proinde auctor Pror. *in lib. 2. text. 22.* ait: *Vox acuta, clangoſa, mala eſt.* Galenusque *in commento* tanto priorem eſſe clangoſam & plorabundam, quanto majorem indicant ſiccitatis affectionem. Antea de acuta *in text.* 10. dixerat: *Quibus vox acuta eſt, his hypochondria introtracta ſunt.* Galenusque ait, *pleriſque qui in morbis vocem mittunt acutam, ad infernam ſedem trahi hypochondria, ſepti tranſverſi aut propter inflammationem, aut cum propter igneam caliditatem areſcit, aut cum a pleura membrana inflammata, aut ſiccatione indurata trahitur.* Ex quibus colligito in morbis cum voce acuta, ubi intro hypochondria tracta ſunt, eſſe pernicioſum, quaſi cum lethali aliquo alio ſigno fuerit, periculi judicium quoque una augeri neceſſe eſt. Utpote legitur *in* 1. *Prorrhet. text.* 17. *Ex vomitu gravi, faſtidioſaque vox clangoſa, oculique concretum pulviſculoſum habentes,*

tes, insaniam ostendunt, ut hermozygi uxori, quæ vehementer furens muta obiit. Neque mirum, ut posterius declarabitur, ab acuta clangosaque voce, postea morbo in pejus abeunte, mutos fieri, quippe aut a siccitate induratis, convulsisque vocalibus musculis. Meritoque hinc auctor *Coac. præsag.* scripsit: *Acuta vox & lugubris, & oculorum obscuratio, convulsiones accersunt.* Quod indicent hæ voces maximam siccationem, a qua convelluntur partes nervosæ. Clangosam vero vocem, cum linguæ convulsione, vehementi insania, cum tremore, & duritie prorsus esse pernicialem *in libr.* 3. *Coac. præsagiorum* memoriæ proditum est. De tremula vero voce *in lib.* 2. *coac. præs. sec.* 2. *text.* 31. scribit: *Cum voce tremula alvi præter rationem solutio in iis longiore tempore corpus male habentibus, lethale.* Sed jam satis de prædictione ex voce vitiata ac imminuta. Nunc de iis scribamus, qui prorsus voce deficiunt; Græci *aphoniam*, & nostri vocis privationem, seu interceptionem appellant. Galen. *in primo Prorrhet. text.* 23. *& in* 24. scribit: vocis privationes fieri, & propter voci assservientium instrumentorum læsionem, & propter principium nervorum affectum. Principium nervorum cerebrum est atque principium spinalis medullæ. Quo affecto mutescere ægrotos cognoscimus, vel ex eo, quod cum voce aliæ simul functiones lædantur, quippe sensus, motusque; idque fit cerebro oppresso, ut in apoplexia & in comitiali morbo, aut quia venæ crasso sanguine intercipiuntur, ac organa valde resiccata sunt, aut ipso cerebro resoluto. Voci partes servientes, quarum læsione vox læditur, atque intercipitur, est larynx, ejus musculi, atque thoracis, nec non pulmones, nervi recurrentes. Quibus convulsorio modo læsis, vox intercipitur aut læditur, manentibus aliis functionibus integris. Addunt alii, vitalis spiritus resolutionem, ut in iis, qui nimio gaudio afficiuntur, qui resoluto calore loqui non possunt, aut suffocatione, ut in hectericis affectibus, aut contractione, ut in metu, ex quo multi tremuli & aphoni evadunt, aut demum ipsius refrigeratione, aut exstinctione, eodem itidem modo & animalibus spiritibus ita affectis. Quibus quidem ita præmissis reliquum est, ut quid particulatim aphonia in morbis portendat,

dat, explicemus. An vero aphonia quicquam boni aliquando ſignificet? non per ſe, cum omnis aphonia mala ſit, ſed aliquando quidem ſalutem prænuntiat. Critica quæ eſt, a qua optima vacuatio fit, qualem meminit Hippoc. *in lib. 7. Epidemiorum text.* 25. in Teoclis cognata, qua ſudor non paulo poſt judicatorius erupit. Auctor vero Coac. præſag. in *lib. 1. coa. præſ. text.* 27. ſcribit quandoque tremores ſolvere aphonias ex rigore concitatas. Quæ etiam brevi tolluntur, non ita malæ cenſeri debent, neque eæ, quas ſequantur urinæ copioſæ. De quibus *in quarto libro Coac. præſag. ſec. 2. text.* 35. ſcriptum eſt: *In convulſionibus aphonia diutius durans, malum: quæ durat brevius, vel linguæ reſolutionem vel brachii, & partium dextrarum ſignificat.* Solvitur autem derepente prodeuntibus urinis multis affatim. In iis etiam qui ſuffocantur aphonia, a qua poſtea recte loquantur, non lethalis eſſe ſolet. De qua Hippocrat. *in quinto aphoriſm. 5.* ait: *Si ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi eum febris corripiat, aut ad eam horam veniens, qua ſolent ſolvi crapulæ, loquatur.* Quæ etiam in principiis fiunt morborum, tametſi nunquam bonæ, tamen aliquando ſolam multitudinem humorum teſtantur. Cujusmodi in muliere, quæ trimeſtri fœtu gravida in littore habitabat, conſpecta eſt. Nonnunquam ſolent aphoni reddi ægroti ventriculo ab aliquo humore læſo, quo aut ſponte, aut arte vomitu rejecto, liberantur, de qua Hippoc. *in libr. 5. Epidem. text.* 39. ſcribit: *Hermophili filius agrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipſum, & non deſcendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero ceſſavit, ſequenti die ſine voce, jaciebat ſtertens, diſtortos habens oculos, febricitans. Penna vero immiſſa vomuit bilem atram & clyſtere immiſſo, ſtercus multum ſubiit.* Quomodo etiam plures a vermibus aphonias obſervavi ſine periculo. Non perpetuo etiam ex vulneribus aphoniæ ſunt perniciales, eæque præſertim, quæ parum durant, & a quibus vox probe reſtituitur ægrotis, qualem vidit Hippocrat. (ut *in lib. quinto Epidemiorum text.* 51. legitur,) in puella quæ a rupe ceciderat voce ſtatim privata. Indicat tamen læſum cerebrum cum vomitu & ſanguinis fluxu. Non tamen ita affecti

per-

perpetuo aphoniæ malæ exſiſtunt, ut auctor *Coacorum præſagiorum* docet *in lib. primo ſec. 2. text. 27. 28. & 29.* Peſſimæ vero ſunt, quæ ſunt ex judicatoriis non judicantibus, pernicialiſſimæ, quæ cum lethalibus ſignis apparent, juxta illam univerſalem *Prorrheticorum* propoſitionem, *quod judicatoriorum non judicantium quædam lethalia, & quædam difficilis judicii.* Quare aphoniæ judicatoriæ non judicantes peſſimæ ſunt. De quibus *in ſeptimo Coac. præſagiorum text. 51. Quibus vox in febre intercepta ſine judicatione, cum tremore moriuntur. Subinde rigentibus mutitates lethales ſunt, iis vero moderatus capitis dolor eſt:* & in ſequenti textu. *Mutitates in febre acuta cum exſolutione non ſudanti quidem lethales, minus autem exſudanti, diuturnitatem ſignificant:* & in ſecundo Prorrheticorum text. 58. *Ex lumborum dolore ad cor recurſiones febriles cum horrore, aquoſa tenuia, multa revomentes, mente aberrantes, voce privatæ, nigra vomentes, moriuntur:* hæc eſt aphonia ex non judicatoriis lethalibus, quod vomitiones nigræ, deliria & exitium portendentia, ſimul illuxerint, & poſtea *text. 59. In febribus ad hypochondrium dolores ſine voce, ſudore ſi ſolvantur, maligni, his ad coxas dolores cum ardente febre, & ſi alvus eruperit, pernicioſum:* & poſtea. *Quibus voces cum febre deficiunt, poſt judicationem, hi trementes & Comatoſi pereunt:* & Gal. *in comm.* clarius ait: *Quibus apparente ſolum febre aphonia fit, & poſt judicationem, hi trementes & Comatoſi pereunt.* Febribus ſcilicet, non ſine ſignis, ſed cum mala judicatione, viſis: & *in libro 3. Prorrheticorum.* Ex Galeno: *Si ex capitis dolore aphonia fiat, febriente ægro cum ſudore absque arbitrio ſuperflua excernant, & ſi repetitio quædam ſymptomatum pari modo fiat in longius excidunt ejusmodi morbi tempus.* Cum ſignis pernicioſis prorſus lethales. Qualia ſunt ſudores capitis in febri vehementi, ſudores frigidi, & livida cum intus urunt, vehementia deliria, comata, cathochi, convulſiones, tremores, difficilis ſpiritus, frigidus, ſublimis & alia hujusmodi multa. De quibus Hippoc. *in philiſci hiſtoria* ait: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant, minxit nigra, aliquantum dormivit. Sub diem obmutuit, frigida ſudavit. Extremæ partes liveſcebant.*

bant. Cum vehementi delirio, aut in delirium vehemens deſinentes, aut a vehementi delirio, aphoniæ ſunt lethales. De quibus *in 2. lib. Prorrheticorum*, ex Galeno legitur: *Si in febre aphoniæ, quæ convulſivo modo fiunt, deſinunt in eam, quæ cum ſilentio fit, ecſtaſin, perniciosum.* Auctor vero *Coacorum præſag. in 2. coac præſ. ſec. 2. text.* 27. inſanias vehementes, cum vocis interceptione, lethales eſſe ſcribit. Cujusmodi fuere, quæ in phrenitico Hippoc. obſervavit, atque in Hippia ſorore phrenitica ante mortem, ut *in Epidemiis* legitur. Quem affectum, ſcilicet aphoniam cum vehementi delirio conjunctam, & ab exſoluta facultate animali provenire e mortuis aut languentibus inſtrumentis, quæ vocem edunt, affirmamus, veluti in phrenitide, tremore, palpitatione ſpectatur. De quibus auctor *Prorrheticor. in primo lib. text.* 24. ait: *Quæ cum exſolutione fiunt aphoniæ, peſſimæ.* Sed hic videtur de vitalis facultatis reſolutione loqui. Sunt non minus lethales, quæ una cum ſpiritu ſublimi phenomeno quoque, id eſt, apparente, de quo Galen. *in primo Prorrheticor.* dixit: Videntur autem omnes, qui talem inſpirant inſpirationem, ſcapulas movere totas, ita, ut per veſtimenta motio conſpicue appareat, tanquam valide ipſi ſuperioribus Thoracis partibus operentur. De quo etiam auctor *Coac. præſag. in lib. 2. ſec. 2. text.* 25. ſcripſit: *In vocis interceptione ſpiritus veluti iis, qui ſuffocantur, commotis, ſurſum ſcapulis redditus, malus.* Qui ita reſpirant, ſublimes thoracis partes ad omoplotas uſque movere videntur. Nam cum inſpirando diaphragma ſatis eſſe non poteſt, Thoracis muſculi ſuperiores, qui e collo in Thoracem protenduntur. Etiam cum brevi ſpiritu vocis interceptio eſt lethalis, cujusmodi fuit, quæ altera die in Pythione viſa eſt. Ex convulſionibus etiam quæ reſiccatis nervis fiunt, aphoniæ lethales ſunt. In quo ſenſu auctor Prorrhetic. *in primo text.* 23. habet: aphonias cum ſingultu eſſe peſſimas. Quæ etiam ex humorum multitudine fiunt convulſiones, ſi aphoni fiant anginoſi, lethaliſſimum eſt. Cujusmodi fuiſſe anginoſam, de qua Hippocrat. *in quinto Epidem. text.* 101. ſcriptum reliquit. *Quarta die convulſa, ſine voce, ſtertor, dentium contritio, maxillarum rubor, mortua eſt quinta die.*

Cete-

Cæterum aphoniæ, quæ una convulsis partibus ex copia humorum fiunt, perpetuo lethales non sunt, veluti & tremores, convulsiones & alia hujusmodi symptomata a copia humorum in morborum principiis facta. Cujusmodi fuere observata ab Hippocrat. in muliere trimestri fœtu gravida, in littore decumbente, quæ tamen cum signis aliis exitiosis præter artis, ut Galen. visum est, exspectationem evasit. Sed perpetuo in exitiosis morbis virium robur attendere oportet, bonam respirationem & recte ægrotum se habere ad omnia, quæ ei offerunt. Nam his apparentibus, ut Galen. testatur in Heropyti historiæ commento, vel etiam in moribundis, prorsus non est desperandum, indicant enim robustissimam naturam.

Quæ vero fiunt resoluta facultate animali, ac vitali vel maxime languente, exitium in foribus prænuntiant, cujusmodi fuere, quæ in Phylini uxore, in phrenitico, in muliere apud frigidam aquam decumbente, in phrenitica muliere ante mortem observatæ sunt. Cum catoche quoque sunt pernicioſæ, ut docet auctor *Prorrh. in lib.* 3. *text.* 4. Cum comate non minus frequentes, quæ in unico morbo fiunt, ut *in* 2. *lib Coac. præsag. sec.* 2. *text.* 33. scriptum est. Ex capitis quoque dolore pernicioſæ, nam phlegmonem in cerebro factum testantur, de quibus *in* 2. *Prorr. text.* 20. scriptum est: *Quibus ex dolore aphoniæ, moriuntur:* & *in* 2. *Coac. præsag.* ait: *Qui ex dolore muti fiunt ægri, moriuntur.* Iis etiam aphoniæ, quibus caput percussum est (quod cerebri insignem læsionem denotant) exitium prænuntiant. Cognoscuntur vero cerebri insigni offensa aphoniæ, ex aliis functionibus sublatis. Quod Hippoc. *in quinto Epidem.* ita expressit. *Cui caput lapide percussum est a macedone cecidit, tertia sine voce erat, anxietas, febris tenuis, nihil audiebat, neque capiebat, non sine tremore.* Chyrurgi ad cognoscendum cerebrum vulneratum, vocis interceptionem, sanguinem ex ore aut ex auribus, vomitum observant. Ut vero ex his colligam, aphonia lethalis, perpetuo cum malis exitiosisque signis, observabitur, aut ipsam aphoniam præcedent,

aut

aut ſubſequentur, veluti in Sileno, uxore Philini phrenitico, muliere apud frigidam aquam, anginoſa, atque Pythione ab Hippocrate, fuit obſervatum. Sed Pythionis hiſtoriam prodamus, qui ſæpe in morbo aphonus evaſit. De quo ita *in* 3. *Epidem. text.* 55. ſcripſit: *lingua inaruit ſitibundus erat, bilioſus, non dormivit: Urinæ ſubnigræ, ſuſpenſio ſublimis, non ſubſidebat. Altero die ſub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput, obmutuit, voce defectus eſt, diu breviſpirus, rediit calor, ſitiit. Nocte quievit, circa caput modicum ſudavit. Die tertio interdum quievit. Veſperi ſub ſolis occaſum aliquantum frixit, turbatio. Nox laborioſa fuit, nihil dormivit, ab alvo pauca compacta ſtercora deſcenderunt. Quarto mane quievit, ad meridiem omnia irritata ſunt, frigus, mutus, ſine voce, in deterius, & eodem modo. Octavo frixit, voxque eum defecit, ſpiritus exilis & imminutus, & decimo mane ſine voce, multum frigus, febris acuta, multus ſudor. Obiit.* Sed age finem huic libro imponamus.

FINIS TERTII LIBRI.

PRO-

PROSPERI ALPINI
DE
PRÆSAGIENDA VITA
& MORTE ÆGROTANTIUM.
LIBER QUARTUS.

CAP. I.

Quantum vitalis facultatis cognitio ad venandum in agrotis Prognoſticum conducat?

Neminem Medicorum latere arbitror, cognitionem facultatis vitalis maxime facere ad illuſtrandam in morbis prædictionem. Addimus nihil hac ipſa cognitione eſſe oportunius, ad denotandum naturæ totius robur, atque infirmitatem. Hanc facultatem ſedem habere in corde, Medici omnes fatentur, veluti in cerebro animalem & in hepate naturalem fundari diximus: non minusque etiam hujuſce facultatis (quam vires vulgus Medicorum appellat) robur ſeu firmitatem, ad futuram ſalutis ſpem in ægrotis prædicendam, magni profecto eſſe momenti. Ex quo merito Galen. *in libro de pulſibus cap.* 34. dicebat: *Si facultas vitalis poteſt morbi ferre vigorem, neceſſe eſt, ſervari hominem, atque ipſa nequeunte, mori.* Cognoſcitur vero facultatis hujus firmitas, ſeu robur, a robuſtis, nulloque modo læſis actionibus, veluti ab infirmis languor ſeu infirmitas nobis quoque innoteſcit. Vitales vero actiones & operationes ſunt, arteriarum pulſationes, quas vulgus pulſus ſimpliciter vocat, atque reſpirationes. Ex ipſisque facile vitæ ſtatus, qualis ſit futurus, intelligitur, præſertimque a pulſibus. Vita enim nihil aliud eſt, quam actio quædam ipſius

animalis in partibus, quæ vivunt; actio vero omnis prodit à propria ejus facultate, idcirco vitæ actio a propria venit facultate, quæ vitalis appellatur. Facultas autem omnis, veluti actione indiget, ut innoteſcat, ita & actio inſtrumento: actionis vero vitalis primum inſtrumentum eſt ſpiritus vitalis, qui cum a corde ad omnes corporis particulas confluat, ut cum illis communicetur, aliis quoque opus habuit inſtrumentis, ſcilicet arteriis, per quas ipſe ad quasvis corporis partes ducitur. At quoniam vitalis hic ſpiritus calidam maxime efferveſcentemque naturam habuit, ideo, ut conſervaretur, aliqua ipſe opus habebat refrigeratione, alioquin ſeipſum ocyus conſumpſiſſet, vitaque privaſſet animal. Siquidem corpus aliquod actu calidum ſine aliqua eventatione, & refrigeratione diu manere incorruptum non poteſt. Itaque & vitalis ſpiritus a natura, ut diu conſervaretur, pluries ventillandus, ac refrigerandus erat. Hinc natura (quæ nunquam in neceſſariis defecit) alia inſtrumenta animali conceſſit, quippe aſperam arteriam, & pulmones, qui cum dilatarentur, intus aerem frigidiorem exciperent, cordique per arterias communicarent, quo cordis caliditas, atque igneus ſpiritus refrigeretur, compeſceretur, & cum comprimerentur, ipſum quoque calorem eventarent; expellunt enim compreſſione vapores, ſeu fumos fuliginoſos a corde, purioremque reddunt vitalem ſpiritum. Erant igitur neceſſaria omnia hæc inſtrumenta facultati vitali. Quæ quidem a quolibet vel etiam illorum vitiato læditur, & infirma redditur. Quod ſane a pulſuum accurata obſervatione nobis maxime innoteſcit, non minuſque & a reſpirationibus. Nulla vero operatio ſpectatur, quæ robur & infirmitatem hujus facultatis vitalis præclare magis manifeſtat, quam pulſus & ipſa reſpiratio. De quibus in hoc libro, ut una cum ex aliis ſuperius illuſtratis, prognoſticum in ægrotis venari poſſimus, accurate a nobis eſt agendum.

CAP.

CAP. II.

Quid ſit pulſus, atque quot generibus pulſus omnes comprehendantur?

Vt ex pulſibus prognoſticum in ægrotis venari poſſimus, hæc primo nos noviſſe oportet; ſcilicet quid pulſus dicatur, atque pulſuum differentias, & cauſas. Pulſus vero nihil quidem aliud eſt, quam ſenſibilis cordis & arteriarum motus, quo hæ attolluntur & ſubmittuntur. Dividitur pulſus primum in motu dilatationis, quem *diaſtolen* nuncupant, atque in motum contractionis, quem etiam *ſiſtolen* Græci dicunt. Ab hisque duobus motibus cordis, arteriarumque nativus calor generatur, ac conſervatur. Diaſtolis enim motu aer frigidus ad cor attrahitur, qui vitale robur, unde ſpiritus quoque vitalis generatur, excitat, ac recreat. Syſtolis vero motu fumidum excrementum, quod ex humorum deuſtione generatur, expellitur. Quamobrem ex dilatatione cordis & arteriarum perpetuo quantum caloris cor habeat, facile deprehenditur, atque non minus, quibus excrementis fuliginoſis exſuperet, ex motu contractionis nobis innoteſcit. Comprehenduntur vero omnes pulſus ex Galeni doctrina, *in primo de pulſuum differentiis*, decem generibus. Quorum primum ex motus quantitate accipitur, tresque habet differentias, utpote quoniam ipſorum alius eſt magnus, parvus, atque demum alius mediocris, quippe neque magnus omnino, neque parvus, ſed medio modo ſe habens. Dividitur vero quilibet ipſorum rurſus in latum, longum, profundum, anguſtum, brevem, humilem. Magnus dicitur longitudine, latitudine, ac profunditate, vel omnibus iis una junctis. Veluti parvus dicitur, anguſtia, brevitate, humilitate, vel omnibus iis una copulatis. Mediocris vero dicitur, qui neque parvus, neque magnus, quod ad latitudinem, longitudinem, profunditatem, anguſtiam, brevitatem atque humilitatem attinet, exiſtit, ſed qui medio ſe habet modo. Secundum genus in motionis tempore vel ut

Gal. ait in motus qualitate consistit, cujus tres sunt differentiæ, quod alii ipsorum sint celeres, alii tardi & alii medio se habeant modo. Celeres quidem fiunt pulsus, quando arteria modico tempore movetur, atque e contrario, cum longiori movetur tempore, tardi evadunt, mediocris vero cum medio modo se habet arteria ad temporis motum. Tertium ex ictus qualitate, vel melius a virtutis potentia accipitur, cujus etiam tres observantur differentiæ, utpote vehementia, languiditas, seu infirmitas, seu humilitas, & quæ ad has medio modo se habet, scilicet pulsus vehemens, languidus, seu remissus seu humilis, atque mediocris: vehemens autem est, qui tangentis, manum valide percutit, & pulsat, & ex opposito languidus humilisve sive remissus, qui perdebiliter tactum ferit: mediocris, qui mediam servat ad utrumque proportionem. Quartum vero genus ex tunicæ arteriæ qualitate spectatur, quippe aut prima aut secunda; prima quando ex temperamento arteriarum alii calidi, scilicet a calida arteria, alii frigidi ex frigida, alii humidi ex humida, sicci ex sicca, sentiantur. Ex qualitate secunda, alii duri ob arteriam induratam, alii molles ex arteria molli, aliique medii inter utrumque ex arteria duritie, & mollitie temperata duri pulsus dicuntur, qui tactui valide resistunt, & e contrario plurimum lædentes humiles. Ii a vehementibus distinguuntur, quod duri valide tactu pressi humillimi reddantur, & vehementes perpetuo digiti pressa arteria valide percutiunt, & pulsent. Quintum pulsuum genus a tempore quietis accipitur. Tresque itidem habet differentias; quippe una crebritatis seu frequentiæ, altera raritatis, & tertia mediæ conditionis: pulsus creber dicitur, qui breve habet tempus quietis, contra rarus, qui longum. Sextum genus spectatur penes arteriarum, qui digitis tanguntur, plenitudinem atque vacuitatem. Ex qua pulsus alii vacui appellantur, ex eo quod ii plenam & isti vacuam arteriam denotent. Septimum genus a rythmi ratione accipitur, qui quidem spectatur comparato ictus tempore cum tempore quietis, quæ proportio, ut Gal. *in* 1. *de differ. pulſ.* docuit, temporis est ictus ad tempus quietis. Alii rythmum in pulsibus ordi-

nem

nem dixerunt, alii convenientiam durum esse temporum inter sese, ictus & intervalli. Hujus generis duæ spectantur differentiæ, quippe quæ *Eurythmus* dicitur, & *Arythmus*. Idem ac si dixerimus consonum & dissonum, seu ordinem servantem, atque ordine turbatam. Eurythmus pulsus appellatur, qui secundum vel ætatem, vel tempus anni, vel regionem temporis proportionem servat, veluti, qui temporis proportioni respondet, Arythmus dicitur, cujus tres spectantur differentiæ, prout tribus sane modis in ipso rythmum vitiari contingit. Primus scilicet qui mediocrem Eurythmi digressionem habet, pararythmusque ob id appellatur, & qui multum a rythmo recessit, heterorythmus vocant, veluti Echyrithmum vocat Gal. qui plane omnem rythmum seu consonantiam corrumpit. Octavum genus pulsuum spectatur penes ipsorum æqualitatem & inæqualitatem, hujusque duplex est differentia, scilicet æqualitas & inæqualitas. Æqualis pulsus dicitur, ubi multorum vel unius tantum pulsus differentiæ ad se invicem pares ac æquales exsistunt, & contra inæqualis. Pulsuum vero inæqualitas duplex observatur, quippe, una in uno tantum pulsu, atque altera, quæ in multis pulsuum generibus spectatur. Rursus inæqualitas in uno pulsu, aut in una parte arteriæ, aut in multis fit. His propositis, de iis modo agamus pulsibus, qui in uno pulsu & in una tantum arteriæ parte sentiuntur: qui duobus modis considerantur, uno mox penes arteriæ motæ situm spectantur, uti quando arteria sursum, deorsum, antrorsum, retrorsum, sinistrorsum, ac dextrorsum deducta. Atque altero, in motu, cum aliter inceperit, & aliter finierit moveri, juxta unum digitum citatior, & desinens tardior, aut e contra incipiens tardior, & desinens citatior. Hocque fit tribus modis, quippe aut cum motus continuus apparet, vel cum intercidit, vel cum recurrit, atque veluti bis ferit, si itaque manens continuus, & non interpollatus, a celeritate ad tarditatem transierit, aut a tarditate ad celeritatem fit pulsus a nostris imparcitatus dictus. Quemadmodum si quiete intercisus systole ac dyastole citatior seu velocior appareat, capras salientes imitatur, quæ cito ad aliquem arborem

ſaliunt, inibique morantes, mox cito deorſum præcipitantur, ex qua merito ſimilitudine pulſus caprizans a priſcis Medicis fuit appellatus. Eſt & alius hujuſce generis pulſus *dicrotus* atque bis feriens dictus, quod digitos arteriam comprimentes aliquando bis feriat, & pulſet. Qui aliquando a robuſta facultate fit, arteria tamen vitiata, utpote immodice indurata. Nunc de ea pulſuum inæqualitate agamus, quæ etſi in unico pulſu fiat, tamen in multis arteriæ partibus etiam ſpectatur. Hæc vero bifariam fit, uno modo quum motus manet continuus, & arteria juxta aliquos digitos moveatur, & juxta aliquos tardius. Secundo quum motus intercidit ita, ut aliqui digiti motum ſentiant, & aliqui non. Juxta autem dyaſtolis quantitatem in pluribus quidem arteriæ partibus inæqualitas eſt manifeſta. Ex quo genere plane ſunt myuri ſive decurati in una dyaſtole, atque illi quoque, qui innuentes ſive circumnuentes appellantur, veluti ejusdem generis quoque ſunt pulſus, hi quippe undoſus, vermiculans, formicans, hecticus, convulſivus, vibratus, ſive turbulentus & ſerratus. Sunt vero myuri ſive decurati hi, qui magnitudine in una dyaſtole diminuuntur, & decurantur, ut ſi primum manu magnum latitudine quis tetigerit, paulo poſt anguſtiorem illum evaſiſſe, viderit, ac perinde myurum illum vocavit, quod caudæ modo imminuatur. Circumnuentes vero ſignificant dyaſtolis brevitatem cum extremorum utrorumque veluti mutatione. Undoſus pulſus, a quibusdam fluctuoſus appellatus, fit, quando non ſimul univerſa arteria dilatatur, attolliturve, ſed per ſe ejus prima, deinde ſecunda, mox tertia, ab hac quarta, motu continuo manente, in modum undarum ſeſe elevantium, ſic quidem, ut altera unda ſemper priorem excipiat. Undoſus vero, ſi totus in parvitatem deſinat, ac minuatur, vermis greſſui fit ſimilis, ex quo vermicularis & vermiculans vocatur. Formicans quoque dictus fit, cum motibus multis amiſſis in unum prorſus exiguum deſierit, eſtque omnium pulſuum languidiſſimus, & creberrimus. Hecticus etiam habita ad febrem hecticam ſimilitudine eſt appellatus, quoniam veluti hectica febris nullam magnam habet mutationem, ita &

hic

Hic pulſus hecticus dicitur, quod perpetuo ſibi ſimilis conſtet, ſed duret. Convulſivus, qui convulſionis modo retractus videtur, aut ubi arteria retracta ſit. Vibratus motui jaculorum maxime comparatur, atque digiti ab arteriis quaſi jaculorum modo feriuntur. Serratus quoque dicitur, quando alia pars arteriæ magis & alia minus præ duritie dilatatur, qualis in pleuriticis obſervatur. Sed his pulſibus cognitis, tempus eſt, ut ad illos inæquales declinemus, quorum inæqualitas non in uno genere pulſuum fit, ſed in multis, quæ æqualitas a noſtris collectiva, & a Græcis ὁνικμαστικὰ dicitur. Hoc vero genere comprehenduntur pulſus, deficientes, intercidentes, decurati, Græcis *myuri* dicti. Hi tamen differunt a myuris, quos nuper explicavimus, quod hi in uno tantum pulſuum genere fiant, atque iſti in multis. Deficientes autem pulſus fiunt, ubi non ſolum in uno aut etiam in multis magnis unus minor apparet, & aliquando totus motus ab arteria aufertur. Hos Galen. proprie magis *in* 1. *lib. de differ. pulſ.* intermittentes appellat. Tollitur vero motus arteriæ quandoque totus ita, ut per duas & plures pulſationes arteria maneat immobilis. His contrarii ſeu oppoſiti ſunt intercidentes, quippe cum exſpectata quiete in medio tanquam ſuperfluo quæpiam intercidat percuſſio. Myurus autem, ſive minutus, ſive decuratus pulſus vocetur, ille quidem eſt, ubi primo ſecundus pulſus paulo minor fit, & tertius ſecundo, & tertio quartus, & ita uſque ad plures pulſus magnitudine ac vehementia fit minutio. Horum alii ad arteriæ immobilitatem perveniunt, ipſique myuri deficientes appellantur. Alii poſt arteriæ immobilitatem denuo pulſare incipiunt, qui ob eam cauſſam deficientes recurrentes nuncupantur, & alii non ad abſolutam immobilitatem veniunt, ſed ubi valde imbecilli & obſcuri, languidiſſimique evaſere, poſtea rurſum paululum augeri incipiunt, hique myuri recurrentes vocantur. Demum ad poſtremum pulſuum genus accedamus, cujus quidem generis ſunt, ordinati & inordinati. Ordinatus dicitur, qui ordinem pulſando aliquem ſervat, etiamſi fuerit inæqualis. Neque obſtat, eſſe inæqualem pulſum, & ordinem poſſe ſervare, contra inordinatus

natus eſt cujusvis ordinis expers, tametſi etiam ex æqualium ſit numero. Et hæc ſunt, quæ breviter hic de pulſibus perſtringenda duximus, ex Galen. *libr.* 1. *de differen. pulſ.* deprompta. Qui de ipſis plura deſiderant, legant libros Galen. quos *de differ. pulſ.* ſcripſit, accuratius, ſed his pulſuum differentiis præmiſſis, atque ſedulo perſpectis ipſorum modo cauſas conſideramus, ut nihil ad pulſuum notitiam deſideretur.

Cap. III.

De cauſis pulſuum, & quales robuſtam facultatem, & quales imbecillam indicent?

Præcipuæ cauſæ pulſuum tres numero, ex Galen. *in* 1. *de cauſ. pulſuum* exiſtunt, quippe pulſandi neceſſitas una, ſecunda facultas ipſa vitalis, & tertia inſtrumentum facultati ſerviens. Neceſſitas pulſandi, ſive uſus animalis caloris inſiti tuendi gratia eſt factus, ut ſcilicet ab eo refrigeretur, etſi quid halituum fuliginoſorum ex humorum uſtione contractum ſit, excernat, ad gignendum enim vitalem ſpiritum, ut calor cordis perfrigeretur, animalis caliditas, quæ ignea eſt, deſiderat, quod dyaſtole ſive dilatione facile fit, perinde ac ſyſtole ſive contractione fuliginoſum excrementum expellitur. Ex caloris autem ſpirituoſi ſeu vitalis varia quantitate, varia quoque in pulſibus fit dilatatio, veluti cum maxime igneus eſt ſpiritus, frequenter, maximeque ac celeriter dilatantur, pulſusque fiunt celeres, veluti calore a frigiditate commoderato atque imminuto oppoſitus pulſus efficitur, quippe rarus, tardus, parvus. Simili etiam modo facultas pulſationem efficiens, ſi multa ſit, & robuſta, magnum pulſum ac vehementem efficit, & exilis, imbecillave languidum & parvum. Inſtrumentum quoque vitiatum pulſus evariat, etenim dura arteria durum, mollis mollem, plena plenum, & vacua vacuum pulſum reddit. Poſſunt vero hæc cauſæ pulſuum cum a multis cauſſis extrinſecis, tum intrinſecis impediri, atque exinde & pulſus mutari. Extrinſecas intelligimus cauſas, quas vulgus

gus Medicorum res non naturales & Gal *in lib. artis medicinalis* conſervatrices appellat, a quibus omnibus cauſæ pulſuum & pulſus ipſi poſſunt mutari: & intrinſecus vero ſunt ætates corporum, temperamenta, humores qualitate aut quantitate aut putredine viſcera gravantes, lædentesque, & omnes morbi ac ſymptomata, quæ pulſus permutant. Sed age ſingularium pulſuum cauſas nunc ſpectemus. Quas qui accuratius ſcire deſiderant, legant libros Galeni *de pulſuum cauſis cap.* 2. Nos circa has pauca quidem ſcribemus, eaque ſolum, quorum cognitio ad prognoſin ex pulſibus indagandam nobis viſa eſt opportuna. Sed rem ipſam aggrediamur, a pulſu magno incipientes. Magnus itaque pulſus fit ex vitalis facultatis magno robore ſeu firmitate, ex multo calore in corde exſuperante, ſive ex uſu multo, accedente quoque arteria facile dilatabili, ſeu quæ facile dilatari, & comprimi poſſit. Veluti parvum contrariis a cauſis fieri, Gal. *in* 1. *lib. de præſag. pulſib.* prodidit, quippe ubi aut facultas infirmior aut imbecillior evaſerit, aut propter arterias induratas, vel denique propter paucum uſum, id eſt, paucum calorem in corde exſuperantem. Mediocris cum medio ad hæc omnia ſe habet modo, atque ita de aliis omnibus, quæ mediocres appellantur, utpote quorum natura, & cauſæ mediæ ſunt inter extremas. Pulſus longus fit ob corporis ſeu arteriæ gracilitatem, & virtutis firmitatem, atque ob caliditatem etiam colliquantem, ut Galen. *in* 2. *lib. de præſag. ex pulſibus* docuit. Ab oppoſitis vero cauſis, ſcilicet a craſſitie arteriarum, facultatis imbecillitate ac a refrigeratione pulſus brevis efficitur. Anguſtus prodit nobis ex anguſtia circumpoſitarum regionum arteriæ, facultatis imbecillitate, atque ab inſtrumenti duritie, atque cutis rugoſitate & craſſitie, veluti latus ab oppoſitis fit, ſed potiſſimum propter exſuperantem humiditatem, & ſecundum naturam, vel ab externis cauſis. Altus ob auctam facultatem, & ob arteriarum mollitiem. Humilis a diminuta & infirma facultate, & ab inſtrumenti duritie. Celeres, & propter facultatis robur, & propter uſum multum, id eſt, plurimum calorem. Tardi e contrario propter facultatis infirmitatem, diminutum calorem, præſertim-

que ob frigiditatem. Dicebat enim Galen. *in eodem nuper citate lib. cap.* 2. Celeriorem pulſum calidum oſtendere temperamentum, veluti tardiorem frigidius. Frequentes vero fiunt ob multum uſum, id eſt, multam caliditatem, & rari ob paucum uſum. Vehemens pulſus a facultatis robore ſemper fit, cujus & languidi cauſas, Gal. *in eodem* 2. *lib. de præſag. ex pulſibus cap.* 7. hiſce præſertim verbis expreſſit, dicens: *Vehemens pulſus a facultatis ſemper robore fit, ac quo ſit vehementior, tanto robur majus eſſe facultatis; languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo ſit languidior, hoc facultatem quoque imbecilliorem eſſe demonſtrat.* Durus vero, uti Gal. nobis auctor eſt *in libello de pulſibus*, fit ob arteriæ corpus ab immoderato frigore congelatum, vel ab excedente ſiccitate, vel ab alicujus viſceris ſcirrho, vel a magna phlegmone, vel denique a convulſiva aliqua paſſione, in nervoſa aliqua parte facta. Mollis ab humectato inſtrumento quippe arteria. Quæ ſæpius fit arteria ab intrinſeca aliqua cauſa humectata, veluti ab uſu dulcium balneorum, ab otio & ſomno multo, & ab humida victus ratione: veluti & ab intrinſecis cauſis, omnes cum morbi tum ſymptomata, ab humiditate concitata, arterias humectare poſſunt, qualia ſunt comata, lethargi, hydropes aquoſæ, ac alii humidi affectus. Pulſus plenus proficiſcitur, aut ab humorum copia, aut a vini potatione, aut denique a maxima ciborum repletione. Veluti a fame, inedia, evacuationeque pulſus inanis ſeu vacuus fit. Rithmum habentes in motu, & in quiete æqualem probamque corporis adeſſe temperiem teſtantur, veluti qui dyaſtolen ſyſtole habent celeriorem, calorem oſtendunt corpori prævalere. Sed ad inæqualium generationem declinemus. Fiunt omnes inæquales pulſus, ut Gal. docuit *in* 2. *de præſag. ex pulſibus cap.* 4. ab obſtructionibus, aut ex compreſſione inſtrumentorum, aut humorum abundantia ad facultatem quidem collata, aut demum ex cordis inæquali intemperie. De cauſis vero intermittentium, quos etiam alii deficientes vocant, Gal. ibid. hiſce verbis ſcripſit: *humorum copia creat impedita, quominus motum debito tempore aſpicetur, vel per craſſitudinem, vel per copiam humorum, quæ obſtruat, aut oſcilla-*

oſcilla cordi vicinarum arteriarum, qua attrahit materiam, rurſusque emittit, aut ex oſcillis quadantenus univerſam vaſorum capedinem, ſæpe etiam foris illis, quaſi vinculum ſit, copia ejusmodi effunditur, nonnunquam inſtar oneris gravat, interdum etiam ſpacia, in quibus diſtenduntur, occupat. Intercidentes quoque pulſus ab iiſdem cauſis proficiſcuntur, minori tamen cum noxa fiunt, quam intermittentes. Recurrentes ex facultate quadam imbecilla, ſed renuente ac reſiſtente tamen, oriuntur. Myurorum cauſas Gal *in nuper citato libello de pulſ. ad tyrones cap.* 5. ita complexus eſt: *Conſtat autem omnes tales pulſus fieri ob imbecillitatem facultatis, quæ interdum quidem ipſa ſola ex propria ratione infirma fit, interdum vero & ob aliquam multitudinem, vel compreſſionem, vel obſtructionem & arteriarum cordi vicinarum, ita, ut mixta efficiatur affectio.* Et intercurrentium cauſas *in* 2. *de præſ. ex pulſib.* prodidit, dicens: *nam intercurrens ex crebritate ſit in æquali, quod functionem cor obiit minus plenam, ac poſtularet uſus. Jam id ipſum fit, ubi a copia humorum oneratum cor ſit, aut inſtrumenta obſtructa, aut in arctum coarcta. Caprizans pulſus ex inæqualibus interdum cordis intemperiebus efficitur: & Dicrotus, ſive bis feriens ex inſtrumenti duritie, atque a virtute valida naſcitur, & nonnunquam etiam ob inæqualem cordis temperiem. Undoſi pulſus & ipſi fiunt arteria quidem humectata, & facultate aliquando forti, ſeu robuſta.* Ex qua ſolent non raro ejusmodi pulſus undoſi ſudorem fluxurum prænunciare. Aliquando etiam a prælanguida facultate fiunt, qui facile in vermiculantes tranſeunt, utpote quando facultas magis ac magis eſt diminuta; ob id Gal. *in libello de pulſib. cap.* 22. ait: vermiculantes fieri pulſus prælanguente facultate, quæ ſi in pejus labatur, nulloque modo reſtauretur, & vivificetur, facillime in formicantes mutari, qui omnium ſunt exitioſiſſimi, quod ad extremum facultatem veniſſe denotent. Convulſivi excitantur principio nervoſam inflammationem aliquam ſuſtinentes, & turbulenti, quia uſus pulſandi magnam ſublationem requirit, & vitale robur ſua functione uti poteſt. Vibroſi ex facultate, robore, atque caloris copia ortum ducunt. Et ſerrati a nervoſarum partium aliqua oborta inflammatione, hinc pleuriticorum

proprium eſſe pulſum, non paucis viſum eſt, quoniam pleuris dicta membrana coſtas ſubcingens inflammatur. Atque hæc de pulſuum cauſis ſufficiant. Quibus præmiſſis facile agnoſcemus, quales pulſus facultatem robuſtam, & quales præimbecillam ſignificent. Firmam & robuſtam facultatem, quæ in corde quidem ſedem habet, judicant hi pulſus, quippe magnus, longus, latus, celer, vehemens, dicrotus, vibroſus, undoſus, atque major, altior, longior, vehementior. Ex extremis vero ſolum vehementiſſimus robore valere facultatem demonſtrat. Horum pulſuum primo vehemens, vehementior, vehementiſſimusque & ſecundo loco magnus, tertio altus, quarto vibroſus, quinto undoſus atque omnium poſtremo bis feriens robur in facultate denotant. Vehemens enim pulſus, Gal. *in* 1. *de præſ. ex pulſib. cap.* 7. docente, a facultatis robore ſemper fit, ac quo ſit vehementior, tanto robur majus eſſe facultatis: & paulo poſt ait: at robuſtiſſima cum vehementiſſimum, tum etiam majorem excitat pulſum, ſimulque, ſi nihil variet uſus, rariorem. *in libello de pulſibus* ſcribit Galen. vibroſum pulſum, quoniam robur facultatis ſignificat, calorisque copiam, idcirco optimam aliquando Criſin prænuntiare. Horum vero pulſuum majores, & auctiores majorem quoque virium firmitatem denotant, & ad extremum deducti, excepto vehementiſſimo, qui omnium maxime robur perpetuo teſtatur, infirmam facultatem ſignificant. Pulſus prælanguidam facultatem denotantes hi profecto exſiſtunt, ſcilicet, parvi, anguſti, humiles, languidive, intercurrentes, myuri omnes, vermiculantes, formicantes, atque ad extremum qui pervenerunt, vehementiſſimo excepto. Iſtorum quoque vim imbecillam declarantes, alii diminutam, alii humorum multitudine, aut vitio gravatam ac oneratam eſſe decernunt, & alii cum per ſe infirmitatem, tum ab humoribus, ut dictum eſt, auctam, denotant, uti Gal. demonſtravit *in libello de pulſib nuper citato cap.* 34. Ex ſe ipſa imbecillam facultatem oſtendunt pulſus, nullam habentes inæqualitatem, veluti ab inæqualibus gravatam coarctatamque aut ab humoribus, aut ab aliquo morbo facile dignoſcitur. Horum vero

omnium

omnium inæqualium vermiculantes, formicantes, intermittentes, & myuri deficientes, & ex æqualibus, languidi, parvi, ſubmiſſi, maxime ſunt exitioſi, virtutemque maxime languere decernunt, omniumque maxime languidiſſimi, minimi, tardiſſimi, humillimi. Quare ii omnes prælanguidam facultatem oſtendunt, alii ipſorum magnam, alii majorem, atque alii maximam, cujusmodi ſunt formicantes, & languidiſſimi.

CAP. IV.

De pulſibus ſalutem & exitium indicantibus.

Pulſus optimi, qui ſalutem in ægrotis pollicentur, hi profecto exiſtunt, quippe parum aut nihilo a ſtatu bene valentium mutati, atque æquales, ordinati, magni, vehementes, & languidi, parvi, inæquales, ac inordinati, ſi minus languidi, majores, æqualiores, atque ordinatiores evadant, quod ipſi virtutem languentem augeri atque inſtaurari ſignificent, veluti exitiales habentur, magni, vehementes, æquales, ordinati, qui minuuntur, & languidi evadunt, inæquales atque inordinati. De quibus Galen *in lib. 3. de criſibus cap. 9.* ita ſcripſit: *Sed manifeſtiſſime ex pulſibus cognoſcuntur, neque enim parvo interſtitio differunt, qui mortis ratione citius, quam ſperabatur ad quandam falſam declinationem perveniunt, ab iis, qui vere declinant.* In utrisque enim febrilis calor diſſolvitur, fit vero hoc ex cauſis maxime contrariis, ſiquidem naturæ robori, maxime contraria eſt imbecillitas. Vehementior igitur fit continue magis pulſus & æqualior atque ordinatior in bona declinatione, expellit enim natura fortis omnem ſubito febrilem calorem. Debilior vero atque inordinatior & inæqualis eſt pulſus in mortalibus declinationibus. Languidi itaque, inæquales, inordinati, qui continuo ſubito fortiores, æqualiores, atque ordinatiores evadunt, ſi modo in melius ipſorum mutatio conſtans ſit, ſalutem non obſcure promittunt. Sed illorum ſermonem proſequamur, qui non ex accedenti ſalutem prædicere videntur, ſed per ſe, cujusmodi ſunt primo adnumerandi

magnus atque vehemens pulſus, qui facultatis roboris nobis indicio ſunt, omniumque maxime, ſi probam in ipſorum differentiis ſervaverint æqualitatem. Ad hoc quoque genus attinere videntur hi omnes, quippe altus, longus, latus, celer, major, longior, altior, latior, celerior, vehementior, non tamen ad extremitatem in ſua ſpecie aucti, vehementiſſimo excepto, qui omnium certiſſime ſalutem præſagit futuram. Salutares quoque judicantur, vibroſus, undoſus, & dicrotus, de Undoſo Gal. *in libel. de pulſ. ad tyr. cap.* 35. ita ſcribit: *Hic enim pulſus undoſus, inquam, ſudorem ut plurimum nuntiat, ac tanto magis, quanto mollior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus, ſi vero ipſi intercurrat altus, firmiſſimum habebis ſudoris ſignum, ſemper enim hic aliquam excretionem ſignificat. Cum undoſo quidem vel abſolute magno, non tamen duro, criticorum ſudorum: cum vibroſo autem vel abſolute duro, menſtruorum potius, vel eruptionis ſanguinis e naribus, vel per hæmorrhoidas, vel alvo exturbata.* Ceterum cum dictum a nobis ſit, pulſus omnes, ſanorum pulſibus ſimiles, bonum prænuntiare, diſtinguendum erit, in quo morbo fiant, ſiquidem in quibusdam uſque adeo maligniſſimis febribus perquam ſanis ſimiles apparent, atque quando exitio quoque proximi exiſtunt. Sed de iis poſterius accurate. Nunc de illis, qui exitium præſagiunt, ſermonem habeamus. Sed id memoriæ prius mandandum, ut nunquam ex ſolis pulſibus malis judicium feramus. Sed aliis ſignis una conſpectis, ac ſimul collatis. Nam pulſus parvi, humiles, tardi, atque alii facultatem impotentem ſignificantes, ſi una alia mala ſigna illuxerint, exitioſi judicabuntur. Cauti quoque eſſe debebimus, ne ii ex aliqua extrinſecarum cauſſarum tales prodierint, ne judicium fallax reddatur. Hinc rogatos velim Medicos medicinam factitantes, ne pulſus ægrotorum tangant, ni prius cauſas procatarcticas ſeu prægreſſas intellexerint, atque cognoverint, quales ex iis pulſus fieri debeant, atque ut ſi corpus ægrotum, omni prorſus alteratione animi vacuum. Hinc prudentes Medici perdocti, antequam pulſus in ægrotis tangant, non parum temporis conterunt, ut prius jucundas hiſtorias vel aliqua jucunda referant, ad ſedandum alteratum

in

in ægrotis animum. Quique poſtea pulſus tangunt, neque ſubito ex eo pulſu judicant, ſed ad minimum, ubi quindecim aut plures pulſationes obſervarint, cum plerisque ægrotorum principio pulſus a Medico contactus, vel a timore, vel aliqua alia alteratione appareat alteratus, proinde non niſi plurimis obſervatis pulſibus de ſalute aut de morte erit judicandum. Sed ad propoſitum redeamus. Pulſus itaque nuper ſcripti, ſi una cum ſignis malis obſervantur, exitium certum portendent. Ad extremitatem quoque omnes deducti, excepto vehementiſſimo, qui perpetuo ſalutarior, lethales ſunt. Minimi vero languidiſſimi, tardiſſimique omnium exitioſiſſimi habentur. De quibus Gal. *in libello de pulſib. cap.* 22. ita ſcribens, ea, quæ a nobis ſunt dicta confirmavit. *Sed omnes pulſus, qui a naturali ſymetria multum recedunt, non boni ſunt, at certo languidiſſimus & tardiſſimus & rariſſimus omnium eſt deterrimus; pulſus autem minimus, & molliſſimus, & duriſſimus, poſtea frequentiſſimus, at non celerrimus, neque maximus, ſed hi ſunt modice periculoſi, ſolus autem in extremis optimus eſt omnium vehementiſſimus.* Sunt vero alii ex inæqualibus valde exitioſi, ſcilicet formicantes, vermiculantes, intermittentes, intercurrentes, rari & myuri. Formicantes enim omnium ſunt exitioſiſſimi, quoniam, ut Gal. nobis *in eodem citato lib. cap.* 4. eſt auctor, ad extremum naturam veniſſe denotant. Atque ſi ipſi poſtea augeantur, in foribus exitium ſignificant. Pulſuum vero intermittentium alii prorſus lethales, atque alii ad exitioſos proxime accedunt, horum etiam alii in uno tantum pulſu intermittunt, ac alii in multis & alii intervallo unius pulſationis, atque demum alii multarum. Qui in uno tantum pulſu intermittunt, maxime timeri debent, præſertimque ſi ſubſequens ipſorum motus anteriori ſit minor, quemadmodum qui motum ſubſequentem habent majorem anteriori, minori cum periculo obſervantur, eoque etiam minus periculi portendunt, ſi quies intervallum unius pulſationis non ſuperaverit. Namque Gal. *in* 2. *de præſag. ex pulſib.* multos cum iis pulſibus evaſiſſe mortalium memoriæ prodidit. Ex hisque pulſibus maxime ſenes atque pueri evadunt, nam in juvenibus plane

ſunt

ſunt exitioſi, ut Gal. ibidem tradidit, dicens. *Quies vero tempore unius pulſus inter omnes intermiſſiones moderatiſſima eſt, multique ex ea ſenes pariter & pueri evaſerunt. Juvenum autem ne ex hac quidem, ullus. Qui vero duorum aut plurium pulſuum tempus arteriam quieſcentem habuerunt certum ſemper exitium indicarunt.* Ex pulſu vero unius pulſationis intervallum intermittente plures evaſerunt, puerique & ſenes facilius Cayri in Ægypto dominicum a rege pharmacopolam quinquagenarium vidi, qui ex mala victus ratione cum copiam vitioſorum humorum coacervaſſet, ſine febre in tantam corporis debilitatem incidit, ut vix moveri, ac vel etiam loqui poſſet. In ipſo pulſus intermittens per plures dies fuit obſervatus, qui eo uſque perſeveravit, quoad probe medicamentis purgatus atque vacuatus ſanguine vires recuperavit, quo tempore ceſſavit intermiſſio Quare ſenes atque pueri ex hoc pulſu non ita peſſime ſe habent, ut juvenes, in quibus plane exitioſus eſſe hos pulſus intermittentes voluit Gal. Tamen, etſi plerumque hoc verum experiatur, Baſſani juvenem annos natam ſupra viginti, pleuriticam ab hinc multos annos apud Hermetem Furcaturam Juriſconſultum clariſſimum vidi, in qua uſque ad diem quintam pulſus ita intermittebat, ut prima die ſingulis ſeptem aut decem pulſibus intermitteret ſpatio unius pulſationis & ſecunda ſingulis ſex aut quatuor, & tertia ſingulis tribus, & quarta (qua die morituram quisque merito judicaſſet) cum delira prorſus eſſet, nihil exſpueret, difficillima reſpiratio, inquietiſſima, & cum pulſus ſingulis pulſatis duabus pulſationibus ita intermiſerit, ut immobilis multo intervallo arteria maneret, pulſusque ſubſequentes languidi exilesque eſſent. Nihilominus præter omnium ſpem ſimul cum urina multa materia craſſa pituitoſa excreta, nulla alia obſervata vacuatione aut judicio a natura facto. Sed hujusmodi caſus raro fiunt, ſuntque in arte medendi veluti monſtra. Sunt vero plerisque juvenum ejusmodi pulſus intermittentes exitiales, quod in juvenibus maximum receſſum a ſtatu ſalubri declarent, idque propterea, quod juvenes ob validum virium robur non niſi a fortiſſima cauſa in tales affectus incidunt, indicio enim nobis

ſunt

ſunt, naturam magna humorum multitudine aggravari, quos curatione ſanari maxime eſt difficile, cum fortiſſima cauſa morbifica ægerrime tolli poſſit, veluti levis cauſa facili negotio tollitur, a qua ſenes ob invalidum facultatis robur facilius juvenibus in morbum labuntur, qui etiam ob id facilius (quod facilius locus, quam fortis cauſa adimatur) ſanantur. Ex intermittentibus etiam, qui ſubſequentes motus ſive pulſus anteriori habent debiliores, apprime ſunt perniciales, tametſi arteria in ipſis minus, quam ſit unius pulſus intervallum, conquieſcat. Ex ipſis facultatem magis ac magis debilitari nobis indicatur. Hique pulſibus myuri maxime comparantur, quod ipſi ſemper magis ac magis diminuantur, ex quo & ipſi creduntur perniciales, ipſorumque maxime myuri deficientes, ſive intermittentes, quippe qui eo uſque decreſcunt, quoad immobilis arteria remaneat, veluti qui ad imperfectam venerunt immobilitatem, quippe myuri deficientes appellati, & qui ab arteria reddita immobili denuo pulſare incipiunt, minus ſunt timendi, modo ſigna alia meliora una illuceant. Quidam etiam obſervantur, qui ex natura hos pulſus vel etiam recte valentes habeant, ex quo caute Medici ad judicandum agere debent, ne decipiantur: exitioſiſſimi quoque ſunt, languidiſſimi, minimi, tardiſſimi, atque rariſſimi, de quibus Galen. *in lib. 2. de præſag. ex pulſibus*, ita ſcripſit. *Eſt autem eorum pulſuum ingens frigiditas cauſa generandorum, quæ occupet vel corpus cordis, vel ſpiritum, vel ſanguinem, quem continet ejus ſinus, vel partem aliquam vicinam. Atque ſi corpus ipſum cordis teneat ingens frigiditas, ita languidiſſimos reddit pulſus, & tardiſſimos, & minimos, ut maxime hac viget. Quæ vero proficiſcetur ex parte alia, raritatem longius, quam cetera, quæ diximus genera a natura avertit.* Itaque quidam in illis ſunt, cum pulſus habeant non longe minores juſto, ut tardiores, languidioresque tamen e veſtigio pereunt. Mors autem tum minus poteſt declinari, cum teneat frigiditas corpus ipſum cordis. Repentina porro, & in altera differentia fit. At moriuntur priores illi inter dormiendum potius, ut jam non amplius expergiſcantur, alteri hi cum illo modo, tum etiam inter loquendum nonnulli, eorum, ut imperitis

commode videantur habere, ſubito, ut qui animo deficiuntur, exſpirant. Quorum quibuſdam ſimul prorupit ſudor, aliquibus non prorupit. Quamobrem ex iis apparet, raros pulſus, multoque magis rariores, ſimulque minores, languidioresque, exitiales utique eſſe. Sed age dicamus, cur pulſus ſæpius in moribundis ſanis ſimiles appareant. Ex quibus Medici plane decipiantur, neceſſe eſt.

Cap. V.

Cur pulſus in quibusdam febribus exitioſis appareant aliquando recte valentium ſimiles?

Sæpius fit, ut in ægrotis, malignis morbis laborantibus, pulſus ita ſanorum ſimiles obſerventur, ut non raro vel etiam doctiſſimi medici decipiantur; non minusque urinæ, cum boni coloris tum ſubſtantiæ, tum etiam in quibus laudabilia contenta reſideant, in exitioſis morbis apparent: quæ artis medicæ ignaris mira, ſeu monſtra in natura, videntur, cum tamen hæc docti medici, quibus rerum cauſæ non ſunt ignotæ, non admirentur. Nunc de pulſibus agemus, & quomodo, etſi bene valentium ſimiles ac optimi appareant, futurum exitium ſignificent, dicemus. De urinis vero, cum hic de his loquendi non ſit locus, poſtea ſuis locis agemus. Sed modo rem ipſam de pulſibus dicamus. Hujusmodi pulſuum obſervatio non in omnibus morbis fieri ſolet, ſed in maligniſſimis tantum, & præſertim in febribus peſtilentibus, neque in omnibus: Gal. *in lib. 3. de præſ. ex pulſib. cap.* 3. ait, hujusmodi pulſus in peſtiferis febribus obſervari, quas hecticas peſtilentes medici vocant, quod æquales, exterius obſcuræ, ſine ulla alteratione, calore quidem exili appareant, ex quo ægrotantes ſe febre vexari neque putent. Diſtinguuntur etiam peſtiferæ febres in ephemeras, putridas atque hecticas. Ephemeras vocant, quæ ephemerarum modo invadunt, atque cordis ſpiritibus corruptis generantur; putridæ quoque putrefactis humoribus cordis fiunt, ab ephemeris maxime diſtinguuntur, ex eo quod

putri-

putridæ putredinis ſignis non careant, nam in ipſis, urinæ crudæ, tenues, turbidæ, ſubjugales, cum contentis aliquando craſſis malis apparent: in ipſis quoque aliquando exanthemata apparent, aliquando tumores. In ephemeris vero, quæ ſpatio unius diei interimunt, aut ſaltem tribus ad plus, nullum putredinis in humoribus ſignum apparet. Gal. itaque vult in hecticis cum pulſus tum urinas bonas videri, propterea quod aut arteriæ ſint corde frigidiores, aut quod temperamentorum in corde ſit pugnantia, de illa ita ſcribit. Quocirca contingit aliquando, ut arteria, quæ frigida eſt, ſed a corde calefit, nec parvum pulſum, qui frigidus eſt, edat, nec magnum, qui calidus, ſed inter utrumque medium, qui moderatus eſt, & naturalis. Et celeritate etiam moderata pulſus erit horum affectuum, itemque & vehementia moderata. Pugnantia vero temperamenti in corde hos facere poſſe non eſt mirum, ſiquidem, ut ait Galen. aliquando cordis corpus æquo ſit frigidius, & humores ſeu ſubſtantia contenta in ventriculis calidior, quod forte fit in peſtiferis febribus, ubi ingens putredo cordis corpus affecit, ex quo calore fere exſtincto redditur corpus cordis frigidius, cum humores tamen contenti inflammati ſint, aut aliquando contra, quippe ubi humores æquo ſint frigidiores, & cordis corpus calidius, quovis horum modorum contingit fieri pulſus moderatos & fere naturales, de quibus Gal. ita ſcripſit. *Qui ſane affectus, vel optimos Medicos fallunt, quod nunc quoque in maxima peſtilentia accidit. Quidam inde ab initio ad finem uſque, alii per totum morbum, probum pulſum habebant, qui perparum deflexiſſet de natura, qui quidem prater ceteros perierunt.* Animadvertimusque eos primis ſtatim diebus & peſtilentia laborare, & peſſime affectos eſſe ex acredine caloris, atque ipſa caloris ſpecie, denique quod pulſus, parum præter naturam immutati, iis in eo ſtatu perpetuo maneant, nam in ſpeciem præcipue hecticarſi, quos vocant, febrium incidunt hujusmodi pulſus. Si qui eſſent inter ægrotos, qui ſe negarent febricitare, his febris occupato ipſo cordis corpore, plane erat confirmata, & ut dicam, in habitu. Demum tertiam cauſam pulſuum moderatorum in

peſtiferis quibusdam & exitioſis morbis, ita expreſſit. Quod vero in ſermone præterivimus, ubi aer, quem ſpirando attrahimus, infectus putredine ſit, ac putredo corpus cordis attigerit, illi pulſus fiunt. Nec jam quicquam habet admirationis, ſi eos pulſus, quos memoravimus, tali affecti peſte, nec ſi peſtilentem reſpirationem, nec ſi omnino morituri ſint, atque propter haſce cauſas in febribus, vel etiam lethiferi pulſus recte valentium ſimiles obſervari ſolent.

Cap. VI.

De prædictione ex reſpiratione, quidque primo ipſa ſiti, atque quot ipſius differentiæ obſerventur?

Variarum in ægrotis reſpirationum obſervationem ad prædictionem nedum utilem eſſe, ſed quinimo multum neceſſariam, neminem latere, certe ſcio, ſed ex ipſa firmiorem quoque quam ex pulſibus haberi in morbis prædictionem, non paucis viſum eſt, ac vel etiam eſſe certiorem, quod pulſus facile a qualibet etiam cauſa extrinſeca mutantur, hinc medici, ſi alterationes extrinſecus pulſibus illatas incaute perſpectas habuerint, ſæpe decipiantur. Hinc Hippoc. nulla vel ſaltem pauca de pulſibus ſcripſiſſe non paucis eſt perſuaſum. De reſpiratione vero, quod ab ipſa certiorem ad prognoſin notitiam medici aſſequi poſſint, ſatis accurate multa nobis tradidiſſe, & varias non minus in multis ægrotis (ut apud ipſum in Epidemiis legitur) ſpirationum differentias ad prognoſin judicium adnotaſſe. Quare de hac quoque ad prædicendi rationem accurate nobis in præſentia eſt agendum. Sed antequam de prædictione a reſpirationibus agamus, primo quid ipſa ſit reſpiratio, quæque ipſius ſint differentiæ, atque cauſæ, cognoſcemus. Quid vero ſit non æque omnes ſentiunt. Aſclepiades reſpirationem eſſe animæ generationem affirmavit. Praxagoræ vero animædici corroborationem placuit. Sed Philiſtion, & Diocles caloris innati eſſe ventilationem, & refrigerationem voluerunt. Ex Hippocrat. rectius caloris nutritionem atque refrigerationem.

nem. Porro hi, cujus tantum gratia reſpiratio fiat, enarrant. Nos vero dicemus reſpirationem nihil quidem aliud eſſe, quam pulmonum pectorisque ſenſibilem motum, quo pulmones dilatantur, ac comprimuntur. Ex quo duplex apparet primo reſpiratio quippe & exſpiratio. Atque his duabus reſpirationibus duplex quies, ſive ut Galeno placuit, duæ ceſſationes æque reſpondent, una ſcilicet, quæ eſt ante dilatationem, at poſt ipſam altera, quæ ante quoque compreſſionem eſt. Dilatatione enim frigidus aer inſpiratur, quo ſane innati caloris (ſi Galeno *in libro de cauſis reſpirat.* credimus) ſymetria conſervatur, animalisque ſpiritus ſubſtantia nutritur. Galenus ſcripſit *in primo libro de reſpirat. differ. cap.* 3. reſpirationem calori, qui circa cor eſt, eſſe utilem, ac pulſus calori, qui per totum animal eſt diſperſus, hic quidem a pulſibus refrigeratur, veluti cordis calor a reſpiratione. Exſpiratione vero fumoſum halituoſumve excrementum a corde expellitur. Ceterum, ut recte fiat reſpiratio, cerebrum recte valere eſt neceſſe, utpote, quod ſeptum transverſum, thoracem, ac omnes muſculos reſpirationi ſervientes facultate moveat, itemque cor, pulmonesque. Quibus quidem membris ſeu partibus læſis, reſpirationem vitiari, eſt neceſſe. Ex quibus medicinæ ſcriptores triplicem reſpirationis cauſam faciunt, unam quidem animalem facultatem, moventem muſculos, ſeptum transverſum, pectus, pulmones, & quæ in cerebro ſedem habet; alteramque inſtrumenta reſpirationi ſervientia, prænarrata; atque tertium uſum, qui eſt innati caloris refrigeratio, ſpiritus naturalis nutritio, atque genitarum fuliginum purgatio. Sed his præmiſſis ad reſpirationis notitiam pertinentibus, reſpirationis quoque differentias in medium afferamus. Primo itaque per reſpirationem tum inſpirationem, qua frigidum aerem attrahimus, tum exſpirationem, qua fuligines excernimus, intelligimus. Cujus quidem reſpirationis duæ in primis apparent differentiæ, quippe quædam motum reſpicientes, & quædam quietem ad motum attinentes penes magnitudinem, parvitatem, velocitatem, tarditatem, ſpectantur, quatuorque numero exſiſtunt, quippe magna, parva, velox & tarda: ad quietem

vero, quæ referuntur, ſunt frequentia reſpirandi, atque raritas. Ex quibus colligamus reſpirationis differentias eſſe, magnitudinem, parvitatem, celeritatem, tarditatem, frequentiam, & raritatem, quas Galen. *in* 1. *de different. reſpirat.* complexus eſt. Sunt vero hæ omnes aut in tempore motus, uti eſt velox & tarda reſpiratio, aut in quantitate diſtentionis, veluti magna, & parva, aut in quantitate contractionis, veluti eſt etiam magna, & parva, aut denique in quiete reſpirationis, quæ eſt frequentia atque raritas, atque hæ ſimplices ſunt reſpirationis differentiæ: ex quibus varie complicatis octo compoſitæ differentiæ depromuntur, quippe magna velox, magna tarda, parva velox, parva tarda: Frequens magna, frequens parva, rara magna, & rara parva. Magnam illam dicimus reſpirationem, in qua magnam copiam aeris attrahimus, atque magnam fuliginum copiam exſpiramus, ſive expellimus, atque e contrario parvam, in qua exiguum aeris inſpiratur, & parum fuliginum genitarum exſpiratur ſeu expellitur. Celer vero eſt, in qua parvo quidem tempore pulmones moventur, & tarda, quæ longo tempore fit. Frequens etiam ſeu denſa appellatur, cui breve eſt tempus quietis, contra cui longum eſt, rara. Addamus alias reſpirationis differentias, quarum una penes æqualitatem atque inæqualitatem accipitur, & altera penes ordinem, prout reſpirationum aliæ ſervant ordinem, & aliæ non, atque tertia penes caliditatem & frigiditatem, quod quædam calida ſit, & quædam frigida. Æquales reſpirationes illas dicimus, in quibus multarum quidem reſpirationum vel unius tantum pares differentiæ, mutuoque æquales exſiſtunt. Inæqualesque, ubi inæquales reſpirationes obſervamus. Ordinatæ quoque hæ ſunt, quæ aliquem ordinem ſervant, atque contra, inordinatæ. Et calidæ item dicuntur reſpirationes, ut poſterius accurate intelligemus, in quibus halituoſus calidusque ſpiritus expellitur; & frigidæ, ubi frigidus. Sunt demum aliæ quoque rythmæ, & arythmæ, id eſt, quæ rythmum ſervant, & quæ non. Eæ proportionatam habent reſpirationem, tempori, annis, locis, regioni, ætati atque temperiei, & ex oppoſito arythmæ. Ex

quibus

quibus omnes vidimus reſpirationes differentias, quas Hippoc. cum *in libr.* 1. tum *in* 6. *Epidemior. comm.* 3. *text.* 11. ita perſtrinxit, dicens. *Denſi ſpiritus, parvi, magni, rari, exit extra magnus, intro parvus, hic quidem tardans, ille feſtinans, duplex intro revocatio velut ſuper inſpirantibus, calidus, frigidus.*

CAP. VII.

De cauſis reſpirationis.

Nunc cauſas reſpirationis attingamus, quæ duplicis ſunt differentiæ, quippe quædam communes, & quædam particularium reſpirationum, quæ particulares exſiſtunt, de communibus primo agamus, quæ ex Galeno in libro de cauſis reſpiratio, ſunt facultas voluntaria motiva, quæ organa movet reſpiratoria, inſtrumenta voluntati ac reſpirationi ſervientia, atque demum uſus ſeu utilitas, in cujus gratia reſpiratio fit. Ab his quidem cauſis omnis fit reſpiratio, ac optima ipſis nihilo a naturali ſtatu mutatis, & vitiata vel omnibus vel aliquibus ex ipſis a naturali ſtatu mutatis. Ex voluntariæ quidem motive facultatis obſervatione, naturæ cum robur tum imbecillitas nobis innoteſcit, non minusque ab inſtrumentorum reſpirationis, & utilitatis, ſeu uſus notitia. Sed quomodo fiat reſpiratio, quibusque inſtrumentis ad ipſam agendam facultas utetur, ac reſpirationis utilitatem. Galen. *in* 1. *lib. de differ. reſpiratio cap.* 4. ita docuit: *facultas quædam animalis movet thoracem, cum hoc ſimul pulmo movetur, ad hujus vero motus ubi diſtenditur, ſequitur inſpiratio, ubi contrahitur, exſpiratio.* Demonſtratum etiam ibidem eſt, maximam & principaliſſimam reſpirationis utilitatem, eſſe inſitæ caliditatis conſervationem, jam vero & animalis ſpiritus nutritionem, his itaque ſic habentibus, ſiquidem facultas, & utilitas, & unumquodque organum recte ac proſpere habuerint juxta naturæ legem, animal reſpirat. Si vero quid ex eis vitiatum fuerit, juxta illud etiam reſpirationem impediri neceſſe eſt, & hæc de cauſis reſpirationis in communi. Quibus præmiſſis ad ſingularium reſpirationum

tionum cauſas attingendas declinemus, ſine quibus ex reſpiratione quicquam certi ad prædictionem habere non poſſumus. Exordiamur vero a ſimpliciſſimis reſpirationum differentiis, & primo a magna parvaque reſpiratione. Magna vero reſpiratio, ut Galen. *in eodem libro* docuit, ab urgente fit utilitate, & parva ab utilitate exſoluta, aut ab aliquo dolore partis, moventis thoracem. Ceterum cavendum eſt, ne decipiamur, temporum ut magnam illam eſſe reſpirationem credamus, in qua plurimum pectus dilatatur, ſed in qua plurimus ſpiritus attrahitur, nam quibus vel tumor, vel anguſtia ſine flammeo calore, ſpiritalibus membris inſidet, in his thoracis quidem dilatatio maxima eſt, id vero quod inſpiratur, parum eſt. Aliquando etiam maxime uſu urgente, ſed facultate exſtincta fere fit maxime Thoracis dilatatio, in qua aliquando moventur ſcapulæ, nares, quam ſpirationem ſublimem, & phœnomenam, id eſt apparentem Medici appellant. Quare prudenter ſe gerere debent Medici, per magnam quidem reſpirationem ut non magnam Thoracis dilatationem intelligant, ſed in qua plurimus ſpiritus attrahitur, & contra parvam, in qua parum ſpiritus ſuſpiratur, tametſi Thorax maxime dilatetur ac diſtendatur. Velox vero reſpiratio fit & ipſa ab urgente utilitate, ſeu a magno calore, ac facultate ei ſervire potente, id eſt, robuſta atque nullo organorum reluctante. Tarda a contrariis fit cauſis, utpote a diminuta utilitate, ac virtutis imbecillitate. Frequentem vero reſpirationem, aut dolorem, aut inflammationem ſupra ſeptum transverſum Gal. cum *in* 1. *Epidem. comm.* 3. *text.* 18. tum *in tertio libro com.* 3. *text.* 74. tum alibi teſtatum reliquit, quod ab Hippocrat. accepit, qui *in primo libro prognoſtic.* de frequenti reſpiratione ita habet: *Spiritus autem, qui crebrior eſt, ſignat dolorem aut inflammationem in regionibus, quæ ſupra præcordia ſunt, quæ fit a dolore frequens ſeu denſa, ex dolore in parte affecta, nobis innoteſcit ab inflammatione ſimplici, phlogoſi Græcis dicta, perinde ſi dixerimus a flammeo calore, cognoſcitur ex eo, quo ſpiritus præterquam, quod denſus eſt, etiam vel ex eo apparet.* Addamus nos denſum ſeu frequentem reddi ſpiritum propter vel aliquam plegmonem, aut

aut humorem aut tumorem, naturam gravantem, & anguſtiam inducentem, quæ quidem reſpiratio ſolet una cum ſtercore obſervari. Quæ vero longo intervallo fit, rara dicta, aut cordis refrigerationem, aut delirium ſignificat; atque hæ ſunt primarum ſimplicium reſpirationum differentiarum cauſæ, quibus tamen quicquam certi ad prognoſticum Medicis non oſtendi, Galen. *in primo de different. reſpirat. cap.* 22. nobis prodidit, quo loco docet judicium fieri tantum oportere a compoſitis, ut poſſimus certum de ſalute ac morte ægrotantium ferre judicium. De compoſitarum vero reſpirationum cauſſis ibi ita ſcripſit. *Itaque ad ſolas illas compoſitas reſpirandi difficultates animum intercedere nos oportet, in quibus ſimplices quidem communes ſunt plurium affectionum, & ob id nihil certi indicant, conjugata vero aliis quibusdam ad certum ac minime fallax diſcrimen veniant.* Magnitudo enim reſpirationis ipſa per ſe reſpirandi difficultas quædam eſt ſimplex, verum nullius certæ cognitionis eſt ſignum, ſiquidem & urgente utilitate, & læſa mente fieri ſolet. At vero ſi cum denſitate conſiſtat, ingentem utilitatem, ſi cum raritate, delirium indicat. Similiter autem & parvitas, ipſa quidem per ſeipſum, aut dolore afflictam aliquam particulam, aut utilitatem exſolutam oſtendit. Itaque neque ipſa aliquid certi indicat. Quando vero componitur, cum denſitate quidem dolorem, cum raritate vero, utilitatis exſolutionem portendit. Quinetiam ſi ipſam denſitatem per ſe ſolam aut raritatem in manus ſumas, ipſarum neutram per ſe inveneris, quicquam certi ſignificantem, niſi hoc diſcrimen accedat, ut videlicet cum altera quapiam reſpirandi difficultatis ſpecie copuletur. Denſa enim ſimulque magna utilitatis augmentum indicat. Denſa vero ſimulque parva organi alicujus, quod cum reſpirationibus commovetur, dolorem, ipſa etiam rara, quæ ad deliria, & perfrigerationes conſequitur, ſi quidem cum magnitudine fuerit copulata, prius ex prædictis. Si vero cum parvitate poſterius indicat, & ob id ſane omnium compoſitarum reſpirandi difficultatum hujusmodi conjugationes utiliſſimæ ſunt, utpote & manifeſte & conſtanter unamquemque affectionem indicantes. Denſitas quidem cum parvi-

tate, dolorem, cum magnitudine vero, utilitatis augmentum. Raritas autem cum magnitudine, delirium, cum parvitate, utilitatis exſolutionem: hactenus Gal. de ſimplicium compoſitarumque reſpirationum cauſis. Nunc ad æquales ordinatas, & inæquales, & inordinatas deſcendamus, ipſarumque cauſas ſpectemus. Æquales enim, & ordinatæ reſpirationes fiunt a facultate vitali recte valente, nulloque inſtrumentorum ſervientium reſpirationi vitiato, aut quovismodo læſo. Veluti inæquales inordinatæque contrariis a cauſis efficiuntur. Non ſecus quam & pulſus inæquales inordinatosque fieri diximus. Quorum quidam reſpirationum eadem eſt generatio, ut Gal. *in eod. lib. de differ. reſpir. cap.* 17. hiſce verbis tradidit. *Viſum eſt autem aliquando, raro tamen, non alteram tantum, ſed ambas totius reſpirationis partes in uno & eodem homine ita habere, & maxime hoc fieri, cum humorum copia in aſperis arteriis coacervata hominem ſuffocet ex pleuritide perniciosa, aut peripneumonia non expurgata, aut ſuppuratione iſtic conſiſtente, ita ut in hac parte reſpiratio cum pulſibus conveniat. Monſtratum eſt, & in illis propter obturationes organorum, compreſſionesque, & omnino coarctationes inæqualitatem fieri.* Hoc idem etiam clarius ſcripſit *cap.* 19. ita dicens. *Quare omnium inæqualitatum, tum quæ ſecundum unam actionem, tum quæ circa plures ex ordine conſiſtunt, aut aſperarum arteriarum coarctatio, aut thoracis muſculorum aberrans motus, aut facultatis ipſam efficientis debilitas, cauſa fiet.* Ab iiſdem ipſis cauſis & inordinatæ reſpirationes, ſed ab aliis etiam quippe convulſis muſculis moventibus thoracem. Cujusmodi eſſe videntur luctuoſæ ſuppurationes appellatæ, Gal. *in* 6. *aph.* 54. docente. Rythmum etiam reſpirationes, quæ ſervant probam, continuitatem naturalis caloris ſignificant, veluti rythmum non ſervantes fiunt a caloris corrupta ſeu vitiata ſymmetria. Calidæ omnes reſpirationes a calore maxime aucto oriuntur, veluti a ſpiritu frigido exſpirato illum admodum defeciſſe, exilemque effectum eſſe declarant, quippe frigidæ reſpirationes. De his Hipp. *in Prognoſt. text.* 24. *Qui vero frigidus de naſo, & ore exſpiratur, admodum exitialis jam eſt, quod emortuam facultatem ſeu calorem exſtinctum denotent.* Sed

caute

caute eſt agendum, ne per reſpirationem frigidam intelligamus parvam & raram, cum & ipſa inſiti caloris refrigerationem ſignificet, ſed exſpirationem frigidam atque ita de calida, ubi ex ore & nare calidum exſpiratur, & non, quæ magna & frequens eſt, tametſi calida & ipſa, quod magnum calorem denotet, dici poſſit, non tamen actu calida eſt, de qua Hipp. & Gal. intelligunt, ſed jam ſatis circa reſpirationum cauſas verſati ſumus, nunc de prædictione ab ipſis petenda ſcribamus.

CAP. VIII.

Quid bene, & male ſpirare in morbis ſignificet?

Bene ac recte ſecundum naturam ægrotos ſpirare ad ſalutem prædicendam perpetuo magni momenti eſſe, neminem latere arbitror, Hippoc. *in* 1. *Prognoſt. text.* 25. ita de hoc ſcripſit: *Spirationis autem facilitatem exiſtimari oportet perquam magnam vim habere ad ſalutem in omnibus morbis acutis, qui in quadraginta diebus judicantur.* Neque immerito quidem, cum, Galen. ita *in comment.* docente, *bona reſpiratio Thoracem, cor, pulmones, ſeptum transverſum, pleuram membranam, & denique omnes partes ſervientes reſpirationi recte valere demonſtret, neque enim fieri poteſt, aliquo ipſorum membrorum reſpirationi ſervientium laſo, ut ægroti naturaliter reſpirent.* Ex quo merito quoque Gal. bonam reſpirationem *in lib.* 1. *de Criſib.* inter bona ſigna recenſuit. Ceterum, ut a reſpiratione bona quicquam certi judicemus, duo alia quoque ſigna attendere debebimus, quippe pulſus prævalidos, atque ægrotos recte ſe habere ad omnia, quæ illis offeruntur. Hæc enim tria ſigna, ſimul obſervata, quippe ægrotos recte ac ſecundum naturam reſpirare, bene ſe habere ad ea, quæ illis offeruntur, atque demum ubi pulſus ſatis robuſti apparent, magni momenti eſſe ad ſalutem prædicendam. Gal. *in* 3 *lib. Epidem.* memoriæ prodidit. Hosque hæc ſigna vel etiam in moribundis ſalutis ſpem indicaſſe non raro vidimus. Quare recte ſpirare in omnibus acutis mor-

bis, bonum eſt, atque contra, malum, quod neceſſario ſignificetur aliquod organum reſpirationi deſtinatum non recte valere, non tamen exitium hoc ſolum ſignum exprimere poteſt, ſed una cum aliis exitialibus, omniumque certiſſimum exitium præſagit, ſi una ægrotus cibum abhorreat, non ſitiat, tametſi lingua præarida maximeque exuſta ſit, cum peſſimis excrementis, pulſuſque prælangueſcant, ſatis tuto ex his mors præſagiri poterit. Quare reſpiratio mala, ſemper mala eſt, tametſi non ſemper in acutis morbis lethalis; peſſima vero, ubi cum peſſimo aliquo ſigno appareat, & multo plus ſi cum multis. De quibus Hippoc. *in 4. lib. aphoriſm.* ait: *In febre non intermittenti, ſi ſpiritus difficultas acciderit, & deſipientia, lethale eſt.* Ceterum dicet lector, quales male reſpirationes exiſtunt. Cui has eſſe reſpondebimus, quippe magnam raram, parvam frequentem, quam in moribundis Hipp. conſuevit dicere breviſpiram, ſpiritum exilem, ſpiritum imminutum: peſſimæ quoque ſunt, quæ cum ſtrepitu thoracis ſpectantur, veluti quomodo hi reſpirant, qui ex ſubmerſione ſpirant, hæque obſcuræ, ſtertoroſæ, interruptæque dicuntur, de quibus Hipp. *in eod. lib. aphor.* 50. ſcribit: *In febribus ſpiritus offendens, malum; convulſionem enim ſignificat.* Per quem ſpiritum offendentem Gal. auctore in ejus aphor. comm. intelligit ſpiritum, qui medio ſui inter raptus ſubſtiterit; luctuoſæ itidem reſpirationes peſſimæ haberi debent, quod Hipp. *in 6. lib. aphor.* 54. nos docuit: Omnium peſſimas, quæque in moribundis obſervantur, & frigidas, quippe cum ex naribus ac ore frigidum exſpiratur, demum ſublimes, obſcuras, urgentes, quem ſpiritum *in lib. 2. coac. præſag. ſect. 7. text.* 39. ita expreſſit, dicens: *Peſſimus autem morti propinquus, extendens, urgens, & obſcurus*: quibus verbis intelligit, primo ſpiritum ſublimem & phœnomenon, ſeu apparentem appellatum, in quo pectus maxime diſtenditur, atque aliquando ſcapulæ, & pinnæ narium naſi moventur, quod vero inſpiratur, ita parum eſt, ut vix ſenſu percipiatur, denſiſſimum tamen eſt propter urgentiſſimam caliditatem, atque hæ ſunt malæ reſpirationes, de quarum quidem Prognoſtico ſigillatim a nobis erit agendum, ut accura-

tius

tius ab ipsis singulis prædictionem assequi quisque studiosus possit.

CAP. IX.

Quid respiratio magna velox, magna tarda, parva velox, parva tarda, & magna frequens, magna rara, in morbis significet?

Magna & velox respiratio, quanquam in corporibus, ut Gal. scribit *in lib* 1. *de difficult. resp. cap.* 20. plurimum fuliginosorum excrementorum adesse declarat, facultatem tamen integram esse, viribusque potentem, nullumque organum ex respiratoriis vitiatum denotat, siquidem magna simulque velox fit, si utilitas urget, & organa sint promta, & facultas integram sanitatem servet, similiter autem, & magnam simulque tardam in delirantibus fieri, nuper ostendimus, sic & parvam ac velocem, quibus est congregatum fumosum recrementum, & dolet simul aliqua particula, quæ circa respirationem movetur, aut quæpiam ut inflammatio Hippocrat. 1. *Prognostic. text.* 24. & Galen. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *text.* 74. de Pythione, qui super Herculis fanum, docent. Parvam simulque tardam, iis fieri, quibus nullum fumosum recrementum est coacervatum, cum dolore, ut dictum est, alicujus organi ex respiratoriis aut inflammatione: hæ duæ differentiæ respirationis cum malis signis plus duabus prioribus sunt timendæ, quod facultatem prælanguidam, aut exsolutam, aut denique partem quampiam thoracem moventem dolere denotent. Magna & velox respiratio plurimum fuliginum, & incendii, sed cum facultate integra, & forti significat. Quæ vero simul & tarda melior est, cum ipsa ad recte valentem plus accedat, integramque & fortem facultatem, sine calore multo & absque fumosis excrementis. Hæ omnes cum aliis signis erunt a Medicis spectandæ, & ex ipsis simulque cum aliis, quæ illuxerint, judicium deliberari. Sed ad magnas simul frequentes respirationes, & ad magnas simul & raras declinemus, cum ab ipsis præsagiendi ratio magis illuceat. Magna

reſpiratio, & ſimul frequens ea eſt, in qua plurimus ſpiritus trahitur, & calidus, & fervens ex ore & naribus efflatur. Quæque fit aut, uti docet Hippocrat. *in* 1. *Prognoſtic. text.* 24. quod aliqua pars ex reſpiratoriis ſeu thoracis inflammationem aut dolorem patitur. Cujusmodi ſunt cor, ſeptum transverſum, pulmones, aut pleura membrana, aut muſculi etiam thoracis: nam hæ partes dolentes, ac inflammatæ, quod non ut opus eſt, dilatentur, ſpiritum frequentem ſeu denſum fieri neceſſe eſt. Signant vero ex magnitudine cum facultatis robore hæc fieri. In quo non levis ſalutis ſit ſpes. Quæ vero cum magnitudine etiam raro fit nobis in acutis morbis, delirium ſubeſſe declarat. De quibus quidem Hippocrat. *in primo Prognoſticorum text.* 24. ita ſcripſit. *Qui vero ſpiratur magnus multusque interpoſito tempore, delirium indicat.* Sed quomodo magnum ſpiritum intelligemus? an ubi magna thoracis fit dilatatio? nequaquam magna thoracis dilatatione magnam fieri reſpirationem obſervamus, nam, ut unquam dictum eſt, quibus vel tumor, vel anguſtia ſine flammeo calore ſpiritalibus membris inſidet, in his thoracis quædam dilatatio maxima eſt, id vero quod inſpiratur parum eſt. Ex quo magnam dicimus reſpirationem magni inſpirati aeris atque exſpiratarum fuliginum multarum ratione. Quod vel ipſe Hippoc. expreſſiſſe viſus eſt, cum dixerit, qui vero ſpiratur magnus, quæ de ſpiritu qui effertur, magnitudinem intelligendam denotant, minimeque de thoracis dilatatione. Addamus in differentiis reſpirationum ſublimem ac phænomenam vocatam reſpirationem, in qua maxime thorax dilatatur, parvam atque exilem eſſe, ex Gal. conſtare. Quare dicatis ſpiritum magnum & rarum delirii nobis eſſe ſignum, Gal. *in lib.* 2 *de difficul. reſpir.* uberiori ſermone demonſtravit hoc verum eſſe, quippe hujuſcemodi reſpirationem delirium ſignificare. Verum non exinde neceſſarium, ut omnes, qui delirant eo modo reſpirent, fore dicemus, quando hæc fieri ſimul poſſint, quippe delirantes, ut ſimul anguſtiam thoracis, vel dolorem ſentiant, vel virium languorem. Quæ omnia in ipſis quidem deliris parvum atque rarum ſpiritum efficiunt. Omnes vero, in quibus magnus & rarus fit ſpiritus,

deli-

delirare non erit dubitandum. Cujusmodi in Philiſio, Sileno, uxore Dromeadai atque in aliis ab Hippocr. fuit obſervatum. At quid ad prognoſticum hac reſpiratione? magni ſemper ad id erit momenti, idque præſagiet, quod delirium, perpetuo mala eſt, non tamen ſemper exitialis, ſed ſolummodo ubi una alia ſigna prava, & lethalia illuxerint. Quæ cum reſpiratione in Philiſco, Sileno, uxore Dromeadai, adoleſcente Acelibeæ, phrenitico, illuxerunt. De Philiſco Hippoc. *in* 1. *Epid.* 3. *text.* 18. ita habet; *Spiritus huic erat perpetuo quaſi revocato, rurſus & magnus. Lien in tumorem rotundum elatus erat: ſudores perpetuo frigidi, acceſſiones diebus paribus. In hoc ſudores frigidi, ut ſuis locis demonſtrabimus, fuerunt, ex ſignis exitialibus.* Et de Sileno *text.* 19. *A primo hic ad finem uſque ſpiritum magnum habuit & rarum. Hypochondrii perpetuam palpitationem, quæ in proceſſu fuere lethalia, quippe primo inter initia urinæ nigræ cum nigro ſedimento, delirium, dejectiones pingues, ſudor capitis ſexto die, extrema frigida lividaque atque alia, quæ cum illa reſpiratione magna ac rara, miſerum Silenum nedum delirum eſſe, ſed certe moribundum, proculdubio denotabant:* & de uxore Dromeadai: *Sexto mane riguit, cito percaluit toto corpore, ſudavit, extrema membra frigida, deliravit, ſpiritus magnus & rarus. Paulo poſt convulſiones a capite cœperunt, ſubito obiit.* De adoleſcente vero Moelibææ *in lib.* 3. *Epid. comm.* 3. *text. ult. ſpiritus rarus & magnus per intervallum. Hypochondrii contentio ſubmollis ex utrisque oblonga, perpetua cordis palpitatio reddidit urinam oleoſam.* Sed age de aliis reſpirationum differentiis agamus, præſertimque de parvis.

CAP. X.

Quid reſpiratio parva frequens, parva rara ſignificet?

Parvum ſpiritum Gal. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *text.* 74. appellat exilem, atque imminutum, atque etiam obſcurum, vix enim reſpirare ægrotos videmus. Hujusmodi reſpiratio perpetuo mala eſt, ut quod propter caloris nativi ſeu naturæ exſo-

exſolutionem fiat: quæ ſi etiam frequens ſit, ut Galen. docet eodem in loco dolorem ſignat, vel inflammationem ſupra ſeptum transverſum. Sed auctor Coacorum præſag. *in lib.* 2. *ſect.* 2. *text.* 34. ait: ſpiritum frequentem inflammationem & dolorem in locis principibus ſignificare. Hujusmodi reſpiratio in acuto morbo maxime eſt timenda, & plus ea etiam ſi poſt magnam quidem reſpirationem fiat. Nobis ſane denotat, aut naturam reſolutam eſſe, ut dictum eſt, principem aliquam partem maxime lædi aut dolore aut inflammatione, aut utrisque ſimul; vexari judicium vero ex ſola hac reſpiratione certum non erit, niſi fuerit aliis ſignis confirmatum. Plures enim fuere ita in acuto morbo reſpirantes, qui incolumes evaſere. Sed ubi alia ſigna illuxerint prava, proculdubio ex ipſa exitium erit timendum, omniumque maxime, ſi e frequenti rara evaſerit. Qualis poſtremo in tabidis ſolet obſervari; frequens itaque & parva cum pravis ſignis, lethalis eſt. Qualis ab Hipp. in ſorore Hymenæ fuit obſervatus. In qua die decima ſeptima ſpiritus gracilis factus eſt & denſus, & mortua eſt. Sed age de parva & rara agamus. Quæ omnium fortaſſe eſt peſſima, quod naturam viribus exſolutam morbo ſuccumbere nobis declaret. Ex quo hunc ſpiritum Medici frigidum merito appellent, quia ſummum frigus & naturæ exſtinctionem oſtendit, quod Galen. *in* 3. *Epidemiorum comm.* 3. *text.* 74. ita meminit: Parvum eſſe quendam pariter & rarum ſpiritum, qui cum refrigeratur, emoritur jam vitalis facultas, & hoc ſymptoma eſſe quoddam admodum lethale, hiſce verbis expreſſit: *Si frigidum e naribus exſpiretur, exitiale jam eſt admodum.* Cujusmodi fuit obſervatum in Pythione moribundo, atque in aliis ab Hippocrate. Sed his perſpectis reſpirationum judiciis, breviter eas omnes perſtringamus reſpirationes, quæ in moribundis ſolent obſervari.

CAP.

CAP. XI.

De reſpirationibus exitialibus, quæ in Moribundis fiunt.

DE reſpiratione, rara & magna, magna & frequenti, parva, frequenti & rara, quomodo aliquando exitium portendant, ſatis dictum eſt: nunc reliquas exitiales adnumeremus, cujuſmodi eſt, frigida, ſublimis ſeu Phænomena appellata, ſtertoroſa, quæ cum ſtrepitu fit, & aliquando luctuoſa & interrupta. De frigida omnium exitialiſſima, quæ non, niſi in proxime moribundis attenditur, Hippocr. *in lib. 6. Epidemiorum, comm. 4. text. 36.* ita habet: *Signa mortifera per cutem, nares, calidus vapor.* Prius nares frigidum ſpiritum reddunt, quæ melius Galen. hiſce verbis expreſſit. *Maxime ſigna mortifera, per cutem calidus vapor exiens poſt frigidum ſpiritum, prius exſpiratione egreſſum. Sed calido vapore exſpirato per nares & per cutim, non in omnibus mors erit prædicenda.* De quo quidem Galen. ibidem ita ſcripſit; *Illis enim ſolis id evenire comperies, quorum mortem calidiſſima febris anteceſſit, quæ corpus ipſum totum torruit, atque ideo poſtremo ipſum refrigeravit.* Vitali ergo tenore, moriente jam corde, evaneſcente, in aliis quidem ſudores ſyncopen inferentes proveniunt, multis ſcilicet humoribus pleno corpore illis autem, qui ex præfervida febre antea exaruerunt, pro ſudoribus calidus vapor tangenti tibi difflari videbitur, hinc in Coacis præſagiis merito ſcribitur: lethalis autem eſt & febrilis & fuliginoſus verum minus quam frigidus, ex quo Medici tria mortifera ſolent hæc vocare, quippe febrem urentem, frigidam exſpirationem cum raritate, atque tertio vaporem in cute calidum, aliquando ſudorem ſeu madorem, qui in fortibus mortem prænuntiat. Obſcuram quoque reſpirationem, ut quando vix reſpirare ægroti dignoſcuntur, perinde atque frigidam eſſe exitialem, de qua quidem, ubi de parva & rara egimus, ſatis dictum eſt. Ceterum per obſcuram reſpirationem intelligimus

eam, quæ fit, ubi vix aliquis ſpiritus ex ore & naribus exſpiratur. Nam fieri poteſt, ut obſcuriſſima ſit, & tamen manifeſtiſſima omnibus appareat, ubi ſcapulæ, thorax, nariumque pinnæ ad ſpirationem moveantur, quam reſpirationem ſublimem & phænomenam, id eſt, apparentem Medici merito appellant, tametſi pauciſſimus ſpiritus exſpiretur & hac ratione ſit obſcuriſſima. De qua *in* 2. *Coa. præſag.* ſect. 2. text. 39. ſcriptum eſt: *Peſſima autem & morte propinqua, extendens, urgens, & obſcura.* Sed jam de ſtertoroſo, & qui cum ſtrepitu fit, intelligimus autem ſtertoroſum ſpiritum, quando inter reſpirandum ſentitur in gutture quædam veluti ebullitio, aut ſtrepitus, nimirum, ſtertor, hoc eſt, cujuſmodi fit in ſtertentibus. Hic ſtrepitus, ſeu ſonus ſeu ebullitio latinis Hipp. vero ῥάγη & atque ῥέγξις, & alias κέρχνος dicitur. In acutis morbis perpetuo ante exitium per diem & parum plus hic fervor gutturis in multis auditur. Indicat enim plane facultatem exſtinctam, ut neque valeat a faucibus excrementa expellere; In aliis vero, pectoris morbis laborantibus, uti in pleuriticis, peripneumonicis, fit ſtertor ille propter anguſtiam, aut ſputi retentionem, cum & ſpiratio eſt parva, & non raro orthopnoica, id eſt, maxime difficilis. Proprium eſt fere omnium morientium, ut ante exitium cum fervorem ſeu ſtertorem patiantur, ſed omnium maxime, pleuriticorum & peripneumonicorum ſuppurationumque. Quibus omnibus fervor ſeu ſtertor ille, antequam moriantur, fit: eſt itaque unum ex lethalibus ſignis. Sed accurate tamen diſtinguendum, quo tempore incipiat, aut in morbi principio, aut poſtea ingraveſcente morbo, hoc modo exitioſum eſt, nunquam apparet priuſquam alia illuxerint ſigna exitialia. Cujuſmodi viſum fuit in antiphonis filio pleuritico, atque in Menone pleuritico. De Menone enim pluritico Hipp. *in lib.* 6. *Epid.* text. 34. habet: *Die decimaſexta, ſpiritus jam ſtertoroſus, ſudor circa frontem & cervicem, raro ad pectus, extrema & frons moderate perſeverabant, frigida ſaltatio vero venarum circa tempora deſinebat.* Somni comatoſi & nocte & die poſtremis temporibus. Quare ſtertoroſus ſpiritus in morbis acutis plerunque eſt pernicia-

nicialis, omniumque certiſſimum, ubi ſigna lethalia ſimul aut antea illuxerint, cujuſmodi ab Hippoc. In Menone pleuritico fuit obſervatum; in quo præter alia ſigna, ſudor circa frontem & cervicem apparuit, quem Hippoc. in Prognoſt. lethalem in acutis morbis eſſe affirmavit, & extremorum perſeverans frigiditas, quo nihil perniciosius. In principio vero pleuritidis & peripneumoniæ, & febris (ut vocant) catharralis, quæ catharrum ſequitur, vel una cum ipſo fit, aliquando ob excrementorum multitudinem, ſeu (ut dicunt) ob catharri defluentis ad fauces atque ad pectus copiam, non lethaliter ſtertunt, non ſecus quam aſthmatici & orthopnoici multi, qui poſtea humore aut excreto aut reſoluto, liberantur. Ceterum in his ſtertorem non lethalem a lethali diſtinguemus, quod hic nedum incipiat, ſed indies magis morbo quippe augeſcente augeatur, & magis ſentiatur. Hic enim prorſus lethalis eſt, neque aliquo lethalium ſignorum carebit. Ille vero, cum in principio ſtertere incipiunt, & paulo poſt augeſcente morbo, aut humore multo per tuſſim excreto, aut ab igneo calore febris conſumto, ſtertor amplius non accenditur, ut fit ex multitudine humorum, neque admodum timendus ſtertor ille eſt, præſertim ubi ex ratione deſierit. Verum ille, qui in principio licet, ex multitudine catarrhi factus, non ceſſat, ſed indies magis augetur, pernicialis utique eſt, quod naturam multitudine humorum gravatam, & oppreſſam ita eſſe, ut nequeat excernere excrementa, & quaſi exinde ſuffocari, nobis certo ſignificet. Cujuſmodi in uxore Polemarchi Hipp. ut, *ex lib. 5. Epid.* colligitur, vidit, de qua ait: *Circa quintam genu dolor, tumor ſiniſtri, & circa cor videbatur aliquid eſſe colligi, & reſpirabat, ut qui ex ſubmerſione reſpirant & ex pectore ſubſtrepebat. Quæ obiit die ſeptima.* Antiphonis itidem filium ſuppuratum Hipp. *in 7. Epid. text.* 27. ſcripſit, cum ſtertore obiiſſe. Cui addamus, quod Hippoc. *in 1. Prorrhet.* 24. *text.* 38. ſcripſit. *Spirituſque in aphonia veluti his, qui ſtrangulantur, promtus.* Atque hæc de ſterteroſa reſpiratione, quam *regmon* & *cerchnon* quoque aliqui appellant. Nunc de ſublimi, atque phænomena ſeu apparente

appellata, quæ non niſi in moribundis quoque apparet. Vocant hunc ſpiritum alii ſublimem, alii phænomenon, ſcilicet apparentem, alii promtum, aliique perperam magnam reſpirationem dicunt, quod thoracem maxime dilatari & moveri obſervemus. De qua Gal. *in* 1. *Prorrhet.* ita habet: *Strangulantur jure optimo, quoniam aeris copia non ſit;* eſtque ipſi conſuetudo, ut talem ſpiritum Phænomenum, id eſt, apparentem dicat. Videntur autem omnes talem inſpirationem ſcapulas movere totas, ita, ut per veſtimenta motio conſpicue appareat, tanquam valide ipſi ſuperioribus thoracis partibus operentur; μετεώφον itaque, apparentem, at ſublimem ſpiritum vocavit, quoniam, qui ita reſpirant, altiores ſublimioreſque thoracis partes movere videantur. addidit hujus reſpirationis cauſſas, ita dicens: Poteſt ſane reſpiratio hujuſmodi fieri & propter reſpirationi delegatorum inſtrumentorum anguſtiam, & ob affectum nervorum principium. Quod ſi læſum fuerit, magnam efficere reſpirationem, recte Hippocratem exiſtimare, oſtendimus; rectius dixiſſet, non magnam reſpirationem, ſed magnam thoracis dilatationem, ex quo decepti quidam hanc falſo magnam reſpirationem appellant, etſi in hac parum exſpiretur. Addamus nedum hanc Galenum, & Hippocratem dicere ſublimem reſpirationem, ſed vel etiam, quando, & pinnæ, ſeu alæ narium muſculique circa ſcapulas manifeſte moventur, quæ reſpiratio fit in acutis morbis propter virium abſolutam infirmitatem aut proſtrationem. De qua reſpiratione Galen. *in lib.* 3. *Epidem. text.* 24. ait dicens: *Equidem illas eum reſpirare, puto ſignificare ſummis naribus, qui reſpirando narium pinnas movent, ſiquidem multos nos ægros ſic vidimus ſpirare, ut eas in exſpirando contraherent, inſpirando vero dilatarent.* Quod quidem incidit iis, qui ab angina ſuffocantur, vel a peripneumonia vel ſuppuratione, præterea iis, qui infirma ſunt facultate, idque fiebat, quod ex arteriæ inflammatione præcluſum eſſet viæ ſpatium, nec jam ſpiritus attractio poſſet in pulmonem fieri & propterea compelluntur, ut qui ita ſuſpirant, ut continue omnique thorace peragant reſpirationem, contenduntque etiam qui ſuffocantur exſurgere, &

toto

toto thorace externum aerem magna vi attrahere, ex quo forte etiam Hipp. ſpiritum ſublimem vocavit, quod ſublime ægri velint ſe erigere, atque hæc ſublimis reſpiratio imaginoſis, pneumonicis, ſuppuratis; atque has habet cauſſas. In aliis vero morbis acutis, in quibus ægri non ſuffocantur propter anguſtiam inſtrumentorum, reſpirationi deſtinatorum, ſummis naribus reſpirare aliam cauſſam habet, quam Gal. *in* 1. *de diffic. reſpir. cap.* 23. ſic habet: *Quod ſi quis ipſius reſpiratoriæ facultatis ægrotantis, atque in communi, omnis facultatis animalis propria ſigna habere velit, & maxime perfrigeratum is alarum naſi motum habebit, & omnium muſculorum circa ſcapulas actionem & coacervatam thoracis collapſionem.* Quando enim hæc debilius, quam convenit, movetur, circa inſpirationem quidem ſpiritus ductum juvant alæ naſi, externum aerem etiam ipſum ſimul attrahentes eodem modo, quo per os aliquid attrahere volentes, labia contrahimus, rurſus vero circa exſpirationes coacervata fit thoracis collapſio, non paulatim demiſſio. Quare ex iis ſtatuamus reſpirationem ſublimem, quomodocunque fit, perpetuo lethalem eſſe, aut quod ſummam inſtrumentorum reſpiratoriorum anguſtiam, ex qua natura ſuffocetur, aut virium ſeu naturæ abſolutiſſimam infirmitatem ac exſtinctionem denotet. Ex quo non niſi in moribundis apparent. Verum exitialia alia ſigna, antea aut ſimul, ut poſtea apparentia maxime confirmantur, cum ea reſpiratio nunquam ſine aliquo ſignorum exitialium appareat. Hanc intelligens, etiam auctor 2. *Coac. præſ. ſect.* 2. *text.* 39. dixit: *Peſſima autem & morte propinqua, extendens, urgens, obſcura.* Diximus tamen, etſi ſolum hoc ſignum mortem certam ſignificet, perpetuo ipſum alia exitialia concomitari. Uti in uxore Olympiadis Hipp. vidit, de qua *in lib.* 7. *Epid. text.* 36. ita habet: *Oculi triſtes, ſpiritus ſublimis per nares trahebatur, color pravus, ſudor circa pedes & crura, cum jam circa mortem eſſet.* Non minus & in Ariſtocrate mortibundo hæc viſa ſunt, de quo Hipp. 7. *Epid.* 39. paulo poſt ſic ſcripſit: *Ad noctem ſpiritus ſublimis eſt factus, ſudor exiguus circa frontem, infernæ partes frigidæ, anxius.* Addamus reſpirationem luctuoſam,

ſed parvam & raram, quæ ex exitialibus quoque eſt reſpirationibus, ut ex Hippoc. *in* 6. *aph.* 54. ita legitur: *In acutis paſſionibus, quæ cum febre ſunt, luctuoſa ſuſpiria, malum: eodem modo & interrupta, exitialis eſt:* quæ forte eodem eſt cum luctuoſa. Quod & Gal. nuper propoſiti aphoriſmi commentario affirmare videatur, cum dicat: *Infantes ſæpe videntur, quo plorant, tempore inſpirantes, inſpiratione interrupta, ſtante interim thorace, deinde rurſus id quod deeſt, adjiciente:* accidit hoc nonnunquam, ut ait Gal., potentia fatigata, nonnunquam ex duritie inſtrumentorum, nonnunquam vero ambabus cauſſis ſimul convenientibus, ſed & aliquando propter aliquam muſculorum pectoris ſimilem convulſioni diſpoſitionem. Quæ vero in febre acuta fit, luctuoſa & interrupta reſpiratio, alias cauſſas habet, ut Galen. placuit, quippe aut duritiem inſtrumentorum, vel virium imbecillitatem, vel convulſioni ſimilem diſpoſitionem; quicquid vero horum in cauſſa ſit, pravum eſt, ſi in morbo acuto contingat, maxime pernicioſum, ſi cum virium languore ægri ita ſpirant. Sed hujuſmodi reſpiratio etiam una exilis eſt, & duritiem quoque aut diſpoſitionem convulſioni ſimilem habet in acutis ardentibuſque febribus, & perpetuum prava dicitur. Non minus quam convulſiones, ſiccatis partibus nervoſis ad eam cauſſam, exitioſas merito eſſe antea monſtraverimus. De qua ſpiratione Hippoc. *in lib.* 4. *aph.* 68. dixit: *In febribus ſpiritus offendens, malum. Convulſionem enim ſignificat.* Quæ a ſiccitatibus in calidiſſimis morbis concitatæ, curabiles non ſunt. Ex quo etiam lethales eſſe in morbis acutis ſuperius nobis fuit demonſtratum. Ut vero ex ipſis recte de futuro morborum exitu prædicere queamus, alia ſigna cum antea, tum ſimul poſteaquam conſpecta, erunt conſulenda, ipſorum nec una ſi prava erit. Ad perniciem judicium pendebit. Atque hæc ſunt, quæ ex vitalis facultatis actionibus, ad morborum prognoſin de promptu conducunt. Nunc idem ex naturalis facultatis actionibus eodem modo perſcrutabimur.

CAP.

CAP. XII.

Quæ a naturalis facultatis cognitione ad intelligendam præſagii rationem, ſit utilitas?

AD naturalis facultatis robur, impotentiamque cognoſcendam nunc etiam declinemus, Cum ipſa ceteris aliis ad prædicendi rationem non minus ſit utilis. Aliæ quidem facultates, animalis quippe ac vitalis, a naturali videntur procedere. Cum ipſa materiam cordi cerebroque ſubminiſtret, a qua vitales in corde, animales in cerebro vocati ſpiritus generantur. Præterea excrementorum in ægrotis corporibus, plurimum ad præſagii rationem facientium, cauſſa ad naturalem facultatem maxime attinet: itaque de hac ipſa quidem facultate, noſtro quippe ordine ſervato, accuratius in præſentia eſt agendum. Quod ut probe fiat, videndum primo eſt iſtius facultatis robur ac impotentia, ex quibus nobis innoteſcat. Scimus vero ipſius vim a variis facultatum operibus, quæ propriis actionibus obeuntur, cognoſci. Tres ſunt actiones præcipuæ facultatis naturalis, ut Galeno viſum eſt *in libro naturalium facult.* quippe *generativa*, *augmentativa* & denique *nutritiva*. De hac magni intereſt, ut ad prædictionem aſſequendam agamus; de aliis vero duabus nequaquam, cum ad inſtitutum noſtrum parum, aut nihil faciant. Ad nutritionem itaque corporum, partiumque ipſam agendam omnium quatuor naturalium actionum, quippe *attractricis*, *retentricis*, *concoctricis* ſeu *alteratricis*, atque demum *expultricis*, opera requiritur, ſeu iſtarum omnium operatione nutritio omnis in corpore perficitur. Proinde ex ipſarum operatione apparet, ſeu cognoſcitur, quanta in ipſis ſit vis, aut impotentia, aut exſtinctio, vel denique vitium. Ex quo naturalem facultatem, aut viribus potentem, aut vitiatam aut aliquo pacto deficientem, aut denique prorſus collapſam & exſtinctam cognoſcimus. Quæ cognitio, quantum ad prædictionem ſalutis & exitii in morbis, Medicis conducat, ex iis, quæ ſuperioribus libris

bris dicta ſunt, liquido cuique noſtrum conſtabit. Sed age, rem ipſam aggrediamur, ab appetentia ciborum & potus in ægrotis principium facientes.

Cap. XIII.

De appetentiæ ſymptomatis ad prædicendi rationem.

Natura, ut docuit Gal. *in primo lib. de ſymptom. cauſ. Cap.* 7. animalibus alimenti penuriæ ſenſum eſt impartita, ut ipſo ad cibum potumque proritata in tempore expleantur; vocaturque ejuſmodi implendi deſiderium, *appetentia*, quæ a penuriæ ſenſu ortum habet, cum ſcilicet venæ ab ipſo ventriculo veluti emulgentes ſugenteſque aliquid trahunt, non ferens autem eum ſuccum ventriculus, ſed veluti offenſæ medelam cibum comparat, quippe venæ hoc pacto ad objectos cibos convertuntur, atque ex his nutrimentum trahunt. Fitque poſt cibi conſumtionem, ut venæ ſimul ad cibos ſe convertant, & ventriculus ex iis, quantum prius in venis collectum eſt, in ſeipſum trahat. Duplex vero dicitur appetentia, quippe cibi una, quæ fames appellatur, altera potus, ſitis & ipſa vocata. Cibi vero appetentia alimenti, & ſitis humoris fit inopia. Dividitur quoque appetentia utraque in eam, quæ eſt naturalis, ac in non naturalem. Illa perpetuo ex alimenti penuriæ ſenſu excitatur, innaturalis vero eſt, quæ præter naturæ fit deſiderium. Cujus quidem ſymptomata auctor Gal. *in lib. de different. ſymptom. Cap.* 4. vel in actionibus non obitis vel male obitis conſiſtunt, in non obitis aut cum prorſus non appetunt, aut parum & pauca quidem. In male obitis ſunt immoderatæ appetentiæ, & ubi quicquam vitioſum appetunt. Ex quibus fit, ut quidam nedum nullos cibos appetant, ſed quinimo, ut quoſvis cibos ita abhorreant, & odio habeant, ut mori malint, quam cibum aliquem aſſumere, quod Gal. *in lib.* 3. *Epidem. Com.* 3. *in text.* 58. multis contigiſſe, tradidit. Aliquando non ex toto appetitu privantur, quod detegit aliquis cibus, quem ipſi non abhorrent. Ni-

Nihil vero appetentiæ adeſſe, vel ex eo ſcimus, cum ægri prorſus omni careant appetitu, quicquamque nequeunt imaginari, quo appetitus excitetur. de quibus Hippoc. *in eodem lib. Epidemior.* de virgine Euryanactis filia moribunda ſcripſit. *Quoſvis cibos toto hoc tempore faſtidivit, neque appetivit quicquam. Non ſitiit, & nihil effatu dignum bibebat.* In ſimilem vero inappetentiam veniunt ægroti, aut, ut Galen. docuit *in* 3. *Epidem. com.* 1. *text.* 11. quando os ventriculi ab aliqua humorum aliena qualitate afficitur, aut propter inſignem plethoram ſeu plenitudinem, ex qua nulla in ventriculo fit conſumtio, neque ſenſus ſuctus ullius in ipſo ſentitur, aut denique, quod in acutis morbis plerumque evenit, propter ipſius facultatis exſtinctionem, cujus erat in ſecunda valetudine munus, indigentiam alimenti ſentire. Ceterum nos interſtinguere debebimus veram exſtinctionem facultatis, quæ ſæpe in delirantibus quibuſdam obſervatur, qui quoſvis cibos etſi abhorrentes videantur, tamen id ex delirio, non ex facultate diminuta fit. Quemadmodum ii, qui etſi intenſiſſimum calorem ſentiant, quo maxime ſitiunt, tamen potum non poſtulant. Quam rem Galen. *in eodem tertio Epidem. Com.* 1. *text.* 11. ita expreſſit, dicens: *Nam, quoniam ſitiant, nec potum appetant quidem in morbis vel propter delirium non ſentiunt, quæ patiuntur, aut propter exſtinctionem naturalis in ventriculo facultatis, ſi id citra delirium habeant, facultatem relinquetur eorum naturalem exſtingui.* Vitiatur vero appetentia cibi & potus cum in quantitate tum in qualitate. In quantitate vitium appetentiæ ineſſe cognoſcitur, cum ægroti plus quam ipſis conveniat appetunt, quippe qui copioſius, quam ferat ventriculi facultas, cupiunt, atque devorant, idque aut ex humore frigido, aut ex frigiditate ventriculi fieri, Galen. *in libr.* 6. *Epidem.* nobis tradidit, qua ratione frigus appetentiam augere dixit. Ex quo frigidiorum ventriculorum proprium eſſe, Galen. *in libr. artis medicin.* docuit, ut plus appetant, quam concoquere poſſint, idem & de potu, cum immoderatius potui indulget præ multo febrili incendio, aut ex humore falſo aut bilioſo os ventriculi occupante. In qualitate etiam ciborum & potuum vitia-

tam habere appetentiam dicuntur, qui alienam cum in cibo tum in potu qualitatem deſiderant, & appetunt, ut quædam uterum gerentes mulieres propterea ſunt, quæ carbones, aliæ terram, aliæ calcem & aliæ lunæ flores avidiſſime appetant & eſitent. Quidam vinum ardentius, quod in multis pleuriticis obſervari ſolet: ex quo vini deſiderio plures, vel etiam mulierculæ, ægroti pleuritici eſſe ſuſpicantur, alii libentius aquam, quidam omnia calida, alii actu frigida expoſcant. De harum vero vitiatarum appetentiarum cauſſis Gal. *in primo libr. de ſympt. cauſ.* perbelle ita ſcripſit: *Vitioſæ appetentiæ, quæ in quantitate modum excedunt, vocanturque a quibuſdam caninæ, tum exſiſtunt, vel cum acidus quiſpiam vitioſus ſuccus ventriculum mordet, vel totum corpus immodico digeſtu inops alimenti, redditur vitioſum, namque ſuccus, qui frigidus eſt, ſimilem ſuctui morſum infert, appetentiam vero proritat naturalis affectus ſimilitudine, alimenti aut non potus deſiderium excitat propter frigus, at vitioſo ſucco, qui ſalſus & bilioſus ſit, ventrem mordente, potio magis quam cibus appetitur.* Hinc merito Hipp. quoque *in* 6. *Epidem. Com.* 4. *text.* 20. dixit: *Aquæ edax, quaſi caninæ appetentiæ frigiditatem pro una cauſſarum indicarit.* Et *in libr.* 2. *aphoriſ. Aph.* 21. dixit: *Famem thorexis ſolvit:* hoc Galeno docente, vini potio, quaſi illius appetentiæ medelam eſſe expreſſerit. Sitis quoque augetur, aut ex calore immoderato, cujuſmodi fit in ardentibus febribus, aut ex ſiccitate, quæ præcipua ſitis eſt cauſſa, ex quo ubi corpora plurimum exſiccantur, plurimum ſitiunt, qualem Galen. *in primo de ſymptom. cauſ.* quibuſdam epota aqua marina contigiſſe vidit. Sed age ad optimæ appetentiæ in morbis jam prognoſticum veniamus.

Cap. XIV.

Quid cibi & potus optima appetentia in morbis ſignificet?

Prius conſideremus, quid optima appetentia in morbis oſtendat, & mox de non obita & vitiata agemus. Maxime

me utile nobis erit ſupponi, ægrotos rectius agere, cum actiones omnes utriuſque facultatis recte, perinde ac in optima valetudine eſſe ſoleant, obeant. Scimus enim, urinas, dejectioneſque optimas eſſe, ſi fuerint ſimiles iis, quæ antea per ſanitatem excernebantur. Eodem quoque modo bona erit in ægrotis illa cum cibi tum potus appetentia, quæ bene valentium appetentiam accedit, eique maxime eſt ſimilis. Ægrotos vero bene ſe habere ad ea, quæ ipſis offeruntur, perpetuo bonum, recte enim facultatem naturalem exinde valere, non minuſque & ventriculum. Itaque ægrotos integram habere appetentiam, bonum eſt, omniumque maxime in morbis diuturnis, ut docuit Gal. *in lib. 7. aphoriſm.* a quibus qui ſunt evaſuri, vehementem appetentiam ſolent habere. Ceterum diſtincte cognoſcenda erit optima appetentia, cum ſæpius in ipſa judicanda plures decipiantur, vitiatam ac exitialem bonam putantes. Bona autem eſt, quæ naturalis eſt, quæque fit a cauſſa naturali, quippe a penuriæ ſenſu quandoque ægroti videntur bene appetere, ipſorumque creditur appetentia optima, propterea quod cibum avide appetant, & aſſumant, quæ tamen in multis moribundis ſæpius obſervatur; aut propter vitioſum humorem, quod minus malum eſt, ad os ventriculi defluxum, quippe frigidum & acidum, aut, quod ſumme eſt pernicioſum, ubi natura a morbo maxime eſt reſoluta a nimia ſubſtantiæ corporis digeſtione. Hinc plures, priuſquam moriantur, cibum avide poſtulant, ac aſſumunt, potus vero appetitus & ſi bonus cenſetur, qui benevolenti eſt ſimilis, & moderatus ſeu temperatus, nihilominus in quibuſdam optima erit cenſenda ſitis, nimirum in æſtuoſis ardentibuſque morbis, in quibus non ſitire, ut poſterius dicemus, perpetuo malum, & quandoque mortale, ubi ſcilicet linguam ægroti habuerint præaridam, ſqualidam, & nigram, in his melius eſt, ut multum ſitiant, ſicut etiam optimum eſt, ut febris exterius appareat, inprimis cum urinæ coloratiores ſpectentur. Veluti in iiſdem morbis excrementa diſcoloratiora ſpectari, & ægros non ſitire, ſumme eſt exitioſum, quod aut ex delirio fit, aut quia naturalis facultas exſtinguitur. Non ſitire ve-

ro in iis perpetuo malum, ſed hujus ſigni perniciem alia exitialia ſigna tunc conſpecta declarabunt. Intenſiſſimam tamen ſitim nunquam utilem fore ægrotis, addimus, quæ viſcera interna ardentiſſimo incendio uri declarat, aut maximam ſiccitatem, aut ex utraque ſimul, de qua Galen. *in primo, de cauſ. ſympt.* ait: *Inexplebili vero novimus cruciari ſiti, ex qua etiam tum eum, qui vipram comederat* (erat autem fortaſſe dipſas) *tum meſſores, qui vetus vinum uſque ad ebrietatem, non minus eum, qui pertinaciter ſuſtinere ſitim ſibi imperaverat.* Ad hæc alii in navigio, cum deficeret eis aqua dulcis, quorum qui auſi ſunt marinam bibere, cum immodice ſupra ceteros ſitirent, & alvi fluxum haberent, nec id ſine morſu vehementi & celerius quam alii perierunt. Sed age agamus de abolita cum cibi tum potus appetentia.

Cap. XV.

Quid in morbis ciborum appetentia prorſus ſublata ſignificet?

Ciborum ſublatam appetentiam perpetuo malam, omniumque peſſimam eſſe, quæ prorſus periit. Hæc in iis, qui recte valent, graviſſimum morbum minatur, quod aut ab inſigni plethora aut cacochimia fiat, quippe natura multitudine excrementorum aggravata. In iis qui ægrotant, lethalis primo in morbis longis, quod ſignificet naturam a morbo conſumtam iri, priuſquam morbum ſuperare queat: de qua inappetentia Galen. *in libr. 6. aphoriſmorum Aph. 6.* ait: *Faſtidium cibi per ſeipſum pravum eſt ſignum in morbis diuturnis, nam in iis, qui a talibus morbis ſunt evaſuri, contrarius affectus ſolet accidere, vehemens ſcilicet ciborum appetentia.* Idem fere Hippocrates ſcripſit *in ſexto aphoriſmorum, Aph. 3.* dicens: *In difficultatibus inteſtinorum cibi faſtidium, malum, & cum febre pejus;* in longis difficultatibus inteſtinorum cum hic caſus, ait Galen. evenerit, mortificationem quandam ipſi jam adveniſſe ventriculo compatiendi ratione ſignificat, ex qua omnino interiit appetentia, opus ad vitam neceſſarium. In morbis quo-

que

que acutis cibi faſtidium, perpetuo malum, omniumque maxime cum prorſus appetentia fuerit exſtincta. De qua Hippocr. de Euryanactis filia *in tertio Epidemiorum*, ait: *Quoſvis cibos toto hoc tempore faſtidivit, neque appetivit quicquam.* Hujuſmodi fieri inappetentiam, docuit Gal. *in* 3. *Epidemior. Com.* 3. *text.* 11. aut ore ventriculi, ab aliqua humorum qualitate affecto, aut ab ipſius facultatis exſtinctione, cujus erant in ſecunda valetudine munera indigentiam ſentire, & quæ ſunt ſe curatura appetere. De hac Hippocr. *in* 1. *Epidem. comment. primo*, *text.* 30. de tabidis in Epidemica conſtitutione mortuis, ait: *cibos quoſvis perpetuo faſtidiebant, non ſitiebant.*

Hanc inappetentiam notant alia ſigna lethalia, & quod perpetua ſit, quando & ſi quidam quoſvis cibos faſtidiant, tamen non ſemper, addamus inappetentiam ſumme exitialem, ubi ægroti maxime oderint quoſvis cibos. narrat Gal. *in* 3. *Epid. Com.* 3. *in text.* 58. ſe quoſdam vidiſſe in quadam peſtilenti conſtitutione, qui quam cibum aliquem aſſumere. Quidam tamen, ut Galen. ait, fortiores quippe, qui vim ſibi ipſis offerentes cibum oblatum aſſumſerunt, ſuperſtites fuerunt. Sed præterquam quod ciborum faſtidium & odium in acutis morbis perpetuo ſit per ſe ſolum ſatis efficax ſignum ad exitium prædicendum, tamen ſimul alia ſigna pernicioſa, aut una ante aut poſtea conſpecta aderunt. De quibus *in Coacis præſagiis* legitur. *Quibus vero faſtidia cibi accedunt, & ſudores cum bono faciei colore, & liquida alvo, aut dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum more intereunt, poſteaquam longius ægrotaverint.* Et *in* 3. *Epid. Com.* 3. *text.* 5. de Hermocrate moribundo ait: *Vigeſimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente conſtabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non ſitiebat, obdormiſcebat aliquantiſper, comatoſus periit vigeſimo ſeptimo.* Idem fere viſum eſt, & in Euryanactis filia virgine, quæ quicquam guſtare non ſuſtinebat, de qua ait: *Quos vis cibos toto hoc tempore faſtidivit, neque appetivit quicquam: neque ſitiit, etſi acri & calida deſtillatione vexaretur.* quibus Gal. auctore *in lib.* 1. *de ſymptom. cauſſis*, ſiticuloſos fieri ægrotos, obſervatur. Idem in Pario obſervaſſe ſcripſit, at-

que non minus in muliere, quæ apud frigidam aquam decumbebat. De qua: *Tertio a partu die, febre correpta eſt acuta, horrida, multo tamen ante partum febriculoſa decubuerat, cibumque faſtidierat. Quarto cibum faſtidiebat:* Et paulo poſt: *Sexto, ſed ad cibos averſo animo ſe habuit:* Et demum ait: *Huic perpetuo cibum faſtidierat, animo linquebat, quæ & ipſa obiit.* Ex quibus ægrotantium exemplis confirmamus, quæ diximus, quippe ægrotos quoſvis cibos in acutis faſtidire & abhorrere, exitiale eſſe ſignum, cujus quidem pernicioſam naturam confirmare ſolent prava alia ſigna, quæ aut ante, aut una cum illa inappetentia, aut quæ poſtea illuxerant, cujuſmodi ſunt, alvus fluida, ſudores mali, vomitus virulenti, eruginoſi, nigri, urinæ nigræ, turbidæ non clareſcentes, claræ, albæ, perſpicuæ, deliria, vigiliæ, lethargicæ paſſiones atque alia hujuſmodi omnia, quæ nunquam bona ſed plerunque lethalia exſiſtunt, atque ita ex inappetentia ciborum in morbis prognoſticum judicabimus. Nunc quid potus quoque ſublatum, & exſtinctum deſiderium ægrotis portendat, conſideremus, præmiſſo inprimis ſermone de intenſa ſiti.

Cap. XVI.

Quid ſitis intenſa in acutis morbis ſignificet?

Cum dixerimus ſuperius, ægrotos in acutis ardentibuſque febribus ſitire, ratione fieri, qui morbis quippe calidioribus atque ſiccis conflictentur. Quando multo pejus, uti paulo poſt dicemus, ſic hos ægrotos ſiti carere, non ſecuſque eſſe, quam urinis diſcoloratioribus, ardente febre homines vexari. Quare bonum eſt (quod omnia præſtet ex ratione fieri) ut calidis morbis affecti ſitiant. Immoderatius vero eoſdem ſitire nunquam bonum, quod interna viſcera incendio intenſiſſimo flagrare denotat, ſed plerumque malum eſt & periculoſum, quod morbi vim prævalidam expugnatuque difficillimam nobis denotet, cui facile natura languidior facta ſuccumbat. Ex quo tuto proferre iſtud poſſumus, quippe immo-

moderatam ſitim, quod maximum morbum ſignificat, perpetuo eſſe timendam in acutis morbis: ſed peſſimam & exitialem illam, quæ aut ſequitur ſigna peſſima, aut una cum ipſa appareant, vel denique poſtea. Certum enim exitium proculdubio portendet. Ex ſola vero ſiti nedum in acutis, ſed vel etiam in aliis licebit judicium præſagii deſumi, cum ipſa non niſi morbi maxima ſit nota. De qua Hipp. *in* 1. *libr. Epid. Com.* 2. *text.* 75. ita ſcripſit: *At cum febres inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet. Siquidem ſtatim ab initio febris acuta invadebat, a qua parum ſuperrigebant, inſomnes erant, graviter angebantur, ſitibundi, faſtidioſi.* Qualis fuit obſervata in Philiſco, de quo Hippocr. ait: *Tertio mane ad meridiem uſque febre viſus eſt liber, ſub crepuſculum autem acuta febris invaſit una cum ſudore, ſitibundus, lingua inaruit, nigras urinas reddidit, quæ ſitis cum nigris urinis atque aliis morbum exitialem, quippe, quam natura minime poſſe vinci, denotabat.* Similem quoque ſitim Hippocrat. in Pythione, qui ſupra Herculis fanum decumbebat, obſervavit, de quo 1. *epidem. com.* 3. *text.* 18. ait: *Magnus cœpit rigor, febris acuta, lingua inaruit, ſitibundus erat, & bilioſus, non dormivit, urinæ nigræ, ſuſpenſio ſublimis non ſubſidebat, quam ſitim uſque ad diem quintam habuit, additis aliis ſignis perniciosis, quippe frigore partium extremarum, aphonia, ſeu mutitione.* Quare ſitim intenſam, una cum aliis pravis ſignis, peſſimam eſſe dicimus. Cujuſmodi forte fuit, quam uxor Ermoptolemi paſſa fuit, de qua Hipp. *in lib.* 6. *Epid. com.* 3. *text.* 74. habet: *Tremores autem in manibus fiebant, & caput concutiebat, & oculorum intuitus pravi, & ſitis fortis, & cum potaſſet, rurſum petebat, & rapiebat, ac largiter bibebat, vellere autem non poterat, lingua ſicca & manus ambas in os ferens manducabat, cum eſſet tremula.* Non diſſimilis fuit, quæ in Ariſtocrate, qui ex peſtifero carbone quatuor diebus obiit ſiticuloſus. Quare colligamus ſitim in acutis morbis immoderatam nunquam bonam, ſæpe malam, & cum ſignis aliis malis peſſimam & exitialem.

CAP.

Cap. XVII.

Quid ſitis ſublata, ſeu non ſitire in morbis, ſignificet?

Quid ſitis in morbis ſignificet, dictum eſt. Nunc contrario modo ſe habentes ægrotos, quippe non ſitientes, abſque ſitive eſſe, quid in morbis prænuntiet, cognoſcendum eſt; perpetuo in morbis ægrotos moderate ſitire, bonum erit, atque ex ratione ſitire & multum & parum, prout natura morbi aut calidioris aut minus calidi poſtulat. Nunquam tamen, ut dictum eſt, in morbis intenſa ſiti aſſiduaque ægros vexari, bonum erit; veluti peſſimum eſt ac ſumme exitiale, eoſdem, ſi calido & ſicco morbo conflictentur, prorſus potus deſiderii eſſe expertes, ſitique omnino carere, & præſertim, qui antea ſitiebant, ſi abſque ratione ſitis illa tollatur. De qua Auctor Prorrheticorum *in* 2. *lib. text.* 22. hoc expreſſit, dicens: *Sitis, quæ non ex ratione in acutis morbis ſolvitur, mala eſt.* Galen. *in comment.* hujus rei rationem docens ita ſcripſit. *Cum igitur neque per vomitum, neque per ſudorem, neque per dejectionem, neque etiam per abſceſſum judicatorium ſolvi ſitim contingat, non quod affectio ſedata fuerit, ſed quod ſenſus elanguerit, id ſi fiat, ſignum bonum non eſt, quod etſi, & lingua ſicca manente, uriniſque crudis exſiſtentibus, ſitis tollatur, certius adhuc malitiam affectionis dignoveris, atque adhuc ſi Medicus nihil tum refrigerantium, tum humectantium exterius adhibuerit, quandoquidem talia in acutis morbis magis ſitim non tollere, ſed mitigare nata ſint, prorſus autem in acutis morbis malum, ſi ſitis perfecte tollatur.* Ex quibus Galeni verbis, liquido ſatis cuique conſtabit, in morbis acutis peſſimum eſſe, ſi ſitis non ex ratione, quod eſt, ubi nulla optima præceſſerit vacuatio aut purgatio, crudoque morbo exſiſtente, tollitur: omnium vero maxime exitioſum erit non ſitire, ſi exitialia ſymptomata una apparuerint. De qua quidem exſtincta ſiti, Gal. *in primo lib. Epidem. Com.* 2. *text.* 75. hæc addidit. *Huc acceſſit ad cumulum aliud ſignum exitioſum, quod cum antea æſtuaſſent, amplius non ſitirent,*

at-

atqui quando, qui antea ſiti flagrarent, poſtea eſſent a ſiti liberi, horum duorum ſit neceſſe eſt, alterutrum, aut morbi ſolutio, aut virtutis exſtinctio, ita ut præſentia mala amplius non ſentiant. At non contingit a morbis his vindicari, ſiquidem exitialia erant ſymptomata. Non ſitiunt vero ægroti in morbis acutis, aut propter humorem frigidum & humidum, ad ventriculum ex capite diſtillantem, ex quo merito Hipp. dicebat, qui tuſſiunt, non eſſe admodum ſiticuloſos, quod in his pituita ex capite ad ventriculum deſtillans ſitim tollat; quod carentia ſitis in nonnullis pleuriticis & peripneumonicis obſervatur. In quibus ab hoc ſigno quicquam certi ad prognoſticum habere nequimus. Sed hos ab ea cauſſa non ſitientes ab aliis diſtinguet lingua non ſicca & arida, ſed humecta, & mollis ex pituita humectante ipſam. Secundo non ſitiunt in morbis calidiſſimis, vel etiam æſtuantes ægroti, aut propterea quod delirantes, quæ patiantur, ut Gal. *in* 3. *Epid. com.* 3. *text.* 44. docet, non intelligant, aut quod facultas ſtomachi appetitrix exſtinguatur, aut propter utramque cauſſam. De phreniticis auctor *prorrhet. in* 1. *lib.* ait: *Phrenitici modico utentes potu ſtrepitum tentantes tremorem incurrunt.* Et Gal. de his *in comm. Prorſus item ἐγχόπλαι ſunt phrenitici, id eſt, bibendi deſiderium his exiguum eſt, quanquam affectionem habeant calidam & ſiccam, ita ut & linguam præ multa ſiccitate aſperam habeant.* Sed docuit nos Hippoc. mentem his ægrotare *in eo aphoriſmo*, qui ita habet: *Quicunque parte aliqua corporis doleant, atque ut plurimum dolorem non ſentiunt, his mens ægrotat.* Ex quo merito de phreniticis *in* 3. *Epid.* dixit: *Sane hi nihil ſitiebant.* Cujuſmodi fuiſſe ait Mælibœe adoleſcentem phreniticum *in eod. lib.* prodidit. In his vero non ſitire, grave eſt, & ſi cum ſignis pravis, exitiale; tamen ab hoc tantum ſigno quicquam certi non haberi poteſt, niſi alia, ut dixi, adjunxerimus ſymptomata prava. Nam plures ſunt, qui, etſi delirant, potum non petant, tamen ſanantur. Hique ſunt quorum neque delirium ita primum eſt, neque alia exitialia affuerint ſymptomata, atque multo facilius, ſi lingua neque arida ſit. In quibus vero nedum præarida, ſed maxime

nigra & ſqualida, ſumme exitioſum erit non ſitire, maximum enim morbum adeſſe denotat, quo ægri laborent, naturamque ferme inſuperabilem. Quibus fere abſque delirio in morbo calidiſſimo, linguaque præarida & aduſta exſiſtente, adeſt hæc carentia ſitis, proculdubio exitium portenditur, quibus exinde facultatem exſtingui ac eſſe exſtinctam nobis demonſtretur; omniumque maxime, cum prius ſitierint, abſque ratione ſiti carere incipiunt, exſtingui enim facultatem certo ſignificatur. Neque abs re hoc dicimus, quando naturam exſtingui a morbo fieri non poſſit, ut plura alia exitialia non etiam ſpectentur. Uti Eraſino contigit, de quo Hipp. *in* 1. *lib. Epid. comm.* 3. *text.* 25. hæc habet: *Habebat hic febrem perpetuo cum ſudore, hypochondria ſublimia contenta cum dolore, urinæ nigræ, ſuſpenſiones continebant rotundas, non ſubſidebant. Urinæ primo rubræ craſſæ depoſitæ non conſiſtebant: lingua præarida, non valde erat ſitibundus:* & de Hermocrate *in* 2. *Epid. com.* 1. *text.* 5. *Lingua initio aduſta fuit, ſtatim obſurduit, ſomnum non habuit, ſitibundus non admodum:* Et paulo poſt: *Vigeſimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente conſtabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non ſitiebat, obdormiſcebat aliquantiſper comatoſus.* Idemque & in Euryanactis filia virgine obſervavit. Ex quibus colligamus, perpetuo non ſitire ægrotos in acutis morbis, malum eſſe, modo ſine ratione ſitis in ipſis tollatur. Ex ratione vero ſitis ſublata, minime mala, ſed optima eſt, qualis fuit viſa in eo, qui in Dealcis hortu decumbebat, ſanato, qui cum pluries in eo morbo fuerit ſitibundus & delirans, poſtea ex ratione ſublato morbo amplius non ſitiit, de quo Hippoc. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 14. ita habet: *Vigeſimo dormivit, plane mente conſtabat, ſudavit, liber erat a febre, non ſitiebat.* Hic plures criſes habuit, quæ antequam fierent, ſitiebat, lingua inareſcebat, delirabat, & poſtea allevabatur, ſitiſque diminuebatur, & hoc eſt ſitim ex ratione minui, & tolli. Cum ſignis vero aliis pravis, peſſimum & mortiferum eſt non ſitire. Quæ nobis ſufficiant de prædictione ex non ſitire in morbis acutis.

FINIS QUARTI LIBRI.

PRO-

PROSPERI ALPINI
MAROSTICENSIS,
Philoſophi & Medici in Gymnaſio Patavino Medicamentorum ſimplicium Profeſſoris ordinarii,

DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER QUINTUS.

CAP. I.

De partibus corporis, quarum obſervatio facit ad prædicendi rationem.

DE partibus corporis, quarum obſervatio facit ad prædicendi rationem, cum ex appetentia docuerimus, quomodo de morborum exitu ſit præſagiendum, nunc ex nutritione idem faciendum, quam maxime enim iſtud nobis indicabit cum totius corporis, tum ſingularum partium accurata inſpectio ac obſervatio. Habitum etenim, temperamentum, atque colorem eæ partes ex nutritiva facultate, aut recte, aut male diſpoſitum habent. Ex quo, ut dictum eſt, cum totius, tum partium ſingularum varii habitus, temperamenta, colores, figuræ, atque alia, quæ ad prædictionem a Medicis obſervantur, ad naturalem quidem facultatem pertinebunt, quatenus ex ipſa aut ſana, aut male affecta prodeant, aut quatenus hujus facultatis, ſed potiſſimum nutritivæ, robur ac debilitatem nobis ipſa denotare poſſunt. Quare ab inſpectione externa-

rum corporis partium ſalutis, exitiique futuri judicium nunc quoque indagabimus. At priuſquam hoc agamus, cognoſcendæ ſunt partes eæ, quarum inſpectio ad prædictionem maxime facit. Primum univerſi corporis inſpectio, an ſcilicet ipſum naturalem cum habitum tum colorem, tum calorem habeat; an gracilius, aut craſſius, aut felle ſuffuſum: poſt corpus, faciem ſpectabimus, mox ſigillatim oculos, maxillas, naſum, os, labia, dentes, fauces, linguam, pectus, dorſum, hypochondria, jecur, lienem, teſtes, adenes extrema, atque partes, in quibus tumores ac abſceſſus fiunt. Caput enim univerſum in ardentibus febribus, in phtyſicis ſuppuratis, gracillimum ſpectatur; in iis vero, quibus calor naturalis in hepate maxime reſolvitur, corpora intumeſcere obſervamus, ut in cachecticis atque hydropicis. Facies vero, oculi, tempora, maxillæ, naſus, os, lingua, dentes, aures, in acutis morbis plurimum lucis addunt, ad vitam aut exitium prævidendum, veluti fauces, cervix, collum, pectus, in anginoſis, pleuriticis, peripneumoniciſque utiliſſime ſpectari ſolent. Hypochondria itidem, ac denique extrema, maxime poſſunt futuri præſagii rationem illuſtrare. Sed age, hæc jam aggrediamur.

Cap. II.

Quid corpus benevalenti ſimile, & diſſimile in morbis prænunciet?

Corpus ægrotum ſimile naturali ſeu recte valenti habitu, colore, caloreque, optimum eſt, atque eo laudabilius, quo ſimilius, quod in morbis neceſſe ſit corpora pati, aut quidem extenuari, gracileſcere, contabeſcereque a morbo conſumente & corrumpente partes corporis carnoſas, aut, ut ſcripſit Gal. calore nativo debilitato, qui non extendi ad extremas corporis partes queat, ſed in viſceribus ſolis exiguus obſervetur. Ex quo tantum ſanguinis aut ſpiritus non affluat, quantum antea affluebat. Hinc ceſſare ſeu minui nutritionem. Quamobrem in omnibus morbis, ſed præſertim in acutis, bonum eſt, corpora

pora habitu, colore, caloreque recte valentibus ſpectari ſimilia. Verum ex hoc tantum ſigno prognoſtici judicium non erit attendendum, ſed ſi una alia omnia conſpecta cum ſymptomata, tum ſigna idem confirmarint. Optimum tamen eſt, non parumque ad ſpem ſanitatis concipiendam faciens, ut dictum eſt, corpora habitu, colore, atque calore recte valentibus eſſe prorſus ſimilia. Quemadmodum diſſimilia ſpectari, etſi magnum malum ſit, quod omnes, qui ægrotant, neceſſario habitu, colore, caloreque mutentur, tamen nunquam bonum. Peſſimumque in principio acutorum morborum eſt, corpus extenuatum ac maxime contabeſcens videri, vultuſque præſertim ſeu facies, quod facilius ipſa aliis partibus mutetur. Ceterum, ut ordinatim in prædictione hac ex habitu corporis, colore, atque calore cognoſcenda procedamus, primo videndum erit quid ſqualidus, ſiccus, excarnis, ac tabidus in morbis præſagiat. Mox ex mutato ipſius cum colore, tum calore idem perſcrutabimur.

CAP. III.

Quid in morbis corporis emaciatio ſeu extenuatio, & quid ejuſdem partes tumefieri ſignificet?

IN morbis quandoque corpora extenuari, gracileſcere, atque in tumorem attolli obſervamus, quæ habitus cognitio ad prædictionem magni momenti, atque uſus eſt. Proinde primo quid corporum habitus gracilis, ſqualidus, tabeſcenſque ſignificet in morbis, dicemus, & mox de oppoſito quippe tumeſcente, corpora vero gracileſcere & contabeſcere, ob innutritionem, quam Græci *atrophiam* vocant, cuique liquido conſtat, ex quo hunc affectum Græci *atrophiam* etiam noſtri innutritionem merito appellarunt. In qua teſte Galen. *in libro quarto, cap.* 13. *de ſanit. tuenda: corpora ex alimento fructum non ſentiunt.* Quod fit alteratricis virtutis imbecillitate, attrahente vi infirma, aut excretice immoderatius mota. De hac Hippocr. *in ſecundo aphoriſmorum, aph.* 8. ait: *Si quis a morbo*

cibum aſſumens non corroboretur, pluri alimento corpus uti ſignificat: quod ſi non aſſumente cibum hoc accidat, ſcire oportet, quod indigeat evacuatione. Et poſtea cum dixit: Ejus qui ex ægritudine bene cibatur nihil proficere corpus, malum, atque hæc eſt atrophia, ſeu innutritio, quæ potius in corporibus ſpectatur, quæ aut non febricitant, aut febre leni, ſed diutina teneantur. Quamobrem in morbis longis & diutinis, & ſi proprium ſit corpora emaciata, atque excarnea videri, tamen ſi morbo declinante, nihil, etſi cibum aſſumant, reficiantur, malum eſt, quod plerumque humorum plenitudinem atque exinde recidivam prædicit. Sed in hecticis, phtyſicis, peripneumonicis, corpora nunquam carne repleri & reſtitui, peſſimum eſt: a ſputo ſanguinis, ubi orta febre leni, ſed aſſidua, corpora contabeſcunt, nunquamque habitum carnoſum recipiunt, exitiale eſt. Hocque eſt, quod in ſuſpectis ad phthiſin omnes Medici ſuſpectum quam maxime habent, quippe febre continua laborare, ipſorumque gracilitatem ac extenuationem non emendari, atque mutari. Qui etiam febribus ardentibus diu vexati maxime emaciantur, ad maraſmodes febres accedentes, inſanabiles redduntur. Quare tabeſcentiam in corporibus, ſeu gracilitatem ſeu extenuationem in pleuriticis, peripneumonicis non recte purgatis per ſputa tuſſi ejecta, nunquam emendari, lethale eſt; phtyſicoſque evaſiſſe nobis ſunt indicio. Sed age, agamus de extenuatione in acutis morbis, & per initia in corporibus obſervata. Quæ ſane ad prædictionem magni momenti eſſe ſolet. De qua Hippocrat. *in 2. lib. aphoriſmorum*, 28. ita habet: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil minui, vel etiam pluſquam ratio poſtulat contabeſcere, malum. Hoc ſiquidem virium imbecillitatem, illud morbi diuturnitatem ſignificat.* Hippocrates, & Galenus in commento voluit, eam, quæ eſt cum ratione, extenuationem, ſignum eſſe imbecillitatis.

Cum ratione vero eſt, ut febres magnæ & intenſæ citius corpora extenuent, ſicut & morbi diuturni idem faciunt, omniumque facillime puerorum, atque decrepitum. Hæc enim teſte Gal. propter potentiæ imbecillitatem, illa propter tempe-

peramentum calidum & humidum, quo multum defluunt, & cito extenuantur. Addamus & regiones ac anni tempora calida & ſicca. Quare cum ratione hæc extenuantur: Non minuſque etiam, ſi præceſſerit multum ſanguinis profluvium, aut ſudores multi, urinæ copioſæ, vomitus aut alvi profluvium, aut longa inedia, vigiliæ, animi curæ, addit Galen. corporis raritatem, humorumque tenuitatem, cauſſam eſſe, cur cito & multum corpora difflentur & extenuentur. Hæc itaque omnia corpora conſumunt, atque extenuant, quorum extenuatio quicquam certi non oſtendit ad futuram prædictionem. Sed in initiis morborum, nulla illarum externarum cauſſarum præcedente in corporibus frigidis, ſic eis in hyeme, frigidaque cœli conſtitutione, in ætate vigente, atque in corporibus craſſiorum humorum, denſioris cutis, peſſimum eſt ſubito extenuari corpora. Quam rem Gal. *in commento hujus aphoriſmi* ita ex Hippocrat. expreſſit, hujus rei cauſſam reddens: habet enim: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil imminui, vel pluſquam ratio poſtulat, contabeſcere, malum.* Nam permanere ex cutis ſpiſſitudine accidit, & craſſitudine humorum, & propterea longitudo morbi ſignificatur; ceterum ex omnibus corporis partibus prima eſt facies, quæ extenuetur in morbis acutis, quoniam calor acris inſtar flammæ ſurſum aſcendens, abſumit parvas carunculas cartilaginibus, & oſſibus incumbentes, atque in facie evidentius ea macies apparet, quod ipſa minus carnis habeat. Quam Hippoc. *in* 4. *prog.* ita expreſſit. *Fuerit autem hujuſmodi naſus acutus, cavi oculi, tempora adſtricta, aures frigidæ, contractæque & fibræ eorum verſæ, & item cutis circa frontem dura, intenta, arida. Color totius viridis aut niger. Hæc in hecticis & phtyſicis maxime extenuatis apparet.* Hanc vero faciem intra biduum aut triduum ita extenuatam, quam vulgus medicorum *Hippocratica* vocare ſolet, peſſimam eſſe, ſi nulla extrinſeca cauſſa præceſſerit, quippe nulla inſignis vacuatio aut ſanguinis, aut per ſudores, aut per alvum, aut denique per urinas; nulla etiam vigilia, nulla inedia, nullaque animi cura, non in pueris & ſenibus decrepitis, qui facile vel etiam levi cauſſa reſolvantur,

ſed

ſed in corporibus adultis ſpiſſi habitus, omniumque maxime in frigidis & ſiccis, in hyeme conſtitutione frigida & humida & ſimili cœlo. In his itaque faciem ita extenuatam ſpectari, ſumme eſt pernicioſum. Gal. enim ait *in commento*, fieri hujuſmodi affectiones ob aliquam cauſſam conſumentem, & corrumpentem partes animalium carnoſas, aut ob debilitatem nativi caloris, qui non inſuper extendi in extremas corporis partes queat, ſed in viſceribus ſolis exiguus obſervetur, ex quo tantum ſanguinis, aut ſpiritus ad extremas corporis partes non affluat, quantum antea affluebat. Quare ex morbo humidum nativum ſtatim aut calore præintenſo reſolvente, aut præ malignitate corrumpente, nativoque calore a morbi vi ſtatim langueſcente, aut reddito imbecillo, fit hæc in facie extenuatio: ſi itaque non ex ratione, quippe ubi nulla inedia, nulla vigilia, nullaque animi cura præceſſerit hujuſmodi facies ita conſpecta, exitialis erit, quod Hippocr. *text.* 8. expreſſit hiſce verbis: *Si igitur per initia morbi talis fuerit vultus, nec dum ſcrutari aliis ſignis poſſibile ſit, interrogare oportet, num vigilaverit homo, an alvus reſoluta admodum fuerit, an fame affecta, & ſi quid horum comprobet, minori cum periculo eſt: judicantur vero talia per diem & noctem, ſi ob has cauſſas talis fuerit vultus, ſi vero nullum horum dixerit, neque prædicto tempore deſtiterit, exitioſum eſt.* Quo pacto vero quis poſſit cognoſcere abſque eo, qui interroget ægrotum, num homo vigilarit, num fame affectus ſit, aut aliquam immodicam vacuationem purgationemque paſſus ſit, hiſce profecto verbis *in comm.* docuit, dicens. *Quapropter licebit ſtatim aſpicienti hominem definire vehementem exſtitiſſe inſomniam: Etenim videbis oculos ejus admodum ſqualidos.* Qui vero propter evidentes & immodicas vacuationes, perinde ac propter inſomniam, tales redduntur, porro videbis palpebras reſurgere difficulter, & item talem habere formulam in connivendo, atque etiam & inſtabiles haberi, quales per ſomnum ob ſtupidum, (ita enim coma interpretor) exſiſtunt, quin etiam ubi nunc primum tibi appareat, æger autem vero nullo pacto cum inſpexeris, talia ſigna atque ea, quæ ex pulſu percipiuntur, aliquam indicabunt dijudica-

dicationem, per immodicas enim excretiones ſervabit aliquod adhuc (quanquam exiguum ſit) indicium formulæ ſignificans eas per inſomniam vero chordulæ extentæ ſpeciem referet. Atque propter inopiam duntaxat in talem vultus venerit affectionem, ex dictis indiciis neutra adſunt, neque inſomniæ, neque excretiones, & ob eam rem potius ex accidentibus quam ex propriis ſignis in illis præſagire conveniet, propter inopiam alimenti deductum eſſe eum in talem affectionem, & adhuc magis, quoties febris proprietatem caloris diſcutientis, exquiſita ratione conſideranti tibi nequaquam importet. Ex quibus quiſque perdoctus poterit cognoſcere, quibus vultus fuerit aut propter vigiliam, aut inediam, aut propter evidentem & immodicam evacuationem, extenuatus. Quare in acutis morbis per initia abſque aliqua cauſſarum extrinſecarum faciem extenuatam ſpectari, exitiale eſt. In Chronicis vero aliquibus veluti in hecticis, id eſt, conſumtis, phtyſiciſque, nedum facies oſſea fere redditur, ſed univerſum corpus excarne ſqualidum & ſiccum redditur. Sed age etiam, quid corpora tumida in morbis fieri ſignificet, conſideremus. Inflari enim ac tumeſcere corpus, nunquam bonum: in morbis enim acutis tumeſcit facies, aut propter ſanguinem in vaſis, qui venas diſtendit, ſanguiniſque plenitudinem, ac vapores, unde etiam totius corporis gravitas exſiſtit, ut in ſynochis febribus; vel propter inflammationem cum humoris affluxu, ut in parotidibus, denique propter cruditatem vaporoſam, refrigerato hepate, ac vitiata ſanguificatione, ut in pituitoſis febribus, & leucophlegmatia ſeu anaſarca hydrope. Ex primis duabus cauſſis tumefieri non uſque adeo malum eſt, neque ex hac quicquam certi ad prædictionem habetur, veluti ex poſtrema, cauſſa quippe a craſſo vapore, hepate cum refrigerato, tum vitiata ſanguificatione, cutim diſtendente, non raro exitium prænoſcitur. Qua ratione ait auctor Coacorum præſagiorum *in* 4. *Coa. præſ. com.* 2. *text.* 25. lethargicos eſſe ſubtumidos, ipſiſque genas inflari. Non minus etiam hac eadem cauſſa, refrigerato hepate in morbo calidiſſimo, ejus viſceris calorem innatum diſſolvente, in acutis morbis hypochondria, venter, pe-

des, coxendix, facieſque vitiata non ſine magno ipſorum vitæ diſcrimine. Cujuſmodi ſunt, qui in hydropem incidunt. De qua Hipp. *in 2. prog. text. 1. 2. Aqua inter cutem omnis, ſi ex acuto morbo exſiſtit, malum eſt: non enim ſedat febrem, ſed dolorem admodum infert ac mortem; fereque incipit ex parte inani, ac lumbis, jecoreque.* Quid de Empyis ſeu ſuppuratis, phthyſicis, in quibus moribundis multis pedes, crura, facieſque tumida, & cadaveroſa ſpectatur. Quod non aliunde evenit, quam ex calore hepatis prælanguente, vitiata ſanguificatione. Plures ex iis cognovi propius ad mortem acceſſiſſe, cum corporis univerſi molem inflatam ac tumidam habuerint. Ex quibus colligo in morbis acutis corpora inflari, nunquam bonum, in Empyis ſive ſuppuratis atque in phthyſicis, maxime exitiale. Sed tamen, neque in acutis, neque multo minus in diuturnis morbis, tumidas partes ſpectari, perpetuo malum: in his quidem multis, longe quippe morbo debilitato calore, pedes intumeſcunt, qui calore poſtea invaleſcente rurſus diſcuſſis vaporibus, vel humoribus ſiccatis, priſtino habitui reſtituuntur. In illis vero ſæpius natura humores decretorie ad crura pedeſque demittere ſolet. Aliquando etiam in iiſdem acutis morbis facies tumet, vapore, ut dictum eſt, febrili calore concitato, neque diſcuſſo, quo cito poſtea diſcuſſa inflatione laborant. Proinde caute ex his prædicendum erit in morbis, & non niſi ceteris aliis ſignis probe conſpectis, & conſideratis; atque hæc erant, a nobis cognoſcenda ad prædictionem ex corporibus, ipſorumque partibus extenuatis, contabeſcentibus, atque in tumorem elatis. Nunc ex colore mutato idem perſcrutemur, quæ forte cognitio non erit minoris uſus ac momenti, ad præſagiendi rationem aſſequendam.

Cap. IV.

De prædictione ex coloribus corporis ægroti.

Cum ex habitu corporis, quomodo ſit prædicendum, dixerimus, nunc idem ex variis coloribus indagemus. De qui-

quibus acturi, primo a coloris mutatione incipiemus, quidque hæc coloris mutatio in morbis præſagiat, docebimus: mox ſtabiles, ac permanentes colores conſiderabimus. Corpora colore mutari dicimus, cum vel crebrius, aut rarius ex proprio nativo colore in alium mutantur, ut cum color floridus, in pallidum, aut album, aut flavum, aut æruginoſum, aut viridem, aut plumbeum, aut denique nigrum mutatur. Hæc vero coloris mutatio, quandoque ex ratione fit, quandoque citra rationem, quæ eſt peſſima; nunquamque bona, niſi criticum ſignum fuerit. Tunc enim corpora morbo oppugnata cum in ſuo robore perſiſtunt, morboque pugnæ non ſuccumbunt, nativum ac proprium colorem habent, ſanguineique propterea rubram faciem, bilioſi pallentem; cum vero morbo fere oppugnantur, ex florido colore pallidum, aut flavum, aut alium colorem recipiunt. De quibus, quid potiſſimum ſinguli ſignificent, poſtea dicemus. Cognoſcitur critica hæc coloris mutatio ex ſignis aliis criticis, ac ſignis coctionis, quando, ſi Galeno credendum ſit, nulla criſis bona appareat, cruditatis ſignis conſpectis, quod neceſſe ſit, criſes coctiones præceſſiſſe. Galen. *in lib. de præſag.* ad Poſthumum, in juvene quodam Romano, ex facie prærubra, præſertim erupturam critice ſanguinem e naribus præſcivit. Ex ratione vero color corporis quandoque mutatur. variatis quidem morbi acceſſionum temporibus, ut cum in principio rigentibus, aut horrentibus, aut refrigeſcentibus, pallidum, aliquando album ac fuſcum colorem contrahunt, ex quo augeſcente acceſſione ad priſtinum redeunt, & mox vigente coloratiores redduntur, ac denique ad ſolitum reſtituuntur colorem. Mutari itaque colorem ex ratione caloris, bonum: mutari itidem ſæpius ratione bonæ criſis futuræ, bonum: quæ etiam aliis ſignis produntur, ſed præſertim, ut dictum eſt, coctionis ac aliis bonis ſignis ſimul, aut antea conſpectis. Melior quoque erit coloris mutatio, ſi ex colore malo in bonum fiat, uti cum partes nigreſcentes aut liveſcentes, vel flavæ, vel virides in pallidum, aut floridum nativum quippe reſtituantur. Contra vero omnes mutationes nulla ratione aut caloris aut criſis

factæ, erunt damnandæ, omniumque maxime cum malis ſignis, ſpeciatimque cruditatem explicantibus, conſpectæ, & quæ bono colore in deteriorem fiunt. Sed age explicemus, quid colores modo in corporibus ſignificent, a rubro exordientes. Qui color ab uno humore fit, quippe a multo ſanguine, cutim afficiente ſeu tingente, ex quo merito Gal. *in* 4. *libro, de ſanit. tuen.* tradidit, rubrum colorem ſanguinis abundantiam ſignificare. Ex quo rubram faciem, vel inflammationem teſtari in caput illatam, aut Criſin ſanguinis e naribus fluxuri, cujuſmodi diximus Galenum, in juvene illo Romano coram aliis Medicis prædixiſſe. Sed hoc non fiet, ni prius coctionis ſigna quædam & bona illuxerint. Ceterum crudo morbo exſiſtente, ſi facies rubeat, timenda erit inflammatio capitis, atque præſertim phreniticis, cum demonſtretur ſanguinem ſurſum in caput agi, ipſumque inflammare, de qua re auctor Prorrheticor. *in* 2. *libro, text.* 74. *&* *in* 1. *de hum. com.* 1. ſcripſit, *Faciem rubram cum mœſtitia, malum.* Propterea quod calidæ affectionis ſit ſignum, Galeno docente, qui ita de hac ſcribit. Cum itaque florida quidem apparuerit facies, æger autem valde triſtis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio eſſe videtur, quæ ſanguinem exurit, eaque cauſſa bilem atram, ut demonſtratum eſt, gignit. Plerumque abſque ſignis coctionis, & cum malis ſignis phrenitidem præmonſtrat, neque immerito, cum ſanguinem ferri in caput, ipſumque inflammare rubra facies ſignificet. Quod ſignum erit ſatis manifeſtum, ubi per alvum, aut per menſes, aut per hæmorrhoides ſanguis profluxerit, manente tamen eodem rubro colore in facie. Quod perbelle in Coacis præſagiis *com.* 2. *text.* 16. ita ſcriptum eſt. *Dyſenterica rubra, limoſa, larga excrementa alvi, in flammeis valde rubicundis coloribus ſalutis & inſania timorem inducunt.* Aliquando ſignificat convulſionem, ut in pueris, de quibus in *libr.* 3. *Coac. præſag. com.* 1. *text.* 35. hæc leguntur: *Pueris acuta febris, alvi ſuppreſſio cum vigilia, ad hæc excalcitratio & coloris mutatio, multus rubor convulſionem ſignificat.* Solet vero rubor faciei, ut dictum eſt, ſi ſignum coctionis fuerit conſpectum, de-

denotare criſin futuram per ſanguinem e naribus ; aliquando poſt aures judicatoriorum abſceſſuum eſt ſignum, ut Galen. *in eodem 2. libr. prorrhet. text.* 14. ſcripſit: de quo ſigno in *Coacis præſagiis*. Rubores, qui ad aures ex priori dolore fiunt, in febribus ſignum quidem ſacri ignis, qui exſiſtit in facie. Sed & convulſiones ex iis incidunt cum privatione vocis & virium exſolutione. Sed hæc eſſet admodum improbanda, nimirum ſi ei prædicta ſymptomata copularentur. Rubor etiam in faucibus, cervice ac pectore, in anginoſis ſolet eſſe admodum ſalutaris, ſi cum tumore multus appareat, de quo Hippocrat. *in lib. 7. aphor.* 49. habet: *Ei, qui ab angina corripitur, ſi tumor & rubor in pectore ſupervenerit, bonum; extra enim vertitur ægritudo.* Et *in libr. 3. prognoſtic. Si quibus vero fauces rubent, & cervix ſimul, hæ anginæ diuturniores ſunt, & maxime ex eis ſervantur, ſi & cervix, & pectus traxit ruborem, nec ſacer ignis intro recurrat.* In anginoſa tamen, quæ ab Hippocr. *in lib. 3. Epid.* deſcribitur, etſi lingua & collum & pectus una cum rubore intumuerit, nihilominus, quoniam tota inflammatio extra non fuit viſa, mortua eſt. Addamus in acutis morbis, ſi rubores in brachiis ac cruribus fiant eryſipelatodes, bonum erit; quippe quod naturam fortem eſſe, ac longius ad ignobiles ſcilicet partes noxios humores propellat. In febribus ardentibus, ſynochis malignis, non raro maculis rubris dorſum ac aliæ partes corporis infectæ ſpectantur, quæ quo copioſiores eo pejores, ni morbum minuant. Ceterum de his poſterius nos accurate, ubi ad prædictionem abſceſſus, tumores & exanthemata conſiderabimus. Colorem vero flavum fieri a bile flava, cutim afficiente, non eſt dubitandum. Ceterum ſolet eſſe aliquando bonus, ubi critice ad cutim flava bilis pellitur, cujuſmodi fit in ictericis, de quibus in ſequenti capite agemus; aliquando malus & perpetuo, ubi non critice, unaque aliis malis ſignis apparentibus. De quo Hippocrat. *in 1. Prognoſt. text.* 10. de facie exitioſa loquutus, ſcripſit, *& color totius vultus viridis aut niger.* & Galen. minus malum eſſe, vultum chlorum ſeu viridem videri quam nigrum. In venenatis ſolent virides colores ſpectari, cum a ſumma humorum fiant corruptione. Ex

quo Galen. *in libr. 5. de loc. affect. cap. 7.* quempiam meminit vipera demorſum, cujus corpus peracri calore infectum ſe vidiſſe teſtatur. Album vero & pallidum fieri, aut calore intus recurrente, aut quod corpora ſanguine frigido & pituoſo abundant, ſed in acutis morbis corpora expalleſcere ſolent, nedum calore intus recurrente, ſanguiniſque inopia, aut ipſo calore exſtincto, qui color propter hanc cauſſam mortuis ſolet eſſe familiaris. Auctor Coac. præſag. ait, vultum pallidum eſſe exitialem. Sed hoc erit cum aliis ſignis confirmandum. Pallor vero exſtincto calore qui fit, & pauco ſanguine, vel ex eo cognoſcitur, quod poſtea in lividum, & tandem nigrum mutetur, quod in emortuis corporibus facile ſpectari poterit, quæ primo putreſcunt, mox liveſcunt & nigreſcunt; qualis ab Hippocrat. *in quinto Epidem. cap. 5. text. 57.* in eo cui hepar jaculo percuſſus eſt, fuit obſervatus, de quo ait, ſtatim color, qualis mortuorum, diffuſus eſt, qui ſtatim obiit. De livido colore, & nigro, quid dicemus? peſſimos eſſe colores in morbis acutis atque exitiales, qui non niſi a ſummo humorum putredine naſcuntur, aut calore nativo exſtincto. Sciunt Medici omnes praxin facientes, in acutis morbis in dorſo, lumbis, pudendis, naribus atque aliis partibus, maculas cum lividas tum nigras ſævum ac veluti peſtilentem putredinem humorum teſtari.

In poſteaque affectis has eſſe ita familiares, ut ex ipſis tantum merito peſtilens natura comprehendatur, quod inſpectis lividis aut nigris in iiſce partibus corporis, ſed potiſſimum in pudendis (quod ſignum ex Hippocr. *in 1. coac. præſag. ſec. 2. text.* 29. Thucydide, & Galeno peſtis proprium eſſe, quo inſpecto in emortius corporibus, peſtem graſſari ſit dicendum, ut Franciſcus Stabilis in particulari quodam diſcurſu de hac re habito, doctiſſime demonſtravit) peſtiferam denotet corruptionem, ſummeque venenoſam. Hæc eadem ſigna in venenatis ſolent ſpectari, quod & Gal. *in lib. 6. de loc. affect.* nobis tradidit. Cum ſcripſerit *corpora, a venenis emortua, maculis lividis, nigricantibuſque infecta ſpectari.* Quare dicamus lividum colorem & nigrum, eſſe fere perpetuo malum, etſi quandoque cri-

critice appareant hæ maculæ, quibus plures quoque ſervati fuerint, tamen hoc raro contingit, & illis non videndum prorſus, ut coctionis ſigna apparuerint, vireſque maxime conſtituerint; in aliis vero morbis, quippe non peſtilentibus, colores lividi calorem nativum ſuffocari denotant, atque etiam nigricantes. De quibus auctor Coacorum præſag. *com.* 10. ait: *Quod ſi vel labrum vel palpebra, vel naſus liveat, in propinquo eſt mors.* Quidam in morituris multis genas lividas obſervant. Extrema frigida, & livida in acutis morbis propter eandem cauſſam eſſe exitialia; poſterius, ubi de prædictione extremarum partium agemus, accurate demonſtrabimus, quod hæ partes non niſi exſtincto colore liveant. Non minoris ſed majoris periculi erit color niger conſpectus, qui fiat a majori quoque nativi caloris exſtinctione, de quo Galen. *in* 1. *Prognoſt. com.* 9. ait: *At vero coloris mutatio peſſima eſt, quoties ad nigrum exſiſtat, utpote ſanguine refrigerato, quemadmodum ubi foras effuſus ſanguis conglobatur.* Demum dicemus: Nigrum lividumque colorem non ſolum corruptela humorum, aut a caloris nativi exſtinctione (quod omnium eſt peſſimum, quibus ita conſpectis mors ſit inevitabilis, ſed conſpecti hi colores a venenoſa putredine, aliquando, ubi natura critice propellit, ſpem ſalutis nobis videntur polliceri) aut humore melancholico atro ad cutem tranſmiſſio, quæ tranſmiſſio ſi critica fuerit, bonum prænuntiabit; quo tempore neceſſe eſt, coctionis in humoribus ſigna illuxiſſe, & quæpiam item bona ſigna. Quod ſi ita non fiat, magnum quoque malum minatur in acutis morbis. Sed quo pacto quis dignoſcere queat, nigrum calorem ex humoris decubitu factum, ab eo, qui emoriente calore fit Gal. *in* 2. *prognoſt.* ita docet: *Nam interdum pars nigreſcit, quia materia eo decumbit, interdum, quoniam moritur, ſed quonam modo aliquis internoſcat, eam rem perſpicue judicabit, ſi enim facile ferre malum appareat, id eſt, facile ſe habeat ager, & item aliquod aliud ſalutare adfuerit ſignum, materiæ decubitus eſt, ſin contrarium, mortificatio.* Atque hæc ſunt de coloribus, deque ipſorum judicio. Nunc unum reſtat, quod frequentiſſime accidit, intelligendum, quippe quid ægrotos felle ſuffundi in acutis præſagiat.

CAP.

Cap. V.

Quid morbus regius in morbis prænuntiet?

Quod ex ictericia in morbis plurimum veritatis capiatur ad futuram prædictionem, ideo ſigillatim de hac agendum duximus. Hunc vero affectum morbum regium aliqui appellant, quod in Aulis regum molliter curetur ludis laſciviaque, per quæ mens exhilaretur, alii arcuatum a colore, teſte Celſo, arcus cœleſtis æmulo, icterumque a volucri galbula concolore alii, & auriginem a colore bilis auro concolore. Symptoma eſt in cutis colore vitiato, quod fit bile utraque ad cutem effuſa, hinc ex colore duplex ictericia ſpectatur, quippe flava & nigra, a flava quidem ac nigra bile, qua cutis ſuffunditur; cutis vero corporis eo humore, aut una cum ſanguine non excreto neque purgato accedente, aut ſola natura e viſceribus ad cutim protruſo. Quod Galen. *in 4. libr. aphoriſm. Aph.* 62. ita docuit: *Morbus regius fit aliquando Criticus, id eſt, judicatorie, natura in totum corpus, & præcipue ad cutem flavam bilem deponente. Fit autem & hujuſmodi caſus, hepate male ſe habente. Atque ejus affectiones malæ, ex quibus morbus regius ſolet advenire, tres ſunt, tumor durus, inflammatio & obſtructio. Aph.* 64. Quomodo vero hic affectus generetur paulo poſt ita expreſſit, dicens. *Expurgatio enim in ipſo ſanguine, & bile tranſlata ex ipſius venis ad meatus bilem recipientes à Græcis cholodochos appellatos, ſive obſtructio fuerit in locis, ad quæ transfertur, ſive inflammatio aliqua vel durus tumor, neceſſarium omnino, non expurgari ſanguinem, ſed una cum ipſo bilem per totum corpus differri, hinc morbum regium generari.* Ex qua quidem perſpecta generatione apparet, ictericiam in morbis neque omnem bonam neque malam eſſe, atque ex ipſo affectu quandoque ſalutem, quandoque mortem præſciri poſſe: exitium, ubi apparet, crudo plane morbo exiſtente, cumque ſignis aliis malis; ſalutemque, eodem affectu conſpecto, ſignis coctionis antegreſſis, atque cum bonis ſignis. ſed cum iſthæc cognitio ad judicium prognoſtici magni ſit momenti, merito accuratius

quan-

quando, & ſalutem, & quando exitium prænuntiat, dicendum. Primo bonam eſſe ictericiam in febribus dicimus, quæ fit, natura bilioſum humorem ad cutem critice propellente, quod hic motus ſit criticus, & ex recte juvantibus judicantibuſque. Hunc motum antecedunt ſigna coctionis, a ceteriſque ictericiis non a natura critice excernente bilem craſſiorem: ſed aut veſiculæ fellis attractricis facultatis imbecillitate, aut ejuſdem meatuum attrahentium ſive pellentium obſtructione, aut demum hepate læſo vel ab obſtructione, vel ab inflammatione, vel denique a ſcirrho, factis diſtinguitur. Primo quod in critica ictericia, urinæ neque ſunt ictericorum modo coloratæ, neque croceo colore tingentes, & fæces minimæ candidæ apparent. Ictericorum ſignorum alterutro patognomonico. Secundo, hypochondria, ſed potiſſimum dextrum, prorſus tumore & colore vacant. Tertio, coctionis ſigna præceſſiſſe. Quarto, ubi auriginoſus ille color in aliqua dierum decretoriorum illuxerit, atque demum æger recte pertulerit morbum id eſt febrem, aut ex toto ſolverit, aut ſaltem aliquatenus. Quare Criticus motus hic eſt, qui die critica & antegreſſis coctionis ſignis incidit, ſine hypochondrii duritie, cum excrementis & urinis ſecundum naturam ſe habentibus a tranſlatione bilis craſſioris in cutem, quæ ad diſcutiendum contumacior eſt, ſiquidem tenuior abit in ſudorem, & per inſenſibilem tranſpirationem expurgatur, atque hoc eſt, quod Hippocrat *in libr.* 4. *aphoriſm.* 64. ſcripſit. *Quibus in febribus morbus regius ſeptimo, vel nono vel undecimo, vel, decimoquarto ſupervenerit, bonum, niſi dextrum Hypochondrium induruerit, alioqui, non bonum.* Hippocrat. itidem ſuperius *aph.* 62. dixit. *Quibus in febribus morbus regius ante diem ſeptimum accidit, malum.* Quare regulam præſcripſit, ut bonus ſit ictericus color poſt diem ſeptimam & ante nequaquam. Galenus in comment. binos eos jungens aphoriſmos talem judicii regulam fecit, dicens. *Ante ſeptimum quidem diem morbum accidere regium, malum omnino, poſt ſeptimum vero, optimum, niſi dextrum ilium obduraverit, id eſt, niſi aliquis malus affectus ex his, quos antea diximus, viſceri ſeu hepati acciderit.*

Quare ex Hippocrate morbus regius bonus erit non ante ſeptimum, ſed poſt ſeptimum, neque id perpetuo, niſi ilium dextrum tumore prorſus caruerit. Significat enim hujuſmodi color ictericus naturam critice ad cutim craſſiorem bilem deponere, minimeque id fieri propter aliquem hepatis vel veſicæ fellis, vel denique meatuum affectu. Diocles non voluit ictericiam a ſeptimo ex toto prodeſſe. Averrhoes *in libr. 4. collig. cap. 12.* ſcripſit: ſe in locis calidioribus vel etiam die quinta criticam bonam ictericiam vidiſſe: Idem & Celſus, ac vel etiam Plinius hiſtoricus naturalis auſus eſt ab Hippocrate diſſentire, cum *in lib. 26. hiſt. natural.* ita ſcripſerit. *Hippocr. ante ſeptimum diem in febre mortiferum ſignum eſſe docuit. Hos ſcimus vixiſſe aliquos etiam ab hac diſparatione.* Sed Plin. eſt falſus contra Hipp. non mortiferum eſſe, ſed malum ante ſeptimum in febre morbum regium conſpici, dixerit. Sed ratio quidem videtur, cum non Hippocrati favere, cum idem ſit, dicere ictericiam poſt ſeptimum diem videri in febribus, bonum, & ante hunc diem, malum, perinde ac ſi dixerimus bilem craſſiorem in febribus bonam eſſe poſt ſeptimum ad cutem critice demandari, & ante hunc diem, malum. At aliquis dicet bilem hanc poſſe ante diem ſeptimum, & concoqui a natura, & propelli ad cutem, ex quo ante hunc diem ictericia non erit mala. Reſolvemus exiliantes hos medicinæ proceres, quod fieri quandoque poteſt aut ratione loci calidioris, aut temporis, corporis humorem bilioſum ante ſeptimum concoqui, & decretorie expelli ad cutem, veluti idem humor per id tempus concoctum ſolet non raro per ventrem decretorie expelli, aut evomi, aut per ſudorem. Hippocrat. tamen regulam conſtituit, quod ictericia poſt ſeptimum, ſeu ſeptimo & non ante optima ſit, quod plerumque eo modo recte fiat, atque etiam quod bilioſus hic humor craſſior, quod ad cutem deponitur raro ante ſeptimum probe coquatur, & cum crudo humore exſiſtente non poſſit critice & utiliter expelli, idcirco prudenter ſtatuit bonæ ictericiæ terminum eſſe a ſeptima die. Neque ignoravit Hippocrat. quoſdam auriginoſos ante hunc diem conſpectos ſanitati fuiſſe reſtitutos.

At

At non ſcripſit quoſdam ſexto die auriginoſos, ſed tamen alia purgatione adjutos evaſiſſe. De quibus *in primo Epidemior. com. 2. text. 65.* ita habet. *Erant qui ſexto die morbo regio afficerentur, ſed his purgatio profuit per veſicam vel turbata alvus, vel larga ſanguinis eruptio, ut Heraclides, qui apud Ariſtoclidem decumbebat, cui per nares ſanguis erupit, alvuſque fuit turbata, & per veſicam eſt purgatus, vigeſimo autem die judicatus, longe aliter ac Phanagoreon ſervus, qui cum ipſi horum eveniret nihil, periit.* quod *in quarto de ration. vict. in acutis text. 8.* confirmavit, cum dixerit: *Cum rigore in bilioſa febre ante ſeptimum morbum regium ſolvere, forte & ii, quos* Averrhoes, Celſus, Plinius & *alii ante ſeptimum ſanatos viderant, alias evacuationes habuerant, illiſque adjutos evaſiſſe credendum eſt.* Galen. vero regulam non in die conſtituit, ſed in concoctione humorum, ſiquidem ait, regulam bonam excretionum cognoſcendarum, ut dictum eſt, eſſe concoctionem, quæ ſi citius appareat, etiam ante ſeptimam diem ſi conſpiciatur in regio morbo, bonum erit: ſed quia craſſior bilis, cujuſmodi eſt, quæ icterum facit, raro aut nunquam in noſtro hoc cœlo (quod forte in calidioribus locis nihil prohibet aliquando fieri poſſe) minus quam ſeptem dierum ſpatio excoquitur. Quare criticus morbus regius ſalutem oſtendit, ſi diebus ſeptimo, aut nono, aut undecimo, aut decimoquarto apparuerit, dextro hypochondrio minime indurato. Hippoc. etiam (ut nuper meminimus) *in lib. 4. de vict. ratione in acut. text. 8.* hæc habet: *In bilioſa febre, morbus regius cum rigore ante ſeptimum diem enatus, morbum ſolvit, ſi vero abſque rigore præter temporis occaſionem ſupervenerit, pernicioſum:* quod idem a nobis prædictum, & declaratum, oſtenditur, quando in febribus bilioſis, ut alias a nobis demonſtratum eſt, rigores judicatorii appareant, teſtantur bonam aliquam vacuationem futuram, aut expulſionem, aut depoſitionem humoris ad cutem, aut ad aliam partem ignobilem, de quo Hippocrat. merito *in 4. aph. 58.* ſcripſit: *ſi febre ardente laboranti rigor ſuperveniat, febris ſolvitur.* Bona quandoque eſt etiam ſexta vel alia die, ubi una aliqua alia vel plures excretiones bilioſæ apparuerint. Cujuſmodi

Hippocr. *in* 1. *lib. Epid. com.* 2. *text.* 65. ut dictum eſt, obſervavit. Addamus, nos debere judicium ex ictericia bonum cum aliis bonis ſignis confirmare. Sed age dicamus, quando ictericia mala & exitialis ſit. Plerumque, ait Hippoc. *text.* 18. ante ſeptimum viſa eſt mala, non tamen dixit eſſe mortiferam ut quibuſdam viſum eſt. Sed cum non bonis ſignis nullaque alia copioſa vacuatione exitialis erit, ſi ante ſeptimum appareat. Cujuſmodi fuit in Bali filio, teſte Hippocrat. *in libr.* 7. *Epidem. text.* 63. & in Marito locho, qui prope Sitodochi ædes habitabat. Perpetuo vero, morbo crudo exſiſtente, ictericia incipiens, ait, non parum damnanda. Quod Galen. *in libr.* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 5. ita expreſſit: *Nullum abſceſſum nedum auriginoſum ante concoctionem proficere, is enim impeditam ſignificat bilem, quo minus ex viſcere expurgetur, & evacuetur per ventrem, vel propter oppilationem ejus, vel inflammationem, morbo autem concocto decretorie interim natura ad cutem excrementum reponit, cum quorundam aliorum humorum tum flavæ bilis.* Quare crudo morbo exſiſtente, mala eſt, & hinc ſexto die, quod tunc non concoctus ſit morbus, malam eſſe dicimus, cumque ſignis cruditatis, verendam & cum malis aliis ſignis inſpectum, prorſus exitialem. Cujuſmodi fuit, quæ Hermocrates habuit, qui obiit eo morbo. De quo Hipp. *in* 3. *ep.* 1. *text.* 5. *Quinto die reddidit tenues urinas, ſuſpenſionem habebant, nec ſubſidebant, ſub noctem deliravit. Die ſexto auriginoſus evaſit, omnia exacerbata ſunt, mente non conſtabat.* Addidit Hippocrat. malas nedum eſſe ante ſeptimum diem, ſed poſt ipſam etiam, ubi dextrum Ilium obduruerit, ictericias, ſtatuit, *lib.* 4. *aphor.* 64. qui ita habet: *Quibus in febribus morbus regius ſeptimo vel nono vel undecimo, vel decimoquarto ſupervenerit, bonum: niſi dextrum ilium obduruerit: alioqui non bonum.* Cum hypochondria tenſa, & dura ſint, adhuc etiam, ſi una dolent, ſine dubio morbum regium fieri non a natura excernente humorem ad cutem, ſed propter affectum illud viſcus, aut inflammato ſcilicet jecore, aut obſtructo, aut in tumorem ſchirroſum elato. Qui affectus perpetuo malum denotat, atque una cum malis ſignis, exitium. Nam ictericia ex hac cauſſa

ſine

ſine febre quoque periculoſa admodum eſt, ex Hippocrat. *in ſexto aphoriſmorum* 42. ita ſcribente: *Morbo regio laborantibus, ſi fiat hepar durum, malum.* Multoque magis augebitur mali judicium, in febribus apparente ictero, quando febris calore digerat, & diſcutiat plurimum illius humoris cutem defœdantis; qui cum perſeveret, cauſſam ſane a natura minime vincibilem, adeſſe denotat. Cujuſmodi Hippoc. obſervavit in Marito locho, de quo *in libr. 7. Epidem.* ita ſcripſit. *Maritus lochus, qui prope Sitodochi ædes ictericus, ad quem ſeptimo die veni, octava moriebatur, neque urinam, neque dejectionem amittens, hypochondria magna & dura & ſpiritus denſus.* Verum in omnibus auriginoſis attendendum erit, num præceſſerint ſigna coctionis, an quæpiam ſigna mala illuxerint, hoc enim & crudo morbo exiſtente, ſi aurigo fiat, exitiale eſt; veluti cum antegreſſis coctionis ſignis, atque cum bonis ſignis, nullo tumore in illis conſpecto, perpetuo, quovis etiam die ictericia apparuerint, ſalutem prænuntiat: ſed hiſce notis, quod ante ſeptimum appareat raro, merito Hippoc. affirmavit, ante ſeptimum regium morbum malum eſſe. Supereſſet, abſoluto ſermone de prædictione ex colore corporis mutato, agendum de ejuſdem corporis calore quoque mutato, de quo cum accuratius *in lib. 2. text. 63.* ſcripſerimus nihil ſane aliud dicemus. Ex quo ad ſingulas partes corporis ſpectandas deſcendamus, cum ſatis cum a toto corpore, tum a toto facie præſagium perſcrutati fuerimus.

CAP. VI.

De prædictione ex faciei mutatione in morbis.

UT e ſingulis quoque partibus præſagium venemur, a facie exordimur, de qua etſi nuper plura ſcripſerimus, nunc pauca quoque, quaſi ex dictis quædam præcipua ad prædictionem colligentes, addemus. De qua primo Hippocrat. *in libro primo Prognoſt. text. 8.* ſcribit: *Conſiderari convenit hunc in modum per morbos acutos principio vultum ægroti, ſit ne ſimilis beno-*

valentium potiſſimum ſui : Ita enim optimus erit : ſi vero quam maxime contrarius ſimili ſit , exitioſiſſimus eſt. Gal. *in com.* ait; *Conferendas eſſe partes affectas cum bene valentibus , quæ ſi ſimiles appareant , bonum , veluti contrarium ex diſſimilibus prædicitur.* At breviter dicamus : Ex facie ſalutem ſperari, quæ in acutis prorſus ſimilis bene valentium appareat. Significat enim morbum neque vehementem , neque malignum admodum eſſe : Ex mutata vero facie , quod ad habitum ipſum ſpectat , extenuata in morborum non principiis , ſed ubi indies magis progreſſus ſit , quicquam certi non habetur , neque etiam , ut Hippocra: in eodem libro meminit, ſi talis non ex morbo , aut ex alia externa quapiam cauſſa mutata apparuerit , ſcilicet ex immoderata animi paſſione , vigilia , aut alvi deiectione , aut fame ſine inedia aut animi paſſione , qua antea fuerit uſus , a quibus ſane cauſſis ſæpius facies extenuatur. Proinde quicquam certi ad prædictionem iſthæc faciei ab iſtis cauſſis facta extenuatio non habebit. Ex colore vero facies coloratior , quandoque bona erit , utpote cum nobis criticam ſanguinis excretionem e naribus futuram prænuntiat, quod quidem firmius denotare ſperabimus, ſi notæ fluxuri e naribus ſanguinis aderunt. De quibus in *quarto libro Coac. præſagat. text.* 30. ſcriptum eſt : *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis, vehemens dolor , venarumque pulſus , iis ut plurimum fluor ſit ſanguinis.*

Sed aliæ omnes erunt attendendæ ſimul , cujuſmodi eſſe ſolent , ſplendores & fulgores , caligineſque oculis obverſari , cum facie rubra, capitis non raro dolor tenſivus , & gravans , hypochondria tenſa ſine dolore , difficilis reſpiratio. Quod præſagium olim Galen. in juvene Romano coram Romanis multis Medicis habuit , de quo *in libr. de præſagat. text.* 13. *ad Poſthumum* hæc habet: *Dum Medicis hæc admiranda videntur ager lecto ſe ſuſtulit tanquam proſiliturus interrogatuſque , cur exſilere voluiſſet , cum nihil adeſſet , ob quod id facere debuiſſet , rubri coloris ſerpentem , per laquearia repentem a ſe viſum expaviſſe reſpondit , ne ſi aliquo modo aberraſſet , ſupra ſe ferretur atque idcirca e lectulo aufugere velle , reliquis nihil ad futurum ſanguinis flu-*

fluxum conferre viſum eſt: mihi vero cum alia ſingula perpenden-ti tum ruborem, qui prius in dextra naſi parte ad malum uſque ob-ſcurus fuerat, auctum valde intuenti, ſanguinis paulo poſt e dex-tra nare fluxuri, manifeſtum id attulit indicium. Ceterum, ut jam dictum eſt, cetera alia ſigna fluxuri ſanguinis cum rubra facie erunt attendenda, omniumque maxime ſigna coctionis. Nam in crudo morbo raro recte ſanguis erumpit, & plerum-que ſtillatim, quæ vacuatio in ardentibus febribus, omnium-que maxime in phreniticis, eſt ſuſpecta. Addamus rubram faciem abſceſſum aliquando poſt aures, ſcilicet parotides ſigni-ficare, de quibus Hippoc. intellexiſſe *in* 6. *Epid.* 2. 18. *text.* 60. Gal. voluit, cum dixerit. *Ita vero ſe habent ex his plurimi & valde rubentes, & naturalem alboris modi, neque de naribus ſanguis erumpit, aut paucus erumpit:* & Gal. in *com.* ait: *Iſtis valde rubentem faciem habentibus, cum ſalubris ægritudo perdu-rat per abſceſſus judicationem fore ſperandum eſt, niſi de naribus ſanguinis profluvium redundantem ſanguinem evacuatione prævertat, quod in aliquem articulum impetum facturus erat.* De hac iti-dem auctor Prorrh. *in lib.* 3. *text.* 73. hæc habet. *Quibus co-matoſa faſtidioſa, hypochondria dolentia, & cruenta, ex qua in iis parotides exciuntur, antea autem faciei ſigna:* & Galen. *in comment.* ait: *Ante parotidum generationem faciei ſigna conſidera-re oportet, ſunt hæc, rubor, tumor, præter naturam, oculorum humiditas caliginoſa viſio, & quæcunque talia.* Colligamus ita-que faciem rubram non raro bonam ex accedenti eſſe, criticum-que ſignum dici, ubi nimirum e naribus ſanguis eſt fluxurus. Plerumque vero apparet hæc facies in acceſſionum vigore, præſertimque in ſynocho, & ardente febre, aut ubi pulmonum adeſt inflammatio, in qua maxillæ (teſte Hipp. *in* 2. *lib. Prog-noſt.*) ruborem contrahunt. At ab hac ſola facie nihil certi ad prædictionem habetur, niſi ejus indicium aliis, vel bonis, vel malis ſignis fuerit confirmatum. Atque hæc de bona fa-cie. Nunc de mala, quod ex eadem mutata præſagiri poteſt.

Primo ait Hippocrates *in primo Prognoſticor.* eam, quæ nul-la externa cauſſa concurrente, principio morbi, diſſimilis a recte valenti, evaſit, mali eſſe indicii, atque maxime contra-

riam

riam eſſe, pernicioſam, in acutiſque morbis exitium portendere. Cujuſmodi eſt, in qua (ait Hippo.) *naſus eſt compreſſus, cavi oculi, adſtricta tempora, aures frigidæ contractæque, & fibræ earum verſæ, & item cutis circa frontem dura, intenta, arida, & color totius vultus viridis, aut niger.* Hanc enim faciem cadaveroſam merito Medici appellant, quæ ſi in principio morborum acutorum, quippe intra triduum appareat, pernicialis erat.

Tumidam quoque eandem viſam in morbis quibuſdam longis hepate refrigerato vitiataque ſanguificatione obſervamus, non minuſque in phthiſicis, & ſuppuratis, quando in ipſis fere moribundis conſpici ſoleat. De rubra vero facie, quæ mala eſt, auctor Prorrheticorum *in libro ſecundo : text.* 14. *Facies bona cum mœſtitia multa, malum :* & Galen. ait in commento: ſignificare calidam affectionem exurentem ſanguinem, ex quo facies illa florida, quibuſdam credatur propria melancholici affectus. Sed in rubra facie attendenda erunt alia ſigna, quæ ſi mala fuerint, pernicialis erit. Nam cum malis ſignis rubram faciem, aliquando phrenitidem oſtendit, & exitioſum, quæ in convulſiones deſinat. Nam ſi una cum rubore faciei adſit intuitus ferox, delirium, aut aliquod phreniticum ſignum, lethale eſt. De qua *in Coacis præſagiis. Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo ſuppreſſa, feroci aſpectu, rubore in facie efflorescente, in poſteriorem partem convelluntur.* Sed alias *text.* 7. demonſtratum eſt has convulſiones eſſe lethales. Cum vero præter calorem etiam colorem flammeum habet, pejor adhuc erit, cum malis ſignis. De his enim auctor Coac. *præſag.* 1. *text.* 33. libro ſcribit. *Rigores quibus multa in ſomnum inclinatio inventa eſt, utcunque lethales ſunt, quod ſi in iis facies flammæ modo exardeſcit cum ſudore, malignum eſt.* Sed melius hoc expreſſum eſt *in* 2. *libro Prorrheticorum* hiſce verbis: *Æſtuoſi rigores quadantenus pernicioſi, inflammans quoque cum ſudore facies in his mala,* & Galen. *in commento text.* 60. ait: *Neque ignoramus flammantem ſine rigore, & cum ſudore faciem malum eſſe ſignum, quoniam & unum ex judicatoriis ſudor ſit, cum igitur non judicaverit malignitatem morbi oſtendit.* Quare

cum

cum ſigno aliquo judicatorio, veluti cum ſudore aut vomitu, aut alvi fluxu, aut ſanguinis vacuatione, facies flammea, ſignum erit malignitatis, & plerumque lethale: ſed age addamus faciem rubram apparere in pulmonariis, ſed ruborem in iis maxillæ contrahunt, ex quo in febribus ſigno merito ſuſpicatur aut peripneumonicos fieri, aut ſuppurari. Hippocrat. enim *in ſecundo prognoſt.* ait: purulentos habere maxillas rubras: idemque & in pulmonia ſpectari docuit Galen. *in 1. lib. prognoſt. com. 3. Indicat enim fuliginem ſanguinis in pulmone ferventis, quæ eo conſcendit propter rectum ſitum, recipiturque in laxitate, & raritate & tenuiſſima maxillarum cute, ſeu per vitrum oculis repræſentante ruborem.* Qui quidem color in iis ſi una cum malis ſignis, & præſertim judicatoriis malis, id eſt, non judicantibus, appareat, mortem præſagiat. De quo auctor Coa. præſ. *in 2. lib. text. 33.* ſcripſit. Quibus vero faſtidia cibi accedunt, & ſudores cum bono faciei colore, & liquida alvo ac dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum more intereunt, poſtquam longius ægrotaverint, veluti uxori Policratis evenit, de qua *in lib. 7. Epidem.* ſcriptum eſt. *Tuſſis, & excretio ſtatim ab initio ſimilis purulentis, intus circa arteriam, & fauces ſibilus erat. Facies boni coloris, in genis rubor non abunde coloratus, ſed moderate floridus. Hæc fuit prior peripneumonica, poſt ſuppurata, atque demum obiit tabida.* Maxillarum itaque rubor aſſiduus in longis lentiſque febribus, aut pulmonis inflammationis, aut ſuppurationis ac demum ad tabem proficiſcentium erit ſignum, modo tuſſis vel etiam leviſſima & inanis adfuerit, adde modo hæc febris habeat inæqualis caloris exacerbationes nunquam tamen immunes.

CAP. VII.

De prædictione ex oculis.

Ex oculis quoque judicium prognoſtici venemur, idque accuratius, quod in prædicendis eventibus morborum inter

partes corporis primatum obtineant. Juxta illud Divini Hippoc. præceptum oculi, ut valent ita & corpus, & color in deterius aut melius labitur. Si quidem oculi recte valentes, & robuſti, corpus quoque recte valere indicabunt. Nam teſte Galeno in commento, ſi bene colorati oculi ſint, totum corpus ſalubriter ſe habere ſignificant. Ceterum, ut nos totum quicquid ad morborum ſalutis, & mortis prognoſticum facit, ordine ſcribamus, primo oculos ſalutem pollicentes, & poſtea exitium accurate conſiderabimus.

Primo itaque dicemus, oculos bonos videri, & ſpem ſalutis non exiguam polliceri, qui recte valentium magnitudine, figura, ſitu, colore, motu, viſione, & ſplendore ſunt ſimiles, ſiquidem optimi, & robuſti perpetuo boni ſunt indicii; hique ſunt, qui florido colore (teſte Galeno in nuper citato comment.) ſpectantur, pleniori mole, & ſplendidum humorem habent. Hos robuſtos ac optimos vocat Galen. propterea quod iſtud fiat, ex plurimo animali ſpiritu luminoſo, qui e cerebro in oculos proficiſcitur, ac e contrario infirmi ex morbis corpora non ſic pati, nobis indicant, neque exinde multum periculi præmonſtrari. Quare boni ſunt ſimiles recte valentibus, & floridi coloris, pleni, ſplendidi, eminus, & ante, & in acre ſine moleſtia luminoſum videntes, palpebras recte aperientes, & claudentes nullo rubore, livore, aut nigrore infecti, ſine lachrymis, atque ſine excrementis, quæ *lemas* appellant, ipſorum angulis adhærentibus. Hi enim perpetuo boni exiſtunt, cum caput ſpeciatim, tum reliquum corpus recte ſe habere indicantes: ſed ut ſecurius ex ipſis judicetur, alia ſigna conſpecta ſimul erunt conſulenda, quæ ſi bona ſint, proculdubio ſalutem prædicemus. Soli autem oculi non valent judicium præmonſtrare, neque quicquam certi, cui tantum ad prognoſticum ſit fidendum, habent. Cum in aliquibus febribus continuis aliquando boni oculi appareant, cum tamen febris ad exitium inclinet. Hoc tamen raro accidit, quippe oculus recte ſe habere ægro ad exitium tendente. Proinde ex bonis oculis plerumque non levis futuræ ſalutis ſpes habetur. At non modo hi boni crediti, ſed etiam aliquan-

quando mali, poſſunt ex accidenti tamen ſalutis nobis argumento eſſe futuræ. Utque lucem refugientes, eamque ferre nequeuntes, lachrymantes, intenſe rubri, ſplendidi, caliginoſi, obtuſi, hebetes, diſtorti, tumidi, cavi, clauſi, ſi ita ex criſi futura fiant. Ab his excipio, qui ita non ex morbo redduntur, ſed extrinſecus fiunt, a quibus quicquam certi habere nequimus, quos ex eo cognoſcimus ita eſſe mutatos, quia tales ſtatim in principio mutari appareant, qui per id temporis minime poſſunt critice mutari, ex quo Hippoc. ait triduo aut quatriduo ex morbi vi oculos malos fieri ac conſpici. Externæ quoque cauſſæ facile ab ægrotis intelliguntur. De his Gal. *in* 1. *prognoſt. comm.* 2. *text.* 80. ita habet. *Igitur ex multa vini potione, nonnunquam, & vomitione vehementi inter initia morbi cutem refugiunt, itidem lachrymant, & pervertuntur oculi, aut ſublimes fiunt, aut tument, aut venulas habent rubras.* Ubi vero criſis eſt futura, natura quippe ac morbo invicem colluctantibus in oculis male iſthæc concitantur ſymptomata, lachrymant enim exempli gratia ipſorum alii aliquando ſanguine critice e naribus fluxuro, de quo Hippoc. *in lib.* 6. *Epid.* ita habet: *Quibus in febribus acutis atque adeo ardentibus ſpontaneæ effluunt lachrymæ his (ſiquidem reliqua non ſint exitialia) e naribus ſanguinis eruptio exſpectanda. Si etiam alia pernicioſe non habeant; nam his, qui incommode habent, non ſanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Sed diſtinguamus lachrymas in voluntarias atque in non voluntarias, quas & ſpontaneas vocat, hæ cum ſignis criticis criticam ſanguinis eruptionem indicant, & illæ quippe voluntariæ nunquam quicquam certi ad Prognoſticum præmonſtrant, quod Hippoc. nobis expreſſit *in* 4. *libro aphoriſmor.* 52. ita ſcribens. *Quicunque in febribus vel in aliis morbis ſponte lachrymantur, nihil abſurdum: quod vero non ſponte, abſurdius, aut abſurdum*, uti Galeno in commento viſum fuit: Sed ne Hippoc. ſententia obſcuretur, quod in hoc aphoriſmo dixerit, ſponte lachrymantes nihil abſurdum, quod vero non ſponte, abſurdius: & ſuperius in loco citato, ſpontaneas effluentes lachrymas, ubi non Criſin, mortem ſignificare, & *in* 6. *Epid.* lachrymæ in acutis male haben-

tibus ſpontaneæ, quidem bonæ, involuntarie defluentes, malæ; difficultati occurremus, dicentes ſpontaneas bifariam lachrymas intelligi, uno modo, ubi nullo intercedente ægrotantium deſiderio defluunt, & hoc eſt, quod Hippoc. ſponte & ſpontaneas appellat, quæ invitis ægrotis effluunt ſponte, id eſt, abſque ægroti voluntate; altero modo ſponte effluere dicimus, ubi ægrotis ita volentibus effluunt. Gal. vero *in* 1. *Epidem*, *comm.* 1. *text.* 131. Hippoc. lib. comm. non dixit ſpontaneas, ſed involuntarias, quo clarius, & verius ſententia & veritas explicatur. Sed ſponte aliquando ad ægrotum, & aliquando ad morbum refertur. Sed uno verbo, diſtinguamus lachrymas in voluntarias, & in involuntarias, quas quandoque ſpontaneas dixit Hippoc. *comm.* 2. *in text.* 80. quod ſponte, ut dictum eſt, nullo ægroti intercedente deſiderio effluant, & illas non ſpontaneas, quæ ex ægrotis utpote fiant. Sed de his ſatis. Ad propoſitum reverſi dicamus, voluntarias lachrymas quicquam momenti non habere ad futurum Prognoſticum, atque ita in morbis acutis ægrotos lachrymare, ait *in* 4. *aphoriſmorum* Hippoc. nihil abſurdum, nullumque malum ſignificare, & merito quidem, cum non ex morbo, ſed ita volentibus ægrotis effluant.

Involuntariæ vero, quæ invitis ægrotis exeunt, perpetuo malæ, niſi criſin portendant ac antecedant. Atque hoc eſt, quod Hippocr. *in* 1. *epid. text.* 85. de his ita ſcripſit, Galeno ſic in commentario ſcribente. *Quibuſcunque in acutis febribus, magis autem ardentibus, involuntaria lachryma cadunt, his de naribus ſanguinis profluvium exſpectandum eſt, niſi alia pernicioſe habeant: in male autem habentibus non ſanguinis profluvium, ſed mortem ſignificant.* Sed ut lachrymæ criticæ judicentur, neceſſe erit, ad hoc, ut optima ſit, coctionis ſigna fuiſſe antegreſſa; atque hæ ſunt criticæ nullo modo in morbis damnandæ.

Idem ſæpius demonſtrant fulgoris motus oculis apparentes, obtuſiones, ac rubores in oculis, quæ oculorum ſigna, itemque lacrymas Galen. *in lib.* 3. *de Criſibus cap.* 11. inter notas ſanguinis fluxuri recenſuit, ita dicens: *Propria vero ſigna profluvii*

vii ſanguinis, quidam fulgoris motus oculis apparentes, quoniam humor eſt flavus, obtuſiones autem, quoniam multus, & totus ſimul elatus ad ſuperiora ſpiritus meatus obſerat, ita ut & oculi lachrymentur, ob fluxus multitudinem, quod etiam accidit in inflammationibus oculorum. Eodem modo rubidi aliquando videntur, cum malis nonnunquam & naribus. Hebetudines itidem oculorum ſolent aliquando eruptionem ſanguinis e naribus denotare, ſi modo etiam caput doluerit, quod Hippocr. *in* 1. *Prognoſt. text.* 32. ita habet: *Accidit his in prima circuitione e naribus fluor, atque admodum juvat, ſed requirendum eſt, num doleat caput, an hebetudines ſubeant oculorum, ſi quid horum fuerit, eo veniet.* Non minus etiam ex perturbatione ad ſplendorem oculorum, una cum ſurditate capitis, gravitate atque hypochrondii tenſione, profluvium ſanguinis ſignificari in Coacis præſagiis habetur. Oculos vero rubentes illud idem ſignificare, docuit primo auctor Prorrhet. *in lib.* 3. dicens. *Cervicis dolores impenſe rubri oculi ſanguinis eruptionem oſtendunt.* De quibus etiam in Coac. præſag. *ſect.* 2. *text.* 8. ita ſcriptum eſt. *Quibus caput dolet, ſtupore detentis, doloroſis, prærubro oculo ſanguinem profundunt e naribus.* Sed hoc perpetuo verum erit antegreſſis ſignis coctionis, quoniam in principio, crudo quidem exſiſtente morbo, oculi rubri nunquam bonum prænunciant, ſed de hoc paulo poſt accuratius. Aliquando etiam pervertuntur, & diſtorquentur ex futura criſi oculi, veluti contigit ei, qui in Dealcis horto decumbebat, de quo Hippocr. *Nono ſuperriguit, febris acuta, ſudavit, infrixit, deliravit, dexter oculus diſtortus erat, lingua arida, ſitibundus erat, inſomnis.* & Galen. *in comm. Nam quod deliraverit, in nona & dextro oculo, ſtrabo fuerit, res ſunt, quæ ſolent in judiciis evenire.* Clauſi etiam oculi, ſubinde conniventes, aliquando ſanguinis eruptionem ſignificare *in lib.* 3. *Coac. præſag. text.* 2. in hunc modum legitur. *Qui in febre continua muti jacent, clauſis oculis, ſubinde conniventibus, ſiquidem e naribus ſanguis effluxerit, & vomuerint, atque ex eo coquantur, & ad ſeipſos redeant, ſervantur: quod ſi nihil horum evenerit, in difficilem ſpiritum redacti, in brevi moriantur.* Siquidem hæc plurimum humorum in caput ſublatum,

demonſtrant, atque ubi ſequitur inſignis purgatio, critice ſervantur: natura quippe excretione copioſa ab ea humorum multitudine ſublevata. Quare oculi non raro vel etiam diſſimiles eo mutati, vitiumque patientes, criſin ſolent antecedere, non eſſeque propterea hæc oculorum ſymptomata mala, ſed critica bona denotare, quorum judicium confirmabitur, ſi nullum una malum ſignum illuxerit, atque antea fuerint conſpecta coctionis ſigna, quæ omnia ni una fuerint viſa, nedum mala, ſed plerunque perniciem ſignificantia, ſigna oſtendunt: tria vero criticis bonis ſignis obſervantur, primum ſigna coctionis antegreſſa, alterum mala alia ſigna non illuxiſſe, ac tertium, ægros ab aliquibus ſubſecutis vacuationibus fuiſſe non parum juvatos, & hoc eſt, quod Hippocrat. *in* 1. *Epidem. text.* 85. de lachrymarum præſagio locutus, dixit: *lachrymas involuntarias in acutis morbis ſanguinis eruptionem ſignificare, niſi alia pernicioſe habeant. In male autem habitantibus, non criſin, ſed mortem.* Sed age tempus eſt, ut ex oculis quoque exitium præſagiamus, cum de oculorum ſignis ſalutaribus ſatis ſcripſerimus. Malum itaque & exitioſum eſt in acutis morbis malos oculos ſpectari, cujuſmodi ſunt lucem refugientes, lachrymantes, rubri ſeu inflammati, quorum in albo venulæ intenſæ rubeant, liveant, aut nigricent, feroces ſeu fixi, ſeu torvide ſpectantes, hebetes, delaſſati, debiles, ſeu non robuſti, cavi, tumidi, prominentes, conſumti, emarceſcentes, ſqualidi, pulviſculoſi, clauſi, ſemiclauſi ſive ſuſpicientes palpebris non conniventibus, ſublimes, inſtabiles, concreti, ſtupidi, minus, nimis ſplendentes, obſcurati, ſeu obtenebrati, ſplendore carentes, & in quibus pituitoſum excrementum ſpectatur. Hos enim oculos perpetuo malos, nunquam per ſe bonos, ni aliquando quatenus accidit. Critice natura & morbo colluctantibus hos ita fieri, Criſin prænuncient, inter criticaque ſigna recenſeantur, quæ quomodo diſtincte cognoſcantur nuper a nobis monſtratum eſt.

Hæc omnia oculorum ſigna itaque ſuſpectum acutorum morborum judicium reddunt. Quorum quædam plane ſunt exitialia, utpote venulas in albo oculi lividas & nigras videri, ægro-

ægrotos non videre & non audire, oculos omni ſplendore eſſe deſtitutos. Omnia nuper dicta cum exitiali aliquo ſigno, omniumque maxime in die judicatoria conſpecta cum ſignis judicatoriis non judicantibus. Sed præſtabit, ut de ſingulis oculorum hiſce ſignis agamus, & primo prodamus ſigna oculorum præcipua ad exitium prædicendum, quæ *in* 1. *libro Prognoſtic. text.* 35. Hippocr. ita eſt complexus, dicens: *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illachrymentur, aut pervertantur, aut alter altero fiat minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas aut nigras venulas, aut pituita appareat circa obtutum, aut ſublimes, tumidive oculi, vel cavi admodum fuerint, aut obtutus, ſqualidus, & ſine ſplendore; vel totius vultus color evariet. Hæc omnia mala eſſe & exitioſa, cenſendum eſt.* Addamus ſi non ab aliqua cauſſa externa hæc fuerint, utpote, neque a vigilia, neque inedia, neque immodico alvi profluvio, neque ebrietate, neque ab aliqua alia ſimili cauſſa. Sed, ut dictum eſt, ſingula propriis capitibus contenta accuratius conſideremus, a viſione ac viſu ipſo incipientes. Quandoque in acutis morbis fit, ut lucem refugiant, minimeque aërem lucidum oculi intueri poſſint, quod ſignum olim in peſte Patavina multis fuit familiare, paucique peſte infectorum, in quibus hoc ſignum fuerit obſervatum, fuerunt, qui ſuperſtites evaſerint. Quod ſignum Hippocr. inter exitioſa recenſuiſſe nuper vidimus. Neque immerito cum ex Gal. oculi lucem refugiant propter debilitatem viſoriæ facultatis, quæ nonnunquam affectione laborat opificiorum, veluti per lippitudines, & interdum ipſa facultas viſoria affecta eſt, quod exitiale quoque eſt: hæc vero ab illa cauſſa ex eo diſtinguitur, quod oculorum opificia minime affecta conſpiciantur. Ægrotos vero in acutis morbis non videre, exitioſum eſt: omniumque maxime, ſi debili jam exſiſtente corpore id eveniat, ut Hipp. *in lib.* 4. *aphor.* 49. hiſce verbis expreſſit. *In febre non intermittente, ſi vel non audiat, vel non videat, jam debili exſiſtente corpore, mors proxima eſt.* Galen. in oculo totius lucis impedimentum, quod amauroſis dicitur, ſignum imbecille facultatis eſſe *in tertio Prorrheticor.* ſcriptum reliquit. Obſcurationes quoque oculorum

rum malas eſſe, ex eod. Hippoc. *in lib. 6. Epidem.* conſtat, in acutis enim morbis ait Galen. in commen. obſcurari oculorum aciem, infirmitatem & interitum viſoriæ potentiæ ſignificare, niſi critice id fiat, quod indicabunt coctionis ſigna, cæteraque alia ſigna, criſin ſignificantia. Ubi vero mala alia illuxerint, ac ſpeciatim cum judicatorio aliquo non judicante, cujuſmodi ſunt omnes vacuationes nihil conferentes, aut has vacuationes obſcuratio hæc oculorum fuerit ſecuta, exitiale eſt, de qua forte auctor Coac. præſagiorum ita habet: *Tumores juxta aures in morbis longis pravi, ſi inde fluor ſanguinis e naribus & tenebræ oculos effuſæ moveantur, lethale.* Ipſos vero oculos hebetes videri extrinſecus quippe ſpectantibus, oculos acie hebetes apparere, interioreſque mortuorum oculis ſimiles, lethaliſſimum eſſe, Galen. in 2. Prorrhetic. *com. 2. text. 16.* tradidit. & hoc forte eſt, quod Hippoc. *in 2. Epidem.* dicit. *Quorum oculi non ſunt robuſti mors in proximo.* Veluti uxori Theodori contigit, teſte Hippoc. *in lib. 7. Epidem.* eodem quoque modo carentes ſplendore, perniciales, eſſe in primo Prognoſtic. docuit. Excæcatos videri in morbo mortali, proximum exitium demonſtrari, Antiphonis filii ſuppurati exemplum docet, de quo *in lib. 7. Epidem. text. 26. & 27.* ſcriptum eſt. *Oculus ſiniſter excæcatus eſt cum tumore ſine dolore, non multo autem poſt etiam dexter, & pupillæ valdæ albæ & ſiccæ fiebant, & mortuus eſt poſt cæcitatem.* Moribundis aſtantes morituros cito ægrotos, & oculis ſplendorem amittentibus animadvertunt, cum quo & viſus prorſus perit, & hoc eſt quod Hippoc. *in 1. Prognoſtic.* dixit: *aut obtuſus, ſqualidus, & ſine ſplendore.* His opponuntur, oculi feroces, horridi, audaces Hipp. *in 6. Epid. text. 15.* Hoſque proprios eſſe delirantium ac phreniticorum, plerumque convulſionem accerſentes, aut mortem cum aliis malis ſignis. Hippoc. in loco citato expreſſit, dicens. *Oculi audacia, delirii ſignum eſt: & dejectio, & fractio, malum.* Et *in 2. Prorrheticor. com. 1. text. 31.* Hos in phreniticis conſpectos oculos convulſionem denotare ſcriptum eſt, atque exinde mortem, cum phreniticis convulſiones ſuccedere, eſſe pernicioſum alias demonſtraverimus, atque exitiales

phre-

phrenitides in hiſce finiri convulſiones. Propterea hos ægrotos auctor Prorrh. *in lib.* 3. *Progn. text.* 56. magis naturâ quam medicamentis, ſi Galen. credendum eſt, eſſe tractandos, ſtatuit cum dicat. *Nigra vomentes, cibos faſtidientes, deliros, quibus oculus ferox, clauſuſque, purgare non oportet, pernicioſum enim.* Quo exemplo plures Medicorum egregie perdocti ſibi propoſuerunt, ut in moribundis prorſus a ſimilibus medicamentis abſtinerent, ne ars Medica ab ipſis infamaretur. Sed ex magnitudine quoque oculorum, quæ in morbis quandoque alter altero, aut minor, aut major appareat, exitium prænoſcitur. Inter pernicioſa ſigna Hippoc. notat, oculorum altero fieri minorem, & Galen. in comm. indicare nobis exſtingui facultatem regentem ſtatuit. Non minus malum eſt, ſi majores appareant, in morbo pernicioſo, qui & multitudine humorum caput gravari, & facultatem exſtinctam, quod nimirum quicquam non repugnet humori ad oculos fluenti, quod ſignum in puero Nicolai, Hippocrat. *in* 1. *Epid. text.* 85. moribundo vidit, cujus ſexta die dexter oculus major dum conſpiceretur, ſeptima mortuus eſt; quodque etiam in Ermoptolemi uxore moribunda notavit. Sed prominentes ſeu tumidos quoque oculos, in acutis morbis, Hippoc. inter ſigna oculorum lethalja ſtatuit. Cujuſmodi apparere ſolent in validis capitis doloribus inflammatoriis, qui commoto multo ſpiritu, & calore ex inflammatione repleti intumeſcunt. Sed de cavis quoque dicamus, qui niſi ab externa cauſſa per triduum, aut quatriduum, ſi in acutis appareant, perniciem notare Hippoc. eſt auctor *in* 1. *Prognoſticorum text.* 15. Quos ita cavos fieri Galen. in comm. docuit, propter virium quidem imbecillitatem, non omnem, at vehementem, quæ nec minimum quid alimenti oculorum abunde concoquere poteſt, quod explicat morbum uſque adeo ſævum, cui naturam ſuccumbere ſit neceſſe: cum oculi vero emarceſcant prorſus, quaſi alimento deſtituti, caloris nativi imbecillitate, qui in ſolis internis partibus exiguus manet, nec ad extimas uſque diffundi poſſit, ut poſſit ad alimentum oculorum concoquere, quo ipſi nutriantur, addo & ſpiritus eadem ratione, qui pauciſſimi cum ſint

in corde ac in aliis internis membris manentes, ad ipſos quidem oculos ideo non defluere, & merito inde oculos contabeſcere, ſiccari, cavoſque conſpici eſt neceſſarium: ex eo enim, quod hepar percuſſum ſit, ſtatim oculos cavos evaſiſſe Hippoc. vidit.

Obſervatum eſt in multis ante exitium, quandoque dextrum, & quandoque ſiniſtrum oculum emarceſcere. Ex motu quoque oculorum elucent in acutis morbis ſigna lethalia: oculos enim ſublimes, ex ſignis pernicioſis Hipp. eſſe ſtatuit *in eodem primo progn. text.* 15. quæ ſunt teſte Galeno, in comm. inſtabiles, & ſubinde commoti, delirium aut tremorem portendentes, alterutrumque etſi exitioſum, ſed perpetuo, ut medici firmum judicium exinde colligant, debent alia quoque ſigna, quæ illuxerunt, attentius cognoſcere, quando oculis inſtabilibus exitioſe conſpectis, neceſſe ſit aliquod aliud lethale ſignum una illuxiſſe. Clarius vero Galen. in 2. Prorr. com. 11. explicat oculos inſtabiles, dicens eſſe non ſecus, quam, qui equum inſtabilem habent, nunquam conquieſcentes, contraque concretos & ſtabiles nunquam moveri, & eſſe immobiles. Ex quo merito de his *in Coac. præſag. ſect.* 2. *text.* 38. legitur, oculos aſſidue nictare, eſſe pernicioſum, non minus quam fixos, quos concretos, firmos, ſtabiles, immobiles vocant. Hos perpetuo eſſe malos auctor Prorrhet. *in lib.* 2. hiſce verbis: *Hebetatus oculus vitiatuſque & concretus immobiliſque & tenebroſus ſi fuerit, malum.* Sed rectius dixiſſet, exitioſum, quod perpetuo fere lethales ſint in morbis acutis, ni ex Critica aliqua cauſſa tales evaſerint. Gal. in comment. ſcribit, concretos oculos fieri propter moventium oculos muſculorum immobilitatem, immobilitatemque eam propter omnium ipſius muſculorum, vel reſolutionem, in neutram partem, vel aliquam, vel quæ in neutram partem vergit, ob tenſionem proficiſcitur, vel propter exactam moventis muſculi potentiæ imbecillitatem, quod ſane admodum eſt exitioſum, ſi propter virium languorem hoc fiat, ac etiam convulſis muſculis læſo principio nervorum in morbo acutiſſimo, in quo convelli partes pernicioſum eſſe alias demonſtratum eſt, Galen. *in* 6. *Epid. comm.* 2.

text.

text. 2. ſcribit concretos oculos, quos Hippocr. in textu maxime damnavit, hoc eſt immobiles, perfectiſſimam ejus potentiæ exſtinctionem ſignificare, a qua muſculi cum naturaliter affecti erant, movebantur. Hippoc. *in* 5. *Epidem. text.* 47. de Virgine illa pulchra Nerei, quæ a muliercula lata manu percuſſa obiit, ſcripſit ante mortem oculum ſtupidum habuiſſe. Ex ſitu quoque oculorum, perverſiones admodum ſunt lethales, ni Critice appareant, cujuſmodi fuit oculus nono die in eo, qui in Dealcis horto ſtrabo & diſtortus. Hipp. 1. *Prognoſt. text.* 15. enim inter pernicioſa oculorum ſigna perverſionem recenſuit. Sed tamen hoc diſtinctione opus habet, quod aliquando oculi (teſte Galeno, *in* 1. *Prognoſtic.)* pervertantur, muſculis ipſos moventibus convulſis; & ſæpius fit in febribus propter humorum multitudinem, quam cum hæc perverſio oculorum tantum denotet, quicquam certi ex oculorum perverſione ſimili non poterit aſſequi. Plerumque vero pervertuntur oculi in acutis morbis, non ex hac cauſſa, ſed affecto principio nervorum quippe cerebro, eſtque ſumme exitioſum. In febribus itaque acutis oculorum perverſiones perpetuo malæ ſunt, cum aut humorum plenitudine ſeu multitudine, quod minus malum eſt, aut ſiccatis muſculis oculos moventibus, quod ſi ardentibus febribus, aut phreniticis eveniat, prorſus exitioſum eſt; omnium vero erit exitialiſſimum, has ita perverſiones videri cum facultatis exſtinctionis ſignis, quæ languorem virium nobis fieri innoteſcent, aut aliquem ſenſum diminutum aut ſublatum.

De quibus Hippoc. perbelle *in libro quarto aphoriſmorum* 46. dixit. *In febre non intermittente, ſi labrum, vel palpebra, vel ſupercilium, vel oculus, vel naſus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili exſiſtente, quicquid horum evenerit, mors proxima eſt.* Quæ clarius *in* 1. *progn. text.* 15. ita habentur: *Si pervertitur, aut livida palpebra eſt, aut labrum, aut naſus cum aliquo ſigno, mortem prope eſſe, ſciendum eſt.* Quare perpetuo malum, ni critice ut dictum eſt appareant oculorum perverſiones, ſignificat, non tamen neceſſario lethale, quod videns divinus Hippocr. *in* 6. *Epid. com. text.* 22. ita ſcribit: *Quibus*

palpebra circumtenditur, malum eſt. Fiet vero certum judicium ex ſignis antegreſſis, & una conſpectis, & longe melius ex iis, quæ poſtea appareant. Sunt etiam malæ oculorum perverſiones, ſi morbo infernas ac debiles opprimente partes fiant, quod denotent humorem ad partem nobilem quippe cerebrum ferri; quam rem forte auctor Prorrhet. *text.* 49. ita expreſſit: *Ex lumborum reverſione oculi perverſio, mala. Cum malis vero ſignis, lethales judicabuntur.* De quibus *in eodem lib. Prorrh.* ita habet: *In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibuſque aquoſæ bilis, multiſque oculorum perverſio, ſignum malum, tum alias tum ſi catochi fiant.* Sed rectius exitioſum dixiſſet, cum perfrictiones in ardentibus febribus, cum evacuationibus non juvantibus, ſed lædentibus, ſive ex quibus ægroti in pejus delabuntur, quæ profecto ſunt ſigna judicatoria, non indicantia, lethalia, juxta illud Hippoc. & Galen. *ſi quæ juvare debent, nedum non juvant, ſed ægroti ab ipſis in pejus abeunt, lethale eſt.* Suntque ex indicatoriis non indicantibus lethalibus, quare ſi cum his appareant oculorum perverſiones nedum malum ſignum, ſed perniciale erit dicendum. De iiſdem paulo poſt Prorrh. auctor ita quoque habet. *In oculorum perverſione, cum febre & laſſitudine rigor, pernicioſus, Comatoſique in his male habeant.* Quare oculorum perverſiones cum malis ſignis, & præſertim judicatoriis malis lethales merito judicantur. Cum lethalibus vero proximum exitium adeſſe ſignificant. Cujuſmodi fuit oculus diſtortus in altera Oecitai uxore ab Hippocr. obſervato. De quo *in lib.* 3. *Epidem. text.* 57. ita habet: *Quarto deliravit, metus, mœſtitiæ, dexter oculus erat diſtortus, ſudor ſecundum caput, paucus, frigidus, extremitates frigidæ, quæ in acutis morbis lethalia ſunt ſigna.* Sed ex clauſione quoque oculorum ſigna prava & exitialia perſcrutemur. Cum enim oculi in acutis clauſi maneant, neque aperire queant, aut propter quandam humorum multitudinem, convellentem muſculos oculorum & palpebrarum, aut ſiccatis, aut reſolutis virium infirmitate muſculis: quæ ſane clauſio palpebrarum, perpetuo in acuto morbo lethalis, & ſi aliquando, uti critica, non exitioſa ſit, ubi ipſam ſequatur inſignis

gnis aliqua vacuatio, & bona, quod ni fiat, plane erit exitialis. Quod *in* 3. *libro Coac. præſag. text.* 2. perbelle ita docetur: *Qui in febre continua muti jacent, clauſis oculis ſubinde conniventibus, ſiquidem e naribus ſanguis effluxerit & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad ſeipſos redeant, ſervantur, quod ſi nihil horum acciderit, in difficilem ſpiritum redacti brevi moriuntur.* Raro vero fit, ut cum illis ſignis, clauſi oculi Critice appareant, & non niſi in robuſtiſſima facultate, proinde majori ex parte lethale eſt ſignum. Cum ſignis vero malis clauſos oculos videri, perpetuo lethale, ut auctor prorrhetic. meminit, qui ait: *nigra vomentes, cibos faſtidientes, deliros, quibus oculus ferox clauſuſque, purgare non oportere, id eſt medicamentis opus non habere, & prognoſtico ſolo propterea eſſe relinquendos.* In his enim claudi oculorum palpebras contingit, ut Galen. in comm. expreſſit, vel propter claudentium oculos muſculorum tenſionem, vel propter aperientium imbecillitatem. Verumque in iis eſt pernicioſum. Sed age addamus quoque oculorum ſuſpectiones, pravum ac ſumme exitioſum ſignum in acutis morbis eſſe. De quibus Hipp. *in* 1. *prog. text.* 14. ita habet: *Conſiderari convenit hunc in modum ſuſpectiones etiam oculorum per ſomnum, ſi quid enim candidæ partis ſubapparet commiſſis palpebris, nec alvi fluor, aut medicamentum in cauſſa eſt, aut nec ita dormire conſuevit, vitioſum judicium exitialeque admodum eſt.* Hoc ſignum viſum fuit in Guadagnina olim cariſſima mea uxore, antequam moreretur, quod fuit exitioſum, tametſi per ſanitatis tempus conſueverit aliquando ita dormire, ſed una alia ſigna exitialia fuere, quippe Comata, extremorum frigiditates, inquietudines, carentia ſitis cum lingua ſcabra & nigra. Quare in morbis acutis perpetuo erit timenda, quod & auctor Coac. *præſag. text.* 28. ita indicavit: *Et extremitatum palpebrarum curvitas, & oculi fixi & aſſidue nictare, & colores permutare, & palpebras inter dormiendum non committere, pernicioſum eſt.* Ex colore quoque oculorum mala ſigna erunt. Album oculi rubrum ſpectari, ni Critice ſanguinis eruptionis ſit ſignum, quod ſuperiori capite, quibus notis diſtinguatur, dictum eſt, exitiale eſt. Ubi

itaque minime criticum eſt ſignum, in acutis oculos rubros videri, perpetuo malum. Quod ſignum Hippoc. in Prognoſticis recenſuit inter ſigna pernicioſa, quoniam vel ex copia ſanguinis fiat, quæ in cerebro & in membranulis ſtagnet, ut Gal. in com. docet, aut inflammationem inſignem cerebri & membranarum, quæ in continuis febribus perpetuo ſunt pernicioſa non minuſque, ſi una cum malis ſignis, in diebus judicatoriis, aut quomodocumque appareant, omniumque maxime in phreniticis ſævis. De quo ſigno auctor *Coac. præſag.* ita habet: *Qui morbi ſucceſſionem aut pulſationem inferunt capiti, & prærubros oculos habent, deliriumque movent manifeſtum.* A ſingultu quoque & vomitu, timendum eſſe hoc ſignum *in libro 7. aphoriſ. Aph.* 3. ſtatuit, quod, teſte Galeno, rubor oculorum vel cerebrum vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem, explicet. Utrumque in febribus continuis exitioſum apertiſſime Gal. *in* 3. *lib. Prorr.* ſcribit; *In febribus continuis oculorum ruborem accedentem aut copiam ſanguinis oſtendere in capite, ex qua oculi rubeſcunt, veluti in lippitudinibus, quæ ex eo diſcernitur, quod cerebro inflammato venulæ tantum, quæ in albo oculi ſunt, rubræ apparent. Et ventriculo una quoque ſingultus aut vomitus appareat.* Ex quo merito Hippoc. *in primo Prognoſt. text.* 15. non dixit ſimpliciter ruborem oculorum, ſed venulas in candido oculi rubras apparentes, perniciem demonſtrare. Omnium vero maxime erit pernicioſum ſignum, ut ſcribit Hippoc. in loco citato venulas has aut lividas aut nigras ſpectari. nam, Gal. ita interpretante, lividæ apparent, & nigreſcunt venulæ oculorum refrigeratæ: refrigerantur exſtincto calore nativo. Addamus, ut finem præſenti capiti imponamus, ex iis etiam, quæ in oculis apparent excrementis, poſſe exitium judicari. In acutis lachrymas involuntarias inter exitioſa ſigna recenſet Hipp., quarum quidem cauſſam Gal. refert, aut ad aliquam lippitudinem aut fluxionem ex capite in oculos, ſed in acutis febribus hoc fieri propter facultatis retentoriæ debilitatem, quod ſumme eſt pernicioſum. Ubi itaque involuntarie profluunt lachrymæ in acutis morbis, neque ſigna criſis futuræ per ſanguinem, præſertim excretionem e naribus,

ribus, mortem certo exſpectandam Hipp. *in* 1. *Epid.* tradidit. Pituitam quoque in oculis conſpectam notat inter ſigna pernicioſa. Gal. vero *in comm. text.* 2. 80. tametſi aliquando hic humor ſeu excrementum in oculis ſpectetur ex aliqua fluxione, ut aliquando in lippitudinibus fit, tamen in acutis morbis propter imbecillitatem regentis oculum facultatis naturalis, quæ impos oculorum concoquere alimentum nequit. Aliquando in oculis apparet quoddam ſimile excrementum ſiccum arefactumque, quod auctor Prorrhetic. *in* 1. *Prorr. text.* 17. ſcripſit ſignum eſſe phrenitidis. Galenuſque in comm. docet, conſpici quandoque in tabeſcentibus, quod ex calore nimio colliquetur id omne carnoſum, quod cum in facie, tum in temporibus factis una & cavis admodum oculis; in phreniticis vero hujuſmodi reſiccatum & pulviſculoſum abſque cavitate videri. Ex qua re merito Hipp. *in* 6. *Epidem.* mala oculorum ſigna recenſens, ait: *Malum eſt autem & increſcens veluti ſpuma*, quod, Galen. *comm.* 1. *text.* 23. interprete, fit in morbis acutis, cum ſumme aridi ſunt, & vires imbecillæ præexiguis lachrymulis ab oculis excidentibus. deinde ubi in areſcentibus imbecillitate retentricis lachrymulæ in oculos excidentes, ab intenſo calore cerebri inflammati reſiccata in pulviſculoſa excrementa, quæ *Lemas* Græci appellant, hiſce de cauſſis ſigna exitialia mutantur. Sed tempus eſt, ut relictis acutis ad alias partes ſpectandas declinemus.

CAP. VIII.

De prædictione ex genis, auribus, naſo, labiis atque dentibus.

CUM genarum, aurium, naſi, labiorum, atque dentium obſervatio, quandoque non parum in ægrotis præſagium illuſtret, merito paucis quoque de ipſis agendum duxi. At quoniam hæ partes non, niſi a ſuo ſtatu naturali mutatæ nobis ad prædictionem uſu veniunt, idcirco has mutatas conſiderabimus. Quanquam non negandum ſit, has nullo modo a ſuo ſtatu mutatas, bonum quippiam ſignificare, tamen nunquam cer-

certi quicquam ad præſagium habebunt ; multi enim moriuntur, hiſce partibus parum mutatis a naturali ſuo ſtatu. Mutatæ vero multum faciunt ad illuſtrandum præſagium in ægrotis. Mutantur vero aut colore, aut figura, aut denique magnitudine; colore inquam, ubi hæ partes aut rubræ, aut lividæ, aut nigræ apparent, rubras videri quandoque capitis inflammationem, quandoque Criticam fluxionem, quod judicium diſtinguent propria utriuſque ſigna. Liveſcere partes has, atque nigreſcere, perpetuo malum, quod caloris aut exſtinctionem, aut ſuffocationem, aut ſummam putredinem nobis denotent. Mutatæ vero figura, magnitudine, quippe cum maxime aut extenuantur, convelluntur, plurimum ad prædictionem faciunt. Sed de ſingulis nunc accuratius agamus a maxillis exordientes. Diximus maxillas ſeu genas, plerumque rubras videri, aliquando liventes & nigreſcentes. Rubræ ſignificant aut inflammationem internam vel capitis vel pulmonum, vel pleuræ coſtas cingentis membranæ ; aut Criſin futuram, aut pus fieri in pulmonibus, quæ capitis inflammationem oſtendunt (quarum judicium cetera alia ſigna patognomica aperient) ſolæ non ſunt, ita non ſolum genæ rubræ, ſed aliæ faciei partes una rubore ſuffundantur: addatis propria capitis inflammati ſigna adeſſe, quippe dolor, calor, & reliqua, uti in anginoſa, quæ apud Metonem. De qua *in 7. Epid. text.* 19. ſcripſit : *Quarta convulſa ſine voce, ſtridor dentium, contritio, maxillarum rubor, mortua eſt quinta die.* Peripneumonicorum vero, & pleuriticorum maxillas rubras proprium eſſe ſignum ex Galeno colligitur, qui *in libr. 2. progn. text.* 6. dixit : *has & propter calorem in pulmone & propter tuſſim acrem rubeſcere, hæc enim ambo calefaciunt vultum, & totum caput, quia ex defluxione in pulmones decumbente vapores in ipſum ferantur.* Quare neque hæ quicquam certi ad prædictionem afferre poſſunt. Non minuſque & quæ in ſuppuratis apparent, plerumque enim fit, ut in pulmoniis ſuppurationem futuram decernant, cujus judicium pendebit a propriis ſignis, ſed quoniam pauci ſunt ſuppuratorum, qui ſerventur, plures enim phthiſici pereunt, ideo maxillæ hac de cauſſa minantur

ſup-

ſuppurationem, phthiſin & exitium. Sed ipſarum colorem exinde fieri diſtinguent ſuppuratorum propria ſigna, quæ, ut Hippoc. docet *in* 2. *Prognoſt. text.* 61. ſunt, ſi principio febris non demittat, ſed interdiu tenuior, noctu vehementior ſit; ſi copia ſudoris eliciatur, ac tuſſiendi adſit cupiditas, nec quicquam tamen dignum commendatione exſpuant; ſi oculi cavi reddantur, maxillæ vero ruborem contrahunt, ungues manuum curvantur, digiti vero potiſſimum ſummi incaleſcunt, atque in pedibus tumores conſiſtunt, neque cibum appetunt, & puſtulæ circa corpus erumpunt. Cujuſmodi fuiſſe uxorem Polychratis primum peripneumonicam, & Mitonem pleuriticum, ſcripſit Hippocr. *in libr.* 7. *Epidem.* de quo ita habet: *Apprehendebant autem quandoque illum calores tenues exiguum tempus, ſudores exigui fiebant ad noctem, ſpiritus in febre denſus, maxillarum rubor, circa latus gravitas, & ſibilus, & ad humores, tuſſes tenebant.* Eos vero ſuppuratorum, qui ſervantur, ait Hippocrat. *in* 2. *Prognoſticor.* a febre ſubito liberari, puris optimi, non bile permiſti multam copiam neque difficulter exſpuere, cibumque appetere & rectius ſpirare, & reliqua: poſtremo diximus maxillas rubras reddi, non raro ſanguine e naribus critice erupturo, qui color non tantum maxillas, ſed totam fere faciem naſumque præſertim, occupabit; cujuſmodi colorem Galen. vidit in juvene Romano, febricitante paululum, antequam ſanguis e naribus erumperet, ut ex libro, de præſ. ad poſthum. conſtat. Ubi vero futura ſit Criſis vel per ſanguinem, vel per ſudorem, alia quoque Critica ſigna apparebant, quorum præcipua ſigna ſunt in excrementis, concoctio apparens, morbi tempus, quod ſtatum & rigorem vocant febris, aucta graviaque ſymptomata, vel de novo oborta, vel plurimum aucta. Cujuſmodi fuerunt obſervata in Teoclis cognata, de qua Hippoc. *in eodem lib.* 7. *Epidem. text.* 25. ita habet: *Teoclis cognata quæ ſuperius habitabat ſub pleiadis febris acuta: ſexta videbatur ceſſaſſe: lavit veluti ſedata febre. Septima mane maxilla valde rubicunda, utra non memini. Veſperi febris venit multa: Lypothymia & aphonia erat: non longe vero poſtea ſudor, & quies ceſſante morbo ſeptima die.* Maxillæ itidem apparent aliquando

lividæ & nonnunquam nigreſcentes, quæ ſi cum malis ſignis illuxerint morbo, mortem prænunciat, nam hæ caloris exſtinctionem denotant. Sed de his coloribus ſuperius ſatis accurate egimus. Nunc de auribus agamus, quæ & ipſæ aut colore livido in morbis exitioſis apparent, aut contractæ, aut frigidæ, aut cum pure, aut dolore acuto, aut tinnitu, quæ itidem multum ad prædictionem faciunt. Lividæ & nigræ ſpectantur in acutis morbis, calore nativo exſtincto aut ſuffocato: frigidæ & contractæ in acutis ſunt lethales, Hippoc. *in primo prognoſticorum, text.* 7. ſcribente. Dolores in auribus acutos non carere periculo docuit Hippocrates, *in tertio Prognoſticorum*, dicens: *Aurium dolor acutus cum febre continua ac vehementi difficilis eſt, periculum enim delirii abolitioniſque imminet.* Sed tametſi hujuſmodi dolores perpetuo obſervatum ſit difficillimos morbos præmonſtraſſe, ut pauci ſint, qui ab ipſis evadant: perpetuo cum febre continua & acuta pernicioſi eſſe ſolent: ob inflammationem ratione viſceris nobilioris malignam: plures vidi ita affectos periiſſe, & ſpeciatim Guadagninam meam dilectiſſimam uxorem. In ipſa enim ardente febre maligna vexata, principio hujuſmodi dolor acutiſſimus apparuit: ſed ad rem noſtram. Dolor itaque cum Hippoc. aurium acutis in acuto morbo perpetuo difficilem morbum oſtendet. Sed tamen non raro fit, ut aures ſuppurentur, ab ipſiſque decretorie effluat pus, atque ægroti dolore liberentur. Cujuſmodi fuit Emyris filius, ut ſcribit Hippocr. *in* 4. *libro Epidemiorum*, qui critice pure erumpente ſeptima die fuit judicatus. Sonus quoque aurium in iiſdem morbis magni momenti eſſe ſolet ad præſagium indagandum, ſed cum de hoc ſymptomate alias ſcripſerimus, pauca attingemus: Hocque præſertim, ſcilicet in acutis febribus, principio tinnitum ægrotos ſentire, pravum ſignum eſſe, quod aut cerebri inflammationem, aut futurum delirium oſtendat, vel bilem, quæ per venas fertur in ipſis exæſtuare, ex qua concitati ſpiritus ad caput tranſmittuntur. In ſtatu vero conſpectis ſignis coctionis, critice ſæpe hujuſmodi ſymptoma apparere ſolet. De quo ſigno legitur in *lib.* 4. *coac. præſag. text.* 18. *In ardentibus ſuperveniens ſonus aurium cum hallucinatione*

tione oculorum & narium gravitate, hi insaniunt, nisi sanguis e naribus fluxerit. De palpebris, naso, labris Hippoc. *in* 1. *prognost. text.* 15. ita habet. *Si pervertitur, aut livida palpebra est, aut labrum, aut nasus cum aliquo alio signo mortem prope esse sciendum est.* Et merito sane dixit cum aliquo alio signo, utpote pernicioso, cujusmodi est, quod alibi expressit, ut non videant, aut audiant ægroti, jam scimus exitium in foribus esse. Hoc idem Hipp. *in* 4. *aphor.* 49. ita expressit: *in febre non intermittente, si labium, vel oculus, vel nasus, vel supercilium pervertatur, si non videat, vel non audiat, jam debili exsistente corpore, quicquid horum fiat, mors proxima est.* Quandoque labrum tremulum criticum præcedere crisin per vomitum Galen. *in* 3. *de Crisib. cap.* 1. docuit. Veluti in Charione fuit observatum, & Hippoc. *in* 6. *Epid. com.* 8. *text.* 36. ex Valesii divisione, scripsit: labia in tertianis febribus critice ulcerari, quod signum Criticum omnibus vel etiam ignaris mulierculis notum est. Neque Avicenna, neque alii Arabes ignorarunt. Sæpe vero fit, ut critice hæ partes convellantur, quippe crisi proxime futura, quod Critica signa prope præmonstrabunt. Dentium vero convulsionem exitialem esse cum Hippocrat. tradidit *in Prorrheticis*, tum ego sæpius in praxi vidi: Hippocr. *in primo Prognost. text.* 21. de his ita habet: *Si quis strideat dentibus, non consuetus a pueritia ita efficere, insania significatur, ac mors, sed in utrisque futurum prædicere periculum, necesse est.* Si vero mente commotus ita efficiat, admodum exitiosum jam est, & Galeno in comment. Stridere dentibus, quibus ab initio non erat consuetum, futuri delirii accidens est: si vero abeundo interdum ægrum offendas, utrumque perpeti, delirare & stridere dentibus, hunc jam esse prope mortem arbitrare. Idem fere *in libro secundo Prorrheticorum, text.* 13. ait itaque enim: *Dentium stridorem, quibus non est sanitatis tempore assuetus, experiri, pernicioſum.* Cujusmodi vidit in anginosa, quæ apud Metronem habitabat, quæ per diem antequam moriretur (ut refert Hippocr.) dentium habuit contritionem, & cum exitialibus signis. Itaque dentium stridores perpetuo in acutis morbis exitiales sunt, quod fiant læso nervorum prin-

cipio, aut temporum maxillarum muſculis ab igneo calore immoderate ſiccatis, ac exinde convulſis, quas convulſiones eſſe inſanabiles alias a nobis fuit demonſtratum; ſed aliquando contractum labiorum alvi bilioſam eruptionem ſignificare *in 2. Coac. præſag.* legitur, *& Galen. in tertio, de criſibus*: tremulum inferius criſin per vomitum: ſed nunc ad linguam deſcendamus, quæ in morbis acutis ad præſagium aſſequendum utiliſſime a Medicis obſervatur.

Cap. IX.

De prædictione ex linguæ obſervatione.

Linguæ inſpectio in acutis morbis ita utiliter obſervatur, ut non parvam in quibuſdam ægrotis partem præſagii habeat. Hippocr. *in 6. Epidem. comm. 5. text.* 14. ſcribit: linguam variis coloribus varios humores exſuperantes oſtendere. Quod hiſce verbis explicavit: *lingua lotium ſignat. Linguæ virides bilioſæ: Bilioſæ autem a pingui, rubræ vero a ſanguine, nigræ ab atra bile, aridæ a fuliginoſa exuſtione, & ab uterino membro, albæ vero a pituita.* Ex quibus ſane facile eſt, humores noxios prævalentes dignoſci, quippe quod quiſque color, quo lingua infecta conſpicitur, humorem denotet particularem. Sed diſtinguendum erit, an lingua hujuſmodi mutationem ex vapore aut humore obtinuerit, aut ex potu, aut cibo, aut medicamento, aut ex deſtillatione e capite, cum ipſa totis iis cauſſis immutatur, idcirco neceſſe erit, ut dignoſcatur a nulla prædictarum cauſſarum, ſed tantum a vapore aut humore e venis, arteriis in linguam ſublatis, facilius enim ipſa iis tingitur, quod habeat ſubſtantiam flaccidam, laxam, mollem cum amplitudine venarum. De qua re Galen. in nuper citato ita habet: *Et enim grandioribus venis prædita lingua & inani ſubſtantia ſpongiam referens, aliis duris denſiſque particulis paratior eſt, ut ſeroſos intra ſe humores admittat, ab illiſque colores inſtar lanarum ſuſcipiat.* Sed his præmiſſis linguæ præſagium attingamus. In omnibus acutis morbis lingua, bene valenti ſimilis, opti-

optima eſt, dummodo non ex aliqua externarum cauſſarum quippe a potu, cibo, medicamento, aut ex defluxione ex capite, fiat. Hæc in temperatis corporibus erit, quæ colore ſubrubra, mollis, proportionata magnitudine, quæque nullo, & ad guſtum, & ad loquelam, vitio tenetur. In acutis itaque morbis, ac maxime in febribus ardentibus, & ſynochis linguam ita videri, eſt bonum, color enim ipſius ſubruber, ſi apparet, ſignificat humorem noxium ac morbificum, neque plurimum eſſe, neque admodum putridum ac accenſum, quo ita affecto, lingua neceſſario fit aut flava, aut crocea, aut nigra, aut admodum rubra; quando, ut ex Hippocrate dictum eſt, neceſſe ſit, humorum in corpore exſuperantium bilioſorum aut aduſtorum, aut pituitoſorum linguam ipſorum vaporibus infici, ac tingi. Mollis itidem non ex cibo, potu, aut medicamento, aut deſtillatione capitis conſpecta, interius viſcera multum calorem non occupare denotat, ut propterea ægroti propter hanc cauſſam, neque multum ſitiant. Ex pituitoſa vero e capite ad fauces deſtillatione cognoſcitur ac diſtinguitur propriis ſignis, quorum eſt præcipuum, ſi ægroti plurimum dormiant, plurimumque interius ſentiant calorem. Hæc enim deſtillatio irrigans, fauces & linguam facit, ut nedum lingua minime exareſcat, ſed vel etiam ſitim ipſius demulceat. Hinc Hippoc. dicebat tuſſientes non valde ſitire, ac propter hanc cauſſam expeditam quoque ægroti loquuntur. Atque hæc eſt lingua non mala in acutis morbis. Aliquando mutata a ſuo ſtatu naturali ſolet etiam boni judicii eſſe indicium, nimirum critice, ubi in periculoſis anginis, humore ad fauces & ad ipſam linguam tranſmiſſo, admodum inflammata, & mole aucta apparet, itidem quandoque convulſa & tremula, hoc modo apparet; ſed ea eſt propriis ſignis criticis judicanda, quæ præceſſiſſe eſt neceſſe: atque hæc de bona lingua, nunc de mala. Quæ eſt, quovis modo mutata ac vitiata, aut colore, aut magnitudine, aut ſubſtantia, colore quidem mala in acutis morbis, eſt alba, craſſa, cænoſa, quam vidi in quadam febrium Epidemicarum olim Genuæ in Lyguria graſſatarum conſtitutione, quæ nobis fue-

rat argumento, in his corporibus multitudinem pituitoſorum craſſorumque humorum prævaluiſſe, atque magnum quoque viſcerum calorem adfuiſſe: Sed tamen hæc in iis quicquam certi de ſalute & interitu non denotabat. Quare hæc tametſi bona non ſit, quod morbos ex multa copia pituitoſorum & craſſorum humorum bilioſis miſtorum, & putridorum tantum foveri explicet, tamen ex hac ipſa, niſi conjunxerimus alia prava ſymptomata, minime mortem prædicemus. Sequitur flava, quam viridem Hippoc. vocat. Hæc multitudinem bilis, ac ab hoc ipſo humore putrefacto morbum profectum ſignificat, illumque periculoſiorem. Hæc nigra eſt periculoſior, quæ aduſti ſanguinis copiam, ceteris humoribus, ut a natura corrigatur, difficiliorem præmonſtret. Hæc igneārum ſeu ardentium febrium cum ſummo ſqualore eſt propria, perpetuoque non parum timenda, omniumque maxime, ſi una adfuerint ſigna alia pernicioſa. Solet itidem ardentes peſtilentes detegere. Ex quo, ut dictum eſt, propria acutorum morborum eſſe merito videtur, quod perbelle *in Coacis præſagiis ſec. 2. text. 20.* ita habetur: *Quæ vero valde nigreſcit, judicium fieri in quatuordecim diebus.* Subdidit periculoſiſſimam eſſe nigram & pallidam, forte eam, quæ ex pallida nigreſcat, & merito ſane, cum in jecore incendium augeri nobis ſit indicium; quippe, cum prius bilis ſanguinis loco progenita eſſet, ex qua ad flavum lingua tingebatur, poſtea aucta inflammatione, aduri ſanguinem, atrumque evadere, qui eſt omnium deterrimus. Tertio nigram quoque cum tremore ſeu tremulam, ut poſtea quoque docebimus, damnat auctor Prorrheticorum, ita dicens: *Tremulæ linguæ quibuſdam alvum liquidam reddunt. Nigro vero in iis facto colore, mortem denunciant.* Lividi coloris lingua omnium maxime eſt lethalis, quod fiat in ipſa lividus color, vel ex mutatione a flavo aut rubro in nigrum propter ingentem viſceris alicujus inflammationem, & caloris extranei abundantiam cum defectu innati, vel exſtinctione caloris nativi. Hanc declarent reliqua ſigna, facultatem exſtingui demonſtrantia, quæ alias ſcripſimus. Rubram quoque ſæpius in anginoſis affectibus & peripneumonicis peſſimam

mam eſſe Medici obſervant. Sed hujus malitiam augent & confirmant pernicialia alia ſigna. Cujuſmodi fuiſſe linguam illius anginoſæ, quæ apud Britonem agebat, quæ quinta die obiit, ut meminit Hippoc. *in libro* 3. *Epidem. text.* 18. & filii Balis, de quo itidem ipſe *in libro ſeptimo* ſcripſit, qui obiit die nona. Mole aucta lingua in anginis aliquando ita viſa eſt, ut vix ore poſſit contineri, ſed plures recte curati ſanitati fuere reſtituti, non pauci ſuffocati. E contrario multis uſque adeo imminutæ linguæ præ nimio calore humido omni fere hauſto, quod eſt ſignum intenſiſſimi caloris, morbique maxime timendi, apparent, ſed ad rectum judicium faciendum alia ſigna erunt conſulenda: ſed magna & nigra lethalis eſt, quod exſtinctum iri innatum calorem ſignificet; qualem habuit juvenis, qui ſecundum ætatis annum agebat, Et, ut refert Hippocr. *in lib.* 7. *Epidem. text.* 73. quarto die periit. Quod ad ſubſtantiam linguæ attinet, quædam admodum molles ſunt, combibita multa humiditate, quædam admodum ſiccæ, aſperæ, inæquales, horridæ, ſciſſæ, ulceratæ, quædam cum parvis tumoribus, quædam harum calidæ, quædam frigidæ tactui apparent, quædam cum proportione ſiti reſpondente, quædam ſine ſiti. Siccantur & areſcunt linguæ in omnibus febribus, ſed omnium maxime in ardentibus, ac non minus phreniticis, propria videt ſicca & aſpera ardentium febrium, ut Galen. *in* 1. *Prorrheticorum text.* 3. monuit: quæ fiunt calore febris vehementer ſiccata, immoderataque, caloris eſt nota: hæ linguæ primum ſiccæ, & aridæ fiunt, mox inæquales, duræ & horridæ, & demum immoderata ſiccitate ſcinduntur & ulcerantur, non ſecus quam terra, nimis ſiccata a ſole rimis ac fiſſuris, ſæpius ſcindatur immoderata ſiccitate; duræ & aridæ peſſimæ ſunt, phreniticorumque proprie, cum propter proximam inflammationem lingua maxime ſiccetur. Hinc auctor Prorrheticorum linguas denſas, ſeu duras & aridas, phreniticas appellavit. De his *in Coacis præſagiis* ita legitur: *lingua, quæ in principio quidem inhorruit, in colore vero permanet, progreſſu autem temporis exaſperat, liveſcit & rumpitur, lethalis eſt.* Ceterum ex aridis linguis quic-

quam

quam recte, niſi aliorum quoque ſignorum judicium adjunxerimus, de præſagio non habent, cum eæ non ſit ſufficiens ſignum ad mortem prædicendam; plures enim, qui tales linguas habuerunt, gravi morbo etſi conflictati, convaluerunt. Cujuſmodi fuit, quam in muliere trimeſtri fœtu gravida, in littore habitante, & in virgine Lariſſæ, & in aliis Hippocrat. vidit. Hæ ſi nigræ quoque ſint, perniciales magis, ſed ut dictum eſt, debemus quoque ex iis, ut exitium prænoſcatur, alia pernicialia ſigna una obſervare, quæ in uxore Dromeadai, & in illo, qui caleſcens cœnavit & potavit largius, Hermocrate & in aliis multis Hippocrat. una cum lingua nigra vidit. In anginis quoque ita præſiccatæ, peſſimæ ſunt, quod inflammationem internam maximam denotent, qua omnes ſuffocantur: qualem vidit Hippocrates in illa anginoſa, quæ apud Britonem agebat, quinta die mortua. Hæ quoque fiſſæ atque ulceratæ apparentes argumento ſunt, malignioris inflammationis, ac efficacioris. Ego in multis malignis febribus vexatis, ſqualore obſitas, ſciſſaſque, ac puſtulis refertas vidi linguas, qui non omnes perierunt. Rhaſis *in libro decimo cap.* 31. ad Regem Almans, ſcribit nihilominus: *Cum linguæ apparuerint puſtulæ, ciceribus magnitudine æquales, fueritque febris vehemens & acuta, æger in principio ſequentis diei morietur.* Quare aridæ, duræ, aduſtæque, & maxime nigræ, ſi cum aliis ſignis malis appareant, exitium præſagiunt, omniumque certiſſime, ubi linguis ita areſcentibus, aſperiſque exſiſtentibus, ægroti non ſitiunt. Hoc enim in ardentibus febribus eſſe ſignum perniciosiſſimum, in ſuperiori libro ſatis a nobis eſt explicatum. hoc quidem apparens ſignum, nota eſt aut delirii, aut exſtinctæ facultatis, ut Galenus *in primo Epidemiorum* tradidit. Ubi itaque lingua aduſta & ſicca ſine ſiti apparuerit, proculdubio aut delirium aut mortem prædicemus: mortem, ſi una alia fuerint pernicialia ſigna, qualia in eo, qui caleſcens cœnavit, & in Hermocrate moribundis Hippocrat. vidit. De illo quidem *in primo Epidem. com.* 3. *text.* 29. ita habet. *Quidam caleſcens cœnavit & potavit largius, vomuit cuncta noctu: febris acuta. hypochondrii dextri dolor. ſubmollis in partibus in-*

ternis

ternis inflammatio: noctem moleſte tranſegit, urinæ ab initio rubræ, craſſæ, depoſitæ non ſubſidebant, lingua præarida: non valde erat ſitibundus. Et de Hermocrate, cum primum dixiſſet, habuiſſe initio linguam aduſtam, fuiſſe ſurdum, vigilem, non admodum ſitibundum, cum urinis craſſis & turbidis, poſtea addidit: *Die 20. eſt judicatus a febre liber, non ſudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente conſtabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non ſitiebat, obdormiſcebat aliquantiſper comatoſus. Circa diem vigeſimum quintum incaluit, alvus lubrica, cum fluxione tenui & multa, proximis diebus acuta febris, lingua combuſta eſt, vigeſimo ſeptimo defuncta.* Hujus ægroti linguam aduſtam ſive ſiti, unum fuiſſe ex iis, quæ exſtingui facultatem judicant, multa una viſa ſymptoma certo affirmarunt, quippe non ſitire, a cibo perpetuo abhorruiſſe: Et reliqua. Quare lingua aduſta abſque ſiti in acuto morbo, uti dictum eſt, vel delirans, vel moribundum corpus præſagit. Sed caute tamen ex his duobus ſignis erit præſagiendum, quando, ut in principio hujus capitis docuimus, ſæpe lingua exareſcat ac aduſta videatur, ægrotique non ſitiunt, atque neque hos delirare, neque exſtingui facultatem obſervamus. Hoc fit ex humoris pituitoſi e capite deſtillatione irrigante fauces, ſitimque compeſcente. At hoc cognoſcimus ex hac cauſſa fieri, vel eo quod tota lingua in his non areſcat, nam ubi in ardente febre deſtillat humor pituitoſus, linguæ non tota ſubſtantia areſcit, ſed pars juxta radicem tantum, atque cito humore abluta lingua emolleſcit. Addatis hos non vigiles eſſe, ſed ſomno uti convenienti, quod partes corporis ſuperiores plurimum humiditatis habeant. In quibuſdam vero apertiſſime deſtillatio ad fauces dignoſcitur ex crebra, qua coguntur, uti excreatione, humore multo deſcendente e capite. Quare ubi, non deſtillante e capite humore, lingua in ardente febre, ſicca, aſpera, atque aduſta ſine ſiti appareat, aut delirium, aut exſtingui facultatem, prædicendum erit. Addamus aridam linguam quandoque calidam, quandoque tactui frigidam apparere, hanc exitialem eſſe, quod non niſi in magnis inflammationibus, contracto intus calido innato atque humido propter penuriam

& exſtinctionem nativi. Calida tactui aſperaque apparens, non ita eſt periculoſa, ſed in principio periculoſior, qualis in Hermocrate in principio fuit ab Hippocrat. obſervata. Tremulæ ſeu trementes quoque in acutis morbis apparent, quæ, ſi intenſiſſimam ſiccitatem ſecutæ ſint, prorſus exitiales erunt: nam ea ratione, quippe propter ſiccam ex igneo affecto intemperiem, animali facultate debilitata, linguas tremulas reddi, Galen. *in primo Prorrheticorum* docuit. In phreniticiſque exitioſis hoc ſymptoma apparere ſolet: Hinc auctor Prorrheticorum *in* 1. *lib.* dixit: *linguas obtremeſcentes, ſignum eſſe non conſtantis mentis.* Ex phrenitide, quippe cerebro patiente, calidaque exſiſtente affectione, lingua quieſcere non poteſt. Eadem ratione convelluntur linguæ, ex quo ægroti balbutiunt, neque recte loqui poſſunt ſæpe ante mortem: & hæc duo ſymptomata, linguam ſcilicet tremulam & convulſam, in perniciali phrenitide Medici deprehendunt familiarius. De quibus Galen: *in primo Prorrheticorum text.* 19. ita habet: *Tremor igitur linguæ accidit, debilitata propter ſiccam prædictæ affectionis intemperiem animi facultate.* Convulſiones vero ſiccitatem muſculorum ipſius una cum capite affectorum, conſequuntur, ſicut & vox obtremiſcit propter infirmitatem, quæ ab humorum contracta eſt intemperie; prædicta autem hæc omnia ſymptomata, quæ ab ſiccitate capitis intenſa fiunt, mentis motionem fieri quoque indicant. Univerſis autem muſculis induratis, linguam tremulam & balbutientem fieri, eſt pernicioſius, quippe propter immoderatam eam, quæ in cerebro facta eſt, ſiccitatem. At ne noſtrum nos fallat præſagium, diſtinguendæ ſunt cauſſæ linguæ trementis & convulſæ, ſiquidem veluti dictum eſt, ſi fiant immoderatæ ſiccitatis muſculis, ipſorumque capitibus ac nervis, exitiale profecto erit, & ſi in iiſdem nervoſis partibus, humore aliquo repletis, lingua tremat, & convellatur non exitioſum, ex qua cauſſa tremunt, & convelluntur, non raro linguæ in principiis morborum, propter humorum multitudinem, ut Pithioni contigiſſe ſcripſit Hippoc. & quando criſis aliqua ſit futura. Qui tremores & convulſiones inter judicatoria ſigna merito recenſeri de-

debebunt. Sed de his alias, cum de prædictione a tremoribus & convulsionibus egerimus. Distinguamus itaque de iis ad præsagium, linguarum symptomata a siccitate profecta, quæ perpetuo erunt exitialia, ab iis, quæ repletione fiunt: hæc vel in principiis morborum fiunt, aut una cum signis decretoriis aliis; illæ vero non nisi calidissimum sicciſſimumque morbum consequuntur.

CAP. X.

De prædictione ex faucibus, & dorso.

FAUCES in gutturis inflammationibus, quos affectus Medici *anginas* appellant, solent non raro magni momenti esse ad præsagium, cum in iis affectibus optimum sit fauces tumidas re inflammatas spectari, quod morbum foras verti significent. De quo Hippoc. *in lib.* 3. *Prognosticorum*, ait: *Securissimum vero est, si rubor quam maxime foras vertatur.* At non semper, in acutissimis periculosissimisque anginis, satis est ad salutem præsagiendam, fauces rubentes ac inflammatas spectari, cum sæpius etiam in exitialibus appareant, ex magna sane inflammatione nedum internas gutturis partes, sed quoque externas fauces opprimente. Proinde optimum erit una cum faucibus, pectus, cervix, aut collum rubrum ac maxime inflammatum spectari. Quam rem Hippoc. *in eodem lib. text.* 20. ita expressit: *Quibuscunque simul fauces rubent, & cervix, sunt hæ anginæ diuturniores, maxime vero ex ipsis servantur, si & cervix & pectus traxit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat.* Exitialissimas vero anginas esse, ac celerrime interimentes ait, quæcunque nec in cervice nec in faucibus conspicuum aliquid efficiunt. Plurimum & doloris ac spirationis difficultatem inferunt. De his doloribus auctor Coac. præsag. *lib.* 2. *sect.* 2. *text.* 43. ait: *Faucium dolores sive tumore suffocantes:* & Hippoc. *in* 4. *aphor.* 34. *Si a febre detento, tumore non exsistente in faucibus, strangulatio repente supervenerit, lethale.* Sed de his satis. Nunc ad dorsum descen-

damus, cujus quidem inſpectio & ad naturam malignarum febrium cognoſcendam, & non minus ad præſagium, Medicis omnibus eſt ſatis familiaris, & præſertim in febribus acutis.

Certum eſt dorſum in iis aliquando puſtulis parvis, milio ſimilibus, & aliquando maculis parvis, pulicum morſibus perſimilibus, aliquando magnis latiſque refertum, conſpici. Quod ſpectari, aliquando bonum, ubi natura præſertim critice excernit humores ſumme putridos; quandoque malum & exitioſum. Bonæ ſolent eſſe, cum puſtulæ tum maculæ ipſæ, ſi una cum ſignis coctionis appareant, quas nomino, ſi ſequitur morbi allevatio. Ægroti enim ab ipſis erumpentibus maxime juvantur. Ex colore rubra exanthemata meliora cenſentur, quæ ſanguinis copiam, neque ipſum igneo calore exuſtum denotant. Bonæ itaque ſunt criticæ, quæ cum ſignis coctionis apparent, & quæ, cum inceperint, numero atque magnitudine augeantur. De quibus legitur *in Coacis præſagiis: Quibus in febre continua puſtulæ toto corpore excitantur, lethale, niſi ſuperveniat purulentus abſceſſus.* Galen. ſcripſit *in lib. 5. meth. med.* In quadam peſtilentia illos evaſiſſe, quibus exanthemata nigra toto corpore multa confertim apparuerunt. Raro tamen quicquam certi ad ſalutem prædicendam, ex iis habetur. Ubi plerumque exitialia ſigna ſunt, ſunt vero perpetuo mala, cum maligniſſimam naturam morbi ſignificent, peſtiferorum enim morborum ſunt indicia, quod & Thucydides non ignoravit, cum in ea ſæviſſima peſtilentia, quæ Athenas devaſtaverat, obſervavit corpora eo malo infecta ſcatuiſſe his exanthematibus. Colore deteriores ſunt livida & nigra. Has enim maculas inſignem humorum putredinem, & caloris exſtinctionem denotare, nos alias oſtendimus, cum ad copiam parva intus recurrentia, & evaneſcentia exanthemata pejora exſiſtant, quod naturam cœpiſſe humores excernere, præ imbecillitateque non potuiſſe, denotet. De quibus Hippoc. *in 1. Epidem.* dixit: *Exanthemata parva, & non pro dignitate excretionis morborum, & cito rurſum evaneſcentia, mala.* Addamus puſtulas, ac exanthemata, mala quoque eſſe parva, nec augeſcentia & pauca, quæ meminit. Hippoc. *in*

Epi-

Epidem. de Sileno, dicens: *Frigidus toto corpore ſudor, papulæ cum ſudore rubentes, rotundæ, parvæ, varis ſimiles permanebant, nec abſceſſum efficiebant.* Demum pernicioſa ſunt, quæ una cum pernicioſis ſignis erumpunt. Qualia in Sileno atque in Critone moribundis apparuerunt.

CAP. XI.

De prædictione ex hypochondriis, & primo de iis, quæ ſalutem ſignificant.

Ex hypochondriis præſagium venaturi, primo quid nomine hypochondrii intelligendum ſit, dicamus. Siquidem Gal. *in 2. lib. aphor.* 35. ſcribit: epigaſtrium, id eſt, abdomen dividi in hypochondrium, præcordium, atque ventrem inferiorem ὑπογάστριον Græcis dictum; per hypochondrium vero eam partem intelligit, quæ a coſtis ſpuriis ad umbilicum uſque pervenit, & clarius *in lib. 2. Prorrh.* ſcripſit, partes ſupra umbilicum utrimque ad latera, ſpuriis dictis coſtis ſubjectas, hypochondria proprie dici. Ex quibus dicamus & nos quoque, hypochondria ſive præcordia ex partibus externis abdominis eas proprie dici, quæ nothis coſtis & iliabus; hæc vero in imo ventre inter coſtam & pubem (Capari Gal. vocat) poſita ſunt, continentur ſupra umbilicum, & in latus utrumque, aut partes cartilagineas ſupra loca inania ſitas, quæ occupantur ab hepate dextra, ab ſplene vero ſiniſtra. Latius vero ſumta voce, interiora omnia ſub hac regione comprehenduntur, quippe ventriculus, hepar, Lien, ſeptum tranſverſum, quæ nomine hypochondrii intellexit auctor Prorrh. cum in loco nuperrime citato, ſcripſerit. *Febres ex hypochondriorum doloribus malignæ.* Et hæc quod ad hypochondrii cognitionem ſpectat. Itaque per hypochondria dextram ſiniſtramque abdominis partem, ſupra umbilicum coſtæ ſpaciis ſubjacentem, intelligamus. Hæc primo ſunt recte valentium ſimilia, quæque optima exſiſtunt, ſecundo etiam, quæ non bona & diſſimilia, quippe ipſorum tenſiones, dolores, tumores atque

ſuppurationes. De iis Hipp. *in* 1. *Progn.* ita habet: *Hypochondria autem optima ſunt, ſi dolore vacant, ſi mollia & æqualia ſunt dextra ac ſiniſtra parte.* Et merito ſane, cum ipſis ita ſe habentibus, nullam partem in ipſorum regione contentam, quippe neque ventriculum, neque ſeptum tranſverſum, quæ hypochondriis continentur, læſam eſſe cognoſcimus, quum in febribus acutis has partes recte ſe habere, non leve eſt optimi præſagii argumentum, impoſſibileque eſt aliquam partium illarum læſam eſſe, & hypochondria mollia eſſe, & abſque dolore. Quare in acutis morbis optimum erit ad ſalutem prædicendam, hypochondria, ut dictum eſt, optime obſervari, quippe mollia, æqualia, dextra ſiniſtraque parte eſſe, & dolore vacare. Ex craſſis vero, & gracilibus. Hippoc. *in* 2. *libro aphoriſm.* 35. craſſitudinem habentia commendavit ita dicens. *In quovis morbo partes ad umbilicum & imum ventrem attinentes, craſſitudinem habere, melius eſt. Malum vero extenuari; ac contabeſcere, pravum.* Quare & hæc hypochondria craſſitudinem habentia erunt bona. At optimum erit, prius in ægrotis nos perſpecta habuiſſe hypochondria, qualiacunque ſint, ſiquidem ſæpius in recte valentibus & inæqualia, & non æque mollia obſerventur. Quare nedum ea, quæ optima ſunt, ſalutem præſagient, ſed quandoque inæqualia, tenſa (modo recte valentium ſint ſimilia) idem oſtendent, attamen non æque bonum erit tenſa, & inæqualia (etſi recte valentium ſimilia ſint) ſpectari, veluti mollia, æqualia, & doloris expertia. Illa vero, quippe tenſa, inæqualia, in tumorem elata, atque dolentia, perpetuo mala ſunt, ni talia critice apparuerint; ſæpius enim fit, ut, priuſquam aliqua criſis fiat, hypochondria vel tendantur, vel in tumorem eleventur, aut doleant. De criticis tenſionibus hypochondriorum auctor Prorrheticorum *in libro tertio text.* 55. ita ſcripſit: *Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tenſione ſublonga, & tumente ſanguinis indicant eruptionem.* Et paulo poſt: *Hypochondrii tenſio cum capitis gravitate & ſurditate, & quæ ſplendores perturbant, ſanguinis denunciant profuſionem. In tertio vero de criſibus cap.* 12. Galen. ait: proprium ſignum fluxuri ſanguinis e

naribus eſſe præcordiorum tenſionem ſine dolore; & cum dolore, non fluxurum ſanguinem, ſed inflammationem teſtari.

Ex quibus colligimus tenſionem hypochondriorum ſine dolore, & aliquando etiam præ multa tenſione ex copia ſanguinis, dolores vel hebetudines oculorum ſubire, vel ſplendores oculis obverſari, aut caput grave eſſe, aut ſurdos fieri ægrotos, & denique faciem rubram ſeu coloratiorem obtinere, ut Galen. *in tertio de Criſibus text.* 20. & *in libro de præſag. ad poſthumum* ſcripſit; & auctor Prorrhetic. *in tertio libro text.* 27. Criticam eſſe, & particulatim ſanguinem e naribus fluxurum ſignificare. Parotidem vero tenſionem cum æſtu anxioſo atque capitis dolore ſignificare, notavit auctor Coac. præſagiorum *in libro* 3. *text.* 66. Hippoc. vero *in lib.* 1. *Prognoſtic.* de futuris criticis abceſſibus ab hypochondriorum tenſionibus judicandis, ait: *Abſceſſus conſiſtant hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatiget; illi in ſupernis, in quibus ilia molliora & ſine dolore perſiſtunt.* Ex quibus liquido nobis conſtat, hypochondria, vel etiam tenſa aliquando, optima eſſe, quatenus criticæ evacuationis nobis futuræ ſunt indicium. Eodem modo & de ipſorum tumoribus dicendum, quanquam raro tamen tumores quicquam boni ad prædictionem habere videantur. Nihilominus de iis Hippocrat. *in* 1. *Prognoſt.* ait: *Si vero mollior tumor eſt, nec dolet, & preſſus digitis cedit, diuturniorem efficit judicationem, ac minori cum periculo eſt.* Quod clarius. Atqui tumores molles & indolentes tardius judicantur, & minus periculi denuntiant, & Hipp. *in* 1. *Prognoſt. Tumor, qui in ventre fatigat, minus facit abſceſſum, quam qui in iliis.* Sanguinis non fluorem maxime de ſupernis ſedibus exſpectare oportet, & rurſus *in coacis præſagiis* ait. *Ab hypochondriorum tumore bilioſis ſpiritus magnus ac febris acuta parotides emanant, quod in iis bilioſi humores ferantur ſurſum.* Dolores itidem hypochondriorum critice fiunt, ſanguine ſurſum copioſius hypochondria diſtendente. Signa ſunt, ut dictum eſt, febris acuta, capitis gravitas, aut ſurditas, aut oculorum hebetudo, facies rubra. Addamus dolores quoque hypochondriorum, non malos eſſe, ſi poſtea

fe-

febris ſupervenerit. De quo dolore *in lib.* 6. *aphor.* 40. Hippocr. ita habet: *Quibus dolor circa hypochondria fit, abſque inflammatione, his febris ſuperveniens dolorem ſolvit.* Et in Coacis præſagiis ita habet: *Cæterum præcordiorum dolores ac tumores, ſi fuerint recentes, & non cum inflammatione, ſolvit murmur in præcordio abortum, & maxime ſi pertranſierit cum ſtercore, & urina ac flatu.* Itidem ex abſceſſibus ſuppurati boni ſunt, qui foras erumpunt, & ſi quam minimum (ut placuit Coac. præſag. auctor. *in eod. lib.*) loci occupent, & ſi in acutiſſimum conum colligantur. Qui de iiſdem ſuppurationibus poſtea ait: *At in iis, quæ rapiuntur intro, optima ſunt, ſiquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in ſuperficiem. Quæ vero ſupputationes his contrariæ ſunt, peſſimæ.* Atque hæc de bonis hypochondriis. Nunc de malis agamus, quæque exitium in ægrotis prædicent.

Cap. XII.

De malis hypochondriis, quæ mortem in acutis morbis præmonſtrant.

Hypochondria in acutis morbis tenſa, dura, dolentia, inæqualiaque mala eſſe tradidit Hippocrat. *in* 1. *libro prognoſt. text.* 30. non minus & ipſa extenuari, malum eſſe & contabeſcere pravum, *in libro ſecundo aphoriſm.* 31. Cetérum, ut clarius rationis, tenſorum hypochondriorum, durorum, & ipſorum dolorum, abſceſſuum, ſupputationum (quæ omnia malum portendunt, modo mala alia ſigna conjungantur) notitiam aſſequamur, de his omnibus ſigillatim, deque cauſſis ipſorum agendum, antequam præſagium ex iis indagemus, merito duximus. Horum ſiquidem aſſecutis tum cauſſis ignoratis utique de præſagio rectum judicium facere nequimus. Hanc rem itaque declarabimus ab hypochondriorum tenſionibus inchoantes. Tenduntur itaque hypochondria, aliquando cum tumore ac duritie, ita, ut tactui dura appareant, aliquando citra tumorem, ita, ut etſi tenſa videantur, tamen vacua exſiſtant, quæ tenſiones Gal. vacuas ſubmolles citra tu-

tumorem vocat. Hippoc. vero de his tenſionibus aliquando ait: veluti in Hermocrate hypochondria molliter contendebantur: aliquando tenſiones ſubmolles vocat, & nonnunquam hæc hypochondria ſublimia appellat, uti in Eraſimo fecit. Hæc hypochondria habent quidem tenſiones ſed vacuas, atque citra ullum tumorem durum. Quod ad figuram etiam attinet, tenſiones aliquando oblongæ, quales muſculorum rectorum abdominis, aliquando latæ, aliquando rotundæ ad lunæ figuram, quales hepatis tumores repræſentant. Cum duritie vero ſeu tumore duro hypochondria tenduntur, ab inflammatis aut muſculis aut hepatis connexa ſeu gibba parte, aut liene, aut ventriculo ipſo, a flatulento autem ſpiritu, vel a copioſo ſanguine muſculis repletis. Hæc ſine duritie etiam tenſio ſine dolore eſt, uti in multis, quibus per nares ſanguis copioſius erupit, obſervatur; a flatu tenſio eſt ſine duritie, & ſine gravitate; a copioſo vero ſanguine neque ſine duritie, neque ſine gravitate eſt. Ab inflammatione demum, ut dictum eſt, tenſio eſt cum tumore, modo inflammatio muſculos exterius occupet, aut hepatis convexam partem aut lienem, aut denique ventriculum, atque hæc eſt tenſionum ratio. Sed age, hanc rem declaremus propterea, quod dictum eſt ab inflammatis his viſceribus tendi hypochondria cum duritie, ex quo perpetuo videtur hanc tenſionem ab ea cauſſa proficiſci. Hoc etſi verum ſit, quippe per omnem tenſionem cum tumore ſeu duritie atque dolore indicare viſcerum inflammationem, tamen hoc quoque ex Galen. doctrina verum erit, plures tenſiones non duras, ſed molles, id eſt, ut Galeno videtur, vacuas, inanes, ſublimeſque viſcerum inflammationes fieri: de quibus quidem tenſionibus utile erit pauliſper accuratius agere. Tenſiones itaque molles, ſeu vacuas, ſeu inanes, ſeu citra tumorem, quæ nomina idem explicant, fieri aut viſcerum internorum inflammatione, aut ſiccitate principii nervorum ad ſeptum tranſverſum venientium; hoc modo hypochondria ſurſum trahuntur, meritoque Hippoc. aliquando hæc ſublimia vocat. Illo modo tenduntur quidem, ſed cum intus viſceris inflammatio nos lateat, nullus

tumor vel durities exſiſtit. Galen. *in* 3. *Epidem. com.* 2. *text.* 1. ſcribit : hypochondriorum mollem renitentiam ſignificare aliquod viſcus eſſe inflammatum, quippe aut jecur aut ſeptum tranſverſum, aut lienem. Et *in primo Epidemiorum*, de Sileni tenſione in hypochondriis agens, ſcribit : ſepti tranſverſi inflammatione hypochondrium per continuitatem ſurſum trahi, contendique abſque tumore. De hac tenſione *in libr.* 3. *Epidemiorum*, ita habet : Ac ſi ita diceret dextrum hypochondrium intendebatur, ſed citra tumorem, vel quia non magna fuerit jecoris inflammatio, vel infimis partibus duntaxat, quibus ventrem complectitur, cum gibba nondum una cum infimis in tumorem eſſent elata. Quod Hermocrati contigit. Ex quibus conſtat fieri in hypochondriis tenſionem mollem, id eſt citra tumorem ex inflammatione ſepti tranſverſi, jecoris atque lienis, ſed jecore inflammato non toto, neque magna inflammatione affecto, ſed aut parva, aut tantum infima ejus parte inflammata. Ex quo tractu primo accurrens gibba nondum inflammata, apparet tenſio citra tumorem & mollis. Sed hæc tenſio nunquam toto jecore inflammato apparebit, vel magna affecto inflammatione. Diximus hanc ipſam tenſionem fieri quoque non raro ab inflammatis viſceribus, ſed a magna quidem exſiccatione. Quas cauſſas Galen. in primo Prognoſt. *text.* 30. ita complexus eſt, *Quandoque enim intenduntur ilia ſine inflammatione proprie nominata, aut propter vehementem ſiccitatem non ſolum in illa parte, ſed etiam in ſepto tranſverſo, coſtis, membrana, præcordiis; aut propter inflammationem cum tumore ipſorum in iliis muſculorum conſiſtentem ſine inflammatione proprie vocata.* Sed has tenſionis mollis cauſſas, vel etiam clarius *in libr.* 3. *Epidemiorum com.* 3. *text.* 1. Galen. ita expreſſit : *Hypochondrium tenditur, ubi a ſepto tranſverſo vicinæ partes trahuntur.* At ipſum tenditur ſeptum tranſverſum interim in pleuritide ob inflammationis magnitudinem ſuccingentis membranæ coſtas. Interim ob originem nervorum ad ſe nervos, qui ad ſeptum tranſverſum pertinent, attrahentem. Interim vero per ſuam ipſius inflammationem. Atque hæc erant de tenſorum hypochondriorum cauſſis præ-

mit-

mittenda, quibus perſpectis nunc ad prædictionem deſcendimus. Hippocr. itaque *in* 1. *lib. Prog. text.* 39. Ait : *tumorem durum, & dolentem in utroque hypochondrio, aut in dextro eſſe peſſimum.* Talem quoque ſignificare affirmavit : ab initio mortem brevi fore Galen. vero in comm. intelligit per tumorem, inflammationem, jecur, aut ventriculum, aut lienem obſidentem. Ex qua plures cum cito intereunt, præſertim ubi magna eſt, ſed præſagii judicium alia ſigna pernicioſa confirmabunt, ſed ubi tumor ex muſculis inflammatis ſit, raro mortalis æſtimatur. Sed Hippocrates priorem ſententiam, in qua ait, ab initio tumorem durum cum dolore brevi mortem prenuntiare, paulo poſt ita limitaſſe viſus eſt, quod non niſi magnus, & non quivis mortem præſagiat, neque ſemper. Quod ita habet : *text.* 40. *Quicunque ergo tumor dolens, durus & magnus eſt, periculum mortis brevi fore ſignificat.* Quaſi dixerit hujuſmodi tumores, id eſt viſcerum inflammationes, ſi interimere ægrotos debeant, cito id facere, nam diu cum durant ſuppurationem potius, quam mortem denotant futuram, quod paulo antea Hippocrates tradiderat, hiſce verbis, *ſi febris trigeſimum tranſcendit diem, & febris detinet, & tumor non deſiſtit, in ſuppurationem verti contingit.* Quare tumores cum colore in hypochondriis, qui non ex inflammatis muſculis, ſed aut jecore aut ventriculo ſunt periculoſi, præſertim ſi magna ſit inflammatio.

At hujuſce præſagii judicium confirmabunt ſigna illarum inflammationum patognomonica, tum morem ſignificantia, quæ poſtea apparent, pernicioſa enim exitium prædicant, qualia Hippocrates vidit in Apollonio : De quo *in libro tertio Epidemiorum, comm.* 3. *text.* 84. ita habet : *Somni non aderant, inflatio mala, magna ſitis, Comatoſus erat, hypochondrii dextri elevatio cum tumore, extremæ partes undique ſubfrigidæ, aliquantulum delirabat, omnium obliviſcebatur, quæ locutus eſt, mente movebatur.* Non minus pernicioſæ ſunt hypochondriorum tenſiones ſubmolles citra quippe tumorem, quum oſtenderimus aut nobilium viſcerum inflammationem, aut maximam ſiccitatem principii, vel nervorum ad ſeptum tranſverſum

deſcendentium, aut membranæ coſtas ſuccingentes, pleuræ vocatæ, ſignificare. Ceterum hæ tenſiones per ſe ſolum, tametſi perpetuo malæ ſint, nunquam exitium prædicent, niſi alia prava una illuxerint ſigna. Quando non omnes inflammato jecore, aut ventriculo, aut ſepto tranſverſo, moriantur. Quare neceſſe erit, ut reliqua ſigna conſulamus, quæ ſi mala fuerint, ac ex lethalibus proculdubio mortem poterimus prædicare. Quales tenſiones fuere obſervatæ in Sileno, Hermocrate, Philiſta, adoleſcente Melibœæ, & adoleſcentulo, qui in mendacium foro decumbebat, quibus cum ſubmolliter hypochondria tenſa eſſent, una quoque ſigna mala & lethalia affuerunt.

Eodem modo hypochondriorum dolores cum tenſione prædicta, & malis ſignis, lethales eſſe ſolent, veluti Uxori Drocadai contigit, in qua tertia die hypochondrium cum doluerit, habebat urinas craſſas, turbidas, non reſidentes, & ſudores frigidos, quæ omnia lethalia exſiſtunt. De eo vero, qui caleſcens cœnavit, ita habet Hippocrates. *Quidam caleſcens cœnavit & potavit largius, vomuit cuncta. De nocte febris acuta, præcordiorum dextrorum dolor, ſubmollis in partibus externis inflammatio, noctem moleſtam duxit. Vrinæ primo rubræ, craſſæ, quæ depoſitæ non reſidebant, lingua præarida, non admodum ſitibundus.* Quæ in ipſo ſigna fuerunt pernicioſiſſimæ ac lethaliſſimæ inflammationis, qua cito exſtinctus eſt. Auctor vero Prorrheticorum, *in libro ſecundo, text.* 2. ſcribit: *Febres ex hypochondriorum doloribus, malignæ*, ſed Galen. ait: non omnes, ſed eæ tantum, quæ inflammato aliquo viſcere ſuſcitantur: ſed neque omnes eſſe malignas, ſed acutas malignas eſſe, alia ſigna prava demonſtrabunt. Addamus hujuſmodi cum tenſiones tum dolores eſſe pravos ac lethales, ſi ab aliqua ſatis copioſa evacuatione adhuc perduraverint. De quibus in Coacis præſag. legitur. Dolores, qui in hypochondriis incidunt, tum alias pravi ſunt, tum ſi inde alvus perfluit. Quod in nuper creatis ægrotis videre eſt, namque in Sileno tum tenſiones hypochondriorum fuerant dejectiones tenues ſubnigræ, & Eraſimus cum ſudore habito tenſa hypochondria; atque hæc eſt tota ratio prædicendi ex tenſionibus malis hypochondriorum. Malæ quoque ſunt

ſup-

ſuppurationes hypochondriorum, in quibus alvi copioſæ dejectiones, cum magnis faſtidiis, ſyncope, vomitibus, atque omnium maxime febre nihilo diminuta, minimeque ægris exinde juvatis. Diximus eos tumores ſuppurari, qui diutius duraverint cum febre ex Hippocr. qui *in* 1. *progn. text.* 35. ita habet: *Si vero viginti dies tranſgrediatur tum febris detinens, tum tumor non conſidens, ad ſuppurationem convertitur.* Et paulo poſt ait: *Si vero tranſgrediatur ſexaginta dies febris & tumor non conſidat, ſuppuratum fore ſignificat & hunc, & eum qui in reliquo ventre eſt eodem modo.* De horum prognoſtico agit auctor Coac. præſag. *in lib.* 3. *ſec.* 2. *text.* 9. *&* 10. ita dicens: *Inter abſceſſus lethales ſunt, e quibus introrſum erumpunt, reliquorum vero ſuppurationes ex iis, quæ foras erumpunt, maxime laudabiles, ſi quam minimum loci occupent, & ſi in acutiſſimum conum colligantur. At in his, quæ repunt intro, optimæ ſunt, ſiquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in ſuperficiem. Quæ vero ſuppurationes his contrariæ ſunt, peſſimæ.* Quare ex his adde, ad cognoſcendas malas ſuppurationes, in hypochondriis tumorem, vel dolorem, vel calorem ſentire indicium eſſe latentis non ſublatæ inflammationis. Si itaque a ſuppuratione tenſa adhuc maneant hypochondria, minimeque laxentur, adhuc magis, ſi doleant etiam & caleant, pravum eſt, ac lethale: omniumque maxime exitium prædicendum erit, ſi nedum copioſa puris excreti vacuatio ægro invenitur; atque exitioſiſſimum, ſi ipſi in pejus labantur. Hæc enim vacuatio erit ex judicatoriis, non judicantibus, lethalis, eoque magis ſi virium languor, aut aliud ſignum pravum una illuxerit, & hoc eſt præſagium ſuppuratorum hypochondriorum. Sed unum dicamus, quo cognito finem huic capiti imponemus, quippe Hippocr. *in primo libro prognoſticorum, text.* 31. *&* 32. ſcripſiſſe: *Si vero pulſus in hypochondriis inſit, perturbationem ſignificat, aut delirium.* Verum oculos talium conſpirari oportet, ſi enim crebro obtutus movetur, exſpectanda inſania eſt. Quod *in Coacis præſagiis* ita confirmatur: *Pulſus in hypochondriis, cum perturbatione delirium portendit, & magis ſi oculi crebrius moveantur.* Atque hoc fit veriſimile, aut propter ſep-

tum tranſverſum inflammatum, aut propter humorem efferveſcentem, ex quo flatus multi ſuſcitantur, qui copioſius in caput aſcendentes ac membranas cerebri calefacientes & mordentes delirium faciunt. Hujuſmodi vero pulſus plerumque malus, etſi aliquando bonus, ubi criſin antecedit, qui criticis ſignis a malo diſtinguitur. Cum vero una cum ipſo alia prava adfuerint ſigna, mortale eſſe id affirmandum, de quo in 3. *Coac. præſag. ſec. 2. text. 14. Oris ventriculi dolor cum hypochondrii pulſatione, refrigerata febre, malum, tum alias, tum ſi tenuis ſequatur tumor.* Atque hæc de malis hypochondriis dicta ſufficiant. Supereſſet quoque agendum de prædictione ex hepate atque liene, ſed quoniam ea, quæ in ipſis exterius ad prognoſticum conſiderantur, fere omnia nunc dicta ſunt, idcirco nihil aliud de his ſcribemus.

CAP. XIII.

De prædictione ex ignobilibus corporis partibus.

PARTIUM corporis cum nobilium tum ignobilium obſervatio in acutis morbis plurimum ad prædictionem juvat, & merito ſane, ut Galen. placet, cum nobilia membra diu graves morbos ferre nequeant: ipſis enim gravi morbo vexatis facultates omnes diminui, & tolli, cuique noſtrum eſt manifeſtum; in acutis morbis humoribus putridis ad nobilia membra motis, & ipſis obſidentibus, mors ſequi ſolet, iiſdemque a nobilibus ad ignobiles compulſis, ſalus. Hinc Hipp. dixit acutorum morborum non omnino certas eſſe prædictiones ſalutis & mortis, quod incerti ſimus, ad quam partem corporis vel nobilem, vel ignobilem præ ſumma putredine cum tenuiſſimi tum turgentes, moveri debeant. Hoc unum certum eſt, ſi tranſmittantur ad principem partem, magnum vitæ periculum parare, & plerumque mortem: & ſi ad ignobilem, a principibuſque remotam, ſalutem. Ex quo omnium harum partium in acutis morbis obſervatio Medicis ad præſagium faciendum, nedum utilis, ſed quinimo neceſſaria erit.

erit. Per partes vero principes communiter has intelligimus, quippe cerebrum, hepar, cor, ventriculum, gulam, aſperam arteriam, pulmones, ſeptum tranſverſum, inteſtina tenuia, pleuram, membranam coſtas pectoris ſuccingentem. Has poſtremo principes atque nobiles fecimus, quod aut principibus proxime ſerviant, aut quod ſint proximæ, aut quod propter colligentiam partium cum principibus magnam habent convenientiam. Non principes & ignobiles ſunt cutis partes extimæ, extremæque poſt aures, ſub alis, & inguine. In iis itaque omnibus utile eſt, in acutis morbis quicquam videre, quod ad ipſas morbum decubuiſſe nobis ſignificet. Hujuſmodi denotant, dolores, diu durantes critici, de quibus accurate in 2. libr. egimus, & quomodo aliquando in partibus ignobilibus ſalutem critice demonſtrent, tumores itidem in cute oborti diu perſiſtentes, & in cruribus, pedibus ac in aliis partibus a principibus remotis optimi ſunt, modo critice apparuerint, quippe conſpectis coctionis ſignis. De quibus Hipp. *in 2. lib. progn. text.* 67. ait : *Abſceſſus ſi in cruribus erumpit in pulmonia vehementi ac periculoſa, omnis utilis eſt* : & Galen. In Pulmonia vehementi abſceſſum erumpere in cruribus, prorſus bonum cenſetur, ſiquidem maxime vera ſententia Hippoc. eſt 2. *libr. de morbis vulgaribus* inſcripta, de bonis abſceſſibus, ut optimi ſint, ſi deorſum quam longiſſime a morbo abſiſtant, ſed potiſſimum, ſi coctione pariter erumpant. Hac eadem ratione commendantur tumores in cruribus, in inguine, teſtibus, ſub axillis, atque poſt aures critice apparentes, de quibus nos poſterius ſingulis accuratius. Commendantur etiam, ut dictum eſt, puſtulæ, exanthemata, variolæ, morbilli, pruritus ſcabieſque ſi modo, ut dictum eſt, ſigna coctionis in excrementis præceſſerint. Veluti hæc non critice, ſed ſymptomatice conſpecta, in quibuſvis partibus ignobilibus mala ſunt. Quod vi morbi non naturæ prodeant. Sed de iis ſingulis accurate agemus, ubi de prædictione ex tumoribus omnibus ſermonem inſtituerimus. Nunc ſufficiat dixiſſe in acutis morbis ſæpius glandulas poſt aures inflammari, & intumeſcere, quos *parotides* Medici appellant, aliquando ſub axillis, & non raro

in

in inguinibus, atque etiam teſtes exinde intumeſcere. Qui tumores aut principio febris apparentes, aut ipſos ſi febris ſequatur, pravum eſt, morbumque malignum oſtendunt; ſi vero cum humorum coctione erumpant, minus malum, & plerumque ſalutare ſignificant: nimirum quod naturam nobilia viſcera exoneraſſe protrudendo noxios humores ad has ignobiles partes, ſint indicio: Optimi vero ſunt, qui diu durant, rectitudinem ſervant, augentur, ſed qui tamen ad nimiam non venerint magnitudinem, neque minores ſint, quam debeant. Hi enim peſſimi exiſtunt, non minus & qui paulo poſt intus recurrerint, atque evanuerint: ſed de his, ut dictum, alias uberius loquemur. Hinc extremas corporis partes ad prædictionem conſideremus.

Cap. XIV.

De prædictione in acutis morbis ab extremis partibus.

Partes extremas vocat Galen. *in com.* 4. *libr.* 2. *Progn.* Hippoc. aures, nares, manus atque pedes. Hæ partes ſolent in acutis morbis ſæpius magnam partem præſagii habere. Quando nunquam mori hominibus contingat, his partibus nihilo a naturali ſtatu mutatis, neceſſe eſt enim in moribundis, ut hæ partes refrigerentur, & colore liveſcant & nigreſcant, atque etiam in multis manus pedeſque indecore moventur. Ex quo extremorum caliditas in acutis morbis nunquam mala, veluti frigiditas perpetuo mala, peſſimaque ubi interiora calent, & maxime ſitiant. Quod Celſus ab Hippocrate depromptum ita expreſſit. *Cui, febre æque non quieſcente, exterior pars friget, interior ſic calet, ut etiam ſitim faciant, lethale.* Hoc ſignum cum aliis malis eſſe lethale, *in* 2. *libro*: In quo de extremorum caliditate & frigiditate accuratiſſime egimus, oſtendimus. Summe exitioſum vero erit (quamvis perpetuo extremarum frigiditas in continuis febribus ſit timenda) frigus extremorum, vix decaleſcens aut nunquam; omniumque maxime, ſi una partes liveant, & nigræ appareant.

De

De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. comm.* 2. *text.* 28. *Frigebant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat*, & paulo poſt : *Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat.* Quod in Philiſco moribundo fuit obſervatum, de quo Hipp. *in* 1. *Epid. Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant.* Sed hæc ſatis de frigiditate partium extremarum, qui hanc rem perfecte habere cupiunt, vid. cap. 15. lib. 2., in quo de hac re nos fuſius. Eodem modo de colore dicendum, optimus enim color, recte valentium ſimilis erit. Nonnunquam rubeus ac inflammatus, ſi critice ſanguine ad extremas partes decumbente fiat. Omnium peſſimus ac exitialis eſt lividus atque niger, de quibus quoque ſuperius in hoc libro abunde dictum eſt. In acutis itaque morbis extremas partes nigras aut lividas ſpectari exitiale eſt, cum aut caloris exſtinctionem, aut ſummam humorum putredinem denotet, ut alias a nobis demonſtratum. Hos colores in extremis vidit Hippocr. in Philiſio Sileno moribundis. De illo dixit : *Frigida ſudavit, extremitates lividæ*, & de Sileno : *Sexto circa caput parum ſudavit, extremitates frigidæ, lividæ, multa jactatio.* Manus etiam atque pedes indecore moti, & agitati damnantur ab Hipp. de illis *in libr. Progn.* ſcripſit : *Qui in febre acuta, aut delirio, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus ſubinde ob os fert, aut colligit feſtucas, aut de veſte evellit pilos, aut de pariete ſtipulas carpit, id omne malum, exitialeque eſt.* Non minuſque pedes non calidos nudos habere, de quo ſigno *in eodem libr.* dixerat. *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos ac manus, collum & crura diſpergat inæqualiter, malum eſt; ſignificat enim inquietationem.* Quando etiam homines modeſti, ac præſertim mulieres pudenda coram aſtantibus denudant, peſſimum eſt, aut enim delirium, aut exſtinctionem facultatis denotabit. Atque hæc obiter de prædictione ab extremis partibus, de qua re in ſecundo libr. nos accuratius egimus.

FINIS QUINTI LIBRI.

PROSPERI ALPINI
MAROSTICENSIS,
Philoſophi & Medici in Gymnaſio Patavino Medicamentorum ſimplicium Profeſſoris ordinarii,

DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER SEXTUS.

CAP. I.

De quibus ſit agendum in hoc libro, ac primo de prædictione, ex coctione atque cruditate excrementorum.

CUM potentiæ naturalis a quatuor, ut etiam dictum eſt, functionibus, robur ac infirmitas innoteſcat, omniumque maxime ex alteratrice ſeu concoctrice, atque excretrice, quæ ad has referuntur coctiones omnes excrementorum, & excretiones, quas Medici criſes appellant, atque ipſa non minus excrementa, quorum quidem omnium obſervatio magnam præſagii partem nobis perſpectam ac cognitam reddit. Itaque in hoc libro, ut jam captam prædicendi methodum ex naturali facultate proſequeremur, de coctionibus, cruditatibus, excretionibus, diebus criticis atque criſibus ſigillatim a ſingulis cum excrementis, tum ipſorum excretionibus, Prognoſticum indagandum duximus. Exordiemurque a prædictione ex coctione atque cruditate excrementorum, quæ ita ad prædicendi rationem faciunt, ut ſine ipſorum cognitione nemo poſſit quicquam certi de ægrotantium

tium ſalute vel morte aſſequi. Quod, ut probe cognoſcatur, in primis quid coctio ſit, & quid cruditas, quotupliciter accipiatur a Medicis, atque quomodo fiat, intelligendum eſt. Galen. *in lib. 1. Epidem. de coctione* ita habet. *Concoctio enim quædam eorum, quæ præter naturam ſunt, eſt ipſa maturatio morbi. At ipſa coctio in coquentis ſubſtantiam deductio, quædam eſt ejus quæ coquitur.* Hanc clarius Galen. *in 3. de natura hum. in text. 4. & in lib. de ſympt. diff. cap. 4.* expreſſit, quid ſit, nimirum dicens; eſſe ciborum alterationem in propriam & convenientem qualitatem ejus, quod nutritur, quam Græci πέψιν vocant. Hanc veram Medici ac propriam coctionem vocant, quam ad prædictionem Medici ita non conſiderant, veluti alteram, quæ penes excrementa bilioſa, & ſumme putrida attenditur, quæ eſt alteratio non ciborum ſed noxiorum humorum, in qua paucum eſt, quod in alimentum mutetur, vel nihil quam Medici in morbis acutis maxime ad prædictionem ſpectant. Qua dicimus morbum habere excrementa concocta & cruda. De quaGalen. *in 2. de vict. rat. in acutis* in hunc modum: Nempe bilioſa cruda ita appellavit, quoniam & excrementorum coctionem appellat, quanquam mutata nutrire non poſſunt, ut bilis utraque, & qui Græci λῶρες dicuntur. Veruntamen, quoniam & talia evincit natura, cocta quidem vocare conſuevit Hippocr. excrementa hujuſmodi, quæ a natura ipſa evicta ſunt, cruda vero, quæ non ſunt evicta. Galen. *in 6. Epidem. comm. 2. text. 9.* concoctionem bilioſorum humorum vocat, mutationem in optimam qualitatem, & mediocre quoddam temperamentum, & *in 2. de vict. rat. in acut. text. 14,* ſcribit concoctum omne dici, vel quod a calore naturali mutatum nutrit, vel ſi non nutriat, quod a natura devictum ſit mutatumque in ſuum naturalem ſtatum, ut bilis quæ in homine ſano erat pallida, parumque acris, flava & ſumme acris facta & multum fœtida; concocta dicitur ubi minus acris, minus colorata & fœtida reddita eſt. Fiunt vero eæ concoctiones bilioſorum putridorumque humorum natura, atque cruditates morbo prævalente naturæ, ut Galen. *in libro, de conſtit. art. med.* docuit, Sed nunc ex ipſis præſagium in

morbis perſcrutemur. Cum itaque dictum ſit coctiones in excrementis naturam prævalentem demonſtrare, inde affirmabimus nihil magis ſalutem nobis ſignificare, quam excrementa videri concocta. Proinde Galen. *in libr. art. medicinalis, cap.* 83. coctionem eſſe ex ſalubribus ſignis ſtatuit, propterea etiam *in primo lib. aphoriſm.* dixit: *Signa coctionis perpetuo bona & nunquam mala*, & Hippocrat. *in Epidem. text.* 45. ait: *Maturationes excrementorum omnes, undique tempeſtivæ aut bonæ*, & poſtea: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem.* & Galen. *in* 1. *libro de criſib. cap.* 18. dixit: coctionis ſigna nunquam male apparere, tantique hoc ſignum eſt ad prædicendam ſalutem momenti, ut Galen. *in lib. de conſtit. art. med.* nuper citato affirmaverit, hoc omnibus commune eſſe, nunquam morbum ſolvi poſſe niſi prius in excrementis coctionis ſigna conſpiciantur. In morbis venerem occupantibus oportet concocta alvi excrementa videri, de quibus Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. alvi excrementum optimum eſt, quod molle atque conjunctum eſt, quodque ea hora exierit, qua tempore ſanitatis conſueverat, quantitate vero, quæ ſit pro ratione cibi aſſumpti; tali enim exſiſtente dejectione, inferior venter ſanus eſt.* Galen. addidit, ſubruffumque debere ſpectari nec admodum grave olens. Eodem modo in acutis febribus, inflammationibus hepatis, ventriculi, diaphragmatis, lienis, urinæ concoctæ ſpectabuntur, ſi ad ſalutem tendat morbus, de qua etiam in Prognoſticis: Urina optima eſt, ſi candidum ſedimentum fuerit, luceque & æquale per omne tempus dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem ſignificat. In morbis vero pectoris & pulmonum ſputa concocta excerni debeant, de quibus Hippocrat. *in eodem* 2. *Prognoſt. text.* 43. ita habet: *Sputum vero in omnibus doloribus, qui ſint circa pulmonem & coſtas, cito prompteque expui convenit, & flavum ſputo valde permixtum apparere.* & Galen. *in* 1. *lib. aphoriſmor:* dixit, ſputum concoctum eſſe album, leve, æquale, non admodum vel tenue, vel craſſum, quodque facile exſpuitur, atque hæ notæ ſufficerent pro cognoſcendâ coctione in urinis, dejectionibus, atque ſputis. De his poſterius

ſterius & de omnibus quoque excrementis nos accuratius. Colligamus itaque coctiones excrementorum nunquam malas, ſed perpetuo bonas eſſe. Addimus concoctionem uſque adeo ad ſalutem prædicendam facere, ut omnia nedum bona ſigna, una cum ipſa coctione conſpecta, ſalutarem morbum demonſtrent, at quinimo etiam mala cum ſignis coctionis non ſint timenda. Vigiliæ enim, deliria, vertigines, comata, dolores, convulſiones, tremores, anxietudines, reſpirationes difficiles, atque alia, quæ per ſe mala exſiſtunt, cum ſignis coctionis ſalutaris futuræ criſis ſolent non raro eſſe indicia. Omnes itidem excretiones poſt coctionem apparentes, ſalutares exſiſtunt a naturaque prævalente fiunt, ut Galen. *in primo Epidem. com.* 2. *text.* 45. ita docet: Quando igitur poſt morbi coctionem aliquis humor vitioſus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur. Et paulo poſt: Et propter hoc atra bilis & alius omnis hujuſcemodi humor, ubi ſigna coctionis in morbi proceſſu apparuerint, bonam ſignificant evacuationem, ex quo merito Hippocr. *in quarto, de vict. rat. in acut. text.* 10. dixit: *Et ſi e naribus fluxerit ſanguis, ſolvitur ægritudo, atque ſi ſudores ſupervenerint judicatorii legitimi, cum urinis albis, craſſiſque & lævibus ſubſidentiis.* Sed dicet aliquis, quo tempore morborum conſpiciuntur coctionis ſigna? Non principio, cum hoc tempore morbi plane crudi exſiſtant, non etiam augmento, quod tunc imperfectæ conſpiciantur coctiones, reſtat, ut in ſtatu quo tempore natura humores coxit. Ex Galen. *in primo aphoriſm.* 22. ſcribente: *coctionis ſigna nunquam in morbi principio conſpici.* Hæc vero, ut Galen. *in lib. de conſtit. art. med. cap.* 18. ſcripſit: *agnoſcentur ex propriis excrementis, ii enim morbi, qui in ventriculo, & parte cava jecoris, meſenterioque fiunt, concoctæ alvi dejectiones ſalutares denotant, & urinæ illos qui in toto venoſo genere in renibus atque veſica, fundantur, atque excrementa tuſſi rejecta concocta, qui in thorace ac pulmonibus fiunt, non minus quam in vomitibus coctiones, affectus ventris ſuperioris ac ſtomachi, & excrementorum quæ per palatum, aures atque nares deſcendunt cerebri affectus.* Atque hæc ſint dicta de prædictione in morbis ex coctione. Nunc ex cruditate idem

perſequemur. Ex qua nunquam quicquam boni præſagitur, ſed perpetuo malum, adeo ut & ſi aliquando, ut docebimus, naturæ judicia & morborum ſolutiones fiant, hoc eſt tamen rarum, atque infidele ſatis, ad certam de ſalute prædictionem aſſequendam. De quo ſigno Hipp. *in primo Epidem. Cruda vero & incocta, atque in malos abſceſſus converſa, aut acreſias*, (id eſt judicationis carentes) *aut dolores, aut morbi longitudinem, aut mortem aut morbi recidivam ſignificant.* Tantum ad malum præſagium poſſunt ſigna cruditatis, in urinis, alvi dejectionibus, atque aliis excrementis, ut cum ipſis quicquam boni unquam elucere nequeat. Mala enim ſigna, cujuſmodi ſunt vigiliæ, deliria, anxietudines, reſpirationes, pulſus mali, & alia multa, durante cruditate in acutis morbis mortem ſignificant: bona, quum viſa ſigna, cujuſmodi eſt morbi allevatio, ſudores vel etiam boni, eruptiones ſanguinis, vomitus, dejectiones, urinæ copioſæ, nihil boni ſignificant, neque his eſſe fidendum, quod non ex ratione fiant, nobis perſuadetur, juxta illud Hipp. *His, quæ ſine ratione fiunt, parum eſt credendum, cum cruditate itaque neque bonis ſignis fidere debebimus.* Quoniam ex ipſis nullum fidele judicium habetur. Hinc dixit: Galen. *in lib.* 1. *de criſib.* Decretoria ſive judicatoria ſigna non ſtatim apparere, quod tunc omnia ſint crudeliſſima, & *in* 4. *lib. aphor.* 22. quando aliquis incipit morbus, nullam vacuationem eſſe, & in primo aphor. judicatio cum cruditate aut perniciem, aut longum morbum ſignificat. Idque fit, quod nunquam principio, morbi reſolvantur, ſed iiſdem declinantibus aut in vigore cum aliqua criſi, quæ omnia inquam cruda ſint. In acutis itaque morbis, præſertim febribus atque inflammationibus attendenda erit coctio & cruditas, quæ in urinis, & alvi dejectionibus, & ſi una pulmones vel thoracis pars lædatur etiam in ſputis. Urina cruda variis modis cognoſcitur, quippe ipſarum ſubſtantia, contentiſque mutatis, eodem modo dejectiones mutatæ item & ſputa. Sed de horum coctione & cruditate cognoſcenda poſterius ſigillatim ſcribetur. Nunc ſufficiet hæc dixiſſe, quod cruda excrementa dicuntur ea, quæ & ſubſtantia & contentis mutata ab iis, quæ tempore ſanitatis fiebant, obſervantur,

atque

atque quæ notis coctionis, quas antea recenſuimus, careant, ſed non in urinis tantum, ſed in omnibus aliis excrementis hoc erit ſedulo cognoſcendum. Sed jam tempus eſt, ut de prædictione, ab excretionibus ſecundum communem viam, quippe univerſaliter (quando poſterius de iiſdem ſigillatim & accuratius ſit a nobis agendum) agamus.

CAP. II.

De prædictione ab excretionibus.

DE prædictione ab excretionibus & abſceſſibus in præſentia acturi, primo de bonis agemus, quæ in morbis ſalutem præſagiunt, & poſtea de malis exitialibuſque. De bonis hoc in primis affirmamus, optimas eſſe, quæ poſt manifeſtam & optimam concoctionem apparent. Juxta illud Hipp. præceptum, coctiones quippe, quod in primo Epidem. ſtatuit, celerem morbum atque ſalutarem denotare. Atque hujuſmodi excretio naturæ lege fit, auctore Galen. *in lib. 4. aphoriſm. & in 4. de præſag. ex pulſib.* quoniam natura prius concoquit, poſtea ſeparat, atque mox excernit, proinde his progreſſis optimæ ſunt excretiones, non minuſque abſceſſus. De quibus locutus Galen. *in eodem 4. aph. 22.* ſcripſit: *Nobis a natura expurgari, exinde ſignificari ſtatutum eſt.* Et in primo *aphor. 12.* de iis excretionibus judicatoriis ſcribens, dixit: *Siquidem morbo jam cocto ſupervenerint, futuram ſtatim ſanitatem denunciant.* Quod de Milidia Hippocrates ita habuit: *In urinis ſubſedit, album, læve, ſudavit, judicata eſt abſolute undecimo.* Ex quibus colligamus, excretiones omnes una cum ſignis coctionis conſpectas eſſe bonas, optimaſque, ſi plene concoctus fuerit morbus. In febribus vero acutis urinarum concoctio erit attendenda, cum eæ ſtatum venoſi generis affectuum demonſtrent. Hinc Hippocr. merito *in libro 4. de vict. rat. in acut. text. 10.* ſcripſit: *Etſi e naribus fluxerit ſanguis, ſolvitur ægritudo, etiam ſi ſudores ſupervenerint judicatorii legitimi cum urinis albis craſſiſque & lævibus ſubſidentiis.* At ne nos turbet, quod nonnunquam

quam intereant aliqui cum urinis ſalutaribus, atque quod in aliquibus moribundis appareant ſigna coctionis, veluti in Philiſco morti proximo urinæ melioris coloris apparuerunt. Hoc vero coctionem non demonſtrare poſterius, ubi de urinis agemus, demonſtrabimus. Sed nunc nobis ſufficiet, urinas colore ac ſubſtantia, contentiſque recte valentium ſimiles, in pernicioſiſſimis morbis aliquando conſpici, in quibus præſertim natura prorſus morbo ſuccubuit, ac ne propterea minima, vel etiam inter ipſam & morbum fiat pugna, & corporis agitatio. Si vero dicent, nobiſque objicient hunc textum prorrheticorum, qui ita legitur: *Qui principio ſudant, urinis coctis, decreanturque & abſque judicatione refrigerantur, & celeriter peruruntur, torpidi item comatoſique & convulſi, pernicioſe habent.* Quaſi ex hoc, pernicioſa ſymptomata cum urinis coctis ſtare poſſint, aut enim legendum erit, non urinis coctis, ſed laborioſis, ut Galen. in comment. placuit, aut forſan auctor Prorr. coctas urinas albas, & craſſas vocavit, quoniam ſubſidentiam hujuſmodi, & in vere coctis urinis vidit. His itaque non obſtantibus, perpetuo bonæ erunt urinæ coctæ in febribus, omneſque excretiones cum urinis coctis, erunt optimæ. Galen. *in lib.* 4. *aphor.* 47. optimarum excretionum coctionem inter præcipuas notas recenſuit, veluti etiam bonam ægri tolerantiam. Quod ex Hippoc. 2. *aphor. lib.* 1. accepit, in quo ſcriptum eſt: *In perturbationibus alvi & vomitibus, quæ ſponte fiunt, ſi qualiter oportet purgentur, confert, & facile ferant.*

Ex quo aphoriſmo tertiam notam bonæ excretionis addimus, quæ eſt, ut excretiones conferant ægrotis. Juxta illud Medicum præceptum, quod eſt, ſi ea quæ juvare debent, juvant, bonum: atque hæ ſunt bonorum, & ſalutarium excretionum præcipuarum notæ; addantur aliæ, quod in diebus decretoriis appareant, & loci rectitudinem ſervent, ita ut læſo hepate ſanguis e dextra nare, ac ex ſiniſtra liene, demum quod nullum ſignum pernicioſum ſimul illuxerit, una cum quibus eſſe non poſſent, ut dictum eſt, urinarum coctio vera, aliquando vero in pernicioſis morbis, ut nuper dictum eſt, urinæ etſi appareant ſanorum ſimiles concoctæ non ſunt.

Sed

Sed de his inferius nos accurate. Atque de criticis boniſque excretionibus ſatis, nunc ad malas, quas ſymptomaticas Medici (quod ſymptomatis ratione fieri dicantur) appellant. Atque hæ ſunt, quæ, ut ſummi Medici voluerunt, quovis modo ante morbi coctionem apparent, utpote cum urinis ceteriſque aliis excrementis crudis. De his Galen. *in libro quarto aphor.* 22. ait: Quandiu enim a cauſſis morbum facientibus natura gravatur, & humorum adeſt cruditas, tunc, ut aliquid recte evacuetur, eſt impoſſibile. Pravarum enim excretionum cruditatem eſſe cauſſam, Galenus etiam *in Epidem. epiſt.* 2. *text.* 38. ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, incoctio humorum, quod ſignum pravum natura ad aliquos eorum excernendos aggreſſa eſſet, nihil proficiebant, imo vero ab iis ſuperata, aut in profundum recurrere permiſit, aut propter paucitatem excretionum abſceſſum moliebatur*, & propterea Hippocr. *in quinto Epidem. com.* 2. *text.* 46. ſcripſit: *Ante coctionem excretiones, vel nullam criſin, vel dolores, vel longitudinem, vel mortem vel recidivas. Et in* 1. *Epidem. com.* 2. *text.* 37. de his quoque ita ſcripſit: *Qui procedunt morbi a coctionis difficultate & copia crudorum humorum, nullum ab excretionibus conſequuntur emolumentum.* Dixit quidem multas & violentas confeſtim opprimere vires, verum tales nihil juvant. Quæ cum etiam duplices ſint, nihil proficient, quæ concoctionem non habent adjunctam, quandoquidem etiamſi multæ ſint excretiones, nihil tamen conferunt, ſi abſque coctionibus eveniant. Hinc eſt, quod in principio morbi, quod tunc omnia cruda ſint (hoc enim primum morborum tempus cruditate ab aliis, quod quicquam cocti non oſtendatur in eo interſtingui. Galen. *in lib.* 1. *de criſibus* teſtatum reliquit) aliquid bene evacuari impoſſibile eſſe, ſcripſit: *in* 4. *aphor.* non minuſque tunc temporis quicquam excerni a natura, atque excretos humores eſſe ſymptomata, diſpoſitionum præternaturalium in corporibus, nullamque propterea exinde bonam criſin poſſe ſperari, ibid. ſcripſit: atque *in* 1. *libr. de criſib. cap.* 8. Hinc etiam *in lib. Epidem. & in eod.* 1. *de criſib. Judicatoria non ſtatim, id eſt, in morborum principiis apparere.*

Ex quibus certo certius apparet excretiones malas & perniciosas esse, quæ cum signis cruditatis apparent. Hasque significare futuram nullam vel crisin, vel dolores, vel labores, vel recidivas, vel longitudinem, vel mortem, ut dictum est, Galen. affirmavit; quare malæ sunt omnes excretiones, quæ ante coctionem apparent, idque, quod dictum est, præsagiunt, sed intelligamus has ita ante coctionem conspectas, ut nulla coctionis signa apparuerint, quæ in principio morbi apparent, quo tempore nulla coctionis signa cœperunt, quoniam eæ, quæ (in sequenti capite declarabimus) aliqua etsi obscura coctione factæ apparent, minus malæ sunt, & quandoque imperfectas crises significant; pessimæ sunt, quæ nedum non juvant, sed quinimo lædunt. De quibus Galen. *in* 3. *Prorrhet. commen.* 35. ait: *Quæcunque ex judicatoriis nihil juvant, sunt judicatu difficilia: Quæ vero etiam in contrarium rapiunt, sunt lethalia.* De quippe Hipp. *in* 1. *Epidem.* 2. *text.* 26. *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra laderent*, & postea *text.* 54. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidem subito moriuntnr.* Pessimæ item sunt, immodicæ & maxime, itemque paucæ, quod de abscessibus Hippoc. *in eodem primo Epidem. comment.* 2. *text.* 35. expressit dicens: *His succedebant abscessus aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam, sed statim redierunt.* Atque hæc de malis excretionibus dicta sint. Nunc restat ad certiorem de prædictione ab excretionibus habendam cognitionem, ut quandam tractemus difficultatem, quæ est, an natura ante coctionem probas habere soleat excretiones.

Cap. III.

An ante concoctionem excretiones sint bonæ atque utiles.

At summi Medici fuere, qui plures vel etiam excretiones ante coctionem, in morbis bonas elucere, ac non raro observari affirmarunt, quorum auctor fuit Victor Trincavellius, Medicus sua tempestate admirandus, qui in *Tractatu de*

pe-

peſtilenti febre, atque *in* 1. *&* 2. *libr. Epiſt.* voluit, dari excretiones ante coctionem, quæ nedum malæ ſint, ſed utiles, & propterea fovendæ, ac adjuvandæ. pro qua re diſtinxit excretiones in criticas, ſymptomaticas, atque in medias, quæ mediam inter ſymptomaticas atque criticas naturam obtineant, atque hoc itidem modo diſtingui abſceſſus ſtatuit. Primam differentiam eſſe ait illarum excretionum, quæ natura morbum evincente fiunt, quæ tempore omnia, & evicta, & concocta ſunt, haſque omnino criticas appellat, & judicatorias, quod ægrotos perfecte judicent atque liberent. Cujuſmodi ſunt poſt manifeſtam coctionem ſudores optimi, ſanguinis eruptiones, alvi dejectiones, nec non in morbis Thoracis etiam ſputa copioſa, & concocta. Alteram differentiam facit earum excretionum, quæ naturam morbo evincente apparent; Has plane ſymptomaticas vocat, quod ſymptomatis tantum ratione fiant. Cujuſmodi ſunt in acutis morbis ſudores frigidi circa frontem & collum, immoderatæ vires diſſolventes, quæ plane crudo morbo obſervantur. Tertiam earum excretionum, quæ mediam obtinent naturam inter criticas & ſymptomaticas, quas potius bonas quam malas, potius utiles quam inutiles eſſe affirmavit. Probavit vero dari has tres excretionum differentias puris exemplo in ulceribus ex Galen. *in lib. de dif. feb. cap.* 6. *&* 4. *aphor.* Hic enim Galen. de ſymptomaticis excretionibus ita eſt locutus: *Malæ vacuationes ſunt pravarum ſigna diſpoſitionum, prodeuntque ſæpius eodem modo, quo in ulceribus putridis, a quibus ichores, hoc eſt liquores ſaniores deſinunt, nihilque diſpoſitioni conferentes, nonnunquam vero ita ſicut pus, ex abſceſſu diſrupto bene expurgantes partem patientem.* Clarius *in primo illo de diff. feb.* dixit enim in ulceribus aliquando pus effluere, omnino probum, & laudabile, nempe album, leve & æquale citra ullum odorem gravem, quippe natura partis ulceratæ affectum evincente, quam excretionem criticis excretionibus quiſque facile poteſt comparare, nam quemadmodum excretio critica & proba ſanitatem ſtatim prænuntiat futuram, ita hujuſmodi pus ulcus ipſum ſanatum iri. Aliquando vero pus ex ulceribus omnino putridum, fœtidum, & pravo co-

lore infeſtum naturali partis ulceratæ calore ex toto ab extraneo exſtincto, ut in gangrenis, quod plane ſymptomaticam excretionem demonſtrare videtur. Demum aliquando manat pus medio modo ſe habens, non ex alterius abſoluta victoria, ſed ex utriuſque veluti pugna, & neutro alterum plane ſuperante, in quo pure apparent utriuſque indicia, nempe quæ & actionem nativi & externi caloris oſtendunt. Nam hujuſmodi pus, ſi album erit, non erit leve, & ſi leve, non æquale, male olens. Ex prænarratis excretionibus, eas, quæ plane ſymptomaticæ ſunt, perniciales eſſe, & prorſus criticas, plane laudabiles, medias vero laudabiles quidem atque magis bonas, quam malas videri, proinde ab ipſis non raro Medicos ſalutem præſagire poſſe. Quod eæ mediæ excretiones bonæ ſint, atque etiam fovendæ & adjuvandæ, etſi ante coctionem fiant, quod erit demonſtrare excretiones & abſceſſus ante coctionem, & in principiis morborum conſpectos, contra multorum præclarorum Medicorum opinionem, bonos eſſe atque utiles; quæ veritas hiſce argumentis nobis demonſtrari eſt viſa, quippe primo humoribus turgentibus, quos utiliter educi, vel etiam in principio morborum, quo tempore crudi ſunt, ex Hippoc. conſtat, nimirum dicente in 1. aphor. 22. *Concocta medicari atque movere, non cruda, neque in principiis, niſi materia turgeat, plurima vero non turgent.* Itaque ſi tales humores in principio crudi exſiſtentes poſſint educi, ergo etiam ipſorum ſpontaneæ excretiones erunt fovendæ adjuvandæque: idque forte fit, quod propter tenuitatem, caliditatem, atque facilitatem ad motum, non incommode arte educi, & natura excerni queant. Secundo apparet in peſte, papulas, ulcera, abſceſſus omnes, parotides, exanthemata, variolas, vel etiam ante coctionem erumpentes, magis utiles quam inutiles ab omnibus Medicis fateri. Hinc omnes a repellentibus, & has prohibentibus excretiones Medicos abſtinere, omniaque facere, ut leviter ipſorum motus foveatur, & adjuvetur, cucurbitulis, frictionibus calidis, inunctionibus, balneis, atque aliis multis. De quibus Gal. *in* 1. *lib. de ſuccorum bonit. & vitio. cap.* 1. ita ſcripſit. *Atque hæc quidem fa-*

facere ea, quæ per cutim efflorescentia placidissime vitiosum succum e visceribus profundoque corporis evacuarent. Quis in peste vel in pestiferis febribus unquam ausus fuit, parotides, tumores in adenis obortos, carbunculos, repellere? quis exanthemata, quis variolas, quis etiam alvi bilioſas & putridas dejectiones, quis sudores & eruptiones sanguinis? Denuo demonstrant naturam vel etiam crudos humores non raro neque inutiliter excernere, de qua re Galen. *in lib. 3. de dieb. decret. cap.* 8. ita habet: *Nam perturbationis violentia, naturam ea, quæ molestant etiam ante tempus, propulsare compellit, quippe virtus ipsa est alienorum expultrix.* Atque clarius in lib. 4. de præsag. ex pulsibus *cap.* 12. *Semper porro omnis excretio naturæ lege perfecta sequitur coctionem, etenim in ventre conspicitur natura excrementum a concoctione excernere.* Ceteras omnes excretiones, quæ antequam cibus coctus fuerit, fiunt, nunc quod vellicetur ab illis, quæ continet, nunc quia degravetur ante tempus coctionis, cogitur moliri, haud aliter totius corporis facultas, posteaquam satis familiarem succum concoxerit singularium partium, tum demum excrementum excernitur, nisi quid eam, ut diximus, irritet ante tempus. Ex quibus liquido constat naturam excernere ante tempus, neque omnes excretiones & abcessus ante coctionem conspectos esse symptomaticos, sed quosdam a natura esse, neque inutiles. Quarto, excretiones humorum calidorum tenuiorumque esse faciendas, quod hi ni turgeant, admodum facilitate, & calore futuri turgentes dici queant. Ex quo merito a Galeno scriptum est *in libr. 3. prognost. com.* 23. humores corporis calidiores, tenuioresque paratissimos esse ad excretionem. Hinc Averrhoi ac multis, hos, ut purgentur, coctione non egere visum est, quod facilius ad excretionem sint: & postea ait: *abscessibus retrocedentibus motionem quandam inesse necessario, quo nobis persuadetur humores ipsorum proxime ad turgentium naturam accedere.* Demum probant hujusmodi excretiones esse utiles & adjuvandas, etiamsi omnia cruda sint, Sileni exemplo, de quo Galen. ait: *Cum igitur virium robore septimum diem*, ut dixi, *potuerit superare, octavo papulas cum sudore habuit rubentes, ro-*

tundas, parvas, nam ejus morbo repugnante & humorum ſuperfluitatem malorum ad cutem propellente, illud fuit cauſſa, cur die nono non ſit mortuus, ſed undecimo. Ex quo colligunt papularum eam excretionem fuiſſe utilem, etiam morbo plane crudo; atque ita de aliis dicendum. Quam veritatem multorum ægrotantium hiſtoriæ, in Epidemiis nobis ab Hippocr. memoriæ traditæ, confirmabunt, & præſertim Nerophontis, Metonis, Sileni, uxoris Epicratis, Clazomenii, Melidiæ, Charionis, atque aliorum multorum. De Nerophonte ſcribit Hippoc. Quinta die cum urinis nigris tenuibus lienem intumuiſſe, & octava doluiſſe inguen primum ſecundum lienis rectitudinem, deinde dolores in tibiam utramque tranſiiſſe, urinaſque tunc melioris fuiſſe coloris, parvam habuiſſe ſubſidentiam. Ex quibus adhuc paululum crudum eſſe morbum conjiciebatur, proinde neque lienis tibiarumque abſceſſus, neque ſudor nona die ſecutus inter ſymptomaticos erat ponendus, cum ab ipſis judicatus ſit, licet non integre. Quid de Metone? an non eruptione ſanguinis e naribus judicatus eſt, cum urinis nigris & crudis? an non Hippocr. eo tempore, quo crudus erat morbus lotione capitis eſt uſus, ad augendam & fovendam ſanguinis illam ſymptomaticam eruptionem. Quod commendavit Gal. etiam *in* 1. *Epid. text.* 3. *com.* 25. dicens: *Hujus te præſentiſſimum remedium docuit, capitis lotionem.* Dixit enim in libro de ratione victus in morbis acutis, caput non lavandum eſſe iis, quibus de naribus erumpit ſanguis, niſi minus juſto fluat, nunc vero erat juſtum minus, ſiquidem perpetuabant vigilias & deliria. Eodem itidem modo Uxor Epicratis ſudores habuit, vomituſque bilioſos ſubcrebros, quibus etiam crudo adhuc morbo exiſtente fuit judicata. Idem Clazomenino, de quo Hippoc. *Dejectiones ab initio ad diem uſque decimum quartum multæ tenues aquei coloris, urinæ perpetuo tenues ceterum boni coloris, & multum habebant ſuſpenſionum diverſarum.* Idem quoque in Melidia, quæ die ſeptimo critice ſudavit & febris intermiſit & rurſus dejectiones habuit tenues, bilioſas, mordaces, paucas, nigras, licet urinæ tenues & crudæ eſſent. Hoc & in Charione eſt viſum, cum uri-

urinæ tenues, licet boni coloris, die ſecunda ſudaverit per totum corpus, & fuerit judicatus. Hoc idem in longe pluribus fuit obſervatum, quippe ante coctionem excretiones multas conſpectas fuiſſe judicatorias atque bonas. Quid igitur dicendum, an non Hippocrates artis medicæ dogmata veriſſima ac certiſſima ſcripſit? an non hæc ipſa Galen. plane confirmavit? Certe quidem; neque ad contrarium demonſtrandum rationes adductæ, & veritatem hanc obſcurare poterunt, ſi, ut Alexander Maſſaria, Medicus hujus ætatis eximius, nobis hac ætate in hoc gymnaſio conceſſus, ut Hippocr. Galenique veterem medendi artem, a multis Medicis variis temporibus obſervatam, ac maxime vitiatam priſtino candori reſtituat, ac illuſtret. Quam Medici ingenui ac innocentes, veteris Medicinæ ſtudioſi ſummis laudibus merito perpetuo extollunt, ipſiuſque de hac ipſa medendi arte clara poſteris ab ipſo relicta monumenta maxime ſuſpiciunt, admirantur; non indigna, ut antiquorum Medicorum illorum, qui olim ſupra omnes claruerunt, ſcriptis comparentur, in diſputatione de purgatione morborum principio inſtituenda reſpondebimus. Tametſi excretiones ſine coctione, vel ſua ſponte, vel ex arte factæ videantur, nonnunquam utiles eſſe, illas tamen non eſſe dignas imitatione, cum maxime ex parte noxiæ & periculoſæ eſſe ſoleant. Nam etſi quis contendat, ægros interdum iſtiuſmodi importunis vacuationibus liberari, non propterea ſtatuendum eas commodas fuiſſe, & quas Medicus debet imitari, licet enim mortem non afferant, alia incommoda invehunt, quæ profecto non inveherent, ſi cum ſignis bonæ concoctionis factæ fuiſſent. Hujuſmodi autem incommoda præclare deſcribuntur ab Hippocrate: quippe excretiones ante coctionem vel nullam afferunt Criſin, vel malam, vel dolores & labores (quorum nomine mala omnia ſymptomata comprehendi poſſunt) aut morbi diuturnitatem, aut mortem, aut recidivas. Iſtud facile demonſtrant ægri, quorum ſuperius facta eſt mentio, in Metone. Criſis intempeſtiva, etiamſi non fuerit pernicioſa, gravia tamen ſymptomata intulit, vigilias ac delirium, intuliſſetque adhuc recidivam, teſtimonio Hipp. & Gal.

Gal. niſi crebro ſanguis poſt judicium profluxiſſet. Nerophon in tot periculoſa incurrit ſymptomata, ut Galen. ſcribat præter exſpectationem eum ſuperſtitem fuiſſe, præterquam quod die quarta decima recidivam non potuit evitare. Qui in Dealcis horto decumbebat, omnia ſubiit incommoda & pericula præter interitum, ex quo etiam evaſit, teſte Galeno, propterea, quia maximas habuit vires, quæ tot & tanta mala ſuſtinere potuerunt. Hactenus Maſſaria. Qua hora ejus mors audita eſt magno cum omnium medicinæ ſtudioſorum dolore. Hæc omnia hic recitare placuit. Quod hæc omnia noſtram de hac difficultate ſententiam maxime confirmant. Quibus addimus, ut ad objecta reſpondeamus, nos quidem fateri turgentium humorum excretiones, vel etiam in principio morborum utiles, fovendas atque adjuvandas eſſe. Proinde & exanthematum, puſtularum, abſceſſuumque omnium ad ignobiles partes talibus humoribus, quales ſunt calidiſſimi, tenuiſſimi, ſumme putridi & venenoſi ad turgentium naturam accedentes, vacuationes eſſe potius fovendas, & adjuvandas quam cohibendas, nihilominus, bonas quidem per ſe non dicemus, crudo prorſus morbo exiſtente, cum plures his conſpectis interiiſſe, & Hipp. in Epidemiis, & Galen. itidem in commentariis & præſertim *in libro de ſuccorum bonis & vitio, cap.* 1. nobis affirmarint. Quis enim in parotidibus, quis carbunculis, quis exanthematis, atque aliis abſceſſibus, tametſi bonum ſit, humorem illum alicubi foras effluere, fidere poterit? Cum & cauſſas & morbos perniciales denotent, quibus plures pereunt, & non niſi robuſtiſſimi ſervari ſolent.

De eruptione vero ſanguinis non negandum, vel etiam multis has profuiſſe ægrotis, ut Hippocrat. *in* 1. *Epidemiorum* ſe vidiſſe hiſce verbis expreſſit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant, quibus rite, & largiter ſanguis per nares erupit, eadem cauſſa maxime ſervabuntur. Nec ullum novi, ſi recte ei erupiſſet ſanguis in hoc ſtatu, mortuum. Nam Philiſcus quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus ſtillavit, mortem obierunt.* Hoc

in

in Cleonaſtide Mutone, in eo qui in Dealcis horto decumbebat Pericle, Abderæ virgine, & Lariſſæ virgine atque in aliis Hippocr. obſervavit. Galen. de Rectione ait: Largæ de naribus eruptiones ſanguinis liberant fere, ſane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione & judicatus & ſervatus, quamvis non omnino tota ſigna haberet. Ex quibus apparet, excretiones ſanguinis majori ex parte ſalubres eſſe, vel etiam ſi in principio morborum apparuerint, neque mirum, cum vel etiam in principiis, non exſpectata coctione, multitudinem minuant, plurimum venoſum genus refrigerent, caloremque tranſpirare faciant, putredinibus, ne fiant, occurrant, qua ratione Medici omnes in magnis morbis ſtatior ſecta vena ſanguinem copioſius mittunt. Hæc etſi vera ſint, nihilominus ſi eæ excretiones, ſeu eruptiones morbo concoctæ fiant, fidelius ſalutem prænuntiant, infidelius vero, quæ cum cruditatis ſignis conſpiciuntur, quod etiam Galen. in primo libro de Criſibus viſus eſt voluiſſe, cum ibi vel etiam ſanguis e naribus profluit, crudo morbo non judicare affirmarit, & Hippocr. *in quarto, de victus rat. in acutis* dixerit: *ſi e naribus fluxerit ſanguis cum urinis albis, craſſiſque & levibus ſubſidentiis, ſolvi ægritudinem:* & Galen. *in primo de criſibus cap.* 8. ita habet: *Sanguinis autem profluvia & ſudores & tumores, qui juxta aures fiunt & reliqui decubitus, ſi in tempore quidem fiant, opportune prodeſſe poſſunt; intempeſtiva autem nihil juvant.* Hippocr. ſcribit: *in* 3. *Epid. cap.* 7. Mulierem, in mendacium foro decumbentem, habuiſſe de naribus ſanguinis eruptionem, quæ tamen poſtea interiit. Quod Lariſſimæ hypoſteni eveniſſe etiam Hippocr. *in lib.* 5. *Epidemiorum text.* 14. tradidit. Quod certe ego in multis vidi, ſed proxima æſtate in quadam juvene, quæ ex abortu febre ardenti duobus menſibus laboraſſet, eoque tempore habuerit crebas largas de naribus eruptiones ſanguinis, ipſiſque aliquantiſper videretur juvari, tamen, quod perpetuo urinas, alvique dejectiones crudas habuerit, ideo labores, dolores, longitudinemque paſſa eſt, ac denique mortem obiit. Non tacebo me Venetiis, quendam Bononienſem vidiſſe ardente febre conflictatum, in quo a prima die uſque ad decimum

quartum, qua die perfecte eſt judicatus ſanguis e naribus, die nocteque una cum copioſo & aſſiduo profluvio ventris bilioſo virulento effluxit, qui tamen etſi dolores, deliria, vigilias & vere mortem ſuſtulerit, quia maximas vires habuerit, præter exſpectationem ſervatus eſt. Quibus tamen ſymptomaticis excretionibus non eſt fidendum. Sed quid ad excretiones, quæ abſque ſignis coctionis in Epicratis uxore, Clazomenio, Melidia, Charione & in eo, qui in Dealcis horto decumbebat, & in aliis ſervatis, apparuerunt? Dixerim eas excretiones non fuiſſe ex iis, quas Galen. cum Hippocr. ſymptomaticas vocat, ſed potius criticas, cum non abſque aliqua coctione, tametſi non perfecta illuxerint. Intelligimus ex Galeno, Hippocrateque, ſymptomaticas eſſe, quæ nullis coctionis ſignis viſis, ſed omnino crudo morbo exiſtente, apparent: Propterea dixiſſe has morborum in principio eſſe malas, neque in principio poſſe quicquam bene evacuari ut Galen. docuit *libro* 4. *aph.* 22. hiſce verbis: *Quare cum morbi in initio ſint ſemper indicia cruditatis, omnino ut tum mala non ſit hujuſmodi humorum vacuatio, fieri prorſus non poteſt.* Et Hippocrates *in ſecundo Epidemiorum* dixit: Judicatoria ſigna non ſtatim apparere; in principio vero morborum omnia eſſe cruda, vel ex eo cognoſcimus, quod Galen. *primo de Criſibus* principium fecerit primum morborum tempus, in quo morbus omnino crudus exiſtit, habereque terminum, ad principium coctionis, quæ ubi incipit, apparere augmentum dicitur, eaque perfecta & abſoluta ſtatus, quibus duobus temporibus fieri criſes omnes Medici noverunt. Quare prædictorum ægrotorum excretiones non fuere ex Hippocratis Galenique ſententia ſymptomaticæ, ſed criticæ cum coctionis quædam rudimenta adfuerint. Namque in Nerophonte die octava urinæ fuerunt melioris coloris & reſidebant in iis pauca, a quibus die nono ſudore fuit judicatus, quod vero urinæ non omnino eſſent concoctæ, ideo recidivam illa excretio minabatur, quando bonarum criſium, ut poſtea dicemus, duplex ſit differentia; quædam enim perfectæ ſunt, quibus omnino ægri judicantur, & quædam imperfectæ; hæ aliquo ſigno coctionis conſpecto, id eſt in augmento fiunt, illæ omni-

mnino coctione perfecta, in ſtatu. In Epicratis uxore die undecimo urinæ coloratiores cum multo ſedimento fuerunt, & de Acetone Hipp. die quinto e dextra nare affatim profluxit ſanguis merus, ſudavit, judicatus eſt a judicio, urinæ tenues ſubnigræ meliores erant, quum antea nigra eſſent cum nigro ſedimento, quæ ſolent eſſe omnino lethales. In Clazomenio item urinæ perpetuo, ut ſcripſit Hippocr. tenues fuerunt, ſed boni tamen coloris & multum habebant ſuſpenſionum diſperſarum. Atque itidem in Melidia & Charione tenues, & boni coloris, quas ex colore aliquam coctionem habuiſſe, notavit Galen. Ex hiſque eſto nobis demonſtratum, poſſe quidem naturam excernere humores, vel etiam crudas, ſed hæ excretiones raro bonæ nunquamque per ſe, quæ aliquando ſalutem, cum exitiales plerumque ſint, non niſi magnis incommodis pollicentur. Nunquamque ita bonas eſſe, ut illis nos fidere debeamus. Quibus una ſi ſignum aliquod illuxerit perniciosum, omnino exitiales erunt. Itaque colligamus flammantem coctionem ſanguinem ſæpius critice, id eſt, utiliter excernere, ſed neque huic excretioni perpetuo eſſe fidendum, atque hæc obiter a nobis de hac difficultate dicta ſint. Nolui enim ita ſicco, ut ajunt, pede lectores ad prædictionem ex particularium humorum ſingulis excretionibus, de quibus nos poſtea accuratius, his non præmiſſis ac cognitis deſcendere.

CAP. IV.

De diebus decretoriis ad prædictionem facientibus.

CUM ad ſingulas humorum excretiones pro ſalutis ac mortis prædictione deſcendere minime poſſimus, ni prius & de diebus decretoriis & judicatoriis vocatis atque de criſibus, non minus accurate ſcripſerimus. Horum etenim cognitio videtur neceſſaria ad rectam omnium excretionum rationem ad prognoſin aſſequendam. Idcirco in primis de iis ſermonem præmittemus. Dicimus itaque diebus, in quibus morbi finiuntur, has ineſſe differentias, nam quidam ſunt, in quibus

obſervatum eſt, morbos aut ſimpliciter reſolvi, aut cum aliqua excretione, aut cum abſceſſu, aut ægros in iiſdem quovis modo interire. De quibus Hippocr. in 3. lib. prognoſtic. ait: *Febres autem judicantur iiſdem numero diebus, & ex quibus ſuperſunt homines, & ex quibus interimunt, ſimpliciſſimæ enim febres ac ſignis firmatæ ſecuriſſimis, quarto die, aut citius deſinunt. Deterrimæ vero, ac ſignis affligentes difficillimis, quarto die aut citius interimunt.* Ex quibus Galen. in comment. ait, *dies decretorios* nominari, in quibus morborum fiunt mutationes, aut quod in ipſis ægroti ſtatim liberantur, aut quod in melius mutantur, aut quod moriantur, aut quod in deterius labuntur. Hæ vero mutationes, (quas judicationes etiam vocant) fiunt cum quadam accidenti vacuatione excretioneve aut abſceſſu. Itaque ex iis dicimus dies, quos decretorios, judicatorios, atque criticos Medici vocant, illos eſſe, in quibus naturæ pugna cum morbo, vel alterius ipſorum victoria apparet, aut in quibus morbos ſolutos iri quoviſmodo nobis indicatur, aut in quibus ægri moriuntur. Pro decretoriis vero complures ac fere innumeri paſſim apud Hipp. in libris *Epidemiorum*, *Prognoſticorum*, & *Aphoriſmorum* leguntur ac obſervantur, ex quo multis viſum eſt, quod in omni die poſſit ſolvi morbus, omneſque fere dies poſſe decretorios dici. Hippoc. *in* 1. *Epidemiorum*, *com.* 3. *text.* 14. hoc expreſſit. *Eſt autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, ſextus, octavus, decimus quartus, vigeſimus octavus, trigeſimus, quadrageſimus octavus, ſexageſimus, octuageſimus, centeſimus. Et circuituum, qui judicant imparibus diebus, eſt primus, tertius, quintus, ſeptimus, nonus, undecimus, decimus ſeptimus, vigeſimus primus, vigeſimus ſeptimus, trigeſimus primus.* Et *in libro quarto aphoriſm.* 36. eoſdem expreſſit: dicens: *Sudores febricitanti ſi inceperint boni, & tertio die, & quinto, & ſeptimo, & nono, & undecimo & decimoquarto, & decimoſeptimo, & vigeſimo, & vigeſimo ſeptimo, & vigeſimo quarto, qui vero vomitu fiunt laborem ſignificant, & morbi longitudinem & recidivam.* Non deſunt, qui omnes ad vigeſimum uſque ad decretorios fecerint. Diocles,

ut

ut Gal. *in* 1. *lib. de diebus decret. cap.* 9. ſcribit, primum & ſecundum diem non raro decernere affirmavit, forte, quod primo die febres varie reſolvantur, atque etiam quod ex Galeno *in lib.* 1. *de criſib. cap.* 17. aliquis morbus ad ſtatum pervenire etiam prima die poſſit; non raroque contingit, ut una die moriantur homines, uti ſunt apoplectici, & qui repente ſuffocentur, ſed tamen raro criſes atque judicia prima & ſecunda die fieri poſſunt, quando humores longiori ſpatio ad maturitatem perveniunt, tamen non negandum erit, non raro ſpectari excretiones prima & ſecunda die, ſed hæ omnes pravæ exſiſtunt, ut ſuperiori capite ſatis eſt demonſtratum. De tertio vero, quarto, & quinto nulli dubitant, hoſque dies eſſe, in quibus non raro, judicia animadvertantur. Sextum quoque eſſe decretorium Gal. in 3. de dieb. decret. conceſſit, ſed plerumque in ipſo difficile ac incertum fieri judicium. In quo die Lariſſam virginem fuiſſe integre judicatam Hippoc. *epid.* 1. *text.* 4. ita tradidit: *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox ſudavit toto corpore multum & calidum ſine febre eſt judicata.* Septimum non ſolum eſſe decretorium, ſed omnium validiſſimum eſſe, omnes fatentur. Octavum ex paribus decretoriis feciſſe Hipp. nuper vidimus. *Et in libr.* 4. *Epid.* plures ægrotos ea die judicatos meminit. De nono ab aliquo non dubitatur. Decimum quoque judicatorium feciſſe aliquando viſus eſt Hipp. cum dixerit: *Decimo ſudavit, ſputa ſub coſta, judicatus eſt;* & in 6. *Epidem.* mulierem, quam in Eranone curavit, decima die ſudores, ut Galeno placuit, bonos habuiſſe, ſcriptum reliquerit. Gal. *in comment.* hiſtoriæ Pythionis plane e numero decretoriarum dierum detrahendum decimum diem affirmavit, idem de duodecimo & tertio decimo dicunt, cum tamen raro aut nunquam, & neque recte hi dies judicent. Decimum quartum poſt ſeptimum præcipuum obtinere locum Gal. docuit. De decimo quinto, & decimo ſexto & de modo inter decretorios vere recenſeri non debeant, dicunt, quod in ipſis & in ſingulis aliis aliquando morbi reſolvuntur. Ceterum etſi aliquando iis omnibus morbus aliquis poſſit judicari, tamen non

hos omnes judicatorios merito Gal. & alii Medicinæ auctores fecerunt, ſed eos tantum, in quibus frequentes & multum judicationes morborumque mutationes ſpectantur. At ut vere judicatorii cognoſcantur Hippocratis regulæ erunt obſervandæ. Quando non omnes dies, ſed eos tantum, qui quaternis ſeptenisque circuitibus dierum fiunt, eſſe decretorios Galen. *in primo Epidemiorum*, hiſce verbis expreſſit. *Oſtendimus vero in lucubratione de diebus decretoriis, omnium eſſe decretoriorum validiſſimos, qui quaterno, vel ſepteno circuitu fiunt.* Sed de horum cognoſcendorum regula Hippocratem nunc audiamus, qui *in libr.* 3. *prognoſticorum* ita habet: *Itaque primus impetus hunc in modum finitur, ſecundus vero ad ſeptimum producitur, tertius ad undecimum, quartus ad decimum quartum, quintus ad decimum ſeptimum, ſextus ad vigeſimum.* Hi ergo ex morbis acutiſſimis per quatuor ad viginti ex additione terminantur. Et *in ſecundo libro aphoriſmorum* 24. *Septenorum quartus eſt index, alterius ſeptimanæ octavus principium.* Eſt autem & undecimus contemplabilis, ipſe enim quartus eſt ſecundæ ſeptimanæ. Rurſus vero & decimus ſeptimus contemplabilis, ipſe ſiquidem quartus eſt, a decimo quarto, ſeptimus vero ab undecimo. Ex quibus ſupra viginti ſi addamus quatuor, vigeſimum quartum decretorium faciemus, & ab ipſo addentes ſecundum quaternarium, cujus principium eſt vigeſimus quartus, faciemus vigeſimum ſeptimum, & hoc ordine, trigeſimum primum, trigeſimum quartum, trigeſimum ſeptimum, quadrageſimum, quadrageſimum quartum, quadrageſimum ſeptimum, quinquageſimum primum, quinquageſimum quartum, quinquageſimum ſeptimum, ſexageſimum, ſexageſimum quartum, ſexageſimum ſeptimum, ſeptuageſimum primum, ſeptuageſimum quartum, ſeptuageſimum ſeptimum, octuageſimum, octuageſimum quartum, octuageſimum ſeptimum, nonageſimum primum, nonageſimum quartum, nonageſimum ſeptimum atque centeſimum. Quare tot erunt dies decretorii vocati, in quibus ſæpiſſime morborum fiunt mutationes & judicia, & ſolutiones; addunt quoque Hippoc. & Galen. tertium, quintum &

nonum, ut ex libro quarto aphoriſmorum apparet. Non minus & ſextum. Hippoc. vero hos omnes diviſit in decretorios atque in judicatorios. Hos eſſe quartum ſeptimi, undecimum decimi quarti & decimum ſeptimum vigeſimi, & vigeſimum quartum vigeſimi ſeptimi, & trigeſimum primum trigeſimi quarti & trigeſimum ſeptimum quadrageſimi, & ſic de aliis omnibus, primus quaternarius indicat, quod in altero eſt futurum, & tertius quod in quarto, & quintus quod in ſexto & ita de aliis. Et hoc eſt, quo Hippoc. in aphoriſmis ſeptenorum quartus eſt index.

De quo Hippocr. *in* 4. *aphor.* 71. ita habet: *Quibus ſeptima judicantur, his nubeculam habet quarta die urina rubram, & alia ex ratione.* & Galen. *in comment.* ait: *Nam cum quarta dies ſit index, quemadmodum ipſe edocuit, & qualis ſit futura ſeptima præmonſtret, omne quod in ipſa dignum effatu ſignum coctionis apparuerit, futuram ſeptima die judicationem oſtendit, adeo quod non ſolum rubra aliqua nubes in urina apparens antea non viſa judicationem ſignificat: ſed & alba multo plus ipſa, adhuc autem magis enæorema, (latine craſſamentum quoddam ſuſpenſum, & velut conglobata nubecula media urina penſilis dici poteſt) æquale atque conſiſtens, ſibique ipſi cohærens criſim fore prænuntiant. Si vero velociter admodum morbus moveatur, & mutatio coloris & conſiſtentiæ, ſunt ſufficientia ſigna futuræ judicationis, tenuis itaque urina, ſi mediocriter craſſa efficiatur, & ſi alba rubra fiat, in tali morbo judicationem ſignificat.* Ex quibus apparet, quod coctionis ſignis non tantum in urinis, ſed in aliis quoque excrementis, quarto die vel aliquo alio die contemplabili, vel indice apparebit ſeptimo, futura bona judicatio nobis indicabitur; & ſic mala, eodem die cruditatis & malignitatis ſignis conſpectis. Quam rem maxime a Galeno in commento illuſtratam habemus. Charion vigeſimo judicatus, decimoſeptimo, quæ eſt vigeſimi index, habuit urinas melioris coloris cum ſubſidentia. Quare contemplabiles indiceſque dies ideo ſunt appellati, quod perpetuo indicent judicationes in altero quaternario futuras; & decretorii, quo ipſi judicent: ſed aliquando confunditur hic ordo, ut quandoque indices fiant decretorii, & decretorii in-

indices. Quare tot ſunt dies vere decretorii & indices, quot in febribus continuis ad prædictionem conſiderantur, & ipſorum loco acceſſionum circuitus & numerus in febribus intermittentibus : nam, ut Hippocr. habet tertiana febris ſeptenis circuitibus terminatur, atque quarta acceſſio erit index ſeptimæ, ex ipſa poterimus ferre judicium de ſeptimæ exitu. De qua re Galen. in lib. 3. Prognoſt. ita ſcripſit : Ut enim per febres continuas numeramus omnes deinceps dies in præſenſionem futuræ indicationis, ita per intermittentes annotationes, ut, quod per continuas ſeptimus dies valet, id per intermittentes ſeptima circuitio præſtat, ob id igitur exquiſita tertiana ſeptem circuitibus, non diebus ſeptem judicari natura ſolet, quin etiam, quod quartus dies a principio numeranti adverſus ſeptimum eſt, id quarta circuitio adverſus ſeptimam circuitionem. Quartus enim dies ſeptimi index eſt, & item quarta circuitio ſeptimæ index. Itaque in intermittentibus febribus acceſſiones, atque in continuis, dies obſervamus, qui ut dixi ſunt partim judicatorii, quod in ipſis fiant in morbis mutationes & judicationes, partim indicatorii, quod indicent in altero quaternario mutationes & judicia. Adduntur alii, qui vocantur intercalares atque intercidentes, cujuſmodi ſunt, tertius, quintus, ſextus, nonus, vigeſimus primus, in quibus quandoque fiunt judicationes, ſed tamen raro, & quæ neque bonæ, neque certæ ſunt; quia nimirum fiant a natura morbo irritata ac provocata, ex quo aliquibus etiam provocatorii fuere nominati. Ceteri alii omnes dicuntur non decretorii, uti, eſt primus, octavus, decimus, duodecimus, tertiodecimus, decimus quintus, & decimus ſextus, decimus octavus, & decimus nonus, atque alii item plures omnes, quippe qui ultra decretorios indices, atque intercidentes ſunt, atque tot ſunt dies decretorii & ipſorum præcipue differentiæ, de quibus qui plura deſiderant, legant libros Galen. de diebus decretoriis, & quorundam recentiorum medicorum, qui de iis ſatis accurate ſcripſerunt. Nunc unum, priuſquam de prædictione ab ipſis diebus agamus ſuperfuiſſe nobis attingendum, certe ſcimus, quod a multis ſane, quo ſcitu difficilius, eo avidius

vidius deſideratur, quippe de cauſſis dierum criticorum, de quibus ſane quædam attingam, etſi meum non ſit de hac re accuratius agere, jam ſciunt omnes, plures cauſſas a viris eruditis afferri. Pythagoreorum plures ad vim numerorum retuliſſe dies decretorios dicitur, quod Deus naturaque certis numeris gaudeat; Aſtrologi ad varios aſpectus ſtellarum errantium & fixarum; alii ipſorum, ut Galen. ad lunæ aſpectus; Alii ad ſolis lunæque ſpeciatim aſpectus, eo modo, quo quidam viri eruditiſſimi ſtuduerunt probare maris fluxum & refluxum, augmentum & decretionem exinde concitari. Amatus Luſitanus Medicus Hebræus ad harmonicam conſonantiam, Ludovicus Lemoſius, qui de prædictione doctiſſime ſcripſit, ad naturam fecit Criſium, criticorumque dierum, auctorem, præſertimque expultricem, humoris copiam, acceſſiones, morbos ipſos, atque ambientis naturam, Hieronymus Fracaſtorius, Philoſophus & Medicus præclarus, ad motum proprium humoris melancholici omnem dierum criticorum cauſſam retulit. Nos vero non hujus ſolum humoris motum, ſed bilis atque pituitæ, ita ut ex propriis motibus humorum exuberantium mutationes judiciaque in quibuſdam terminatis diebus fiant. Humores enim bilioſos & acutos ſcimus nos alternis diebus moveri, quaternos craſſos melancholicos, atque uſtos quotidie pituitoſos. Hinc Hippocr. *in* 4. *lib. aphor.* 61. ſcripſit: *Febricitanti, niſi diebus in imparibus febris reliquerit, ſolet reverti:* quaſi febres, omniumque maxime ardentes, diebus imparibus, ex acutorum humorum, a quibus excitantur, natura apta moveri de tertio in tertium judicari, optimum ſit. Quod Galen. in libello dogmatum Hippocr. confirmat, dicens: *acutos morbos magna ex parte diebus imparibus judicari.* Qui etiam in 3. Epid. ſcriptum reliquit, eaſdem febres ſolitas eſſe accedere diebus imparibus; proinde rariſſimum eſſe notat, quod Hippocr. in illo libro dixerat, quippe pleroſque ægrotos in ea conſtitutione habuiſſe acceſſiones diebus paribus. Quod egregie Hippocr. *in* 1. *Epidem.* ita expreſſit: *Qua diebus paribus accedunt, paribus judicantur, quorum vero ſunt in imparibus acceſſiones, imparibus judicantur.* Ex quo Hippocr. dies criti-

cos coincidere cum acceſſionum motibus affirmat. Quam rem Galen. *in com.* perbelle notavit hiſce verbis: *Sæpius fieri in acceſſionibus indicia, tum quod in iis humores vehementer moveantur, & veluti ebullientes erumpant ſanguinis eruptione, vel ſudoribus, vel vomitibus, vel dejectionibus, vel hemorrhoidibus, vel menſtruo mulieribus; tum propterea, quod id temporis ad excernenda illa impellatur natura, ſimul quod gravata & afflicta ad excernendum irritetur, ſimul quod illis magis fuſis & diſcretio noxiorum humorum promptior & judicium fiat proclivius.* Quare ab una eademque cauſſa & acceſſiones & dies judicatorios fieri, eſt neceſſarium. Hinc Hippocr. ex acceſſionum varietate, id eſt, ab ipſis partibus accedentibus pares dies criticos conſtituit, & impares ab acceſſionibus imparibus. Quos ipſe *in* 1. *Epid. com.* 3. *text.* 14. ita expreſſit, dicens: *Eſt autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, ſextus, octavus, decimus, vigeſimus octavus, trigeſimus, quadrageſimus octavus, ſexageſimus, octuageſimus & centeſimus. Circuituum vero, qui judicant imparibus diebus, primus, tertius, quintus, ſeptimus, nonus, undecimus, decimus ſeptimus, vigeſimus primus, vigeſimus ſeptimus, trigeſimus primus.* Quoniam vero fit, quod raro exſuperent humores puri & ſimplices, ſed mixti, bilioſis fere perpetuo melancholicorum uſtorum portio aliqua permiſcetur, & non raro pituitoſorum, ideo non ſimplices bilioſorum aut melancholicorum, aut pituitoſorum motus apparent, quare ab eadem cauſſa fient dies judicatorii, ex qua acceſſiones. Sed dicet lector, a quibus naturam acceſſiones, a motu proprio humorum, & ſi rurſus proprii humorum motus, a quo fiant, petierit, dicam nondum vere cognitum eſſe, neque ad nos pertinere quæſtionis iſtius reſolutionem. Humorum itaque motui addimus quoque naturam ac excretricem facultatem, hæc excernit, quod concoctrix debito tempore concoquit, proinde ſervat certos dies ad excretionem faciendam, qui ſunt, ut dictum eſt, dies vere decretorii, quos diviſimus in decretorios, indices atque intercidentes ſeu provocatorios, in quibus & in aliis quoque, quos non decretorios vocavimus, aliquando

do natura ante tempus excernens, irritata aut provocata humorum aut qualitate acri venenosa, aut copia humorum, mutationes morborum atque judicia facit. Atque hæc obiter a nobis de hac re dicta sufficiant.

CAP. V.

De prædictione a diebus decretoriis.

Ex diebus criticis seu decretoriis & salutem & mortem Medici prænoscunt, quatenus in ipsis, signa coctionis & alia bona apparent, ex quibus quarta die observavit, aut crisin futuram septima, aut morbi quovismodo solutionem merito omnes sperant; in morbis spirituosis sputa, in febribus urinas, atque in ventris affectibus dejectiones Medici debent observare. Quæ omnia in signo aliquo decretorio, aut indice bona conspecta, sanitatem futuram denotant; & quæ cruditatem, ut dictum est, longitudinem, laborem, dolorem, recidivam, aut demum mortem ipsam. Una vero cum signis exitiosis crudæ urinæ in febribus, aut sputa in morbis spirituosis, & in ventris affectibus sputa, mortem proculdubio in proximo altero decretorio; quod uxori Dromeadæ contigit, cum quarta die (quæ obiit sexta) comatosa, stillas sanguinis ex naribus habuerit cum urinis paucis oleosis, quæ sunt pernicioſa signa in quarta die, quippe signa decretoria. Signa vero coctionis & bona, etsi conspiciantur in intercidentibus diebus, quicquam certi ad prædictionem non significant, sed potius mala esse suspicandum erit, tametsi non negandum quoque sit, quosdam servatos sexta die, sed rariſſime & non sine recidivis. Observant quoque optimum esse, si imparibus diebus morbi acuti, febresque præsertim ardentes, signa bona habuerint, certumque præsagium facere dicunt incertum, non bonum, & cui non sit fidendum, si paribus diebus in prædictis acutis morbis, vel signa coctionis vel mutationes conspiciantur, ex quo Hippocr. ut dictum est *in* 4. *lib. aphor.* 61. dixit. *Febricitanti, nisi in diebus imparibus febris reliquerit, solet*

reverti : quod tamen falſum eſſe Galen. *in comment.* clare demonſtravit, ac etiam Hippocrat. *in* 3. *Epidem.* 3. *tit.* confirmavit, cum dixerit : *Acceſſiones plerique diebus paribus habebant.* Quod tamen rarum fieri Galen. *in comment.* docuit. Cum proprium ſit omnium ardentium febrium & peracutorum morborum, imparibus duobus ut reſolvantur. Malaſque propterea, non fideles judicationes eſſe, quæ eveniant diebus paribus, Galen. *in* 3. *Epidem.* ita docuit: ei acceſſiones, diebus paribus fiunt, a principio ſtatim ad ſextum diem, peſſimum indicium fore prænunciant. *Interim in longum producendum morbum. At ſi quidem admodum moveantur, quarto die pravam habentem acceſſionem ad diem ſextum de vi decedere.* Ad hoc plerumque veritatem habet, quoniam non pauci fuerunt recte ſexta quoque die judicati, cujuſmodi fuit virgo Lariſſæ, de qua Hippocr. ita habet : *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox ſudavit toto corpore multum & calidum, ſine febre eſt judicata*, & Galen. ait : *in* 6. *Epidem.* mulierem, quam Hippocr. in Cranone curavit decima die habuiſſe bonos ſudores ſtatuit. Colligamus itaque quod morbi accedentes diebus imparibus, iiſdem judicari debebunt, & ubi paribus hi judicentur & reſolvantur, quicquam boni ac certi non habere. Contra quoque diebus imparibus longi, ut Galen. *in lib.* 3. *de diebus decret.* tradidit, morbos, judicari, qui paribus moveri deberent, bonum non erit, imparibus ſcilicet moveri & judicari. Indiciumque neque bonum majori ex parte fieri. Atque hæ ſunt de prædictione a diebus decretoriis, a quibus potius tempus futurorum judiciorum in morbis, & reſolutionum prænoſcitur, quam vere quicquam certi ad ſalutem haberi queat. Nam ſigna coctionis, etſi in diebus decretoriis bona eſſe conſtant, tamen eadem erunt, & idem ſignificabunt, in omnibus diebus conſpectu, etſi negandum tamen non ſit, ſalutis ſigna, in diebus decretoriis conſpecta, longe certius & fidelius ſalutem prædicere, & mortem cruditatis ſigna, eaque prava. Addamus regulam aliam ad prædictionem a decretoriis diebus, quam Hippocr. in lib. 3. prognoſt. 33. ita expreſſit : *Si quibus*

bus horum cœpit dolor primo die, quarto premuntur magis, ſeptimo vindicantur. Plerique eorum incipiunt dolore vexari tertio die, quarto fluctuant, magis deinde vindicantur nono aut undecimo. Quod ſi quinto die incipiunt dolore vexari, & alia quoque ſecundum rationem ipſis ex prioribus accedant, quartodecimo morbus finietur. Sed his præmiſſis potius in gratiam criſium cognoſcendarum, ad ipſas modo declinemus.

CAP. VII.

Quod Criſis ſit, quotuplexque, & quomodo fiat.

PRÆMISIMUS accuratam criticorum dierum tractationem, ut criſium quoque cognoſcendarum cognitio illuſtraretur, cum diverſarum criſium ratio poſſit commode in dierum criticorum cauſſas referri, quod propterea tunc temporis ad excretionem natura moveatur, illiſque ſtatutis diebus humores noxios excernat. Sed hæc inferius accuratius cognoſcentur, ſi modo quædam, etiam ſcitu neceſſaria, præmiſerimus, nimirum in primis quid ipſa criſis dicatur, quotque habeat differentias atque cauſſas. Quod ad primum attinet, per criſin omnes fere intelligunt naturæ & morbi conflictum, ſeu melius indicium, unde dies critici, id eſt, judiciales dicti ſunt anxina, quod eſt certo, aut anxinio, id eſt judicio, quod in ipſis de naturæ morbique exitu fiat judicium. Neque hoc nomen a Medicis inventum putat Galen. at a quopiam vulgari potius, qui cum iſtis adeſſet, ipſa re cogente ita pronuntiavit, quo judicium tunc de vita ægrotantis ageretur: neque enim Medicorum aliquis, ut ait Galen. primus invenit id nomen, ſed omnino neceſſarium fuit, ut qui præſens eſſet, conturbaretur, atque ideo exclamaret, & criſin, id eſt, judicium rem ipſam nominaret, aut ἀπὸ τῦ κρίνειν, id eſt, ſecerno, quo in optima veraque criſi humores noxii ſecernantur, & poſtea excernantur, ut Galen. *in lib. 2. aphoriſ.* docet. Per criſin vero plures plura intelligi voluerunt. Nam teſte Galen. *in primo lib. de criſib. cap. 1. & 2.* quippe aut ſubitam in mor-

bo mutationem, aut ad meliorem ſtatum inclinationem, ſive ſolam agitationem, quæ anteceſſit, vel omnem morbi ſolutionem, aut illam tantum, quæ bona ſit. Ceterum Galen. *in libro tertio, de criſibus, cap.* 1. *&* 2. dixit: Criſin eſſe ſubitam præcipitemque in morbo mutationem, vel ad ſanitatem, vel ad exitium factam. Idem *in libr.* 2. *aphoriſm.* 13. ita expreſſit. *Criſis, (id eſt judicatio) eſt ſubita in morbo, vel ad ſanitatem, vel ad mortem mutatio. Fit aut natura ſeparante a bonis mala, & ad excernendum præparante.* Hujuſcemodique permutationes, quando repente in morbo fiunt, Hipp. criſes, judicationes vocare ſolet, in quibus nonnunquam integra ſanitas reſtituitur, aut moritur æger; nunquam vero magna ſit ad ſalutem, vel ad mortem permutatio, ut Galen. in eod. lib. aphor. affirmavit. De qua etiam *in libr.* 3. *de criſibus* dixit: Sola igitur ſubita ad ſanitatem converſio ſimpliciter criſis nominatur, & quidem omnino fit per manifeſtas quidam excretiones, aut effatu dignos abſceſſus. Quicunque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt: antecedit aut hujuſmodi excretiones & abſceſſus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Quare ex Galeno Criſis, uti dictum eſt, ſubita præcepſque in morbo mutatio eſt, vel ad ſanitatem, vel ad mortem. Hanc malam & iſtam bonam Criſin vocat Galenus *in libro tertio de Criſibus.* Verum Galen. tametſi, ut dictum eſt, *in primo libro, de Criſibus cap.* 1. ſcripſerit ſubitam in morbo mutationem, inclinationem ad meliorem ſtatum, ſolam agitationem, quæ eas antecedit, omnemque morbi ſolutionem, aut quæ bona tantum eſt, criſin appellari poſſe, tamen *in libr.* 3. *de Criſibus cap.* 1. *& in* 2. *aphor.* apertius Criſin diſtinxit a morbi ſolutione, quæ fit aut morbo emarceſcente, aut ægroti viribus paulatim diſſolutis, mutationemque ſubitam in morbo, vel ad ſanitatem, vel ad mortem Criſin eſſe voluit, propterea-que hujuſmodi permutationes, quando nimirum repente in morbo fiunt, & in quibus nonnunquam integra ſanitas reſtituitur, aut moritur æger, nonnunquam vero magna fit ad ſalutem, vel ad mortem permutatio, Criſes ſeu judicationes Hippocratem vocaſſe, dixit. Quas Criſeos in morbis mutationes

tiones Hippocr. breviter ſane, ſed divine hiſce verbis *in primo Epidem.* eſt complexus. Ad ſalutem aut mortem, vel inclinatio ad melius, aut ad pejus, quod omnes in morbis, ut Galen. ait, mutationes ſint vel ſtatim ad ſalutem, ut optimæ criſes, aut ad mortem, ut peſſimæ, aut ad melius inclinare aut ad pejus, has imperfectas & malas criſes vocant, illas bonas & imperfectas. Sed Galen. in lib. 3. *de Criſibus cap.* 1. ſex ait eſſe omnes numero mutationes, quæ in morbis obſervantur; primas duas eſſe ad ſalutem atque interitum ſubitas mutationes, quas bonas & malas criſes vocat; duas alias, quæ paulatim, non confertim & ſubito fiunt, aut morbo quidem marceſcente, aut viribus ægroti diſſolutis; alias duas miſtas ex his atque ex primis, quippe ex iis mutationibus, quæ paulatim & confertim fiunt, quando nimirum ſubita quidem aliqua in morbo ad melius vel ad pejus mutatio facta fuerit, & deinceps uſque ad omnimodam ſolutionem, vel mortem reliquum totum emarcuerit, ita ut exempli gratia, ſi quis ſeptima die aut excretione, aut abſceſſu, aut decubitu fuerit non perfecte judicatus, poſtea nulla amplius facta mutatione ſenſim, ac ſenſim reliquum morbi conſumatur, aut ſenſim viribus diſſolutis ægri intereant. Addamus duas alias, non dixerim mutationes, ſed potius ſolutiones morborum ad ſanitatem, aut virium ad exitium, atque tot ſunt in morbis mutationes, quas etſi non proprie dici criſes poſſe aſſerimus. Ceterum veræ criſes quatuor tantum ſunt, quippe ſubitæ mutationes ad ſanitatem & ad mortem, aut ad melius, aut ad pejus. Ex quibus has primo colligimus eſſe Criſium primas differentias, quippe primam ſubitam mutationem ad ſanitatem, quæ eſt perfecta ac optima Criſis, quod omnino ægrotum a morbo liberet; & alteram ad mortem, quæ perfecta, & peſſima, cum continuo ægrotum interimat; tertiam ad melius, quæ eſt bona ſed imperfecta, propterea, quod non prorſus hominem ſanet; atque quartum ad pejus, quæ & ipſa peſſima eſt ac imperfecta, quod & ipſa non continuo hominem perdat ſed paulo poſt. Longe plures differentias alii fecerunt Criſium, quippe quod ipſarum quædam bonæ, quædam malæ

læ ſint, quædam perfectæ, quædam imperfectæ, quædam fideles & certæ, quædam non, quædam manifeſtæ, quædam obſcuræ, quædam periculoſæ, & quædam citra periculum, & demum quædam per dies indicatorios ſignificatæ, & quædam abſque ulla indicatione prærumpentes. At quod eæ omnes differentiæ bonis ac malis comprehendantur, propterea de bonis tantum & malis agemus. Quandoquidem quæ bonæ ſunt certe fideles perfectæ aut imperfectæ, manifeſtæ aut obſcuræ, diebuſque indicibus ſignificatæ, citraquæ periculum exiſtunt. Contra malæ quippe infideles, non die decretorio ſignificatæ, obſcuræ, imperfectæ, periculoſæque. Sed priuſquam de iis agamus, videamus prius, a qua cauſſa criſes fiant, quam rem Galen. *in lib. 2. aphoriſm. de veris criſibus*, ita expreſſit: *Fit aut natura ſeparante a bonis mala & ad excernendum præparante.* Non temere igitur in tali turbatione graviter ſe habent. Ex quibus patet naturam ipſam eſſe, quæ, humores dum ſtudet bonos a malis ſegregare, maloſque excernere, criſes faciat. At alias a nobis demonſtratum eſt, naturam ipſam ad criſes faciendas moveri, aut ab humoribus noxiis plane ſecretis a bonis, aut ab iiſdem etiam nondum ſeparatis a bonis, qualitate, vel copia expultricem internorum viſcerum moleſtantibus. Ex quo & naturam & humores criſium cauſſas eſſe, liquido conſtabit. At has criſes ab aliis in morbo factis mutationibus diſtinguent, excretiones aut abſceſſus ſubſecuti. Propterea criſes perfectas optimaſque dicimus, in quibus humores noxii omnino fuerint excreti, poſteaquam ipſos a bonis natura ſeparaverit, quod concoquendo agit. Aliarum vero mutationum in morbis vere non criticarum, quas verius ſolutiones appellant, aliæ quidem cauſſæ exiſtunt, quippe vincente natura, aut humores crudi, craſſi ac lenti, ad motum difficiles, ſed coctione primo extenuandi, & abſumendi, quo morbus paulatim marceſcit, uſque ad omnimodam ſanitatem, aut morbo ipſo vincente, eique natura ſuccumbente, virium proſtratior quæ natura paulatim a morbo conſumitur; atque hoc eſt, quod Galen. *in* 3. *lib. criſibus cap.* 10. ita habet: *Eſt autem primum & maximum in morbis*

mor-

mortalibus ſignum, quod ſine criſi mors ſit ſubſecutura, virium imbecillitas. Nam virtus ita proſtrata ad pugnam contra morbum non excitatur. Atque hæc de criſium cauſſis in communi, quas accuratius etiam poſtea de ſingulis criſium differentiis acturi explicabimus. Nunc videamus, quinam morbi criſibus terminentur ſeu judicentur, & qui non.

CAP. VII.

De morbis, qui per Criſim terminantur, & de iis, qui abſque Criſi finiuntur.

ACUTOS tantum magnoſque ſive vehementes morbos criſibus terminari, vel ex eo cognoſcetur, quod nunquam in parvis criſes fieri obſerventur. De veris autem loquimur, quæ teſte Galen. *in lib.* 3. *de criſibus cap.* 4. omnino fiunt per manifeſtas quaſdam excretiones, aut effatu dignos abſceſſus. Demonſtratum quidem eſt has criſes naturam movere, irritatam vehementer a magnitudine ſeu vehementia morbi, quod idem eſt ac ſi dixerimus a quantitate accidentium, quibus magnitudo ſive vehementia morbi, ut docuit Galenus *in eodem libro de criſibus:* Neceſſarium enim eſt, ut ipſe quoque *in ſecundo lib. aphor.* ait: *ob morborum magnitudinem, ac caſuum vehementiam vel cito vires proſterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, ſi modo, quos invaſerint, exſuperent, bonam ſequi indicationem, ſin autem exſuperentur, malam.* Ex quibus conſtat magnum vehementemve, quod idem eſſe ex Galeno in nuper citato *lib.* 3. *de criſibus* conſtat, morbum criſi tantum judicari ac terminari, a parvo enim natura non irritatur ad excretionem. Hinc Hippocr. *in libro ſecundo aphoriſmor.* 13. ait: *Quibuſcunque judicatio ſit, his nox gravis ante acceſſionem eſt.* Natura enim, ut in comm. docet Galen. ſeparante a bonis mala & ad excernendum præparante, non temere in tali turbatione graviter ægroti ſe habent. Hinc præcedunt accidentia multa & magna, quæ & valde turbant exagitantque ægrotos, tum etiam quæ timorem

inſpicientibus, ut ait: Galen. *in* 3. *de criſib. cap.* 2. inducant, & deceat medicum generoſum neque turbari, neque futurum eventum ex ipſis ſymptomatis ignorare. Quam rem probe expreſſit Galen. *in* 3. *de criſib. cap.* 10. hiſce verbis: *Futuram autem præcognitionem ex eo, quod urgeatur, ac vehementer irritetur natura a morbo, atque ex ſubita præter rationem circa corpus facta perturbatione: omnino enim fit aliqua novitas, quando criſis futura eſt, vel circa reſpirationem, vel circa mentem, vel auditum, vel viſum, vel ferendi facilitatem, vel circa aliquod eorum, qua ſæpe diximus, quæ uno nomine ſummatim judiciaria accidentia, & ſigna appellamus.* Quare etiam, quod ab Hippocrate *in aphoriſmis* dicitur, *quibuſcunque criſis fit, his nox moleſta, quæ antecedit acceſſionem*, eſt ipſum, quod nunc nos dicimus. Addimus quod criſes, cum fiunt in morborum acceſſionibus (concurrere enim in idem tempus criſes, cum morbi acceſſione Galen. docuit) etiam in morbis, habentibus acceſſiones, manifeſtius fient, qui omnes magni vehementeſque ſunt. Quare colligamus morbos magnos ac vehementes per criſes terminari, nequaquam vero parvos & exiles, a quorum parvitate (quando parvi dicantur, *in* 3. *de criſib. cap.* 24. ex Galeno, qui multis magniſque ſymptomatibus carent) cum natura ad excretionem irritari nequeat. Hinc Galen. *in ſecundo libro aphoriſmorum*, dixit, acutos magnoſque morbos in parvo tempore magnas facere mutationes, quarum quæ repente fiunt, criſes Hippocratem appellare. Magni itaque morbi ſunt, qui per criſes judicantur, & parvi citra criſes, quod, ut dictum eſt, ab ipſis natura non irritetur ad humorum excretionem. Sed hoc tamen accuratius erit cognoſcendum, cum, ut Galen. monuit, debiles quidem & parvæ febres quandoque valde malignæ ſint. Sæpe enim Medici decipiuntur, cum febres exterius debiles & parvas obſervent, putantes vere parvas & debiles eſſe, cum tamen valde magnas eſſe reipſa comprehendatur; cum præſertim (etſi calore vehementi carere exterius videantur) multa ſævaque accidentia habeant, a quibus magnæ & non parvæ ſunt, veluti ſunt vigiliæ, deliria, difficiles reſpirationes, inquietudines & alia hujuſ-

juſmodi, quæ magnam eſſe morbum teſtantur. Hinc Hippoc. phrenitides quaſdam debiles, imbecilles, & obſcuras vocavit in *prorrheticis* valde phrenitides. Quare hi morbi (quos merito Medici malignos appellant) criſibus ſolent terminari, quod & ipſi habeant accidentia multa & magna, quibus natura ad excretionem humorum noxiorum poteſt irritari, & excitari. Sed jam doceamus, quibus ſignis futuræ criſes poſſint prænoſci.

CAP. VIII.

De ſignis criſes futuras ſignificantibus.

CUM cognitum a nobis ſit, morbos magnos vehementeſque tantum per criſin terminari ſeu judicari. Nunc videndum eſt, quibuſnam ſignis criſes futuræ prænoſcantur; ſed de perfectis cognoſcendis ſermonem faciemus, cum eæ certa ratione, teſte Galeno, *in tertio de criſibus, capite quarto*, præſciri poſſint, veluti imperfectæ non certa ratione, ſed conjectura potius poſſunt prænoſci; qua notitia Medici (quod maximum in medicina eſt) poſſunt præcognoſcere, & prædicere futuras criſes, & quo tempore fient, & etiam, ut paulo poſt docebimus, qualibus nam criſibus ſeu excretionibus ſive abſceſſibus, ſint futuræ. Itaque vere quidem a nobis ſcriptum eſt, non niſi morbos magnos vehementeſque per criſin terminari, atque hos etiam non terminari per criſin, ni virtus ſatis in corporibus robuſta & firma fuerit: ſi modo verum eſt, criſin fieri morbo naturaque invicem colluctantibus, quo pacto enim natura prælanguida pugnam audebit tentare cum morbo graviſſimo? Ob morborum enim magnitudinem ac caſuum vehementiam Galen. dixit, vires vel cito proſterni & nullam fieri criſin, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, moliri evacuationem. Quare in magnis vehementibuſque morbis, & in corporibus robuſtis certo poterimus criſes prædicere, & quo majores vires, una robuſtiores erunt, eo certius & citius poterit criſis prædici. Ceterum cum nobis non ſatis

ſit, hoc cognoviſſe, quippe in magnis morbis, viribus exſiſtentibus firmis, futuras criſes certo prædicere nos poſſe, ſed opus eſſe, ut etiam inſtantes criſes animadvertamus & poſſimus aſſidentibus, ac etiam ægrotis, ſi ſalutares futuræ ſint, eas præſagire, ideo omnia illa ſigna, quibus criſes inſtantes innoteſcunt, nunc deſcribemus. Quæ ex Hippocrate, atque Galeno ſunt Ægrotantium corporum turbationes vehementes, morbi idea, magnitudo, natura, motus, mos, coctiones, cruditates, rigores, anni tempus, regio, præſens conſtitutio, ægrotantis natura, ætas, victus, anteacta, & alia hujuſmodi ſimilia. Ex his enim Galen. *lib. 1. de criſib. cap. 8.* & *in ſecundo libro aphoriſmorum* inſtantes, ac futuras criſes prænoſci tradidit. Ceterum horum quædam particulatim videntur facere ad criſes has futuras, quædam ad bonas atque malas cognoſcendas, & quædam ad tempus, quo ſint exſpectandæ, quod interſtinguendum. Hoc enim denotare videntur dies judicatorii, in quibus aliquod criticum ſignum illuxerit, ſive in humoribus concoctio, ſive cruditas, ſive aliud ſignum. De quibus Hippocrat. *in libro quarto, aphor. 71.* ait: *Quibus die ſeptimo futura eſt criſis, iis urina rubram die quarto nubeculam habet, ceteraque pro ratione.* Ex motu vero morbi aut celeri, aut tardo ita cognoſci Hippocr. *in libro primo aphor. 12.* ſic indicavit. *Exacerbationes vero & conſtitutiones morborum indicabunt tum morbi ipſi, tum tempora anni, tum periodorum proportionis inter ſe obſervatio, ſive ea quotidie, ſive alternis, ſive majori intervallo fiant: ſed ex iis, quæ poſtea apparent, indicia ſumuntur; veluti in pleuritide ſputum, ſi ſtatim initio appareat, breve fore denunciat, ſi vero poſterius conſpiciatur, longum.* Ad bonas vero atque malas criſes denotandas coctiones & cruditates facere videntur. Idem fere & morbi idea quippe videtur notare, utrum evacuatio ei proportione reſpondeat, & an ſit bona; &, teſte Galeno, ex ſignis ſupervenientibus, quæ ad bonam vel malam criſin dignoſcendam faciunt, illa quoque denotatur. Hæc omnia ſigna privatim ad bonas malaſque criſes cognoſcendas faciunt, de quibus poſterius nos accuratius. Reliqua vero faciunt ad judicandas criſes

ſim-

ſimpliciter futuras, quippe quæ ſunt, turbationes ante criſin, & ſimul omnia ſigna, quæ critica dicuntur, magnitudo morbi, virium robur, naturæ morborum, & humorum morbos facientium, non minuſque ægrotantium corporum victus, anteacta ætas, anni temperies, regio, ſtatus præſens atque ſimilia. Ex his tamen omnibus tria videntur ſufficere ad prænoſcendam criſin, quippe acutos magnoſque morbos, magnas turbationes, atque virium robur. His quidem viris neceſſario fiet criſis. Etenim virtus a vehementi acutoque morbo maxime turbata neceſſario aut exſtinguetur, aut ad pugnam vehementer irritata ad excretiones noxiorum humorum inclinabit: Si enim prælanguida citra criſin ſuccumberet morbo, ac exſtingueretur, robuſta vero non poterit, niſi facto conflictu ſuperetur, ſed in eo conflictu neceſſe eſt aliquam humorum erumpere excretionem, aut bonam aut malam; bonam natura morbum ſuperante; malam a morbo ſuperatam. Alia vero, etſi non præcipue criſin indicent, tamen maxime adjuvant futurarum criſium cognitionem, quæ inquam ſunt, morbi idea ſeu ſpecies, ea ratione, qua ſigna apparerent, proportionatæ excretiones futuræ ad eam ſpeciem morbi, ut ſigna ſanguinis erumpentes in febribus ardentibus, coctiones, & cruditates. Motus quoque morbi celer vel tardus, quando tardi motus morbi raro aut nunquam criſi judicentur: morborum item naturæ, ætas, natura, victus, anteacta ægrotantis, tempus anni, præſens conſtitutio, & regio, quæ omnia maxime faciunt ad confirmandum futurarum criſium judicium. Sed age ſingula hæc ſigna conſideremus accuratius, & primo ex Hippocr. qui *in lib. 2. aphoriſm.* 13. ita ſcripſit: *Quibus criſis fit, iis nox gravis ante acceſſionem, quæ vero ſubſequitur magna ex parte, levior exſiſtit.* De ſignis iis, ægrotos ante criſin turbantibus, Hippocrat. *in 1. Epidem. comm. 2. text. 25. uſque ad 56.* ait: *capitis, colli dolores, & gravitates cum febribus & ſine febribus phreniticis convulſiones, ſed & virulenta vomunt, & ex iis quidam ſubito moriuntur. In ardentibus autem ceteriſque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii contentio, neque cum dolore corri-*

pit, his e naribus ſanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & faſtidia ſunt, bilioſa poſt aut pituitoſa vomunt. De quibus clarius Galen. *in lib. 2. Epidem.* & *in lib. 3. de criſib. cap.* ita ſcripſit: *Sola igitur ſubita ad ſanitatem ſimpliciter criſis nominatur, & quidem omnino fit per manifeſtas quaſdam excretiones aut effatu dignos abſceſſus.* Quicunque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt. Antecedit autem hujuſmodi excretiones & abſceſſus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Nam & difficiles tolerantiæ & vigiliæ, & deliria, & graves ſomni & difficiles anhelitus, & vertigines tenebricoſæ, & difficiles ſenſus, dolores capitis, colli, & ſtomachi & multorum aliorum membrorum, nonnullis vero aurium ſonitus, & vani ante oculos apparent ſplendores, & lachrymæ involuntariæ effluant, & urina retinetur, & labrum agitatur, aut aliquid aliud tremulum fit, oblivio & præſentium ignorantia & vehemens accidit rigor, & plurimum acceſſio conſuetam anticipat horam, & multus æſtus, ſitiſque intolerabilis ſequitur, clamant & ſaliunt ſicut furentes, neque poſſunt in eodem ſitu recumbere, deinde repente multus ſudor erumpit, aut vomitus aliquis non paucus inſequitur, aut venter ſubito ſolvitur, aut abundans fit fluxus ſanguinis, aut hæc omnia ſimul contingunt, unde non parvus invadit timor inſpicientes. Addamus ex Galeno in tertio, *de criſib. cap.* 10. pulſum inæqualem in pluribus criſibus fieri & præcipue, cum non fiunt ſine pugna & periculo; multo magis cum bilioſi humores ad ventriculum confluunt, apparentibus etiam aliis vomitus ſignis, quæ Hippocr. ſcripſit: ſed Hippocrat. ſigna ex pulſibus ſumpta, vel quia non moveret, ait Galen. vel quia non moventi exiſtimavit idcirco non eſt ſecutus. Atque hæc ſunt ſigna omnia critica, quibus ante criſin fit turbatio vehemens, præſagiens in acuto magnoque morbo, viribuſque robuſtis, aut non languentibus, criſin bonam: ſi fiant, ut alias dicemus, in ſtatu morbi, concocto jam morbo, malam in principio, natura morbo ſuccumbente. Rigores quoque privatim in febribus ardentibus aliiſque acutis morbis ſolent criſibus præire. De quo Hippocrat. *in libro quarto aphor.*

aphor. 29. habet. *Quibus in febribus ſexto die rigores fiunt, difficilis ſunt judicii* &, *ſi rigor incidit, febre deficiente jam imbecillo, lethale:* & poſtea *aphor.* 58. *Ei, qui ardente febre laborat, ſi rigor ſupervenerit, morbi fit ſolutio.* Et poſtea. *aphor.* 63. *Quibus in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres ſolvuntur.* Inter ſigna enim decretoria ſeu critica non minimum rigor locum habet, ad criſin quippe aut bonam aut malam prænuntiandam. Motus quoque morbi color maxime facit cum critico aliquo conſpecto ſigno ad prænuntiandum criſin: Namque color motus criſin futuram & tardus acriſiam ſignificare ſolet. Celerem vero motum oſtendunt brevia morborum tempora, ſiquidem qui morbus breve principium habuit, breve quoque augmentum, ſtatum, atque declinationem habebit. Ex brevioribus quoque acceſſionibus idem oſtenditur. Galen. *in tertio de criſib. cap.* 3. dixit: Febrem, quæ quatuor tempora acceſſionum omnia breviter percurrit, properare ad criſin: & *in primo lib. Epidem.* ita habet: *Quare fac memineris, ubi quartus perinde ac tertius gravia habeat ſymptomata & ſigna in morbo acuto, brevi exſpectandum eſſe judicium.* Ex ſpecie vero ſeu idea morbi, quod morborum ſingulis ſpeciebus conſtitutæ quædam proprietates, ut ad criſes veniant, cujuſmodi teſte Galeno *in* 3. *lib. de criſib.* ardentium febrium proprium eſſe videtur, ut ſanguinis eruptione ex naribus, aut ex alia corporis parte, aut poſt vehementem rigorem ſudore multo & calido erumpente ex toto corpore, aut per vomitum bilioſorum humorum excretione judicentur. Proinde in his ſigna omnia, quæ aliquam prædictarum excretionem prænuntiant, & ſignificant, conſpecta, criſin nedum futuram, ſed quoque ſpeciem criſis, ac vel etiam aut bonam aut malam oſtendent. De quibus Hippocr. *in aphor.* 58. ait: *Ei, qui ardente febre laborat, ſi rigor ſupervenerit, morbi fit ſolutio.* Ubi præſertim poſt ipſum aut ſanguinis eruptio aut ſudor, aut bilioſorum humorum ſequatur excretio. De iis ait Galen. in Prorrheticis. *Morbi qui ſtatim turbulenti ſunt, inſomnes, ſanguinem de naribus ſtillantes, ſexto die levantur, noctu laborant, poſtridie ſudant, in ſomnum feruntur, delirantque, abunde ſanguinem*

nem profundunt. & in 1. Epidem. *comm. 2. text. 55. In ardentibus autem febribus, ceteriſque febribus, quibus colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus ſanguis erumpit.* Atque ita de iis, qui ſudores vel alvi dejectiones aut vomitus bilioſos habent. De quibus *in 2. progn. Qui vero totius capitis gravitates & oris ventriculi morſus ac ſtomachum anxium habent, iſti bilioſa & pituitoſa evomunt, uti Charioni contigit.* De quo Hippocr. in 3. Epidem. 2. text. 2. *Quinto cum dolore cuncta exacerbata fuerant, nugabatur, noctem moleſtam habuit, non dormivit, ſexto nihil eſt immutatum, ſeptimo ſuperriguit febris acuta, per totum corpus ſudavit, judicatus eſt.* Et de Virgine quadam Lariſiæ; *Quarta ſub noctem deliravit, ſexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox ſudavit toto corpore multum & calidum, ſine febre eſt judicata.* Ita ex aliis ſignis, in aliis etiam morbis, denotantibus vacuationes formis ipſorum proportione reſpondentes ſeu proprias, ut in tertianis febribus vomituum, dejectionum, bilioſarum aut ſudorum ſigna, criſin oſtendunt, & in quartanis ſudorum multorum & pituitoſarum excretionum, & in phreniticis ſudorum præcipue futurorum ex capite copioſiorum eruptionis ſanguis e naribus, non minus in pleuriticis & in hepatis lieniſque inflammationibus, atque tandem in omnibus præcordiorum inflammationibus, ſigna vel erupturum ſanguinem, vel alvi dejectiones, vel vomitus, vel ſudores denotantia, critica eſſe affirmamus; atque ita licebit ex morborum idea criſin Medicis prænoſci. Ex coctione vero & criſin, & bonam criſin, ſi aliquod criticum ſignum una illuxerit, ex prædictis nobis ſignificari certiſſimum erit. Perpetuo enim, ubi in aliquo decretoriorum ſeu indicatoriorum dierum in magno morbo, cum aut capitis dolore aut delirio, aut gravitate, aut aliquo ſigno ex criticis criſin in altero quaternario futuram ſignificabit. Propterea Hippocr. dixit: *in 1. Epidem. Coctiones celeritatem judicii & ſecuritatem oſtendere.* Ex diebus quoque judicantibus criſis præſagitur Galen. enim *in 3. de criſibus* ſcribit: *Ubi in 4. die aderit magnitudo morbi, ejuſque morbi celer motus atque ſignum coctionis, in ſeptimo judi-*

cium

cium ſequetur, & ſi hæc ſeptimo tantum fient, judicium undecimo, aut decimo quarto erit. Criſium vero futurarum judicium augere, naturam morbi calidam, calidoſque humores & ſumme putridos, naturam itidem ægroti calidiorem, ætatem florentem, victus rationem anteactam, bilioſorum ciborum, calidam cœli regionem, anni tempus æſtivum, non opus eſt, ut ad hoc demonſtrandum diu laboremus, cum omnes ſciant, proprium eſſe calidorum humorum, ut facillimi ſint ad excretionem, atque etiam ſua qualitate naturam movere maxime atque irritare ad excretionem ipſorum; temperamentumque calidum aptiſſimum eſſe ad criſes, veluti, frigidi morbi, humores frigidi, naturæ frigidæ, cœlum frigidum atque hyemale tempus, & alia ejuſdem generis, cum criſes retardare, tum ut ne fiant, facere Galen. in loco citato atque alibi in multis locis nobis demonſtratum reliquit. Atque ſatis de ſignis criticis, quorum, ut diximus tria tantum nobis poterunt criſes prænuntiare, quippe morbi magnitudo; corporis turbationes, uti ſunt dolores, inquietationes, deliria & alia hujus generis critica, quæ ſuperius ex Galeno omnia adnumeravimus; atque virium robur. His tribus conſpectis ſignis non dibium erit, quin criſis ſit futura: alia vero ſigna; quæ etſi non per ſe denotent criſin, tamen aliquo modo poſſunt criſes prænuntiare, uti Galeno placuit, & a nobis jam eſt demonſtratum.

CAP. IX.

De Criſibus ſalutaribus, quæ certam ſalutem ſignificant, cognoſcendis.

PRÆMISSIS, quæ ad prænoſcendas criſes faciunt, nunc ſupereſt, ut bonas ſalutares atque malas exitiales cognoſcamus, ut ex ipſis ſalutem & mortem ægrotantium aſſidentibus præſagire ſciamus, atque hoc eſt unum præcipuum, propter quod nos criſium cognitioni tam accurate incumbere voluimus. Sed eſto, principium faciamus a bonis ſalutaribuſque

cognoſcendis, quæ omnes in morbis ſalutem proxime futuram ſignificant. Hæ vero duplices exſiſtunt, quædam optimæ fideliter ſalutem ægrotis indicantes, quædam non certam, ſed plerumque, cum recidivis, & periculo. De primis nunc agimus, quæ optimæ ac ſaluberrimæ exſiſtunt, a quibus certa ſalus perpetuo prædicitur. Hoc vero certo indicabunt ſigna perfectæ coctionis in excrementis, ſtatus morbi in diebus judicatoriis fuiſſe judicatos in aliquo judicatoriorum dierum fieri, excretiones ſubſecutas morbi naturæ convenire, morbum ab ipſis reſolvi, ægrotos coloratiores ac robuſtiores, ac quam antea quietiores videri, pulſus meliores evaſiſſe, quippe vehementiores, æqualiores, ordinatiores. Coctionis autem perfectæ ſigna, quæ penes excrementa noſtri corporis conſiderantur, præcipuum optimarum criſium certiſſimumque eſſe argumentum ex Hippocrat. qui in primo Epidemiorum ita habet, colligitur: *Concoctiones celeritatem portendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem*, & Galen. *in* 3. *libro de criſibus cap.* 3. ita ad ſalutem in ægrotis præſagiendam coctionis facere novit, ut affirmaverit, conſpectis coctionibus, neminem morientem vidiſſe. Quod ipſe ita ſcripſit: *Primum quidem & maximum inter omnia eſt conſiderare coctiones ex urinis, alvi excrementis & ſputaminibus. Siquidem ego millies cum, dum criſes fierent, intereſſem, neminem unquam vidi intereuntem, qui præcedentibus coctionibus criſin habuiſſet.* Perfectæ ſeu exquiſitæ itaque coctiones in excrementis conſpectæ, ſunt certiſſima præſagia optimarum criſium. In omnibus itaque febribus vel ſine paſſione alicujus viſceris, vel cum inflammatione hepatis, vel renum, vel veſicæ, vel ſplenis, ac ut uno verbo dicam, ſemper ubi febris affuerit, vel ex ſola humorum putredine accenſa, vel ex membro inflammationem patiente, urinæ concoctæ optimam ſecuriſſimamque criſin, teſte Galeno, pollicentur; veluti in morbis Thoracis, & pulmonis primo ſputa concocta, quæ præcipua harum partium affectarum ſunt indicia, atque una cum ipſis, urinæ quoque & alvi excrementa itidem concocta ſpectentur, Certiſſimum optimæ criſis nobis erit indicium. Non ſecus in affectibus ventris primo

ad

ad optimam criſin prænoſcendam, alvi excrementa concocta & poſtea urinæ erunt attendendæ. Quare præcipuum certiſſimumque ſignum optimarum criſium erunt coctiones in excrementis conſpectæ. De quibus Galenus etiam *in eodem libro* 3. *de criſibus cap.* 5. ita ſcripſit.

Cum enim poſt ſigna optima, atque exquiſita coctione, facta fuerint, neceſſe eſt, ut optimæ ſint, quoniam & ſola coctio criſis celeritatem, & ſalubrem ſecuritatem oſtendit, neque enim, vel animo concipi poteſt, quod poſt morbi exquiſitam coctionem criſis mala ſequatur. Exquiſita vero coctio fit tempore ſtatus. Hinc optimas criſes, vel in ſtatu vel parum ante ipſum fieri Galen. *in* 3. *de criſib. cap.* 6. docuit, quoniam tunc omnia concocta ſunt, Galen. *in eodem lib. cap.* 4. docuit. Perfectaſque eas criſes eſſe, quæ tunc temporis fiunt, in augmentiſque ſi ſalus ſit ſubſecutura, imperfectas eſſe, vel non ſecuras. At diſtinguendus hic ſtatus, quam naturæ ſtatum in primo libro vocavimus, in quo optimæ criſes fiunt, a ſtatu morbi, quod namque cum naturæ ſtatu convenit: aut enim in principio, aut denique in augmento naturæ ſeu materiæ, ut alii vocant, morbi ſtatus celebratur, quo tempore dicimus morbum ultimas vires exercere, neque amplius magnitudine & vehementia augeri; De hoc ſtatu morbi nos non loquimur, ſed de naturæ ſtatu, qui non penes morbi majorem vehementiam, ſed penes coctionem exquiſitam cognoſcitur: in hoc enim optimæ ſalutares ſecuriſſimæ, ac perfectæ criſes apparent. Optimam quoque criſin eſſe diximus, quæ priuſquam fiat a die judicatorio aliquo fuerit judicata, veluti exempli gratia, die quarta ſi ſeptima futura ſit criſis, de qua Hippocr. *in* 4. *aphor.* 71. *Quibus ſeptima morbus judicatur, his nubeculam urina continet quarta die rubram, & alia ex ratione.* Addamus eam quoque eſſe primam, quæ in diebus criticis apparet, de quibus *in eodem libro aphor.* 36. Hippocr. *ſi ſudores febricitanti inceperint boni & tertio die, & quinto, & ſeptimo, & nono, & undecimo, & decimoquarto, & decimo ſeptimo, & vigeſimo, & vigeſimo ſeptimo, & trigeſimo primo, & trigeſimo quarto: ii enim ſudores morbos judicant, qui ſecus evenerint, laborem & morbi longitudi-*

nem, aut ejuſdem reditum ſignificant. His etiam addimus cognoſci optimam criſin, cum primo ex qualitate humoris excreti: optima enim habet excretionem morbi naturæ ſeu ideæ convenientem, cujuſmodi exempli cauſſa in ardente febre, & in omnibus viſcerum inflammationibus, ſanguinis eruptio, aut copioſi ſudores, aut vomitus, vel alvi dejectiones multæ biliosæ, qua excretiones conveniunt morbi ideæ, quæ eſt calida & ſicca, atque a calidiſſimis bilioſiſque humoribus fovetur. Quo apparet etiam confirmari hanc bonam excretionem, ab ægrotantis natura bilioſa, a bilioſa victus ante acta, ab ætate efflioreſcente, atque ab anni tempore æſtivo, in calida ſiccaque regione atque in tali cœli ſtatu. Hæc enim bilioſa excretione, prægreſſis ſignis coctionis, optima erit, & ſalutaris in omni morbo bilioſo, veluti in pituitoſis, pituitoſæ, & in melancholicis atri humoris excretiones, optimæ itidem erunt. Diximus alias ex Galen. per ſudores judicari omnes febres ardentes, tertianas, efferveſcentes inflammationes; docuit eoque magis, ſi una ſanguis ex aliqua parte corporis copioſius erumpat, aut bilioſus vel remotus, vel alvi excretio bilioſa appareat, itidemque cerebri inflammationes, reliquoſque omnes capitis affectus. Sanguinis vero excretione ſeu eruptione ardentes febres, ſynochas, aliquando phrenitides, etſi eæ non frequenter; pleuritides quoque, etſi minus quam ardentes febres; aliquando etiam peripneumonias, quod tamen raro fit, judicari alias docuimus. Hepatis, lieniſque inflammationes frequentiſſime e naribus eruptiones liberant, ſed hepatis ex dextra nare profluens ſanguis, & lienis e ſiniſtra, quod rectitudinem omnes bonæ excretiones & vacuationes ſervare debent. Omnes item præcordiorum inflammationes ſanguinis fluxio judicat. Sudor etiam, ut dictum eſt, juvat omnes inflammationes calidas, & acutas, quæ ſunt in præcordiis. Item hepatis partes devexæ, ſanguinis fluxu, ſudoribus, & copioſioribus urinis ſolent judicari, & connexæ, alvi excrementis bilioſis, atque ſudoribus, nonnunquamque etiam vomitibus. Renum etiam & veſicæ affectus copioſioribus urinis judicari ſolent. Thoraciſque ac pulmonum affectus ſputaminibus. Hæc

pau-

pauca addere ex Galen. *in lib. 3. de criſib. cap. 2.* volui, ut lector poſſis ex ipſis pernoſcere, quænam excretiones morborum ideis conveniant, atque ex ipſis bonam criſin, quod congruat naturæ morborum vacuatio; & malam, cum nullo pacto congruat. De quibus forte Hippocr. *in 1. aph. 2.* dixit: *In perturbationibus ventris & vomitibus ſpontaneis, ſi qualia purgari oportet, purgantur; confert & ægri facile ferent.* Quod repetit poſtea, dicens: *Quæ vacuantur, non multitudine ſunt æſtimandæ, ſed, ſi qualia oportet, evacuentur, & æger facile ferat.* Itidem & locus, per quem ut dictum eſt, fit excretio erit attendendus, ut ſit conveniens, & ad quem natura inclinaverit. De quo etiam Hippocr. *in aph. 21.* ita habet: *Quæ educenda ſunt, quo maxime tendit natura, eo ducenda, per ea videlicet loca, quæ conferunt.* Galenuſque in *commentario*, loca convenientia, per quæ excretio bona fit, intellexit ſi καθ' ἴσιμ id eſt directo ad locum affectum fieri contingant. Ex quibus apparet, quæ omnes ſint excretiones naturæ morborum congruentes, per quas optime ſalutareſque criſes fiunt. Quas etiam optimas eſſe aliis ſignis cognoſcimus, & primo, quod ab ipſis ægroti aut ſanentur, aut in melius mutentur, corporaque quietiora evadunt, atque hoc eſt, quod Hippocr. per hunc aphoriſmum docuit, qui eſt: *Quibus criſis fit, iis nox gravis ante acceſſionem, quæ vero ſubſequitur, magna ex parte levior eſt.* Hocque fieri Galen. *in comment.* ait: quia videlicet plures ad ſalutem criſes deſinunt. Certo ſiquidem ſcimus ex ægrotis plures eſſe, qui ſervantur, quam qui intereant, niſi forte peſtilens ſit cœli ſtatus. Optime quoque excretionis certiora ſigna notat Hippocr. *in 1. aphor. 12.* ut ægroti facile evacuationes tolerent. De quo ſigno Galen. *in comment.* ita habet: *Nam ſi humor ſuperexcedens evacuetur, tunc ipſum ſeipſo ægrotum fieri leviorem, & melius tolerari, eſt neceſſarium.* Addit *in tertio de criſibus cap. 2.* Fieri etiam melius coloratum pro ratione evacuationis, atque ad reſurgendum robuſtiorem, febremque reſolvi, aut ſaltem maxima ex parte diminui. Ceterum hæc optimarum criſium ſigna confirmabunt quoque pulſus: meliores quippe vehementiores, æqualiores, ac ordina-

tiores, de quibus Galen. ſcripſit: Vehementior igitur fit continue magis pulſus & æqualior, atque ordinatior in bona declinatione; expellit enim natura fortius omnem ſubito febrilem calorem, debilior vero atque inordinatior & inæqualis eſt pulſus in mortalibus declinationibus, atque tot ſunt, quæ optimas criſes ſignificant, eaſque, ut dictum eſt, fideles atque certas, quibus certa quidem ſalus perpetuo promitti ægrotis poterit. Quales ab Hippocrat. 8. *Epidem. comm.* 1. *art.* 1. in illo, qui in Dealcis hortu decumbebat, & in aliis fuere conſpectæ, de illo ait: *Quadrageſimo alvus pituitoſa alba ſubcrebra dejecit, multum toto corpore ſudavit, abſolute eſt judicatus.* Et de Nicodemo: *Vigeſimoquarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa ſubſidebant, ſudor ei toto corpore copioſe calidus emanavit, ſine febre judicatus eſt.* Et de Pericle etiam, qui fideliter per criſin fuit judicatus tertio. *Febris emolita fuit, urinæ multæ & concoctæ, in quibus multum ſubſidebat, nocte quievit. Quarto circa meridiem ſudor prorumpit toto corpore multus & calidus, ſine febre judicatus eſt, neque rediit.* Et de Anaxione pleuritico. *Vigeſimo primo rediit febris, tuſſit, multa excrevit concocta, in urina multa ſubſidebant alba, deſiit ſitire, dormivit, trigeſimo quarto die ſudavit, ceſſavit febris, in totum eſt judicatus.* Atque de Neropito. *Jam vero circa diem octuageſimum cuncta remiſſa ſunt, nihil tamen deſtitit, etenim urinæ boni coloris, & copioſiores ſubſidentias habentes exierunt, deliriaque imminuta ſunt. Circa diem centeſimum alvus fuit turbata multis bilioſis, durabantque diu multa talia, deinde dyſenteria cum dolore, reliqua levia fuerunt, in ſumma febres eum reliquerunt, diſceſſitque ſurditas. Centeſimo eſt abſolute judicatus.* In his omnibus poſſunt omnia præcipua optimarum fideliumque Criſium ſigna, quæ eſſe diximus, coctionem manifeſtam ac exquiſitam in excrementis, quæ juxta affectuum locos affectos conſiderantur, in ſtatu morbi criſes fieri, præjudicarique ab indicibus vocatis diebus. In criticiſque diebus conſpici, excretioneſque ideæ morborum reſpondere, haſque ſequi aut febrium ſolutionem, aut manifeſtam imminutionem, ceſſare ſymptomatum moleſtias, quæ ſingula in iis ab Hippocrate conſpectis

ctis criſibus fuere obſervata. Coctionis manifeſtæ ſignum in Nicodemo, fuit multa urina alba, in qua multa ſubſidebant. Et in Pericle, urinæ item multæ & concoctæ cum multa ſubſidentia, & in Annaxione, multa quæ tuſſit, excrevit concocta, & cum urina optimam ſubſidentiam habente, & in Neropyto urinæ itidem melioris coloris, copioſiores ſubſidentias habentes erant. Quæ etiam concoctio perfecta, in ſtatu naturæ factas fuiſſe eas criſes indicabat. In quibus cum criſes in criticis diebus apparuerunt, tum videntur quoque antea ab judicatoriis præjudicatæ. Fuereque excretiones morborum illorum naturis convenientes. In eo enim, qui in Dealcis horto, quod febris ejus fuerit ex miſtione bilioſorum pituitoſorumque craſſorum humorum, ideo excrevit per alvum multa pituitoſa, & ſudorem copioſum tenues bilioſos humores fuere excreti, & Pericles quoque ſudore multo excrevit bilem, a qua in febrem delapſus fuerat, atque ita de aliis, quas omnes & allevatio, cum febris tum ſymptomatum fuit ſubſecuta, & hæc de optimis fidelibuſque criſibus, ſalutem certam ægrotis ſignificantibus.

CAP. X.

De Criſibus ſalutaribus, quæ tamen neque fideles, neque certæ perpetuo ſunt.

APPARENT vero Criſes non raro bonæ ſane, ſed tamen quibus Medici perpetuo fidere minime debent, quæ hiſce ſignis ab optimis fidelibuſque diſtinguuntur, quippe quod non cum exquiſitæ coctionis ſignis, neque in ſtatu morbi, ſed in augmento, atque etiam, quæ non ab indicibus vocatis diebus fuerint indicatæ, neque minus in diebus decretoriis apparuerint, ſed in interdicentibus, quos etiam intercalares & provocatorios appellari ſuperius diximus, qui natura non perfecta coctione in iis cogatur pugnam cum morbo aggredi. Ex qua raro optime morbus judicatus, ſed plerunque imperfecte & non tuto, & quemadmodum etiam (etſi appareant

reant quædam coctionis ſigna,) non habent vacuationes neque ideæ morborum, neque naturæ ægrotantis, neque ætati, neque victui anteactæ, neque anni tempori neque cœli ſtatui aut loco congruentes.

Demum, etiamſi omnia bona eſſe apparuerint, & ægroti facile vacuationem non toleraverint, neque juventur, criſi huic non erit fidendum, & multo minus cum ægrotis pulſum meliores, quietiores, ordinatiores, ac vehementiores non habuerint. His quidem ſignis criſes conſpectæ non plane certæ dicuntur, etſi plerumque ſalutem oſtendant, at cum laboribus recidivis, & mala ægrorum tolerantia morbos judicant, ſed ſingula hæc ſigna diligenter conſideramus, & primum de iis, quæ in augmentis morborum, quo tempore natura non plane morbum concoxit, ſed cœpit concoqui, paucaque apparuerunt coctionis indicia. Hæc ſana inceptæ coctionis nondum abſolutæ ſigna, in morbis non exitialibus, bonam criſin pollicentur, ſed tamen neque omnino certam ac fidelem, ex quo plerumque ſanantur, at non abſque recidivis, aut moleſtiis ſeu laboribus, ac longitudine. Quæ vero ſanguinis profluvio fiunt, certiores & fideliores ceteris exſiſtunt, cum vel etiam in principio, nullis quidem conſpectis ſignis, coctiones non incertam ſalutis ſpem, aliquando ſanguinis larga eruptio ſolcat polliceri. Cujuſmodi fuerunt, qui in Pericle, in quo lienoſo ſanguis prima die e ſiniſtra nare perfluxit, & in Virgine Abderæ, quæ in veſtibulo templi habitabat, prima die menſes fluxerunt, & rurſus decima ſeptima e naribus erupit & ipſa vigeſimo, etiam plurimo erumpente cum ſudore ſanguine, fuit judicata: eodem modo in Metone quarta die cœpit criſis per ſanguinem e naribus, quæ quinta die perfecte cum ſudore ipſum judicavit, in quo non fuit recidiva, quoniam ſanguis etiam poſt judicium erupit.

Quæ imperfecta criſis ſanguinis eruptione clarius in Heropyto viſa eſt, de quo Hippocrat. *in* 3. *epidem. text.* 80. ita habet. *Vigeſimo multum deliravit, itemque ſequentibus diebus. Quadrageſimo multum ex naribus ſanguinis erupit, menteque conſtitit magis, ſurdus quidem ſed non perinde fuit, febres fuerunt re-*

remiſſæ. Proximis diebus ex naribus ſanguis, & paulatim erupit. Circa diem ſexageſimum e naribus quidem ſubſtiterunt eruptiones, ſed dextra coxendix admodum dolebat, febreſque increverunt, at ille die centeſimo, & vigeſimo tantum fuit perfecte judicatus. Ex qua hiſtoria colligimus. Criſes vel etiam per ſanguinis excretionem, quæ ceteris aliis vacuationibus ſunt fideliores & ſalubriores, nondum cum perfecta coctione, ſcilicet ante ſtatum apparentes, bonas quidem eſſe, ſed infideles ac incertas, quibus non ſit fidendum, verum ex his recidivas longitudinemque morborum laboreſque Medici prænuntiare debeant, plerumque tamen ſalutares exſiſtunt. At hæc in principio morborum, aut cum exitiali ſigno ſi illuxerint, malæ erunt, quibus aut ſubito mors ſuccedit, quippe in prælanguidis corporibus, aut poſt longum tempus in robuſtis ac prævalidis: veluti contigit mulieri, quæ in mendacium foro decumbebat, quæ plures criſes ante mortem habuit in principio morbi, id eſt, nullis ſignis coctionis conſpectis. Sed de hac accurate cum de exitialibus agemus. Colligamus criſes ante ſtatum, non eſſe omnino bonas & certas. quod Galen. hiſce verbis expreſſit. Eſto igitur, ut in die decimaquarta ſpes ſit fore ſtatum & aut ob morbi magnitudinem, vel motus velocitatem, vel propter ea aliquod aliud extrinſecum irritamentum criſis die undecimo anticipet, neque ipſam perfectam, neque omnino bonam: & poſtea dixit, ſiquidem morbus ſalubris ſic inveniatur, & neque ejus acumen neque magnitudo feſtinent, neque error aliquis circa ægrotum admittatur, ſtatus tempus criſis exſpectat, & hæc quidem optima criſis eſt, fit enim morbo jam cocto; ſi vero vel propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod irritamentum ante ſtatum criſis venire cogatur, tanto hæc criſis deterior erit, quantum ſtatum anticipaverit. Quod autem natura, etiam ante ſtatum ac vel etiam in principio aliquando excernat, alias a nobis demonſtratum eſt, interim enim nondum incepta humorum coctione, & aliquando incepta quidem, & demum ipſa perfecta, hoc tempore criſes ſunt optimæ, illæ ſunt omnino pernicioſæ,

& in augmento, quo tempore teſte Galeno in 1. *lib. de criſibus cap.* 8. & in primo de *tot. morb. temp. cap.* 3. incœpta eſt concoctio, in morbo non mortali bonæ ſed imperfectæ, & infideles: & hinc diximus alias Hippocrat. & Gal. omnes excretiones in principio, & crudo omnino adhuc exſiſtente morbo, lethales affirmare, & in augmento bonas dici, ſed non certas, neque perfectas. Quas omnes Galen. *in libro tertio, de criſibus cap.* 7. *cap.* 12. nec non, & *in libr.* 4. *de præſag. ex pulſib.* in hunc modum expreſſit, dicens: Nam ea expellere, quæ moleſtant naturam, ſæpe ante tempus convenit, quippe virtus ipſa eſt alienorum expultrix, quemadmodum in opere de naturalibus facultatibus ante demonſtratum eſt. Tempus autem coctionis poſt finem alteratoriæ facultatis eſt, tunc enim functionem obire, omnibus ſecundum naturam abſolutis, oſtendebatur, cum illa ab actione exſtiterit, verum ante perfectam coctionem interim, quæ oſtendant, ac moliri cogitur, ut interdum coctione jam abſoluta moratur adhuc, & lente propter imbecillitatem munus ſubit. Utramque autem in ventriculo clare licet contemplari: Inſtigatus enim coctionis tempus non exſpectat, ſed protinus etiam idoneum, cum eo, quod moleſtat excernat, & ubi ſatis jam cœperit, interdum lente ac conſtanter ſuperfluum imbecillitatis vitio expellit. Quare criſes ante augmentum quibuſdam, etſi non omnibus ſignis coctionis conſpectis, bonæ quidem dicuntur, non tamen fideles, & certæ, quibus nos fidere debeamus. Eodem modo eæ, quæ non in diebus decretoriis fiunt, incertæ exſiſtunt, morbique, qui non in diebus iis ſolvuntur, reverti ſolent. In quibuſdam vero interdicentibus, ſeu provocatoriis vocatis, eodem itidem modo criſes non omnino bonæ neque certæ apparent, de quibus Hippocr. *in lib.* 4. *aphor.* 29. ait: *Quibus in febribus ſexto die rigores fiunt, difficilis ſunt judicii.* In hac die virginem Lariſſæ ſanguinis profluvio fuiſſe ſimul cum ſudore judicatam alias meminimus, & Galen. ait: *in* 6. *Epidem. comment.* 3. *in tit.* 19. aliquando bonas criſes decima die fuiſſe obſervatas. Ex quo merito Hippocr. dixit: *in* 4. *lib. aphor.* 61. *febricitanti, niſi in diebus imparibus*

ribus febris deſierit, reverti ſolet. Criſes quoque, etſi cum quibuſdam ſignis coctionis appareant, tamen cum vacuationibus, morborum ideis ſeu naturis non congruentibus, nunquam perfecte, nec certe eſſe poterunt: Exempli gratia, in adoleſcente bilioſæ naturæ, morbo itidem bilioſo laborante anni tempore æſtivo, per alvum aut per vomitum ſi pituitoſum multum humorem excretum obſervaverimus, criſis, quod non congruat vacuatio ideæ morbi ac aliis, incerta ac infidelis erit; idem in febre pituitoſa, ſi bilioſum, & non minus ſi ſanguis hepate affecto e nare ſiniſtra, & liene ex dextra copioſior profluxerit. Criſes enim hæ non recte ideæ morbi conveniunt, propterea merito, cum aliquando bonæ, & aliquando malæ ſint, infideles incertæque dicuntur. Addamus denique etiam hoc ipſum in his morbis ſignificari, a quibus ægroti, etſi parum ſtatim meliuſculi viſi ſint, tamen paulo poſt recidunt; ſymptomata, & febres redeunt. Atque hæ ſunt criſes quidem bonæ, etſi non omnino bonæ, plerumque ſalutares ſint, ſed minime certæ, & fideles, nec perfectæ, neque perpetuo ſalutem prædicentes, cum aliquando ab ipſis ægrotos mori contingat. Sed hujuſmodi judicium confirmabitur ſignis mortem ſignificantibus, quæ ſi bonæ erunt, bonum quoque judicium futurum dicemus, licet non perfectum & forte non ſine recidivis. Ceterum eſſet quoque agendum de bonis criſibus per abſceſſus futuris, ſed quoniam ſat accurate agemus de iis, cum de prædictione ex abſceſſibus particularem ſermonem inſtituemus, ideo lectorem lubens ad eum remittendum duxi. Nunc ad exitiales declinemus.

CAP. XI.

De Criſibus exitialibus cognoſcendis.

PERNICIOSÆ cognoſcentur criſes contrariis ſignis, quibus optimas internoſci diximus, quæ ſunt, quæ nullo coctionis ſigno conſpecto, quippe in principio morbi apparent, quo tempore natura quicquam boni nunquam excernit, certioreſ-

que erunt, ſi in diebus decretoriis appareant, tertio ubi excretiones non reſpondeant ideæ morborum, uti ſuperius dictum eſt, vel locis affectis, uti ſi in hepate inflammato ſanguis exeat e nare ſiniſtra, & e dextra liene affecto, atque itidem utero affecto e naribus, & non per uterum perfluat. Addimus ſi excretiones ſint per ſe malæ, & exitiales, de quibus Hippocr. in primo Epidemio, ait: *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent.* Et paulo poſt; *Paululum in fronte, & claviculis exſudabant, ſed nemo per totum corpus;* Et de iiſdem in tertio Epidemiorum; *Sudores intempeſtivi, frigidi, multi perpetuo; Copia urinarum non bonarum, colliquationes malæ*, Et in 1. lib. de vomitibus. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidam ſubito moriuntur.* Quare crudo plane exiſtente morbo, in principio quippe morbi, quo tempore natura nondum coxit, criſes non fiunt, niſi, ut ſuperius docuimus, natura maxime a vehementia morbi, & celeritate irritata, ut cogatur aut ſtatim ſine pugna ſuccumbere, aut pugnando cum morbo criſin faciat exitialem, quæ ſi virtus debilis ſit, ſubito exſtinguitur. Cognoſcitur quoque hæc exitialis excretio, primo, ſi non reſpondeat morbi naturæ, & cum excretio per ſe ſit prava, uti dictum eſt, aut una ſigna lethalia conſpiciuntur, qualia ſunt ex urinis nigræ, turbidæ, cum nigris ſedimentis, vomitus virulenti, & colliquationes alvi, quibus in peſte Romæ olim graſſata, multos fuiſſe interemtos Galen. *in* 3. *Epidem.* ſcripſit: Propterea extremarum refrigerationes non recaleſcentes, de quibus Hippocrates, ſudabant ſemper, ſed non toto corpore, multum extremitates frigebant, ut vix calorem reciperent. Frigidum per os exſpirare. Reſpirare itidem per nares. Addamus quoque pernitioſas has criſes ſæpius decipere Medicæ artis ignaros, quod ab ipſis criſibus natura exſtincta, ægroti melius quieſcere videantur, & melius ſe habere, cum tamen ex pulſibus languescentibus, ac prioribus atque aliis, eruditi Medici exitium in foribus eſſe cognoſcunt. De iis pulſibus Galen. *in* 3. *de criſibus* ita habet: *Debilior vero atque inordinatior, & inæqualis eſt pulſus in mortalibus declinationibus, nam una cum aliis*

tunc

tunc calor febrilis exſpirat, atque hinc ſpecies melioris exoritur, deinde paulo poſt, vel cum ad levandum ventrem ſurrexerint, animi defectum incurrunt, & nonnulli pauco ac tenaci ſudore effuſo moriuntur, vel etiam ſine ſurrectione. Propterea nos dicimus, criſes bonas ac ſalutares ſubſequi in ægrotis ſtatum meliorem, nam vere quidem quietiores evadunt, cum ſymptomata morbo vel prorſus tolluntur, vel multum minuuntur, ita poſt exitioſas criſes ægroti redduntur inquietiores, debiliores, & ſymptomata ſæva augentur, ni ſtatim exitium ſubſequatur, aut apparent quietiores & liberi magna ex parte a morbo & ſymptomatis, quibus gravantur, ex quibus artis Medicæ ignari putant ægrotos in melius evaſiſſe. Ceterum his non eſt fidendum & hoc eſt, quod Hippocr. *in aphor.* dixit. *His quæ non ex ratione levant, non oportet fidere neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt.* Plurima enim talia ſtabilia non ſunt, neque multum durare & permanere conſueverunt. Sed hanc falſam allevationem cognoſcemus, tum quod, ut ait Hippocr. ipſa ſtabilis non ſit, neque diu bonus hic ſtatus duret, atque etiam quod, ut dictum eſt, ægri languidiores aut non robuſtiores, & pulſus debiliores, inæqualiores, atque pejores evaſerint, ut perfectas has criſes continuo exitium ſequitur, veluti imperfectas, mutatio in pejus. De iis Hippocrat. *in Epidem.* de Critone ita habet: *Secundo toto pede & ad talum ſubrubeus cum contentione puſtulæ nigræ, febris acuta valde inſanivit; dejectiones crebræ, bilioſæ, periit poſtridie, quam ægrotari cœperat.* Et de muliere Dromedai. *Sexto die mane ſuperriguit, cito percaluit, toto corpore ſudavit, extrema membra frigida; deliravit, ſpiritus magnus, & rarus.* Paulo poſt. *Convulſiones a capite cœperunt. Subito obiit.* Et *in* 1. *Epidem.* de Pithone. *Decimo mane ſine voce, multum frigus, febris acuta, multus ſudor, obiit.* Hunc etiam de criſibus malis & pernitioſis, quæ imperfectæ ad interitum judicant, quippe a quibus in pejus fit mutatio, tamen ægroti non ſubito intereunt, hocque evenit, ut vires prævalidæ contra morbum ſtrenue pugnent, & ut in exitialibus perfectis unica vice pugnans natura præ imbecillitate morbo ſuccumbat,

ita robuſtam, cogitur morbus iteratis vicibus, quod unica pugna non cedat, pugnando ſuperare: Propterea virium magnum robur facit criſes exitiales imperfectas, veluti minus robur perfectas, quo natura ſubito in pugna vincatur. Virium itaque magnum robur, ſignum erit in exitialibus morbis criſium futurarum imperfectarum. Eædem notæ erunt imperfectarum, & perfectarum, hoc excepto, quod imperfecte fiant plerumque cum incœpta aliqua humorum coctione, ita ut potius in augmentis fient, quam in principiis, & non abſque aliquo ſigno coctionis, veluti ſi alvi excrementa fuerint liquida, & poſtea parum incraſſentur, ſed tamen inæqualiter, ita ut ſi hac die craſſiuſcula apparuerint, altera rurſum liquida; & quod ad urinas, cum aliquave in ſedimento bona mutatio, vel in colore, vel in contentis, quæ tamen non ſit ſtabilis, ſed ſtatim redeat ad ſolitam cruditatem. In pernicioſis itaque morbis, vires robuſtæ & validæ hujuſmodi imperfectas criſes multas futuras præindicare ſolent, antequam moriantur ægroti, & præſertim, ubi quædam coctionis præludia apparuerint. Nam qui fieri poteſt, ut natura robuſta in morbum agens, aliqua levi coctione ipſum non mutet, neceſſe eſt enim morbum aliqualiter a natura pati. Hinc in morbis lethalibus non raro in excrementis præſertimque in urinis, ſolent videri quædam ſigna coctionis. Noſque ſæpius in peſtiferis aliiſque febribus pernicioſis, urinas vel tenuiſſimas, ruffas, melioris coloris, & craſſiores factas, & craſſas turbidaſque ante exitium claruiſſe, ſedimentumque aliquando habuiſſe, vidimus. Sed hæc præludia coctionis neque augentur, neque ſtabilia ſunt, ſtatim enim mutantur in pejus, & hoc eſt, quod nos monuit Hipp. ut dictum eſt; His urinarum aliorumque excrementorum præludiis coctionis, Medicos fidere non debere. Hæcque cognoſci ait Hippocr. quod ſtabilia non ſint, neque diu durent. Addamus, quod ex praxi didicimus, quum in morbis apparent criſes cum iis præludiis coctionis, vel etiam abſque lethali aliquo ſigno, & febris perſeverat, præludiaque coctionis non augentur, ſigna lethalia eſſe exſpectanda, quando illud nobis argumento ſit, naturam propter magnas vires ſe diu ſuſtenta-

re,

re, & ſervare, tamen quicquam morborum cauſarumque non poſſe ſuperare, proinde longo tempore morbo oppugnatam, marceſcere, ſuccumbere, atque exſtingui eſt neceſſe. Quod proxime Patavii, una cum Alexan. Maſſaria, & Hieronymo Aquapendente, Medicis celeberrimis, in Marina Teupola Sereniſſimi ducis Grimani nepote, juvene quidem ſanguine, & moribus vero clariſſima, Mattheo Mauraceno juveni Clariſſimo nupta, obſervavi. Hæc enim ex abortu in febrem continuam ardentem incidit, quæ incepit cum graviſſimis ſymptomatis, quippe dolore capitis punctorio vehementi, perpetuis fere vigiliis vertiginoſo affectu, ſiti intenſa, & perpetua jactatione corporis, ſummaque inquietudine, quæ omnia cum urinis crudis mortem ſubito minabantur, tamen ipſa morbo magnis viribus reluctato, etſi naturam nunquam quicquam morbi ſuperare potuit, primo ſanguine cum urinis craſſis, obſcuris, rubris, habentibus ſedimenta craſſa, e nare ſiniſtra erumpente, una cum vomitu, & per alvum rejectis copioſis excrementis pituitoſis admodum lentis, & bilioſis, interim porraceis, interim æruginoſis, itemque ſudore copioſo, fuit judicata; a qua tamen neque alvi excrementa, quæ perſeverarunt uſque ad exitium, neque urinæ probam unquam coctionem fuere aſſecutæ; neque minus, etſi ſanguinis e naribus excretione, & vomitibus, ac vel etiam aliquando ſudoribus ſæpius fuerit judicata, & exinde videretur ſatis allevata, tamen nunquam, ut dictum eſt, excrementa illa probam concoctionem habuerunt, etſi aliquando viderentur, aliqua ſcilicet die, meliorem coctionem accepiſſe, tamen illa concoctio per diem ac plus perſeverabat, rurſuſque redibant excrementa ad priorem cruditatis gradum, quo factum eſt, ut dixi. clariſſimam juvenem propter maximas vires diu cum morbo pugnando plures criſes imperfectas habuiſſe, quas ego perpetuo malas eſſe ac lethales prædixeram, quod nimirum coctiones in excrementis inceptæ nunquam a natura augerentur, atque quod nunquam immunis febre remanſerit. Sed jam morbo ingraveſcente, viribus tandem reſolutis, poſt multas imperfectas criſes, obiit.

Hanc

Hanc lubens hiſtoriam adjunxi iis, quæ de his criſibus nobis fuere adnotata, ut Clarius ſtudioſi aſſequantur, quomodo debeamus criſes magis imperfectas lethaleſque præcognoſcere, quibuſque ſignis nobis innoteſcant, quæ ſunt, quod morbo vel omnino exiſtente crudo fiant, vel cum principio quodam concoctionis. Tertium, quod illa præludia concoctionis nunquam augeantur, & non durent, inæqualiter quæ etiam appareant. Quartum quod nunquam febre ægroti prorſus liberentur, atque hoc eſt, quod Hipp. *in 2. Epidem.* vocavit *judicatorium non judicans*, quod aut, ut Galen. docet, *eſt difficilis judicii, quippe nullo prælucente ſigno lethali; aut lethale, ubi una cum aliquo exitiali ſigno appareat.* Quintum addimus, has quoque criſes ab excretionibus judicari ſeu cognoſci, quæ aut ſunt immoderatæ & nihil juvant, aut ſunt paucæ, non reſpondentes noxiorum humorum quantitati excernenda, de quibus Hippocr. *in lib. 1. Epidem.* ita habet: *His ſuccedebant abſceſſus, aut majores, quam ut ferre poſſent, aut minores, quam ut prodeſſe quicquam, ſed ſtatim redierunt, & deteriores evaſerunt, & ab excretionibus ſudores, aut multi, aut pauciores.* De quibus itidem Hippocr. *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent, & ſudabant ſemper quidem, ſed non toto corpore.* Et poſtea. *Paululum in fronte & claviculis exſudabant, ſed nemo per totum corpus.* Itidem malæ ſanguinis excretiones, de quibus Hippocr. etiam dixit: *Hæc ſanguis de naribus, niſi paucis, & admodum paucus erupit.* Et poſtea: *Nam Philiſcus quidem Epamenon, & Silenus, quibus parum quarto die, & quinto ex naribus ſtillavit, mortem obierunt, & de dejectionibus malis: Alvi turbatæ erant, bilioſis paucis, meris tenuibus mordacibuſque & frequenter deſidebant.* Quales vidi in Guadagnina mea uxore dilectiſſima, cum febre ardente, quæ tunc exſtincta eſt. Alvi itidem colliquationes, de quibus etiam *in tertio Epidem.* Unoque verbo, quod longis morbis, vel acutis tenebantur ventris vitio omnes præcipue mortui ſunt, & ſic de aliis. Demum vacuationes omnes morbi ideæ non reſpondentes; quippe veluti in pituitoſis meræ bilioſæ, & e contrario, de quibus nuper ſatis accurate egimus; aut locis affectis

non

non reſpondentes; ut quando uterus laborat, ſi ſanguis e naribus erumpat, aut ſi hepar e ſiniſtra, et ſi lien ex dextra. Demum diſtinguuntur eæ criſes imperfectæ a perfectis, quod imperfectæ fiant nullis conſpectis ſignis coctionis, atque viribus minus robuſtis. Ex quo merito, cum natura nequeat quicquam morbi alterare, & concoquere, ſed ſtatim magno morbo, quod magnis viribus non conſtet, prima pugna ſuccumbat. Perfectæ vero fiunt in corporibus robuſtiſſimis, quæ non ſemel neque bis, ſed pluries morbis oppugnata, & non niſi ſpatio temporis ſuperantur; quo tempore aliquid contra morbum etiam agentia ipſa paululum alterant, hinc quædam ſolent conſpici coctionis veſtigia, licet levia, quæ tamen nedum non augentur, ſed neque diu durant: a ſalutaribus vero etiam diſtinguuntur, eo quod ipſarum coctio non augeatur, neque, ut dictum eſt, diu, ſi quod veſtigium coctionis appareat, durat. In ſalutaribus enim præterquam, quod manifeſtiora ſigna coctionis appareant, etiam judices magis augentur, & ſtabilia videntur, atque in his quoque ægri in melius mutentur febre, aut omnino relinquuntur, aut magna ex parte liberantur, ſed unum harum exitialium imperfectarum criſium proprium eſſe diximus, quo non niſi in robuſtis corporibus fiant. Cujus veritatis exemplum nobis eſſe, ad id quippe cognoſcendum accommodatiſſimum, illius mulieris hiſtoriam, quæ in mendacium foro decumbebat, quæ juvenis & robuſtiſſima ante exitium plures hujuſmodi pugnas a maximo morbo, & criſes ob virium robur, etſi quicquam morbum alterare non poſſet, ſuſtinuit, de qua *in lib.* 3. *Epidem.* Hippocr. ita habet. Mulierem, quæ decumbebat in memdacium foro, primo enixam cum dolore maſculum corrupit ignis. Initio ſtatim ſitibunda, cor illi dolebat faſtidioſa, lingua arida, venter turbatus tenuibus, pauciſque, non dormivit. Altero die aliquantulum riguit, modicus ſecundum caput, & frigidus ſudor. Tertio cum dolore dejecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto ſubriguit, omnia irrita ſunt, inſomnis. Quintum diem laborioſe tranſegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copioſa. Septimo ſuperriguit febris acu-

ta, ſitis ingens, ſe jactavit, ſub veſperum per totum corpus ſudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec redibat illi calor. Iterumque nocte ſuperriguit, extremitates calorem non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, ſtatimque ad mentem redit. Octavo circa meridiem rediit calor, ſitibunda, comatoſa, faſtidioſa. Vomuit bilioſa pauca ſubflava. Nocte graviter ſe habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inſcia. Nono omnium fuerunt remiſſa, ſub veſperum comatoſa, aliquantulum ſuperriguit, vomuit amara, bilioſa. Decimo rigor, febris exacerbata eſt, nihil dormivit. Mane multam, in qua nihil ſubſideret, reddidit urinam. Extremæ partes receperunt calorem. Undecimo virulenta bilioſa vomuit, non multo poſt riguit, rurſuſque extremæ partes frigeſcebant. Sub veſperum rigor, ſudor frigidus, multum vomuit. Nox gravis fuit: Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida, ſingultus multus, ſitis laborioſa. Tertio decimo nigra, virulenta vomuit, rigor circa meridiem multa. Quarto decimo die ſanguis de naribus. Defuncta eſt. Annum ætatis agebat circiter ſeptimum decimum. Dignus fuit hujus mulieris caſus, ut ad cognoſcendas criſes lethales imperfectas, a nobis accuratius audiretur; nam omnia ſigna exitialium imperfectarumque criſium, quæ nuper a nobis producta ſunt, in hoc caſu facile recognoſcentur. Atque hæc de cognoſcendis exitialibus criſibus, ſupereſt, ut ad criſium ſpecies, aut modos etiam exacte cognoſcendos deſcendamus, quod ſcitu certe eſt digniſſimum.

Cap. XII.

De cognoſcendis criſibus, quæ per abſceſſus, & quæ per excretionem ſunt futuræ.

Plurimum facit ad præſagium ſalutis vel mortis ſpecierum criſium cognitio, nimirum an ea fient per aliquem abſceſſum, an per aliquam excretionem. Itaque in primis eas criſes indicabimus, quæ per abſceſſum fiunt, & deinceps illas,

las, quæ per humorum excretionem. At cum nomen abſceſſus ſit æquivocum multis diverſis competens, hoc ipſoque nomine multa diverſa intelligat Hippocr. propterea hæc omnia diſtincte ſunt cognoſcenda. Abſceſſus nomine Hippocrates aliquando intelligit humoris tranſlationem de una parte corporis in aliam. Hoſque abſceſſus vocat per effluxionem, de quibus *in ſecundo Epidemiorum* ait, optimos eſſe, qui per effluxionem fiunt, cujuſmodi eſt ſanguis e naribus, pus ex aure, ſputum, & urina. Quomodo dyſenterias, lienterias, teneſmodes, ſudoreſque abſceſſus dixit: Aliquando per abſceſſum intelligit ſuppurationem, de qua *in aphoriſmis* dixit, *tumores in ventre minus faciunt abſceſſus, quam in præcordiis:* teſte enim Galeno ibi ſuppurationum intellexit. Tertio intelligit humoris decubitum ad aliquam corporis partem, quo vel dolor & tumor aliquis concitetur. Quomodo nos dicimus, proprie magis abſceſſus nomine intelligi omnia cutis vitia, & præſertim quicquid ſub cute a cauſſa interna humoris erumpit, quales ſunt omnes tumores. De criſibus itaque per abſceſſus, ſeu per cutem, ſeu per tumorem aliquem futuris, quæ fiunt, ubi humores abſcedunt ab internis ad cutem, quam aut maculis afficiunt, aut in tumorem levant, nunc ſermo a nobis inſtituitur.

Pro qua re aſſequenda in primis videndum erit, quænam criſes per abſceſſus, & quænam per humorum excretiones fiant. Hoc vero facile cognoſcemus, cum recte humorum in corporibus inclinationem cognoverimus, cum inquam humores tranſmittentur tantum de parte ad partem, an præterquam quod tranſmittuntur etiam foras excernentur per meatus, vacuandis humoribus, deſtinatos. Hoc modo criſes per excretiones, & illos per abſceſſus fieri dicimus. De quo modo criſium Galen. *in lib. 3. de criſibus* ita ſcripſit: *Summatim enim nihil aliud oportet conſiderare in modo criſis, præter naturæ inclinationem, quam manifeſte oſtendit.* Hippocr. *in prognoſticis*, partium quidem oris ventriculi morſum, atque rigorem memorans, in quibus vomitus ſubſecuturus eſt, partim ſpirandi difficultatem, & oculorum hallucinationes, in quibus profluvium

vium ſanguinis variis diebus exſpectatur, ac præter iſta diſtinguens de urinis, & alvi excrementis, in quibus inquit. Neque bilioſa fuerint alvi excrementa, neque facile ſolubilia, & impermiſta, neque urina multa valde, & multam habens ſubſidentiam. Si quid enim tale fuerit, manifeſtum eſt, quod huc repit ægritudo, & per iſta expurgatur, cum vero huc non repit, & protrahitur morbus, cum ſignis tamen ſalubribus futurum abſceſſum exſpectare oportet. *In tertio vero prognoſt.* ſcribit. Morbos a calidioribus humoribus cum ægri viribus vehementioribus per excretionem judicari, atque his contrarias eſſe affectiones, in quibus facultas debilis eſt, & humor frigidus, quæ nec excretione nec abſceſſu deſiſtunt, ſed hæc aut corrumpere ægrum, aut perquam longo temporis ſpatio vix coqui obſervamus. At humores calidi non egent facultate valida, ut abſceſſus fiant, veluti frigidi, qui non niſi a robuſta vi moventur ad abſceſſum. Ex quibus præter criſis modum ex humorum inclinatione cognoſcendum, quippe ad abſceſſum inclinatum iri morbos, ubi neque ſigna vomituum neque hemorrhagiæ, id eſt, ſanguinis fluxus, neque alvi dejectionum, neque ſudorum, neque urinarum copioſarum apparuerint, etiam hoc itidem ex virium magnitudine, & humorum morbos foventium natura, conjici poterit, ex humoribus enim calidioribus facilius excretiones, abſceſſus vero, ubi ad excretionem natura nullam habebit inclinationem, neque hi opus habent validioribus viribus cum ſuapte natura facile ex parte ad partem moveantur, & decumbant, crudi vero ac craſſi plerumque in corporibus robuſtis, ſi longius morbus protrahatur, abſque ſignis exitialibus in abſceſſum aliquem decumbent. De his Galen. *in* 3. *prognoſt. comm.* ita habet: *Hos igitur aſſolet natura in partem quandam ignobiliorem expellere, quoties per excretionem corpus nequeat.* Sæpe enim definitum jam eſt, ut humores calidiores tenuioreſque paratiſſimi ſint ad excretionem, crudis vero & craſſis aut per abſceſſum, aut per concoctionem natura medeatur. Sed age ſigna modo dicamus, quibus futuros abſceſſus in morbis præſcimus. Gal. *in lib.* 3. *de criſibus cap. ult.* ſcribit in morbis acutis & calidis,

ſi

ſi criſis fiat primis periodis, excretionem ſperandam eſſe, ac ſi morbus fuerit diuturnus & tardus, atque urinæ fuerint longo tempore tenues & crudæ, abſceſſum futurum. At hæc non ſatis ſunt ad abſceſſus prænoſcendos, plura enim addi eſt opus: & primo, quod morbus habeat ſigna ſalutaria, corporaque viribus ſatis conſtent. Cum dictum ſit, debilem facultatem non poſſe crudos craſſoſque humores movere ex viſceribus ad partes ignobiles, ad quam decumbentes humores abſceſſus faciunt. Quod morbi, longi, & tardi ab humoribus craſſis & crudis foveantur, ſatis liquido conſtat, quodque hi quoque humores non facile, vel etiam a robuſta natura, moveantur ad excretionem, ex Galeno dictum eſt; qua propter neceſſe eſt aut ægrotum corrumpant; aut ſi convaliturus ſit, ut excretis ad aliquam partem ignobilium abſceſſus fiant, vel paulatim concoquantur, tam etſi hoc ipſum, ut per concoctionem medeatur, teſte Galeno, excretio quædam eſt, quæ per urinam magna ex parte lapſam fit per alvum.

Signa vero futuri abſceſſus Galen. hiſce verbis complexus eſt, dicens. *Si vero ad abſceſſus convertuntur, communia quidem omnium judicia ſunt, ſalutariter ſe habente ægro, quod neque morbus ſolvatur, neque urina multa, & multam habens ſubſidentiam, ſed cruda & tenuis appareat.* Quæ ex Hippocrate accepit, *in ſecundo libro prognoſt. text.* 26. ita habente. *Conſiderandum eſt in hunc modum, ſi febris detinet, & dolor non deſinit, & excretio non excernitur ex ratione, neque biliosæ fuerint alvi dejectiones, neque ſolutiores, nec urina admodum craſſa, ac plenius obtineat ſedimentum, promittitur vero ab omnibus aliis ſignis ſalutares, his tales fore abſceſſus ſperandum eſt.* De urinis abſceſſus ſignificantibus *in ſecundo Prognoſticorum textu trigeſimoquarto* ait: *Quicunque autem mingunt urinam tenuem ac crudam multo tempore, ſiquidem alia ipſis ſigna ſalubria affuerint, his abſceſſum exſpectare oportet, ad loca, quæ ſub ſepto tranſverſo ſunt.* Idem fere, & *in libro tertio*, ita legitur. *Si qua febris prorogatur, ſalvo affecto homine, nec dolore detinente, aut ob aliquam inflammationem, aut ob aliquam cauſſam evidentem, exſpectari oportet abſceſſum cum tumore aut dolore, qui in*

articulos maxime inferiores decumbat. Galenus ait : Spem eſſe futuri abſceſſus, ubi febris neque propter aliquam partem affectam curatu difficilem, neque propter commiſſum aliquem errorem prorogetur, neceſſe enim eſt ex craſſis crudiſque humoribus, quos ſæpe natura ſolet ad ignobilem partem e viſceribus protrudere, febrem prorogari. De quibus *in lib.* 4. *aphor.* 24. dixit : *Quibus adſunt febres longæ, iis tubercula, aut dolores circa articulos fiant.* Quare ubi febris ultra diem vigeſimum prorogatur, teſte Hippocrate *in tertio Prognoſt. text.* 25. cum dies vigeſimus ſit terminus acutorum morborum, in morbo quidem ſalutari, & urina tenuis, & cruda longo tempore mingatur, converti ad abſceſſum morbum ſperare poſſumus, eoque magis, ubi humoris alicujus craſſi purgationem ſubſequatur, ſolvitur enim morbus. De quo nos Hippocrates *in* 4. *aphor.* 74. commonuit, ita dicens. *Quibus ſpes eſt in articulis fore abſceſſum, liberat eos ab abſceſſu urina multa, & craſſa, & alba, qualis in febribus, cum laſſitudine, quartâ die quibuſdam fieri incipit.* Unum videtur neceſſario cognoſcendum, quippe quibus ſignis morbum eſſe ſalutarem loca cognoſcamus. Quod Hippocrates *in libro tertio, prognoſt. text.* 10. ita habet: *Qui enim convaliturus eſt, facilius ſpirat, ſine dolore agit, noctu dormit, & alia ſigna ſecuriſſima habet.* Quare hæc erunt ſigna communia abſceſſus futuri, propria vero, quæ in partibus aut ſupernis aut infernis futuros denotent, Hippocrates *in ſecundo prognoſt. text.* 62. ita eſt complexus. *Abſceſſus conſiſtunt hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatiget, illi in ſupernis, in quibus ilia molliora, & ſine dolore perſiſtunt.* Si vero aliquandiu ſpiret difficulter, ſine aliqua alia cauſſa deſinet. Quæ Galenus *in tertio de criſibus cap. ult.* etiam docuit, dicens abſceſſus ſperandos ad loca inferiora, quibus circa præcordia, aliquid inflammationis, atque coloris affuerit, & ad loca ſuperiora ubi repunt, præcordia mollia perpetuo eſſe ac ſine dolore, & æger ad aliquid tempus anhelitum habebit difficilem, ſine occaſione manifeſta, & poſtea ceſſabit.

Sed particulatim locorum ad quæ futuri abſceſſus fiant, ſigna paulo poſt, hiſce verbis expreſſit, dicens : *Propria vero*

(*ubi*

(ubi morbus non fuerit valde diuturnus) ſi ſubita difficultas, anhelitus laboranti ſuperveniens, mox quieſcat, eamque gravitas capitis ac dolor ſubſequatur, gravis ſomnus ac ſurditas: Huic in glandibus poſt aures neceſſe eſt abſceſſus fieri. Si vero morbus jam diu duraverit, neque ullum ex his ſignis affuerit, ſed in aliquo ex locis inferioribus, vel gravitas, vel tenſio, vel inflammatio, vel dolor apparuerit. Huic abſceſſus ad partes inferiores eſt exſpectandus. Autor vero Prorrheticorum *in* 3. *prognoſt. text.* 76. de parotidibus ita habet. *Somnus gravis cum dolore capitis, & ſurditas ſtatim adveniens ſunt ſigna parotidum.* Sed longe plura ibi de ratione futuras parotidas prægnoſcendi ſcribuntur, quæ brevitati ſtudens lubens omitto, atque enim, quod, ubi de prædictione a parotidibus ex propoſito agemus, hæc omnia longe accuratius adducere cogemur; Atque hæc de criſibus per abſceſſus futuris dicta ſint. Nunc de cognoſcendis criſibus, quæ per excretionem fiunt, agendum, quippe quæ, aut per fluxum ſanguinis, aut per vomitum, aut per alvi dejectionem, aut per ſudorem, aut denique per urinam fiunt. Exordimur vero ab iis, quæ ſanguinis eruptione fiunt.

CAP. XIII.

De prædicenda criſi per ſanguinis eruptionem, ſeu fluxum.

JAM deſcendimus ad cognoſcendas criſium ſpecies, quæ humorum excretione obſervantur, quæ quidem cognoſcentur a conſtitutione temporis, ægri natura, morbi ſpecie, motu atque naturæ humorumque inclinatione. Diximus ſuperius ex temporis conſtitutione criſes indagantes, & ægri natura, morbi ſpecie, & motu morbi, ſciri poſſe criſes, quæ per excretiones, & quæ per abſceſſus futuræ ſunt. Nunc dicemus, quo natura, & humores inclinabunt, eo criſes fieri neceſſe erit, ut docuit Galen. *in lib.* 3. *de criſib. cap. ult.* Duplex vero cum ſit ipſorum inclinatio, una ad interiora, atque altera ad exteriora. Ad exteriora ubi inclinaverint humores, criſes aut per ſudorem aut per hæmorrhagiam, id eſt, ſanguinis fluxum fient,

fient, quæ nobis innoteſcent ex pulſuum, & hypochondriorum obſervatione. Ad interiora vero humoribus, natura habentibus inclinationem, criſes fient aut per vomitus, aut per dejectiones, aut per urinas, aut per hæmorrhoidas, aut per menſes. Sed age, agamus primo de his criſibus, quæ per hæmorrhagiam ſeu ſanguinis fluxum, ſeu eruptionem fiunt. Hæ enim ceteris videntur anteferendæ, quod ſæpius morbos acutos judicent tum fidelius, ac certius perfectiuſque. Plures etenim fuerunt, qui ſanguinis hæmorrhagia ſeu eruptione larga e naribus fuere liberati, etiamſi tuta ſigna non haberent, quod Hippocr. in Metone vidit, de quo Gal. *Epidem.* 3. *text.* 24. ait: *Largæ de naribus eruptiones liberant, fere, ſane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione & judicatus, & ſervatus, quamvis non omnino tuta ſigna haberet.* Quare ab ipſis exordiamur, venemurque ſigna, quibus futuræ ſanguinis excretiones ſeu eruptiones e naribus innoteſcant; ſtatuamus itaque febrem ardentem, vel ſynochum, aut ſimplicem, aut cum alicujus viſceris inflammatione, in qua propter ipſius magnitudinem & celerem & fortem motum ac calidam naturam, concurrentibus calidiori ægroti naturæ, victus & ætatis temperamento, annique conſtitutione calida, æſtivo anni tempore, itemque loco calido, criſis per excretionem eſt ſperanda ſi per ſanguinis hæmorrhagiam erit futura, proculdubio omnia aderunt ſymptomata, quæ ſanguinis copia concitabit a venis ipſis, e quibus ad caput fertur, omnibus in locis permeabit; hinc fit, quo ſi per naturalia membra ad caput feratur, ægroti inprimis repente in intenſionem hypochondriorum incidunt, & aliquando in difficilem propter ipſorum diſtenſionem, reſpirationem. Sed hæc ſequitur tenſa hypochondria, veluti ſi per membra ſpiritalia vocata, ſeu reſpirationi deſtinata ſanguis tranſeat repente inſpirandi difficultatem veniunt, quibus tamen cito liberantur, utpote ſanguine ad caput perveniente, in ipſoque ſymptomata concitante, exindeque partes infernæ liberantur, itaque caput gravatur, dolet, & prius aliquid in collo tendi ſentitur, aut in ſincipite aures tinnitus aliquando ſentiunt, & aliquando ſurditatem, oculorum, viſio hebetatur,

tur, obſcuratur, aut ſplendores oculis obverſantur, facies rubeſcit, ſcilicet oculi genæ atque nares. Atque hæc erunt hæmorrhagica ſigna, quibus præcognoſcemus & prædicemus criſes per ſanguinis eruptionem e naribus. Quæ omnia Hippocr. quaſi divina mens loquens, hiſce verbis *in primo Epidem.* eſt conplexus: *In ardentibus autem ceteriſque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus ſanguis erupit;* *Et in libro tertio Prognoſticorum*, ex Galeni ſententia dixit. *Capitis dolores vehementes, & continui cum febre, ſi quod ex indiciis exſtiterit exitioſis, integre lethales ſunt. Si vero ex iis, quæ didiciſti, de ægro tanquam convalituro quicquam ſperes, a principio quidem ad ſeptimum diem ſanguinis e narıbus fluorem exſpectato, procedente vero tempore id quidem etiam, pus vero erumpet e naribus aut auribus in ſalutem ægri. Si vero ad vigeſimum extendatur diem doloris accidens in capite, tunc etiam ſanguinis fluorem exſpectabis rarius, magis vero ſuppurationem, aut abſceſſum ad inferas ſedes exſpectato. Sed per illud tempus, quo ſanguinis fluorem exſpectabis, angebit tibi exſpectationem, ſi in temporibus ac fronte dolor vehemens perſeveret. Magis autem exſpectari ſanguinis oportet eruptionem in junioribus triginta quinque annis, in ſenioribus vero ſuppurationem.*

Quæ hæmorrhagiæ futuræ ſigna clarius poſtea expreſſit, *in* 3. *prognoſt. text.* 33. dicens: *Quibus vero per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effuſis hebetudines ſubeunt oculorum, ac ſplendor obvertitur, & pro oris ventriculi morſu circa hypochondrium, aut læva parte, aut dextra, aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione. Sanguinem de naribus in his fluere, pro vomitione exſpectandum eſt. Magis vero & hic in juvenibus ſanguinis fluorem exſpectari oportet. Agentibus vero trigeſimum annum, aut etiam ſenioribus, minus, ſed vomitionem in talibus exſpectari oportet.* His ſignis alia adduntur ſcripta, cum in prorrheticis, tum in Coacis præſagiis, *in lib. enim* 3. *Prorrhet. text.* 51. ita habet: *Capitis affecti gravitate & ſincipite dolentes, pervigileſque ſanguinem profundunt, tum alias, tum ſi quippiam in cervice tendat. Qui pervigilave-*

rint repente cum inquietatione quadam ſanguinem profundunt, tum alias, tum ſi quippiam (ut melius *in Coacis præſag. text.* 32. legitur) *fluxerit ante cervicis dolores; nec non impenſe rubri oculi ſanguinis eruptionem oſtendunt.* Et poſtea. *text.* 55. *Per ea, quæ caput concutiunt, & quæ ſonitum faciunt, ſanguinem per nares profundere ſperandum eſt.* Ventris quoque palpitationes (id eſt ex Galen. pulſus arteriæ ſpinam pereptantis) cum hypochondrii tenſione ſublonga & tumente ſanguinis indicat eruptionem, & hypochondrii tenſio cum capitis gravitate & ſurditate, & quæ ſplendores præteribant, ſanguinis denunciant profuſionem; & in *coac. præſag. ſec.* 1. *text.* 4. hæc etiam leguntur. *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulſus, iis ut plurimum fluor ſit ſanguinis.* Et *in* 3. *lib. ſec.* 1. *text.* 17. *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, ſanguinem profundunt e naribus, tum alias tum ſi quid antea affluxerit.* Et *in libro quarto. text.* 26. 27. *In febre ardente aurium ſonitus ſuperveniens cum obſcuratione viſus, & gravitate in nares incumbente, vehementem inſaniam firmamque denunciant, niſi largiter perfluat ſanguis e naribus.* Et libro quinto, *pulſationes in capite, ſonitus aurium, profluvium ſanguinis ſignant, & qui gravitate capitis laborant, dolentque ſincipite, vigiles ſanguinem e naribus fundunt, tum alias, tum ſi quid tendi in collo ſentiat; & quibus ſurditas cum capitis gravitate & hypochondrii tenſione, & ad ſplendorem oculi perturbatione perfluvium ſanguinis ſignificat.* Atque hæc ſunt, quæ de ſignis hæmorrhagicis cum *in libris Epidemiis* Hippocr. tum *in Prognoſticis*, & *in Prorrheticis* atque *in Coacis præſagiis* nos colligere potuimus, a quibus nobis innoteſcent criſes per fluorem ſanguinis e naribus, quæ hæc erunt. In febribus ardentibus, ceteriſque aliis acutis, vehementibus, & in præcordiorum inflammationibus, omniumque maxime hepatis atque lienis, non raro etiam in phreniticis. Hos enim affectus præſertim ſanguinis eruptiones indicant. Vigiliæ repentinæ, & inquietudines ſunt ſigna hemorrhagica, ſed tamen plerumque communia criſium futurarum, quibus quidem conſpectis ſignis, criſis ſperetur, ſed an per hemorrhagiam, an per vomitum, & an alio modo, ſit futu-

futura ex propriis ſignis diſtinguetur, quod ſi his conſpectis cœperit in die critico, vel hæmorrhagia, vel vomitus, vel fluxio alvi, vel ſudores, vel alia evacuatio, forte poterimus ex iis ſignis conſpectis ſimilem excretionem prædicere. De quo *in* 3. *coac. præſag.* 40. legitur. *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, ſanguinem fundunt e naribus, tum alias, tum ſi quid antea effluxerit.* Galen. his duobus ſignis addidit capitis dolorem, ita ut in capitis doloribus vigiliæ repentinæ, atque inquietudines ſanguinem fluxurum ſignificent, eoque magis, ſi antea fluere cœperit. Ex propriis vero ſignis eſt dolor capitis, ſine quo raro ſoleat ſuccedere hæmorrhagia. Ex quo merito, Hippocrat. *in primo Prognoſt. text.* 22. ait: *Accidit in prima circuitione, jam ſanguinis e naribus fluor, atque admodum juvat, ſed requirendum eſt, num doleat caput, an hebetudines habeant oculorum, ſi quid enim horum fuerit, eo tendet.* In *Epidemiis* expreſſit temporum gravitatem, & in *Prognoſticis*, capitis dolorem vehementem: in *Prorrheticis* ſincipitis dolorem, aliquando cervicis dolorem, & capitis gravitatem: & in *Coacis præſagiis* vehementem capitis dolorem, & capitis etiam gravitatem nominat, & dolorem ſincipitis; addamus, qui hæmorrhagiam denotat, debere eſſe calidum diſtendentem, ac pulſantem. Hocque eſt unum ex præcipuis ſignis, quæ ante hæmorrhagiam attendi debebant.

In Metone, in quo die quarto bis de nare dextra fluxit ſanguis, in die tertia capitis gravitatem fuiſſe Hippocr. *in Epid. text.* 77. notavit, poſteaque auctam; & in Pericle, dolorem primo, & poſtea caput gravatum, præceſſiſſe ſanguinis eruptionem. Hoc ſignum vero, non proprium, ſed commune ad ſanguinis fluxum, & ad vomitum eſſe Galen. *in lib.* 3. *de criſibus cap. ult.* ſtatuit. Ceterum, qui vomitus præſagiunt, dolores mordaces eſſe, docuit. Addamus neque perpetuo antecedere capitis dolores, ſed ſine aliquo gravitatis ſenſu, videtur impoſſibile, fieri poſſe hæmorrhagiam, cum non poſſit multus ſanguis in capite aliquam moram facere, abſque quo caput gravetur, ſed tamen aliquando copioſiſſimus ſanguis repente aſcendens, & erumpens, nullam aut obſcuriſſimam gra-

vitatem capiti infert. Hoc in febribus non acutis ſæpe obſervatur. Quod mihi contigit, qui poſt quartanam febrem, quæ nondum fuerat reſoluta, repente exſpui, & per nares rejici ad minus ſanguinem ſex librarum ponderis, quo quartana febris, (quod eſt rariſſimum) prorſus fuit judicata. Ceterum in acutis febribus raro fit, ut erumpat ſanguis, non prægreſſo in capite aliquo vel gravitatis vel doloris ſenſu. Poſt dolorem capitis ſequitur ſurditas, atque aurium tinnitus, quæ ſolent eſſe ſigna quoque hæmorrhagica.

In me ante illam copioſam ſanguinis excretionem tinnitus faſtidioſus, in dextra aure præceſſit. Quod ſignum notavit Hippocrat. in *Prorrheticis*, auctor *Coacorum præſagiorum*. Surditatem etiam ante hæmorrhagiam obſervari, cum *in Prorrheticis*, tum in *Coacis præſagiis*. habetur. Quod ſignum vidit in Virgine Abderæ, atque in Heropyto antequam erumperet ſanguis. His quoque addimus pulſus venarum, in capite, de quo in 5. *coac. præſ. text.* 27. *Quibus febricitantibus rubores in facie & capitis vehemens dolor, venarumque pulſus, iis ut plurimum fluor ſit ſanguinis.* Micatio enim venarum & agitatio ferventis, & concitati ad exitum ſanguinis indicium eſt. Addimus cervicis, & colli tenſionem, de quibus ad hæmorrhagiam auctorem. *Coacorum præſagiorum* meminiſſe ſuperius vidimus; adduntur *in tertio Prorrheticorum text.* 52. Ventris quoque palpitationes, forte pulſus arteriæ ſpinam perreptantis.

Sed nondum attigimus propria ſolius hæmorrhagiæ ſigna, ſed quæ ad alias excretiones ſunt communia. Nam dolores capitis, vigiliæ, deliria capitis, partium tenſiones, ſurditates, tinnitus aurium, venarumque pulſus, ſunt ſigna ſane critica non uni, ſed multis criſium ſpeciebus communia: Sequuntur ſigna magis propria, qui ſunt hypochondrii vel dextri vel ſiniſtri tenſio, ſublonga, (tumentem addidit auctor *Prorrheticorum)* qui tamen non perpetuo fit, ſed aliquando mediis muſculis, (teſte Galeno) a thorace ad pubis oſſa pertinentibus tenſis; ſed neque hæc hypochondriorum tenſio perpetuo eſt hæmorrhagica, ſed & quæ fit aut in dextro, aut in ſiniſtro. Quod ſignum Hippocr. in *Epidem.* tum in *Prognoſticis* hæmorrha-

rhagicum fecit, plurimum etiam facit, ad hæmorrhagiam prædicendum, reſpirandi difficultas repente ſi apparuerit. Quod Galen. *in lib. 3. de criſib. cap. ult.* ita expreſſit. *Eſt etiam præcordiorum tenſio ſine dolore, nam & hoc non parvum indicium eſt ſanguinis ad ſuperiora tendentis, ſicuti etiam difficultas anhelitus, nam & hæc ſanguine tranſeunte in thoracem fit.* Cum itaque (ut etiam ait Galen. *in 1. Epidem.*) in hypochondrii, aut dextra aut leva parte aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, ſanguinis his e naribus profluvium exſpectandum; eſt enim impetus humorum in caput, hypochondrii ſine dolore contentio, ſignum. Quod quidem ſi ei accidat, dolor inflammationem ſequitur viſcerum. Quando vero calore capitis ſurſum ſanguinem trahente, & jecore impellere contentio fiat, ſanguinis eſt exſpectanda eruptio. Non raro etiam fit, etſi ſanguis per thoracem haud tranſeat ex magna ejuſdem ſanguinis copia, tumeſcentibus hypochondriis, ut etiam ægrotos ſpiritu difficili laboret. Fœminam quondam Ægyptiam Cayri novi, quæ ſingulis menſibus, ſanguine menſtruo, interceptis ad uterum viis, in caput ſublato per nares erumpente vacuabatur, quo tempore aſcendebant, cum magna utriuſque hypochondrii tenſione abſque dolore, & cum difficillima reſpiratione vexabatur. Addo, quod cum tenſio hypochondriorum tum reſpirandi difficultas hæmorrhagica repente fiunt, atque paulo poſt ceſſant, de qua Hippocr. *in ſecundo Prognoſticorum*, ait: *Si vero aliquandiu ſpiret difficulter, ſine aliqua alia cauſſa deſinet.*

Poſt hypochondriorum tenſionem, aliud ſignum eſt ex viſu ſpectandum; namque Hippoc. in *Epidemiis* ſcripſit, in iis, quibus per nares fluxurus eſt ſanguis, caliginem oculorum fieri, & *in Prognoſticis*, viſum hebetem habere, quo fit, ut caligo oculorum, hebeſque viſus hæmorrhagiam prænuntient. Galen. vero *in libr. 3. de criſib.* & *de præſ. ad poſthumum*, ait: *fulgoris motus oculis obverſari, quod humor flavus ſit, atque obtuſiores viſus fieri, quoniam multus ſanguis, & totus ſimul elatus ad ſuperiora ſpiritus meatus obſerat.* Aliquando expaveſcunt ægroti ex quibuſdam rubris ſpectris, ut juveni Romano, de

quo Galen. *in libro ad poſthum.* meminit, contigit, cui antequam ſanguis eruperit, ei rubri coloris ſerpentem per laquearia repentem ſupra lectulum ferri viſum fuit, propterea que ipſum expaviſſe, & e lectulo aufugere voluiſſe. Non raro etiam oculi involuntarie lachrymant ob fluxus ſanguinis copiam, teſte Galen. de quo ſigno Hippocr. *in primo Epidemiorum* ait: *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus, ſpontaneæ efluunt lachrymæ, his eſt (ſi quidem reliqua non ſint exitialia) e naribus ſanguinis eruptio exſpectanda. Qui incommode habent, his non ſanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Quare cum aliis ſignis in acutis febribus, ſi reliqua ſalutaria ſint, involuntariæ lachrymæ hæmorrhagiam prænuntiant, quod Galen. *in lib.* 3. *prognoſt. com.* 33. docuit, atque in ſexto etiam *Epidem.* confirmavit. Nos vero de hoc ſigno in proximo libro ſatis accurate ſcripſimus. Nunc ex ſignis explicatis quaſi ad hæmorrhagiam acceſſimus, quæ tamen non videbitur, neque fiet etiam, ni prius facies rubore ſuffundatur, quod ſane ſignum eſt neceſſarium, nunquam abſque hoc ſanguinis eruptio fit. Faciei enim partes omnes, & præſertim prope nares poſitæ, rubræ coloratioreſque apparent, ex præſentia inquam ſanguinis. *in libro* 3. *Prorrheticorum text.* 45. legitur oculos impenſe rubros ſignificare cum cervicis dolore hæmorrhagiam, & Galen. ait: *In re ejuſmodi magna præſtant virtute impenſe rubri oculi.* Auctor de *Coacis præſagiis* rubores in facie ſanguinis fluorem ſignificare ſcripſit; Galen. vero cum *in tertio de criſibus cap. ult.* tum omnium maxime *in libr. ad poſthumum cap.* 13. malarum nariumque ruborem proximam hæmorrhagiam connotare expreſſit. Neque immerito, cum ſanguinis copia cutis repletis ipſius venis coloretur, hinc etiam narium gravitatem fieri adnotatum eſt in *coac. præſag.* Cæterum ruborem faciei diſtinguemus ab eo, qui aut a cerebri inflammatione fit, de quo *in coac. præſ.* ait: *Facies flammans cum ſudore, malignum.* Et *in* Prorrheticis. *Faciei color bonus, & mœſtitia multa, malum.*

Cognoſcetur hæc propriis ſignis inflammati cerebri, aut ab eo rubore, qui genas colorat, ex pulmonum affectu aliquo, cu-

cujuſmodi fieri in peripneumonicis & aſthmaticis ſuperiori libro declaravimus. Hæc vero, quæ hæmorrhagica eſt, in ſtatu apparet, in morbo ſalutari, una cum aliquo, vel multis ſignorum nuper dictorum, atque tot ſunt omnia ſigna, quibus ſanguinem erupturum e naribus quiſque noſtrum poterit præſagire. At quoniam omnia perpetuo ſimul non apparent, proinde ſi duo vel tria ex præcipuis illuxerint, ſufficient ad hæmorrhagiam prædicendam. Præcipua vero ſunt, ex Hippocrate & Galeno, capitis dolor; quod ſignum inſeparabile eſſe Galen. *in* 1. *ad Glauc.* ſæpius ſtatuit; aut ſincipitis, aut cervicis, aut temporum, ac etiam colli, vel gravitas, ipſa hebetudo viſus, aut fulgoris motus, aut caliginem oculis obverſari, tenſio hypochondrii ſine dolore, aut difficilis reſpiratio, quam paulo poſt ceſſant. Rubore item in facie jamjam fluxuro ſanguinis. In febre ardente, cauſone, vehementi aut aliqua magna internorum viſcerum inflammatione. Atque in juvenile ætate, omniumque maxime in iis, quibus ſolitum ſit alias ſanguinem erumpere. Atque hæc de criſi, quæ per eruptionem ſanguinis e naribus, dicta ſint. Addamus ex Galeno *in primo ad Glauc.* in quo loco de hæmorrhagiæ ſignis ſatis accurate agit; pulſus ſubito in tumorem elatos non recidentes in parvitatem, neque ſi debiles facti fuerint, multo plus, ſi in altum attollantur & vehementiam ſumſerint, jam faciem ægrotantis inſpice. Nam ſi aliqua ex iis, qui in ipſa ſunt, partibus palpitet, aut una, quæ ſunt in temporibus, pulſant, ut gena, vel naſus, vel oculus rubidior factus fuerit, magis etiam criſis exſpectanda eſt: ſi vero, & inviti lachryment, aut marmarigas, id eſt, ſplendores videre imaginentur, ac manus naribus, veluti ſcalpentes admoveant, tunc non jam fluxurum, ſed jam fluentum ſanguinem inſpicies. nam ubi ſemel aut bis ſcalpſerint, ſtatim erupit, neque vero ex his perterrueris, ſi hominem deſipientem aut ſalientem inſpexeris, nam & hæc humorum repentium ad partes ſuperiores indicia ſunt, veluti & anhelitus difficilis, & hypochondrium retractum, & collum ſimul cum capite aggravatum.

CAP.

Cap. XIV.

De criſi, quæ fit, per ſanguinis fluxum, cum ab utero, tum ab hæmorrhoidibus.

Sæpius etiam fit in mulieribus, ut criſes fiant ſanguine per uterum menſium modo erumpente, qui fluor etiam multis ſignis innoteſcet; primo enim, ubi conceperimus criſin eſſe futuram, videndum erit in mulieribus ægrotis, an menſes ſolito modo fluant, vel non, tempuſque probe obſervandum, in quo fluere fuerant ſoliti, ætas, & temperamentum, victus, anteacta an ſanguine reſponderint. Poſtea videndum erit, an ſigna aderunt hæmorrhagiæ, aut vomituum, aut ſudorum, aut dejectionum, aut copioſarum urinarum, cum nulla quidem illuxerint, ſuſpicandum in morbo vehementi criſin per menſes fieri poſſe; quod ſi, vt Galen. *in libro 3. de criſibus cap. ult.* docet, adfuerint quoque menſium ſigna propria, quæ ſunt gravitas lumborum effatu digna, dolor, atque tenſio. Sed ut iſtud certum fiat, præſtabit mulierem interrogari, & quam diligenter, quibus ſymptomatis fluentibus vexari ſoleat, atque in criſi prænoſcenda, eadem erunt accurate ſpectanda, cum quibuſdam fluxuris menſibus lumbi doleant, aliis abdomen, aliis uterus, cruraque, quæ partes ſedulo dolentes obſervatæ multum faciunt ad menſes fluxuros prædicendos. Ceterum in primis cum criſis futura ſit, videndum erit: an alterius evacuationis futuræ ſigna adſint, quæ ſi non adſint, atque in mulieribus acuta febre vexatis lumbi doleant ſine manifeſta cauſſa, in ipſiſque tenſio ſentiatur, menſtrua fluxura erunt, teſte Galeno *in libro tertio de criſibus.* addidit auctor *prorrheticorum* febrem laſſitudinariam, & cum rigore, hiſce verbis. *Quibus ex rigore febres laſſitudinariæ fuerint, muliebria his devertunt, plures mulieres vel etiam ſine febre ante menſtruorum eruptionem ſentiunt quandem laſſitudinariam affectionem, ex qua una cum dolore lumborum, & tenſione menſtrua futura prædicant.* Addunt & oris ventriculi dolorem ſeu cardialgiam,

ut

ut Galen. notavit *in* 3. *prorrhet. Copia enim ſanguinis in venis acervata, tenue quoddam ſerum in ventrem confluens cardialgias parit, in os ipſius aſcendens, quod omnium fere partium maxime ſentiendi facultate præſtat, plurima autem abundantiæ portio ad inferum repens locum, in qua, & primum deferri conſueverat, lumborum dolores efficiet.* Quibus additur etiam in 5. *coac. præſ. text.* 26. *tenſio, æſtus ardoreſque circa ſpinam;* ſignum quippe recurrentis ſanguinis per magnam venam, quæ ſpinam perreptat, quæ ad lumbos maxime fervida motione ſanguinis æſtuat. Atque hæc ſunt ſigna fluxuri ſanguinis per uterum, quæ adhuc facient indicium magis certum, ſi menſes ſuppreſſi fuerint, atque hæc eo tempore illuceant, quo ſoliti fuerant menſes per valetudinem fluere. Quæ omnia ſigna in homine quidem melancholico, quibus per hæmorrhoidas fluere ſanguis fuerit ſolitus, atque fuerit ſuppreſſus, ſanguinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant; primum dolent lumbi ſine cauſſa, & diu, os ventriculi itidem dolet, de quibus in *Prorrheticis* legitur; *lumbis dolentibus cardialgiæ accedentes ſanguinis per hæmorrhoidas erupturi ſigna ſunt: arbitror autem & hos prægreſſæ hæmorrhoidum eruptionis ſignum eſſe.* Præſentis autem affectionis (ait Galen.) perſpicua ſymptomata, nempe copia in venis acervata, ſerum tenue quoddam in ventrem confluens, cardialgias parit; in os ipſius aſcendens, & multa ſanguinis portio deorſum tendens, lumborum dolores facit.

Quare dolor lumborum, tenſio, laſſitudinis ſenſus, dolor ventriculi oris, atque æſtus & ardoris ſenſus circa ſpinam dorſi, in hominibus melancholicis, aut mali habitus, ſanguinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant, præſertimque ſi alias fluxerit, & modo fuerit interceptus, *in* 3. *coac. præſag. ſect.* 2. *text.* 37. *Dolores in lumbis eruptionem ſanguinis ſignificant, qui ſine manifeſta cauſſa in melancholicis, & quibus conſuetæ ſunt hæmorrhoides, magis accedit.* Sed ſatis de cognoſcenda criſi, quæ fit per ſanguinis eruptionem, diximus. Nunc ad eam, quæ vomitibus innoteſcit, deſcendamus.

Cap. XV.

De cognoſcenda criſi, quæ per vomitum ſit.

Cum non raro ſoleat criſis vomitibus fieri, morboſque judicare, propterea neceſſe eſt, ut ſigna quoque, quibus nobis hæc innoteſcet, ſedulo cognoſcamus. Quæ Galen. *in lib.* 3. *de criſibus* hæc eſſe ſtatuit, quippe dolorem capitis mordicantem, ſeu acrem, ſeu acutum, oculis tenebroſum, ſeu caliginem obverſari, morſus oris ventriculi, faſtidium ac nauſeam, ſeu ſubverſionem, ubi præſertim eſt futurus pituitoſus, ſputum tenue abundanter ex ore affluere, labrumque inferius agitare, ſeu tremere. Pulſuſque inæquales altos atque duros. Alii addunt jactationem ſeu inquietationen, linguæ amaritudinem, rigores, ſpirandi difficultatem. Ceterum ut futuri vomitus rationem habeamus, primum ſciamus ex motu humorum ad ſtomachum, futurum vomitum facile cognoſci, quoniam natura a venis ad ipſum ventriculum humores noxios tranſmittens, & ex pultricis ſtomachi irritationem ad excernendum ſeu expellendum movet, qua vomitus fiunt. Itaque cum humor per venas æſtuat, agitatur, moveturque ad ſtomachum, anxios ægrotos, & inquietos reddit, quod tamen ſignum in omnibus fere criſibus obſervari ſolet. Primo vero ob exhalationem humorum ab ipſo ventriculo, quæ meningas ſeu membranas cerebri afficit, capite dolent, & dolores, ut Galen. notavit, ſunt mordaces ac acuti, veluti in futura hæmorrhagia tenſivi, minimeque acuti, qui non a bilioſo acrique humore fiant. Ob eandem quoque fumidam exhalationem, quippe ipſius diffuſione per humores ad oculos, vomituri caligine, vertigine tenebricoſa tentantur, aut ut ait Hippocr. *in* 1. *prorrhet. com.* 30. caliginoſum ſeu tenebroſum oculis ipſorum obverſatur. Cum movetur vero humor bilioſus a venis ad externas venas, ægri rigent aut horrent, dumque ſtomachum invaſit, faſtidium, oris ventriculi, (quod antiqui cor appellarunt) morſum facit, nimirum vellicans os ipſum maxime ſenſile. Cumque etiam humor

mor has partes ſuperas petit & occupat, primo partes infra hypochondria frigidiores redduntur, tum, quod calidi humores ad ſuperiora ferantur, tum maxime, quod cogatur calor nativus ad interiora contrahi & recipi. Cumque, ut dictum eſt, os ſtomachi moleſtat, vellicando, mordendo ac æſtuando, fiunt faſtidia, jactationes, cardiogmos cordis, atque jam vomitatis os ſputo tenui plenum eſſe videtur, ut Gal. ait, propter tunicæ communitatem, quæ una eſt ori toti interno continua, faucibuſque, & ſtomacho & ventriculo. Hinc fit, ut labrum inferius interdum concutiatur, ventris ore ad vomitum excitato, nempe labii concuſſio tunicam eam, quæ ab ore in ventrem extenditur, tum morderi, tum vellicari, tum concuti oſtendit. Neque mirum eſt, humorem acrem, mordicantem, æſtuantem ventriculi os exæſtuare, vellicari, & excitari expultricem ad vomendum. Hinc divine ſane noſter Hippocr. *in lib.* 4. *aphor.* dixit: *Non febricitanti cibi faſtidium, cordis dolor, vertigo tenebricoſa & oris amaritudo purgatione per ſuperna, opus eſſe ſignificant;* Quaſi innuere vellet in febricitantibus hæc vomitum prædicere, qui ni ſuccedat hebetem naturam medicamentis eſſe procurandam. Quare prædictis ſignis ſeu ſymptomatis conſpectis in febre ſalutari ex ardentium genere, utique vomitus præſagire poterimus. Quæ ſigna ita Hippoc. *in* 3. *prognoſt. text.* 30. habet: *Si quis per febrem non exitioſam dixerit caput dolore, aut etiam tenebricoſum aliquid ad oculos obſervari, ſi ventriculi dolor in eo exſtiterit, bilioſa vomitio aderit. Sin rigor prehendit, & inferiores in iliis partes frigidæ fuerint, adhuc citius vomitio aderit. Si vero bibat, edatque hoc tempore, perquam cito vomet.* Hæc accidunt viris & mulieribus potiſſimum in tertianis, minoribus natu accidunt etiam in illis potiſſimum febribus, continuis & in veris tertianis, & *in* 1. *Epidem. text.* 44. præcipua ſigna ita expreſſit. *At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores, & faſtidia ſunt, bilioſa poſt ac pituitoſa vomunt.* Galen. *in primo ad Glauc.* dixit: dolorem capitis eſſe futuri vomitus ſignum inſeparabile non minus & cardialgiam. id eſt oris ventriculi morſum neceſſario præcedere vomitionem, & Hippocr. *in* 2. *de vict. rat. in acut.*

addidit, labrum inferius agitatum cum ſaliva ex ore excidente, vomitum jam affuturum ſignificare. De qua *in Coacis præſagiis. Vomituris ſalivatio quædam prius accidit.* Et *in* 1. *prorr. text.* 30. *Si in phrenitis cum perfrigeratione ſit ſputatio, nigra revomuntur.* At in phreniticis ſputatio frequens, in qua ex Galeno nihil excernitur, delirium phreniticum ſignificare auctor *Prorrheticorum* ſcripſit, malumque eſſe in phreniticis ſignum, & eam, in qua multum effluit ſputum, &, ut ait Galen. os ſputo tenui plenum eſſe videtur, jamjam vomitionem futuram ſignificare. Quæ ſputatio ante vomitum fuit obſervata in illo, qui caleſcens cœnavit & potavit largius. Vomitu fuere judicati, teſte Hippocr. uxor Epicratis, de qua Hippocr. ait: *Quinto decimo vomuit bilioſa, flava, ſubcrebra, ſudavit, libera febre; & mulier, quæ decumbebat in littore, etiam decimo quarto vomuit bilioſa, flava ſubcrebra, ſudavit, febre liberata eſt. In quibus ante vomitus, cum febre ardente laborarent, capitis gravitates aut dolores exſtiterunt, & aliqua ex ſignis vomitionem ſignificantibus.* Atque hæc de vomituum ſignis.

Cap. XVI.

De ſignis criſium per ſudores, atque per urinas copioſiores futurarum.

Frequentissime morbi acuti ſudoribus iudicantur; ſudores enim, ait Galen. omnibus febribus proprii exſiſtunt, & præcipue incendentibus ardentibuſve; juvant omnes internorum viſcerum inflammationes, parotides, lethargos, reliquoſque omnes capitis affectus: non minus & febres ex intermittentibus quotidianas, quartanas & ſemitertianas ſudores judicant, ſed plerumque non ſolum has febres, ſed cum bilioſa pituitoſaque excretione, aut per vomitum, aut per alvum, aut etiam per hæmorrhagiam; quartanas, ſi ſimul atra & varia excernantur, atque quotidianas ſimul cum vomitibus atque excrementis alvi pituitoſis; ſed de his non agimus, cum noſtrum ſit inſtitutum de his affectibus agere, qui acuti ſunt, quique

vel

vel ad ſalutem vel ad mortem judicari ſolent. Cujuſmodi ſunt febres continuæ, acutæ, omnes præſertimque ardentes, quarum ſudores proprii videntur; internæ quoque phlegmones, inflammationes, & calidi omnes capitis affectus. In quibus ſane ubi præceſſerint ſigna coctionis, atque critica ſigna illuxerint & perſtiterint, quibus omnino futura criſis præmonſtratur, per ſudorem eam expellendam ſcribit: Galen. *in lib. 3. de criſibus cap. ult.* ſi hæc ſigna ad unguem fuerint obſervata, quippe, ſi urina & alvus ſupprimatur, & febris fuerit ardens, neceſſario ſequitur ſudor multus a rigore. Hinc *in lib. 6. Epidem. com. 1. text. 10.* Hippocr. dixit: *Ante rigorem urinæ ſuppreſſiones.* Quare alvi præter rationem ſuppreſſa excrementa, aut pauciora quam antea reddita, urinæ item ſuppreſſæ, abſque ſignis hæmorrhagiæ, vomitus, menſium, hæmorrhoidarum & alvi fluxus, ſunt indicia ſatis certa ſudoris, multoque magis, ſi æger increſcente acceſſione deliraverit. At hæc neceſſario etiam ſpectabuntur ſigna, ſcilicet, partes exteriores, maximeque facies coloratiores, & calidiores, vapor quidam calidus, qualis antea non fuerat, ex cute exhalet, atque pulſus vitioſus inſigniter mollis. De quo Galen. *in lib. ſynopſ. de pulſibus cap. 22.* ita habet: *Hic enim pulſus undoſus, inquam, ſudorem ut plurimum nunciat, at tanto magis, quanto mollior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus, ſi vero ipſi intercurrat altus, firmiſſimum habebis ſudoris ſignum. Cum undoſo quidem, vel abſolute magno, non tamen duro criticorum ſudorum.* Hæc eadem ſigna leguntur apud Galenum *in libello de præſagio, experientia confirmato;* ſed addidit totius corporis cutim reddi pruriginoſam, mollem, & rubram. Neceſſario cutis præmollis obſervatur in futuris ſudoribus, quod & Hippocr. *in 5. aphor. 71.* ita habet: *Quibus cutis circumtenditur arida & dura, ſine ſudore moriuntur; quibus vero laxa & rara, cum ſudore moriuntur.* Quidam duo præcipua ſudoris ſigna tantummodo ſtatuunt, urinæ quippe ſuppreſſionem, ex qua ſeroſa humiditas, eadem quidem cum ſudoris tum urinæ materia, in univerſum corpus expanditur, proinde ſua vi acri vellicans rigorem concitat, qui eſt ſecundum ſignum, ita, ut ſudoris

ſigna duo ſint, vel urinæ ſuppreſſio & rigor, atque hinc forte dixit Hippocr. *in* 4. *aphoriſ.* 58. *Si laboranti ardente febre rigor ſuperveniat, ſolutio fit.* Galen. *in* 6. *Epidem.* ait : *At ſi alvus fluxa non ſit, proximamque eſſe morbi judicationem prænoveris, ægrotum rigere, ſudareque neceſſe eſt.* Ceterum non perpetuo a rigore, urinæque ſuppreſſione, ſubſequitur ſudor, aliquando hæmorrhagia, aliquando vomitus, aliquando alvi fluxus fit. Quare certum erit ſudoris indicium ſeu præſagium, ubi urina alvuſque ſupprimatur, rigorque ſucceſſerit, in ardente febre aut alio affectu, quem ſudor judicat, eoque certius, ſi æger increſcente acceſſione deliraverit. Addimus his partes exteriores, calidiores, & coloratiores fieri non minus & molliores & humidiores, atque in ipſis erit vaporatio quædam calida inſolita ; pulſuſque apparet magnus, altus, mollis, fluitans, undoſus ideo vocatus, nullæque aderunt hæmorrhagiæ, vomitus, alvi perfluvia, hæmorrhoidarum, menſium, aut urinæ ſigna. Quo ſudore fuit judicatus Cleonaſtides Melidia & alii, quorum caſus Hippocr. obſervavit. Sed ad urinarum quoque ſigna deſcendamus, per quam plures acutorum morborum fuiſſe judicatos & nos vidimus & Hippocr. in Epidemiis ſe vidiſſe ſcripſit. Cujuſmodi fuerunt Charion, vigeſimo urinis multis bilioſis perfecte judicatus. Nicodemus, cum urinis multis albis, in quibus multa craſſa ſubſidebant, & Pythion, de quo Hippocr. ait : *Quadrageſimo ab judicio die ſuppuratio circa ſedem, & ſtrangurioſus factus eſt abſceſſus*, & poſtea, *ſcilicet probabile multitudine urinarum quadrageſima ſanatum.* De his etiam *in primo libro Epidem.* At vero hoc ſtatu quatuor præcipue ſignis ſervabantur, quibus ſanguis rite e naribus fluxerit, aut qui per veſicam urinas multas, cum multo bonoque ſedimento reddidiſſent. Nihilominus, quod fortaſſe difficile eſſet invenire certa ſigna, quibus præmonſtrarentur criſes per urinarum excretionem, ideo Galenus per negationem docuit, quomodo poſſimus præcognoſcere urinas critice profluxas, quippe ubi abſint ſigna hæmorrhagiæ, vomitus, alvi fluxus, hæmorrhoidum, menſium, & ſudoris & criſis ſpes erit, ut per multitudinem urinarum fiat, multo ma-

magis, ſi alvus, cum copioſiora excrementa antea excreverit, nunc ſiccior evaſerit, aut ſuppreſſa; neque immerito, quod, ut ait Galen. diſtributo & in venas exhauſto humore, qui in ventre continetur, alvi neceſſaria minuatur dejectio. Hinc Hippocr. *in quarto aphor.* 83. dixit: *Mictio noctu plurima, parvam dejectionem ſignificat.* Sed tamen neceſſe eſt haberi quædam ſigna certiora. Quæ, ut nos obſervavimus, hæc erunt. Nulla prima aliarum excretionum ſigna adeſſe, ſed præſertim nullum capitis, vel hypochondriorum, vel ſtomachi, aut inteſtinorum dolorem, morbumque non videri admodum vehementem. Non vehementer jactari ægrotos, nec inquietari, nullamque partem prædictarum dolorem ſentire. Plerumque hypogaſtrium ſenſum gravitatis & aliquando doloris ſentire, veſicamque inflationis ſenſum habere; paulatim plerumque incipit effluere urina, raro repente, ita ut facile obſervetur ſolito copioſior, & mox augeatur. Sentiunt ægri itidem calorem ſeu ardorem urinæ, quo ſæpius mingunt. Nam neceſſe eſt, ut partes, cum per quas ad veſicam ſeroſa illa humiditas, ſeu humor, qui excernitur, pertranſit, tum renes, veſicam, collum, & meatum urinarium plus ceteris partibus ſenſum aliquem moleſtum habeant. Et hæc de criſibus cum per ſudorem, tum per urinam, quæ ejuſdem materiæ ſymptomata exſiſtunt, nunc demum de ſignis alvi fluxus.

CAP. XVII.

De ſignis criſium per alvi fluxionem.

QUOD per alvi fluxum criſes ſæpius fiant, ipſiſque morbi complures acutorum judicentur, neminem medicorum latet: ideo de futuræ per alvum criſis quoque ſignis accuratius nunc eſt agendum. Miror tamen quod neque Galen. neque Hippocrat. ſigna propria hujus excretionis futuræ præmonſtrarint. Galen. enim *in libr.* 3. *de criſibus, cap. ultim.* de hac excretione ita habet. *Si vero per excretionem alvi criſis ſit ſubſecutura, manifeſtum quidem nullum eſt ſignum, nec proprium,*

ſed

ſed ex eo, quod adſunt criſis ſigna, deſunt autem vomituum, vel fluxus ſanguinis, vel ſudoris, colligere licet. Ex quibus cognoſci alvi dejectionem futuram non per ſigna propria, ſed ex criſis futuræ ſignis, atque ex abſentia ſignorum aliarum excretionum. At, etſi hæc via optima ſit, tamen non deerunt nobis quoque ſigna aliqua hoc judicium confirmantia, cujuſmodi eſſe videntur, quæ Hipp. *in lib. 4. aphor. 20.* ita habet: *Non febricitantibus ſi tormina acciderint, & genuum gravitas & lumborum dolor, purgare inferius oportet.* Et poſtea, 73. cum dixit. *Quibus præcordia ſuſpenſa murmurantia, lumborum dolore ſuperveniente, iis alvi humectantur: niſi flatus erumpant, aut urinæ multitudo proveniat.* Et in coacis præſagiis. *Quibus ructus, flatus, ſtrepitus ventris, iis extuberat venter, atque conturbatur.* Ex quibus colligimus, ad fluxuram alvum hæc ſigna quoque eſſe attendenda, quippe inteſtinorum tormina, ipſorumque morſus, genuum gravitas & lumborum dolor, præcordia ſuſpenſa murmurantia, ructus, flatus, ſtrepitus ventris, ipſiuſque extuberantia, atque turbatio. Hæc enim cum ſignis criticis fluxuram alvum præmonſtrabunt. Neceſſario videtur, ſi per alvum humores vel bilioſi vel pituitoſi ſint fluxuri, ut tormina ſeu dolores inteſtinorum obſerventur, neque enim docet Galen. *in lib. 5. de uſu partium:* Quis unquam bilioſum ſuccum copioſiorem dejecit, qui prius mordicationem in inteſtinis non ſenſerit, veluti in bilioſo vomitu cardialgiam ob ejuſdem humoris morſum ſentiri, nuper demonſtratum eſt; quare ubi alvus bilioſa, aut ſalſa, aut melancholica aduſta dejectura ſit, neceſſario dolor & mordicatio in inteſtinis præcedet. Si vero humor fluxurus ſit pituitoſus, ac frigidus, flatus, ructus, præcordia tenſa, ac murmurantia alvum, ut turbatio, fient. Quæ ni peculiari vitio ipſius alvi, ac ſtomachi fiant, quippe coctionis defectu aut diſtributionis, aut alimentorum corruptione, aut pravi humoris generatione in ventriculo, aut inteſtinis, in morbo acuto, ubi illuxerint critica ſigna, alvi profluvium denotabunt. Lumborum quoque dolor obſervatur, genuum aliquandoque gravitas, humoribus ſcilicet ad infernas partes deſcendentibus; non ſunt tamen propria

pria ſigna alvi fluxuræ, ſed ubi tenſio & dolor ſatis vehemens, circaque ſpinam caloris æſtus ſentitur in mulieribus, menſes, atque in viris hæmorrhoidas præſagimus. Aliquando vero etiam alvi dejectionem, quippe ubi materia convoluta ad craſſa inteſtina, & meſocolon, quod craſſis inteſtinis continuum exſiſtens in unam quandam earum, quæ in lumbis ſunt, pertingit vertebrarum. Qua ratione auctor *Coac. præſagiorum* dixit: *Inhorreſcentes, anxii, laſſitudine preſſi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt.* Hunc vero lumborum dolorem, alvi fluxionem denotantem, diſtinguent ab ipſo, qui vel hæmorrhoidas vel menſes prænuntiat, præter ſigna vero fluxuræ alvi prænarrata, alia exſiſtunt, ſe inteſtinorum morſus ac tormina, murmur, ſtrepitus, flatus, ructus, & tenſa præcordia, itidem murmurantia; quæ ubi critica ſigna in vehementi morbo ſubſequantur, alvi criticam fluxionem proculdubio præmonſtrabunt. Atque hæc de ſingulis criſium ſpeciebus cognoſcendis, nunc breviter de multis ſimul complicatis futuris criſium ſpeciebus etiam agamus.

CAP. XVIII.

De ſignis compoſitarum, ſive multarum, ſimul criſium futurarum, quibus morbi judicantur.

PLERUMQUE fit, ut non unica criſi, ſed aut duplici aut multiplici, morbi acuti judicentur, quas compoſitas criſes dicimus, ſiquidem aliquando homines hæmorrhagia ac ſudore copioſo judicantur, de quibus Hippocr. *in lib. 4. de vict. rat. in acut.* ait: Et *ſi e naribus ſanguis fluxerit, ſolvitur ægritudo, nec non ſi ſudores ſupervenerint judicatorii, cum urinis albis, craſſis, & levibus ſubſidentiis.* Quibus Metonem fuiſſe judicatum Hippocr. tradidit, & Galen. *in libro ſecundo de motu muſcul.* quendam tredecim diebus acuta febre delirantem, ſanguine & ſudore prorſus judicatum vidiſſe ait: mulieremque trimeſtri fœtu gravidam, quæ in littore habitabat, vomitu & ſudore: & illum, qui in Dealcis hortu decumbebat, alvi pituito-

ſa fluxione, copioſoque ſudore: Anaxionem ſputis multis, ac ſudore: Nicodemum, urina multa alba, in qua multa ſubſidebant, ſudoreque copioſo; atque mulierem moroſam, quæ in Thaſo, ſudore, atque menſibus erumpentibus. Quare operam navare quam ſedulo debemus, ut nedum ſimplices ſpecies criſium, verum quoque plures ſimul complicatas cognoſcamus. Quam rem ſtudioſi facile etiam aſſequemur, ſi notas ſignave a nobis, nuper ad cognoſcendas ſimplices tradita memoria tenuerint, ſiquidem ubi duæ vel plures futuræ ſunt criſes, plurium, aut quidem duarum prælucebunt ſigna.

Ceterum, ut hæc clarius cognoſcantur, exempla aliqua conſiderabimus, præſertim excretionum ſeu criſium illarum, quæ per ſudorem & aliquam aliam excretionem terminantur; plernmque enim, aut pauciſſimæ ſunt febres, vel acutæ bilioſæ, vel ſanguineæ & inflammationes internæ, phlegmoneſque, quæ abſque ſudorejudicentur, etſi ſæpe non ſolo, ſed aut una cum hæmorrhagia, aut in mulieribus menſibus erumpentibus, aut hæmorrhoidibus, aut vomitu, aut ſputis, aut alvi fluxione, aut denique urina. In iis itaque, qui ſunt hæmorrhagia atque ſudore judicandi, utriuſque ſigna præcipua aderunt, cujuſmodi erunt, capitis dolores aut gravantes, aut pulſantes, aut calidi, lachrymæ involuntariæ, aut ſurditas, aut tinnitus aurium, aut oculi rubri, aut maxillæ & nares, hypochondria tenſa abſque dolore, aliquando reſpiratio difficilis repente excitata, & paulo poſt quæ prorſus tollatur, pulſus quoque alti & magni, a ſuppreſſis tum alvi excrementis, tum urinis, aut paucioribus factis; rigores vehementes, abſentia ſignorum, aliarum excretionum, quippe menſium, hæmorrhoidarum, vomitus, & alvi fluxus. Delirium increſcente acceſſione, partes externæ, & præſertim facies calidiores, coloratiores, molliores ſeu humidiores, & ab ipſis vaporem, ſeu fumum calidum non antea ſolitum eæ habuere: atque pulſus mollis & undoſus, & ſi cum ſudore menſes erunt erupturi in mulieribus, deerunt ſigna hæmorrhagiæ, vomitus, & aliarum excretionum, atque propria menſium aderunt, quæ ſunt gravitas lumborum effatu digna, dolor atque tenſio, totius corporis & præſertim lum-

lumborum laſſitudo; hinc auctor in *Coacis præſagiis* laſſitudinarias has febres judicatorias vocavit: aderit itidem cardialgia, id eſt, cordis ſeu oris ſtomachi, quod cor antiqui appellarunt, dolor, atque circa ſpinam ſenſio æſtus atque ardoris. Quæ ſigna in viris cum ſudore etiam hæmorrhoidas prænuntiant, & cum ſudore, ſi vomitus erit futurus, ſignis ſudoris ſigna vomitus quoque conjungentur, qualia eſſe diximus, dolorem capitis acutum & mordacem, & pro ſplendore, oculis caliginem ſeu atrum quoddam obverſari, ſtomachi faſtidium, nauſeam, ſubverſionem, anxietatem & inquietationem, cardiogmon, id eſt cordis ſeu oris ventriculi morſum, ſpiritum difficilem, pulſum inæqualem, durum atque jamjam vomituris ſputum tenue ex ore copioſum effluens, atque labii inferioris agitationem; & ſi urina copioſa una futura ſit cum ſudore, aderunt ſigna urinarum, quæ fuerant primo, quod adſint aliarum excretionum ſigna, alvus cum ante copioſior fuerit, nunc ſiccior ſit, nullus dolor præter in hypogaſtrio ſentitur, ſenſus gravitatis aliquandoque ponderis, & circa veſicam inflationis obſervatur, non vehementes erunt jactationes & inquietudines; urina plerumque non confertim, ſed paulatim incipit, atque augetur, quæ aliquando infert calorem aut ardorem, aut pruritum & voluntatem crebram mingendi, & ſi cum ſudore alvus una erit ſolvenda, tunc ſimul aderunt ſigna alvi fluxuræ, nempe præcordia erunt tenſa, murmurantia, aut morſus in inteſtinis, flatus, ructus ventris, rugitus ſeu ſtrepitus ſentientur, lumborum aderit dolor & genuum aliquando gravitas, ventris turbatio ac pulſus vibroſus & durus. Si vero una cum ſudore ſputa quoque copioſa excernenda erunt, aderunt ſigna propria, quæ in morbis pulmonum, & pectoris apparent, maximeque in pleuritide, & peripneunomia, ſputorum excretiones obſervari debent, ut in Anaxione pleuritico fuit ab Hipp. obſervatum. Signa vero, quod copioſiora ſputa ſint excernenda, ſunt tuſſis, difficilis reſpiratio, & ſputa, quæ cœperunt excerni cum tuſſi copioſa, quæ vero magis cocta evaſerint, facilius educuntur. Et hæc ſunt, quæ de cognoſcendis criſibus fuerant a nobis dicenda. Nunc, de tempore, quo ſint obſervandæ, reſtat, ut agamus. CAP.

Cap. XIX.

De tempore criſium, id eſt, quo nobis ſint futuræ.

Posteaquam ſcriptum a nobis fuit, quo pacto Medici debeant cognoſcere, num morbi ſint criſi judicandi, aut abſque criſi; & ſi criſi, an per abſceſſus, an per humorum excretionem, & quæ bonæ ſalutareſque judicentur, & quæ malæ, lethales; atque demum, etiam ex ſignis quaslibet criſium ſpecies cognoſcere ſtuduerimus, reſtat ſolum, ut, quo tempore fiant ſeu obſerventur criſes, quoque accuratius aſſequamur. Atque hic ſermo eſto finis hujus libri, ad prognoſin ſane per quam utiliſſimi; quem ſi ſtudioſi medicinæ familiarem habebunt, plurimum laudis in medicina aſſequentur; ſed ad inſtitutum redeamus, quod eſt noſcere tempus particulatim, in quo criſes fiunt. Quæ cognitio penes multa habebitur, & quanquam ſit admodum difficilis; propterea quæ requirat maximam diligentiam, ſtudium, & laborem, tamen ſi accurate omnia ſigna prænarrata ipſorumque vires intellexerimus, neque multa difficultate hujus prædictionis rationem aſſequemur. Perſcrutabitur itaque hæc cognitio, quippe temporis, in quo criſes ſunt futuræ, ab his, ſcilicet a ſignis criticis ſeu decretoriis vocatis, atque a tempore, in quo hæc obſervantur, quippe in quo incipiunt, augentur; non enim critica ſigna prius tolluntur, quam criſis erumpat, a morborum idea, natura, magnitudine, motu, temporibus ipſorum, a coctione & cruditate. A criticis enim ſignis, quippe quæ criſin antecedunt, antequam fiat, ut Hippocr. docet *in* 2. *aphor.* 13. nox moleſta apparet. *Antecedit enim*, ut Galen. etiam *in* 2. *libr. de criſib. cap.* 2. ſcripſit, *non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis, nam & difficiles tolerantiæ, vigiliæ, deliria, & graves ſomni, fiunt difficilis anhelitus, vertigines tenebricoſæ & difficilis ſenſus, dolores capitis, colli & ſtomachi, & multorum aliorum membrorum, nonnullis aurium ſonitus, & ante oculos vane ſplendores apparent, & lachrymæ involuntariæ efſluunt*,

fluunt, & urina retinetur, & labrum agitatur aut aliquod aliud tremulum fit, oblivio, præsentium ignorantia, vehemens rigor, plurimum accessio consueta anticipans, multus æstus intolerabilis, ægroti clamant, & saliunt sicuti furentes, neque possunt in eodem situ recumbere, deinde repente multus sudor erumpit, aut vomitus, aut venter subito solvitur, aut abundans fit fluxus sanguinis, aut urina profluit copiosius, aut hæc omnia simul contingunt. Hæc enim alias demonstravimus cum signis coctionis crisin præmonstrare. Quorum principium necesse est animadverti, ut scite diem, in quo crisis futura sit, intelligamus, non enim a die, in quo hæc videri cœperunt, crisis aberit ultra quaternarium, si enim exempli gratia 4. die incipient conspectis urinis concoctis, morbusque vehemens sit & celer, ultra 7. crisis non producetur. Ceterum ubi cœperint, ni manifesta quædam coctionis signa, neque morbus admodum vehemens, neque celer usque ad septimum, id est, in secundo quaternione, crisis protendetur. Quam rem satis perbelle expressit Hipp. *in lib. 3. progn. text. 33.* ita scribens. *Ex iis vero, qui primo die dolere cœperint, quarto die gravantur magis quam quinto, septimo vero die liberantur. Plurimi vero ipsorum dolere incipiunt tertio die, conflictantur autem quinto maxime, liberantur autem nono aut undecimo die: quicunque vero quinto dolere cœperint & alia secundum rationem priorem ipsis affuerint, decimo quarto evadunt.* Quare crisis terminus majori ex parte erit septem dierum ab ea die, in qua cœperunt decretoria signa conspici, sed ubi apparuerit signum aliquod manifestum, ex quo morbum in augmentum descendisse cognoscamus, plerumque altero quaternione crisis fiet, cum non longius concoctio sit perficienda, atque illud tempus vigoris morbi sit, proprium salutarium crisium, ut Gal. docuit, atque hoc est, quod etiam ita expressit. Cum igitur primo die signum aliquod coctionis manifestum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc proculdubio sciemus, quod, in primo quaternario morbi solutionem subsequi sit, necessarium. At, si iis signis decretoriis apparentibus simul perfecta coctio observetur, futuro primo die decre-

torio criſin fieri erit neceſſarium. Ex ſignis itaque decretoriis nedum criſin futuram conjicimus, at quo non minus tempore ſit futura. Ex natura itaque morborum, cum acuta, tum longa, quos morbos Græci *brachychronios* appellant, poterimus tempus criſium prænoſcere. Quo ad tempus enim ſeu morborum ætatem, triplex eſt differentia: namque morborum alii acuti, alii longi, alii medii dicuntur: acutus, ait Hippoc. *in* 2. *aphoriſm.* 23. quatuordecim diebus terminatur, etſi Gal. videatur terminum morborum acutorum diem vigeſimum ſtatuere, & mediorum uſque ad quadrageſimum, quos vocat acutos ex delapſu, ſeu ex converſione, de quibus Hippoc. meminit, cum *in primo Prognoſt. text.* 21. ita ſcripſerit. *Oportet autem exiſtimare ſpirandi facilitatem magnam habere vim ad ſalutem in omnibus acutis morbis, quicunque febres habent adjunctas, & in quadraginta diebus judicantur, & ultra hos dies, qui judicantur diutinos & longos vocat.* Ceterum, ut accuratius ex natura morborum tempus criſium perveſtigemus, diſtinguere oportet, acutos morbos in acutiſſimos ſive maxime acutos, peracutos atque ſimpliciter acutos. Horum ait Hippoc. longiorem terminum eſſe, ut Gal. *in lib.* 3. *de criſib. cap.* 13. ſcribit, quatuordecim dierum, & illos, quippe acutiſſimos unico quaternario reſolvi; cujuſmodi ſunt, angina, cholera, tetanos, ſynochus: atque peracutos ſeptem diebus, cujuſmodi ſunt, pleuritis, phrenitis, peripneumonia, hepatis, diaphragmatis, uterique & ſtomachi inflammatio. Febris ardens, ſynochus & alii hujuſmodi multi. Ceterum acutiſſimorum aliqui vel etiam uno tantum die, alii duobus, alii tribus, atque alii quatuor judicantur, nunquam vero ultra hos dies producuntur, ſed ante hos plures terminantur, ut apoplexia, Ephemera peſtilens, lethaliſſima phrenitis, & quæ in Ægypto ſæpius Epidemice graſſatur, quem affectum *demelmuia* Ægyptii appellant: eſtque eorum morborum acutiſſimorum, qui paucis horis homines interimunt: Idem quoque eſt peracutorum, quorum terminus eſt dies ſeptima, quando eorum plures antea, non raro propter morborum vehementiam habeant judicium, uti ex Gal. phrenitis acutiſſima, qua Hipp.

in

in lib. 3. *Epid. com.* 3. *tit.* 57. quendam quarto die fuiſſe exſtinctum, meminit: ſynochi itidem, & phrenitici & peripneumonici præ inflammationis magnitudine ſæpius quarto die vel quinto judicantur. Eodem modo fit, de ſimpliciter acutis, quod hi aliquando ſeptimo aut nono aut undecimo habent judicationem. Hoc plerumque obſervatur in malis criſibus, quæ natura propter vehementiam morbi, aut propter multitudinem aut praviſſimam qualitatem humorum, vehementer irritata ante tempus excernente fiunt, atque hoc pacto poſſumus in morbis criſes, quando ſint futuræ, prænoſcere. A magnitudine quoque morborum, neceſſe erit, medium intelligere, ex virium una habita cognitione quo tempore fieri debeat criſis. Siquidem, ut docet Galen. *in* 1. *Epid.* neceſſarium eſt ob morborum magnitudinem ac caſuum vehementiam, vel cito vires proſterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, ſi modo quos invaſerint humores exſuperent, bonam ſequi judicationem, ſin autem exſuperentur, malam. Utrumque vero intra quaternarium fieri ſolet. Quo ubi in morbo aliquo vehementiam quarta die cognoverimus, non ultra ſeptimum judicium vel mors producetur. De qua re Gal. *in* 1. *Epid.* dixit: *Quare fac memineris, ubi quartus perinde ut tertius gravia habeat ſymptomata, & ſigna in morbo acuto, brevi exſpectandum judicium eſſe, ſi paribus diebus potius invadebat in paribus, ſi vero imparibus, in his, atque judicium illis & mors in morbis exitialibus.* De Philiſco, qui obiit ſexta die, ait, quarta die omnia fuiſſe exacerbata, ipſumque maximo morbo conflictari, cum exitialibus urinis nigris, quo naturam exſtinctam iri neceſſario cognoſcebatur, atque id non ultra quaternarium protrahi poſſe, vires debiles ſignificabunt. Ex morborum quoque motu celeri aut tardo accuratius & diſtincte magis criſium futurarum tempus poterit cognoſci, namque ubi morbum judicabimus ſolutum iri ſeptima die, ſi præter vehementiam ejus etiam celeritas obſervetur, poterit vel etiam quarto aut quinto reſolvi, veluti motus tarditas, ad nonum aut undecimum uſque retardaturum judicaret. A temporibus vero morborum, atque a coctione

ctione & cruditate longe clarius & distinctius prænoscent Medici crisium futurarum tempus, quandó omnes bonæ crises aut in statu fiant, aut in augmento. Intelligimus vere statum atque augmentum, non inquam morbi, sed ipsius quidem naturæ coquentis & alterantis morbum. Exitiales vero aut in principio, aut in augmento, ut Galen. *in lib.* 3. *de crisibus cap.* 10. tradidit. Quare in morbo salutari crisin perfectam non nisi in vigore morbi exspectabimus, imperfectam in augmento. Ex quibus signa temporum exacte interstinguantur, quemadmodum alias ex Galeno in primo de crisibus docuimus. Quare si perfecta crisis erit futura, necesse erit, augmentum morbi prius absolvi, cujus sane tempus nobis innotescet principii augmentique notitia. Namque si longum fuerit morbi principium, itidem & augmentum, & vigor proportioni respondebit. Imperfecta vero transacto principio. Principium autem esse illud tempus, in quo morbus omnino crudus est, nullumque vel etiam signum concoctionis illuxerit, quod cum cœperit, augmentum esse & durare, quoad perfecte concoquatur morbus, Galen. *in primo de crisibus, cap.* 8. *& in primo, de totius morb. temp. cap.* 3. scriptum reliquit. In exitialibus vero crisibus, diximus vel principium vel augmentum esse attendendum, in vehementissimo morbo, cum prælanguidis viribus crisis non superabit principium, neque primum quaternarium, cum robustis vero augmentum attinget. Quare in robustis crisis fiet in augmento: natura enim non succumbet morbo non aliquo pacto ab ipsa alterato.

Ceterum hæc erit servanda regula, ut distinctius diem, vel etiam in qua crisis fiet, prænoscere queamus. Quippe a conspectis signis vel salutaribus, vel exitialibus futuro primo quaternario judicium fore exspectandum. Tanto enim temporis spatio, in salutaribus morbi utens natura, solet morbum alterare, quoad excernere critice possit; atque toto ipso itidem tempore morbus solet naturam robustam ad pugnam irritare, aut debilem exstinguere, ex quo merito Hippoc. *in* 3. *prognost. text.* 2. dixit: *Simplicissimæ enim febres ac signis firmatæ securissimis quarto die aut citius desinunt. text.* 3. *Teterrimæ vero ac*

signis

ſignis affligentes difficillimis, quarto die aut citius interimunt: Aitque primum impetum hunc in modum finiri. *text.* 4. *Ubi vero natura maximum habuerit irritamentum maximo morbo in principio ſuccumbet.* Galen. vero *in lib.* 1. *de diebus decret. cap.* 12. vel etiam horam nos poſſe cognoſcere, eamque ex acceſſionis temporum accurata obſervatione ſcripſit: Namque ſi ſtatim morbo invadente, id eſt, in principio acceſſionis, æger vehementer refrigeretur, exempli gratia, ut vix ad calorem reduci queat, calorque diutiſſime abſit, pulſus ſit exiguus aut nullus, aut malus appareat, motus pigritia vel ſomnus veternoſus, aut aliud quippiam obſervetur, vel ſi principium acceſſionis fuerit moderatum, ut in ſtatu poſtea deliret, vel cum impetu exiliat, vel reſolvatur, vel comatoſus, aut multum inquietus, aut magnitudinem febris non tolleret, ſed vehementer inardeſcat vertiginoſus aut capite doleat, cordiſque morſus. At ſi moderate in principio & in ſtatu ſe habuerit, neceſſe erit ipſum mori in declinatione, quæ cognoſcetur ſi aderit animi deliquium, ſudores inæquales, frigidi, vel circa caput ſolum, vel cervicem, vel pectus, pulſus obſcurus, exiguus & his ſimilia, proculdubio mors ac judicium erit in ea hora, qua fiet acceſſionis declinatio. Ex coctione etiam & cruditate tempus criſium poterimus conjicere, atque ex ſignis indicatoriis, ſiquidem in ſalutari morbo, nunquam fiet criſis, niſi ſigna in aliquo dierum decretoriorum coctionis apparuerint, quæ plerumque ita conſpecta in proximo decretorio die judicium oſtenderunt, in morbis quidem ſalutaribus magnis inceptam coctionem, tempore unius quaternarii ſolet natura abſolvere. Quaſi in die indicante ſignum coctionis conſpectum fuerit, in proximo decretorio erit criſis. Quod Hippocr. *in lib.* 4. *aphoriſm.* 71. ita docuit. *Quibus in febribus die ſeptimo judicium fit, iis nubeculam obtinet urina quarto die rubram, & alia ſecundum rationem.* Quod præceptum Gal. ſecutus *in lib.* 3. *de criſibus cap.* 4. ait: *Cum igitur primo die ſignum aliquod coctionis manifeſtum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc proculdubio ſciemus, quod in primo quaternario morbi ſolutionem ſubſe-*

qui ſit neceſſarium. Ex quo colligimus, ubi manifeſtum apparuerit coctionis ſignum in aliquo dierum decretoriorum, in altero proximo ſuccedet judicium, quod per quaternionem natura reliquum humoris cruditatis abſolvat, quod non minori tempore facere poteſt, proinde ſi, ut ait Galen. *in eodem lib.* ægrotus neque ſecundo die manifeſtum coctionis ſignum habuerit, neque tamen pernicioſum ſignum adfuerit, ſed omnia ſint abſque periculo, ſervabitur ſane, ſed non in primo quaternario integre, at in ſecundo, quippe primo ſecundi die critico, qui erit vel ſextus vel ſeptimus. Eodem modo ſi ſeptimo appareat, manifeſtum ſignum coctionis ad undecimum magis, quam ad decimum quartum, fiet criſis. Quod judicium perpetuo fiet, ſiquidem morbus ſit ſalubris, & neque ejus acumen, neque magnitudo feſtinet, neque error aliquis circa ægrotum admittatur, ſtatus tempus criſis exſpectabit, id eſt perfectam coctionem. Si vero propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod aliud natura irritetur, ante ſtatum, atque inordinato tempore fiet. Ceterum æque tamen verum erit, ſi in uno dierum decretoriorum præſertim indicium vel ſalutare ſignum vel exitiale apparuerit, poſt quaternarium in altero die decretorio judicium fiet. Ceterum ut dictum eſt, magnitudo morbi, motus celer aut tardus, errores commiſſi, ſunt maxime attendendi, cum horum cauſſa ſæpius criſis judicio non reſpondeat. Quorum exempla plura poſuit Galen. *in libro nuper citato.* Atque hæc erant in hoc libro ſcribenda.

FINIS SEXTI LIBRI.

PRO-

PROSPERI ALPINI
MAROSTICENSIS,
Philoſophi & Medici in Gymnaſio Patavino Medicamentorum ſimplicium Profeſſoris ordinarii,

DE

PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER SEPTIMUS.

CAP. I.

De particularibus humorum excretionibus ad prædictionem.

HACTENUS in præcedenti libro dierum decretoriorum, atque criſium cognoſcendarum rationem tradidimus, ad illuſtrandam hanc prædicendi methodum, a naturalis facultatis ſtatus obſervatione depromendam. Cum ex omnibus, ut dictum eſt, naturalis hujus potentiæ (circa quam nunc cognoſcendam verſamur) quatuor functionibus, concoctoria atque excretoria præcipuam ac maximam ad prædicendum viam aperiat, merito ad harum præſertim notitiam criſium, & dierum criticorum cognitionem præmiſimus, atque nunc omnium excrementorum particulares excretiones, & abſceſſus accurate conſiderabimus. Tum quod ex ipſis rurſum, concoctio, cruditas ac malignitas morborum nobis innoteſcat, tum etiam, quod ab ipſorum excretionis modo natura quando bene ac ſalubriter humores mo-

veat, & tranſmittat, atque excernat, & quando male infauſteque id agat, cognoſcimus. Quare primo, ut quo ad vires hanc noſtram prædicendi rationem illuſtremus, de præſagio a ſanguinis excretione agemus, & poſtea, a ſudoribus, vomitionibus, dejectionibus alvi, urinis, ſputis, atque abſceſſibus.

Cap. II.

De prædictione a ſalubri ſanguinis excretione.

Quod in morbis acutis vehementibuſve ſæpiſſime obſervatum ſit, repente aut ex naribus, aut ex hæmorrhoidibus, aut ex alvo, aut ex utero in mulieribus erumpente copioſo ſanguine, ægrotos ſanitati fuiſſe reſtitutos. Ideo naturam in hoc Medici cœperunt imitari, ſanguinem copioſius in morbis mittentes. Qua ratione Hipp. perſuaſus hujuſmodi remedium in omnibus acutis vehementibuſque ſive magnis febribus, aut viſcerum inflammationibus *in lib. 4. dict. rat. in acut. text.* 19. (De quibus ibi agit) hiſce verbis maxime commendavit: *In acutis morbis ſanguinem detrahes, ſi vehemens morbus videatur, floruerintque ægrotantis ætas, & virium adfuerit robur.* Hocque remedii genus Medici nedum naturæ imitatione invenerunt, ſed quibuſdam etiam animalium exemplis perdocti, præſertimque hypopotani, equi marini, ut Plinius eſt auctor, qui ingluvie obeſus crus in arundinis ſtipitem acutiſſimum adigens, venam quandam vulnerando copioſius ſanguinem effundit, atque ita fuerit ipſius corporis plethoram tollere ſolitus. Non diſſimili quoque argumento cœperunt medici, humores aut per alvum purgatoriis medicamentis, aut vomitoriis per vomitum, aut ſudoriferis per copioſos ſudores, aut diureticis, copioſiorem urinam moventes per veſicam purgare.

Quare cum natura ſæpius excernendo copioſum ſanguinem ſolcat multos morbos reſolvere. Proinde in primis de his ſanguinis ſpontaneis ſeu ſpontefactis evacuationibus ſeu excretionibus,

bus, agendum duximus, quoniam non eæ omnes bonæ ſunt, minimeque ægrotos liberant a morbis: veluti etiam non omnes aliæ excretiones, aut per alvum, aut per vomitum, aut per ſudorem, aut per urinam, neque omnes abſceſſus liberant a morbis, ſed quædam tantum, quæ merito a nobis primum cognoſcendæ erunt ac ab aliis non ſalutaribus diſtinguendæ. Nunc itaque nos de iis ſanguinis excretionibus agimus, quæ bonæ exſiſtunt, ſalutemque perpetuo ægrotis futurum pollicentur, & poſtea de malis quæ plerumque exitium præmonſtrant.

Inter vero excretiones ſanguinis, ea præcipua eſſe ad prædictionem videtur, quæ in febribus continuis acutis & vehementibus e naribus ſæpius erumpit, quam Græci *hæmorrhagiam* appellant, noſtri eruptionem ſanguinis e naribus, atque hæc in morbis fit, ubi ſanguis multus per nares effluit, & evacuatur. Galen. enim *in* 3. *libro Prorrheticorum com.* 75. ait, ſuccos ad caput recurrentes, calidos quidem & tenues deſipientias & ſanguinis eruptiones facere: at *in* 1. *Epidem. com.* 1. *text.* 9. ſanguinem ipſum ſurſum incitatum calore offerri in caput, ſi quo neceſſe eſt, inflari ac reſerari venas, ac etiam rumpi ob ſpiritus copiam: atque *in eodem libro* ſcripſit, ſanguinis e naribus eruptiones in ardentibus & febribus ob dominantem fieri flavam bilem, quæ ſanguini permiſta, poſtquam ſanguinem deuſſerit, cum eo multum ad caput calorem ſubvehens, venis narium diſruptis, ſanguinis efficit eruptiones.

Ex quibus conſtat non niſi ex calidiori ſanguine, vel bile ei admiſta fieri, atque non niſi in corporis calidioris temperamentis atque in calidioribus morbis atque acutis fieri, cujuſmodi ſunt febres ſynochæ atque continuæ ardentes, quod Galen. *in eodem lib. com.* 2. *text.* 66. affirmavit, dicens, eruptiones ſanguinis in ardentibus febribus ob caloris copiam humoribus ad caput ſublatis fieri. Hinc Hippoc. *in* 6. *Epidem. com.* 3. *text.* 21. ait: *ſanguinis de naribus profuſio, aut iis, qui ſubvirides, nigrique ſunt, aut iis, qui rubri & virides, aut ſubviridibus.* Quod propter calidiores humores ſint his eruptionibus obnoxii; propter quam etiam cauſſam Hipp. poſtea *text.*

25. dixit: *Cum venere uti incipiunt, aut hircire, ſanguinis profluvio laborare;* quippe pueros, cum propter multum tum calidiorem ſanguinem, quo exſuperant, ab hiſque cauſſis ægroti ſolent in hæmorrhagiam incidere, coſque præſertim, qui ob calidius temperamentum plurimo ſanguine, & calidiori abundant, & non niſi in morbis ab iiſdem humoribus effectis, quales ſunt ex Galeno febres omnes continuæ, ac vel etiam ex intermittentibus tertianæ, at nunquam quartanæ. Addimus omnes internas inflammationes præcordiorum, præſertimque hepatis & lienis, diaphragmatis, ac ſtomachi, & aliquando pleuritides, phrenitides, rariſſime aut nunquam lethargos, ac vel etiam peripneumonias. In his itaque morbis hujuſmodi hæmorrhagiæ ſeu ſanguinis eruptiones erunt attendendæ. Sed his præmiſſis ad prognoſin declinemus. Itaque hæmorrhagiæ, & aliæ omnes, quæ per alias partes fiunt excretiones ſanguinis, ſcilicet per uterum in mulieribus, in viris per hæmorrhoidas, & aliquando per ſtomachum, quæ tamen raro bonæ videntur, Hipp. *in lib. 7. aphor.* 37. ita ſcribente: *Quicunque evomunt ſanguinem, ſi ſine febre quidem, ſalutare, ſi vero cum febre, malum.* (Nihilominus ſunt aliqui ſanguine, etiam vomitus excretione a multis morbis judicati) in duas differentias diſtinguuntur, quippe in bonas criticas, & noſtris judiciales vocatas, quæ duplicis quoque ſunt differentiæ, nimirum cum quædam perfectæ, quod judicent morbos, & quædam imperfectæ, quod imperfectæ vocentur, & ita malas ſymptomaticas dictas: quidam addunt medias: quæ medium locum habere videntur, inter criticas & ſymptomaticas. Quas contineri ſub criticis imperfectis alias demonſtravimus. Nunc de criticis, cum hæ perpetuo ſalutem præmonſtrent, perfectæ ſubito, & imperfectæ temporis ſpatio. Criticæ itaque eruptiones ſanguinis & optimæ, quæ ſalutem certam ægrotis præmonſtrant, hiſce notis nobis innoteſcent. Primo quod nunquam crudo morbo appareant, ſed perpetuo cum ſignis coctionis, atque ob id perfectæ in ſtatu morbi, imperfectæque in augmento, ubi quædam manifeſta non omniaque coctionis ſigna illuxerint. Itaque neceſſario ad ſalutarem hæmor-

morrhagiam, & ad quamcunque aliam bonam ſanguinis excretionem, debent primum ſigna coctionis animadverti, quibus una ſi ſanguis excernatur, utile erit, teſte Galeno *in lib. 3. de criſibus cap. 7.* de qua Hippoc. *in quarto, de vict. rat. in acutis, text. 10.* habet. *Et ſi ex naribus fluxerit ſanguis, ſolvitur ægritudo, atque ſi ſudores ſupervenerint judicatorii legitimi cum urinis albis craſſis, & levibus.* Sed aliquis forte objiciet Metonem nobis, & illum, qui in Dealcis hortu decumbebat, & alios, qui cum excrementorum cruditate ſanguinis fluxu fuere judicati, & quidem critice. In Metone urinæ fuere nigræ, & cum nigris ſedimentis, & in altero, tenues, cum craſſioribus ſedimentis, nedum crudiſſimum morbum, ſed neque parum malignum declarabant. De hac re alias egimus, & diximus tantum poſſe copioſam ſanguinis eruptionem ad judicandos morbos, ut vel etiam in principio nullis ſignis coctionis conſpectis apparens ſæpius liberet ægrotos. Quod Galen. de Metone expreſſit dicens: *Sane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione & judicatus & ſervatus, quamvis non omnino tuta ſigna haberet.* Excretio itaque ſanguinis, tametſi optima ſit, ac certiſſime ſalutem nunciet, quæ morbo jam concocto apparet, quæque etiam ob id in ſtatu apparet etiam cum ſignis, cruditas in principio morbi non eſt ſperanda. Quod etiam in muliere moroſa viſum eſt, quæ cum urinis nigris menſium profluvio fuit ſanata, etſi Galen. dixerit, earum urinarum nigrum colorem nihil attuliſſe periculi, quod a retentis menſibus, qui fuerant melancholici, eo modo colorarent urinæ; quod ſi verum etiam de Metone, qui iiſdem nigris exſiſtentibus eruptione ſanguinis fuit judicatus. Quam rem Hippocr. nobis expreſſiſſe viſus eſt in 1. *Epid. comm. 2. text. 56.* quum ibi ſcripſerit. Ictericis factis in febribus ſexta die, eruptionem ſanguinis profuiſſe, eo die vero viſam ictericiam malam docet Hippocr. *in 4. aphoriſm. 63.* qualis fuit in Hermocrate, & *in text. 67.* dixit: cum urinæ tenues eſſent in Antiphonte Critobuli filio, erupiſſe ſanguinem & poſtea ſanatum fuiſſe; quod vero ſanguinis excretiones hanc habuerint prærogativam, ut ita dixerim, quod etiam in crudo morbo ſalutem præmonſtrare

re ſoleant, cum ceteræ aliæ per vomitum vel ſudorem vel purgationem alvi, tunc temporis apparentes ſymptomaticæ ſint. Hoc propterea fieri crediderim, quod ſanguis per venas apertas poſſit commode quocunque tempore vacuari, nulluſque egeat ſanguis præparatione, qua egent cæteri humores, ſi debeant per alvum ſubduci, vel per vomitum, quæ in his tam facile non fit, propter ipſorum craſſitiem, aut lentorem, aut venarum anguſtiam & obſtructionem; atque hanc eſſe cauſſam colligimus, propter quam Medici in principiis morborum non debeant uti purgantibus medicamentis, ut Hippocr. ſcripſerit *in aphoriſm. Concocta medicari oportere, neque cruda, niſi materia turgeat.* In evacuatione vero, quæ per venas apertas fit, nullam merito expectamus concoctionem, & hinc Medici ſecta vena in morbis acutis in principio mittunt ſanguinem, hinc & ſpontinæ ſanguinis vacuationes bonæ erunt. Addatis, ſanguinis eruptiones copioſas, nedum utiles fieri, propterea quod ſanguis malus una excernatur, ſed etiam quoniam ejuſdem ſanguinis vacuatio univerſum corpus refrigerat, caloremque tranſpirabilem, & corpus deflabile facit. Quare hac ratione excretiones ſanguinis optimæ erunt, quæ in ſtatu apparent, plane cocto exiſtente morbo, ſed neque eæ, quæ cum cruditatis ſignis fiunt, erunt plane abhorrendæ & timendæ. Et præſertim, quæ copioſe & large fluunt, quæ erit ſecunda conditio, optimam ſanguinis eruptionem, De quibus Hippocrat. *in libro ſecundo Epidemior.* ita habet: *Largæ de naribus eruptiones ſanguinis liberant fere.* De quibus Galen. de Metone locutus ait: *Sane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione & judicatus & ſervatus, quamvis non omnino tuta ſigna haberet.* Rurſum Hippocrat. *in primo libr. Epidemiorum comm. 2. text. 63.* dixit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant. Quibus rite & largiter ſanguis per nares erupit, ea de cauſſa maxime ſervabantur. Nec ullum novi, ſi recte ei erupiſſet ſanguis in hoc ſtatu, quemquam mortuum. Nam Philiſcus quidem Epamenon, & Silenus, quibus parum quarta die & quinta e naribus ſtillavit, mortem obierunt.* Et poſtea. *Erant qui ſexta die morbo regio afficerentur, ſed his purgatio*

gatio profuit per veſicam, vel turbata alvus, vel larga ſanguinis eruptio: Ut Heraclides, qui apud Ariſtoclidem decumbebat, cui per nares ſanguis erupit, alvuſque fuit turbata, & per veſicam eſt purgata; & ſanguis autem plurimis erupit, præcipue adoleſcentulis & adultis, quorum periit maxima pars, quibus ſanguis non erupit. Et de mulieribus etiam ſanguinis excretione judicatis, ita: *Plurimis itaque menſes in febribus apparuerunt. Quibuſdam e naribus ſanguis erupit, & multis virginibus id tum primum accidit. Nonnullis ſimul & ſanguis e naribus, & menſes apparuerunt, quod in Detharſis filia virgine tum primum animadverſum eſt, largeque ex naribus ſanguis profluxit.* Ex quibus ſanguinis largas excretiones optimas eſſe, morboſque judicare demonſtratur. De qua Hippocr. *in ſecundo Epidemior. ſect. prima text.* 16. ita habet: *Fluxus ſanguinis largi ex naribus ſolvunt multa, ut Heragoræ.* Quomodo *in libro quarto Epidemiorum* mulierem, cui ſanguis ex naribus quinta ſextaque fluxit, die ſeptima fuiſſe judicatam, meminit. Atque hæc erit una ex præcipuis notis optimarum excretionum, ut inquam large erumpant. Attamen videndum erit, ne ſæpius larga ipſarum copia eæ nos decipiant, putantes optimas criticaſque eſſe excretiones, cum malæ potius ſint. Nam ſæpius largis ſanguinis eruptionibus plures exſtincti ſunt. Etenim conſueviſſe in morbis vehementibus, morbo adhuc exſiſtente crudo, immoderatas inanitiones fieri, Galen. *in libr. de præſag. ad poſthumum* memoriæ prodidit. Propterea ſæpius cogi medicos eruptionem cohibere, uti Galen. fecit in juvene Romano, in quo ſanguis ad pondus librarum quatuor cum dimidia fluebat e naribus.

De quibus immoderatis eruptionibus in ſequenti capite nos, Deo volente, accuratius. Nunc neceſſario tradenda ſunt ſigna, ex quibus largas bonas excretiones a malis diſtinguamus, quæ hæc erunt, præter alia bonis omnibus communia, ægrotantium facilis tolerantia, & ipſos robuſtiores reddi leviores, quod ſi ſiticuloſi fuerint, ut non amplius ſitiant, & febris tollatur, ſymptomataque tollantur, aut diminuantur, pulſuſque meliores, vehementiores, æqualiores, & ordinatiores evadant. Memini

proximo anno elapſo, in quo mea febre quartana ſanguinis copioſa excretio, in qua ad minus ſex libræ ſanguinis profluxerunt, critice liberavit, inter alia ſigna poſt illam copioſam excretionem, omnibus fere immoderatam viſam, obſervata, me nihil prorſus ſitiiſſe, cum antea perpetuo, vehementerque ſitirem, nullumque languorem virium ſenſiſſe, levioremque ac viribus firmiorem evaſiſſe, quæ contra opinionem fere omnium Medicorum, mihi ſpem certam ſalutis videbantur polliceri, ſperavique exinde, eam ſanguinis copiam fore criticam, neque ullo pacto timendam, etſi majori ex parte tuſſi repente oborta ſanguis profluxerit.

Quare iis notis copioſam criticam ſanguinis eruptionem diſtingui a ſymptomate malo ſciemus. Tertia conditio criticarum ſalubriumque ſanguinis eruptionum eſt, quod diebus criticis appreat. Hiſce enim diebus a nobis alias dictum eſt, conſpectas excretiones vel bonas vel malas firmius judicium habere, & ad ſalutem, & ad mortem præſagiendum. Ex quo merito auctor *Coac. præſagiorum in lib. 4. text. 45. & in 5. lib. coac. præſag. text. 2.* ait: *Acuti morbi judicantur ſanguine fluente e naribus, & ſudore multo, & die ſeptimo, nono, & quartodecimo ſanguinem e naribus, ut plurimum febres reſolvere. Quarta, ut in aliquo dierum judicatoriorum excretio fuerit præjudicata.* Solet enim natura in die indice modicum aliquando ſanguinem excernere, quod eſt indicium in altero die decretorio hæmorrhagiæ copioſioris futuræ. In Metone quarto die bis denotaſſe dextra paulatim fluxit, & altera die affatim multus profluxit, quo fuit judicatus. Addamus quintam, quod excretio cum ideæ, naturæque morbi, tum ægrotantis, victus anteactæ, temporum, præſentis conſtitutionis anni temporum, atque cœli naturæ reſpondeat. Dictum alias a nobis eſt, quod ſanguinis excretiones ſint aptiſſimæ vacuationes in omnibus morbis acutis cum febribus, omniumque maxime in ſynochis, atque ardentibus, in inflammationibus hepatis, lienis, diaphragmatis, non raro in pleuriticis ac in phreniticis. Quare in hiſce morbis probe & utiliter ſpectantur ſanguinis excretiones, veluti in aliis affectibus ita non utiliter, quæ itidem

dem hac ratione utiles erunt in corporibus omnibus, quæ plurimo ſanguine eoque calidiori exſuperant, & propterea, ſi præceſſerit victus bilioſorum ciborum plurimaque calidioris ſanguinis, aut æſtus ſit, vel calida conſtitutio, vel in cœlo calidiori & alia adſint, & quæ generationem bilioſioris ſanguinis adjuvent, optimum erit, erumpere ſanguinem in prænarratis morbis. At quinimo in ipſis ſanguinem non erumpere non leve eſſe malum. Hippocrates, *in primo Epidemiorum, com. 2. text. 17.* ita docet. *Sanguis aut plurimis erupit, præcipue adoleſcentulis, & adultis, quorum periit maxima pars, quibus ſanguis non erupit.*

Sexto oportet has optimas excretiones locis affectis congruere, ita, ut aut e directo, ut divertant probeque a parte affecta vacuent, aut ex oppoſito, ut revellant. De his Hippocrat. *in aphoriſmis. Inſanientibus ſi varices, vel hæmorrhoides ſupervenerint, inſaniæ ſolutio.* Et in libro quarto: *Inferne vero niger ſi dejiciatur, bonum;* & Galenus in comment. *Revera enim jam factæ melancholiæ maximum eſt remedium ſanguinis ex his venis, quæ hæmorrhoides appellantur, profluvium:* Et in libro quinto. *Mulieres ſanguinem evoment, ſi menſtrua eruperint, morbi ſit ſolutio.* Hinc Medicis uſus eſt familiaris ad inſanientes, ſanguinis vacuationes per hirudines appoſitas venis hæmorrhoidibus appellatis. Quod in illis, qui eas venas amplas habent, omniumque maxime ſi per ipſas alias fluxerit ſanguis, eſt utiliſſimum, ſi modo plurem neque paucum ſanguinem, ut plerique medicorum faciunt, quibus raro hujuſmodi vacuatio propter hanc cauſſam utilis ſuccedit, evacuent.

Ut vero humores divertant, atque ſimul evacuent a parte affecta, optima erit excretio, cum natura tum arte facta e directo, lateris affecti quam Galeno *in libro de curat. per ſang. miſſionem*, vacuatione maxime commendat, κατάξιν vocat, id eſt, directe factam, ut hepate læſo ſanguis ſi e dextra, & liene ex ſiniſtra effluat. De qua Hippocrates, *in libro ſecundo Epidemiorum, comm. 3. text. 13.* ſecundum rectum, & laterum tenſio doloroſa, & tenſiones hypochondriorum, & lienis elevationes, ex naribus fluxiones: *& in libro quarto Epidemio-*

rum. Horridi, anxii, cibum averſantes, bilioſi, ſanguinem fundentes, ſplenici doloroſo modo ex ſiniſtra parte plurimi. Hinc eruditiores Medici in pleuriticis ſanguinem ex eodem latere mittunt, minimeque ex oppoſito. Septimo optima hæmorrhagia vel ſanguinis excretio erit, a qua morbus, aut omnino tollitur, aut ſaltem diminuitur, ægrotique allevantur, tolluntur, aut minuuntur itidem ſymptomata, cujuſmodi excretio viſa eſt, quem Hipp. cum in Heropyto, tum in Lariſſæ Virgine obſervavit. De Heropyto ita habet: *Quadrageſimo multum ex naribus ſanguinis erupit, menteque conſtitit, magis ſurdus quidem ſed non perinde fuit, febres fuerunt remiſſæ.* Et de Lariſſæ virgine. *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, at mox ſudavit toto corpore multum & calidum ſine febre, eſt judicata.* Propterea optima erit, aut quæ totum morbum & ſymptomata ſolvit vel diminuit. Galen. ſcribit 2. *lib. de motu muſculorum cap.* 6. ſe vidiſſe hominem una cum febre 13. dies delirum per nares plurimo ſanguine vacuato ſtatim convaluiſſe, ad mentemque ſubito rediiſſe. Hippoc. optimam eſſe, quæ ſurditatem ſolvit, *in aphoriſmis* docet, & auctor *Prorrheticorum* ait: *Quibus capitis dolores, cervicis labor atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica ſolvunt.* Ceterum & tempore ita ſolvuntur. His addo ægrotantes, qui plurimum ante ſitiebant, ſiti liberari, quod ad criticam ſanguinis excretionem maximum eſt, quoniam optimus ſanguis multus non critice erumpens, nimirum ſiccando ſitim inferre ſolet. Contra criticus refrigerando febrilemque calorem compeſcendo, & difflando corpus, ſitim tollere, ac forte etiam, quod viſcera humectentur ea ratione, quod a calore amplius non hauriatur humor. Hipp. *in libr. quarto aphor.* 27. ita habet: *Quibus per febres ſanguinis quacunque ex parte copia eruperit, cum reficiuntur, alvi his humectantur.* Demum ab optima ſanguinis vacuatione, ut dictum eſt, ægroti robuſtiores, faciliuſque reſurgentes, & pulſus meliores evadunt. Atque hæ notæ erunt optimæ cujuſvis ſanguinis excretionis, vel per nares, vel per vomitum, vel per alvum, vel per uterum, vel per hæmorrhoides.

CAP.

CAP. III.

De malis exitialibuſque ſanguinis eruptionibus.

CONTRARIIS notis nobis ſanguinis excretiones malæ, exitium denotantes, innoteſcent. Quæ profecto hæ erunt, quippe prima, ut hæmorrhagiæ, aliæque excretiones ſanguinis, nullis conſpectis ſignis coctionis, etſi nuper fuerit demonſtratum, largas eruptiones ſanguinis optimas, aliquando etiam, crudo morbo exiſtente, bonas eſſe; attamen, ni bona illuxerint ſigna, judicium faciunt difficile. Quæ excretiones, ſi una cum perniciosis ſignis apparuerint, aut ipſas ſequantur, exitium portendent.

Ante itaque eruptionem ſanguinis præceſſiſſe, aut pernicioſa in excrementis ſigna, uti eſt nigredo in urinis, cum ſedimento nigro, turbidas eaſdem urinas, ſubjugales, non clareſcentes, vel tenues aquoſas, vel vomitus fœtidos, virulentos, verſicolores, nigros; aut nigraſque itidem dejectiones, ac colliquationes, peſſimum eſt; aut pernitioſa aliqua ſymptomata, de quibus nos ſuperioribus libris ſatis accurate egimus, aut egreſſa ſint, vel ex iis aliquod pravum una cum hac eruptione apparuerit, aut hanc ipſam conſequatur, exitium præmonſtrabunt. De his *in libro* 3. *porreth. text.* 35. legitur. *Si ex naribus ſanguis erumpat, cum ſudores vel fuerint vel pervenerint, perfrictionem quidem ferunt, ſed indicat malum eſſe morbum, ac cum perfrictio tam in extremis fiat tum per totum corpus gravior, difficiliorque, quæ per totum corpus eſt, & poſt ſanguinis eruptionem dejectiones nigræ, malæ: pravæ autem prærubræ, & ſi quarto die talis eruptio fiat.* Et Galen. *in comment. ſequentis textus* dixit, omnes ſanguinis eruptiones cum deſudatione malignas eſſe, & poſt modicam ſanguinis eruptionem nigramque dejectionem in acutis morbis ſurditas, malum eſt; ſanguinis dejectio in his pernicioſa, ſurditatem vero ſolvit. Nos tamen vidimus in homine robuſtiſſimo Bononienſe, febre acuta maligna vexato, perpetuo a primo die ad quar-

tum decimum uſque, qua die fuit ſanatus, hæmorrhagiam continuam, in qua ad minus ſingulis diebus ſanguis ad libram exibat, quæ hæmorrhagia cum uſque ad ſeptimum perſeveraſſet, noſque ab ea timuiſſemus, ad cohibendam quibuſdam medicamentis uſi, non amplius e naribus fluxit, ſed cœpit per alvum eodem modo profluere, una cum copioſa diarrhœa biliosa, quam itidem a primo die uſque ad decimum quartum copioſam, & febrem aſſiduam habuit, quæ excretiones uſque ad decimumquartum, quo die perfecte fuit judicatus, ut dixi, eodem modo perſeverarunt. Atque hic non niſi ob maximas vires fuit ſervatus: & rurſus auctor *Prorrheticorum in 2. lib. text. 6.* dixit: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in ſpyras circumducta, ad neceſſitatem dimiſerit, & per nares eruptio fiat*, Galen. in commento ait, hoc modo, qui ſunt ſiccati atque arefacti a calore febrili vacuationes ferre non poſſe: & *in 2. libr. Coac. præſag. ſect. 2. text. 1. Profluvium ſanguinis e naribus, & paucus ſudor cum refrigeratione, malum:* & *in 4. libr. Quæ diebus criticis perfrictiones fiunt vehementes a ſanguinis profluvio peſſimæ.* Ex his itaque apparet eruptiones ſanguinis, cum malis ſignis, malas eſſe ac pernicioſas. De quibus Hippoc. *in libr. 3. Epidem.* ait: *Nec non decretorii aliud in ita habentibus ullam apparebat, neque ſanguis rite perfluxit, neque alius conſuetus abſceſſus fiebat decretorius.* Quare ſanguinis eruptiones cum malis ſignis, ſunt pernitioſæ. Non minus quæ neque morbi ideæ, naturæ ægrotantis, cæli conſtitutionis, temporis, anni, ætatis, victus anteactæ temperamento reſpondeant. In frigidis enim morbis, ac pituitoſis, nunquam eruptio ſanguinis bona erit, ſed perpetuo mala. Tertio, quæ neque locis affectis congruit hæmorrhagia mala erit, quam rem expreſſit auctor *Prorrheticorum*, dicens: ſanguis ad latus diverſum eruptiones malæ, ut ſi cum lienis magnus fuerit e dextra nare fluat, atque res in hypochondriis ita habet. Qua ratione damnatur etiam ſanguis per vomitum excretus in febribus ab Hippocrate *in aphoriſmis*, ſed præſertim nigri ſanguinis, omniumque maxime in extenuatis corporibus, de qua re *in libr. 4. aphoriſm. 23.* ita habet: *Quibuſcunque ex nobis acutis aut diu-*

tur-

turnis, vel ex vulneribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, ſive uti ſanguis niger deſuper exierit, poſtridie moriuntur. Quarto mala eſt ſanguinis excretio, a qua ægri nihil juvantur, aut alterantur; peſſimaque, qua in deterius mutantur. Quod ſit talis excretio unum ex judicatoriis non judicantibus lethalis judicii. Ait enim Gal. in 1. *prorrhet.* judicatoriorum non judicantium, alia quidem eſſe lethalia & alia judicatu difficilia. Quæ vero in contrarium repant, ſunt lethalia. Addatis, pulſus ſatis aperte demonſtrare harum excretionum malignitatem, cum ipſi languidiores, inæqualiores, & longe pejores reddantur. Demum ex quantitate quoque ſanguinis hanc eandem malam excretionem cognoſcemus, quippe quo aut immoderatius profluat, aut minus, quam deberet, aut non totus confertim, ſed per intervalla, uti fit in criſibus imperfectis: immoderatius effluere, nunquam bonum, ſæpe malum, quod calorem innatum maxime diminuat, & propterea facile natura morbo ſuccumbit. Hinc auctor *Prorrhet.* ſcripſit, a multa ſanguinis eruptione alvus male affici, quod nimis refrigerentur: & poſtea. In judicatoriis perfrictionibus ſanguinis eruptiones vehementes, peſſimæ. Quod maxime refrigerent corpora, nimirum addendo frigus frigori. Hinc frigora non recaleſcentia & in debilibus rigores eſſe pernitioſos Hippocrat. ſtatuit. Ita etiam quorum corpora immoderatius, ſanguine fluente, vacuantur, alii in lethalem deſipientiam, alii in convulſiones pernitioſas delabuntur, ut Hipp. *in 7. aphoriſmorum* docuit. Aliquando, quod fit in morbis non vehementibus, ita ægri refrigerantur, ut in hydropem veniant, plures enim obſervati ſunt ea de cauſſa hydropici. Quam rem *in lib. 2. aphor. 72.* hiſce verbis nos docuit, dicens. *Sanguis enim cum ſupra modum, aut ex utero muliebri, aut ex venis, quæ hæmorrhoidæ appellantur, aut ex ulcere fluxerit, tunc vel omnes, vel plurimas operationes, ii, qui ita affecti ſunt, offenſas habent. Nonnulli vero ipſorum non modo hæc patiuntur, verum etiam aqua inter cutem corripiuntur.* Non minus vero paucæ, quæ ſtillatim fiunt, atque incipientes ſtatim deſinentes, de quibus in ſequenti capite agemus, pernitiales exſiſtunt.

CAP.

Cap. IV.

De ſanguinis excretionibus paucioribus, ſtatim deſinentibus atque de ſtillis ſanguinis e naribus quidque in morbis acutis præſagiant?

Sanguinis e naribus, aut ex aliqua alia parte paucus erumpens aliquando, bonus, ubi principium criſis in aliquo die judicatorio ſignificat, veluti in Metone viſum eſt, in quo quarta die modicus effluere e naribus cœpit, & quinto, largiter erumpens, judicavit. Sed hoc non fiet, ubi morbus plane crudus erit, atque minus cum aliquo ſigno pernitioſo.

Hoc modo enim modicus ſanguis, ac vel etiam per intervalla erumpens, perpetuo malum portendet, exitiique ſignum erit certiſſimum, ubi ab ipſo morbus poſtea minime concoquat, nihiloque alleviatur: Aliquando optima erit excretio, ubi plane morbus crudus non erit, ceteraque ſigna fuerint ſalutaria, atque ſi poſtea proximo decretorio die largiter erumpat. Qui ſi vel non in die indice apparuerit, ac non ſequatur larga poſtea die judicatorio eruptio, ſymptomaticum ſignum, malumque erit, mortaleque, ſi ſigna alia pernicioſa apparuerint, atque ſi poſtea ægroti in pejus mutentur. Rariſſime itaque, ut potuimus obſervare, contingit, ſanguinis paucam excretionem bonam eſſe, plerumque peſſimam, perpetuo longitudinem & non raro exitium præmonſtrantem futurum, & præſertim, ubi neque per convenientia loca exierit, nec quicquam ægros ſublevaverit, veluti quibus hepar inflammatum eſt, ſi per ſiniſtram narem, & quibus lien per dextram, & quibus uterus affectus, ſi per nares aut per vomitum, minimeque per uterum exeat, & qui ab ipſa febre neque ſymptomatis allevantur: Sanguinis itaque pauca excretio hæc indicabit, nihilque certi ad præſagium, ni pariter alia ſigna conſiderentur, cum malis mala, cum non malis incerti judicii ſeu difficilis erit, cum bonis longitudinem indicabit. Cum vero paucam ſanguinis excretionem conſpectam nulla alia ſequatur, aut

ſi

ſi ſtatim, cum cœperit, deſiſtat, nihil pernitioſius erit, cum ſummam virium imbecillitatem, teſte Galeno *in primo Prorrhet. comm.* 1. denotet. Sed age de ſtillis quoque ſanguinis agamus, cum eæ ſæpiſſime in acutis febribus, maximeque in ardentibus, ſpectentur: nam hæ excretiones pejores ſunt, teſte Galeno, ſi ſtatim cum cœperint deſiſtant, quam quæ nullo modo apparuerunt. Ex varia itaque quantitate ſanguinis fluentis variæ fiunt quoque eruptiones, una quantitas multa continua, confertim erumpens, quæ in perfecta criſi apparet; altera diſcreta, quæ cum perſeverat, aliquando criſin poſtea futuram indicat; tertia eſt, cum paucæ tantum ſtillæ e naribus exeunt, quales a cauſſa externa aliquando fiunt, veluti ab inſolatione quippe capite a ſole calfacto, ex vino meratiore & ſimilibus. Hæ ubi fiant vi febris, criſin fruſtra tentatam indicant, idque aut morbi malignitate fieri, aut ſanguinis vitio, aut cerebri infirmitate. Hujuſmodi ſtillæ in motioribus morbis, in quibus cetera ſigna ſunt ſalutaria, morbi diuturnitatem prænuntiant; in acutisvero certiſſimam mortem, nam indicant naturam, ut Galen. *in* 4. *de vict. rat. in acut. text.* 67. docet, conatam eſſe quod ſuperfluum eſt, ſive ut *in primo* quoque *Prorrhet. com.* 1. expreſſit, abundantiam in cerebro collectam excernere, minimeque potuiſſe, vel ob propriam imbecillitatem, vel ſanguinis craſſitiem, vel partium denſitatem, vel quædam ex his, vel propter omnium concurſum. Quo apparet ſtillas omnes ſanguinis in acutis morbis peſſimas eſſe, pravumque & malignarum febrium ſignum, ut Galen. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *text.* 35. ſcripſit, de qua ſane conſtitutione Epidemica Hippocr. dixit: Nares pauca ſtillarunt ſignumque pernicioſum fuiſſe; quod etiam in prima conſtitutione ſuit obſervatum, de quo ſigno Hippocr. *in* 1. *Epidem.* ait: *At cum febres ardentes inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet;* Et cum multa ſigna enumeraſſet pernitioſa, quæ in principio febrium ardentium fuere obſervata, addidit. *Nec erupit e naribus ſanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, ſed parum ſtillarunt.* Quare merito ſtillæ in morbis acutis omnes ſunt ex ſignis pernicioſis, de quibus

Hipp. *in eodem. lib.* ait : *Nam Philiſcus quidem, Epamenon. & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus ſtillavit, mortem obierunt.* Certiſſimamque mortem ſtillæ ſanguinis in morbis acutis præmonſtrabunt, omniumque maxime, ſi ſanguis craſſus, atque niger ſtillaverit, de quo auctor *Prorrhetic. in 4. prorr. text. 54.* ait : *E naribus ſtillicidium, malum : ſi nigrum & atrum, lethale.* Et Galen. *in comm.* dixit, nigrum & merum ſanguinem deſtillatum non modo in caput materiam multam eſſe, ſed etiam a calore acutiſſimo, qui totam conſumpſit humiditatem, ſanguinemque per aſſatam ejuſque omnem Ichorem conſumtum; & ſupra dixit, cum omnes e naribus ſtillationes difficiles ſint, quoties craſſæ, & nigræ deſtillationes fuerint, maxime pernitioſas reperies. Quæ etiam in aliquo dierum criticorum apparent, abſolutiſſimam perniciem oſtendunt, quod in iis diebus, ſigna omnia cum bona tum mala magnam vim habere ad præſagium ſuperius oſtenderimus, de qua *in Prorrheticis, Stillatio e naribus his perniciosa, tum alias, tum ſi quarto cœperit die :* & Galen. *in comm.* ait : *Cum ſtillatio e naribus ſemper malum ſignum ſit, abſolutiſſima morbi malitia ſignificatur, ſi quarto fiat die.* Videtur ſiquidem natura collectam in crebro abundantiam conata eſſe, ut expelleret, ſed nequiviſſe. Pernicioſiſſimæ non minus ſunt cum malis quoque ſignis conſpectæ, inevitabileque exitium ſignificantes. De quibus *in 3. Prorrhet. Quæ ex naribus cum ſurditate, & ignavitate parva eſt ſtillatio, difficile quippiam habet.* Galen. vero hunc auctorem reprehendit, quod dixerit ſtillas has difficile quippiam habere, cum omnes ſint lethales ; & *in 1. lib. text. 50. Ex naribus ſi ſtillicidium ſanguinis fuerit, cum ſudore frigido & refrigeratione extremorum, lethale :* Peſſimæ itaque cum ſurditate, torpore, comate, vigiliis, delirio, atque ſimilibus ſignis perpetuo erunt, maximeque in phreniticis. Quæ omnia fuere viſa in Philiſco Sileno, Uxore Dromedai, & in Pario, in quibus ſtillicidium ſanguinis lethale fuit obſervatum. atque hæc de prædictione ab excretionibus ſanguinis in morbis acutis.

CAP. V.

De prædictione ex ſudoribus, & primo quid ſudor, quotuplexque ſit, & de ipſius cauſſis.

CUM non minus frequenter morbi ſudoribus judicari ſoleant, idcirco ab ipſis etiam quomodo ægrotantium ſalus ac mors prædici queat, accuratius nunc eſt cognoſcendum. Quod ut facile & certe conſequi poſſimus, primum, quid ſudor ſit, & quot ſudorum exſtent differentiæ, explicabimus, atque de ipſorum cauſſis, ut ſudorum quoque generatio nobis innoteſcat, agemus. Sudare vero eos dicimus, qui humorem per meatus cutis actu humidum excernunt, ad differentiam perſpirationum, ſeu vaporationum, quæ per eoſdem meatus fiunt. Medici has inſenſibiles vacuationes vocant, quod ſenſibus quidem non pareant. Ex quibus ſudor erit particularis, evacuatio ſenſibilis per poros cutis, meatuſve facta. Plures vero ſudorum obſervantur differentiæ. Quæ deſumuntur ab ipſorum ſubſtantia, ex qua alii craſſi viſcidique exeunt, alii tenues ſine ullo lentore ex figura, quando alii, teſte Hippocr. miliis formis ſpectentur, alii perinde guttæ fiant. Colore, cum alii flavi, alii virides, neceſſe erit ſudores eo colore ſpectari, quo humores qui per cutim vacuantur, infecti ſunt, ſapore ſiquidem omnes, teſte Galen. *in libr.* 10. *ſimpl. cap. de ſudore.* ſalſi, & ſubamari ſint, quibus quidem ſaporibus humores, qui vacuantur, referti ſunt. Odore cum quidam fœtidi, quidam ſine fœtore exeunt; & copia, tum quidam multi alii pauci apparent, aliique ſtatim cum incœperint, deſinunt. Ex qualitatibus item activis, cum omnes, aut calidi ſint, aut frigidi, aut medii a tempore etiam, in quo apparent, ſuas habent differentias, quando alii in principiis morborum, alii in ſtatu, & alii in declinatione prodeunt, & a tempore, quo durant, ſunt alii aſſidui ſive continui, alii interpolati. Quorum quidam apparent cum ſignis coctionis, quidam cum ſignis cruditatis, & quidam ſunt decretorii ſive judicatorii, quod judicent

ægros: quidam ſymptomatici, quippe quod per modum ſymptomatum fiunt; & quidam periodici, quales in febribus tertianis & quartanis fiunt, atque hæ ſudorum differentiæ nobis ſufficient. Nunc de ipſorum generatione agamus, quam cum duo præſertim abſolvant, quippe materia ex qua & efficiens, de his duobus itaque nunc agemus. Materiam ſudorum, & urinarum eandem eſſe ſcribit Galen. *in libr.* 10. *ſimpl. cap. de ſudore.* in ſaniſque eſſe humorem ebibitum, ſed magis elaboratum, utpote qui ad cutem uſque per meatus omnes, qui interſunt partibus, perveniat. Ex quo conſtat eſſe tenuiorem hujuſmodi alimenti partem, quam ſerum humorum appellant, ſeu ichorem, ſed nonnihil bilioſæ ſubſtantiæ adeptum, qui ſua tenuitate facile per poros cutis excludi a corpore poteſt, veluti craſſus humor incœptus ad ſudoris generationem videtur, atque hæc eſt ſudoris materia in ſanis. Hinc multos ſudores habent, qui copioſiori cum potu tum cibo utuntur, & corpora plethorica, quæ raros cutis meatus obtinent non minus, & qui in jecore ac liene plurimum humorem habent, Hinc Hippocr. dicit in 4. *aphoriſm.* 41. *Sudor multus ex ſomno factus abſque cauſſa manifeſta, corpus uti pluri cibo ſignificat. Si vero cibum non accipienti hoc accidat, ſcire oporret, quod evacuatione corpus indiget.* Ex quo in ſanis materia ſudoris erit, aut, ut dictum eſt, pars tenuior humidi alimenti, aut humor redundans in corpore. In ægrotis vero aliquando eſt humiditas alimenti humidioris, quæ ſane in iis obſervabitur, qui minime recta vivendi ratione uſi ſunt; plerumque vero ab humoribus tenuioribus redundantibus, quippe ſanguine, bili flava, ac pituitoſo quoque humore frigido. Atque hinc Galen. *in libr.* 3. *de criſibus cap.* 3. ſcripſit: ſudores omnium febrium eſſe proprios, & præcipue ardentium, ſemitertianaſque, quotidianas, & quartanas judicare, non parumque juvare efferventes, inflammationes, parotidas, lethargos, reliquoſque omnes capitis affectus, quod omnes tum calidi, tum frigidi humores, qui tamen ſunt tenues, ſudores, concitare poſſunt, ſeu per ſudorem propelli. Ipſorumque omnium maxime putres cum tenuiores ſunt, & facilius fluerent. Demum aliquando

(quod

(quod non niſi in perniciosis affectibus fit) humiditas partium ſolidarum alimentalis, quam Medici humidum nativum appellant, quo nativus calor conſervetur, per cutis meatus colliquata, & diſcuſſa exit. Atque hæc eſt ſudorum omnis materia.

Sudorem vero efficit calor ipſe, vel naturalis, vel præter naturam in corpore exſiſtens: humorem enim attenuat, ſecumque ducit ad cutem, ex quo corpore ubi incaleſcunt, in ſudorem incidunt, atque hinc eſt, quod in continuis febribus, a rigore, quem ſequitur calor maximus, corpora in ſudores ſoleant erumpere: Dum enim ipſa rigore vexantur, calor intus retractus, poſtea (ſi fortis eſt) foras erumpit; diffuſuſque per totum corpus, humores extenuat, ac fere in vapores mutatus, ſecumque ipſos ad cutim ducens, ſudorem facit. Hipp. *in primo Prognoſticorum text.* 26. ait: aliquos fieri aut ob corporum exſolutionem atque alios ob inflammationis vehementiam. Ob corporum exſolutionem non ſimpliciter ſudorem, ſed paucum ſudorem, ſeu madorem potius quendam, quem ἐφίδρωσιν Græci vocant (hunc deſudationem Galen. vocat) fieri, aut in toto corpore, ut docet *in libro tertio Prorrheticorum, comm.* 33. aut in capite atque thorace facultatisque retentricis imbecillitatem, vel humorum copiam in ſudantibus partibus præmonſtrare; ob vehementiam itidem inflammationis fieri deſudationes, aut naturam opprimentem, aut reſolventem, aut quod inflammationis incendio humiditatis copiæ extenuatæ humidior pars reſidet ad cutem. Quare ſudorum generationem fieri, ex calore humorem tenuem, qui ſecum ſeu ichor eſt ſanguinis, ab humiditate cibi potuſque profectum, aut ſanguinem, aut bilem, aut pituitam, extenuante, ac in vaporem mutante. In febribus, quas Græi *ælodes*, noſtri ſudorificas, ſudor proprium eſt ſymptoma, in quibus ſuppreſſa vis humoris, concepto intus incendio, in perpetuum vaporem, & ſudorem reſolvitur. Deſudationes vero, quæ ſunt, teſte Galeno, pauci ſudores ſeu madores nihil conferentes, aut in toto corpore, aut melius in ſuperis partibus apparentes, aliam cauſſam habent, uti dictum eſt, quippe ut ait Hippocrat. ob

corporum exſolutionem, aut inflammationis vehementiam, aut, ut Galeno placuit, ob facultatis retentricis reſolutionem, quæ nedum redundantem humorem excrementitium, ſed vel etiam alimentarium ex ſolidis partibus foras reſudare ſinit. Sed age his præmiſſis, ad prædictionem e ſudoribus cognoſcendam, deſcendamus, quam primum a bonis ſalutaribuſque perſcrutabimur.

CAP. VI.

De bonis ſalutaribuſque ſudoribus ſalutem in ægrotis prænuntiantibus.

SÆPIUS fit, quod homines, acutis morbis vexati, bonis ſudoribus large & critice erumpentibus liberentur, & merito, cum per ſudorem, teſte Galeno, *in lib. art. med. text.* 99. univerſum corpus evacuetur. Hujuſmodi vero ſudores, his notis ab his, quæ ſalutares non ſunt, diſtinguentur: quippe primo, quod hi morbo concocto, cumque ſignis coctionis, manifeſte appareant, ut docuit Galen. *in primo libr. de criſib. cap.* 7. quod decernentia in melius non ſtatim, ſed vel in augmento, vel in ſtatu, quo tempore morbum vel plane concoxit, vel cum partim concoxerit, reliquum pergit alterare, atque hæc eſt bonorum ſudorum non ſpernenda nota, ſine qua ſudores nequaquam utiles, longos morbos, labores, recidivas, aut ipſos morbos criſi neutiquam ſolutum iri, aut exitium, teſte Hippocr. *in* 1. *epid.* prænuntiant, qui vero poſt coctionem apparent, criſis celeritatem, ſalutiſque ſecuritatem ſignificant. Crudi vero & incocti, & in malos abſceſſus conconverſi, vel judicii fruſtrationem, vel dolores, vel diuturnitatem, vel mortem, vel eorundem malum reditum denuntiant. Sudores itaque ad hoc, ut ſalutares ſint, neceſſario debebunt poſt ſigna coctionis conſpici.

Secunda nota erit, ut in die aliquo decretorio erumpant, de quibus Hippocr. *in libr. quarto aphor.* 36. ita ſcripſit: *Sudores febricitantibus ſi inceperint, boni ſunt tertio die & quinto, & ſepti-*

ſeptimo, & nono, & undecimo, & decimo quarto, & decimo ſeptimo, & vigeſimo, & vigeſimo ſeptimo, & trigeſimo quarto. Hi enim ſudores judicant morbos: Qui vero non ita fiunt, laborem, & morbi longitudinem, & recidivas ſignificant. Galen. in comm. ait, quartum diem Hippocratem vel præteriiſſe, quoniam plures morbi peracuti, quod acceſſiones habeant diebus imparibus, & criſes una in acceſſionum tempus incidant, vel ab aliquo quartum diem omiſſum negligenter fuiſſe. Nos vero divinum Hippocr. ſæpe ſumus admirati, cum quarta die optimos ſudores non ſæpius obſervaverimus.

Tertia nota erit, quod ſudores criticum aliquem rigorem ſequantur, natura ſiquidem cum e venis tenues acutoſque humores detrudit, rigorem vehementem iiſdem humoribus extra venas in ambitum corporis propulſis, per carneas ſenſiles partes diſcurrentibus, ac ipſas vellicantibus, ut docet Galen. *in lib. de rig. convulſ. & palpit.* concitat, cum extremarum partium refrigeratione, quæ natura ubi fortis ſeu robuſta eſt, a rigore vehementi, & frigiditate, calore quidem foras erumpente, febris acuta, & magna excitatur, cujus calore humores extenuati in ſudorem copioſum reſolvuntur; & propterea Hippoc. *in Epid.* optimos ſudores a rigoribus ſubſecutos notans dicebat; *rigor, acuta febris, ſudavit.* Uti in muliere decumbente in littore, de qua: *Undecimo ſuperriguit, igni eſt correpta, ſudavit. febre eſt liberata:* & de Charione. *Decimo ſeptimo ſuperriguit, febris acuta, ſudavit, febre eſt decretorie liberatus.* Qua ratione, ut nos alibi docuimus, Hippoc. *in libro* 4. *aph.* 58. dixit: *Si ardente febre laboranti, rigor ſuperveniat, morbi fit ſolutio.* Quod ab his rigoribus ſubſequantur, (ut docet Galen.) boni ſudores, aut aliæ vacuationes. Quare ſudores ſequi rigores, optimum eſt, & propterea Gal. *in lib.* 9. *de criſib. cap.* 3. dixit: eos, qui rigent, optime ſudare, & *in* 1. *prorrh. com.* 13. ait: *ſudores, qui rigores conſequuntur, boni exiſtunt, ſi una cum coctionis ſignis appareant.* De quibus Hippoc. *in* 1. *epid.* 2. *text.* 64. ita meminit: *Plurimi igitur ægrorum circa judicium rigebant, potiſſimum ii, quibus ſanguis non erupiſſet. Qui quidem poſtea ſubriguerunt, ac exſudarunt.* Quarta

ta conditio eſt, ut copioſi ſint & calidi atque ex toto corpore erumpant, quippe qui facultatem robuſtam denotant, cum æque per omnes partes corporis calorem diffundat, ipſoſque ſupervacuos humores in ſudorem digerat, ac æque per omnes partes reſolvat, quod ei quidem prælanguidæ non ſuccedit, aut cum maligno morbo laborat. Sudores enim tunc inæqualiter evacuantur in quibuſdam partibus plus, in quibuſdam parum, vel nihil. Quare copioſi ſunt optimi ſudores, ſi ex toto corpore erumpant, calidi, veluti qui in capite tantum aut thorace, aut in toto corpore pauci, aut frigidi, peſſimi & pernicioſi exſiſtunt, ut ſequenti capite demonſtrabimus, quod Hippoc. *in* 3. *Epid. text.* 77. ſæpius annotavit, particulatimque in Pericle, de quo ſcribit. *Quarto circa meridiem ſudor prorupit toto corpore multus & calidus, ſine febre judicatus eſt, neque rediit:* & de Nicodemo. *Sudor ei toto corpore copioſe calidus emanavit, ſine febre judicatus eſt:* & de muliere moroſa. *Sub hanc noctem ſudor multus toto corpore & calidus prorupit, liberata febre dormivit:* & de virgine Lariſſæ. *Inhorruit ac mox ſudavit toto corpore multum, & calidum, ſine febre eſt judicata.* Quinta conditio optima quoque eſt, ut ait Hippoc. *in prognoſt.* quod cum guttis evaporat, ut dictum eſt, ex toto corpore calidus, & multus. Demum ſudorum optimorum notam eſſe ſingularem, docet Hippoc. loco citato, ut per ſudorem integre febris ſolvatur, propterea *in Epid.* Hippoc. notans criticos optimoſque ſudores, perpetuo dixit febre liber, aut ſine febre judicatus, aut febris ceſſavit, quod febrem tolli integre ſit certiſſimum indicium ſudoris optimi, & ſaluberrimi. Ceterum boni quoque ſunt, teſte Hipp. ſudores, qui, ut diximus, copioſi ex toto corpore prodeuntes, ni febrem integre tollunt, faciunt, ut ægri facilius morbum ferunt, quoniam morbum allevant, ſymptomata minuentes. At hi ab optimis differunt, quoniam non perfecte judicant, etſi ſalutem prænuntient, non niſi longo tempore futuram. Quos Hippocr. in multis obſervavit, ſed præſertim in illo, qui in Dealcis hortu decumbebat, de quo ait: *Decimo ſeptimo extrema frigidi cooperiebatur, acuta febris, toto corpore ſudavit, allevatus eſt,*

me-

melius ſapiebat, non tamen febre liber, & vigeſimo dormivit, plane mente conſtabat, ſudavit, liber erat a febre, non ſitiebat, quæ poſtea rediit, qui non niſi die quadrageſimo, cum alvi ſubcrebræ pituitoſa dejectione, cum multo ſudore ex toto corpore, abſolute eſt judicatus. Atque hæ notæ ſunt optimorum ſudorum criticorum, quas his tantum Hippocrat. verbis eſt complexus, ita dicens : *Sudores autem optimi ſunt per omnes acutos morbos, ſi per diem eveniunt decretorium, & integre ſedant febrem.* Boni etiam ſunt, ſi ex toto corpore prodeant, faciantque, ut æger ferat facilius morbum, ſi vero nihil tale efficiunt, nequaquam utiles ſunt. Neque hiſce notis optimos ſudores cognoſcemus, ac non minus etiam ſi una ſigna optima alias illuxerint, veluti bona hæmorrhagia, aut, vomitio, aut alia evacuatio, & uti dictum eſt, ſi ægri ab ipſis melius ſe habuerint. Cujuſmodi ſudores Hippocr. *in Epidemiis* in multis vidiſſe ſcripſit, ſed præſertim in Cleomaſtide, Metone, muliere quæ in littore habitabat, Melidia, in eo, qui in Dealcis hortu, Charione, Pericle, Virgine Abderæ, Anaxione, Nicodemo, muliere moroſa, virgine Lariſſæ, & in aliis multis, in quibus ſtudioſus lector poterit prædictas optimorum notas recognoſcere, & in cognoſcendis ſudoribus ſalutaribus ſeipſum exercere.

CAP. VII.

De malis pernicialibuſque ſudoribus exitium portendentibus.

MALOS ſudores in morbis acutis, at modice quidem malos eſſe Hippocr. *in* 1. *libro progn.* docet, qui neque integre febrem adimunt, ſed neque etiam faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, id eſt, nihil allevant ægrotos, etſi ex toto corpore prodeant, his pejores, qui nec ex toto corpore, nec faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, id eſt nihil ipſos allevantes. Graviores, qui graviorem exhibent morbum, peſſimoſque frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniat, vultum, & cervicem. Hos enim in acuta febre, mortem, & cum mitiore longitudinem indicare tradidit. Sed omnes

ſudores malos diverſis capitibus complectamur, eoſque accuratius ad accuratiorem præſagiendi notitiam aſſequendam conſideremus. Primo itaque conſiderabimus omnes, qui crudo morbo, minimeque ſignis coctionis manifeſtis apparentibus, erumpunt; ſecundo de malis ex ipſorum quantitate multa vel pauca agemus; tertio ex caliditate & frigiditate; quarto ex partibus corporis a quibus exeunt; quinto ab ægrotantium nulla allevatione, aut læſione; Atque demum ex malis ſignis una obſervatis. Ut vero primum caput examinemus, & cognoſcamus, diſtinguimus ſudorem, in periodicum, criticum, atque ſymptomaticum. Periodicum eſſe dicimus, qui in febrium intermittentium periodis fit, cujuſmodi fiunt, in febribus tertianis, quartanis. Cujuſmodi fuiſſe narrat Hippocr. *in libr. 7. Epidem.* in Pythorodo. Criticus, de quo ſuperiori capite egimus, qui in febribus continuis, in aliquo dierum decretoriorum apparens, integre febrem tollit, aut eam diminuit, ægrotoſque allevat. Cujus affectum criſin appellamus, ſeu judicium, aut perfectum aut imperfectum. Criticorum ſudorum notas ſuperius diximus eſſe, quod antegreſſis coctionis manifeſtæ ſignis appareant, in die critico, vigente natura, ac qui ex toto corpore exeunt calidi, multi, non tamen vires reſolventes, atque febrem & ſymptomata reſolventes, aut plurimum minuentes. Symptomaticus vero critico opponitur, quod per modum ſymptomatis fiat, nunquamque utilis, plerumque cum exitialibus ſignis, mortem præmonſtrans, aut ſaltem morbum fore longum, cum multis recidivis atque non abſque labore, & moleſtia. Hos itaque ſymptomaticos alias omnes fecimus, tum ceteras alias excretiones, crudo morbo erumpentes, ſcilicet in tempore, quo nulla ſigna coctionis manifeſtæ illuxerint. Tunc enim temporis quamobrem fit, quod omnis excretio in continuis febribus ſit mala, ſatis accurate in principio proximi libri, cum de prædictione a concoctione, & cruditate, atque ab excretione ſcripſerimus, demonſtravimus. Quamobrem mali omnes ſudores apparent, morbo crudo exſiſtente, nulloque manifeſto ſigno coctionis antegreſſo, in principio ideo ſudores apparentes ſcripſit Hippocr.

pocr. *in* 2. *Epidem. text.* 2. morbum judicatu difficilem ſignificare, quod ſi hujuſmodi ſudores, vel tantum in capite, vultu, cervice, aut in collo, aut in thorace ſpectentur, eo pejores, aut ſi frigidi ſint, aut exigui, aut ſtatum ceſſantes, aut multi: aſſidui, immoderati, peſſimi. Sed nunc de pernicialibus a copia vel multa, vel pauca, aut a non ſudantibus, agamus. Multi & copioſi ſudores vocantur, & qui confertim largiſſime erumpunt, & qui ſunt aſſidui, & qui & aſſidui, & copioſi: copioſos ſudores Galen. *in* 3. *de ſympt. cauſſis cap.* 2. dixit fieri, aut propter corporis raritatem, aut propter ejus, quo vacuatur tenuitatem. Hi, & qui ob raritatem effluunt, non confertim, ſed aſſidue effluere ſolent. Quare in febribus multi ſudores, ſi neque propter tenuitatem neque propter raritatem fiant, (nam hi teſte Galen. *in* 4. *aphor.* 41. non ſunt copioſi,) perpetuo copiam humorum denotant; ac docuit Galen. *in lib.* 4. *aph.* 42. atque hinc eſt, quod Hipp. *in eodem. libr. aph.* 41. ait: *Sudor multus ex ſomno ſine ulla alia cauſſa eveniens, corpus uti pluri cibo ſignificat; ſi vero cibum non capienti accidat, evacuatione egere ſignificat.* Multumque ſudorem, & Galen. dixit, copiam excrementorum denotare. Hi itaque in febribus conſpecti non judicantes, mali perpetuo propter eam cauſſam erunt*, quippe quod multitudinem humorum ſuperandam denotent, pro qua natura longo tempore opus habet, ut concoquere & ſuperare queat, quo fit, ut non raro in acutis morbis, quibus natura brevi exſtinguatur, mortem præſagiant. Hinc Hippocr. ait *in eodem. lib. aphor.* 42. *Sudor multus, frigidus, caliduſve ſemper fluens, frigidus graviorem, calidus minorem morbum ſignificat.* Quod ut Galen. *in comment.* ait, uterque copiam humorum ſignificet, quippe frigidus frigidorum, qui eſt pejor, calidus calidorum, qui priore minus eſt periculoſus. Hi enim neque febrem ſolvunt, neque allevant, crudoque, uti dictum eſt, morbo, erumpunt, ideo longitudinem ſaltem, recidivas atque laborem ſignificant: auctor Prorrheticorum hos in acutis febribus inutiles vocat, de quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem.* ſcripſit: *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent.*

derent. Qui vero non copioſi, ſed tamen aſſidui ſeu continui ſunt, mali etiam exſiſtunt, & plerumque exitiales, quando, aut propter corporis raritatem, aut propter virium imbecillitatem, quippe ſoluto corporis habitu, quale in ſyncope exeunt, fiant, ut Galen. cum *in lib.* 3. *de ſympt. cap.* 2. *com.* 41. tum in 41. lib. 4. aphor. docuit. *Nam ſi copioſus ſudor non emittatur, poterit & propter virium imbecillitatem, & corporis raritatem accidere &c.* Qui omnes in acutis morbis perniciales exſiſtunt, cum naturæ languorem denotent, peſſimi vero, qui una etiam copioſi ſunt cum & ſummam virium debilitatem & inſignem copiam humorum adeſſe oſtendant. Quibus inevitabile fatum prædicendum.

Quales in Eraſmo, & in phrenitico Hippocr. vidit, de illo ait: *Habebat hic febrem perpetuo cum ſudore.* Et de phrenitico ait: *Virulenta vomuit, febris horrida, copioſus ſudor, aſſiduus toto corpore.* Alii ex aliis codicibus legunt, non ut Galen. ſed hoc modo, *ſudor multus & continuus capitis, & colli per totum ſcilicet diem*, cum ii, qui animo linquuntur, ſudent capite, & cervice. Sed hoc non facit, ut cum Galeno *toto corpore* vero debeamus legere, cum cuique Medico notum ſit phreniticos ante mortem toto corpore dum reſolvuntur, ſudare, atque ex his colligimus ſudores copioſos in acutis morbis non judicatorios non ſolum inutiles eſſe, ſed plerumque lethales, omniumque certiſſime exitium præmonſtrant in foribus, qui una cum virium languore fiunt. Pernicioſi itidem ſunt, aſſidui, aut ſimul copioſi, aut etiam non copioſi in iiſdem acutis morbis. Pauci quoque ſudores non minus, quam multi malum prænuntiare ſolent, Galen. *in lib.* 3. *de ſymptom. cauſſ. cap.* 2. ſcribit, paucos ſudores fieri, cum quod ſuperfluit, exiguum eſt, vel glutinoſum, & craſſum, aut denique propter meatuum anguſtiam, qui aut conniventiæ aut obſtructionis anguſtiores redduntur, obſtruuntur vero glutinoſis, & craſſis ſuccis, & meatus cutanei connivent ſive contrahuntur, aut propter atrophiam, aut refrigerationem, aut molliem. Hi ſudores quippe pauci, ſi in die decretorio eruperint,

rint, proculdubio indicabunt naturæ expellentis conatum irritum, eumque humores non poſſe expellere, aut craſſitie ſeu lentore, aut meatibus anguſtioribus redditis, at ubi meatus adſtricti non ſunt (quod cognoſcitur, neque atrophia cutim contractam eſſe, neque multum fuiſſe refrigeratam neque admodum mollem, vel obſtructos eſſe meatus) atque alia adfuerint multitudinis humorum ſigna, pauci ſudores copiam craſſorum lentorumque humorum denotabunt, quod ſi tunc vires perdebiles fuerint, ſudores erunt exitiales, quippe exitium demonſtrantes, eoque magis, ut dictum eſt, ſi nullis conſpectis ſignis coctionis eruperint. Quo tempore omnem excretionem eſſe ſymptomaticam, atque humorum multitudinem denotare alias a nobis eſt demonſtratum. Hujuſmodi enim ſudores ſignificant naturam cœpiſſe expellere per cutim humores, at niſi tenuioris ipſorum portionem potuiſſe, quæ ſolvendo morbo ſatis eſſe nequit. Hujuſmodi eſſe ſolent, quod cum cœperint erumpere ſtatim deſinunt. Quos merito Gal. *in* 1. *prorrhet. comm.* 1. damnavit, dicens: *Sudores quoque qui cœperunt quidem, ſed protinus ceſſaverunt, pravi ſunt.* Quare paucus ſudor perpetuo malus. Omnium vero peſſimum ac maxime exitialem, paucum illum ſudorem, quem Græci ἐφίδρωσιν appellant, noſtri deſudationem ſeu madorem, affirmamus, in ægrotis enim exit aliquando ex toto corpore, plerumque circa caput, cervicem, collum, pectus, & aliquando circa extrema, de quo Gal. *in* 3. *prorrh. com.* 33. ita habet: ἐφίδρωσιν, *id eſt deſudationem.* Jam ſæpius quidem in hoc ſcripſit libro, ſed nuſquam ita lucide cognoſcamus, numquid ſudores circa thoracem caputque apparentes, ita appellet, an eos, qui toto emanant corpore, ubi tum pauci, tum nihil conferentes ſint; pravum autem utrumque horum eſt; deterius autem, quod in ſuperis fit partibus, nempe cum omnis deſudatio demonſtret vel copiam in ſudantibus partibus, vel facultatis retentricis imbecillitatem, utrumque eorum, in locis tum thoracis tum capitis fuerit, deterius eſt ſignum, quam ſi in alia quapiam parte fuerit. De illorum, qui copiam humorum oſtendunt, judicio ſatis nuper diximus. Nos vero

pernitiales eſſe affirmamus, cum a prælanguente natura fiunt, vel etiam humidum alimentarium ſolidarum partium oppreſſione aut reſolutione dicuſſum retinere nequeunt. Diſtinguunt has deſudationes ab iis, quæ multitudine humorum fiunt, quod plerumque circa frontem, cervicem, collum aut pectus aut circa extrema effluant, exiguuſque ſit mador non augeſcens, raro calidus, plerumque ſubfrigidus, pulſus prælanguidi, & alia ſigna naturam prælanguentem denotantia una adſint, hujuſmodi ſunt, quod ab immoderatis vacuationibus fiunt, de quibus *in* 3. *prorrhet. text.* 34. legitur: *A profluvio ſanguinis e naribus paucus ſudor cum refrigeratione, malum.* Sed quid, an non ſudare in quibuſdam etiam morbis malum eſt, certe quidem in omnibus morbis, quod judicare ſudores Galen. *in lib.* 3. *de criſibus* docuit, quippe in febribus omnibus continuis, maximeque in ardentibus, quas judicari abſque ſudore, aut abſque alia proba vacuatione, exindeque febres aut integre tolli, aut ipſas cum ſymptomate diminui, ægrotoſque in melius mutari, infidam eſſe morbi remiſſionem. Galen. *in* 3, *Epidem. comment.* 1. *text.* oſtendit. Hippocr. *in aphor.* ſcribente: *Iis, quæ non ſecundum rationem relevant non eſſe habendam fidem.* Quod in Hermocrate in filia Euryanactis, Virgine, moribundis vidit, de hac ita habet: *Quartodecimo die a febre erat liber, non ſudavit, dormivit omnino, mente conſtabat. Urinæ eadem, circa diem ſeptimum decimum rediit, in ſequentibus diebus incaluit, febris erat acuta, urinæ tenues, deliravit: iterum decimo die eſt judicatus a febre liber, non ſudavit.* Hujuſmodi vero infidas morborum remiſſiones ſine ſudore, aut alia proba vacuatione factas, ſigna, quæ ſubſequentur mala, a fidelibus diſtinguent, quando fideles optima, & infidas prava ſequuntur, cujuſmodi fuerunt, quæ in Hermocrate poſt judicium ſubſecuta ſunt. Nam dixit, *iterum vigeſimo die eſt judicatus a febre liber, non ſudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente conſtabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non ſitiebat, obdormiſcebat aliquantiſper comatoſus.* Atque ita quandoque ex non ſudore in febribus ardentibus exitium poterimus animadvertere. Reſtat, ut idem a ſudoribus frigidis perſcrutemur,

mur, cum ſæpius in acutis morbis exitiales obſerventur. Sed ipſorum in primis generationem atque cauſſas perſpectas habere debemus. Quod plurimum claritatis ab hiſce ſudoribus ratio prædicendi habere poſſit, primum ſudores, quod ex frigida crudaque materia fiant, propterea in febribus continuis crudorum humorum multitudinem oſtendunt, ut Gal. *in lib.* 4. *aph.* 42. demonſtravit, præſertim ubi copioſius erumpant. Hos Gal. *in* 4. *aphor.* 37. docet, *fieri, ubi in vaſis humores putreſcant, & natura ſolidas partes moderans, & regens (quæ ſecundum Hippoc. eſt nativus calor) vel prorſus exſtinguatur, vel propius ad exſtinctionem accedat, quæ quidem ex iis evacuantur frigida ſentiuntur, eam vero, quæ fit ex putredine caliditatem, nihil prohibet vehementiſſimam eſſe, atque ideo ſignum eſt exitiale, oſtendens in animali corpore humorum multitudinem ſuperabundare, tantam habentium frigiditatem, ut neque a calore nativo, neque a febrili caleſiant.* Ex quibus ſudores frigidos primum multitudinem humorum frigidiſſimorum oſtendere, atque naturam vel exſtingui, vel proprius accedere ut exſtinguatur. At quando iſtuc, quippe in vaſis vehementiſſimum calorem ex putredine, cum nativum intus retractum, ſunt extremorum refrigerationes, cum humore frigidiſſimo, abſque quo mutuo agant, quo ſi agant neceſſe erit, aut frigidum ſudorem caleſieri, aut ab ipſo calorem prorſus exſtingui, quo certe obſervatur, quando uti habet Galen. *in* 4. *aphoriſm.* 37. *ſi morbis non acutis, ſed mitioribus longo tempore calor naturalis non exſtinctus ipſum caleſaciat, & in vehementi cito viribus reſolutis, prorſus exſtinguatur.* Hinc merito Hippocr. *in eod. lib. aph.* 37. dixit: *Frigidi ſudores cum febre quidem acuta mortem, cum mitiore vero morbi longitudinem ſignificant*, quippe quod, ut ait Gal. *ſi febris fuerit remiſſior, poterit homo ſervari concocta ſcilicet longiore tempore humorum multitudine, atque evicta a natura. At acuta febris, & cauſſa eſt, & ſignum perniciosiſſimum: ac cauſſa quidem, quando ſuapte natura reſolvat corpora: ſignum vero, quia humorum multitudinem oſtendit, quæ frigidiſſima eſt, quum nec a febrili calore mutetur.* Sed forte humores ii frigidi & idcirco ad motum inepti, una cum natura prælanguida, & pro-

proprius ad exſtinctionem accedente, quomodo ad cutem ferentur? hac inquam ratione humor enim a calore febrili aliquatenus calfactus, etſi ſuapte natura moveri nequeat, fertur ad cutim, in qua, aut adventitio calore ſuſcepto reſoluto rurſus frigeſcit, atque ita frigidius exit. Itaque in morbis acutis perpetuo frigidi ſudores exitium oſtendunt, quomodocumque erumpant, aut copioſi, aut pauci, aut ex toto corpore, aut ex capite, collo, & pectore, aut ab extremis. Cujuſmodi fuere ab Hippocrate obſervati in Philiſco, in uxore Dromedai, in muliere, quæ in foro mendacium decumbebat, in Pythione, in quibus moribundis ex toto corpore ſudores frigidi profluxerunt; exitialiores etiam ſunt pauci frigidi, aut circa caput, aut circa extrema, ſcilicet manus, & pedes, qui prorſus facultate exſtinctioni proxima fiunt. De quibus Hippocrat. *in prognoſticis* merito dixit: *Peſſimi vero, qui frigidi ſunt, in acutiſque morbis mortem, & in mitioribus morbi longitudinem indicant.* Itaque perpetuo frigidi ſudores mali exſiſtunt. Quales Hippocrates in poſtrema conſtitutione peſtilenti vidit, de quibus *in libro tertio Epidemiorum* dixit: *Sudores intempeſtivi frigidi multi perpetuo ipſorum perniciem confirmabunt omnia ſigna una conſpecta, quæ omnia neceſſario, & præſertim quæ ſubſequentur, erunt pernicialia.* Cujuſmodi fuere quæ in Philiſco & in aliis ægrotis nuper ex Hippocrate propoſitis viſa ſunt. De Philiſco ait: *Quinto ſub diem obmutuit, frigida ſudavit, extrema partes liveſcebant, die ſexto ad meridiem eſt defunctus:* atque de hoc in fine dixit etiam. *Sudores perpetuo frigidi:* & de uxore Dromedai. *Sexto die mane ſuperriguit, cito percaluit, toto tempore ſudavit, extrema membra frigida deliravit, ſpiritus magnus, rarus, paulo poſt convulſiones a capite cœperunt, ſubito obiit:* & de muliere, quæ in foro mendacium decumbebat. *Septimo ſuperriguit, febris acuta, ſitis ingens, ſe jactavit, ſub veſperum per totum corpus ſudavit frigidum, frigus partium extremarum.* Ex quibus cuique liquido conſtabit ſudores frigidos in morbis acutis eſſe exitiales, perpetuoque mortem præmonſtrare, eoque certius id prædici poterit a nobis, ſi in aliquo dierum criticorum eruperint, atque ipſos ſi aliquod

ex

ex pernicioſis lethalibuſque ſignis conſequatur. Atque hæc de ſudoribus frigidis exitialibus. Nunc eoſdem ex partibus corporis, e quibus erumpunt, conſideremus. Quemadmodum diximus optimos ac ſalutares eſſe, qui ex toto corpore erumpunt, quoniam robuſtam naturam demonſtrant, intuſque neque morbo maligno, neque cauſſis morbificis impeditam, æque ex omnibus partibus humorem excernere, veluti e contrario viſcere interno, aut vehementi inflammatione, aut humorum multitudine oppreſſo, non æque omnes partes ſudant. Sudores itaque, qui non ex toto corpore erumpunt, ſed aut ex capite aut Thorace, ut docet Hippocr. *in Prognoſticis*, peſſimi exiſtunt, in acutiſque morbis vel frigidi, vel calidi ſint, mortem ſignificant, in mitioribus longitudinem, recidivas, labores. De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem.* ait: *Sudabant ſemper quidem, ſed non ex toto corpore:* Et paulo poſt, recenſet ſigna, quibus ardentes febres, vel etiam in principio lethales dignoſcebantur, cum dixit. *Paululum in fronte & clavi-culis exſudabant, ſed nemo per totum corpus.* Hinc auctor prorrheticorum *in* 1. *prognoſt. text.* 26. ait. *Si qui ſudantes, & præſertim capite in acutis paululum implacidi fuerint, malum.* Omnes itaque ſudores non ex toto corpore, mali ſunt, ut qui aut mortem aut longitudinem morbi ſignificent, de quibus Hippocr. merito ſcripſit: *Peſſimi vero, qui frigidi ſunt, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem. Hi enim cum acuta febre, mortem: cum mitiore, morbi longitudinem indicant.* Veriſſimum hoc judicium eſt, quod Galen. *in lib.* 2. *Prorrheticorum com.* 1. *text.* 24. docuit: *omnis deſudatio, id eſt, ſudor circa frontem, vel cervicem, vel collum, vel claviculas, erumpens, aut facultatis retentricis imbecillitatem, aut copiam humorum ſignificat.* Et Gal. *in* 1. *Prorrhet. com.* 8. ait: *ob id boni non ſunt, quod cum ſuperioribus oriuntur partibus, cum geminam ob cauſſam fiunt.* Nempe vel ob languentem, vel principio gravatam facultatem: peſſimi etiam, qui in capite & ſuperius fiunt in inferna ſuppuratione atque in phtyſi; de quibus auctor Coac. præſ. *in* 5. *lib. ſec.* 2. *text.* 49. Quod ſuppurati fiunt maxime pleuritis vel peripneumonia, eos calores comi-

tentur, interdiu tenues, noctu vehementes, & nihil memoratu dignum exſpuunt, ſudantque circa collum & claviculas, & his oculi cavantur, maxillæ vero rubent. Meritoque in acuta febre mortem ſignificant, cum facultas exſtinguatur, priuſquam concoquere copiam queat humorum, exſudantes vero facultate retentrice imbecilla, nequeunte continere humorem, vel etiam alimentarium in partibus ſolidis cito a febre plane exitioſi, propiuſque exitium eſſe demonſtrantes, in motu hujuſmodi, ſi vero etiam frigidi fuerint, eo certius exitium pollicentur, cujuſmodi fuere, qui in Pythione, & in muliere, quæ in foro mendacium decumbebat die ſecunda, Menone, Ariſtocrate, Phærecide moribundis, atque in aliis multis. In morbo vero mitiore, viribus prævalidis exſiſtentibus, longitudinem quidem, & non mortem. Cujuſmodi fuere in eo, qui in Dealcis hortu decumbebat, de quo Hippocrates. *Die quarta de ſiniſtra aliquantum fluxit meri ſanguinis. Exſudavit circa caput, & claviculas, lien intumuit, femur e directo doluit.* Ex ægrotantium vero nulla alia evacuatione ſudores mali cognoſcuntur, atque etiam plus a læſione, quam a ſudoribus ægroti ſentiunt. Qui enim a ſudoribus nedum nihil juvantur, ſed vel etiam læduntur, hoc eſſe verum ex judicatoriis judicantibus lethale, ſcripſit Galen. *in primo Prorrheticorum comm.* 35. Hippocrateſque *in primo Prognoſticorum* ſtatuit, eos ſudores, qui neque febrem ſolvunt, neque faciunt, ut ægri facilius ferant morbum, eſſe inutiles, atque malos, qui aut longum morbum oſtendunt, aut exitialem: & Auctor Prorrheticorum *lib.* 3. *text.* 22. dixit: *Sudor multus, ſi in febribus acutis fiat, inutilis:* Quippe quod non ſolvat febrem: *Et in primo Prorrheticorum. text.* 7. *Qui in hypochondrio febre frigerata ardores relinquuntur, tum alias, tum in ſudoribus mali ſunt:* & Galen. *in commento. Nempe qui per totum corpus ita fiunt ſudores, ſed exigui, quod non flammeam illam, quæ hypochondria fatigat, ſolvunt caliditatem, ob id boni non ſunt;* idem & poſtea *in Prorrheticor. 2. lib. text.* 33. *Si in ſudoribus vigiles recaleſcunt, malum,* & rurſus *in ſecundo libro. text.* 32. *Flammans quoque cum ſudore facies in his mala cum ſudore.* Si bonus eſſet

eſſet calor faciei deberet reſolvi, propterea cum non reſolvatur, ſudor malignitatem oſtendit. Idemque & clarius Hippocr. *in libro quarto aphoriſmorum. aphor.* 56. *Febricanti ſudor ſuperveniens, febre ægroto non deficiente, malum, prorogatur enim morbus, & plus humiditatis ineſſe ſignificat.* Qui ſudores in febre acuta, mortem, & in mitiori longitudinem ſignificant. Mali omnes denique exſiſtunt, qui aut poſt ſigna mala, aut una cum malis apparent, aut quos pernitioſa ſequuntur. Ex quibus præcognoſcitur certum exitium, cum ſudor, quem mala ſigna ſequantur, fit ex judicatoriis non judicantibus læthalibus, cum nedum juvent, ſed in pejus ægrotos deducant. De his vere ſignis pernicioſis, quæ poſt ſudores malos. Hippocr. *in* 1. *Epidem. text.* 24. ait: *Sudabant non ex toto corpore, extrema frigebant, ut vix calorem reciperent:* & auctor Prorrheticorum, *in lib.* 2. *text.* 3. *ex naribus profluvium ſanguinis, cum ſudore perfrigeſcentia, maligna pravaque:* & paulo poſt: *Qui principio ſudant urinis coctis, deuruntur que, & abſque judicatione refrigerantur, & celeriter petuntur, torpidi item comatoſique pernicioſe habent;* & in Coacis præſagiis. *Qui ex rigoribus parvis ſudoribus refrigeſcunt, malum.* Qui ſudores fuere ab Hippocr. obſervati in Dromedai uxore, Euryanaſtis filia virgine, in adoleſcentulo qui decumbebat in foro mendacium, in uxore Theodori, Ariſtocrate, atque in uxore Euxenii. De Dromedai uxore, *in primo Epidem. text.* 28. *Sexto ſuperriguit, cito per caluit, toto corpore ſudavit, extrema frigida, deliravit, ſpiritus magnus & rarus, paulo poſt convulſiones a capite cœperunt;* Et de filia Euriganaſtis *in* 3. *Epidem.* 1. *text.* 3, ita habet. *Ab judicatione die ſeptimo riguit, nonnihil incaluit, ſudavit a judicatione octavo, aliquantulum riguit, poſtea extrema partes ſemper algebant, circa decimum diem a ſudore quem habuerat, deliravit, confeſtimque ad mentem rediit:* Et de adoleſcentulo qui in foro mendacium decumbebat. *Altero die omnia exacerbata ſunt, dejectiones plures intempeſtiviores, non dormivit, mente turbatus, aliquantum exſudavit. Tertio graviter ſeſe jactavit, perplexus erat, deliravit, extrema partes lividæ & frigidæ;* & de uxore Theodori. *Sudor a facie fundebat primum exiguus, deinde mul-*

tus per totum corpus, & pedes; poſthac videbatur ipſi febris remiſſa, erat autem ad manus frigidius corpus, arteriis, quæ vero in temporibus etiam magis ſaliebant & ſpiritus denſior, & delirabat alias, & omnia in deterius; & de uxore Euxenii. *in 7. Epidem. text.* 46. *Sedata eſt febris cum multo ſudore, & refrigerata eſt, anhelatio erat varia, mortua eſt:* Pernitioſos itaque eſſe omnes ſudores, quos ſequuntur ſigna pernicioſa, ex iis nobis liquido conſtabit. Sunt itidem pernicioſi, qui una cum pravis ſymptomatis, & ſignis exſudant. De his *in Coacis præſagiis. Qui ſubinde ſudant & rigent, lethales;* Et poſtea. *Qui ſæpius inhorreſcunt, multumque ſudant, ægre ſaneſcunt;* & text. 33. *Inquietatio cum ſudore, mala. Et ſanguinis ad diverſum latus eruptiones malæ, at ſi cum lienis magnus fuerit dextra e nare fluat. Cum ſudore deterius, & febres cum comate, labore, lucis turbulentia, vigiliis & ſudoribus, malignæ.* Quæ mala ſigna habuit una cum ſudore Ariſtocrates, teſte Hippocrate *in libr. 7. Epidemior.* eodem modo ii ſudores mali exiſtunt, qui poſt peſſima ſymptomata erumpunt. De quibus auctor Prorrheticorum, ait. *A profluvio ſanguinis e naribus paucus ſudor, cum refrigeratione, malus.* Sed dicamus ab omni evacuatione, veluti exempli gratia, ab immoderato ſanguinis profluvio, aut a ſtillis ſanguinis in febribus ardentibus, aut ab alvi mala fluxione, ac vomitu. Quare ſudor ſequens mala ſigna, peſſimus eſt, & præſertim, ſi ea non tollat, vel allevet. Cujuſmodi fuit in uxore Olympiadæ, de qua Hippocr. *in 7. itidem Epidem. text.* 36. ita habet. *Vox non ſolvebatur, neque ipſa quicquam allevabatur, oculi triſtes, ſpiritus ſublimis, quod per nares trahebatur, color pravus, ſudor circa pedes & crura cum jam circa mortem eſſet;* Ac his eſto finis prædictionis ex ſudoribus.

Cap. VIII.

De prædictione a vomitibus, & primum de ſalutaribus.

Quod per vomitus humores, expurgentur quandoque bene & quandoque male, idcirco ab ipſis itidem futuros mor-

morborum eventus prænoſci, conſtat, a malis quidem ſymptomaticis vocatis morborum longitudinem, vel mortem, & a bonis ſalutem. Evomunt autem ægroti in morbis acutis, ventriculo, aut copia, aut prava qualitate cibi, aut humoris vitioſi contenti irritato, aut humore quidem ex partibus circumpoſitis inflammatis, uti hepar eſt, exſudante atque ad excretionem id ipſum membrum movente, aut eodem modo a toto corpore, & venoſi generis cacochymia. Morbo ineunte, aut per incrementa propter copiam, aut malignitatem humorum excluſo. Quas excretiones ſymptomaticas, & malas Medici vocant, quod has raro, aut nunquam ſalus ſequatur, atque non niſi multo tempore, multis laboribus, ac recidivis. Demum in acutis morbis itidem ægroti repente, in ſtatu, aut paulo ante ſtatum, ſcilicet, ſignis concocti morbi prægreſſis, copioſius evomunt, atque hanc vomitionem criticam vocant, quod ex natura ipſa morbum ſuperante, atque corpus expurgante fiat, atque propterea ſaluberrima ſit, tutoque ac cito morbos judicet, atque ſolvat. Vomitus vero futuri ſigna Hippocr. *in tertio Prognoſticorum text.* 35. ita tradidit: *Si cui in febre non exitioſa caput doleat, aut etiam caligent oculi, vel ventriculi huic dolor acceſſerit, bilioſa vomitio imminet; ſin rigor præterea apprehenderit, & partes ſubter hypochondrium algeant, adhuc citius vomitio aderit; ſi vero bibat, edat hoc tempore, perquamcito vomet:* Et *in* 1. lib. Epid. *At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & faſtidia ſunt bilioſa poſt ac pituitoſa vomunt.* Gal. vero *in lib.* 3. *de criſibus ait:* vomituum ſigna eſſe oris ventriculi morſum, ſimul cum dolore capitis, & vertigines obortas tenebricoſas cum contractione labri inferioris, & multo tenui ſputo ex ore defluente, & non adeſſe ſigna hæmorrhagiæ, vel ſudoris, aut alvi fluxus, aut copioſioris urinæ, menſium, vel hæmorrhoidarum. Sed autor *Coac. Præſagiorum* tribus tantum ſignis vomitus nobis innoteſcere, ſtatuit hiſce verbis. *Quibus autem cibi faſtidia ſunt, & oris ventriculi morſus, & multum ſalivæ, his vomitus fit.* In phrænitics ſolam crebram exſpuitionem vomitum præmonſtrare Gal. voluit. At hæc ſigna nobis ad prænoſcendum vomitum ſuffi-

ciunt, cum de iis ſuperiori libro longe accuratius, & fuſius ſcripſerimus. Nunc ad præcipuum inſtitutum noſtrum veniamus, quod eſt in præſenti capite, iis prætmiſſis, ut bonos utiles ſalutareſque vomitus præmonſtremus. In corporibus itaque gracilibus ad vomendum promptis, & in æſtate recte corpora per vomitus purgari Hippoc. docet, & præſertim in affectibus ſupra ſeptum tranſverſum. Qua ratione in lib. 4. *aph.* 18. ait: *Dolores ſupra ſeptum tranſverſum purgatione indigere per ſuperiora ſignificant, & eos, qui loca inferiora moleſtant, per inferiora.* Ex iis vero, quæ per vomitum rejiciuntur. Hippoc. ſpeciatim *in libro ſecundo Prognoſt. text.* 38. ita habet: *Vomitio autem utiliſſima eſt, quæ pituita ac bile permiſta quam maxime eſt, & non craſſa valde neque multa.* Gal. *in lib.* 4. *aphor.* ait: bilioſos vomitus a rigore ſubſequi, bonum; quod ardentis febris cauſſa expurgata fiat ſolutio, ex quo non omnes perpetuo boni erant, ſed ii tantum, qui critice plurimum bilioſorum humorum expurgaverint. At non tantum bilioſi, ſed pituitoſi, etiamſi critice expurgentur, humores. In pituitoſis enim febribus, pituitoſæ vomitiones merito deſiderantur, ſicuti in ardentibus, bilioſæ. Hippocr. *in* 6. *Epidem. com.* 1. *text.* 6. in renum doloribus, cum pituitæ, tum æruginoſi humoris vomitionem laudavit: & Galen. *in* 3. *aphor.* convulſis vomitum æruginoſum profuiſſe, ſcribit, de quo ita habet. *Huic totum eſt inter vomitum corpus convulſum, & ſimul ut vacuata eſt ærugo, protinus febris ipſius, & convulſio ceſſarunt:* & Hippoc. *in lib. de veteri Medicina* perbelle hanc bilioſorum commodam purgationem attigit, ita dicens: *Itaque cum amaritudo quædam diffuſa fuerit, quam bilem flavam appellare ſolemus, quales ſtatim anxietates, & æſtus & impotentiæ occupantur, verum ubi liberi fuerimus ab illa, & purgati aut ſponte aut per medicamentum, ſi modo tempeſtive quid ipſorum fiat, manifeſte, & a doloribus & a colore liberamur:* & paulo poſt. *Et quos quidem acuta, acriſque ac æruginoſa bilis affligit, quales mox rabies, & morſus viſcerum ac pectoris, & deſperatio. Non ſedantur autem hæc, priuſquam eadem expurgetur & proſternatur, & aliis permiſceatur.* Ex quibus colligimus omnes vomitiones bo-

bonas esse, si per has humores morborum causiæ probe expurgentur. Dictum est alias has criticas vocari, quarum notas esse, ut concocto morbo appareant, scil. prægressis coctionis signis, ut in diebus decretoriis fiant, morborumque ideæ conveniant, ac omnium maxime, ut morbos symptomataque integre tollant, aut saltem allevent, diminuantque. Quod præceptum recte tradidit. Hippoc. *in* 1. *aph.* 2. dicens: *In turbationibus alvi & vomitibus, quæ sponte fiunt, si qualia oportet, purgentur, confert, & leviter ferunt, sin minus contra fit.* De quibus criticarum excretionum notis auctor Coac. præsagiorum ita habet: *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis subinde conniventibus siquidem e naribus sanguis effluxerit, & vomuerit, atque ex eo loquentur, & ad seipsos redeant, servantur.* Addamus salutares quoque esse, quæ una cum bonis evacuationibus apparent, cujusmodi fuit vomitus bilioſus, qui die 14. in muliere e trimestri fœtu gravida, quæ in littore decumbebat, cum sudore apparuit, quibus integre fuit judicata. Ceterum hi vomitus, qui absque signis perfectæ coctionis fiunt, etsi boni sint, atque morbum allevent, symptomataque diminuant, tamen salutem nonnisi longo tempore futuram, tum multas recidivas prædicant. Cujusmodi fuit, qui in Eucratis uxore quintodecimo die apparuit, de qua Hipp. 1. *Epid.* 3. *text.* 26. dixit: *Quintodecimo vomuit bilioſa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre. Sub noctem vero febris acuta, urina crassa cum sedimento crasso.* Atque vomitus pernicioſi, cujusmodi sunt nigri, synceri, & alii, si in mitiori morbo erumpant, non mortem, sed longitudinem & recidivas præmonstrant, quales in supra dicta ægrota die vigesimo vidit Hipp. de quibus scribit. *Circa diem vigesimum, mane aliquantulum superriguit, comatoſa, quiete dormivit, vomuit bilioſa, pauca, nigra, quæ mulier die tantum quadragesimo, alvi fluxione & vomitu bilioſo fuit judicata.* Eodem modo & Cleonastides, die tantum 80. sanitati restitutus, die 24. pessimos habuit vomitus, de quibus Hippocr. *text.* 23. ait: *Circa diem vigesimum quartum extremas manus dolor affecit, vomuit flava, bilioſa, subcrebra: & paulo post virulenta. Cuncta*

re-

remiſſa ſunt. Ni vomitus cum urinæ aliqualem coctionem oſtenderent (quod tenues eſſent, ſed non decolores quippe boni coloris; quod maximum eſſe ſignum in iis, qui humorum copia laborant, ad ſalutem docuit Gal. *in* 3. *Epidem. com.* 3. *in text.* 5. cum virginis Abdera caſum commentaretur) atque cum morbum & ſymptomata allevarint, merito ſalutares fuerant judicandi, atque feciſſe quidem criſin ſalutarem, ſed imperfectam. Ex quo longo tantum tempore ſalutem futuram prænuntiarem. Quare in acutis morbis vomitus omnes morbum allevantes, facienteſque, ut ægri morbum facilius ferant, ſalutares erunt. Sed non boni ſuapte natura, quales ſunt ſynceri, æruginoſi, nigri, fœtidi, virulenti, pauci, verſicolores, in morbo mitiori, ac morbo non omnino crudo, morbum ſane longum eſſe, vel exitialem, vel recidivas, laboreſque prænuntiant. Hippoc. *in lib.* 6. *aphoriſmorum* 15. ait: *A longo alvi profluvio ſpontaneus vomitus ſuperveniens morbum ſolvit.* Et *in* 1. *Epid.* Vomitum bilioſum in muliere bilioſa, cui menſes minore quam par eſt copia fiant, bonum eſſe ſtatuit, atque hi vomitus boni, ſalutareſque exiſtunt.

Cap. IX.

De vomitibus exitioſis, mortem præmonſtrantibus.

Vomitus mali, exitium præſagientes apparent, in principio morbi, aut paulo poſt principium, quippe aut nullis ſignis coctionis, aut obſcuris ſane obſervatis. Tunc enim, ut dictum eſt, natura nihil recte excernit, juxta illud decernentia in melius non ſtatim apparent. Quare vomituum exitialium natura, primum in principio morborum, & a ſignis cruditatis nobis innoteſcet.

Secundo immodica ipſorum copia, vires reſolvens, pravam excretionem denotabit, ac multa etiam per vomitum excreta non juvant in morbo vehementi, exitium prædicent, & certius, ſi una cum aliis perniciosis ſignis illuxerint, omniumque certiſſime, ſi ſuapte exitialia ſint, cujuſmodi, porracea, livida

da, æruginoſa, nigra, verſicolora, virulenta, fœtida, & meraca: de quibus ſigillatim nobis eſt agendum. Hippocrat. deſcripſit, qualia in Phrenitico muliere, quæ in foro mendacium, & in filio Negotoridæ ante mortem fuere obſervata. Pauca vero per vomitum excerni in morbis acutis, unum quoddam ex ſignis eſt, ut Galen. docet *in 2. prorrhet. text.* 47. quæ ex toto pravitatem habent. Nihil etenim eorum, quæ decretoria ſunt, exigue ſecerni convenit, ſed quæ ita vacuantur, omnia duorum alterum ſubeunt. Nam vel quod non queant tolerari ob copiam ab affectis effundantur partibus, vel imbecillitatem oſtendunt naturæ, quæ proponit quidem ſuperflua excernere, ſed nequit. Ex quibus pauci vomitus unum eſſe ex judicatoriis non judicantibus liquido conſtat, perpetuoque difficilis judicii, & plerumque lethalibus, ſi præſertim ſuapte natura ii mali ſint, nihilque nedum non juvent, ſed quinimo magis lædant ab ipſiſque ægros in deterius abeant. Synceri quoque, ſeu meri, ſeu impermiſti, in acutis morbis peſſimi exſiſtunt, quo humor ſyncerus nedum crudus ſit, ſed incoctilis, quippe qui excludit tum actum coctionis tum poteſtatem: Hippocr. ἄκρητον vocat humorem omnem miſtionis expertem, vel omne excrementum fervidum & crudum, quod ſuo ſero dilutum non eſt. Cujus generatio, vel partis alicujus vitio fit, vel fervore & incendio febrili exhauſta aquoſa & ſeroſa parte. Hic itaque in acuta febre magnum intus incendium latere oſtendit, plerumque a natura noſtra invincibile. Cum ſignis vero aliis malis exitialis hæc vomitio erit. Hinc auctor Prorrhet. *in 2. Prorrhet. text.* 28. ait: *Vomitus ſynceri, anxioſi, mali.* Et Hippocr. ait: *Synceriores deteriores.* Sed ipſum audiamus de malis vomitibus ex colore, ita ſcribentem: *in text.* 40. *Si vero vomitio fuerit porracea, aut livida, nigra, quicunque ex his fuerit color, malum eſſe cenſendum eſt. Si vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum jam eſt. Ocyſſimam vero abolitionem indicat vomitio livida, ſi grave olet.* Hæc omnia hiſce coloribus per vomitum reddita, peſſima exſiſtunt, licet porracea, æruginoſa, livida, nigra, fœtida, quandoque critice excerni poſſint, ſed hæc non niſi

morbo concocto, ſcilicet in ſtatu aut decremento reddantur, atque hoc certe habebunt, quod febrem aut integre ſolvent, aut ipſum & ſymptomata allevabunt. Sed hoc rarum eſt, ut hujuſmodi excrementa critice excernantur. Quare ut dictum eſt in vehementi febre continua, nondum coctionis ſignis conſpectis, certiſſima mortis ſigna erunt. Sed diverſi colores vomitiones eſſe ſuapte natura pejores conſtat, quod, ut Galen. docet, plura diverſaque pravis affectibus intus affligere denotent, ex quo auctor Prorrhet. *in 2. lib. text. 25.* ait: *Vomitus cum varietate mali ſunt, tum alias, tum ſi propius inter ſe prodeant.* Id eſt, ſicuti Galen. habet, non multo poſt ſeſe conſequantur. Virulenti quoque ſive æruginoſi eadem ſane ratione in acutis morbis exitiales exſiſtunt, omniumque maxime in phreniticis, quod ſignent cerebrum inflammatione ex bile uſta nempe mortifera laborare. De iis Hippocr. merito *primo Epidem. comment. 2. text. 54.* dixit: *phreniticis convulſiones, ſed virulenta vomunt, & ex his quidam ſubito moriuntur.* Quæ in phrenitico prima die fuiſſe reddita, *in lib. 3. comment. 3. text. 75.* ſcripſit. De quo itidem ait: *Phreniticus prima die, quo decubuit, virulenta vomuit, & multa & tenuia, febris horrida.* A malis etiam exitialibuſque ſignis æruginoſos vomitus, quos & virulentos dici poſſe putamus, conſpici & apparere, certam ſalutis deſperationem ſignificare affirmamus, quando ubi ſigna lethalia prodant ſe & alia lethalia, omnino deſperandum. Hujuſmodi vomitus cum capitis doloribus, vigiliis, aut ſurditatibus, quæ ſigna inflammationem capitis teſtantur, vehementer inſaniam ſignificare, ita auctor *Prorrheticorum* expreſſit. *Qui in capitis doloribus æruginoſos vomitus habent, vigilantque cum ſurditate, cito hi vehementer inſaniunt.* Ex quibus colligamus, hos vomitus in phreniticis tria oſtendere, primo morbi exitioſi celeritatem, inſaniam, melancholiam cum feracitate, cum ex hoc humore ferinæ deſipientiæ concitentur, atque demum mortem cum convulſione. Cum, ut alias docuimus, harum deſipientiarum propter inſignem ſiccitatem ab inſigni calore, proprium ſit, ut in tremores & convulſiones deſinant. His non videntur fœtidæ

vomitiones minus periculum ſignificare, mortemque certiſſimam ſuapte natura, peſſimæ ſi grave oleant. Hipp. propterea dixit: Ocyſſimam abolitionem ſeu mortem indicare vomitionem lividam, ſi grave oleat. Atque omnes ſubputres ac fœtidi odores in omnibus vomitionibus mali ſunt. Mulier, quæ in foro mendacium decumbebat, ante mortem vomuit nigra graveolentia. Bilioſæ vero ſcilicet flavæ, croccæ, porraceæ omnes vomitiones cum malis ſignis, aut quæ mala ſequuntur, peſſimæ ſunt exitialeſque, a quibus ægri læduntur, atque in deterius abeunt, eæ judicatorium, non judicans judicii difficilis, atque hæ læthale judicium oſtendunt, eoque certius exitium oſtendent, ſi ſuapte natura malignæ ſint. De iis auctor Prorrheticorum *in 2. prorrhet. text.* 28. ita habet: *Vomitiones ſynceræ, implacidæ, malæ &c. Nigra revomentes, cibos faſtidientes, deliros, in pube parum dolentes, quibus oculus ferox clauſuſque, purgare non oportet, pernicioſum enim.* Et paulo poſt: *text.* 36. *Si vomitus exigui bilioſique fuerint, malum, tum alias, tum ſi ægroti ſupervigilaverint; nariſque in iis ſtillans, malum.* Cujuſmodi vidit Hippoc. in muliere, quæ in foro mendacium decumbebat. De qua *text.* 47. dixit: *Duodecimo vomuit multa nigra, fœtida, ſingultus multus, ſitis laborioſa: & Decimotertio nigra virulenta vomuit, rigor, circa meridiem muta.* Demum vomitiones omnes non juvantes malæ ſunt, peſſimæ, quæ ægrotos in deterius mutant, tametſi ſuapte natura malignæ non ſint. De quibus in præcitata muliere ita habet: *octava circa meridiem calor rediit, ſitibunda, comatoſa, faſtidioſa, vomuit bilioſa pauca ſubflava, nocte graviter ſe habuit, nihil quievit, multum affatim inſcia minxit. Debebat enim a bilioſa vomitione, ſi bona fuiſſet, quieſcere, meliuſque ſe habere, veluti etiam a vomitu noni diei decima febris cum malis ſignis fuit exacerbata, atque itidem a vomitu virulento & bilioſo, quem die undecimo habuit, riguit, extrema frigeſcebant & poſtea ſudavit frigidum, atque cum tunc multum etiam vomuerit, noctem tamen gravem habuit.* Qui omnes vomitus lethales fuerant, tum quod in vehementi morbo apparuerint, tum quod ſigna alia mala una illuxerint, tum etiam quod ipſa ægrota mulier in

deterius fuerit mutata, quod eſt omnium excretionum non conferentium & peſſimarum ſignum proprium. In vulneratis quoque capite vomitus bilioſi mali exſiſtunt. Ex ipſo Hippocrate, qui *in lib. 6. Epidemiorum com. text.* 50. ita habet: *Quibuſcunque præciditur cerebrum, his neceſſe eſt febres, & bilis vomitum ſupervenire.* Pernicioſiſſimos quoque eſſe vomitus in ileo, *in lib. 7. aphor.* 10. ita legitur: *Ab ileo vomitus, ſingultus, deſipientia, vel convulſio, malum.* Galen. vero *in comment.* ait: *In ileis nihil deſcendit ad inferiora, & hoc eſt proprium inſeparabile paſſionis. Vomitus autem non ſemper adeſt, ſed quando exiziales ſunt, & ſi vehementius diſtorqueantur, ſtercus eis aſcendit, atque ſingultiunt.* Et *in libro 6. de loc. affect. cap.* 2. Nullum, qui ſtercus vomuerit, fuiſſe ſalvatum memoriæ prodidit. Atque hæ ſunt vomitiones, in acutis morbis ſuſpectæ, quippe immoderatæ, paucæ, flavæ, rubræ, porraceæ, æruginoſæ, lividæ, nigræ, graveolentes, ſynceræ, diverſicolores, quæ in morborum principiis, minimeque coctionis ſignis antegreſſis apparent, & plerumque exitiales, quod ſi vehemens ſit morbus, aliaque mala ſigna illuceant, aut præceſſerint, aut ſubſequantur, proculdubio interitum præmonſtrabunt, eæque præſertim, quæ nedum ægrotos nihil juvarunt, at quinimo in deterius, ut dictum eſt, ipſos mutarunt.

Cap. X.

De alvi dejectionibus, & primo de iis, quæ ſalutem prænuntiant.

De alvi itidem dejectionibus cum bonis tum malis, quippe ægrotis ſalutem atque exitium præmonſtrantibus, acturi, a ſalutaribus exordiamur. Quarum nomine bonas omnes alvi dejectiones intelligimus, quibus Medici ſalutem in ægrotis futuram conjiciunt. Harum itaque natura vel bona vel mala ſit, nobis primo ex coctione & cruditate eluceſcet; ſecundo ex tempore, in quo apparent; tertio ex ipſorum ſubſtantia; quarto ex copia, & paucitate; quinto ex tempore, quo perſeverant, aut ceſſant; ſexto ab utilitate & facili toleran-

tia,

tia; demum a ſignis, aut bonis, aut malis, a quibus capiunt certitudinem. At de bonis modo agamus, quæ bifariam ſalutem indicare poſſunt, uno modo coctionis ratione, quatenus inquam ſanitatem cum ventris inferioris, quo Galen. *in* 2. *prognoſt. com.* 13. ſtomachum inteſtinaque intelligit, tum etiam aliarum proximarum partium, veluti jecoris, & lienis: optimam enim dejectionem, quæ eſt, ex Hippocrate *in* 2. *prognoſt.* 13. mollis, conſtanſque, eoque tempore ſecreta, quo ſecundum valetudinem aſſuevit, atque copia ex ratione ingeſti cibi, Hippocrat. ſignificare ventrem inferiorem recte valere, ſtatuit: Altero modo humorum ex viſceribus in ipſum ventrem decumbentium ratione, quomodo Galen. ait, optimam dejectionem nedum indicare ventrem inferiorem recte valere, ſed nihil ex hepate aut liene in ipſum decumbere, quod exinde decumbentibus humoribus coctionis optimæ cum color, tum ſubſtantia vitietur. Utroque modo Medici ex dejectione perſcrutantur, primo in morbis ventriculi inteſtinorum, quorum primario fæces ſeu dejectiones ſignificare Galen. *in* 1. *libro, de criſib. cap.* 7. tradidit, ex optima dejectione, quæ uti dictum eſt, mollis excernitur, conſtans, eo tempore, quo ſecunda valetudine aſſuevit, ea copia, quæ cibis ingeſtis reſpondet, atque, ut addidit Galen. colore ſubrufa ſit, necque admodum graveoleat. Quæ vero vel hiſce omnibus aut aliquibus notis caret, mala erit, quippe quæ aut dura, aſpera, liquida, coloratior, copioſior, aut paucior, quam ex ingeſtis cibis par eſt, inæqualis, graveolens, aut ſpumans, aut quæ neque tempore excernatur, quo ſecunda valetudine aſſuevit. Ceterum ſi ægroti ad ſalutem tendant, ab eo ſtatu in optimum (quem concoctionem appellant) permutatur. Ex quo merito Hippoc. *in eodem lib. text.* 17. dixit: *Corpulenta reddatur dejectio morbo eunte in judicationem.* Et *in lib.* 2. *aphor.* 14. *In profluviis alvi mutationes excrementorum juvant, niſi mala mutatio fiat.* Ex humorum vero ad ventrem decumbentium excretione longe certius eventus morborum perſcrutamur. Quos affectus Hippoc. vocat, abſceſſus, dyſenterias, teneſmones, alvi fluxiones, alvi turbationes. De his *in primo*

Epidem. comment. 1. *text.* 33. *Plurimis erat alvus turbata, ſine moleſtia tamen, & prope nihil offendebat*, Et poſtea. *Erant qui ſexto die morbo regio afficerentur, ſed his purgatio profuit per veſicam, vel turbata alvus:* De dyſenteriis etiam : Senioribus vero ad morbos regios, aut turbatas alvos, aut dyſenterias res devenit, ut Bioni, qui apud Silenum decumbebat, &c. At multi alii, qui judicati erant, ad dyſenteriam deveniebant, ut Xenophanes & Critias, & in eo ſtatu peſtilenti cruentos quoſdam ſervatos, dixit: At vero in hoc ſtatu, quatuor his præcipue ſignis ſervabantur. Quibus enim aut ex naribus probe ſanguis erupiſſet, aut qui per veſicam urinas multas & multo bonoque præditas ſedimento reddidiſſet, aut per ventrem turbida, bilioſa, tempeſtive, aut qui in dyſenteriam incidiſſent. Quare multi ſunt, qui alvi turbationibus, aut pituitoſis, aut bilioſis, aut dyſentericis, fuere judicati. De Clazomenio Hippocr. ſcribit: *in* 1. *Epidem. comment.* 3. *text.* 57. *Die trigeſimo venter fluebat multis aquoſis excrementis, ac qualia eſſe in dyſenteria ſolent.* Et de illo, qui in Dealcis horto: *Quadrageſimo alvus pituitoſa, alba, ſubcrebra dejecit, multum toto corpore ſudavit.* Et de Heropyto : *Circa diem centeſimum alvus fuit turbata multis bilioſis, durabantque diu multa talia, deinde dyſenterica cum dolore.* Ceterum cognoſcemus has, ſimulque alias optimas criticaſque eſſe purgationes, quod una cum ſignis manifeſtæ coctionis in die decretorio, in morbi vigore ſeu ſtatu apparere incipiant, vel ſint liquidæ, flavæ (croceæ, rufæ, lividæ) nigræ. Hæ in principio morbi abſque ſignis coctionis erumpentes exitiales ſunt, cum ſignis vero coctionis criticæ ac ſalutares exiſtunt. Galen. *in lib.* 4. *aphoriſm.* 21. in quadam longa peſtilentia ſcribit, ſe vidiſſe dejectiones liquidas primo flavas, rufas, mox nigras, veluti ſanguinis fecem tam in iis, qui exitio proximi erunt, quam in aliis ſervandis: in his, ait, has dejectiones ad morbos in vigore conſiſtentes, ſæpius natura ſuperfluitates expurgante, ſecutas eſſe, atque in illis in principio aut incremento. De quibus in ſequentis aphoriſmi commentario ita habet: *Quando igitur poſt morbi coctionem aliquis humor vitioſus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur,*

& propter hoc atra bilis & alius omnis humor hujuſmodi, ubi ſigna coctionis in morbi proceſſu apparuerint, bonam ſignificant evacuationem : Si vero aliter excernatur ſine ſignis coctionis, exitialis eſt caſus. Cujuſque itaque coloris, licet eo pernicioſæ videantur, cum ſignis coctionis in ſtatu critice apparent, ſalutem prænuntiant. Quod ab Hippocr. didicit, qui idem *in lib. aphor.* 47. hiſce verbis expreſſit, dicens : *Excretiones in febribus non intermittentibus lividæ, cruentæ, fœtidæ & bilioſæ, omnes malæ : & ſi bene exeunt ſive per alvi excretionem, ſive per urinas, bonæ.* De quibus auctor *Coac. præſag.* ita habet : *Qui Comate preſſi, fracti, obſurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa criſin, idque juvat.* Ex quantitate quoque copioſiores, quæ diu durant. Proinde Hippocr. *in Epidemiis* ſcribit, ad dyſenterias turbatas alvos multos deveniſſe, ipſiſque judicatos fuiſſe. Heropytus fuit judicatus, de quo merito dixit : *Circa centeſimum alvus fuit turbata multis bilioſis, durabantque diu multa talia dyſenterica cum dolore, reliqua levia.* Quinimo plures cognovi, qui bilioſis porraceis, ac croceis dejectionibus cum urinis concoctis paulatim aſſidue multos dies dejicientes fuere ſervati. Hæque dejectiones in ſalutaribus morbis apparent, in quibus nulla pernicioſa ſigna apparent, plerumque una cum hæmorrhagia bona, aut copioſo bono ſudore, aut aliquo alio ſimili ſigno apparent, duo vero ſigna Hippocr. *in* 1. *aphoriſm.* 2. tradidit, quibus bonas Medici cognoſcunt dejectiones, nimirum, quæ vacuationis ratione conſiderantur, atque utiles fiunt, quippe ſi ægroti has facile ferant, & ipſis recte conferant. Ex quo optimæ aut febres, ſymptomataque integre ſolvunt, aut allevant. De quibus Hippocr. *in* 4. *aph.* 28. *Quibus bilioſæ dejectiones, ſuperveniente ſurditate, ceſſant, & quibus ſurditas ſupervenientibus bilioſis dejectionibus ceſſat.* Et : Lippientem alvi profluvio corripi, bonum. Et : Lienoſis difficultas inteſtinorum ſuperveniens, bonum. Et *in libro ſeptimo : Aphor.* 29. *Si a Leucophlegmatia detento fortis diarrhœa ſuperveniat, morbum ſolvit.* Sed hæc ad cognoſcendas optimas ſalutareſque alvi dejectiones dicta ſufficiant, nunc de malis agamus.

CAP.

Cap. XI.

De malis alvi dejectionibus, quæ exitium ægrotis prænuntiant.

Alvi quoque malæ exitialesque dejectiones, ægris exitium præmonstrantes penes suam substantiam, quantitatem, colorem, odorem, modum excretionis, tempus in quo apparent, mutationem, signa alia antegressa, aut una conspecta aut dejectiones secuta, atque demum ægrotantium tolerantiam atque utilitatem, cognoscentur. Penes enim substantiam complures dejectionum differentiæ exsistunt, quippe duræ asperæ, liquidæ, viscosæ, aquosæ, pingues, spumantes, mistæ cum suo ichore, & synceræ, atque colliquativæ vocatæ. Penes quantitatem, immoderate fluentes, pauciores, statim cessantes, suppressæ. Penes colorem, albæ, biliosæ, flavæ, croceæ, rufæ, virides, porraceæ, lividæ, cruentæ, nigræ, versicolores. Penes odorem, admodum fœtentes, & non ita fœtentes. Penes modum excretionis, sunt lientericæ, diarrhœæ, dysenteriæ, tenesmi: & juxta tempus in quo apparent, quædam in principio nullis manifestæ coctionis signis conspectis, quædam in augmento. Penes mutationem quoque ipsarum, quæ mutantur in deterius, substantia, quantitate, colore, & odore, ex signis vero malis aut antegressis, aut una cum ipsis aut postea apparentibus, dejectiones lethales dignoscantur. Demum penes tolerantiam eæ malæ dicentur, quas ægri difficulter ferunt, nihilque juvantur, aut ab ipsis in deterius repunt. Itaque ut ex ipsis certum futuri eventus judicium prænoscendi fiat, merito de iis singulis differentiis accuratius agendum duximus. A duris asperisque, mollibus, & liquidis inchoantes. De duris auctor Prorrheticorum *in* 1. *Prorr.* 6. ita habet: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in spiras circumducta ad necessitatem luxaverit, & per nares eruptio fiat, malum.* Galen. σπωεχθώδη, id est, in spiras voluta alvi excrementa, ait fieri, & quod plusculo tempore retineantur, & propter copiam igneæ caliditatis, quæ, si etiam nigra spectentur, flagrantem ac ardentem

circa

circa medium corporis, affectionem esse declarant, quod maligni morbi est signum, qui si vehemens quoque sit, aliusque illuxerit ex pravis signis, exitiales proculdubio fæces erunt. Liquidæ vero aliquando ex humido temperamento, ætate puerili, humida constitutione temporis, cibis humidis aut stomachi cruditate, aut, ut Galen. vult, ubi humidum alimentum ex ventriculo ad jecur non deducitur, aut quoties ex jecore vel liene aliquid in ventrem liquidum defluxerit, seu ubi jecur, aut lien, aut totum corpus per jecur expurgatur, ex liquidis aquosam Hippocr. esse malam statuit, quod ut Galen. ait, hujusmodi dejectio cruditatis sit signum. Hæ dejectiones perpetuo malæ sunt, lethalesque in bilioſis vehementibusque morbis. Si una urinæ non bonæ appareant, veluti in mitioribus morbis, in quibus nullum pernicioſum signum illuxerit, crudorum humorum multitudinem tantum significant non nisi longo tempore a natura alterandam. Pingues vero sive optimæ dejectiones in acutis morbis, ut Galen. docet, *in* 2. *prog. text.* 22. dejiciuntur, quoties pinguedo ab igneo calore absumitur, at ubi etiam viscosæ sint, significant, nedum pinguedinem colliquari, sed etiam animalis solidas partes hisce tabescentibus, redduntur pingues, viscosæ, albæ, paucæ & graveolentes, quibus notis ab his, quæ a cibis tales egeruntur, distinguuntur: hæ enim copioſiores sunt atque non semper albæ, a colliquatione factæ sunt albæ, aliquando subcroceæ, paucæ, graveolentes, quippe pingues, viscidæ, paucæ, albæ aut subcroceæ, graveolentes, quibus notis distinguuntur a cibis pinguibus & lentis factæ, & a pituitoſi multo calore viscida reddita, graveolentia enim colliquationis signum esse Galen. docuit. De quibus Hippocr. *in eodem libro Prognoſticorum: Si exigua, glutinoſa, candida, ſubcrocea, leviſque ſit, mala eſt.* Hæ vero perpetuo malæ exsistunt, cum pessimum sit, partes corporis contabescere pinguedineque profundi, quæ in acutis morbis magni incendii sunt indicia, & certi exitii, si aliquod ex pravis signis illuxerit, atque ut dictum est, si morbus magnus vehemensque fuerit, veluti in mitiori morbo longitudinem pro exitio præmonstrabunt. Cujusmodi in eo, qui in

Dealcis horto decumbebat, Hippocr. vidit, de quo ait : *Sexto fuiſſe nigras, pingues, ſpumoſas, viſcoſas, graveolentes, qui die tantum quadrageſimo fuit judicatus.* Sed has non a colliquatione ſolidarum partium factas fuiſſe, ſed a pinguedine, & ab humoribus viſcidis putrefactis, quando eæ multæ fuerint. Quæ vero etiam ſolida partium ſubſtantia tabeſcente fiunt, prorſus exitiales exſiſtunt, atque hæ ſynceræ etiam ſive meræ rejiciuntur. Quas Hippocr. de Sileno loquutus, ita meminit. *Quinto die dejectiones fuiſſe meras, bilioſas, læves, perquam pingues.* Sinceræ quoque dejectiones in morbis acutis merito damnantur, quod intus vehementiſſimum calorem, quo humorum ichores exhauriuntur, & conſumuntur, vigere Galeno auctore indicent. Ex quo auctor Prorrheticorum *in* 3. *Prorrhet.* 16. merito dixit; *Dejectiones in ſynceras ſeu meras deſinentes, malum exacerbare :* Ac ut Galen. placuit pejorem morbum reddere, quales habuit Silenus quinta die, uxor phylini ſexta, Euryanactis filia duodecima, uxor Oecetai quinta, Parius ſexta, Pythion atque alii. Eodem modo damnantur ſpumoſæ, quod hæ aut caloris incendium, quo excrementa ferveſcentia ſpumam contrahunt, uti in lebete præ copia caloris fit, indicent, aut flatuoſum ſpiritum humori commiſtum, ut in ſpumis maris incurrentibus ventis, ſpectatur ille caloris colliquantis corpus & hæ inæqualis perturbationis ſunt effectus, ex quo auctor Prorrhet. *in* 2. *Prorr. text.* 19. admodum ſpumoſas alvi dejectiones malas vocat, & merito, quod aut colliquationem, aut inæqualitatem ſignificent. Pejores vero ſunt, quæ caloris incendium colliquans denotant, has cognoſces ex acuta febre, atque ab excrementis calidioribus ſpumoſis redditis, atque etiam quod ſynceræ ſpectentur. De quibus legitur in Prorr. *In bilioſis ſynceriſque dejectionibus ſpumoſa efflorescentia, mala,* &c. Dejectiones in ſpumoſas ſynceraſque deſinentes exacerbant, ſeu morbum, ut ait Galen. pejorem reddunt : *& in* 2. *libro. In acutis bilioſis ſpumoſæ, malæ :* & in *Coacis præſagiis* recte hac ita exprimuntur : *In acutis ſpumans dejectio valde bilioſa, malum.* Et poſtea : *Quæ in ſpumoſas meracas deſinent dejectiones, graviorem morbum commovent.* Quæ etiam ſpumoſæ

ex

ex ſpiritus flatuoſi commiſtione fiunt, malæ exſiſtunt, quod in excrementis cruditatem præmonſtrent. Ex quantitate itidem tum immoderatæ, tum paucæ damnantur: eæ enim vires reſolvunt, naturamque proſternunt, ut *in ſecundo Prognoſticorum* Hippocr. ita habet: *At ſi univerſim & ſæpe dejiciatur, periculum defectionis animæ imminet.* Quod & auctor *Coacorum præſag.* ita expreſſit. *Liquida dejectio & confertim ſemelque effluens, & paulatim, mala; altera enim vigilias, & altera exſolationem invehit.* Hinc in aphoriſmis ſcriptum eſt: *A ſuperflua purgatione convulſio, aut ſingultus ſuperveniens, malum.* Paucis itidem alias nobis demonſtratum eſt, omnes excretiones inutiles eſſe, tum quod vel non ſufficiant ad morbi cauſſam tollendam, multitudinemque humorum notent, in vehementi morbo plerumque lethalem, aut quod virtutem prælanguidam ſignificent, quæ noxios humores excernere tentaverit, & non potuerit, atque hoc eſt, quod in piſtilenti prima conſtitutione Hippocr. obſervavit, de quo in primo *Epidem. comment. 2. text.* ita habet: *His ſuccedebant abſceſſus:* id eſt, dejectiones ex Galeno, aut majores, quam, ut ferri poſſent, aut minores, quam ut prodeſſent quicquam. Sed ſtatim redierunt, & deteriores evaſerunt. Tertio, ut dictum eſt, quæ ſtatim, ubi cœperint, deſierunt, pravæ ſunt, & in acutis morbis, exitiales. De his Hippocr. in Epidemiis: *text.* 57. Ventres & ſi forte humecti eſſent, ſtatim maligno modo ſiſtebantur; & enumerans ſymptomata & ſigna ardentium, quæ exitium ſtatim principio annuntiabant, ait: *alvi ſiſtebantur.* Hinc diarrhœas ac dyſenterias ſupprimi, non eſt tutum. Alio enim pravi humores converſi, noxas eximias inferre ſolent, atque in acutis morbis, mortem. Quod auctor Coacorum præſagiorum nos monuit *in 6. coac. præſag. ſect. 2. text.* 41. dicens: *Dyſenteria ſubrubra, limoſa, larga excrementa alvi inflammeis valde rubicundis coloribus ſoluta, inſaniæ timorem inducunt.* Atque ita ex quantitate malas alvi dejectiones cognoſcemus, veluti ex colore, albæ, bilioſæ, flavæ, croceæ ſeu vitellinæ vocatæ, rufæ cruentæ, aquoſæ virides, æruginoſæ, lividæ, nigræ, atque multorum colorum verſicolores vocatæ,

in acutis morbis pravæ omnes, ni critice fuerint excretæ, uti ſuperiori capite docuimus, exſiſtunt. Albæ enim dejectiones fiunt, aut ex cibis ingeſtis, quippe pane puro, lacte, ptiſana, lupinis, alica, amygdalis, galacte & aliis, aut, ut Galen. docet *in* 1. *Prorr. comment.* 13. *&* *in* 2. *Prognoſt. comment.* 17. 19. cum bilis nullo modo pervenit ad inteſtina, atque hoc aut obſtructo canale, per quam a veſica fellis ad inteſtina fertur, ut in arquatis, aut ſurſum una cum ſanguine in caput inflammatum attracta, ubi hepatis ſuperior partem inflammata ſanguinem una cum bile ſurſum repit, aut denique a colliquatione pinguedinis mollis & recentis. At hæ paucæ, viſcidæ & valde fœtidæ exſiſtunt. Omnes eæ, exceptis quæ a cibis albeſcunt, in acutis morbis non parum damnantur, omniumque maxime, quæ cerebro inflammato albæ digeruntur, de quibus *in Prorrheticis. In phreniticis alba dejectio, malum, ut Archechatri:* & in *Prognoſticis: In acutis bilioſis albicantes ſpumoſæ & perichola dejectiones, mala.* Malas eſſe in acutis bilioſis, ait Galen. quod ſint præter naturam, cum bilioſa excrementa in hominibus bilioſis, & bilioſis morbis, quandam habeant cognationem, ideoque pravæ; quod, aut propter canalis ad ventrem, per quem bilis fertur, obſtructionem, quæ affectum plerumque, vel etiam in non febrientibus lethalem facit. De quo *in* 1. *coac. præſ. text.* 28. legitur: *Regio morbo admodum fœdati moriuntur, & his alba dejectio procedit, aut propter cerebri, vel jecoris partium ſuperiorum connexarum incendium, quod peſſimum eſt, quod totus impetus ad viſcera illa raptus maxime lædat.* Non minus malum ſignificare albas, paucas, viſcidas, male olentes nuperrime oſtendimus, quod malignam colliquationem, teſte Galeno, denotent. Flavæ itidem bilioſæ, acres, croceæ ſeu vitellinæ, virides, malæ ſunt, ni critice corpus expurgent, croceæ pejores, æruginoſæ virideſque quo majus incendium caloris intus urere præmonſtrent. Omnes vero bilioſæ non critice factæ, malæ, quod vel exitium, quippe in acutis morbis, vel longitudinem, recidivas ac ſummos labores in mitioribus morbis præmonſtrent. De quibus *in Coac. præſag.* ſcilicet *in* 2. *libr. text.* 5. *Quibus bilioſa eſt, circa ſtomachum*

chum os mordicatio & amaror, malum. Quod multitudinem notet tum inteſtina, tum os ventris occupantem, & Hippoc. in 4. *aph.* 47. omnes excretiones bilioſas damnavit. Hujuſmodi dejectiones, crudo exſiſtente morbo, in ardentibus febribus, dyſenterico ac teneſmonis modo, mordentes plerumque exitiales eſſe cognovi, in multiſque obſervavi, qui omnes obierunt, etſi longius laborarint. Quod proximo anno nimis appoſita in Guadagnina mea cariſſima uxore expertus ſum, quam ardente febre, cum diarrhœa bilioſa dyſenterica, die decimoſeptimo morbi illius, magno ſane dolore, & incredibili afflictione miſere interemptam, vidi. Quod divinus Hippoc. *in* 1. *Epidem. com.* 1. *text.* 25. ad unguem in multis obſervavit. De quibus ita habet: *Alvi turbatæ erant bilioſis paucis, meris, tenuibus, mordacibuſque & frequenter deſidebant:* Et poſtea: *text.* 30. *Æſtate jam & Autumno. Lienteriæ, & dyſenteriæ, teneſmi, alvi fluxiones bilioſæ, tenues, mordaces, multæ, crudæ & mordaces, nonnullis etiam aquoſæ,* &c. *Ventres omnibus turbati erant & pravi, ac multa his peſſimi:* Et paulo poſt: *Quæ hoc infeſtabant, hæc erant: dyſenteriæ, teneſmi, lienteriæ & fluxiones alvi.* Quales in filia Euryanactis duodecima die vidit Hippoc. de qua ita habet: *in* 4. *prog.* 22. *text.* 2. *Duodecimo alvus turbata fuit bilioſis excrementis, paucis, meris, tenuibus, mordacibus, crebro deſidebat.* Rubras vero & cruentas non minus malas eſſe Hippocr. notavit, *text.* 35. dicens: *Exitioſior vero, ſi nigra eſt.* De quibus auctor *Prorrheticorum*, ait: *Ventris valde rubens profluvies, mala in omnibus morbis: & in libro* 3. damnat impenſe rubras, idemque *in Coacis præſagiis* ſcriptum eſt, quippe: Malum vero, ventris valde rubens profluvies, eoque magis, ſi hepatis vitio, ut in hepaticis fit, tales dejiciuntur; ab his criticas juvantes excipimus. Virides quoque porraceæ, peſſimæ ſunt, nimirum, quæ vi morbi fiunt, nimirum quæ ab æruginoſa bile incendio caloris, ut docet Gal. *in primo, de criſibus cap.* 11. genita, excernuntur. Lividas quoque Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. text.* 32. & *in libr.* 4. *aphoriſmorum*, in febribus continuis pravas exitialeſque eſſe, expreſſit. Has Galen. partium infernarum validum frigus ac veluti

mortificationem præmonſtrare ait. His non minus pravæ nigræ exſiſtunt, aut ſunt, ut ſanguinis limas, aut atra bilis; in acutis morbis nigras dejectiones, atram bilem vel ſanguinem uſtum ſignificare, tradidit. Addamus, vel ſanguinis fecem ſeu limum, quem non vere, teſte Galeno *in libr.* 4. *aphoriſm.* atram bilem, ſed ſanguinem melancholicum appellant, qui humor, ſi putreſcat, fit melancholia, quam atram bilem appellamus, juſta vero & nigra fit flava bile peruſta, quæ prius mutatur calore inurente in æruginoſam, & poſtea in nigram: de nigris dejectionibus a ſanguine melancholico Hippocr. *in libr.* 4. *aphoriſm.* dixit: *Dejectiones nigræ, qualis eſt ſanguinis niger, ſponte venientes, ſive cum febre, ſive ſine febre, peſſimæ.* Has Galen. ait *in commento* notare lienis maximam debilitatem & hepatis etiam generantis plurimum craſſi hujus atque melancholici ſanguinis, quare eæ dejectiones in acutis morbis lethales merito ſunt: non enim a natura hic humor niſi longo tempore concoqui & ſuperari poteſt. Plurimas vero hujuſmodi dejectiones in peſtilenti ſtatu Galen. vidit, quæ non magis in iis, qui exitio proximi erant, quam in aliis ſalvandis apparebant, non tamen vel in principio, vel in incremento morborum conſpiciebantur. Superiori capite nos oſtendimus, in ſtatu poſt perfectam coctionem aliquando utiliter conſpici has nigras dejectiones, quæ crudo exſiſtente morbo, ſignis coctionis minime antegreſſis, perpetuo lethales exſiſtunt, tunc enim temporis magnam viſceris læſionem præmonſtrare Galen. etiam meminit. Quibuſcunque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, ſive uti ſanguis niger deſuper exierit, poſtridie moriuntur. Verſicolores quoque dejectiones omnes malas eſſe Galen. docet, quoniam multas adeſſe in corporibus affectiones ſignificant, quas natura, ut ſuperet, eget longo tempore, quod ab acutis magniſque morbis, vires cito exſolventibus, non conceditur. Merito itaque Hippocr. *in eodem. libr. Prognoſt. text.* 26. de his dixit: *Si vero verſicolores ſint, diuturniores quidem ſed nihilominus exitiales ſunt.* Eo vero has fore exitialiores *in* 4. *lib. aphoriſm.* 71. docuit, quo colores magis pravos plu-

res

res habuerint, quales viſæ ſunt in Appollonio. De quibus Hippocr. ait: *Dejectiones huic erant variæ, ſcilicet, vel nigræ, pravæ, vel virulentæ, vel pingues crudes & mordaces & tandem coctæ ſimiles reddidit.* Fœtidæ quoque malæ ſunt, quod ut Galen. docet, putredinis indicium ſint. Qua ratione Hipp. *in 2. Prognoſt.* & *in 4. aphor.* fœtidas omnes ſive graveolentes damnavit. At admodum fœtidas & liquidas, flavas, pingues in acutis febribus excretas, colliquativas vulgus appellat, obſervatumque eſt eſſe valde pernicioſas, quibus conſpectis pauciſſimi ſervantur. Etenim præcellentem putredinem ac virium languorem præmonſtrant. Exitialiſſimum itaque in febribus continus eſt ſignum; hæque dejectiones tales exſiſtunt, veluti ſi quis in jure pingui luteum ovi dilutum cum magno fœtore dejecerit. De his Hippocr. *in 3. Epidem. comm. 3. text. 57.* ita habet: *Unoque verbo, qui longis morbis vel acutis tenebantur ventris vitio omnes præcipue mortui ſunt, cunctos namque venter ſuſtulit:* & Galen. *in comment. Et peſtis quoque illa longiſſima, quæ noſtra ætate vulgata eſt, ex iis, quæ per alvum vacuantur, omnes prope peremit. Quæ evacuabantur, erat colliquatio.* Quod quidem eſſe ſymptoma videtur in perpetuum febris, quam peſtilentem privatim vocant, cum mortales vel circa peſtem corripiat. Quales concubinam Nicolai ante mortem dejeciſſe. Hippocr. *in lib. 7. Epidem. text. 37.* ſcriptum reliquit. Atque tot ſunt alvi dejectiones mortem minantes ex ſubſtantia quantitate, colore atque odore deſumptæ. Ex modo quoque quo dejiciuntur, atque ex tempore quo durant, & exitiales ſunt, quæ inſciis ægrotis excernuntur. Quod in acutis morbis aut delirium, aut exſolutam facultatem, ut Gal. demonſtrat. ſignificent. De quibus auctor Prorrhet. ait: *Si ex ventre tenuia non ſentienti ægro exierint, ſi extra ſe non ſit, malum.* Cujuſmodi ſunt, quæ in hepaticis fiunt. Eodem modo in continuis febribus, quæ diu durant, ſine morſu, aut cum morſu, copioſæ non juvantes, peſſimæ exſiſtunt. Quibus plures fuiſſe exſtinctos *in Epidemiis* tradidit Hippocr. De quibus *in 1. lib. Epidem. comment. 3. text. 53. Æſtate jam & Autumno lienteriæ & dyſenteriæ, teneſmi, alvi fluxiones biliosæ, tenues multæ,*

multæ, crudæ, mordaces, nonnullis etiam aquoſæ: & *in libr.* 3. *Quæ ad ventrem attinebant, multis multa incommoda evenerunt, primum teneſmi multis cum dolore, plurimis vero pueris, omnibuſque impuberibus, quorum plurimi peribant, lienterici erant.* A longa etiam dyſenteria debilitata facultate, ni ſtatim moriantur, in lienteriam vel hydropem, quibus moriuntur, incidere Hippocr. *in lib. 6. aphoriſm.* 43. docuit. Quare hæ omnes ſunt exitioſæ dejectiones, ſi modo in principio morbi abſque ſignis coctionis appareant, quo tempore nullas excretiones commendari poſſe ſuperius oſtendimus, haſque eſſe ſymptomaticas, & malas. Quas Hippocr. intellexit, cum *in lib. 2. Epid. comm.* 3. *text.* 65. dixerit: *Ventres enim pleriſque turbati, horrores, rubores non decretorii.* De quibus *in libr.* 4. *Epidem. text.* 90. hæc leguntur. *Duo fratres Cecropis familiares, quibus nigra ab initio prodibant, ſub fœculenta edulia ex ſanguine confecta colore referentia ex valde biliosis ſpumoſis chlora erant.* Cognoſcuntur vero pravæ dejectiones & a malis ſignis aut antegreſſis, aut una, aut poſtea conſpectis, atque ex eo, quod neque febrem ſolvant, ſed quinimo magis ab ipſis ægri in deterius abeant. De his, *in tertio Epidemiorum. comment.* 3. *text.* 53. *Quæ autem exibant dolores non ſolvebant:* & *in tertio* Prorrheticorum: *Poſt modicam ſanguinis eruptionem nigramque dejectionem in acutis morbis ſurditas, mala eſt:* & in illis, *in lib. ſecundo* Prorrheticorum: *text.* 15. *In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibus aquoſæ bilis, multiſque oculorum perverſio, ſignum malum, tum alias, tum ſi catochi fiunt:* & in lib. tertio: *Ventris dejectiones ſupervenientes cum perturbationibus, & urinæ tenues aquoſæque ſuſpectionem habent, & poſt ſanguinis eruptionem dejectiones nigræ, malæ.* Quales fuere obſervatæ in Sileno, Hermocrate, Euryanactis virgine, adoleſcente, qui in foro mendacium, muliere, quæ apud Panthimedem, uxore altera Oecetai, in ea, quæ in foro mendacium, Pario, Pythione, Apollonio, atque in aliis: In quibus ſtudioſus lector poterit ea omnia, quæ nos breviter de malis dejectionibus perſtrinximus, recognoſcere, atque ad uſum prognoſtici colligere.

CAP.

CAP. XII.

De prædictione ab urinis, quid ſit urina quomodo fiat, atque quantum faciat ad prædicendi methodum.

CUM ex alvi dejectionibus demonſtratum ſit, quomodo ægrotantium ſalus & mors prænoſcatur, reliquum eſt, ut ad prædictionem ex urinis veniamus. Etenim ipſarum non minus quam ceterorum excrementorum obſervatio ad vitam & mortem ægrotantium præſagiendam facit. Galen. *in lib. 6. de loc. affect. comment. 2.* ſcribit, per urinarum expurgari gibbas hepatis partes, atque omnes quotquot ſunt his ſuperiores: *& in lib. 2. Prognoſt. cap. 4.* indicia eſſe illarum affectionum, quæ in jecore, & in venis fiunt. Addidit *in lib. 2. Prorrhet.* renum veſicæque affectionem indicare, vaſorumque ſanguinem continentium, & virtutis ſuccos generantis tum robur tum imbecillitatem. Quo plures complurium corporis partium morbi urinis judicentur. Non tamen omnes, ut vulgo perſuaſum eſt, ſed febres omnes hecticis exceptis, inflammationeſque etſi, quæ Thoracis partes occupant, primo ſputis, & quæ ventris dejectionibus ſignificentur. Verum in his, urinarum etiam judicium non eſt ſpernendum. Plurimum itaque urinarum obſervatio cum ad complurium morborum prognoſin conducat, merito nunc, quo pacto ab ipſis vita ac mors ægrotantium prænoſci queat, nobis eſt cognoſcendum. Quam rem non prius aſſequemur, quam quædam de urinarum differentiis, atque cauſſis, ſcitu ſane ad prognoſtici judicium neceſſaria, præmiſerimus, ac abſolverimus. Liquido cuique Medicorum conſtat, urinam eſſe ſeroſum excrementum ſanguinis, quod a renibus attrahitur per urinatorioſque meatus in veſicam delabitur, atque per eam excernitur. Ceterum nos per urinam cum ſeroſarum humiditatem, tum illud omne, quod urinam excernit intelligimus. Hæcque omnia ad prognoſin multum faciunt. Ex materia enim urina triplex eſſe videtur, cum aliquando per urinam excernatur cibi potuſque humiditas, quæ in multum

potantibus plerunque cruda aquoſaque mingi ſolet, aliquando ſanguinis humiditas ſeroſa, qualitate humoris exſuperantis infecta, atque demum humiditas a colliquatione, quippe pinguedo. Quam triplicem urinæ materiam Hippocr. *in 6. Epidem. comment. 4. text.* perbelle ita expreſſit: *Urina concolor cibo & potui, & qualis eſſe ſolet, tam cum humidi colliquatio eſt.* At ſpectemus varias urinarum differentias, quæ omnes penes ſubſtantiam ipſarum qualitatum & contenta accipiuntur. Quod ad ſubſtantiam ſpectat, quædam tenues, quædam craſſæ, & quædam mediocres exſiſtunt. Tenuium aliæ diu durant, aliæ mox craſſæ evadunt. Eodem modo & craſſarum quædam mictæ perſeverant, quædamque tenues evadunt. Quod ad qualitatem, triplex urinarum eſt differentia, quippe una, quæ ex colore, altera ex liquore, ac tertia ex odore cognoſcitur. Ex colore, albæ, pallidæ, flavæ, aureæ, rubræ, virides, lividæ, nigræ exſiſtunt. Complures alii urinarum colores ab aliis recenſentur, at hi, qui ſunt præcipui, vobis ad prædictionem ſufficient. Horum colorum, quoſdam tenui ſubſtantiæ urinarum conjungi, quoſdam craſſæ, ſeu quoſdam tenuium eſſe proprias, & quoſdam craſſarum. Tenuium ſunt aquoſæ, rufæ, flavæ, virides, lividæ ac non minus nigræ. Quibuſdam tamen viſum eſt colorem pallidum, rufum & flavum tenuium urinarum proprios eſſe. Conſtabat tamen virides, lividas atque nigras cum tenui aliquando ſubſtantia obſervari, quæ in Nerophonte, uxore Epicratis, & Metone fuere ab Hippocrate obſervatæ. De Metone ait: *Urinæ tenues ſubnigræ:* Neque propterea negandum, nigras ſæpius craſſas mingi. Pallidæ vero rufæ, atque flavæ nunquam craſſæ, ſed perpetuo tenues minguntur. Hos enim colores ob materiæ inopiam fieri volunt. Ex liquore, urinarum aliæ claræ & lucidæ, aliæ turbidæ obſcuræque ſpectantur & clararum urinarum mictarum, quædam tales perſeverant, quædam mox turbantur. Eodem item modo de turbidis, cum quædam turbidæ mingantur & turbidæ perſeverent, & quædam poſtea reſidente craſſa materia clareſcant. Ex odore quoque quædam graveolent, quædam non. Penes item quantitatem quædam mul-

multæ, quædam paucæ, quædam mediocres exſiſtunt, & quædam prorſus interceptæ, apparent. Demum ex urinarum contentis, quæ ſedimina, & ſedimenta, & hypoſtaſes vocant, complures urinarum differentiæ obſerventur, contenta vero dicimus, quæ quovis modo a ſubſtantia urinarum ſeparata in urina ſpectantur, quandoque in ſuperficie, quandoque in medio vaſis, & quandoque in fundo. Quæ in fundum reſident, Græci *hypoſtaſes*, noſtri ſubſidentiam, reſidentiam, ſedimenta, atque ſubjecta appellant. Quæ medium locum vaſis ſeu urinæ ſubſtantiæ occupant, ſublimationes, ſuſpenſa, ſublimia atque ſublimamenta, & quæ in ſupremo loco juxta ſuperficiem, cernuntur, nubes atque etiam nubeculas appellant. Hypoſtaſes vero ſive ſedimenta variis differentiis interſtinguuntur, ſiquidem quædam craſſa, quædam tenuia, quædam continua, quædam divulſa minimeque unita, ſed inæqualiter per ſubſtantiam urinæ ſparſa cernuntur, quædam æqualia ſpectantur per multos dies, quædam inæqualia. Propterea quædam alba, quædam pallida, quædam flava, quædam rufa, quædam rubra, vel virida, vel livida, nigra ſpectantur, quædam fœtent, quædam non. Craſſorum quoque ſediminum, quandoque ſunt pituitoſi humores crudi craſſique, quandoque melancholici, aut uſti nigri, & quandoque rubri ſanguineique reſident. Craſſa hæc ſedimina variis figuris ſpectantur, quædam enim granorum figura apparent, quas hypoſtaſes propterea Græci *Oroboides* vocarunt.

Nonnunquam veluti ſquamæ ſpectantur, quæ Græcis *Petaloides* dicuntur, & aliquando ut furfures ſquamis anguſtiores, ac craſſiores tamen, quæ itidem *Pityroides* nuncupantur. Demum hypoſtaſes farinæ interdum ſimiles apparent, quas *crinnodes* Græci appellarunt. His ſimiles apparent, purulentæ, id eſt, quæ ex pure ſunt. Addimus quandoque apparere in iis pituitam craſſam, ac mucoſum humorem. In ſuſpenſis etiam & nubeculis eædem differentiæ ſpectantur, quæ ſunt, continuatis divulſionis, æqualitatis, inæqualitatis, craſſitiei, tenuitatis, quantitatis & colorum diverſorum nuperdictorum: Proprium ſublimioris partis, quippe in ſuperficie urinarum,

eſt, ut oleagines, atque pinguedines ſpectentur. At tempus eſt, ut ſingularum urinarum cauſſas cognoſcamus.

Cap. XIII.

De variarum urinarum cauſſis.

Jam aggredimur cauſſas variarum urinarum, a tenuibus atque craſſis inchoantes. Tenues enim perpetuo in febribus concoctionem debilem denotant, fiuntque, vel propter obſtructionem vaſorum ſanguinis, aut ureterum, aut renum, aut veſicæ, qua ſoluta ichor ſeu ſeroſa tenuis humiditas excernitur abſque ullo humore, aut quando humores caput petunt, ut in phreniticis, quibus urinæ tenues mingi ſolent. Proinde colligemus tenues urinas mingi, ubi nihil humorum ipſis fuerit permiſtum, & craſſas, ubi quippiam permiſtum ſit, quod ſane fit aut natura concoquente, aut ſublatis obſtructionibus. In febribus tenues urinas perpetuo cruditatem ſignificare Galen. in multis docuit, ex quo Hippocr. *in lib.* 3. *Epidemiorum.* dixit. *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii quicquam vel boni.* Hæ vero quandoque tenues durant, & quandoque craſſiores evadunt. Has naturam cœpiſſe concoctionem, & illas nondum cœpiſſe, maximamque cruditatem denotare, Gal. docet: *in lib. de urinis, cap.* 3. Craſſæ vero urinæ ab humorum permiſtione fiunt, quæ in principio apparentes multitudinem craſſorum humorum (teſte Galen.) in lib. *quæſita Hippocr.* vocato denotant. *aut in ſtatu naturam excernere humores.* Multæ vero a potu largiori, aut a multa humiditate fiunt, ut in hydopre atque in iis, quibus humida alvus ſupprimitur, atque hoc eſt quod Hippocr. dixit. Mictio noctu plurima facta, parvam ſignificat dejectionem, aut ab inflammatis renibus plurimam humiditatem attrahentibus, ut in diabete, a multis itidem humoribus, qui per renes purgantur, ægri copioſius mingunt. Quibus ſane urinis copioſis multos judicatos, vidit Hippocr. *in* 3. *Epidem. text.* 41. A contrariis cauſſis paucæ urinæ prodeunt, quip-

quippe aut a pauco potu, aut ubi plurima humiditas per alvum aut per ſudorem expurgatur, aut a multo calore igne ſeroſam humiditatem abſumente, ut in ardentibus febribus fieri ſolet, qua ratione in ipſis non raro etiam prorſus retinentur. Aut denique pauca exit, propter obſtructas vias urinæ aut renum, aut veſicæ meatum. At cauſſas indagemus, ab albis incipientes, quæ aut tenues ſunt, aut craſſæ. Hæ ſunt indicia magnæ copiæ crudorum, craſſorumque humorum, ut Gal. docet, & præſertim quæ cum craſſæ minguntur eædem permanent, quæ ex his non reſident ſummam cruditatem, concoctriciſque facultatis imbecillitatem præmonſtrant. Proinde in acutis morbis ſunt pernicioſæ, cujuſmodi fuerunt, quæ ab Hippocr. fuere obſervatæ in Philini & Dromedai uxore. Quæ vero ex his tenuiores reddi incipiunt. Tenuium vero albarum urinarum, quas Galen. *in lib.* 4. *aphor.* aquoſas appellat, cauſſæ ſunt, aut imbecillitas concoctricis facultatis, ut in ſenibus, aut obſtructio renum, uti in nephriticis, antequam lapis expurgatur, aut obſtructio itidem hepatis, aut quod non raro fit, & toto bilioſo humore in cerebrum ſublato, quas propterea phrenitim prænuntiare Galen. *in lib. de urina cap.* 6. tradidit. Has vero extremam tum cruditatem, tum magnam concoquentis facultatis imbecillitatem denotant. Ex quo in morbis bilioſis, omnium maxime, ut ait Galen. *in lib. de criſibus : cap.* 12. *& in* 2. *Prognoſt.* pernicioſæ exſiſtunt. Pallidæ vero urinæ redduntur, cum parum bilis flavæ ſeroſæ humiditati permiſcetur, parumque diſtrahere videntur a conjectione, ſi modo non valde tenues exſiſtunt. Flavæ ac rufæ, ſive croceæ, ſi tenues una ſint, teſte Hippocr. morbum plane crudum oſtendunt vigoreque magnum coloris incendium in viſceribus. Craſſæ vero concoctionem & aliquando criticam excretionem ſignificant. De qua nos ſuperioribus libris egimus. Rubras ac ſubrubras a ſanguine fieri Galen. *in* 2. *Prognoſt. in lib. de urinis*, ac non minus *in lib.* 3. *Epidem. com.* 1. *text.* 1. docuit, nimirum ubi ſemicoctus ſanguis per urinas expellitur. Indicant enim ut *in* 2. *Prognoſt.* & *in* 3. *Epidem. comment.* 27. ait, ſanguinem abundare incoctiorem ac ſeroſiorem,

rem, qui in venis jecinoris & profundi corporis continetur. Quo hepatis ſeparatricis quoque facultatis imbecillitatem cognoſcimus. Hinc Hippocr. *in Prognoſt.* dixit has urinas longitudinem oſtendere, quod longum temporis ſpatium ad ſanguinem concoquendum requiratur. Ceterum eæ aliæ aliquando ſubrubræ, & tenues minguntur (& ſi auctor libri de urinis noluerit tenues rubras dari urinas) a pauco ichoroſo ſanguine inſectæ, aliquando craſſæ a multitudine ſanguinis inconcocti, quales in ſynochis febribus ſæpe obſervamus. His ſimiles ſunt ſanguine infectæ, quas contentas & ſanguineas appellant. Quæ propter debilitatem renum, laxatis venis, quæ in ipſos renes finiuntur, quam *anaſtomoſim* vocant, minguntur quales Apamantiam & fabrum minxiſſe Hippocr. *in* 4. *Epid. text.* 78. tradidit. Aliquando exit ſanguis ruptis ſcilicet venis aut apertis, aut ulceratis renibus vel veſica. De His Hippocr. 4. *aphoriſm.* 81. *Si quis ſanguinem & pus mingat & ſquamulas & urinæ gravis odor fuerit, veſicæ ulcerationem ſignificat:* & de illis. *aphoriſm.* 78. *Quicunque repente ſanguinem mingunt, iis a renibus venulæ ruptionem ſignificat.* Virides ſequuntur, quæ aut ex porracea bile in ventriculo, ut Galen. tradidit, ob eſculentorum cruditatem, genita, aut ab æruginoſo humore in vaſis, ob nimium caloris incendium, Galen. *in* 2. *Prognoſt. comment.* 39. auctore, atque flavæ bilis aſſationem genito, ortum trahunt. In ſanis, & non febricitantibus porraceæ bilis plerumque indicia exſiſtunt, veluti in acutis febribus & inflammationibus viſcerum, hunc in urinis colorem viridem eſſe æruginoſæ bilis indicium. Galen. *in* 2. *de criſibus cap.* 11. docuit. Huncque colorem in urinis fieri ſtatuit, cum bilis flava in atram incendio caloris mutatur. His colore proximæ ſunt, oleoſæ urinæ, quæ tamen pingues non ſunt, ſed quæ, ut ait Galen. *in lib.* 3. *Epidem. ſec.* 3. *comm.* 72. & *in* 1. *lib. de criſibus cap.* 12. colore & craſſitie oleo ſunt ſimiles, quas Galen. in ægrotis ſine detrimento ex morbi concoctione aliquando vidiſſe, prodit. Pingues vero, ſcilicet præ pinguedine oleo ſimiles, aut quod olei modo ſupernatent, oleoſæ vocatæ ex alia cauſſa fiunt, quippe perpetuo a colliquato adipe aut totius, aut renum.

num. De quibus Hippocr. *in 7. lib. aphoriſm. Quibus inſidens pingue, ac ſimul totum, iis renum vitium acutum ſignificatur.* Ubi vero colliquatio ex calore febrili in toto corpore fit, ut Galen. *in comment.* notavit, vel ex eo dignoſcitur, quod cum urina una adipes paulatim exeunt, minimeque univerſim. Ex quibus colligimus oleoſas urinas duplicis eſſe differentiæ, quippe illas, quæ colore tantum & craſſamento oleo per ſimiles apparent, atque has, quæ pingues exſiſtunt, quibus *in aphor.* Hippocr. ineſſe pinguedinem dixit, de quibus *in 2. Prognoſt. text. 35. Si pingue deſuper natans araneorum ſpeciem referat, damnandum eſt.* Galen. vero *in libr. 4. de ſanitate tuenda, cap. 25.* dixit. Hoc pingue in urinis eſſe ſimile, ei quod in ſummo refrigerati juſculi concrevit. Hanc urinam *ex lib. de urinis* triplicem eſſe conſtat. Quippe *Eleochroam* Græcis vocatam, quæ olei colorem habet principium colliquationis indicantem. *Elæophanem* exquiſitionem miſtionem olei cum urina habentem, colliquationiſque augmentum præmonſtrantem atque *elæodam*, undequaque oleo ſimilem, vigorem notantem colliquationis. Galen. vero *in 3. Epid.* oleoſam duplicem tantum facit, quippe colore & craſſitie oleo ſimilem, pinguedinis expers; atque alteram pinguem, hancque duplicem eſſe, ſcilicet unam, quæ habet pinguedinen ſupernatantem oculis bonam ſimilem quam Græci *Elæophanem* appellant, & alteram, in qua ſupernatat pinguedo telæ araneorum modo, *elæodam* Græcis vocatam. Has omnes fieri colliquationes pinguedinis ab igneo calore dictum eſt, lividæ fiunt præ immodica frigiditate, teſte Galen. *in 1. de criſibus cap. 12.* quæ propterea in acutis morbis pernitioſæ exſiſtunt, quod naturæ exſtinctione fiant. Fiunt tamen aliquando ex materia craſſa livida, quas aliquando bonas eſſe, quippe criticæ apparentes Hippocr. non negavit. Nigras quoque urinas mingi aut propter immodicam frigiditatem conſtat, (ſed hæ obſcuræ magis quam nigræ apparent) aut propter exurentem calorem. Nigras fieri ob ſerum atræ bilis urinæ miſtum, urinam nigro colore tingentem. Galen. *in 1. Prorrhet.* docuit: & *in 3. Epidem. comm. 4.* dixit: Has a ſanguine conſpici melancholico, ſerum perin-

de

de ac fuligine nigro colore inficiente. Ex quo *lib.* 1. *de criſib. cap.* 11. ait : nigram urinam nobis atræ bilis redundantis in corpore aut uſti ſanguinis eſſe indicio. Ceterum hæ duplices ſunt differentiæ ex ſubſtantia ipſarum aut tenui, aut craſſa, quippe nigræ aut tenues aut craſſæ minguntur. Has craſſas perpetuo ab humore craſſo melancholico, aut atra bile, aut uſto ſanguine copioſius excreto colorari dicimus. Hinc in quartanis febribus in melancholicis atque in ſpleneticis craſſas urinas nigras mingi. Galen. *in* 2. *Progn. com.* 27. teſtatum reliquit. Tenues vero fieri aut propter vehementem frigiditatem, qua ratione ſanguis quoque nigreſcit, aut ob exſuperantem calorem, quippe ſanguinem urentem. Galen. in 2. Prog. & *in* 1. *de criſib.* ſtatuit. Has vero cognoſcimus, quod priuſquam nigræ appareant, flavæ, aut rufæ, aut croceæ ſpectentur, & illas, quod lividæ prius ſpectentur, mox nigreſcant. Poſt nigras, atque turbidas ſpectemus nimirum a quibus cauſſis fiunt : & primo de claris permanentibus urinis ſuperius dictum eſt. Cum de coloribus in tenui ſubſtantia urinarum ſpectatis ſermo proxime fuerit habitus, nunc de iis, quæ clare minguntur & mox turbantur, agemus. Has enim crudas eſſe atque propter flatus craſſi redundantiam turbari, neminem latet, ac proinde naturam aggredi concoctionem judicare nullis Medicis praxim exercentibus eſt ignotum. De hac Galen. *in libr.* 4. *de ſanit. tuenda cap.* 4. ait : *Si cum emingitur pura ſit, protinus vero turbatus, jam crudi ſucci concoctionem aggredi naturam, docet. At ſi interpoſito tempore turbetur, non protinus, ſed poſt agreſſuram inſinuat.* Turbidarum vero urinarum, quas triplicis eſſe differentiæ. Gal. *in* 3. *Epid. in* 4. *aphor.* & *in* 4. *de ſanit. tuen.* & *in* 1, *de criſibus* ſtatuit, quippe quæ claræ minguntur & poſt turbantur, de quibus agimus, & quæ turbidæ mictæ reſident, & clareſcunt, atque demum quæ mictæ turbidæ perpetuo tales permanent. Has *ſubjugales* vulgus Medicorum appellat, quod jumentorum urinis ſimiles ſpectentur, quippe craſſitie, colore, atque turbata ſubſtantia. Hæ ſunt a crudis craſſiſque humoribus, a calore agitatis, atque inde multis flatibus elevatis & ſero permiſtis, qui-

quibus ſubſtantia confunditur & turbatur. Hinc Hippocrat. dixit: urinas perturbatas dolorem capitis præmonſtrare, quod nimirum per ipſas nobis ſignificetur multos vapores ad caput allevari ac ſubvehi. Galen. *in 6. Epidemiorum, comment. 5. in text.* 15. ait: has urinas eorum eſſe, in quibus humor, qui crudus vocatur, plurimus abundat, & a calore fuſus eſt. Hinc enim ipſum in ſpiritum verſum flatuoſas exhalationes ad caput ſubmittere contingit. A crudis itaque & craſſis humoribus calore agitatis fiunt urinæ turbidæ. Sed quæ turbidæ clareſcunt, a calore quidem naturali concoquente, & quæ perpetuo manent turbidæ, plerumque a febrili totam maſſam ſanguinis agitante ac confundente. Cujuſmodi ſunt, quæ in principio malignarum febrium apparent, quo tempore nihil concoxit natura. Avicenna vero ac alii Arabes Medici dixerunt, urinas turbidas, non reſidentes nobis præmonſtrare humorum ebullitionem propter vehementiam caloris extranei, & debilitatem innati caloris digerentis. & Gal. *in* 1. *lib. de criſib. cap.* 11. dixit: urinas turbidas manentes, minimeque clareſcentes, nobis præmonſtrare naturam cœpiſſe agitationem in ſanguine, vigoreque ad concoctionem; illas vero, quæ, cum claræ fuerint, mictæ mox turbantur, ſignificare nondum cœptam eſſe humorum agitationem ad concoctionem, ſed poſtea fore ſperandam. Ex quo ipſe his urinis bonitate prætulit eas, quæ perpetuo turbidæ manent. Quas cœptam concoctionem denotare clarius *in libro quarto, de ſanitat. tuenda* hiſce verbis expreſſit, dicens: *Quod ſi turbida ſit, qualis veternorum viſitur, crudis vocatis humoribus refertas venas, indicat, non tamen ceſſare naturam, ſed eos valenter concoquere.* Et de illa, quæ turbida poſtea, hæc addidit: *Si cum emingitur pura ſit, protinus vero turbetur, jam crudi ſucci concoctionem aggredi naturam, docuit, etſi interpoſito tempore turbetur non protinus, ſed poſt aggreſſuram inſinuat: amplius contrarium videtur etiam hic affirmare de urinis manentibus turbidis, cum dixerit: Si vero vel omnino nulla ſeparatio, vel id quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur, egetque ope aliqua ad ſuccos percoquendos.* Quid igitur dicemus? Urinas turbidas manentes turbidas, aliquando fieri a

calore extraneo totam maſſam ſanguinis agitante, & aliquando a calore innato, quippe a natura ipſa concoquente. Haſque urinas ab illis diſtingui, quoniam non in principio, ſed in augmento incipiant, quo tempore natura manifeſte aggreditur concoctionem, & poſtea aliquid reſidit in ipſis, aut minus turbidæ evadunt, vires conſtant, morbuſque exitialibus ſignis caret. Quod nobis forte expreſſit Galen. *in* 4. *de ſanit. tuend. cap.* 4. cum dixerit. *Verum omnium, quæ turbantur, urinarum generalis nota eſto ipſius craſſi a liquidiore ſeparatio, aut propere aut tarde facta, aut omnino nulla.* Ergo ſi protinus fiat, & quod ſubſidit ſit album, leve, æquale, ſuperiorem longe naturam ſuccis, quos concoquit, oſtendit. Sin bonum ſit, quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas natura ſignificatur. Cum vero eæ principio ſtatim apparuerint, quo tempore nondum natura aggreditur concoctionem propter ebullitionem & agitationem caloris febrilis, & non extranei turbari ſignificant, quæ ob id multitudinem crudorum craſſorumque humorum a vehementi calore fuſorum indicant, quæ cum morbo vehementi & viribus prælanguidis exitium merito ſignificant. Hinc Galen. *in lib.* 4. *aphoriſm.* merito dixit. *Quæ vero non reſident, ſi vires affuerint, longe fore morbum oſtendunt, ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænuntiant.* Quare quæ principio apparent turbidæ, manentque turbidæ, non a naturali, ſed ab extraneo calore fiunt, quod virium debilitas confirmabit, atque ſignum aliquod perniciale, & quod nunquam in ipſis aliquid reſideat, quod ſit laudabile: atque hæc de cauſſis turbidarum urinarum. Nunc mordacium, quæ cum dolore & mordicatione exeunt, cauſſas attingamus, quæ fiunt ab humoribus ſumme calidis ac acris redditis, qui una per urinam excernuntur, unde Hippocrates *in primo Epidemior. text.* 10. dixit: fieri ſtrangurioſos abſceſſus. Et Galenus *in* 2. *Epid. text.* 41. dixit: *Ubi per renes excrementa purgantur totius corporis urinæ illos ſtillicidium corripere, cum ob alia, tum præcipue propter confluentium urinarum acredinem.* Acredo vero a multo calore fit. Fœtidas vero urinas reddi propter humorum ſummam putredinem aut in vaſis, aut in renibus vel veſica, omnibus liquido conſtat.

De

De æqualibus vero, & inæqualibus urinis Gal. *in lib. 7. aphor.* 33. ita habet. *Si vero compagis urinæ, quam ſyſtaſim dicunt Græci, inæqualitatem ita dici conceſſerimus, recte dixit vehementem ſignificari perturbationem. Nam dominante, & vincente natura omnia æqualiter unita ſunt: diverſis vero cauſſis tumultuantibus ac renitentibus ei, illud quod ſuperatur, atque concoquitur, aliam habet formam, renitens vero, ac tumultuans, aliam, & quando plura hujuſmodi fuerint, variam magis oſtendunt urinarum inæqualitatem, & ejus cauſſæ perturbationem: atque hæ ſunt cauſſæ variarum urinarum.* Quibus præmiſſis ad variarum contentarum cauſſas dignoſcendas deſcendimus. In qua re primo intelligendum duximus, cur in fundo vaſis reſideant, quæ hypoſtaſes, ſubſidentias, atque ſedimenta appellant, cur in medio, quæ ſuſpenſa, ſublimia, & ſublimamenta, & cur in ſuprema vaſis parte, quæ nubes, & nubeculas, & aneuræmata dicunt. Hippocr. quandoque ſublimamentum nubeculam vocat. Hæc vero contentorum diverſitas in urinis pendet ex varia flatuum generatione, & miſtione, ſiquidem ubi in urinis flatuum copia adfuerit, excrementum ad ſupremum vaſis locum defertur, ubi minus ad medium, atque ubi nulli adſint, in fundo. Quo fit hypoſtaſem probam coctionem judicare, in qua flatus diſcuſſi nullam pariunt turbationem, etſi locus non neceſſario hoc demonſtret, quando in fundo varie non omne reſidens contentum coctionem denotet, ſed illud tantum, quod eſt candidum, leve, & æquale per omne tempus, uti docet Hipp. *in 2. Prognoſt.* Neque etiam nubeculæ & ſuſpenſa ſemper cruditatem præmonſtrant, de quibus Hippocr. *in 2. prognoſt. text.* 29. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, ſi candida eſt, eſt bona:* & Galen. *in 1. lib. de criſib. cap.* 11. ſcripſit: in iis, qui uſi ſunt inedia, ac labore immodico, morbum ſæpius ſolvi priuſquam aliquid ſubſideat, & plerumque ſufficere nebulam albam, aut ſuſpenſionem albam, levem, atque æqualem. Verum perpetuo contentum in fundo vaſis album, leve, ac per omne tempus æquale, coctionem denotabit minorem, ſuſpenſum & nubes, quippe in ſuprema vaſis parte contenta, morbi adhuc minorem coctionem declarat. In qua parte excremen-

tum ſuum contentum elatum circuli modo juxta urinæ ſuperficiem ſolet eſſe delirii certum indicium, quod auctor prorrheticorum animadvertit, atque ego ſæpius experientia verum eſſe dedici. Multa ſubſidentia, quamvis locum maximum occuparit, copiam crudi humoris vacuari, Galen. *in libr. de criſibus cap.* 11. exemplo puerorum eorum, qui in crapulis & in otio vitam ducunt, demonſtravit, quorum corpora quod ſcateant humoribus crudis, ideo cum urinis plurimum ejuſdem crudi humoris excernunt: & *in* 2. *prognoſt.* dixit, ſedimentum in urinis apparere copioſum, ubi morbus ex crudis humoribus foveatur, atque pauciſſimum aut nullum conſpici in morbis bilioſis, atque in iis, qui inedia uſi ſunt, & multo labore. Tenuia vero tenuiorum humorum ſunt indicia. Sed quæ pura ſunt, neque facile vaſe commoto aſſurgunt, magnam naturæ in ſecunda concoctione imbecillitatem indicant. Craſſa itidem craſſorum humorum nobis ſunt indicia, quod Galen. explicavit, cum *in quarto*, tum *in ſeptimo aphoriſm. & in libro de plenitudine*, ait: in iis, qui ſunt voraces, urinas habere ſedimen craſſum. Quo affirmabimus craſſum ſedimen, craſſos humores, ac ideo maxime difficiles nobis affectus indicare. Unitum ſeu conjunctum æquale pyramidali figura maxime commendatur, quod optimam vocet coctionem. Contra divulſum atque inæquale ſignificare Galen. *in* 1. *de criſibus cap.* 11. tradidit. Divulſum enim, & inæquale craſſorum, flatuum copiam in venis adeſſe, qui natura diſcuti & reſolvi nequeant, affirmat auctor *libri de urinis, cap* 19. Quo modo ad contentorum quoque colores, album ceteris coloribus præfertur, ut dictum eſt, ſi continuum ſeu leve & æquale, atque hoc excernitur, ubi perfecta facta fuerit concoctio. Inæquale vero divulſum diſtinguitur ab hypoſtaſi, hoc etenim non unitum ſeu conjunctim, ſed in exiles, & minutas, veluti arenulas per urinæ ſubſtantiam diſpergitur. Hocque aut a pituita copioſiore fit, aut a pure, aut a colliquatione ſolidarum partium. Cujuſmodi eſt, quod farinæ craſſiori eſt ſimile. *Crimnodes* has hypoſtaſes Græci appellant. Rubram, & ſubrubram cruditatem, & coctionis defectum

ctum significat. Quo Hippocr. *in 2. prognoſt. text. 27.* merito dixit: *Si urina fuerit ſubrubra, & ſedimentum ſubrubrum, & leve, diuturnior hic morbus, quam primus, ſed admodum ſalutaris.* & auctor *libri de urinis cap. 12.* ait, contentum rubrum fieri a ſanguine ichoroide, coctioniſque defectum ſignificare; flava, viridia mala ſunt, quod morbum a flava, æruginoſaque ſeu porracea bile foveri, denotent; peſſima livida, & nigra. Quod prius lividum fuit, moxque nigreſcat, a caloris refrigeratione procedit, & quod prius aut flavum aut rufum, aut viride fuerit, & mox nigrum a calore igneo humores adurente. Merito itaque Hipp. nigram nubeculam vitioſam vocat. Quæ ex iis, quæ a colliquatione fiunt, quæque ob id variis figuris ſpectantur, *oroboidas* hypoſtaſes, quod orobis ſimilia ſint, ac etiam *ſandaracuodes* Græcis vocatæ, fiunt conſumto jam adipe, ubi præſertim caro conſumi cœperit. præmonſtrant enim, aut totius corporis, aut renum colliquationem. *Petailodes* vero, id eſt ſquammoſæ, luminoſæ, fiunt, teſte Galeno, ubi poſt ad ipſius carniſque colliquationem, partes ſuperficiariæ igneo calore abraduntur, & *pitiroydes* vocatæ, id eſt furfuraceæ, quæ ſunt ſquammoſis anguſtiores, ſtrictiores, ſed tamen craſſiores, ubi ſolidarum partium vaſa igneo calore dilacerantur ac contabeſcunt, & *crimnodes*, id eſt, farinæ craſſiori ſimiles, a majori adhuc ſolidorum membrorum contabeſcentia. De his Hippocr. *in 2. Prognoſt. text. 28. Si in urina ſedimentum ſpeciem referat farinæ craſſioris, malum eſt. Deterius vero ſi ſquammularum inſtitutione conſiſtit, ſi vero tenue & candidum admodum eſt, vitioſum eſt. Furfuraceum vero deterius eſt.* Galen. *in comment.* dixit fieri haſce urinas calore igneo, ſanguine aſſato, aut conſumptis inæqualiter carnibus: atque hæc de urinarum cauſſis.

Cap. XIV.

De bonis urinis ſalutem prænuntiantibus.

Urinæ, & alia excrementa duobus modis ſalutem & mortem in ægrotis ſolent indicare, uno modo ut ſigna coctionis, & malignitatis, atque altero, ut cauſſæ quippe probam aut malam excretionem prodeuntes. De urinis, quæ ex proba concoctione cum morbi tum cauſſarum ſalutem præmonſtrant. Galen. *in* 1. *lib. de criſibus cap.* 12. & *in* 3. *Epidem.* ita ſcribit: *Quippe optimam eſſe, quæ in ſubſtantia eſt mediocris, quantitati aſſumptæ potionis reſpondens, color ſubrufa, ſubflava, cum ſedimento ſeu hypoſtaſi alba, levi & æquali.* De qua Hipp. *in ſecundo libro prognoſt. text.* 26. ita habet: *Optima eſt, quæ candidum ſedimentum habuerit, leveque & æquale per omne tempus, dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem ſignificat, ſi vero intermittit, atque interdum puram emittit urinam, interdum ſubſidet candidum ac lene, morbus diuturnior ac minus ſecurus.* Galen. addidit: *Neceſſario vero colore erit modice croceo & conditione media inter tenuem, & aquoſam, ac corpulenta, qualis jumentorum habet. In primo lib. de criſibus cap.* 12. ait: optimam eſſe magis ſubrufam, quam ſubflavam; & *in* 1. *Epidem.* & *in lib.* 10. *ſimpl.* modice flavam facit: & *in lib.* 2. *de ſanit. tuenda*, ait: rufam bilioſamque urinam coctionis perfectæ in morbis eſſe indicium. In multis concoctæ urinæ ſunt diſcoloratiores, in alias coloratiores. Quo conſtat non unicam in optimis urinis colorem perpetuo obſervari. At divinus Hippocr. non colorem in urinis, neque ſubſtantiam præcipue attendendam ad prognoſin duxit, ſed contentum cum hoc loco optimam urinam deſcribens. ne verbum quidem de colore & ſubſtantia, ſed tantum de contento. Cum dixerit optimam eſſe, quæ candidum ſedimentum, leve ac æquale habuerit, coloremque & ſubſtantiam omiſit, cum in omnibus non unicus color, neque unica ſubſtantiæ qualitas obſervetur, atque etiam cum urina habens optimum ſedimentum, neceſ-

ſa-

ſario & colorem optimum & ſubſtantiam mediocrem habent. In temperatis corporibus tales colores ſolent obſervari, qui cum in multis ob varias corporum diſpoſitiones evarient, proinde methodo nobis optima, quæ ſit in omnibus indaganda, utemur, & primo ex Ariſtotele, qui *in primo lib. problem.* 52. ita habet: *Urina hæc optima & per omnia mediocris, urinaque ſanorum ſimillima novitio medico inſpicienda eſt, ut ſcilicet cum aliquam ab hac ipſa declinaſſe viderit, ſtatim ab optima & exquiſita ſanitate hominem hunc cecidiſſe ſtatuat:* Merito hoc modo bonam & malam urinam ex Ariſtotele cognoſcendam conſtat. Cum unum ex maximis artis prognoſticæ principiis ſit, ſimilia & diſſimilia contemplari. Quare nos quoque, hoc ipſo adducti, dicimus in ægrotis optimam illam eſſe judicandam urinam, quæ recte valentium maxime ſimilis appareat, quam notam expreſſit itidem Galen. *in primo de criſib. cap.* 12. Ceterum ut exacte optima urina dignoſci queat, primo corporum temperies, viſcerumque præcipuum erit attendenda, ætas, ſexus, victus, atque vitæ ſtudium: namque corpora calidiora coloratiores urinas habent, & frigida diſcoloratiores; & ex ætate, juvenes urinas habent pueris tenuiores & coloratiores, pueri craſſiores, & ſenes tenuiores, & diſcolores. Mulieres itidem viris craſſiores diſcoloratioreſque cum multis contentis, & qui crapulis indulgent, mingunt urinas cum multo ſedimento crudo, & ii, qui inedia uſi ſunt, cum paucis ſedimentis, habent itidem urinas coloratiores, eædem ex vigiliis, & laboribus. Contra multa ſedimenta habent, & diſcoloratiores, qui in otio vitam ducunt. Unde dicimus optimam urinam eſſe, in paucis, quæ ſubſtantia craſſiori ſpectatur, diſcoloratiori cum multo ſedimento albo, levi, & per omne tempus æquali. In juvenibus & viris erit coloratior, quippe ſubflava vel ſubrufa, & tenuior, cum paucioribus contentis; & eo coloratior & tenuior, ſi corpora hæc fuerint temperamenti calidioris; diſcoloratior, ſi fuerint frigidioris temperamenti, & in mulieribus erit aliquando craſſior, & diſcoloratior, & in iis, qui inedia uſi ſunt, laboribus, vigiliis, coloratior, tenuior, cum contentis paucioribus; & in iis, qui crapulis & otio uſi

ſunt,

ſunt, diſcoloratior, craſſior, cum copioſiori ſedimento. In temperatis vero corporibus optima urina erit, colore, ut ait Galen. modice croceo, ſubſtantia mediocri, quantitate potui reſpondens, habens ſedimentum album, leve, æquale per omne tempus, quæque denique urinis recte valentium hominum ſimillima ſit. In omnibus optima perpetuo ejus hypoſtaſis ſeu ſedimentum album, æquale; minus optimum, quod habet ſuſpenſum ſeu ſublimamentum, & adhuc minus, quod nebulam. Verum, ut docuit Galen. *in* 3. *Epidem.* aliquando bonum ſuſpenſum, & aliquando bona nebula ſat erit ad ſalutem prædicendam, de quo Hippocr. *in* 4. *aphor.* 71. ita expreſſit: *Quibus ſeptima judicatur, in iis nebulam habet urina quarta die rubram, & alia ex ratione.* Adeo ut, ait Galenus, non ſolum rubra aliqua nubes apparens antea non viſa judicationem ſignificet, ſed & alba multo plus ipſa, adhuc autem magis & ſublimamentum album æquale atque conſiſtens, ſi vero velociter admodum morbus movetur & caloris, & ſubſtantiæ mutatio ſunt ſufficientia ſigna futuræ dijudicationis. Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. text.* 29. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, ſi candida eſt, bona*; & Galen. *text.* 36. ait: *Conſiderandum in nubecula eſt, utrum ſurſum fuerit an deorſum, & item color, quem obtinet, ſi enim deorſum feratur cum colore qui dictus eſt, bona commendataque eſt.* Ex ſubſtantia tenues urinæ cum bono colore bonæ exiſtunt, de his Galenus *in primo Epidemiorum.* Planum ergo eſt, tenues ſed boni coloris urinas ob caloris bonitatem promittere ſalutem, quatenus vero erant tenues, hactenus tempus requirebant concoctioni. Hæ quidem urinæ ſalutem prænuntiant, ſed longiori tempore futuram, quod in Cleomaſtide, Clazomenio atque Charione fuit ab Hippocrate obſervatum. Tenues etiam diſcoloratiores, ubi ſigna adfuerint ſalutis, abſceſſum præmonſtrare, Hippocr. *in* 2. *prognoſt.* docuit, quod Galen. *in* 3. *Epidem. comment.* 1. *text.* 4. confirmavit, dicens: *Si urinas tenues, & æquabiles diu reddat, & reliqua ſalubria ſint ſigna his abſceſſus in locis protenditur ſepto tranſverſo ſubjectis.* Quod Pythioni, qui propter telluris ædem habitabat, contigiſſe animad-

madvertit, de quo Hippocr. *Urinæ a primo ad octavum uſque diem tenues, decolores, quæ ſuſpenſionem habeant, nobiliores. Decimo ſudavit, ſputa ſubcocta, judicatus eſt, urinæ circa judicium ſubtenues. Quadrageſimo ab judicio die ſuppuratio circa ſedem, & ſtrangurioſus factus eſt abſceſſus.* Ex coloribus urinarum, ut dictum eſt, commendatur ſubflavus, ſubrufus, ſubcroceus, modice palleus, ſubluteus. Subrubram quoque urinam cum ſedimento ſubrubro, Hippocr. dixit eſſe ſalutarem, etſi diuturniorem morbum ſignificet. Niger itidem color non perpetuo malus, in lienoſis, ut in Horophonte, & in iis, qui abundant ſanguine melancholico, & in ſuppreſſis menſibus, qui ſint melancholici, quod Galen. *in Epidem.* Urinæ vero color licet eſſet niger, nihil attulit periculoſi, quod retenti menſes eſſent magis melancholici, copioſæ itidem nigræ urinæ, quæ in aquoſas noti mutantur, critice excretæ, utiles, poſt Galen. *in* 3. *Epidem.* 3. *in text.* 74. ſcripſit; ſe noviſſe quandam mulierem, quæ his urinis magna copia evacuatis plurimum fuit juvata: præterea urinæ nigræ cum larga, aut narium ſanguinis eruptione, quod in Methone, aut menſium copia, quod in muliere moroſa fuit obſervatum, non ſunt timendæ; bonæ itidem ſunt ex turbatis urinis cito reſidentes, album, leve, & æquale, de quibus Galen. *in* 4. *de ſanitat. tuenda* ſcripſit. *Si vero coloris ſeparatio craſſi a liquido in ea cernitur, ſitque quod ſubſidet album leve & æquale, jamjam ſuperaturam eos omnes naturam indicat.* Claræ quoque, quæ protinus turbantur, utiles exſiſtunt, quod ſignificent naturam humorum coctionem aggredi. Ex mutatione etiam urinarum eæ bonæ judicabuntur, quæ ad probiorem vel colorem, vel ſubſtantiam, vel ſedimentum accederint. Bonæ itaque plerumque cenſentur craſſiores, quæ poſt principium minguntur. Excrementa enim accedente, concoctione, craſſiora quidem evadunt, ſi prius tamen fuerint tenuia, veluti e craſſis fieri tenues optimum eſſe Hippocr. *in* 4. *aphoriſm.* 69. ita docuit: *Quibus urinæ, craſſæ, grumoſæ, paucæ, non ſine febre, multitudo veniens ex his tenuis, juvat. Maxime vero tales redduntur, in quibus ſtatim ab initio, vel non ita multo poſt, ſe-*

dimentum apparuerit : & Galen. in comment. *Hæ autem ſi multæ & tenues fiant, juvant, quoniam materiam ſubtiliatam ſignificant* : Ex turbidis clareſcentes optimæ exſiſtunt, ex diſcoloratis coloratiores, & ex nimis coloratis minus coloratæ, & ex carentibus ſuſpenſis, quæ nubeculam, aut ſuſpenſum, aut demum ſedimentum habere incipiunt, & quæ alba & æqualia fieri inceperint. Atque tot modis urinæ, ut ſigna coctionis nobis ſalutem in morbis indicare poſſunt. Eodem itidem modo, idem nobis ſignificabunt, ut cauſſæ, bonam evacuationem prodentes.

Proinde multæ urinæ, in die decretorio apparentes, criſin ſalutarem judicant, eoque certius id præſagiunt, ſuapte natura meliores exſiſtunt, quales in Nicodemo fuere obſervatæ, de quo Hippocr. *vigeſimo quarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa ſubſidebant, & cum ſudore fuit judicatus, & de Pericle. Tertio febris emollita fuit, urinæ multæ concoctæ, in quibus multa ſubſidebant.* Charionem multis urinis bilioſis fuiſſe ſervatum, Hippocr. quoque tradidit. Hac eadem ratione, & de multis craſſis *in* 4. *lib. aphoriſm.* 74. ait : *Quibus ſperatur abſceſſus futurus ad articulos, liberat eos ab abſceſſu urina multa, craſſa, & alba facta* ; & *in* 6. *Epidem. comment.* 4. *text.* 2. *Urina craſſa, alba, qualis Archigenis in laborioſis quartanis interdum exit & liberat ab abſceſſu.* Verum ea, quæ eſt ſimilis farinæ craſſiori, aut longitudinem morbi, aut mortem, ut docet Galen. *in* 7. *aphoriſm.* 71. præſagit : acres vero cum dolore copioſæ ſæpius in acutis morbis judicant, de his Hipp. *in* 1. *epidem. comment.* 2. *text.* 42. ita habet : *Unum vero bonum, maximumque inter ſigna, quæ fiebant, quodque multos a maximis periculis vindicavit, hoc fuit, quibus ad ſtranguriam diverterent, & in hoc abſceſſus fierent, & ſtranguria autem his diuturna & laborioſa erat. Erant his urinæ copioſæ, craſſæ, variæ, rubentes, purulentæ cum dolore* : & poſtea. *text.* 24. *Atque hi ſuperſtites omnes fuerunt, nec ullum horum periiſſe cognovi.* Quomodo Pythionem ſervatum Hippocr. vidit, de quo *in* 3. *Epidem. comment.* 1. *text.* 4. ſcripſit. *Quadrageſimo ab judicio die ſuppuratio circa ſedem, & ſtrangurioſus factus eſt abſceſſus, id eſt, probabile multitudine urinarum ſanatus.*

Sunt

Sunt demum quædam ex oleoſis urinis non pinguibus, ſed tantum colore atque craſſamento oleo ſimiles, quæ bonæ eſſe ſolent. Hæque non niſi perfecta morbi concoctione apparent, & has Galen. ſicuti ſcripſit *in* 3. *Epid.* ſæpius ex morbi concoctione ſine morbi detrimento, vidit. atque hæc de bonis urinis, ſalutem ſignificantibus.

CAP. XV.

De malis urinis mortem prænuntiantibus.

EX urinis tenues, albæ, aquoſæ, diu perſeverantes, in morbo non ſalutari, exitioſæ, quod ſummam cruditatem ſignificent, exſiſtunt in febribus acutis, teſte Galeno, ſignificant totum flavæ bilis impetum ſurſum in caput ferri, quo delirium & phrenitim præſagiunt. De his Hippocr. *in quarto lib. aphor.* 72. ſcripſit: *Quibus urinæ, albæ, perſpicuæ, malæ. præſertim in phreniticis appareant.* Galen. *in comm.* dixit: nullum vidiſſe phreniticum, in quo talis urina apparuiſſet, ſalvatum. Melius ſiquidem eſt, ut ſicuti totus morbus eſt bilioſus, ſic & urinæ appareant bilioſæ; illas in Philiſta phrenitico vidit Hippocr. In omnibus itaque febribus acutis, malum erit, urinas tenues, & aquoſas ſpectari, aut enim mortem prænuntiabunt, aut morbi longitudinem atque recidivas, longo enim tempore natura opus habet ad illam ſummam cruditatem tollendam, quod ubi febris non admodum ſit vehemens & acuta, & vires validæ ſint, aliquando ſalus, longo tamen tempore ſuccedit; in vehementi vero morbo, cum viribus prælanguidis prorſus exitiales exſiſtunt. & hoc eſt, quod Galen. *in* 4. *aphoriſm.* 72. de his locutus, dixit: cum anticipaverint vires diſſolvi, eſſe pernitioſas. Addamus eas fidelius perniciem denotare, quæ & diu perſeveraverint, & poſt principium incœperint, quales fuere, quæ in muliere apud frigidam aquam decumbente apparuerunt: Nam undecimo die habuit urinas tenues, aquoſas, quæ eædem ad diem quadrageſimum perſeverarunt. Diximus ex Hippocrate alibi, haſce

urinas perſeverantes, ubi ſalutaria adfuerint ſigna, per abſceſſum morbum ſolutum iri præmonſtrare. Quod Pythioni, qui prope telluris ædem habitabat, eveniſſe *in tertio Epidem. comment.* 1. *text.* 4. Galenum demonſtraſſe in altero capite meminimus: Contra vero, ubi ſalutaria ſigna non illuxerint, perpetuo eæ exitiales exſiſtunt. Hinc Hippocr. *in* 2. *prognoſt. text.* 32. *&* 33. aquoſam exitialiorem vocavit, & in pueris eſſe teterrimam, voluit. Craſſæ vero itidem urinæ, ex Hippocrate, malæ exſiſtunt, ſi præſertim in principio appareant, quo tempore tenuiores, uti Galen. *in* 4. *aphoriſm.* 70. voluit, eſſe ſoleant. Quæ vero ipſarum nihil, aut quod malum eſt, reſident, peſſimæ exſiſtunt, de his Galen. *in quarto libro aphoriſmorum. Quæ vero non reſident, ſi vires affuerint, longum fore morbum oſtendunt, ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænuntiant;* & Hippocr. *in primo Epidem. comment.* 1. *text.* 26. aut craſſitiem habentes & parvam ſubſidentiam, nec probe ſubſidentes, ſed crudo quodam in tempeſtivo ſedimento. De quibus etiam Galen. *in* 3. *Epidem. comment.* 1. *text*, 5. dixit: *At enim cum craſſas etiam fuiſſe indicet, nec ſubſediſſe urinas, plane ſunt illæ ex conturbatis, & turbidis, ut ſolet hic appellare, quæ ſemper turbationem crudam multo præditam ſpiritu flatuoſo, ut muſtum.* Non reſidentes vero cum ex turbidis ſint, craſſæ quoque non reſidentes ex turbidis erunt, quæ, ut ait Galen. præter flatuoſam & crudam turbationem, in totam eſſe ſanguinis, etiam craſſos humores morbum fovere ſignificant; turbidæ vero urinæ duplicis differentiæ exſiſtunt, quædam tenues, quædam craſſæ. Sed modo videamus, quid turbidæ præſagiant in acutis morbis. Galenum tota turbidarum genera feciſſe, ſuperius diximus, quippe primum earum eſſe, quæ tenues, & claræ mictæ poſtea turbantur; ſecundum earum, quæ turbidæ minguntur, & turbidæ permanent; atque tertium turbidarum reſidentium, & clareſcentium. Has *in primo de criſibus* Galen. vult eſſe minus pravas, quod aliquid inæqualis turbulentiæ ſupereſſe demonſtrant, atque morbum haud multo poſt coquendum. His eſſe praviores, quæ claræ mictæ poſtea turbantur, quod hæc in urinis poſtea facta turbatio de-

no-

notet, naturam debere incipere concoquere morbum, nondumque cœpiſſe concoctionem, propterea longiori tempore ac virtute forti ægrotos indigere ad concoctionem perficiendam. Inter has medias ſtatuit, perpetuo turbidas manentes, nihilque clareſcentes, & reſidentes. Etenim *cap.* 4. ait: nobis indicare has turbidas urinas, vigere adhuc agitationem in ſanguine ad concoctionem, quod *in quarto de ſanit. tuenda* hiſce verbis expreſſit. *Quod ſi turbida ſit, qualis veternorum viſitur, crudis vocatis humoribus refertas indicat, non tamen ceſſare naturam docet, ſed eos valenter concoquere* Ex quibus colligitur, urinas turbidas non clareſcentes, & reſidentes meliores eſſe iis, quæ claræ mictæ poſtea turbantur. Quod tamen Hippocr. non videtur ſentire, cum nunquam meminerit has pejoris eſſe judicii, ſed ex turbatis perpetuo non reſidentes, nihilque clareſcentes, ceteris magis damnavit, atque eſſe pernicioſas ſtatuit. De his in uxore Philini, quæ obiit, ita habet: *Urinam vero reddebat una cum convulſionibus affatim multam, raro admonentibus craſſam, qualis eſt, quæ in metallis ſubſidit, cum agitata fuerit, repoſita multo tempore non ſubſidebat, color & craſſitudo aſſimilis jumentorum urinis, hæc illius erat urina, quam ego vidi.* Et de uxore Dromeadai moribunda dicit: *quo riguerat alvus commode reddidit, urinæ craſſæ, albæ, turbidæ, cujuſmodi ſunt, quæ in matulis ſubſederunt, cum agitatæ fuerint, repoſitæ multo tempore non ſubſidebant, eædem turbidæ non reſidentes fuere obſervatæ in eo, quod caleſcens cœnavit, & potavit largius, & in Hermocrat. itidem morbo lethali vexatis.* Atqui Galen. quoque *in quarto aphoriſm.* 70. id affirmaſſe eſt viſus, cum dixerit: *Nonnullæ igitur urinæ longo tempore manent perturbatæ, nonnullæ vero cito ſedimen craſſum habent, & cito morbum ſolutum iri ſignificant.* Quæ vero non reſident, ſi vires affuerint, longum fore morbum oſtendunt, ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænuntiant. Addo quæ *in quarto de ſanit. tuenda, cap.* 4. de his urinis nobis prodidit, quibus aperte cognoſcitur, ceteris exitialiores eſſe non reſidentes, ipſe enim ita ſcripſit: *Verum omnium, quæ turbant urinam, generalis nota eſto, ipſius craſſi a liquidiore ſeparatio, aut propere, aut tarde fa-*

cta, aut omnino nulla, ergo ſi protinus fiat, & quod ſubſidit, ſit album leve, & æquale, ſuperiorem longe naturam ſuccis, quos concoquit, oſtendit, ſin bonum ſit, quod ſubſidit: ſed quod poſt longius interpoſitum tempus colligatur, etiam naturam temporis ſpacio ſuperaturam ſuccos, nunciat. Si vero vel omnino nulla ſeparatio, vel id quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur, egetque ope aliqua ad ſuccos percoquendos: Quare colligamus turbidas urinas nihil reſidentes ceteris aliis turbatis eſſe pernitioſiores, quod etiam oppoſitorum ratione demonſtratum. Cum vel etiam Galen. fateatur, eas, quæ reſident, bonas eſſe, morbumque naturam ſuperaturam indicare, ergo oppoſitæ non reſidentes, ſed perpetuo manentes turbidæ, oppoſitum indicabunt, quippe naturam morbo ſuperatum iri. Non clareſcere etiam turbidas urinas indicium eſt, eas non a calore naturali, ad concoctionem agente turbari, ſed ab extraneo agente ad interitum: terminus enim earum, quæ a naturali colore turbantur, eſt clare fieri, veluti turbidarum a febrili calore, perpetuo turbatas manere, nihilque aut quod bonum non ſit, reſidere. Ex his, quæ in principio morbi turbidæ permanent, pejores ſunt, quam eæ, quæ in augmento turbantur, quo tempore naturalis calor, concoctionem aggrediens, ſolitus eſt aliquando urinas flatibus replendo turbare, ſed hæ paulo poſt bonum ſedimentum reponunt ac clareſcunt. Perturbatis vero urinis, quæ clare minguntur, & poſtea turbantur, quando praviores ceteris turbatis ſint, ut voluit Galen. *in primo, de Criſibus cap.* 11. *in tertio Epidem. comment.* 3. *in text.* 15. & *in* 4. *lib. aphoriſm.* 70. non equidem certe cognoſco, nam ſi per eas, quæ poſtea turbantur, præmonſtretur naturam debere concoctionem incipere, & per illas, quippe turbidas clareſcentes, non incepturam, ſed jam cœpiſſe, & aliquid concoxiſſe: itaque ex turbidis urinis nihil reſidentes in acutis morbis erunt pernicioſiores, & merito ſane, cum multitudinem crudorum craſſorumque humorum adeſſe denotent, quæ ut concoquatur, & ſuperetur a natura, longius temporis ſpacium requirit, quod nonniſi natura admodum robuſta abſolvet. Unde vehementibus morbis & corporibus debilibus hæ mortem præ-

ſa-

ſagiunt. Ex coloribus, uti diximus albæ, tenues, aquoſæ, in acutis morbis ſunt peſſimæ, quod ut Galen. docuit, melius ſit, in bilioſo morbo urinas atque excrementa coloratiora ſpectari. Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. text.* 30. damnat urinam rufam, & tenuem, tanquam morbum plane crudum denotantem, ipſamque, ubi morbus diutinus fuerit, periculum ſignificare ægro, ne ipſe poſſit durare, quo ad morbus concoquatur, hocque præſagit, quoniam rufa urina, & tenuis ſit vehementis morbi indicium. Indicat enim intus magnum caloris incendium adeſſe, & in hepate, aut in ventriculo, aut in ſepto tranſverſo adeſſe flammeam aliquam inflammationem. In internis inflammationibus, & in acutis febribus aurea urina diu permanens maxime eſt ſuſpecta, quod, ut dictum eſt, magnam alicujus viſceris phlogoſin, aut phlegmonem denotet. Nigra urina nunquam ſine periculo in acutis morbis apparet, modo critice talis non excernatur, vel in ſuppreſſis menſibus melancholicis copioſe prodeuntibus, aut cum larga ſanguinis eruptione per nares. Quibus modis nigras urinas conſpectas, non eſſe timendas, in altero cap. docuimus. In acutis vero morbis aliquo illorum modorum non excretæ nigræ urinæ ſunt periculoſæ, ſanguinis enim uſti copiam, quæ non ita facile natura concoqui poteſt, denotant. Quare Hippocr. *in Prognoſt.* dixit, nigram urinam rufa tenui eſſe exitioſiorem, & in mulieribus atque in viris deterrimam. Hinc nigram quoque nubeculam in urinis damnavit, tanquam ſignum perniciale. Tenues vero nigras, & paucas urinas fuiſſe, unum ex ſignis, quæ, cum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet, Hippocr. *in* 1. *Epidem. comment.* 2. *text.* 75. meminit. Exitioſæ ſunt, quæ in aquoſas mutantur, cujuſmodi fuerunt, quæ in muliere apud frigidam aquam decumbente, conſpectæ fuerunt. De his Hippocr. 11. *urinæ multæ, tenues, & nigræ:* & vigeſimo ait: *Urinæ aquoſæ, & multæ, malæ.* Quod Galen. *in comment.* notavit, quippe urinas nigras in aquoſas verſas eſſe lethales. Auctor *Prorrheticorum* ſcribit, urinas nigras in turbulentis & vigilibus eſſe phreniticas, id eſt, phrenitides prænuntiare. Sed addi-

mus

mus nos ferinas ac lethales in iis præſagire, quod ex atra uſtaque bile futuras præmonſtrent. Exitiales itidem eſſe nigras maleolentes. Galen. *in 7. aphoriſm. 75.* animadvertit. Demum urinæ perpetuo nigræ, tenues, aquoſæ cum malis ſignis mortem oſtendunt, quales in muliere apud frigidam aquam decumbente apparuerunt, de quibus Hippocr. in fine illius hiſtoriæ caſus, ait: *Urinæ hujus perpetuo nigræ erant tenueſque & aquoſæ, comaque conſequebatur, cibum faſtidiebat, animo erat dejecto, in ſomnis iracunda, implacida, animo melancholico.* Peſſimæ omnium ſunt nigræ, cum nigro ſedimento. De his Galen. *in 1. lib. de criſibus cap. 52.* ita habet: *Peſſima igitur eſt tota urina denigrata, adeo ut neminem unquam ſervatum viderim, ex iis, qui talem minxerint. Minus vero perniciosa, ſi ſolum id, quod ſubſidet, nigrum fuerit, atque adhuc minus, ſi ſolum id, quod in medio jacet, ac multo minus etiam, ſi nebula.* Oleoſæ quoque urinæ, in quibus præſertim pinguedines ſupernatantes, arancorum telis ſimiles, ſpectatur ab Hipp. *in Prognoſticis* damnantur. Et Galen. *in lib. 4. de ſanit. tuenda, cap. 3.* ait: haſce urinas in ægrotis eſſe pernicioſas, quod colliquationis ſint indicium. De Pythione ſuper Herculis fanum decumbente, ait: mixit odioſum. Poſt nigras oleoſæ ſunt peſſimæ, quod ingentis colliquationis ſint indicium, igneumque naturæ calorem prævalere ſignificent. Quales fuere obſervatæ in prædicto Pythione, atque in muliere Cizici: hi enim urinas primo nigras, & moras ante mox oleoſas ſeu pingues habuerunt. Non minus pernicioſæ ſunt pingues, poſt craſſas turbidas non reſidentes, quoniam igneum ſeu febrilem calorem, a quo primo fuere turbatæ, ne dum nihilo defeciſſe, at quinimo magis plurimum auctum eſſe, ſignificant. Has in uxore Dromedai & in illo, qui caleſcens cœnavit, & potavit largius, Hippocr. vidit. Hic enim primo die rubras, craſſas, turbidas non reſidentes minxit, & quinto & ſeptimo oleoſas pingues, obiitque undecimo. Illa vero die ſecunda & tertia craſſas, turbidas itidem non reſidentes, & quarto & quinto oleoſas, obiitque ſexto. Multæ itidem tenues, aquoſæ ſine contentis, nihil juvantes, aut quovis modo vitioſæ in acutis

mor-

morbis plurimum ſunt timendæ. De his Hippocr. *in* 3. *Epid. comment.* 3. *text.* 41. *Urinæ multæ tenues, nihilque decretori quicquam vel boni;* & poſtea de iiſdem, *urinæ multæ erant, neque erant illæ ex potu ingeſto, ſed illum excedebant, multumque etiam vitioſæ urinæ redditæ, neque enim inerat craſſitudo, vel concoctio, vel purgatio proba.* Hippocrat. *in* 3. *Epidem. text.* 26. dixit, mulierem, quæ in foro mendacium decumbebat 9. die multam urinam, in qua nihil ſubſideret, reddidiſſe; & quæ apud frigidam aquam, perpetuo habuiſſe urinas multas nigras, tenues, aquoſas. Multæ quoque craſſæ, aut turbidæ non reſidentes, aut quicquam non juvantes, maxime damnantur, multæque urinæ omnes in morborum principiis damnantur, & merito inutiles habentur, quoniam tunc temporis nihil concoctum excerni, nullamque probam purgationem fieri poſſe, alias a nobis fuit demonſtratum. Paucæ tenues in ardentibus febribus, & acutis inflammationibus peſſimæ exſiſtunt, quod indicent ſerum ſanguinis igneo calore abſumtum. Quæ ſi vitioſæ, eo pejores erunt. Quales in uxore Dromedai, in adoleſcente Mœlibææ, & in filia Euryanaſtis virgine: hæc enim, & adoleſcens Mœlibææ paucas tenues non boni coloris, & illa paucas tenues oleoſas minxit. Paucæ itidem tenues fuere conſpectæ in illa muliere, quæ apud Tiſamenum, & in ea quæ apud Pantimedem decumbebat. Qui omnes ægroti paulo poſt obierunt. Ubi vero propter igneum calorem ſeroſam humiditatem ſanguinis prorſus abſumentem, aut propter omnium functionum, ut Galen. *in* 3. *Epidem. comment.* 2. *in text.* 4. docuit, exſtinctionem urinæ plane reſtiterunt, in febribus exitium eſſe prænuntiatur. In Sileno moribundo, ut Hippocr. narrat, ſexto die reſtiterunt, atque die ſeptimo nihil minxit, demum die octavo paucas reddebat cum dolore mordaces, quæ nobis indicio fuerunt, vehementis caloris ſerum ſanguinis tum abſumentis, tum ſumme calidum acre facientis? In muliere Gyzici, anginoſa apud Bitonem agente, atque adoleſcente Mœlibææ propter facultatis exſtinctionem ante exitium reſtiterunt. Urinæ quoque paucæ, acres, nihil allevantes, lethales exſiſtunt, quod

ſummo caloris incendio intus latente ſeroſam omnem humiditatem abſumi, humoreſque inflammari, & Hippocr. animadvertit, Silenum ante mortem urinas paucas mordaces reddidiſſe. Ego vero Guadagninam olim meam dilectiſſimam uxorem, atque alios ardente febre lethali vexatos hujuſmodi urinas paucas, ſumme acres ac vellicantes, ſæpius minxiſſe vidi, quas paulo poſt exitium fuit ſubſecutum. Quæ etiam ex urinis nullum contextum habent, quippe neque ſedimentum, neque ſuſpenſum, neque nubeculam, & melæ exiſtunt, modo ægroti prius inediam non ſubſtituerint, ut Galen. *in* 2. *progn.* tradidit, aut plurimum laboraverint, aut vigilarint, aut corpora fuerint admodum bilioſa, in quibus urinas abſque contento ſpectari, non eſſe malum. Galen. *in* 1. *de Criſib. cap.* 13. teſtatum reliquit. Craſſas vero abſque ſedimento in acutis morbis lethales eſſe Galen. affirmavit. Malæ itidem ſunt, quæ cum pauco ſedimento, aut crudo minguntur. De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem.* ſcribit: *Urinæ tenues & incoctæ & decolores, & paucæ, aut craſſitiem habentes, & parvam ſubſidentiam, nec probe ſubſidentes, ſed crudo quodam & intempeſtivo ſedimento.* Galen. *in* 4. *aphoriſm.* 69. damnavit urinas craſſas, propter gravitatem ſedimenti: & auctor *libri de urinis cap.* 72. dixit: accidere aliquando, ut albus humor & crudus ſimul excernatur cum urina, & in imo ſubſideat inſtar bonæ hypoſtaſis: & Galen. *in* 2. *lib. prognoſt.* dixit: crudum ſedimentum copioſum morbum a multitudine crudorum humorum foveri, proinde reddi difficilem craſſum itidem, eadem ratione *in* 4. *aphoriſm.* 69. maxime damnavit, de hoc ipſo Hippocr. *in* 7. *aphoriſm.* 31. ita habet. *Quibuſcunque febricitantibus in urinis fiunt ſedimina ſimilia farinæ craſſiori, longam ægritudinem fore ſignificant.* Dictum eſt alias ex Galen. *in* 1. *de Criſibus cap.* 12. hæc ſedimenta craſſa, farinæ ſcil. craſſiori ſimilia, quæ *crimnodos* Græcis dicuntur, magnam ſane colliquationem præmonſtrare, & propterea in acutis morbis eſſe exitialia: & Galen. *in comment. aphoriſm.* 31. de hiſce ſedimentis ita habet: *liquet igitur & ex his exemplis, quod quicunque mingunt urinam ſimilem farinæ craſſiori, ſi ſalvari debeant, tarde liberantur.*

Qui-

Quicunque vero exitialiter ſe habent, contingit hos quamcito interire : & propterea has urinas exitiales facit, plurimoſque ait morte præripi, antequam ægritudo diutius protrahatur, & quicunque ex ipſis fuere liberati, in omnibus in longum productam fuiſſe ægritudinem ; & merito ſane cum diſpoſitio, in qua talis urina mingitur, multam requireret coctionem. Hippocr. *in 2. Progſt. text.* 28. hæc ſedimenta maxime damnavit. Hoc ſedimen habuerunt urinæ Sileni, & illius, qui in Dealcis hortu decubuit, quæ non niſi ſpacio dierum quadraginta fuit ſervatus. Diximus itidem ſuperius ſedimenta orobis ſimilia, ſquamoſa, furfuroſa, quæ Græcis *oroboides, petaloides & pityroides* vocantur, quod ab eadem colliquatione fiant, ideo in febribus acutis, ubi minime vitio renum, aut veſicæ fiant, eſſe lethalia. Hæc omnia Hippocr. *in 2. prognoſt. cap.* 26. hiſce verbis eſt complexus, dicens : *Si urinæ ſedimentorum referat ſpeciem farinæ craſſioris, malum eſt ; deterius non, ſi ſquamularum inſtitutione conſiſtit : ſi vero tenue, & candidum admodum eſt, vitioſum eſt ; furfureum vero, deterius eſt.* Cognoſcimus non renum vitio fieri, ubi adſit febris acuta colliquans, nullumque læſorum renum ſignum apareat. Sedimentum quoque divulſum, quod cruditatem denotet, improbatur, quo apparente nunquam tuto ſalus prædici poterit ; eodem modo inæquale, de quo Hippocr. *in 2. Prognoſt. text.* 20. *Si vero intermittit, atque interdum ſubſiden candidum ac læve, morbus diuturnior, ac minus ſecurus eſt.* Subrubrum improbatur : ab Hippocr. quod morbum diutinum oſtendat, etſi ſalutarem eſſe dixerit : auctor vero *libri de urinis* ait : ſubrubrum ſedimen defectum coctionis præmonſtrare, non tamen mortem. Verum quoniam omnis morbi longitudo eſt ſuſpecta, ideo non carere videtur pravitate, & maxime in corporibus imbecillioribus, morbiſque vehementioribus quibus naturæ vires vero cito collabuntur, & ſæpius nondum concocto morbo. Nigrum ſedimentum eſt peſſimum in acutis morbis, quod cum nigra urina Galen. affirmavit eſſe omnium peſſimum ; minus vero pernicioſum ſuſpenſum, & adhuc minus nubeculam eſſe. Ex ſuſpenſis improbantur clara, quod delirium ſignent, quod

in virgine Lariſſæ Hippocr. notavit, & Galen. *in comment.* dixit, caſu delirium ſignificaſſe, non per ſe: quatenus, inquam, ſanguinem flatuoſiorem denotaret, quoniam ſi nullus flatus inſit ſanguini, ſuſpenſiones ad imum vaſis deferentur: auctor Prorrheticorum ſuſpenſum ſublime, delirium portendere ſtatuit, & eo magis, ut ait Galen. ſi una aurium ſonitus adfuerit, atque ſi aliquis dolor coxæ, vel alterius partis inferioris, & a viſceribus remotæ occultatus fuerit. Nigrum quoque ſuſpenſum, divulſum inæquale malum eſſe, ſed minus malum quam ſedimentum, dicit Gal. *in lib. de urinis cap.* 17. Nubeculam quoque nigram damnavit Hippocr. *in* 2. *lib. Prognoſt. text.* 29. Pingue itidem ſupernatans malum eſſe ait, quod conſumtionem ſignificet. Ego ſæpius nubeculam juxta ſuperficiem urinæ circuli modo evectam atque elatam in iis, qui phreniti obierunt, vidi. Proinde hanc in acutis turbulentiſque febribus eſſe pernicialem cognovi.

Quare ubi contenta, quæ ſecundum naturam ſe habent, fuerint ad ſuperficiem urinæ multo ſpiritu evecta, pravum in capite, neque exiguum affectum prænuntiant. His addimus, urinas in non recordantibus & inſciis ægrotis mictas, de quibus *in* 1. *Prorrhet.* hæc leguntur: *Urinæ excretio in non recordantibus, pernicioſa.* Denotat namque, teſte Galeno, periiſſe naturalium functionum intellectum. Hocque aut cerebro læſo, ægrotis quippe delirantibus, fit, aut exſtincta naturali facultate. Unum reſtat admonendum, quippe urinas in multis exitioſiſſimis febribus mingi ſubſtantia, colore, atque contentis, recte valentium urinis ſimiles, haſque optimas ignaris Medicis videri, Medicoſque maxime decipere. Quæ tamen in iis mortem portendunt inevitabilem, quod nobis indicio ſint, bilem, qua colorantur urinæ, aut cerebrum, aut aliquod aliud fiſcus invaſiſſe, nihilque ſuccorum noxiorum cum urinis excerni, quod ſumme exitioſum eſſe in phreniticis, ac vel etiam in pleuriticis, peripneumoniciſque Medici obſervant; nihil enim, ut proxime dicemus, in pleuriticis eſt pernicioſius, quam in ipſis ſputa non excerni, & quæ excernuntur, flavum colorem non habere permixtum.

CAP. XVI.

De prædictione ex ſputis, & primo quid ſit ſputum, quas partes læſas denotet, differentiæ & cauſſæ.

ETSI quicquid per os non vomitione rejicitur, ſputum Medici appellent, quippe, ſcreatu, ſimplici ſpuitione, atque tuſſi, nihilominus illud ſputum proprie magis dicunt, quod tuſſi excernitur, de quo quod ad noſtrum inſtitutum maxime faciat, nimirum ad judicandam prognoſim, in præſentia accuratius ibidem ſcribemus. Hoc vero, quippe tuſſi excretum, excrementum eſt pituitoſum mucoſum, modo ſimplex exeat, minimeque aliis humoribus mixtum, quod ex cerebro in pulmones deſtillavit. Aliquando tamen bilioſa, aut purulenta mera rejiciuntur, quæ peſſimarum paſſionum ſunt effectus. Hæc inquam per tuſſim excreta, ſputa, ut diximus, vocata nobis, Galen. auctore, indicia ſunt affectionum tum pulmonum, tum thoracis, tum aſperæ arteriæ, tum gutturis, atque ut in ſumma dicam, reſpirationi ſubſervientium inſtrumentorum omnium. Differunt vero inter ſe ſubſtantia, figura, colore, quantitate, ſimplicitate, & miſtione, odore, ſapore, ſcreationis facilitate atque allevatione, aut auctione doloris, atque tuſſis. Subſtantia enim tenuia ſunt, craſſa, viſcida, & viſciditatis expertia. Figura plana, æqualia, rotunda, ſpumoſa, cruenta ac purulenta. Colore alba, pallida, flava, rufa, rubra, viridia, livida, nigra & quædam verſicolora. Quantitate vero multa, pauca, & nulla ſimplicitate, ac miſtione, ſimplicia mera vocata, atque miſta. Odore, ægreolentia, & quæ non male olent. Saporibus, inſipida, dulcia, ſalſa, amara, & acria. Facilitate excreationis, & difficultate, quæ facile tuſſi rejiciuntur, quæ difficulter, & quæ nullo modo. Quæ dolorem, & tuſſim ſedant, quæ augent, ac demum concocta, cruda, atque maligna.

Horum omnium cauſſæ ſunt dignoſcendæ, & primo tenuium liquidorum. Quæ (Galeno auctore *in lib. ſexto Epide-*

mior:) fiunt a calore debili cerebri, aquoſum excrementum minime coctum facientis, quod neque in pulmonibus defectu multi caloris, craſſeſcit. Hoc ipſum in pleuriticis principium eſſe coctionis ſtatuit. Veluti craſſum ſputum perfectæ coctionis eſt nota. Matureſcentia enim ſputa e tenuibus ſeu liquidis, craſſeſcunt. Viſcida mediocriter fiunt ſputa, cum liquida percoquuntur. Quæ vero valde viſcida exſiſtunt, indicant intenſum calorem humidum reſolventem, qua ratione pituita calore eximio agitata, craſſeſcit, atque lenta evadit. Hæc in pleuriticis & pulmoniis peſſima ſunt, vix enim, quia tam firmiter partibus adhæreſcunt, projici poſſunt, ſæpeque leves pulmonum arterias obſtruendo ſuffocant. Quod Antepatro Medico Romano contigiſſe Galen. *in lib. 4. de affect. cap. 6.* memoriæ prodidit. In pleuriticis, pulmoniis, ac vel etiam in aſthmaticis, quod projici non poſſit, ſtertorem ac ebullitionem inducit, ſæpeque ſuffocat, aut empyema facit. Dilutior vero pituita expers lentoris, debilis coloris humidum tenue non abſumentis eſt nota. Plana & æqualia tum unius ſimpliciſque eſſentiæ pituitam, tum æque calore agitatam denotant: contra inæqualia variaque figurata, ſpumoſa, diu ſpumam conſervantia, qua a pituitoſa viſcidaque ſubſtantia, caloreque multo agitante fiunt. Quo valde ſpumans merito Galen. *in lib. de totius morbi tempor.* damnavit. Fiunt vero etiam hæc ſputa flatulento ſpiritu pituitæ, vel alio humore mixto, qualia ex pulmonibus plurimo aere excrementis permiſto fiunt. Qua ratione Paulus ſcribit e gutture ſpumoſum propter commercium reſpirationis ſæpius ſputum rejici. In pleuriticis, & peripneumonicis non e flatu, ſed collecto igneo calore in partibus affectis excrementa ſpumoſa extuſſiuntur. In quibus ſi ſanguis ſpumoſus appareat, pulmonis ſubſtantia læſa, uti docuit Galen. indicatur. Quimo neceſſario ſanguinis ſputum ſpumoſum, ſubſtantiam pulmonis ulceratam, *ex libro ſeptimo aphoriſmorum* Hippocr. denotare, conſtat: Rotunda vero, quæ tuſſi excernuntur, fieri ab humore craſſo, & tenaci in fibris pulmonis collecto, atque a calore inſigni Galen. *in lib. 6. Epidem.* tradidit. Addimus formam rotundam, quod glu-

glutinoſus humor, in aſpera arteria contentus, eandem cum illo formam acquirit, ſiquidem ipſa globoſa eſt, & cavitate interiore in orbem circumducta. Hæcque in quibuſdam febre vacantibus vidi, qui per valde longum temporis intervallum nihil mali pati videbantur, attamen iſti omnes poſtea phthiſici contabuerunt. Hæc Hippocr. delirium præmonſtrare docuit, forte ex caliditate, quam notant, caput replente, ut Galen. *in* 4. *de loc. affect. cap.* 8. expreſſit: At nunquam per ſe ſola delirium poſſe prænuntiare. His ſunt proxima, quæ grandinis granis ſimilia ſpectantur, hæc ipſa Galen. in quodam vidit, qui quin phthyſicus contabuerit, effugere non potuit. Cruenta autem fieri a ſanguine exeunte, aut venis apertis, *anaſtomoſin* Græci dicunt, quod ſi ita effluat, nullus dolor aderit, nulla inflammatio, nulla febris, eſtque ſanguis aquoſus & tenuis, multus ex magnis, paucus ex paucis promanans, venis aut eroſis (*diabroſin* & *anabroſin* appellant) quem affectum notant, tuſſis moleſta abſque cauſſa manifeſta, ſanguis principio paucus, & non niſi per intervalla exiens, aliquando copioſus, ubi inſignis fuerit eroſio, & magnorum vaſorum præcedunt deſtillationes, aut demum venis itidem ruptis, quem etiam affectum vocant *peririxim*. Cujus notæ ſunt, dolor & præſertim ſi ex thorace & ex pulmone juxta membranam, ſanguis copioſus, cauſſæ ruptionis antegreſſæ, veluti eſt humorum abundantia, vehemens motus, clamor, caſus, ictus & alia ſimilia. Itaque ſputa cruenta fiunt a ſanguine, ut dictum eſt, aut venis apertis, aut exeſis, aut denique ruptis. In pleuriticis vero hæc ſputa rejiciuntur, cum natura præſertim materiam aggreditur, hanc etenim paulatim attenuat, proinde laxatis viis, ex quibus vapor exhalet, tenuior pars & vicina vapori per raritatem pororum elabitur in interna & vicina ſpatia, ex quibus tuſſi ſublata & ſputo excluſo initium coctionis præmonſtratur; ſunt vero pituitæ miſta, proinde has mitiſſimas pleuritides. Galen. *in* 6. *Epidem. comment.* 3. eſſe ſtatuit. Valde cruenta vero ſputa in iis auctor Coac. præſag. *in* 5. *præſag. ſec.* 2. *text.* 33. maxime damnavit, quod veluti ſincerus ſanguis exeat, atque aliud

vi-

vitium denotet, aut enim vaſorum quorundam διαβρώσις, a bile acri, & erodente, quæ ſanguinem attenuat. & venas aperit, ſignificatur, aut ῥῆξις, id eſt ruptura a vehementiori thoracis compreſſione, quæ nihil ex phlegmone foras excludere poterat: Purulenta vero ſputa a ſanguinis ſputo phthiſin indicare futuram, Hippocr. *in lib. 7. aphoriſm. 15.* tradidit. At in pleuriticis, & peripneumonicis ſuppurationem & empyema, a qua tabes: Cum enim materia quatuordecim diebus non repurgatur, aut ægrotos ſuffocando interimit, aut putreſcit magis & in pus convertitur. Cujus ſigna ſunt horror, vel de novo, aut auctior, febris vehementior, & gravitas, ſeu pondus, de hoc Hippocr. *in 2. lib. aphor.* 43. ita habet: *Circa puris generationem dolores ac febres contingunt, magis quam ubi jam eſt genitum.* Sed de purulentis ſputis poſterius etiam nos accuratius. Nunc ad varios ſputorum colores: Alba itaque cernantur ſputa, ubi id, quod excernitur, eſt pituitoſum, aut purulentum. In morbis pituitoſis utilia ſunt, in bilioſis vero cum inutilia, tum mali indicii, quod nihil de materia pleuritim faciente educi præmonſtrent: de albis ex pure nuperrime ſermo eſt habitus. Flava, vero pallida, nigra, e bile flava, pallida, ac nigra reſudante fieri, Galen. *in lib. 6. Epidem. comment. 4. text. 4.* notavit. Quos ſputorum colores hiſce verbis *in lib. 2. de loc. affect. cap. 9.* eſt complexus, ſcribit enim. *cap. 9. Quippe jam oſtendimus omnem inflammationem ex affluente fieri ſanguine. Quapropter ſi bilioſus fuerit ſanguis, flavum, aut pallidum erit ſputum, ſi pituitoſus & ſpumans candidum, ſi melancholicus aut nigrum, aut lividum; ſi nihil horum ſanguinem infecerit, rubrum. Quin etiam in pleuritide ſæpe numero magis bilioſum, in peripneumonia vero magis pituitoſum.* Verſicolora multorum affectuum (Galen. auctore) ſunt indicia, proinde morbum difficilem præmonſtrant. Multa, multitudinem humorum, quæ ſi facile excernantur, ſintque alba, craſſa, concoctum eſſe phlegmonem, ac ſuperatum, ſi vero purulenta, & in ipſis pus ſit album, læve, æquale, non fœtens, denotant, phlegmonem ſuppuratum per puris excretionem finitum iri: ſi bilioſa, viridia, livida, nigra, morbum

bum crudiſſimum & valde malignum, & vix a natura debellandum. Pauca etſi concocta, non pro ratione morbi, inutilia ſunt: Quo merito in peripneumonia ab ipſis timendum auctor Coac. præſagiorum nos docuit: Qualia fuere in uxore Euxenii ab Hippocr. *in 7. Epidem. text.* 46. obſervata. Nihil vero excerni in pleuriticis ac pulmoniis, ſumme eſt periculoſum, ubi potiſſimum non principio morbi, ſed poſtea quoque ſputum omnino non appareat. Nihil omnino exſpuere idem in pleuriticis ſignificare, quod in aliis febribus urinæ aquoſæ, quippe ſummam morbi cruditatem. Galen. *in 1. libro de criſibus cap.* 18. docuit: Quo inflammationem ſeu phlegmonem concoctu difficilem, ac diuturnam præmonſtrari *in primo aphoriſm.* 12. meminit: & *in libro de conſtitut. art. medend. cap.* 16. ait, nihil exſpuere eſſe pernicioſum, partim quod ſignificet fluxionem phlegmone quaſi devinctam teneri, partim vero, quia ea unica univerſa interius contenta corrumpatur: Hinc auctor Coacorum præſagiorum ſiccas pleuritides, in quibus nihil exſpuitur, merito fecit periculoſiſſimas, & Galen. *in lib. 2. de criſib. cap.* 10. ait: *Nam cum paſſio exquiſite anguſta fuerit, & veluti alligans in ſeipſum univerſum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos lethales, qui abſyſti, id eſt, ſine ſputo nominantur:* & in lib. *de totius morbi tempor. cap.* 16. nihil omnino exſpuere cum ingenti dolore & ſpirandi difficultate, eſſe exitiale, ſtatuit. Non minus malum eſſe, ſputum in iiſdem malis citra rationem ſupprimi, Galen. itidem in *lib. de conſtit. art. med.* notavit: Hoc fieri, aut propter humoris lentorem, & craſſitudinem, aut membranæ pulmonem continentis laxitatem, aut denique propter facultatis in ægro debilitatem *in 2. prognoſt.* Galen. expreſſit.. De his auctor Prorrheticorum *in 3. lib. comment. 6. text. 5. lateris dolor ex ſputis bilioſis ſi abſque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Galen. *in comment.* ait: *hoc non perpetuo fieri, ſed tantummodo cum bilioſi humoris ad caput ipſum fuerit tranſitus.* In tabidis & ſuppuratis nihil pejus, quam ſputi ſuppreſſio, in his phthiſin, aut mortem, atque in illis exitium ſignificat. Galen. *in lib. 7. aphoriſm.* 16. ait, tamdiu tabidos extenuatos vivere, quamdiu

per tuſſim pulmonem expurgare poſſint, atque ubi intus pus remanet, ob reſpirationis obſtructas vias, ſubitoque ægros ſuffocari, quod Hippocr. *in 7. aphor.* 16. ita expreſſit: *a puris ſputo phthiſis, cum vero ſputum retinetur, moriuntur:* excreatio itidem, quæ non repurgatur, nec projicit ipſam pulmo, ſed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture multitudinem & lentorem, atque facultatis imbecillitatem præmonſtrat, ſed de hoc poſtea accuratius ſcribemus. In pleuriticis, peripneumonicis, empyis, atque tabidis, facile ægrotos ac cito exſpuere, optimum eſt, ut docuit Galen. *in lib. de conſt. art. meden.* In pleuriticis, & peripneumonicis, naturam cœpiſſe concoquere, ſputaque prava qualitate carere, nobis oſtenditur, in ſuppuratis ſperatur pus poſſe ita repurgari, ut ad tabem ægroti non abducantur. De iis ſputis Hippocr. *in 2. prognoſt. text.* 43. dixit: *Screatio in omni dolore, qui affligat circa pulmonem & coſtas, cito promteque ſcreetur, neceſſe eſt:* Hoc enim oſtendit cum vitalis facultatis robur, tum animalis in cerebro, & muſculis, qui naturæ inſerviunt, in efflatione, neque ductus obſtructione, aut preſſu impediri, neque materiam, aut ita lentam ex partibus eximi, aut ita craſſam, vel tenuem, ut rurſum attolli non poſſit; ſincera vero ſputa, mira quoque vocata, pituitoſis exceptis, fiunt, teſte Galeno *in libro de humoribus:* quæ nullæ aquoſæ humiditati ſunt permiſta, ubi præſertim calor flammeus omnem humiditatem conſumpſerit, quo fit, ut intus incendium caloris eſſe denotent, atque morbum difficillimum, quod illa ſputa ſint maligna, vixque rejici queant: Hippocr. *in 2. Prognoſt. text.* flava ſincera damnavit, ſed omnium maxime nigra. Contra miſta aquoſo humido apparent, ubi hoc ipſum haud colore febrili abſumitur, aut plurimum pituitoſi humoris abundaverit, miſta quoque apparent aliis humoribus, quæ varia vocari diximus, atque his multo pejora, quippe quod multiplicare affectum ſignificent. Fœtida itidem, quod graviter olent, inſignem humoris facientis putredinem denotant. Qua ratione Galen. *in libro de totius morbi temporibus cap.* 6. ſputum impenſe fœtidum in pleuriticis, & peripneumonicis maxime damnavit, & Hippocr. ad tabem in ſuſpectis,

& ſuppuratis. Inſipida ſputa cruda pituita facit, concocta dulcia, itidemque cruenta & pituita ſanguini permiſta. Salſa redditur pituita, cum a calore nimium agitata & aſſata, tum ut Arabibus viſum eſt, aut retorridis vaporibus, aut bilioſis humoribus miſta: acria ſunt & amara ex flava, ruſſa, & æruginoſa bile, acida ex humore melancholico. Quæ dolorem levant, optima cenſentur, quod probam notent humorum vacuationem, juxta illud Hippocr. *ſi qualia purgari oportet, purgentur, confert.* Qua ratione Hippocr. *in aphoriſm.* dixit: *ſomnus dolorem ſolvens, bonum. Contra malum.* Idemque in doloribus lateris, ac pulmonum fit, & ubi ſputa dolores non allevant, inutilia habentur, pejoraque, ipſum dolorem augeſcentia. Hæc ſi cum dolore pravam etiam qualitatem habeant, mortem; illa quippe per ſeipſa non prava, tamen dolorem non allevantia, ſuppurationem præmonſtrant. De his Hippocr. *in 2. prognoſt. text. 52. Quicunque autem dolores ex his ſedibus non deſinunt, neque ſcreationum purgationibus, neque ventris ſubductionibus, neque venæ inciſionibus, & medicamentis, & victus rationibus, in ſuppurationem verti, ſciendum eſt.* De illis quippe dolorem non ſedantibus: Omnes autem excreationes malæ ſunt, quæ non ſedant dolorem; peſſimæ vero nigræ, ut deſcriptum eſt; quæ vero ſedant dolorem, meliores ſunt. Eodem quoque modo ſputa, quæ tuſſim ſedant, optima ſunt, quoniam humorem, inflammationem atque tuſſim facientem, commode purgari ſignificant; contra, quæ multam tuſſim concitant, namque ipſe aut vitio materiæ, quæ cunctatur in pulmonibus, aut inſtrumentorum, aut facultatis infirmitate, humor admodum craſſus magna difficultate attollitur, & in anguſtiis quibuſdam ſic intercluditur, ut quoſdam ſuffocet, & admodum viſcidus a partibus, quibus adhæreſcit, eximi non poteſt, ac ſæpe ſublatum intra pulmonis fiſtulas, glutinis modo hærens, detinetur, Tenue denique circa ſpiritum diffluens ægre exſpuitur: Atque hiſce omnibus multa tuſſis excitatur, quam tollunt, atque compeſcunt, quæ moderate craſſa, non admodum viſcida, neque tenuia Hippocr. propterea ſputa tuſſim multam concitantia *in prognoſticis* maxime damnavit. Con-

cocta demum ſunt ſputa in pleuriticis ac peripneumonicis, alba, levia, non admodum, ut Galen. *in* 2. *progn. text.* 45. docet, tenuia, vel craſſa, quæque facile exſpuunt, æqualiſque conſiſtentia. Hæc fiunt natura vincente morbum. In ſuppuratis vero, Hippocrate auctore, quod eſt, album, purum atque fœtoris expers. In *prognoſticis* quoque ſputum, cui ſit permiſta flava bilis, maxime in pleuriticis commendavit, utpote quod denotet, plurimum materiæ facientis inflammationem recte purgari. Contra tenue, aut nimis craſſum, vel viſcidum, vel tenue crudum eſt, nondum naturam quicquam concoquiſſe explicans: Maligna vero ſunt, ſincera flava, ruffa, viridia, livida, nigra, verſicolora, impenſe fœtida, dolorem augeſcentia, atque tuſſim, cum difficillima reſpiratione. Atque hæc de diverſorum ſputorum cauſſis: nunc ad ſputa ſalutaria, quæ ſpeciatim ſalutem denotant, deſcendimus.

Cap. XVII.

De ſputis bonis, ſalutem pradicentibus.

De bonis ſputis, ſalutem denotantibus agentes, primo hæc qualia in & abſque febre, tuſſi, reſpiratione difficili, aut dolore in vexatis ſpectari debeant, dicemus: ſecundo in pleuriticis, & peripneumonicis: atque tertio in ſuppuratis. Itaque in affectibus Thoracis abſque inflammatione & febre, optima ſunt ſputa alba, levia, æqualia, modice craſſa, parum viſcida, æqualia, nullo colore pravo infecta, quippe flavo, aut pallido, aut ruffo, aut viridi, aut livido, aut nigro. Quemadmodum colore tincta, & præſertim flavo, Galen. *in lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 8. maxime damnavit, de quibus in ſequenti capite nos accuratius; bona itidem ſunt, quæ facile excernuntur abſque multa tuſſi, & quæ & ipſam, & difficilem reſpirationem ſedant. In pleuriticis vero, & peripneumonicis ſputa ſalutaria exiſtunt, quæ recte valentium non diſſimilia apparent, teſte Galeno *in primo*

mo libro de Criſibus cap. 7. neque enim fieri poteſt, ut pectoris pulmonumque partibus maxime læſis, ſputa recte valentium ſimilia excernantur, ſed quinimo ipſa diſſimilia fieri, eſt neceſſarium. At quæ ſimilia ſunt recte valentium ſputis, non niſi in ſtatu morbi exſcreantur, quo tempore morbus perfecte eſt concoctus. Hinc *Galen. in* 1. *aphor.* 12. dixit, ſputa concocta eſſe alba, levia, æqualia, non admodum vel tenuia, vel craſſa, quæque promte facileque excernuntur. Et Hippocr. *in lib.* 6. *Epidem. text.* 44. dixit, in pleuritide, & in Peripneumonicis, in principio ægrotos, ſi ſalutari morbo laborent, aliquid exſpuere, atque hoc coctionis principium propterea indicare, quod ſi tenue exſpuant, mediocrem concoctionem, & craſſam, perfectam, & *in* 1. *aphoriſm.* ait: in iis affectibus ægrotos nihil exſpuere, morbum ſignificare crudiſſimum, coctionis principium aliquid exſpuere, tenue tamen, quod ubi craſſius evaſerit, majorem coctionem, & ubi craſſum, ut dictum eſt, album, leve, æquale facile exſcreatur, perfectam coctionem præmonſtrare. Quare optimum erit ſputum album, uti dictum eſt, leve, æquale, facile eductu. Cujuſmodi in Anaxione Hippocr. vidit die vigeſima ſeptima. Quod forte non videtur omnino verum, ſi Hippocr. *in* 7. *libro Prognoſt. text.* 50. verum ſcripſit, dicens: *permiſta appareat flava bilis admodum ſcreatione oportet:* & paulo poſt: *Screatio flava non multo permiſta ſanguine, in pulmonis morbo, ſi in initio excernitur, ſalutaris admodum eſt.* Qua etiam ratione auctor *Coacor. præſagior.* ſcripſit, in doloribus pleuriticorum utile eſſe, ſputum colorari, & in omni pleuritide & peripneumonia optimum eſſe, ſputum facile citoque excerni, miſtum flavo ſputo, ex quo non modo ſputa alba, bona erunt, ſed flava, cruenta, pallidaque exſcreationi permiſta. Hoc quidem veriſſimum eſt, tamen hæc non in ſtatu, ſed in principio vel in augmento, quod nulla alia ratione fit, quam quod hæc ſputa inflammationem ex bile flava, ac ſanguine fieri præmonſtrent, quæ ceteris aliis, ex aliis humoribus concitatis minus periculoſa, ut Galen. oſtendit, exſiſtit, atque etiam, quoniam humoris inflammationem facientis aliquid evacuari denotent. Hæc ita-

que ſputa in principio, & in augmento morbi educta, haud erunt inutilia. Quæ ſi tardius, ut ait Hippocr. talia excernantur, minus tuta exſiſtunt, quia & morbum tardius coquendum denotant, & longitudinem morbi nunquam periculo vacantem præſagiant. Non ſunt tamen lethalia, ſed longum tantum morbum præmonſtrantia, non inutilia, uti dictum eſt, quod aliquid humoris facientis inflammationem purgari ſignificent, atque etiam inflammationem non eſſe malignam, ſed faciliorem ac ſecuriorem, quam quæ ex aliis fiunt humoribus. Quo fit, ut neque viridia, neque nigra, neque verſicolora, bona ſint. Siquidem a pravioribus ſuccis inflammationem eſſe concitatam notent, ac proinde flavis & cruentis viridia, & nigra ſputa ſint praviora. Bona itidem ſunt ſputa, ſi præter nuperdictas notas hoc etiam habuerint, ut facile promteque educantur. Quod Hippocr. *in 2. prognoſticorum, text.* 45. ita meminit: *Screatio in omnibus doloribus, qui ſunt circa pulmonem & coſtas, cito promteque ſcreetur, neceſſe eſt, cito vero exſpuitur, ſi intra tertium diem aut quartum appareat, quod ſi bonum ſit, morbum cum brevem tum ſalutarem oſtendit;* teſte Galen. *libro aphoriſmorum:* tum *in 1. lib. de criſibus comment. 3. text.* 18. tum *in 6. Epidemiorum. comment. 3. text.* 79. Multum vero & concoctum in die decretorio, optimum eſt, atque unum ex judicatoriis judicantibus dicitur, quod ſi dolorem tollat, tuſſim atque febrem, alio opus non habebit ſigno, ut optimum ac criticum ſputum judicetur. De Anaxione *Epidemiorum, text.* 65. ait: *Decimo ſeptimo cœpit pauca concocta excernere, levatus eſt. Vigeſimo ſeptimo rediit febris, tuſſiit, multa excrevit concocta, in urina multa ſubſidebant alba, deſiit ſitire, dormivit.* Addamus optima itidem eſſe, una cum alia bona vacuatione conſpecta. In ſuppuratis eodem modo ex Hippocrate *in libro ſecundo Prognoſticorum*, ſputum optimum eſt, album, leve, concolor, vacans pituita, abſque labore & valida tuſſi eductum. Sed addimus copioſum, quod febrem, ſitim, tuſſim, atque malam reſpirationem tollat: ſed de his paulo poſt accuratius agemus. Nunc tranſeamus ad ſputa exitialia.

CAP.

CAP. XIX.

De malis ſputis exitium prædicentibus.

NUNC ſputa mala, exitium præſagienta in iis, qui nullo morbo laborant, recenſeamus, a pituitoſis exordientes. Quorum quæ diu ex capite in pulmone deſtillant, ſubſtantia admodum tenui, vel craſſa, viſcida, copioſa, figura rotunda, ſapore ſalſo aut acri, maxime ſuſpecta eſſe ſolent. Admodum tenuia tuſſim moleſtiſſimam concitant, & craſſa, obſtruendo vias reſpirationis, ſuffocationis periculum inducunt, idem & viſcida diu pulmonis branchiis adhærendo. Quæ, ſi ſalſa aut acria ſint arterias exedendo ad cruentum ſputum viam parant, & ab eo ad pus, atque tandem ad phthiſin. Rotunda ſputa, quæ a tenaci craſſaque pituita, & a multo calore fieri oſtendimus, perpetuo homines ad phthiſin maxime ſuſpectos reddit. Galen. *in 6. Epidem.* ſcribit, hæc in febre etiam vacantibus vidiſſe, qui etſi per valde longum temporis intervallum quicquam mali pati non videbantur, tamen iſtos omnes phthyſicos contabuiſſe, & *in 4. lib. de loc. affect. cap.* 8. quædam ſputa grandinis granis ſimilia ſe vidiſſe ſcripſit, qui, quin phthiſicus fieret, effugere non potuit. Bilioſa quoque ſputa maxime in ſuſpectis ac phthiſin a Galeno damnantur. Hæc vero colore aut flavo, aut pallido, aut ruffo, & ſapore, aut acri, aut amaro, nobis innoteſcent, coloribus iis hæc manifeſte deprehendimus, quod hi colores, præſertimque flavus, & pallidus bilem amaram, teſte Galeno *in lib. 2. de locis affectis cap.* 10. denotent. Saporibus non ita certe. Siquidem ob permiſtam pituitam ſapores iis hebeſcant, & obſcurentur. Unde medici alioquin eruditiſſimi aliquando decipiuntur, quod bilioſum humorem intus in pulmonem deliteſcentem non agnoſcant, quod ſputa, etſi flava, vel pallida, vel ruffa appareant, minime acria vel amara obſervent. In quibus tamen exeſis pulmonibus cruenta ſputa, vel purulenta, poſtea reddantur, atque inde tabes. De his Galen. *in lib. 4. de locis affect.*

fect. ita habet : *Quidam humorem repente exſpuit liquidæ bili in colore perquam ſimilem, medium videlicet inter flavum ac pallidum, at nulla acredine infectum, atque ita quotidie majorem ejus quantitatem exſpuit, deinde levi ſuborta febricula tabeſcere incepit adeo, ut purulenta ſcrearet, poſtea tractu temporis quatuor videlicet menſium, exiguum cum pure cruorem rejicit, atque ſic aucta febre magis conſumebatur, ac iterum atque iterum pus exſpuebat, adeo, ut magnam ſputi quantitatem redderet, quocirca magis increſcente febre, ac reſolutis viribus, eorum, qui tabe marceſcunt, exemplo, mortem obiit.* Deinde alium vidi eodem fere modo ſex menſibus, ac alium quoque diutius laborantem, igitur qui primus nobis occurrit, initio quidem nihil mali habere, ſed tandem peſſime affici viſus eſt, alterum vero quum conſpiceremus, ei ſtatim ab initio cognito malo, præſenti medicamento ſuccurrere tentavimus, ac multo magis etiam tertio. At quamvis multo negotio utrumque liberare conaremur, nihilominus neque horum ullus, neque alius poſt eos ſervari potuit. Quum enim morti jam proximi eſſent, pulmonis ipſius putres quaſdam partes exſpuebant Ceterum mirum eſt quamobrem, cum hæc ipſa ſputa nullam acredinem habeant, vel amarorem, poſſint pulmones inficere. Sed adhuc magis mirum videtur, cur fit, quod apparentibus ſputis pituitoſis omni ſapore acri, amaro & ſalſo omnino vacantibus, pulmones inficiantur : hoc vero fit, aut quod omnis bilioſus humor acris intus deliteſcat in pulmones ipſorumque branchiis adhæreſcens, ipſos exedat, aut quod ipſa pituita putreſcendo acrimoniam acquirat, qua exedit, ac putrefacit pulmones. Qua ratione fortaſſe & aer phthiſico contagio infectus, quippe ſumme acris redditus, pulmones eorum qui in eo habitant, inficit. Cur vero fit, quod ſputis flavis aut pallidis apparentibus, acri, amaro ac ſalſo ſapore vacantibus, homines ad tabem ducantur : hoc vero fit, quod pituitoſi humoris miſtione in ipſis ſuper facilius, quam color occultetur, & acerrimus, ſummeque putridus humor in pulmones deſtillatus eos exedat, vel dicetur iiſdem ſputis flavis aut pallidis conſpectis, vobis ſignificari intus in pulmones collectum

lectum esse multum humorem bilioſum, quo pulmones putrefiunt, exeduntur, atque homines ad tabem provehuntur. Nigra quoque ac melancholica ſputa, peſſima eſſe, vel ex eo cognoſcitur, quod Galen. *in lib. de conſtit. art. med. cap.* 16. ſcripſerit, pernicioſiſſimum eſſe melancholicum humorem præpollentem, tum quod & præditus ipſe ſit moribus peſſimis, & maxime erodat, concoquaturque ægre, nec facile expurgetur, quod plurimæ ſit caliditatis index, a qua aſſatus, genitus eſt. Ab iis ſputis non raro cruenta ſuccedunt, plus in recte valentibus, quam in pleuriticis timenda. Quod Hipp. intelligens *in* 4. *aph.* 25. dixit: *Sanguis quidem ſupra qualeſcunque, malum.* In iis ſanguis tuſſi rejectus perpetuo timendus, etſi non perpetuo ipſum exitium ſequatur, cum præſertim ex capite deſtillat, in fauceſque irruens, tuſſi excernatur, quomodo ego poſt quartanam febrem ſanguinem copioſiſſimum tuſſi rejeci, quæ excretio fuit criſis me ab ea febre liberans. Ceterum, ubicunque non ex capite deſtillans, ſed e pectore & pulmonibus promanat, phthoes periculum inducit, etſi Gal. *in lib.* 5. *meth. med.* ſcripſerit: Matronam Romanam, & Juvenem a ſputo ſanguinis, atque alios omnes, qui primo ſe die ei curandos permiſerunt, ſanitati reſtituiſſe, &c. verum quotquot poſt aliquot dies tandem, vel dum phlegmone eos ſic occupavit, ut urinam febricitantis inſtar jam haberent, horum nullum in totum fuiſſe perſanatum. Quare merito dixit Hippoc. *in* 7. *aphor.* 15. *a ſanguinis ſputo puris ſputum, malum* & Gal. *aph.* 7. ait: non omne ſanguinis ſputum eſſe malignum, ſed illud, quod pus ſubſecutum eſt. Hoc enim phthoes averſatur. Quod merito Hipp. expreſſit dicens, a puris ſputo phthyſis. Quare cruenta ſputa e pectore ac pulmonibus educta, a quibus pus ſubſequatur, exitialia eſſe, nobis liquido conſtabit. Addimus, perpetuo inutilia eſſe, ac malum portendere qualiacumque copioſius excreta quicquam ægrotos non juvant, nec dolorem, nec tuſſim, nec reſpirationem difficilem allevantia, atque hæc in iis ſputa exitialia erunt; in pleuriticis autem & peripneumonicis, admodum tenuia poſt principium, aut admodum craſſa, aut viſcida, aut ſpumoſa, aut rotunda, multa

non juvantia, pauca, & nihil exſpuere, & ſputa evaneſcere ac ſupprimi, & frequentia, alba, flava, pallida, ruffa, viridia, æruginoſa, porracea, fulva, livida, nigra, varia, fœtida, ſyncera ægerrime educta, cum ſtertore quippe in gutture ferventia, tuſſim, dolorem, malam reſpirationem non ſedantia; atque omnium exitialiſſima, prava, quæ tuſſim, dolorem & malam reſpirationem, & febrem concitant, atque augent. Admodum tenuia, craſſa & viſcida, quod ſatis crudum morbum notent, ſi principio fiant, haud inutilia cenſentur, quod tractu temporis concoqui poſſint, ſed poſtea, quippe poſt multos dies apparentia, etſi nihil coquant, peſſima exſiſtunt; admodum vero ſpumantia eodem modo damnantur, potiſſimumque ſyncera, bilioſa, ruffa, viridia, livida atque nigra. Hæc enim fieri a calore immodico, aut urente aut colliquante, alias oſtendimus. Albicantia vero non ita periculoſa ſunt, ut a flatu pituita agitata ſpumeſcant. Qua ratione e pulmonibus educta pituita ex plurimo aere ſpumeſcit. Plerunque in peripneumonicis ſanguis ſpumoſus exſpuitur, auctor Coacor. præſagiorum *in* 5. *ſec.* 2. *text.* 67. ait: ſpumoſum ſanguinem in dolore dextri hypochondrii ab hepate manentem exſpui, lethalem eſſe. Rotunda itidem ſputa maxime damnantur, quod intus magnum calorem, quo humor ſiccatur, adeſſe denotent. Quo fortaſſe caput replente, delirium plane ſignificaſſe, Hippocr. *in* 4. *Epidem.* voluit. Hæc in lateris morbo auctor Coac. præſag. perniciem ſignificare voluit. Hippocr. rectius *in Prognoſt.* dixit: *Sputa rotunda, candida, in pleuriticis eſſe inutilia, multa quoque ſputa mala multum periculi minantur, ſi præſertim in die judicatorio appareant, nihilque agros juvent.* Sunt enim ex iudicatoriis non judicantibus. Pauca itidem non minus damnantur, quod non ſufficiant, ad purgandum humorem facientem phlegmonem, omniumque maxime, quæ & cruda ſunt, & magno labore excernuntur. De his Hippocr. *in* 1. *Epidem.* *Tuſſiebant, ac pauca cocta coacta paulatim vix exſcreabant. Quos vero violentiſſime urgebant, his minime concocta erant, ſed perpetuo cruda ſpuebant.* In pleuriticis nihil minus mali portendit;

dit; nihil exſpuere, diximus crudiſſimum morbum ſignificari, nam, ut ſcribit Galen. *in ſecundo de criſibus cap.* 10. cum paſſio exquiſite anguſta fuerit, ac veluti alligans in ſeipſa univerſum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos lethales, qui anguſti, id eſt, ſine ſputo nominantur, & *in lib. de conſtit. artis med.* ait: nihil omnino exſpuere perniciosiſſimum eſſe, partim quod ſignificet, fluxionem in phlegmone quaſi devinctam retineri, partim vero, quia ea univerſa interius contenta corrumpetur. Huncque morbum concoctu difficilem, & diuturnam fore eam inflammationem, præmonſtrare, Galen. *in* 1. *in aphoriſ.* 10. oſtendit. Qua ratione auctor Coacorum præſagiorum dixit, ſiccas pleurites, in quibus nihil exſpuitur, eſſe periculoſiſſimas. In iiſdem vero bilioſum ſputum, quod incœperat, evaneſcere abſque ratione, delirium portendere auctor Prorrheticorum expreſſit, & ſupprimi proximum exitium denotare Galen. *in lib. de conſt. art. med. cap.* 16. memoriæ mandavit. At phthyſicos, ait Hippocr., eo uſque vivere, quoad exſpuant, atque ubi ſputum retinetur, mori. Frequens ſputum, at non tuſſi excretum, cum alio ſigno phrenitico phrenitim notare *in* 1. *Prorrhet. text.* 6. notatum eſt, & paulo poſt hic auctor in phreniticis frequentem ſcreatum maxime damnavit, & merito ſane, quod ut Galen. expreſſit, cerebri male affecti, id eſt, repleti ſit indicium, & poſtea hunc ipſum frequentem ſcreatum cum refrigeratione nigram vomitionem (quod eſt ſignum perniciosiſſimum) prænunciare. Alba quoque pituitoſa inutilia in morbis bilioſis ſunt, quod Hippocr. *in* 2. *Prognoſt.* 46. ita expreſſit. *Candida vero glutinoſa ac rotunda, inutilis, & merito ſane cum nihil humoris inflammationem facientis purgari, ſit indicium.* Quod ſane in bilioſis inflammationibus ſatis eſt pernicioſum ab hinc plures annos Baſſani & Moroſticæ, pleuritides peſtilentes, quæ quatuor & ad plus 7. diebus homines jugulabant, graſſatæ ſunt, in quibus, quæ per ſputum excernebantur, erant pituitoſa, alba. Quibus ſane ſputis quidam Medicus, parum tamen in Galeni doctrina verſatus, perpetuo bene de iis ſperabat. Qui facile decipiebatur, ignarus hæc ſputa alba pituitoſa indicio nobis fuiſſe, nihil

humoris facientis inflammationem purgari, propterea & morbum crudiſſimum, & ſumme pernicioſum præmonſtrari. Quod Hipp. in uxore Euxenii pleuritica, quæ eo morbo obiit, obſervavit, ea enim per ſputum pauca, candida, tenuiaque exſpuit. Flava & pallida nec non & cruenta non admodum ſputa permiſta, poſt principium ſi excerni incipiant, morbum concoctu difficilem, longum atque hac de cauſſa periculo minime vacantem, ſignificant. Contra, quæ in principio apparent, morbum enim ſolutu facilem, præmonſtrare ſuperius oſtendimus. De his Hippocr. *in 2. Prognoſt.* ita habet. *Si enim multo poſt ab initio doloris ſcreatur flava, aut ruffa, deterior.* Quam paulo poſt, expreſſit: *Septimo die tardiuſve apparentem, minus tutum morbum præmonſtrare.* Idem præſagiunt, pallida, ruffa, viridia, fulva, livida atque nigra: Viridia, æruginoſa magnum caloris incendium copiamque æruginoſæ bilis præmonſtrant. Hippocr. *in Prognoſt.* excretionem vehementer viridem maxime damnavit; & Galen. *in lib. de tot. morbi temporibus* ſputum vehementer fulvum, ſumme pernicioſum facit, periculoſius eſt lividum, quo aut a modica atra bile, aut a caloris exſtrinctione fiat. Quod merito auctor Coacorum præſagiorum initio morbi conſpectum maxime damnandum credidit. Nigrum omnium eſt pernicioſiſſimum, cujus cauſſam diximus eſſe ex Galen. 1. *de criſibus* aut vehementem peraſſationem, aut refrigerationem, quippe exſtincto calore nativo. Merito itaque dixit Galen. magnum morbum ſignificare: & *in* 1. *de criſibus* mortem ſignificare, & auctor Coac. præſagiorum dixit, eos, qui nigra rejiciunt, pernicioſe ſe habere. Hippocr. *in libr. de morbis, text.* 45. ait: eos, qui cum ſaliva grumos nigros ſanguinis tuſſi rejiciunt, tertia die mori. Non minus mala eſſe videntur colore varia, quod multiplices affectus ſubeſſe denotent. Quare Hippocr. hæc ſputa ſimul cum dolore acuto exitialia eſſe voluit. Syncera vero perpetuo damnantur, nam bona, ait, ſputo permiſta eſſe, contra mala, omnium maxime meraca, quod fiant omni humido ſeroſo a calore conſumto, flava itaque, ſincera, rufa, æruginoſa, fulvida, livida, atque omnium maxime nigra, meraca, prava exſiſtunt. Ut Hippocr.

in

in 2. *Prognoſtic.* nobis tradidit. Hæc enim deſperatæ ſalutis morbum præmonſtrant. Fœtida etiam perpetuo in acutis morbis damnantur; quod præexcellentis putredinis nobis ſint argumentum. Graveolentiam in ſputis diſtinctim tabidos a non tabidis notare, Hippocr. *in aphoriſm.* meminit, atque in ipſis iſtud eſſe lethale. Mala quoque diximus eſſe quæ difficillime exſcreantur. Quod Hippocr. *in* 1. *Epid.* in multis vidit. De quibus dixit: *Tuſſiebant, & pauca cocta paulatim vix exſcreabant.* Quæ itidem fervent in gutture cerchnonque & ſtertorem inducunt, non minus prava exſiſtunt. De his Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. text.* 48. *Mala etiam excretio, quæ non expurgatur, nec projicit ipſam pulmo, ſed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture.* Non minus mala ſunt, quæ nedum tuſſim tollunt, ſed quinimo ipſam concitant, & augent, ut docet Hippoc. *in* 1. *Prognoſt. text.* 52. Qui non minus ibidem damnavit ſputa, quæ dolorem non ſedant. Non tamen hæc ſufficient nobis ad prædictionem, niſi alia, ut docet Galen. accuratius ſpectemus. Eodem itidem modo mala ſunt, quæ neque malam reſpirationem, neque tuſſim, neque febrem, etſi multa ſint, tollunt, quæque vero in aliquo decretoriorum dierum, erumpunt, ac ab ipſis ægroti in deterius abeunt, cum ſigno aliquo prava lethalia profecto exſiſtunt. Atque hæc ſunt ſputa in pleuriticis ac peripneumonicis damnanda. Nunc eadem in ſuppuratis conſideremus.

CAP. XIX.

De prædictione in ſuppuratis.

QUICUNQUE pus obtinent, ait Galen. *in* 2. *Prognoſt. in text.* 60. intus in corpore univerſum, ſive contentum habeant in parte inflammatione affecta, ſive etiam poſt eruptionem, nomines tales empyos, id eſt, purulentos ſeu ſuppuratos, licebit. Sed Medici aſſolent potiſſimum illos, qui in thorace ac pulmone talem habent affectionem, empyos, id eſt, purulentos nominare. Id vero pus poſt eruptionem inter

thoracem pulmonemque continetur, & niſi cito exſcrcetur, tabidi intereunt, febricitantes tenuiter quidem, at calore jugiter quodammodo in nocte creſcente. Veteres in qualibet parte corporis puris collectionem empyema dicebant, ſuppurantiaque ob id medicamenta, alii empyemata, alii diapyemata, alii cum in viſcere pus collectum eſt, atque demum, ut dictum eſt, eos ſolos empyos eſſe volunt, quibus inter thoracem & pulmonem pus aggregatum eſt, nimirum in loco phlegmone obſeſſo, & ab eo pure intra thoracem effuſo hujuſmodi affectus naſcitur. Fit vero hujuſmodi pus, ubi materia phlegmonis non repurgatur, intus enim contenta a calore in pus vertitur. Quod in Hippoc. *in 7. lib. aphor.* 38. ita expreſſit: *Diſtillationes in ventrem ſuperiorem ad ſuppurationem veniunt intra dies* 20. & clarius *in lib.* 5. *aph.* 8. de pleuriticis; *Quicunque morbo laterali laborantes in* 14. *dieb. non repurgantur, ii ad ſuppurationem vertuntur.* Ubi enim pleuriticorum dolores neque purgatione per ſputa, neque alvi dejectione, neque ſanguinis vacuatione, neque victus ratione, neque aliis medicamentis non finiuntur, ſuppurationem excitant, aut mortem ſuffocatione. Quod probe Galen. *in Prognoſt.* ita expreſſit, *Quicunque dolores circa thoracis ad pulmonis ſedes non deſinunt, adhibitis ſubſidiis, idque malum tantummodo habent, nec ullum aliud exitioſum indicium adeſt, eos ſuppuraturos exſpectabis.* Suppuratis itaque inflammationibus, ipſarumque humoribus in pus converſis, niſi per ſputa repurgentur, rupta vomica pus in cavitatem thoracis & pulmonis effunditur, atque tunc vere ii empyi exiſtunt. Quo pure aut ſuffocantur, aut liberantur, ſi probe ſpatio dierum quadraginta per tuſſim purgentur, quod hiſce verbis Hippoc. *in* 5. *aphor.* 15. docuit: *Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id eſt, ſuppurati, ſi quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur:* & Gal. *in comment.* ait: niſi iis diebus per ſputa pus totum expurgetur, putreſcit, pulmoneſque putrefactum exedit, atque ad tabem conducit, quæ eſt totius corporis extenuatio propter inſanabilia illa pulmonis ulcera, & macies cum debili febre conjuncta, quem affectum peculiariter Græci, maximeque Athenien-

nienſes, ut Galen. meminit, *phthoen* appellabant, atque Hippoc. *phthyſin*. His ad extrema redactis & deploratis accidit capillorum defluvium propter ſiccitatem, & alvi profluvium propter virtutis imbecillitatem, teſte Galeno, atque ſputa retinentur. Tamdiu enim extenuati vivunt, quamdiu extuſſire & per ſputa pulmonem expurgare poſſunt, ubi vero intus ipſa remanent, reſpirationis obſtruuntur viæ atque ægri ſuffocantur. Sed ad ſuppuratos ſeu empyos redeamus, quorum prognoſis, ut illuſtretur, primo an pleuritici, vel peripneumonici, vel anginoſi ad ſuppurationem inclinent, videndum erit, & poſtea quibus ſignis nobis innoteſcant, tertio, quando ruptio fiat, atque demum de iis, qui ſervantur, & quibus ſignis nos id deprehendimus, atque de iis, qui moriuntur, agemus. Quibus vero futuros purulentos ſperamus, Hippoc. in hunc modum docuit: Quicunque dolor in his affligit ſedibus, non deſinens neque ſcreationis purgatione, neque ventris ſubductione, neque venæ inciſione ac medicamento, & victus ratione, in ſuppurationem verti, ſciendum eſt. Sed quia circa puris generationem, ut Hippoc. *in* 2. *aphor.* 47. docuit, dolores ac febres contingunt magis, quam ubi jam eſt genitum, neceſſe eſt, in ſuppurandis dolores ac febres augeri. Proinde de his ita habet. *Conſiderandum autem oportet ſuppurationis initium fore, colligentes a die, quo primum homo febricitavit, aut quo rigor eum prehendit, & ſi dixerit pro dolore ſibi ineſſe pondus in loco, quo dolore afficiebatur. Hæc enim fiunt inter initia ſuppurationum.* Ex hoc igitur tempore ſuppurationum fore eruptionem ad prædicta tempora oportet. Galen. vero in commento dixit: indicia ſuppurationis eſſe pro dolore gravitatem ſeu pondus, rigorem ſeu horrorem, atque febrem, qui multo quam anterior vehementius affligat. Addit ultra gravitatis ſenſum, calorem in lateribus, aut in altero tantum, ubi ſuppuratio tantum in altero latere fuerit. Quod ita docet. *Si vero ſuppuratio in altero latere tantummodo fuerit, vertere ac ediſcere convenit in his, utrum in altero habeat latere dolorem & utrum calidius, quam alterum ſit, atque eo incolume latus cubante inquirere oportet, num aliquod deſuper onus illi pendere videa-*

tur,

tur, ſi enim id fuerit, ſuppuratio in altero latere eſt, utrovis onus exſiſtat. Quare his ſignis ſuppuratos deprehendemus, quippe rigore vel horrore, qui fit, teſte Galeno, a puris acrimonia, partes inflammatione affectas infeſtante, febre anteriori, quæ vehementius affligat, atque pondere in lateribus, aut in altero tantum, ubi in uno tantum pus collectum eſt; addo calorem perceptum in utroque latere, aut in altero, ubi in uno tantum, ut dictum eſt, pus collectum eſt. Quod ſane pus auctum multitudine atque a natura concoctum erumpens, per tuſſim purgetur, atque ita Empyi, id eſt, ſuppurati ſervantur. Quod ſi nullo pacto rejiciatur, quod debilibus accidit, ſuffocati, aut tabidi moriuntur. Hinc Hippocr. *in 2. Prognoſt. text. 6.* ait: ſeniores potius interire quam juvenes, quoniam, ut ait Galen. imbecilles vires habent, & uti hi liberentur, magna vis requiritur, quæ per tuſſim ac ſputa expurgat. Cum hi, qui ſervari debent, plurimum puris tuſſi purgare debeant Galen. *in 5. lib. de loc. affect. cap. 3.* quoſdam empyos meminit ſanatos, qui puris quantitatem quindecim uſque heminarum exſpuerunt. Quare qui plurimum exſpuunt liberantur, & hoc eſt, quod ait Hippoc. *in 5. lib. aphor. 15. Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id eſt, ſuppurati, ſi quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur.* Ubi vero non exſpuunt, aut ſuffocantur, quod accidit propter puris lentorem, & craſſitudinem, & membranæ pulmonem continentis denſitatem, atque ob facultatis debilitatem, dignoſcuntur reſpiratione, in qua totus thorax attollitur, nullaque purgatione per ſputa apparente. Galen. *in lib. 4. de loc. affect. cap. 7.* ait: *Quibus ex ſuppuratis, ob puris copiam inter thoracem & pulmonem collectam, totus in reſpiratione attollitur, fieri ob virium imbecillitatem, nequeuntibus ſuppuratis pus purgare.* Ubi vero non ſuffocantur, tabidi intereunt, ut ait Galen. febricitantes tenuiter quidem, ut calore jugiter quomodo in nocte creſcente, quo non purgatum pus intus putreſcat, pulmones exedat, & ulceret. Quæ ulcera ſequi totius corporis extenuationem, & maciem cum debili febre conjunctam, nuper ex Gal. oſtendimus, quem affectum Hippoc. phthiſin, & Græci olim Athenien-

nienſes phthoen appellarunt. Quibus vero notis iſti empyi tabidi facti dignoſcantur, Hippoc. hiſce verbis expreſſit: Omnes aut purulentos agnoſci his indiciis convenit: *Principio ſi febris non dimitti, ſed interdiu tenuior, noctu vehementior eſt: Si ſudores multi ſuperveniunt, ac tuſſiendi cupiditas eſt, nec quicquam tamen dignum commendatione exſpuunt, ſi oculi cavi reddantur, maxillæ vero ruborem trahunt, & ungues manuum curvantur, digiti vero potiſſimum ſumma caleſcunt, atque in pedibus tumores fiunt, neque cibum appetunt, ac puſtulæ circa corpus erumpunt.* Gal. *in comment.* ait: Febres non dimittere, quod partes ipſæ corporis ſolidiores incaleſcunt, ex quo calor manet aſſiduæ febri ſubſimilis, perinde ut calx debilis contingentibus, qui calor, quod hecticorum ſignum proprium creditur, quoties ægri eſitant ac bibant, perinde ac in calce aqua perfuſa fit, calidior evadit. Quo fit, ut tangentes exterius ægrum multo calidiorem perſentiant. Sudores item continuos elici propter virium debilitatem, & quod diductum alimentum dejiciatur. Quin etiam tuſſiendi cupiditas, id eſt, voluntas prehendit, nec quicquam dignum commendatione exſpuunt, ob puris lentorem & craſſitudinem & continentis pulmonem membranæ condenſitatem, tum etiam debilitatem in ægro facultatis. Oculi cavi propter exſiccationem redduntur, quod omnibus longis febribus eſt commune, rubent propter calorem in pulmone, & item tuſſedinem, quæ vultum calefaciunt. Ungues curvantur, quia caro eos firmans conſumitur, & digitorum interiores ſummæ partes, quippe carnulentiores calidiores apparent, quod calor hecticus ſolidiores occupet partes, & in iis plus apparet, ubi humor largior ineſt, pedes intumeſcant, inde caloris incipiente exſtinctione, quippe quod partes eæ ab origine longiſſime abſunt. Cibum non appetunt, appetendi facultate exſtincta, puſtulæque erumpunt in cute derodente ſanie ex intimis ſedibus ad cutim effuſa. Atque hiſce ſignis empyi tabidi dignoſcuntur, quorum caſus ſunt exitiales, qui, quoad ex pure, puſque contentum excernere poſſunt, Hippocrat. auctore, vivunt. Unum eſt, ad ſputa ipſorum attinens, ſcitu dignum, quod in ipſis

quippe tabidis deſperatis, nihil concoctum obſervari Gal. *in* 3. *Epid.* affirmaverit, ſputum ceſſat, ac ſupprimitur, alvus humida, pedes intumeſcunt, & reliqua fiunt, quæ deſperatam ipſius ſalutem præmonſtrant. Primo itaque humor, faciens pleuritim aut pulmoniam, non purgatus putreſcit, & in pus vertitur, mox erumpit, & tuſſi purgatur. Quod ſane determinato temporis intervallo multum collectum, & inter thoracem & pulmonem effuſum foras erumpit, plerunque viginti diebus & aliquando citius, & aliquando tardius. Quam rem & ſigna quibus id agnoſcimus. Hippoc. *in* 2. *Progn.* ita expreſſit. *Quæ vero citius ac tardius rumpuntur talibus cognoſcantur ſignis oportet, ſi dolor inter initia exſtitit, & item difficultas ſpirandi, nec non tuſſis, atque etiam ſcreatio perſeveret vigeſimo die exſpectari, aut etiam ante eruptionem oportet, ſi vero continentior fuerit dolor, & alia omnia in his fuerint ex ratione, poſtea exſpectari oportet eruptionem, ſed præire neceſſe eſt & dolorem & ſpirandi difficultatem, & ſcreationem, antequam pus excernatur.* Quibus Galen. colligit ſigna futuræ vomitæ eruptionis eſſe hæc, quippe dolorem, ſpirandi difficultatem, tuſſedinem, & ſcreationem, quæ ſi continenter & vehementer affligant, celerem eruptionem exſpectari oportebit, & ſi nec continentes, nec vehementes infeſtent, tardiorem. Ceterum neceſſe eſt, eroſo obvolvente pus corpore, ab acrimonia ejus dolorem fieri, tuſſedinem, & exſcreationem, quia ſanies quædam tenuior obductum penetret corpus; ſpirent quoque difficulter neceſſe eſt, & propter univerſam corporis conditionem, ſed præcipue ob accedentem dolorem. Ratio vero hujuſce eruptionis in naturam moventem, atque in multitudinem puris vel ejus pravam qualitatem expultricem ad exſcreationem irritantem refertur. Hæc eruptio fit ante tempus, quippe ante concoctionem puris, aut propter bilem ſynceram, ſputo non permiſtam, nec ad mediocritatem naturæ convenientem deductam tunicam, pus continentem, erodentem. Unde dolor, tuſſis, reſpiratio difficilis & exſcreatio eruptionem antecedunt, aut propter puris copiam vel infeſtam putredinem, vel utrumque ſimul expultricem movens. Quæ eruptio ſymptomatica eſt

&

& non bona, & illa quippe pure concocto a natura fit critice, & bona, in qua pus album, purum, æquale & læve ſpectatur, in ea vero, quæ ante tempus fit, ſymptomatica eſt, pus crudum, verſicolor, fœtidum, aut flavum bile permiſtum apparet. De hac eruptione auctor Coac. præſag. *in* 5. *Coac. præſag. ſect.* 2. *text.* 35. ita habet: *Quibus vero cum bilioſo purulentum ſputum expurgatur, ſive pus ſeorſum exeat, ſive permiſtum, bilioſo ut plurimum mors accidit decimo quarto.* Sed his præmiſſis occaſio poſtulat, nos modo in ſuppuratis prædictionem aggredi, proinde in primo, de ſuppuratis, qui facta eruptione ſervantur, agimus. Hos hiſce ſignis innoteſcere nobis Hippocrat. docuit, quæ ita expreſſit. *Bona vero hæc ſunt, facile morbum ferre, bene ſpirare, dolore vindicatum eſſe, ſputum facile extuſſire, corpus æqualiter calidum videri, ac molle, ſiti non detineri, urinas, dejectiones, ſomnos, ſudores, ſingula intelligere bona, uti præſcriptum eſt ſuccedere. Ita enim omnibus his evenientibus, homo haud ſane morietur:* & paulo poſt. *Hi vero potiſſimum ſemper ſunt, quos febris eodem die poſt eruptionem dimiſerit, ac cibum citius appetunt, & ſiti liberati ſunt, & venter exigua ac conſiſtentia dejicit, & pus album læve concolorque eſt, ac vacans pituita, & abſque labore ac valida tuſſi expurgatur. Itaque optime quidem ſic ac celerrime vindicantur, ſin minus, qui ad hæc proxime accedunt.* Quod ſputum auctorem quoque Coac. præſag. maxime damnaſſe nuper meminimus. Uxor Meandri Cæci, ut ſcribit Hippocrat. in Epid. ſtatim chlorum & purulentum exſpuit. Filius Antiphradis primo purulentum & pallidum, & mox viride. Ermoptolemuſque pallidum & Hippocrat. *in aphoriſmis* ait: *Si empyis, quum utuntur aut ſecantur, purum & album pus effluat, evadunt: ſi vero ſubcruentum faculentumque & fœtidum, pereunt:* & hæc ſufficiant in prædictione purulentorum, de quibus præſentem tractationem non inutiliter Medicinæ ſtudioſi legent.

Cap. XX.

Quid in morbis acutis Cerchon, vulgo ranticum ſignificet.

Solet ſæpius in multis acutis morbis, & in omnibus quidem moribundis quidam fervor, ſeu ebullitio in gutture obſervari, quod Græci κέρχων vel κέρχνον appellarunt, latini fervorem ſeu ebullitionem in gutture, alii aſperitatem rancidam circa aſperam arteriam & fauces vocant, & vulgus medicorum ranticum a rancido fortaſſe nomine corrupto. Sed mea ſententia hæc omnia non ſunt ſynonima, ſiquidem aliud eſt rancidum, ſeu aſperitas rancida, a gutturis fervore ſeu ebullitione, quam ranticum dicunt. Hanc enim Gal. *in lib.* 3. *comm. de articulis* vocat κέρχώδειν non κερχνώδειν, a κέρσχνειν verbo quod ſonum notat, qui vel anguſtia loci, quo ſpiritus redditur, vel humoris multitudine accidit, & plerumque utroque concurrente, quem ſpiritum nonnulli δάσεα, id eſt, aſperum appellant, illum κερσχνώδειν, qui affectu, *in* 2. *lib. de cauſ. ſymptom.* eſt exiguus ad tuſſiendum impetus, quem tamen non perpetuo tuſſis ſequitur. Nam ea, quæ fauces exaſperando tuſſim movent, Gal. *in* 3. *comm. de articulis* nuperrime citato κερχνώδην vocat. Ceterum utcunque ſit, hi duo affectus maxime ſimiles exiſtunt, quippe κέρχων & κέρχνων, id eſt, gutturis fervor ſeu ebullitio in gutture, a ſono ebullientis ac ferventis aquæ dicta, & aſperitas rancida; apparet vero inter ipſos differentia aliqua, quippe quo fervore ſeu ebullitione ſonus & ſtrepitus manifeſtus appareat, & in rancida aſperitate, obſcurius. His proximus eſt ſtertor, qui itidem eſt ſonus ſimilis, ſed ambobus major, & manifeſtior. Plures hos affectus confundunt, differreque tantum loci varietate atque magnitudine putant, ſtertorem ſtrepitum illum vocantes, qui in via ſubauditur, & fit, quæ eſt inter palatum & nares, qualis eſt dormientium, in larynge, ſive in capite, ſeu oſtio aſperæ arteriæ, gutture dicto, fervor & ebullitio κέρχων dicta, & in arteria ipſa κέρχνος, id eſt, aſperitas rancida ſecundum aliquos,

quos, & ſecundum alios ſtridula ejuſdem arteriæ aſperitas, in moribundis hic affectus Græcis etiam oregmon, & vulgo medicorum ranticum, quaſi rancidum ſpiritum ſive ſonum dixerint, qui affectus eſt veluti concertatio humoris & ſpiritus in aſperis arteriis. Fiunt vero hi affectus, vel propter naturæ infirmitatem, utpote cum pulmo undique pure, vel humore plenus, quod Hippocr. *in 2. prognoſt. text.* 48. expreſſit, dicens: *mala etiam ſcreatio, quæ non expurgatur, nec projicit ipſam pulmo, ſed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture. Non expurgatur, nec ſputum projicit, aut ob humoris excernendi lentorem, quo aſperæ arteriæ adhæreſcens a ſpiritu agitatus fervorem ſeu ſtertorem facit, vel branchiorum obſtructionem, aut ob arteriæ & gutturis compreſſionem interceptione meatus, in quo refractus & agitatus humor aliquis in gutture fervet.* Hinc pectore anguſtos ſtertoroſos, *in lib.* 3. *de diffic. reſp.* Galen. vocavit. Qui duas tantum cauſſas huic affectui aſſignavit, quippe loci, quo ſpiritus redditur, anguſtiam, vel humoris multitudinem, vel utrumque ſimul, ſed neceſſe eſt, ut virtutis impotentiam addamus, ob quam oregmone fit in moribundis, quippe natura quicquam purgare non valente. Quibus colligamus non perpetuo hoc ſymptoma, quippe fervorem ſeu ebullitionem eſſe lethalem, ſed ubi multitudine humoris natura oppreſſa non poſſit pulmo exſcreare ſputum, aut ſpiritus via, arteria ſcilicet, graviter oppreſſa, qua ratione hiantes moribundi multi ſtertunt. Cujuſmodi fuit obſervatum in Menone, de quo ait Hippocr. *in 7. epid. text.* 8. *arteria ſubſibilabat, cum ſtertore:* & *text.* 15. de uxore Theodori: *arteriæ & pectoris ſtridula quædam aſperitas, ſtrepitus & fluctuatio puris:* & *text.* 19. de uxore Polycratis: *intus circa arteriam & fauces ſibilus erat & Cerchnon, id eſt, aſperitas*, ut Valeſius vertit, rancida. Ermoptolemus peripneumonicus decimo quarto pallidum exſcreabat & ſtertebat, & anginoſa itidem cum ſtertore, convulſa obiit; & in filio Antiphradis pleuritico, in faucibus plerumque rancida aſperitas ſubſibilabat. In quibus omnibus illud ſymptoma partim ad naturæ impotentiam, partim ad multitudinem & lentorem puris ſeu humoris fuerat referendum, eſt vero

perpetuo malum, & non parum timendum, ſumme vero pernicioſum poſt morbi principium, prælanguidis viribus redditis, quod id præmonſtret præ imbecillitate naturam quicquam non poſſe excernere & ſuffocari, cum hoc ſymptomate aliquod aliud neceſſario una aderit exitiale ſignum. In principio vero ſæpius fit, ut præ copia nimia in gutture ferveat humor, vel præ lentore nimio materia arteriæ adhæreſcens, quo humore poſtea concocto, & per ſputum purgato, ceſſat Cerchos ſeu ebullitio. Cognoſcitur vero, quo una adſint alia ſigna bona, & nullum pernicioſum illuxerit, cujuſmodi fuit in Piſiſtrato viſum. De quo Hippoc. ait: *ſtertoroſum in faucibus, bene autem ferebat morbum, mente conſtabat, calor remiſit, ſimulque excretio, & ſtertor evaſit.* Atquæ hæc de prædictione ex ſputis.

Cap. XXI.

De prædictione ab abſceſſibus.

Diximus in ſexto libro, quid ſit abſceſſus, differentiaſque ac ſigna, quibus Medici futuros abſceſſus in morbis prænoſcunt. Nunc ab ipſis abſceſſibus, quomodo in acutis morbis cum ſalus tum exitium prænoſcatur, perſcrutemur, ſuppoſito illos nobis affuturos, quam rem prænoſci a morbo, qui non ſolvatur, & ab urina tenui & cruda, quam ægroti, ut docet Hippocr. *in* 2. *progn. text.* 24. longo tempore mingunt, atque a ſignis ſalutaribus, Galen. *in lib.* 2. *de criſib.* ſtatuit. At a quibus ſane abſceſſibus noſtrum prædicendi inſtitutum proſequemur? Siquidem ibidem dixerimus, nomine abſceſſus, multos affectus ex Hippocrat. doctrina intelligi: Primo per abſceſſum intelligimus omnem humorum tranſlationem ab una parte corporis in aliam, in qua tranſlatione humores aut effluunt, aut decumbunt. Unde excretio & humoris decubitus dicitur abſceſſus: hoc ipſo etiam nomine abſceſſus mutationem morbi accepimus, ut quando angina in peripneumoniam mutatur, ſuppurationem, & quicquid in

cute

cute erumpit a cauſſa interna, aut quod magis proprie dicitur, per abſceſſum intelligimus humoris decubitum, qui tumorem facit. Nos vero hic per abſceſſus omnia intelligemus, quæ in cute erumpunt, atque humoris decubitum cum tumore aut inflammatione. Sed age de bonis abſceſſibus, ſalutem denotantibus, agamus. Boni itaque dicuntur, qui erumpunt cum ſignis coctionis, in die decretorio, in partibus a viſceribus, & a morbo longinquis, quique ſuapte natura boni ſint, & qui perſeverant, non diminuuntur, ac augentur, & demum qui ſuppurantur, & qui una cum bonis ſignis apparent, atque ægrotos juvant. Dictum eſt a nobis ſuperioribus libris, atque demonſtratum ex Hippocrat. *in Epidemiis* concoctiones celeritatem portendere judicii, ſecuritatemque ſalubrem, ac proinde coctionis ſigna nunquam male apparere: Quo fit, ut ne dum abſceſſus omnes, ſed omnes vel etiam excretiones concocto morbo apparentes ſint laudandæ: Eo efficacius abſceſſus judicium præſagii confirmabunt, ſi in aliquo dierum decretorium eruperint. Quod eo certius præmonſtrabunt ſuapte natura boni, quippe qui laudabili ſubſtantia, figura, loco, colore, magnitudine atque copia erumpunt. Molles bonitate duris ab Hippocr. præferantur. De iis, qui ſuapte natura commendantur, Hippocr. *in lib. 6. Epidem. comm. 1. text.* 23. ita habet: *Tubercula foras ex tumeſcentia, & acuminata, in turbinemque gracileſcentia, æquabiliter matureſcentia, non circum dura, declivia, & non bifida, meliora. Contraria vero, mala, & ſi quam plurimum contraria, peſſima;* & in Prognoſticis. *Quæcumque exterius vergent, optima ſunt, quam maxime extrorſum ſpectantia, & in aciem turbinata, ſed quæcumque introrſum rumpuntur, peſſima ſunt:* Quæ externas partes minime attingunt, acuta itidem latis bonitate prætulit. Ex loco itidem, qui ad exteriora feruntur ab Hippocrat. laudantur, de his *in 6. aphoriſm.* 25. ait: *Eryſipelas ab interioribus ad exteriora verti, bonum.* Qua ratione in angina tumorem in collo optimum eſſe ſtatuit. Optimi itidem ſunt, qui in partibus remotis & ignobilibus concitantur. Qua ratione Hippocr. *aphoriſm.* 37. dixit, omnes abſceſſus, qui ad crura fiunt,

fiunt, in pulmoniis vehementibus eſſe utiles, & Galen. ait: Si quidem vera ſit ſententia. Hippocr. 2. *lib. Epidem.* præſcripta de bonis abſceſſibus, ut optimi ſint, ſi maxime deorſum, & quam longiſſime ab ægrotatione, abſiſtant, magis vero ſi concoctione pariter fiant. Colore etiam boni aut rubro, aut flavo, aut albo ſpectantur, magnitudine quidem etiam mediocri, ita ut neque pauciores, quam corpora purgare valeant, neque grandiores quam ſuſtineri poſſint. Copia etiam copiæ humoris morbum facientis reſpondere debeant, nam immoderatius apparentes non ſunt ſecuri, quod & aliquam internam partem vel principem, vel vitæ neceſſariam obſideant. Qui cito matureſcunt, ac ſuppurantur, laudantur. De his forte Hippocr. *in* 2. *prognoſt. text.* 64. *Quibuſcunque abſceſſus fiunt ex pulmoniis morbis, circa aures ſuppurantur, vel ad inferiora loca, & ad fiſtulam perveniunt, iſti evadunt.* Boni etiam ſunt, qui perſeverant, quod a facultate robuſta fit, atque augeantur, atque ut diximus, ſuppurantur, & qui una cum bonis ſignis apparent, atque ægrotos morbo, vel liberent, vel allevant. Qui merito, ita apparentes ſunt, ex judicatoriis judicantibus, quique natura morbo prævalente fiunt, atque iſti ſunt abſceſſus ſalutares. Malos vero eſſe omnes abſceſſus, cum cruditatis ſignis apparentes, in diebus non decretoriis, ſuapte natura mali, in partibus proximis morbo, membriſque principibus, perſeverantes non ſuppurantes, pauciores, copioſiores, parviores, majores, qui ſtatim exorti recurrunt, ſeu retrahuntur intus, atque evaneſcunt, cum malis ſignis nihil juvantes, atque lædentes. De iis, quæ morbo crudo exiſtente apparent, Galen. *in* 1. *Epidem.* ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, cruditas humorum, quod ſi quando natura per vim ad aliquos eorum excernendos aggreſſa eſſet, nihil proficiebat, imo vero ab iis ſuperata, aut in profundum recurrere permiſit, aut propter paucitatem excretionum abſceſſum moliebatur.* Alias a nobis demonſtratum eſt, nullam excretionem, vel abſceſſum fidelem eſſe, quæ cum ſignis cruditatis apparet, etiamſi ad probam maturationem perveniat. Concoctiones celere judicium & ſecuritatem promittunt. Sed ne

nunc

nunc quidem cauſſæ febrium, quæ intra venas continentur, erant concoctæ. At parotides erant tamen naturæ, quod infrequens eſſe, & debere memoria teneri dicebam. Nam poſſe fieri quapiam in parte privatim concoctionem, toto morbo non concocto. Mali itidem ſunt, qui decumbunt in diebus non decretoriis, hi nobis quidem indicio ſunt, illum decubitum ſive excretionem humoris non fieri a natura ſalubriter agente, ſed morbo coacta, quippe aut humoris multitudine, aut prava qualitate, ante tempus irritata ad pugnam, quare mirum non eſt, ſi perturbato ipſius naturali ordine in diebus non decretoriis expellat, eoque apertius mali abſceſſus dignoſcentur, ſi ſuapte quoque natura mali exſiſtant, cujuſmodi ſunt, ex Hippocrat. *in* 1. *prognoſtic. text.* 30. tubercula circum dura, bifida, inæqualia: & *in lib.* 6. *Epidemiorum*, foras non extumeſcentia, non acuminata, neque in turbinem gracileſcentia, non æqualiter matureſcentia, circumdura, non declivia, atque bifida. Qui vero ex abſceſſibus malignitatem habent, cum febre continua omnes exitiales ſunt. Cujuſmodi fuerunt in ea peſtilentia, quam Hippocrat. *in lib.* 3. *Epidem. comm.* 1. *text.* 13. recenſuit, ſcribit enim ignes malignos multos interemiſſe, tubercula, carbunculos, fluxiones ad pudenda. Herpetes multos malignos in ea peſtilenti conſtitutione graſſatos fuiſſe, pluresque iis fuiſſe interemtos. Pauciores etiam abſceſſus, & majores damnantur, de Hippocr. *in* 1. *Epid. comm.* 3. ait: *His ſuccedebant abſceſſus, aut majores, quam ut ferri poſſunt, aut minores, quam ut prodeſſent quicquam:* & antea dixerat: *Papulæ parvæ, quæ non eſſent excernendis morbis:* & poſtea de Sileno: *papulæ cum ſudore rubentes, rotundæ parvæ, varis ſimiles permanebant, nec abſceſſum efficiebant.* Copioſiores etiam tutæ non ſunt, niſi ad purulentos abſceſſus deveniant, nimis copioſum humorem denotent, ex quo timor eſt, ut ne tantum cutis, ſed quin etiam pars aliqua interna, aut ex principibus, aut ex neceſſariis obſideatur. Qua ratione auctor Coac. præſagiorum merito dixit: *Quibus in febre continua puſtulæ toto corpore excitantur, lethale, niſi ſuperveniat purulentis abſceſſus.*

In his enim, quorum corpora acuta febre vexata, undequaque abſceſſibus, aut parvis aut magnis ſcatent, periculum eſt ne retrocedant, principemque vel vitæ neceſſariam aliquam partem, ut diximus, occupent, quod eſt exitioſum. Hujuſmodi caſum Hippocr. in Tymonactis puero vidit, de quo *in 7. epid. text. 4.* ita habet: *Tymonactis puero quaſi duorum menſium exanthemata in cruribus, & in coxis, & lumbis, Hypogaſtrio, & tumores valde rubicundi: Sedatis autem his convulſiones & epileptica fiebant ſine febre multis diebus, & mortuus eſt.* Non minoris periculi ſunt, tumores admodum rubentes ac omnium maxime liventes, & nigricantes, quem pravum colorem in exanthematibus nec vel etiam mulierculæ ignorant, iis etenim valde rubentibus, linentibus ac maxime nigris merito de ægrotorum ſalute plurimum dubitandum putant. Hippocr. *in 1. Epidem. comm. 1. text. 38.* in ea peſtilenti conſtitutione ait; graſſatos fuiſſe tumores ſecundum aures nigricantes, qui nihil denunciarent, & in Critone moribundo puſtulæ nigræ eruperunt, & papulæ, quæ in Sileno ante mortem apparuerunt, fuere rotundæ, parvæ, varis ſimiles, valde rubentes. Abſceſſibus vero ſine ratione ſublatis nedum fidere non debebimus, ſed quinimo ab ipſis plurimum timere. Sine ratione dico, qui nulla prægreſſa aut vacuatione aut purgatione vel a natura, vel ab arte intus retrahuntur, atque evaneſcunt. Hujuſmodi abſceſſus periculum delirii & mortis imminere Hippocr. *in 2. prognoſt.* notavit, de his *in 1. Epid.* ſcribit: *Cum in morbo aliquo judicationis tempore tumores ſecundum aurem exorti prius, quam ſuppurentur, inaniuntur, id eſt, retrahuntur, & evaneſcunt, exſpectare oportet ita affectis recidivam.* Gal. vero *in 1. prorrh. comm. 1.* ait: *Talium autem ſignorum genus deterrimum eſſe conſtat, nempe, quæ vel tubercula vel puſtulæ ex imo ad cutem enata, recurrerunt, graviſſima omnium exſiſtunt, omniumque maxime, ubi abſceſſus humoris fluxi tenuitatem, aut partis Laxitatem, aut aeris caliditatem, aut adhibiti medicamenti diſcutiendi poteſtatem habentis, ſed ob virium lapſum intus recurrerunt.* De his Hippocrat. *in 1. Epid.* Quibuſdam in articulos, præſertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie

rie ceſſabant, ſtatimque ſuperati ad priorem ſtatum redierunt, quod in Anaxagore ſplenetico, & mali coloris Hippoc. animadvertit: In quo tumorem habuit in coxendice, quo evaneſcente, ipſe mortuus eſt: Ceterum utile erit, non diſtinguere abſceſſus longo tempore perſeverantes, & poſtea intus recurrentes, ab his quod ſtatim oborti recurrunt; his enim longe majus periculum quam iis minantur, quod Galen. in 1. *Prorrhet. comm.* 1. confirmavit, cum dixerit, tales abſceſſus eſſe deterrimos, atque etiam ait, ſudores quoque, qui cœperunt quidem, ſed protinus ceſſaverunt, pravi ſunt, quod naturam maxime prælanguidam, excretionem quidem aggredientem, ſed præ imbecillitate non abſolventem, præmonſtrent. Hippoc. *in* 1. *Epidem. comm.* 1. *text.* 28. papulas parvas, quod ſtatim evaneſcerent, peſſimas obſervavit, & poſtea, de malis abſceſſibus dixit: *Sed ſtatim redierunt & deterius evaſerunt.* In Ephranonis filio, qui mortuus eſt, exanthemata oborta parum durarunt, & abſque ratione evanuerunt: & hæc de abſceſſibus intro recurrentibus. Ex loco itidem mali abſceſſus Medicis innoteſcunt, peſſimi enim ſunt, qui prope viſcera in cute erumpunt. Quo fit, ut abſceſſus poſt aures, perpetuo ſint ſuſpecti, nam forte ſuperveniunt fractis inde viribus, & videntur novas cauſſas morbi attexere. Feſſus æger magnos abſceſſus, qui tempore ac virium robore opus habent, ad concoctionem & ſuppurationem faciendam ferre nequit: parvi vero non ſolvunt: ſunt vero minus, ut dictum eſt, ſuſpecti loci ratione, quippe, quod cerebro ſint proximi, non ſecus & tumores ſub alis loci ratione damnantur, & bubones ipſi in inguinibus, qui tumores ſolent graſſari tempore peſtilenti, quo tempore interna viſcera maxime patiuntur. Cum malis ſignis nulli abſceſſus boni eſſe poſſunt: ſunt enim ex judicatoriis non judicantibus: non minus etiam ii, qui nedum febrem non tollunt, ægrotoſque quicquam allevant, ſed quinimo ipſos non parum lædunt. Atque hæc in univerſum dicta ſint de malis abſceſſibus, mortem prædicentibus. Nunc pauca, ut rem hanc exemplis quibuſdam illuſtremus de his abſceſſibus, qui ſecundum aures fiunt, quos parotidas Me-

dici appellant, ſubjungamus. Hos abſceſſus hiſce ſignis prægnoſcendos Hipp. in hunc modum: Propria vero (ubi morbus non fuerit valde diuturnus) ſi ſubita difficultas anhelitus laboranti ſupervenicns, mox quieſcat, cumque gravitas capitis & dolor ſubſequatur, & gravis ſomnus aut ſurditas, huic in glandibus poſt aures neceſſe eſt abſceſſus fieri. Galen. *in* 1. *prorrh. com.* 75. *text.* 76. *&* 77. ſomnum gravem, cum dolore capitis & ſurditatem ſtatim advenientem ſigna eſſe parotidum ſtatuit, & auctor prorrh. 3. dixit, ex capitis dolore, comate, ſurditateque prænoſci parotidas: Ex iis abſceſſibus boni ſunt, qui magnitudine moderati, ſine dolore, integris viribus in aliquo die critico, & antegreſſis coctionis ſignis erumpunt. Cujuſmodi fuerunt, quas Hipp. *in Epidemiis* meminit, de quibus *in libro* dixit: *Tubercula vero multis ſecundum alterutram aurem, plurimis ſecundum utramque exſtiterunt, febre carebant, erant recti: nonnullis parum accendebantur, ſed exſtincta omnibus ſunt citra incommodum. Erat eorum hæc natura, laxa erant, magna, diffuſa citra phlegmonem atque citra dolorem, obſcure omnibus evaneſcebant.* Hæc fiunt a caliginoſa materia, quæ facile citra incommodum tolluntur, aut a pituita, quæ œdematoſa, aut a ſanguine phlegmonoſa, aut a flava bile eryſipelatoſa vocata, aut a materia craſſa, & viſcida; illa facillime diſcutiuntur, atque hæc ægerrime, quo fit ut in multis ſublata febre etiam perſeverent, neque reſidentia, neque ſuppurantia appareant, de his Hipp. *in* 1. *Epid. Tubercula ſecundum aures, quæ in febribus cum dolore extuberant, nonnullis cum febris decretorie ſedantur, non reſident, neque ſuppurant, optimæ ſunt vel ſaltem non pravæ parotides, quæ prægreſſis vacuationibus vel purgationibus reſolvuntur, & præſertim cum bonis urinis, cujuſmodi forte fuerunt, quæ in Clazomenio extuberarunt.* De his forte meminit auctor Coac. præſagiorum, cum ſputationibus. Quæ ſuppurantur itidem cum ſignis coctionis, & pus eſt album, purum, ſalutares exiſtunt. Contra malæ dicuntur, quæ aut majores quam ferri poſſint, aut parviores quam purgare valeant, obſervantur, cum dolore, & fractis viribus erumpentes, nullis coctionis ſignis antegreſſis, in die non critico cum

ma-

malis ſignis apparentes, atque febrem non allevantes, ſed quinimo ægris ab ipſis in deterius mutatis. Præterea quæ intus recurrunt abſque cauſſa. Has recidivam præmonſtrare Hipp. *in 7. epid.* tradidit, & Galen. deterrimum eſſe ſignum *in primo prorrh.* ſtatuit, quales Nicolai Concubina habuit, quibus abſceſſibus magnis ſine ſigno ſublatis mors eam eſt ſubſecuta, auctor Coac. præſag. *in 4. Coac. præſag. text. 25.* ait: *Si ardenti febre abſceſſus, ad aures facti, non ſuppuraverint non valde ſervantur:* & *in prorrheticis: Tumores circa aures maxime ex acutis in febribus ardentibus fiunt, ſi morbum non ſolvant, neque maturent, aut ex naribus ſanguis fluat, vel urinæ deponent ſedimentum craſſum, moriuntur.* Et auctor Coac. præſagiorum. *Tumores circa aures poſt expurgata plurima graviter olentia, acuta febre, hypochondrio intento, tardius excitati, interficiunt:* & *in prorrheticis* ſcriptum eſt, in ſuppuratis parotidibus pure non albo effluente, lethale eſſe, pravaſque dici parotidas, quæ cum urinis parum coctis apparent. Quod Gal. vel etiam de iis, quæ probe ſuppurarunt, intelligi debere, nobis præmonſtraſſe, nuperrime meminimus: Unde vel etiam parotides ſuſpectæ erunt, abſque ſignis concoctionis probe ſuppuratæ. Quales in Craſtinacte, & ancilla pictoris ab Hipp. fuere obſervatæ, quibus, uti dictum eſt, probe ſuppuratis, ambo tamen interierunt. De exanthematibus, quo nomine papulæ omnes latinis, barbaris variolæ, morbilli, puncticulæ ſeu maculæ nuncupatæ, comprehenduntur; deque puſtulis, carbunculis, bubonibus, tumoribus hypochondriorum nihil ſupereſt ad ipſorum prognoſin illuſtrandam dicendum, quum omnia ad prædicendi rationem pertinentia, cum in hoc ipſo capite, quod abſolvimus, tum in aliis libris ſatis accurate expenderimus.

FINIS.

INDEX RERUM OMNIUM,

QUÆ IN TOTO OPERE CONTINENTUR.

A.

Abſceſſus nomine quid. 534
Abſceſſus ſalutares. 535
Abſceſſus boni, & mali. 536
Et qui ſunt ſalutares & lethales. 537
Abſceſſus, vel etiam maturi, cur quandoque non ſint boni, ſeu nihil judicent. 536
Abſceſſus nomine, quid Hippocrat. intelligat. 395
Abſceſſus nomine, quid auctor intelligi velit. ibid.
Abſceſſus quando exſpectandus. 396
Abſceſſus futuri ſigna. 397
Abſceſſus futuri ex urinis indicatio. 397
Abſceſſus in articulos decumbentis ſigna. 398
Abſceſſus qui boni. 399
Abſceſſum in aliquam partem futurum quomodo fieri poſſit. 399
Abſceſſus ſive tumores, qui actiones debiles facultatis. 33
Actiones naturæ debiles, quibus cognoſcitur. 17
Actiones facultatis animalis debiles, quæ oſtendunt. 17
Actionis vitalis primum inſtrumentum quod. 325
Actiones facultatis ratiocinatricis debiles quæ denotent. 18
Actiones facultatis matricis debiles, quæ oſtendunt. 18
Actiones facultatis ſentientis debiles, quæ oſtendunt. 21
Actiones facultatis vitalis quæ debiles ſignificent. 25
Actiones facultatis naturalis debiles quæ denotent. 27
Actiones omnes cur in ſomno quieſcant. 151
Ægrotos non recte, & ſecundum conſuetudinem videre, ſemper malum. 105
Alexandriæ habitatores, cur binis peſtilentibus febribus corripiantur. 52
Alexandri Maſſariæ mors audita, qua hora autor ipſius opinionem conſiderabat. 351
Amentia quid. 84
Animalis facultatis actiones quæ ſint. 78
Animalis facultatis naturaliter, & non naturaliter ſe habentis ſigna. 78
Aphonia ex cerebri læſione, quomodo cognoſcatur. 224
Aphonia omnis mala. 220
Aphonia in convulſionibus diu durans, mala. 221
Aphonia quomodo ſalvatur. ibid.
Aphoni nonnulli ex vermibus, & ſine periculo. 221
Aphoniæ quæ lethales, quæ minus ſunt. 223

Apho-

Aphoniæ cum exſolutione peſſimæ. ibid.
Appetitus maximus cur aliquando in moribundis. 267
Appetentia cibi ſublata, quando mala, quando lethalis, & ex quibus cauſſis. 269
Appetentiam eſſe ſublatam quid indicet. ibid.
Appetentia quid. 264
Appetentia duplex. ibid.
Appetentia læſa unde. 265
Appetentiæ læſio non ſemper ex exſtinctione facultatis provenit. ibid.
Appetentia vitiata in qualitate ciborum quæ, & ex quibus cauſſis. 266
Aquæ vitioſæ qui affectus. 52
Aſaphodis quæ, & ejus a Typhomania diſtinctio. 86
Atrophia quid. 277
Auditus ad prognoſin plurimum conducit. 107
Auditus vitiatus, tum ſurditas, quid in ægrotantibus ſignificet. ibid.
Augmentum morbi ex natura loquente. 63
Augmentum ex ſymptomatis. 63
Aures lividæ, vel nigræ, ex quibus cauſſis, & quid ſignificent. 314
Aurium dolor in febribus acutis, ut malus, & plurimum lethalis. ibid.
Aurium ſonus quid. 314
Aurium ſonus quando bonus, quando malus. ibid.

B.

Bilis flava excreta in morbis quid denotet. 56

C.

Calor mitis in febribus continuis quando ſit malignus. 44
Caloris retractionem quæ cauſſant. 129
Calor quomodo ad viſcera trahatur. 121
Calor nativus quomodo a ſummo calore reſolvatur. 123
Caliditas ad prognoſin faciens qualis. 116
Caliditas quæ bona 35. quæ mala. 117
Caliditates hecticorum quales. 118
Caliditas quid in acutis morbis. 71
Caliditas externas partes occupans quid ſignet, aut quæ internas. 72
Caliditas parva in externis quando maligna. 71
Caliditas intenſa in ventre & thorace, cur mala. 119
Caliditate immoderata peſtis facta. 49
Caput aeris calore incalefactum quid patiatur. 49
Cardialgia ex fluxuris jam menſibus quomodo cauſetur. 405
Cardiagmos cordis unde. 410
Cauſſæ dierum decretoriorum & acceſſionum eædem. 362
Cauſſæ humorum motus quæ. ib.
Cerchnon ſive ranticum quid, & cauſſæ. 532
Cerchnon ſive fervor gutturis quando lethalis. 533
Cerebrum, vel ventriculum inflammatum, qui deprehendere liceat. 309
Cerebri frigiditas duplex. 114

Cerebri refrigeratio quid efficiat. 101
Ciborum inopia quos morbos faciat. 52
Cibum modicum refrigerare. 51
Cibi faſtidium quid ſignificet. 27
Concoctio quid. 339
Concoctiones quomodo fiant. ib.
Coctio & cruditas plurimum ad criſin faciunt. 340
Concoctiones quod tempore morborum conſpiciatur. 388
Coctio in Excrementis quid præſagiat. 15
Concocta Excrementa quid ſignificent. ibid.
Coctionis ſigna ſemper bona. ibid.
Coctiones in Excrementis conſpectæ, ſunt certiſſima præſagia optimarum criſium. 377
Concoctio ubi apparet, etiam mala ſigna timenda non ſunt. 11
Color corporis pro morbi acceſſionum temporibus mutatur. 282
Coloris mutatio bona, & mala quæ. ibid.
Color ruber quomodo abundantiam ſanguinis oſtendat. ibid.
Color corporis cur mutetur. 283
Color criticus qualis. 284
Color pallidus quid denotet. 286
Color lucidus peſſimus, & ex quibus cauſſis. 286
Color niger peſſimus, & ex quibus cauſſis. ibid.
Color niger an ex decubitu humoris, an ex mortificatione fiat, dignotio. 287
Colorum in urinis variorum cauſſæ. 485
Comatoſi, & veternoſi qui. 30. 31
Comata in principiis morborum periculoſa, quando bona. 152
Coma vigil & ſomniculoſum quid. ibid.
Comatis quatuor cauſſæ ex Galeno. 157
Coma ſomniculoſum, qui fiat. 156
Comitiales morbi, qui ante pubertatem fiunt, mutationem accipiunt. 189
Convulſiones quod ſignent. 19
Convulſio quid. 179
Convulſionis tres difftrentiæ. 180
Convulſionem ex cerebro, vel ſpinali medulla originem duxiſſe, indicia. 181
Convulſio, ex quibus cauſſis. 182
Convulſio maſculorum paſſio, ut ſingultus ſtomachi. 200
Convulſionis tertia cauſſa ex Galeno. 183
Convulſiones ex frigido quo modo fiant. ibid.
Convulſiones ex calido quomodo. ibid.
Convulſiones lethales quæ. ibid.
Convulſivi motus ex quibus cauſſis. 184
Convulſionis futura ſigna. 186
Convulſiones quæ magis, quæ minus periculoſæ. 187
Convulſioni febris ſuperveniens quando bonum. 192
Convulſiones per conſenſum curabiles. 190
Convulſiones quid in febribus acutis ſignificent. ibid.
Convulſiones criticæ quales. ibid.
Convulſiones in hiſtericis curatu faciles. 191
Convulſiones aliquando febres ſanant. 192
Convulſio in adultis, quam in pueris

ris periculosior. ibid.
Convulsio incurabilis quæ. 192
Convulsio ab evacuatione pessima. ibid.
Convulsio ex siccitate incurabilis, & cur. ibid.
Convulsiones in tremores desinentes, & contra, lethales. 193
Convulsiones ex vulneribus lethales. ibid.
Convulsionum salubrium, & lethalium dignotio. 194
Convulsiones fere semper exitium indicant. 180
Convulsivus motus, quid. ibid.
Convulsio stomachi singultus est. 198
Constitutiones annorum pestilentes quatuor descriptæ ab Hippoc. 50
Copia crassorum & lentorum humorum, quales affectus faciat. 55
Chordæ quomodo affectæ acre tendantur. 182
Corpus totum a calido ad frigidum repente mutari, & contra, malum. 128
Corpora in declinatione, vel cessatione morbi non renutriri, pessimum. 278
Corpora cessante morbo non renutriri quid prædicat. ibid.
Corpora refrigerata ilico calefieri bonum est, & quæ hujus causa. 129
Corporis extimas partes refrigeratas non recalescere, malum. 122
Corpus bene valenti simile, vel dissimile, corpora contabescere, quid signet. 276
Crapulæ magnos morbos faciunt. 49
Crisis vocabulum quid significet, & unde nomen habeat. 365
Crisis veræ quatuor differentiæ. 366
Crisium variæ a multis concessæ differentiæ. 367. & seq.
Crisis vocabuli author quis. 365
Crises bonæ, & malæ imperfectæ, quæ. ibid.
Crises quomodo per humores, quomodo per abscessus fiant. 395
Crises sæpe in mulieribus, sanguine per uterum erumpente, mensium modo fiunt. 405
Crises quomodo in mulieribus observandæ. ibid.
Crisis cur in principio morbi quandoque contingat. 387
Crises cur in magnis, & acutis non in parvis morbis fiant. 369. 372
Crisium perfectarum signa percipiuntur, imperfectarum obscure. 371
Crisis simpliciter quomodo fiat ib.
Crisium instantium signa. 371
Crises fieri quo humores, & natura inclinat. 400
Crisis quando futura ut haberi possit. 420
Crisin futuram tria prænunciant. 373
Crisin antecedentia signa quæ. ib.
Crisis futuræ tempus ex magnitudine morbi, ex morbi motu. 422. 424
Crisis futuræ tempus a coctione, & cruditate. 425
Crisin perfectam in morbe salutari non nisi in vigore, imperfectam in augmento spectari. 423
Crisin quæ necessaria præcedant. 421

Criſis quando quarto, quando ſeptimo die exſpectanda. 421
Criſis quæ incommoda & quare præcedant. 371
Criſin in febribus ardentibus quæ præcedere ſoleant. 374. & ſeq.
Criſium futurarum perfectarum, & imperfectarum indicia. 389
Criſis quomodo ex copia urinæ per negationem cognoſci poſſit. 414
Criſis futuræ per urinam ab autore obſervata ſigna. 421
Criſis futuræ per alvi excretionem ſigna neque a Galeno neque ab Hippocrate pertractata. 415
Criſis futuræ per alvi dejectionem ſigna. ibid.
Criſis per vomitum futuræ ſigna. 409
Criſis quando per ſudorem exſpectanda. 413
Criſes compoſitæ quomodo præcognoſci poſſint. 417
Criſes bonas futuras quomodo ex coctione colligi poſſit. 375
Criſis ſalutaris præcognitio ex pulſu. 379
Criſium ſalutarium fidelium a ſalutaribus minus fidelibus deſtinatio. 382
Criſin bonam, ſed non fidelem, quæ pollicentur. 383
Criſes per ſanguinis eruptiones non ſemper ſalutares. 336
Criſes ſalutares quæ. 383
Criſes ſalutates duplices, & quæ. 384
Criſin perpetuo ſalutarem quæ indicent. ibid.
Criſis bonæ duplex differentia. 355
Criſes bonæ quæ ſint. 369
Criſes tetræ non niſi in acutis morbis fiunt. ibid.
Criſes bonæ, & malæ quomodo fiant. 368
Criſes ante augmentum quibuſdam, etſi non omnibus ſignis coctionis conſpectis, bonæ quidem dicuntur, non tamen fideles, & certæ. 386
Criſis nulla bona cruditatis ſignis conſpectis. 283
Criſes ante ſtatum non ſunt omnino bonæ. 383
Criſis ſtatum anticipantes una altera deterior. ibid.
Criſes non juvantes, malæ. 74
Criſes etiamſi cum coctionis ſignis appareant, niſi morborum ideis congruant, raro juvant. 387 & ſ.
Criſes exitiales quomodo cognoſcantur. 387
Criſes etiam cum aliquali coctione poſſe eſſe lethales, ab exemplis confirmatio. 391
Criſes exitiales quomodo ab excretionibus indicentur. ibid.
Criſium exitialium cum concoctione exemplum. 393
Criſes ſæpe exitiales etiamſi aliqua coctio ſeſe in excrementis oſtendat. 390
Criſes lethales cum ſignis coctionis quomodo ab autore obſervatæ. ibid.
Criſes multæ quo pacto lethales dignoſcantur. ibid. & ſeq
Criſium exitialium ſigna. 387
Criſium exitialium ex pulſu judicatio. 388
Cruditates quomodo fiant. 339
Cruditas nunquam boni quicquam præſagit. 341

D.

Declinatio morbi ex natura & ſymptomatibus. 62
Decubitu ſupino cur delectentur ægri, & nec malus. 160
Decubitus optimus tria deſiderat. ibid.
Decubitus optimi ſigna. 95. & ſeq.
Decubitus malus qui. ibid.
Decubitus ſupinus quos affectus minetur. 97
Decubitus delirium quid ſiguificat. ibid.
Dejectiones, quæ facultatis actiones debiles denotant. 29
Dejectiones crebræ bilioſæ dyſentericæ in acutis morbis peſſimæ, & exitiales. 477
Dejectiones rubræ peſſimæ. ibid.
Dejectiones porraceæ virides. ibid.
Dejectionum colores exitiales. 478
Dejectiones nigras eſſe peſſimas. ibid.
Dejectiones verſicolores peſſimæ. ibid.
Dejectiones colloquativæ exitioſæ. ibid.
Dejectiones inſciis ægrotis quid ſignificent. ibid.
Delirium quid. 17
Deliria quæ timenda quæ ſecus. 85
Delirii parvi notæ, & cauſſæ. 89
Deliria ex quibus cauſſis. ibid.
Deliria omnia, qualiacunque ſint, cerebro læſo fiunt. 89
Deliria duplicia, alia in vigore febris, alia ſine. 90
Delirii ex ſepto tranſverſo ſigna. 85
Delirii a phrenitide deſtinatio. ib.
Deliramus cur nonnulli magis phrenitici, nonnulli magis lethargici exſiſtunt. 89
Deliria quæ magis, quæ minus mala. ibid.
Deliria nulla ſunt ſecura. ibid.
Delirium nullum certum per ſe exitii ſignum eſſe poteſt. ibid.
Delirium perpetuo malum, ſed non exitiale. 255
Deliria phrenitica omnia mala. 93
Deliriorum peſſima ſigna. 89. 100
Dentium convulſio exitialis. 315
Dentium ſtridores unde proveniant. ibid.
Deſipientiæ tremulæ quæ ſint. 87
Deſudationes quæ ſint, & harum cauſſæ. 445
Deſudationum inter ſe diſtinctio. 453
Diaſtole quid. 227
Dies decretorii qui ſint. 356. cum ſ.
Dies omnes poſſe dici decretorios. ibid.
Dies omnes ex Diocle decretorii ante diem vigeſimum. ibid.
Dies vere decretorii qui ſint. 357
Dierum decretoriorum cognoſcendorum regula ex Hippocrate 358
Dies decretorii indices, & judices, qui. 360
Dierum decretoriorum loco in febribus intermittentibus acceſſiones conſiderati. 360
Dies judicatorii, indicatorii & intercidentes qui. ibid.
Dierum decretoriorum cauſſæ. ib.
Dierum decretoriorum de cauſſis variæ opiniones. 360. cum ſeq.
Dies vigeſimus terminus morborum ſalutarium acutorum. 399
Diebus imparibus creatos morbos recte judicari, & paribus non utiliter. 362

Dies judicatorios fieri ab eadem cauſſa, ex qua acceſſiones, quippe ab humorum motu. ibid. cum ſeq.
Dolor quid. 132
Dolor multiplex. 133
Dolor pulſativus quos affectus ſequatur. ibid.
Dolor tenſivus quis. ibid.
Dolor acutis quis. ibid.
Dolores alii fixi, alii mobiles. ib.
Dolor ex quibus cauſſis. ibid.
Dolor omnis qualiſcunque vires reſolvit. ibid.
Dolores qui minus mali. 134. cum ſeq.
Dolores inflammatorum qui. ib.
Dolor qua ratione febre ſolvatur. 133
Dolorem capitis quid ſolvat. 135
Dolores qui boni. 137. cum ſeq.
Dolores mali qvi. 139
Dolor quos affectus cauſſare poſſit. 140
Dolores partes ignobiles occupantes, quando boni, quando mali. 142
Dolores abſque judicatione ſoluti inutiles, & quare. 142
Dolores partem aliquam occupantes, ſi ab ægris non ſentiantur, mali. 143
Dolores in acutis, qui ſalutem, qui exitium. 70
Dolorem non ſentire ægrotos quid. 70
Dolor abſque ratione diminutus quid ſignificet. 45
Dolores ſuppurationem notantes. 525
Dorſi puſtulæ quam prædicendi vim habeant. 324
Dormire ore hianti, malum. 100
Durities cum frigore in extremis partibus, lethalis. 127

E.

Emproſthotonos quid 180
Empyi qui ſint. 526
Empyi quo pacto ſervantur. 528. & ſeq.
Error eorum qui tremorem pro rigore accipiunt. 172
Error eorum, qui decubitum ſupinum laudabant. 96
Error nullorum de veternoſo ſomno. 153
Evacuationes delirium liberantes, quæ ſint. 91
Evacuationem ſanguinis in inſanientibus cur mederi per hæmorrhoidas moliantur. 435
Exanthemata copioſa cur mala aquando. 538
Excrementa cocta, & cruda quæ. 339
Excrementa concocta certa ſalutis indicia. ibid.
Excrementorum coctiones & cruditates ad prognoſin plurimum faciunt. 338
Excretiones omnes, dolorem non ſedantes, malæ. 68
Excretiones natura congruentes, quæ. 380
Excretiones non juvantes, malæ. 75
Excretiones, quæ juvare debent & non juvant, malæ. ibid.
Excretiones ſalutem denotantes. 14
Excretiones optimæ quæ ſint. 343
Excretiones principio morborum non eſſe per ſe bonas. 343
Excretionis copioſæ ſalutaris a minus ſalutaribus diſtinctio. 433

Excretiones ſymptomaticæ quæ & cauſſæ ipſarum. 345
Excretionis ſanguinis ſalutaris quæ conditiones. 433
Excretiones factæ a natura non ſemper ægros liberant. 428
Excretiones ſymptomaticæ quæ. 461
Excretiones ſymptomaticæ ſemper malæ. 346
Excretionum ſecundum Truncavellium diviſio. 347
Excretiones & abſceſſus ante coctionem & in principiis morborum conſpectæ, contra multorum medicorum opiniones, aliquando bonæ. 347
Excretionum ſymptomaticarum ſignum proprium. 463
Excretio alvi num bona vel mala ſit, ex coctionis ſignis cernes. 533. cum ſeq.
Excretiones omnes in principio morbi, crudo adhuc humore, lethales. 386
Excretioni per alvum neceſſario præcedere dolorem & mordicationem in inteſtinis. 415
Excretiones ſanguinis ſufficientes etiam ante concoctionem ut plurimum eſſe ſalutares. 353
Excretio ſanguinis pauca quando bona, quando mala. 440
Excretio ſanguinis exitialis quæ. 438
Excretio ſanguinis copioſa quæ mala pareat. 440
Excretiones alvi bonæ bifariam ſalvum indicare poſſunt. 465
Excretionis alvi ſalutaris ſigna. 466. cum ſeq.
Excretionis alvi peſſimæ ſigna. 470. cum ſeq.
Excrementa dura & ſpiroſa quid portendant, & ex quibus cauſſis fiunt. 472
Excretiones liquidæ pingores vitioſæ albæ, ex quibus cauſſis, & quid prædicant. 473. & ſeq.
Excretio ſynceri hominis quid præſagiat. 474
Excretio ſpumoſa quid indicet. ib.
Excretio alba ex quibus cauſſis & quid præſagiat. 476
Extenuatio cum ratione quid. 479
Extenuatio maxima, vel nulla in febricitantibus quid oſtendat. ib.
Extenuatio cur prius in facie appareat. 481
Extenuatio ex quibus cauſſis. ibid.
Extenuationis cauſſarum deprehenſio. 280
Extenuata facies, quando magis, quando minus exitialis. 281
Extremæ partes cur aliquando frigeſcant. 123
Extremæ partes vel frigidæ, vel calidæ in acutis morbis quid prænuncient. 336
Exſpirationis utilitas. 367

F.

Facies quomodo ſalutem prædicat. 294
Facies quomodo mortem futuram annunciet. 296. & ſeq.
Faciei rubor aſſiduus in longis lentiſque febribus, vel pulmonis inflammationis, vel ſuppurationis, aut ſudorum eſt ſignum. 296
Facies Hippoc. quæ, & quid ſignificet. 284
Facies rubra quid denotet. ibid.
Facies rubra, humore crudo exiſtente,

ſtente, phrenitim futuram præſagit. 287. cum ſeq.
Facultatum omnium actiones robuſtæ quomodo cognoſcantur. 13
Facultatis naturalis ad demonſtrandum robur duæ ſunt actiones præcipuæ. 13
Facultatis ratiocinatricis languor & debilitas quibus dignoſcatur. 19
Facultas mortua quomodo robur naturæ oſtendat. 246
Facultatem motricem quæ prælanguida oſtendant. 20
Facultatem ſentientem, quæ debilem ſignificent. 21
Facultates animales & vitales a naturali procedere & quomodo. 262
Facultas naturalis quomodo ad præſagiendum faciat. 263
Facultatis naturalis tres operationes & quæ. ibid.
Facultatis vitalis cognitionem ad prognoſticandum plurimum valere. 225. cum ſeq.
Facultatis vitalis robur unde cognoſcitur. ibid.
Facultas vitalis quæ debilis. ibid.
Facultatis vitalis inſtrumenta ſubminiſtrantia, quæ. 226
Facultatis, naturalis vitalis, atque animalis actiones. 11
Facultas naturalis vel læſa vel bene ſe habere unde cognoſcatur. 398
Facultas poſtrata exitiale ſignum. 69
Fatuitas etiam in homine non ægrotante periculo omnino non caret. 101
Fatuitas & oblivio memoriæ ſunt ſymptomata. ibid.
Fatuitatis & oblivionis eædem ſunt cauſſæ. ibid.
Fauces ſecundæ & inflatæ quid notent. 324. cum ſeq.
Febris ſingultuoſa quæ. 199
Febres fumantes quales ſint, & quomodo fiant. 71
Febres ſimpliciſſimæ, & deterrimæ quæ ſint. 356
Febres typhodes dictæ, exterius mites, intus turbantes. 45
Febres ſemitertianæ peſtilentes graſſatæ. 45
Febres acutas raro recte paribus diebus judicari. 428
Febres atdentes paribus diebus non utiliter judicari. 429
Febris quartana cur in convulſionibus ſolvendis plus valeat. 188. & ſeq.
Febrem quartanam per largam ſanguinis e naribus fluxionem fuiſſe judicatam. 404. cum ſeq.
Fervor in gutture quid denotet. 378
Fervor in gutture in quibus lethalis & in quibus non. 533
Flammans facies non ſemper phlegmonis ſignum. 120
Fœtor in excretis per vomitum, malus. 113
Fœtor ægrotis apparens circa oblata, malus. 114. & ſeq.
Frigiditas extremorum in febribus continuis ſemper mala. 123
Frigiditas moderata corporis quando bona. 125. cum ſeq.
Frigiditas in quibus corporibus lethalis. 125
Frigiditas extremarum partium cum limone lethalis. ibid.

Frigiditas expurgatione, mala. 127
Frigiditatem extremarum partium duo lethalem reddunt. ibid.

G.

Gaudium quæ mala faciat. 53
Genæ rubræ quid ſignificent. 311
Genæ rubræ ſigna vel cerebri inflammati, vel pulmonum, vel pleuræ. 312
Genarum rubor in purulentis unde. 529
Genæ lividæ quid denotent. 314
Guadagnina uxor authoris ardente febre cum fluxu bilioſo dyſenterico mortua. 477
Guſtus depravatus in ægrotis non ſemper malus. 109
Guſtus depravatus ex quibus cauſſis. 114

H.

Hæmorrhagia ſive ſanguinis fluxus, plurimos morbos judicat. 400
Hæmorrhagiæ futuræ ſigna. 401. cum ſeq.
Hæmorrhagia in quibus potius exſpectanda, in quibus contra ſuppuratio. 401
Hæmorrhagia in quibus morbis accedat. 402
Hæmorrhagiæ proprium ſignum capitis dolor. 402. & ſeq.
Hæmorrhagiæ futuræ ex facie præcognitio quomodo habenda. 404. & ſeq.
Hæmorrhagiam quomodo lachrymæ portendant. 406
Hæmorrhagia quo tempore morbi apparet. ibid.
Hæmorrhagiam ut plurimum præcedit aurium tinnitus. 404
Hæmorrhagiam cur præſagiat venarum pulſus. ibid.
Hæmorrhagiæ propria ſigna. 405
Hæmorrhagiam cur ſignificat hypochondriorum tenſio. 404
Hæmorrhoides ſuppreſſæ quæ mala concitent. 53
Hæmorrhoides immodice fluentes quos morbos pariant. ibid.
Hiatus oris quam ob cauſſam fiat. 99
Hieronymus Aqua pendens. 301
Horror quid. 211
Horrores quid in acutis. 21
Horror quid. 211
Horror a rigore quomodo differat. 212
Horrorum cauſſæ. ibid.
Horrores boni qui. 213
Horrores mali qui. 213. cum ſeq.
Horrores crebri ſuppurationem futuram denotant. 214
Horrores qui fiunt in iis, qui ſuppurantur. 527
Horror ex timore. 202
Humorum mutatio periculum conjunctum habet, aliquando nullum. 131
Humorum multitudo quid faciat ad prognoſticum. 73
Humores turgentes quid præſagiant. 73. cum ſeq.
Humores facere ad cognoſcendos morbos debiles. 43
Humores calidos faciles eſſe ad motionem. 373
Humorum duplex inclinatio. 399
Humores calidi non egent facultate valida, ut abſceſſus fiant, contra frigidi. 396
Humores inſigniter putrefactos fieri veneno. 59

Humidus & calidus aer facit morbos peſtiferos. 50
Humiditas aeris peſſima. ibid.
Hypochondrium quid. 325
Hypochondria naturaliter ſe habentia quid prædicant. 326
Hypochondria quæ peſſima. 307
Hypochondriorum tenſio, qui ſanguinem fluxurum prænunciet. ib.
Hypochondriorum tenſio, quomodo bona, quando mala. 326
Hypochondriorum tenſio ex quibus cauſſis. 327
Hypochondriorum tenſio cum duritie, qualis. 328
Hypochondriorum tenſio cum flatu qualis. 329
Hypochondrii dolor cum tenſione quid præſagiat. 331
Hypochondriorum ſuppurationes malæ. 332
Hypochondriorum pulſus quomodo delirium indicat. 334
Hypochondriorum tumor durus & dolens peſſimus. ibid & ſeq.
Hypoſtaſis quo pacto diſtinguatur a ſedimento inæquali divulſo. 492

I.

Ignorantia cum rigore mala & cur. 102
Inquietationes cur a febribus ardentibus maxime. 164
Inquietatio in morbis quid denotet. 160
Inquietatio quid Hippocr. & Galeno. 167
Inquietudo quid in acutis ſignificet & a quibus cauſſis. 71
Inquietationes exitiales & ſalutares criticæ. 71. & ſeq.
Inquietatio aliquando flammantis in hypochondriis ipſis affectionis ſymptoma. 171
Inquietos ſive anxios quid faciat ægros. 167
Inquietatio cur præcedat criſin. 168
Inquietatio omnis, niſi Criſin præceſſerit, mala, & cur. 164
Inquietatio quando minus periculoſa. 164. & ſeq.
Inquietationes criticæ ab aliis quomodo diſtinguantur. ibid.
Inſpirationis utilitas. 245
Inſomnia conſpicua quæ bona, quæ mala. 93
Indicatorium non indurans quid, & difficilioris judicii cur. 391
Indicium ex ſolis pulſibus malis nunquam ferendum. 238
Judicatoria quæ non judicans quid ſignificent. 75
Indicatoria lethalia quæ ſint. ibid.

L.

Labium contractum quid aliquando portendat. 315
Labium perverſum vel exulceratum quid indicet. ibid.
Lacrymarum diſtinctio voluntaria, & non voluntaria. 330. & ſeq.
Lacrymas ſpontaneas bifariam dici. ibid.
Lacrymæ voluntariæ ad prognoſin parum faciunt. ibid.
Lacrymæ involuntariæ ſemper malæ ibid.
Lacrymæ criticæ quomodo deprehenduntur. 299
Laſſitudinem ſpontaneam interius cauſſa habentium triplex differentia. 144
Laſſitudo ulceroſa quam parum corporis occupet. ibid.

Laſſitudo tenſionis quam partem affectam indicet. 145
Laſſitudines diu durantes quæ. ib.
Laſſitudo boni judicii quæ. 145
Laſſititudo mala quæ. 146
Linguæ conſpectus plurimum ad præſagiendi artem facit. 316. &ſ.
Linguæ virides, rubræ, nigræ, aridæ & albæ unde. 317
Lingua quomodo & ex quibus cauſſis mutari poſſit. 316
Lingua bene valenti ſimilis in acutis morbis optimum ſignum. ib.
Linguam pro varietate humorum tingi. 317
Lingua mollis quid prædicat. 316
Lingua boni judicii quæ. 318
Lingua mala quæ. ibid.
Lingua alba, craſſa, cœnoſa, quid ſignificet. ibid.
Lingua flava quid, quid nigra denotet. ibid.
Lingua tremula quid prænunciet. ibid.
Lingua livida, omnium linguarum maxime lethalis. ibid.
Linguæ diminutæ quid futurum prænuncient. 319
Lingua phrenicorum quæ. ibid.
Lingua licet peſſima per ſe ſine aliis ſignis mortem indicare nequit. 320
Lingua arida ſine ſiti quid denotet. 321
Lingua arida & aſpera quid ſignificet & quando mala. ibid.
Linguæ trementis cauſſæ & quid prænuncient. 322
Lumborum dolores quomodo ex fluxione menſium. 407
Lumborum doloris ab alvi excretione ab eo, qui vel hæmorrhoidas vel menſes prænunciat differentia. 417

M.

Maniodis qui fiat. 87
Marina Theupola febre ardente cum diarrhæa mortua. 391
Martianus Medicus ad Galenum de prædictione. 2
Medicamenta non juvantia quid ſignificent. 74
Medici unde ſanguinis miſſionem aliamque evacuationem mutuati ſint. 428. & ſeq.
Medici artis prognoſticæ ignari, ſed tamen prudentes, quomodo ad præſagiendum ſe habent. 3
Menſes ſuppreſſi quos affectus concitent. 52
Menſium per nares purgatorum obſervatio. 405
Menſium ſigna antecedentia quæ. 408
Mente perturbatis ſæpe imaginatio aliis, illa his vitiatur. 78
Mente non conſtantes quot mudis dicantur. ibid.
Mente non conſtare quid ſignificet. 76
Mentis perturbatio quam facultatem & qua ratione, afficiat. ib.
Mens turbata in ægrotis aliquando bonæ criſis ſignum. 77
Mentis conſtantia in ægrotis non ſemper ſanitatis futuræ ſignum. ibid. & 88
Mentis conſtantia in quibus morbis ſalutem prædicat. 78
Mente conſtare qui dicantur. 76
Mentis inconſtantia malum ſignum. ibid.
Mentis non conſtare qui Galeno dicantur. 79
Mentis turbatæ vera ſigna. ibid.
Mentis turbatæ e particularibus

membris ſigna. 80
Mentem turbatam iri quæ ſignificant. 81
Morbi debiles ab ipſorum cauſſis cogniti. 40. & ſeq.
Morbi natura potentiores quibus cognoſcantur. 44
Morbi natura potentiores ex ſuis cauſſis qui. 49
Morbum fore ſalutarem ex quibus ſignis haberi poſſit. 398
Morborum robur & imbecillitas a quibus cognoſcatur. 34. 35
Morbi debiliores natura, ex ideæ magnitudine atque more. 37
Morborum temporis triplex differentia. 422
Morbi ſalutares omnia tempora pertranſeunt. 61
Morbus pernicialis quibus judicetur. 66
Morbus arietis dictus. 41
Morbi debiles ex cauſſis quomodo animadvertantur. 41
Morbi tolerantia, & intolerantia quid notet. 72
Morbus ad oppugnandum corpus militum loco ſymptomatibus utitur. 5
Morbi qui in variis ætatibus fiunt. 53
Morbos ſævos & benignos quæ notent. 37
Morbi acuti & medii quando terminentur. 422
Morbi acuti ex delapſu qui dicantur. ibid.
Morborum acutorum differentia. ibid.
Morbus peracutus ſtatim extremos labores habet. 64
Morbos acutos imparibus diebus utiliter judicari, minime paribus. 362
Morbi acuti ſæpe multiplici curſu judicantur. 417
Morbi acuti frequentiſſime ſudoribus judicantur. 413
Morbus, veluti dux exercitus, tentat corpus tanquam arcem oppugnare. 4
Morbis qui magis & qui minus periclitentur. 53. & ſeq.
Morbus regius quo nomine ab autoribus & quare appellatur. 57
Morbus regius quid & quotuplex. 288
Moroſus quid. 85
Morituri quo tempore morbi decedant. 59
Mortifera tria medicis vocata quæ. 257
Motrix facultas tripliciter læditur. 160
Motrix facultas quomodo diminuatur, reſolvatur, vitietur. ibid.
Motricem facultatem ex decubitu optime cognoſci. ibid.
Motum in decubitu a duobus pendere. ibid.
Motus tardus in corpore quid ſignificet. 95
Mutationes morborum in morbis quid ſignificant. 59
Mutationes ſex numero quæ in morbis obſervantur. 367

N.

Narium prognoſtica. 315
Natura, veluti arcis præfectus, corpus defendit a morbi inſultibus. 4
Naturam quandoque ante tempus inopinanter morbum aggredi & vincere. 5
Natura ad corporis partes defendendas militum loco functionibus

bus utitur. ibid.
Naturam quæ robuſtam, & debilem ſignificent. ibid.
Natura quamobrem ante tempus quandoque pugnat contra morbum. 6
Naturæ robur & imbecillitas a quibus dignoſcatur. 7
Natura quid ſit. ibid.
Naturam fundari in calore innato. 9
Naturam non carere diſcurſu, & quadam providentia proſpicere corpori. ibid.
Natura triplex eſt. ibid.
Naturæ tres ſunt facultates. ibid.
Natura videtur non carere diſcurſu. 6
Natura non æque omnes partes corporis, ſed quaſdam plus & quaſdam minus defendit. ibid.
Naturæ primo curæ ſunt viſcera mox aliæ partes. ibid.
Naturam ſæpius, ut viſcera liberat, demittere impetum morbi ad partes ignobiliores. ibid.
Natura quomodo ad criſes faciendas moveatur. 368
Natura quomodo ad excretionem irritetur. 369
Natura in principio morborum nihil boni excernit. 388
Naturarum & habituum corporum aptitudinem multum facere ad conjiciendos morbos magnos & ſævos, & parvos mites. 403
Naturalis facultas a quatuor functionibus innoteſcit. 338
Nihil exſpuere in pluriticis pulmonis quid ſignificet. 379
Nubeculæ in urinis quid notent. 491
Nutritio quorum opera perficiatur. 263

O.

Oblivio ægrotis ſuperveniens quando bona. 103
Oblivio in acutis morbis quid ſignificet. 19
Oculi ad prædictionem plurimum facere. 298
Oculi in ægris ſanis ſimiles ſalutem quomodo polliceantur. 298
Oculi ſani qui. ibid.
Oculi ſani ſoli per ſe ſalutem non indicant. 298
Oculi ex quibus cauſſis permutari poſſint. ibid.
Oculi quomodo eruptionem ſanguinis oſtendant. 301
Oculi rubri quando bona, quando mala prænuncient. ibid.
Oculorum præſagium bonum in tribus conſiſtit. 302
Oculi mali qui & quid præſagiant. ibid.
Oculi quomodo convulſionem futuram præſagiunt. 304
Oculi inæqualis magnitudo ad prognoſticandum plurimum facit. 305
Oculi tumidi in morbis acutis mali. ibid.
Oculi variati quare mortem præſentem præſagiant. 306
Oculi inſtabiles, fixi, cur lethales. ib.
Oculi cur pervertuntur. 307
Oculorum perverſiones non perpetuo malæ. 308
Oculorum clauſio in acutis morbis cur perpetuo lethalis. ibid.
Oculorum ſuſpectiones malæ. 309
Oculi album, rubrum ſi ſpectetur, malum. 309
Oculi ſi pituitoſo excremento in morbis referti ſint, quid denotet. ibid.

Oregmone & ranticum. 533
Os ſtomachi ab antiquis cor vocatum. P. 419
Palpitatio quid. 176
Palpitationes in quibus partibus fiant. ibid.
Palpitationum Cauſſæ. 177
Palpitationi cur frequenter cor & ventriculus ſubjiciantur. ibid.
Palpitatio critica quæ. ibid.
Palpitatio ſalutaris quæ. ibid.
Palpitatio quæ periculoſa. 178
Palpitationes totius corporis quid ſignificent. ibid.
Paraplexia ex febribus acutis ſemper mala. 351
Partium corporis, cum nobilium tum ignobilium, morbo vexatarum ſignificatio. 73
Partes ignobiles in morbis dum humoribus obſidentur, quomodo ſalutem prædicant, ſi contra humores ab ignobilibus ad nobiles deferantur, mortem prænuncient. 334
Partes principes quæ. ibid.
Partes non principes & ignobiles quæ. ibid.
Partes corporis tumidæ quid ſignificent. 285
Partes colore mutari quæ dicantur. 286
Paratidum futurarum ſigna & indicium. 539
Peſtem fieri a pravis cibis. 49
Peſtis caliditate immodica obortа. ibid.
Phrenitis a paraphraneſi quomodo diſtinguatur. 84
Phrenitis quomodo judicetur. 90
Phrenitim ſequentia ſympt. 84
Phrenitico ſi ſputatio frequens ſuperveniat, quid ſignificet. 405
Phrenitides obſcuræ lethales. 93
Phreniticorum obſcurorum triplex ſilentium. 94 & ſeq.
Phreniticorum pernicioſorum ſymptomata. 95
Phreniticis unde tremor. ibid.
Phrenitis tremula quæ. ibid.
Phrenitis vehementis ſymptomata quæ & quæ tempore ſuperveniant. 95. & ſeq.
Phrenitis tremori conjuncta, lethalis. 96
Phrenitici omnes exitioſi in convulſionem deſinunt, ut in tremorem terminatum. ibid.
Phrenitico palpitatio ſuperveniens lethalis & quare. 97
Phreniticorum excretiones quæ lethales. ibid.
Phreniticos circa neceſſaria errare, peſſimum. ibid.
Phreniticorum crebra mutatio quid denotet. 98
Phrenitis omnis ex debilitate procedens lethalis. ibid.
Phrenitidum exitialium quid proprium. 186
Phtoes, & phthyſis, quid. 526
Phtiſicis purulentis aliquando pars aliqua corporis humiditate repletur. 118
Pituita quales morbos faciat. 61
Potus vini immoderatus quos morbos creet. 52
Potum immodicum refrigerare. 49
Pluritidum quæ ſæva, quæ benigna. 35
Pleuritides ſcitæ periculoſiſſimæ cur. 37
Pleuritides peſtilentes Baſſani, & Maroſticæ evulgatæ. 51. 524
Præſagiendi utilitas ad medicos. 3
Præſagiendi artis utilitas ad ægrotos. 1

Prædictio ſalutis ac mortis ex quibuſcunque ſenſibus exterioribus. 104
Prædicendi regula a diebus decretoriis. 366
Præſagiendi totum officium ex perſpecto virium robore dependet. 108
Præſagituro tria ſunt ſemper attendenda, arteriarum pulſatio, reſpiratio, & ciborum appetentia. 91
Prædictiones a Galeno in multis. 3
Principium morbi ex ſymptomatum ratione. 63
Principium morbi ex natura concoquente. 64
Pulſuum ſignificatio. 27
Pulſus quid. 225
Pulſuum diviſio. ibid.
Pulſus omnes decem generibus comprehenduntur. 228
Pulſuum differentiæ ex quibus colligantur. ibid.
Pulſus vehemens, languidus, mediocris qui ſit. 228
Pulſuum quartum genus, quod ſit. ibid.
Pulſuum quintum genus, unde deſumatur. ibid.
Pulſus, creber, frequens, & rarus quis. ibid.
Pulſuum ſextum genus, unde petatur. ibid.
Pulſuum genus ſeptimum, unde habeatur. ibid.
Pulſus Eurythmus, Arythmus, hererorythmus, Echyrythmus, qui. 229
Pulſuum octavum genus, quomodo ſpectatur. ibid.
Pulſus æquales, & inæquales qui. ibid.
Pulſus inæqualis differentia ibid.
Pulſus impartiatus quis. ibid.
Pulſus Myurus quis. 231
Pulſus undoſus, formicans, vermicularis, hecticus, vibratus, ſerratus, qui. ibid. & ſeq.
Pulſus Myurus a Myuro quomodo differat. ibid.
Pulſus deficiens qui. ibid.
Pulſuum ordinatorum, & inordinatorum genus quod dicatur. 232
Pulſuum cauſſæ tres. ibid. & ſeq.
Pulſuum frequentium, rarorum tardorum, & parvorum cauſſæ quæ. ibid.
Pulſuum cauſſis tribus variatis quomodo varios pulſus efficiant. ib.
Pulſum immutantes cauſſæ intrinſecæ, & extrinſecæ. 233
Pulſus magnus qui fiat. ibid.
Pulſus mediocris, & longus unde. ibid.
Pulſus brevis, anguſtus & latus unde. ibid.
Pulſus altus, humilis, & celer unde. ibid.
Pulſus frequens, vehemens, languidus, durus, mollis, plenus vel inanis, ex quibus cauſſis. ibid.
Pulſus intermittentes unde procedant. 234
Pulſuum recurrentium, & Myurorum cauſſæ. ibid.
Pulſuum Dicrotorum, undoſorum, vermicularium, formicantium, convulſivorum vibroſorum, & herratorum cauſſa. ibid.
Pulſus facultatem firmam indicantes. ibid.
Pulſus facultatem debilem indicantes qui. 236
Pulſus ſalutem & exitium prædicentes qui. 237

Pulſus undoſus ſudorem futurum nunciat. 238. & ſeq.
Pulſus parvi, humiles, tardi quando exitioſi. ibid.
Pulſus maxime exitioſi qui. 239
Pulſus intermittens in juvenibus peſſimus & quare. 240
Pulſus intermittentis caſus ſingularis & rarus. ibid.
Pulſus intermittens cur in ſenibus non ita periculoſus. 241
Pulſus febricitantium cur aliquando ſanorum ſimiles ſint. 243
Pulſuum moderatorum in febricitantibus cauſſæ tres, & quæ. 243
Pulſuum doctrina quare ab Hippocr. paucis pertractata ſit. ibid.
Purgantibus cur in principio morborum uti non liceat. 431
Purgationes tum arte tum natura factas non juvantes, eſſe malas. 75
Puris ſive vomicæ eruptionis ratio, cauſſa, tempus. 530
Puris generationis notæ ex Hippocr. 512
Purulenti quibus ſignis dignoſcantur. 529
Purulentorum quale prognoſticum. 530

R.

Refrigeratio repentina quando malum non ſignificat. 129
Regius morbus fit hepate male affecto. 288
Regius morbus ex tribus fit, tumore duro, inflammatione & obſtructione. 288
Regius morbus quomodo ex tribus prædictis cauſſis procreetur. ibid.
Regius morbus quando boni judicii. 289
Regius morbus cur ante ſeptimum non bonus. 290
Regium morbum apparentem ante ſeptimum, malumeſſe probatur, Hippocratiſque ſententia confirmatur. ibid.
Regio morbo affecti quomodo judicantur. ibid.
Regius morbus criticus ſalutem oſtendit. 292
Regius morbus malus, & lethalis quis ibid.
Regius morbus febribus ſuperveniens, cur bonus. ibid.
Reſpirationis eſſentia diverſorum opiniones. 245
Reſpiratio quid ſit. ibid.
Reſpirationis cauſſa triplex. ibid.
Reſpirationis differentiæ quæ. ib.
Reſpiratio magna & parva quæ. ib.
Reſpirationes æquales & inæquales quæ. 246
Reſpirationes ordinatæ & inordinatæ quæ. ibid.
Reſpirationes rythmæ, & arythmæ quæ. 247
Reſpirationis cauſæ quæ. ibid.
Reſpirationis ſignificatio. 55
Reſpiratio quomodo fiat. 247
Inſpiratio & exſpiratio quomodo fiant. 247
Reſpiratio quomodo læditur. ibid.
Reſpiratio magna quæ. 249
Reſpirationum diverſarum ſimplicium cauſſæ. ibid.
Reſpiratio facilis ad ſalutem prædicendam multum facit. 422
Reſpiratio ſublimis quæ & quid indicet. 260
Reſpirare ſummis naribus pro diverſitate affectuum varias habet cauſas, & prædictiones. 261
Reſpiratio luctuoſa lethalis, & ex quibus cauſſis. 262

Reſpirationes compoſitæ plurimum ad prædictionem faciunt. 248
Reſpirationes compoſitæ quæ, & quid ſignificent. 249
Reſpirationes æquales & ordinatæ, earumque contrariæ, ex quibus cauſſis procedant. 250
Reſpiratio frigida quid ſignificet, & quid per eam intelligendum ſit. ibid.
Reſpiratio ſecundum naturam ad ſalutem prædicendam plurimum facit. 251
Reſpiratio læſa ſemper mala, per ſe ſola vero exitium ſignificare nequit. ibid.
Reſpiratio læſa aliis læſis operationibus conjuncta lethalis. ibid.
Reſpirationes malæ quæ, ibid.
Reſpirationes aliis conjunctæ operationibus læſis quæ lethales. 252
Reſpiratio magna & velox, magna & tarda, parva & velox, parva & tarda, magna & frequens, magna & rara, quid ſignificent. ibid. & ſeq.
Reſpirationis lethales quæ. 255
Rigor quid denotet. 21
Rigor quid. 202
Rigorem abſque febre fieri poſſe. ibid.
Rigere & non rigere qui dicantur. ibid.
Rigor a frigido quomodo proveniat. ibid.
Rigorem cauſſæ quæ. 203
Rigores a quibus partibus incipiant. ibid.
Rigorum & caloris in febribus cauſſæ. 202
Rigores boni ſive periodici qui ſunt. 205
Rigoris boni duo propria. ibid.
Rigore deſinente corpora triplicem ob cauſſam incaleſcunt. 207
Rigor ſanguinis fluxioni ſuperveniens ſæpe bonus. ibid.
Rigores peſſimi qui. 208. & 210
Rigores æſtuoſi periculoſi. 208
Rigores continui periculoſi. 211
Rigores ob ſuppreſſionem urinæ quomodo fiant. 412
Rigores in acutis morbis quomodo aliquando criſin præcedant. 370. & ſeq.
Rigores eorum qui ſuppurantur. 527
Rubor apparens in quibus partibus malus. 290
Rubor in quibus corporis partibus bonus. ibid.
Rythmus in pulſu quid indicet. 167

S.

Sanguinis exſcreatio in quibus appareat. 430
Sanguinis excretiones per ſtomachum raro bonæ. 430
Sanguinis excretionis duplex differentia. ibid.
Sanguinis excretioni bonæ neceſſario perfecta concoctio præcedit. ibid.
Sanguinis excretionem etiam morbo crudo ſalutem aliquando prædicere & quare. 431
Sanguinis tempeſtiva profluvia ut ſemper juvant, ſi intempeſtiva, nihil. 419
Sanguinis eruptione qui morbi judicentur. 378
Sanguinem per hæmorrhoidas fluxurum quæ indicent. 410
Sedimentorum in urinis cauſſæ. 491

Senectutis morbi. 54
Senſuum exteriorum bona vel mala conſtitutio cur ad prædictionem plurimum conducat. 104
Signa bona in morbis. 37
Signa judicatoria quæ. 370
Signa tria quæ in quovis morbo ad prædictionem plurimum faciunt. 129
Signa ſupervenientia quotuplicia habeantur. 39
Signa mala quæ. 341
Signa prava malum morbum ſignificantia. 59
Signa eorum, qui ſuppurantur. 528
Signa quibus purulenti facti cognoſcuntur. ibid.
Singultus quid. 197. & ſeq.
Singultus ex quibus cauſſis. 199
Singultus qui a mordicatione oris ventriculi fiat. ibid.
Singultum etiam a medicamentis fieri. ibid & ſeq.
Singultus in pueris unde. ibid.
Singultus qui minime timendi. 200
Singultus qui periculum conjunctum habent. ibid.
Singultus quædam ſtomachi convulſio eſt. 201
Singultus a vomitu ut plurimum malus. 200
Singultus in acutis febribus lethalis. 201
Singultus ab immoderata evacuatione lethalis. ibid.
Singultus cur in ictericis. ibid.
Singultus lethales quando judicandi. ibid.
Singultus hepate inflammato qualis. ibid.
Singultus in inflammatione hepatis exitialis. ibid.
Sitis cauſſa præcipua quæ. 260
Sitis immoderata quid ſignificet. 270
Siti in febribus ardentibus ægros carere malum, & cur. 270. & ſ.
Sitis cur non maxima aliquando in morbis acutis. 273
Sitis ablata per ſe ſola ſignum lethale non eſt. ibid.
Sitim ex ratione tolli quid ſit. 274. & ſeq.
Somnus quid. 22
Somnus ex quibus cauſſis. 146
Somnus immoderatus quos morbos. 52
Somnus poſt cibum cur familiarior. 151
Somnus non naturalis quis. ibid.
Somnus quid in delirio ſecundo poſſit. 91
Somnus in acutis quid. 73
Somni in quo morbi tempore fugiendi. 168
Somnus laudabilis & minus laudabilis quis. 150
Somni veternoſi qui. 151
Somnus naturalis quis. ibid.
Somni bona ſigna 154
Somnus quando bonus. 232
Somnus malus quis. 151
Somnus malus ex quibus cauſſis. 156
Solutionis a Criſi diſtinctio. 366
Spaſmus cynicus quis. 182
Spinæ ardores cur nonnunquam in mulieribus. 405
Spiritus magnus quid ſit. 254
Spiritus magnus & rarus delirii ſignum. ibid.
Spiritus frequens inflammationem, & dolorem in locis principibus ſignificat. 255
Spiritus ſtertoroſus quid indicet. 258
Spiritus ſtertoroſus lethalis a non le-

lethali distinctio. ibid.
Sputum quid sit. 509
Sputum quarum partium affectus judicet. ibid.
Sputorum differentiæ. 510
Sputorum omnium causſæ. 510. &s.
Sputi sanguinis, ex venis apertis, erosis, ruptis ex inflammatione, & causſæ. 511
Sputa cruenta, & purulenta. ibid.
Sputorum purulentorum sine suppuratione quæ sint signa. 512
Sputa mala. 35
Sputa biliosa quid significent. 56
Sputa facultatis actiones prælanguidas quæ notent. 33
Sputa facile educi quid significet. 517. & seq.
Sputa optima quæ. ibid.
Sputa prava in iis, qui febre non vexantur. 519
Sputa flava, pallida, prædicere phthysin. 524
Sputa exitialia. ibid.
Sputum sanguinis. 521
Sputa supprimi quid significet. 514
Status morbi cognitionem ad vitæ ac interitus prædictionem expeti. 11
Status morbi futuri cognitionis ad prognosticum utilitas. 58
Status morbi quomodo salutem & quomodo mortem indicet. 59
Status morbi qui sit ex Hipp. 63
Status morbi & status naturæ qui. 376
Status morbi ex natura & symptomatis 63
Stertorosi qui. 532
Stertor quid causſæ judicium. 533
Stillæ sanguinis in acutis & ardentibus febribus spectatæ quid prænuncient. 440
Stillæ sanguinis in morbis acutis semper pernitiosæ. 441
Stomachi motus duplex. 197
Stultitia Galeno quid sit. 101
Stultitia, quæ ejus causſæ. & seq.
Stupor sive torpor quid sit. 113
Stuporem a cerebro originem ducere, qui cognoscatur. 114
Stupores qui boni. 116
Stupor duplex est animi vel corporis. 114
Stupor ex quibus causſis proveniat. ibid.
Sudare qui dicantur. 442
Sudorum differentiæ unde desumantur. 443
Sudorum & urinarum materia eadem. ibid.
Sudorum materia in sanis quæ. ib.
Sudor multus in somno factus quid significet. 444
Sudoris causſæ quæ. 406. 445.
Sudores qui fiant in febribus continuis. ibid.
Sudores in febribus continuis quomodo crudorum humorum multitudinem ostendunt. 455
Sudorum materia quomodo ad cutim feratur. ibid.
Sudores frigidi in morbis acutis semper exitium ostendunt, in mitioribus longitudinem. ibid.
Sudor in una parte sola erumpens quid significet. 460
Sudoris futuri signa. 414
Sudor futurus quomodo ex pulsu undoso præferri possit. 413
Sudoris signa tantum duo a nonnullis statuuntur. ibid.
Sudore qui morbi judicantur. 379. 414.
Sudore aliquando totum corpus evacuari. 445

Sudoris boni notæ quæ. 447. & ſeq.
Sudores apparentes quarto die aliquando boni. ibid.
Sudor quomodo rigorem ſequatur, & quomodo bonus. 447
Sudores mali qui. 449
Sudorum diviſio. ibid.
Sudores mali qui. 237
Sudores mali languorem actionum ſignificantes. 33
Sudor criticus, & ſymptomaticus qui. 450
Sudores copioſi unde fiant. 451
Sudores continui licet non copioſi mali & cur. ibid.
Sudores copioſi non indicatorii in acutis febribus lethales. 452. & 458.
Sudor paucus perpetuo malus. 453
Surditas in morbis quid. 24
Surditas ſuperveniens quando bona. 108
Surditas ſuperveniens quando lethalis. ibid.
Surditas delirii ſignum quando. 109
Surditas in acutis morbis ut plurimum mala. ibid.
Surditas aliquando poſt aures abſceſſus futuros ſignificat. 107
Suppurati qui ſint & quomodo fiant. 525
Suppuratorum prognoſticum. 530
Suppuratorum paucos ſervari. 325
Suppurationis in partibus thoracis, & pulmonum notæ. 512
Suppurationis ſigna. 527
Symptomata magna quæ non maligna. 37
Symptomata levia & parva viſu quæ maligna. 38
Symptomata mala præter rationem quid ſignent, & bona. 38. & ſeq.
Syſtoles quid. 227

T.

Tabes quid & cauſæ. 526
Temperamentum calidum ad Criſes aptiſſimum, ut contra frigidum contrarium, 375
Temporum morborum utilitas ad victus rationem inſtituendam. 2
Tempora morborum quid. 59
Tempora morbi quomodo inter ſe diſtinguantur. 424
Tempora morbi & naturæ ſimul æque obſervari in ſanandis. 66
Tempus morbi celerius, moverique tempus naturæ, non eſt bonum. 67
Tempora morborum a coctionis ſignis cognoſci. 60
Tempora ab eſſentia morbi a ſymptomatibus & a materiæ tranſmutatione. ibid.
Tempora morbi non convenire cum temporibus naturæ, ſive materiæ. 61
Tempora dari morbi, ſymptomatum ac materiæ tranſmutandæ. ibid.
Tempora, anni inconſtantia, quid præſagiant. 51
Tenſio omnis cum tumore vel duritie, atque dolore indurare viſcerum inflammationes, 330
Tenſio mollis unde. ibid.
Tenſio mollis quid prædicat. 330
Tetanos, ſive diſtenſio quid. 270
Timor quæ mala faciat. 53
Tinnitus aurium in morbis unde. 110
Tinnitus aurium non ſemper ex flatu. 111
Tinnitus lethalem phreniſin quando denunciet. ibid.
Tinnitus aurium in morbis longis gravem morbum minatur. ibid.

Torpores præter conſuetudinem evenientes quales affectus futuros prænuncient. 114
Torporum cauſſæ. 215
Torpores in febribus, & apoplecticis mali. ibid.
Torpor ex rigore cur malus. ibid.
Torpor raro in criſi apparet. 323
Tremor Galeno quid. 172
Tremor a convulſione quomodo diſtinguatur. ibid.
Tremores quid notent. 19
Tremor ex quibus cauſſis dependeat. 173
Tremoris cauſſarum tres differentiæ. 173
Tremor quomodo ex intemperie calida, humida, & ſicca. 173
Tremor quomodo ex animi paſſione. 174
Tremores quid in morborum principiis præſagiant. 175
Tremores qui non timendi. ibid.
Tremores qui lethales. ibid.
Tremores in phreniticis non ſemper lethales. 243
Trincavellii error in excretionum diviſione. 351
Typhomania quæ. 86

V.

Vacuationes cum arte tum natura factas non juvare, malum. 74
Veneris uſus quos affectus faciat. 53
Veternoſi ſomni ſpecierum diſtinctio. 153
Victum pravum peſtem facere. 51
Vigiliarum ſignificatio. 21
Vigiliæ quid ſignificent in morbis. 72
Vigilia & ſomnus naturalis qualis, & quid ex his præſagiendum. 146
Vigilia quid. ibid. & ſeq.
Vigilia cur aliquando multa, cur aliquando pauca. 147
Vigilia qualis ad præſagium facit. 146
Vigilia ex quibus cauſſis. ibid.
Vigiliæ ſalutem præcedentes quæ. 148
Vigiliæ quæ malæ & cur. ibid.
Vigiliæ quos affectus pariant. 149 & ſeq.
Vigiliæ perpetuæ quid denotent. 150
Vigiliæ, ſi vacuationibus ſupervenientibus non liberentur, malæ. ibid.
Virium robur quid ad criſin perfectam & imperfectam faciat. 389
Virium robur in omnibus affectibus attendendum. 224
Vires, quas vocant medici. 11
Virtus poſtrata in acutis exitium ſignificare. 69
Viſus in ægrotis debilitatus non ſemper malus. 104
Viſus in ægrotis læſus quando malus. 106
Viſio læſa quid. 24
Vita quid. 225
Vomitus cauſſæ quæ. 408
Vomituris cur non capitis dolor acutus. ibid.
Vomituri cur vertigine tententur, cur horreant & rigeant. 410
Vomitus futuri ſigna. 460
Vomitus tria ſigna a nonnullis ſtatuuntur. 461
Vomitus futuri inſeparabile ſignum dolor capitis, & cardialgia. 404
Vomitus qui ſalutem, qui contra exitium præſagiat. 460

Vomitus in morbis acutis ex quibus cauſſis. ibid.
Vomitus in ſtatu morbi cum ſignis coctionis in morbis acutis ſalutem prænunciat. 461
Vomitus mali actiones debiles denotantes. ibid. & ſeq.
Vomitus ſalutaris quis. 463
Vomitus abſque ſignis coctionis diuturnitatem morbi prædicit. ibid
Vomitus peſſimi qui. ibid.
Vomitus mali quando appareant. 464
Vomitus pauci quid ſignificent. 461. 476.
Vomitus humoris ſynceri peſſimus, & quare. 462
Vomitum verſicolorem lethalem, & quare. ibid.
Vomitus male olentes quid oſtendant. 463. & ſeq.
Vomitus æruginoſi quid denotent. 464
Vomitus in phreniticis tria oſtendit. ib.
Vox vitiata quæ. 219
Vox rauca quomodo reddatur. ibid
Vocis diminutæ differentiæ. 218
Vocum diverſarum cauſſæ. ibid.
Voces diminutæ in quibus morbis malæ. ibid.
Vox acuta quando, & quare lethalis. ib.
Vocis privatio qui fiat. 219
Urina quid ſit. 480
Urinæ ex materia triplex. 480
Urinarum differentiæ. 482
Urinas nigras dari tenues. ibid.
Urinæ quæ craſſæ ex coloribus. 481
Urinarum contentio quid. 7. 482. Et differentiæ omnes.
Urinarum tenuium cauſſæ. 484
Urinarum multarum paucarumque cauſſæ. ibid.
Urinarum colore variarum cauſſæ. ibid.
Urinis gibbas hepatis partes purgari. 480
Urinarum utilitas ad prognoſin. ibid.
Urinarum contentarum cauſſæ. 491
Urinæ colliquantes. 488
Urinæ oleoſæ quotuplex exhalatio. ib.
Urinarum lividarum cauſſæ 488 & ſeq.
Urinarum turbidarum cognitio & prognoſis. 489
Urinarum mordacium cauſſæ, & fœtidarum, 491
Urinarum æqualitatis & inæqualitatis cauſſæ. ibid.
Urina optima quæ. 493
Urinarum optimarum ratio. 494. & ſeq.
Urinæ ſalutares aliquando apparere poſſunt in moribundis, & quare. 343. & ſeq.
Urinæ coctæ in febribus ſemper bonæ. 345
Urinæ concoctæ in quibus affectibus, ſi ad ſalutem tendant, ſpectari debeant. 360
Urina cruda quomodo cognoſcatur 343
Urinæ quæ facultatis actiones prælanguidas ſignificent. 31
Urinæ albæ, tenues, diu perſeverantes, in acutis morbis exitioſæ. 29
Urinarum turbidarum prognoſticum. 501
Urinas non reſidentes, neque clareſcentes, ceteris eſſe pejores. ibid.
Urinarum colores quid præſagiant. 503
Urinarum nigrarum judicium. 504. & ſ.
Urinarum oleoſarum judicium. 504
Urinarum multarum, & paucarum judicium. ibid.
Urinarum inſciis ægrotis excretarum judicium. ibid.
Urinarum recte valentium colore & ſubſtantia ſimilium in morbis exitioſis cauſſæ. ibid.
Urinæ oleoſæ. 426
Urinarum pinguium differentiæ, & cauſſæ. 488

CORRIGENDA. Pag. 9. lin. 33. altricem, *lege*, alteratricem. P. 10. l. 6. eodem modo P. 280. l. 34. *ubi ſic legendum*, ægrum autem vero nullo pacto ante inſpexeris.

Si quædam inſuper leviora forte irrepſêre, fugienti ut id oculo dare, & ipſi corrigere velint, rogantur Lectores.

FINIS.